

**LATVIJAS REPUBLIKAS
SATVERSMES TIESAS
SPRIEDUMI**

— ◆ ◆ ◆ —

2023

Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedumi 2023. – Rīga:
Latvijas Republikas Satversmes tiesa, 2025. – 549 lpp.

Izdevējs

Latvijas Republikas Satversmes tiesa
Jura Alunāna ielā 1, Rīga, LV-1010
tālr. 67210274

© Latvijas Republikas
Satversmes tiesa, 2025

© Signe Terihova, rādītāji, 2025

ISBN 978-9934-627-12-5

Saturs

lpp.

Par izdevumu	6
Lieta Nr. 2023-01-03 "Par Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumu Nr. 935 "Noteikumi par koku ciršanu mežā" 7. pielikuma, ciktāl ar to tiek samazināts galvenās cirtes caurmērs pēc valdošās koku sugas un bonitātes, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 115. pantam"	10
Lieta Nr. 2023-04-0106 "Par Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58. punkta un 2022. gada 22. septembra likuma "Grozījumi Imigrācijas likumā" 5. panta, ciktāl ar to izslēgts Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkts, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam un 96. pantam, kā arī Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 4. protokola 4. pantam"	53
Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas lietā Nr. 2023-04-0106 "Par Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58. punkta un 2022. gada 22. septembra likuma "Grozījumi Imigrācijas likumā" 5. panta, ciktāl ar to izslēgts Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkts, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam un 96. pantam, kā arī Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 4. protokola 4. pantam"	110
Lieta Nr. 2023-09-0106 "Par 2022. gada 22. septembra likuma "Grozījumi Dzīvnieku aizsardzības likumā" 2. un 3. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 105. panta pirmajam un trešajam teikumam un Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. pantam"	115
Lieta Nr. 2023-10-03 "Par Jūrmalas pilsētas domes 2012. gada 11. oktobra saistošo noteikumu Nr. 37 "Par nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piešķiršanas kārtību" 3. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam"	163
Lieta Nr. 2023-15-01 "Par 2022. gada 29. septembra likuma "Grozījumi Izglītības likumā" 1., 5., 6. un 12. panta, ciktāl ar to likuma pārejas noteikumi papildināti ar 102. punktu, un 2022. gada 29. septembra likuma "Grozījumi Vispārējās izglītības likumā" 4. panta pirmās daļas un 6. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 114. pantam"	188
Lieta Nr. 2023-27-03 "Par Rīgas teritorijas plānojuma teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu, kas apstiprināti ar Rīgas domes 2021. gada 15. decembra saistošajiem noteikumiem Nr. 103 "Rīgas teritorijas izmantošanas un apbūves saistošie noteikumi", 6.8. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam, otrajam un trešajam teikumam"	254
Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas lietā Nr. 2023-27-03 "Par Rīgas teritorijas plānojuma teritorijas izmantošanas	

un apbūves noteikumu, kas apstiprināti ar Rīgas domes 2021. gada 15. decembra saistošajiem noteikumiem Nr. 103 "Rīgas teritorijas izmantošanas un apbūves saistošie noteikumi", 6.8. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam, otrajam un trešajam teikumam"	278
Satversmes tiesas tiesneses Jautrītes Briedes atsevišķās domas lietā Nr. 2023-27-03 "Par Rīgas teritorijas plānojuma teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu, kas apstiprināti ar Rīgas domes 2021. gada 15. decembra saistošajiem noteikumiem Nr. 103 "Rīgas teritorijas izmantošanas un apbūves saistošie noteikumi", 6.8. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam, otrajam un trešajam teikumam"	285
Lieta Nr. 2023-33-01 "Par likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 8. panta trešās daļas 20. ⁴ punkta un 9. panta pirmās daļas 5. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem"	288
Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas lietā Nr. 2023-33-01 "Par likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 8. panta trešās daļas 20. ⁴ punkta un 9. panta pirmās daļas 5. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem"	311
Lieta Nr. 2023-34-01 "Par Izglītības likuma 50. panta pirmās daļas 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 106. pantam"	314
Lieta Nr. 2023-35-03 "Par Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra noteikumu Nr. 560 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību" 41. punkta un 60.2. apakšpunkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 31. martam) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem"	341
Satversmes tiesas tiesneses Anitas Rodiņas atsevišķās domas lietā Nr. 2023-35-03 "Par Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra noteikumu Nr. 560 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību" 41. punkta un 60.2. apakšpunkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 31. martam) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem"	363
Satversmes tiesas tiesneses Jautrītes Briedes atsevišķās domas lietā Nr. 2023-35-03 "Par Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra noteikumu Nr. 560 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību" 41. punkta un 60.2. apakšpunkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 31. martam) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem"	371

Lieta Nr. 2023-40-01 "Par Kriminālprocesa likuma 629. panta ceturtais daļas vārdu "rajona (pilsētas) tiesai" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam"	373
Lieta Nr. 2023-42-01 "Par Administratīvās atbildības likuma 185. panta ceturtais daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta ceturtajam teikumam"	392
Satversmes tiesas tiesnešu Irēnas Kucinas un Anitas Rodiņas atsevišķās domas lietā Nr. 2023-42-01 "Par Administratīvās atbildības likuma 185. panta ceturtais daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta ceturtajam teikumam"	408
Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas lietā Nr. 2023-42-01 "Par Administratīvās atbildības likuma 185. panta ceturtais daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta ceturtajam teikumam"	414
Lieta Nr. 2023-43-03 "Par Rīgas domes 2023. gada 26. aprīļa saistošo noteikumu Nr. RD-23-199-sn "Kārtība, kādā reģistrējami un izskatāmi iesniegumi par bērnu uzņemšanu 1. klasē Rīgas valstspilsētas pašvaldības izglītības iestādēs" 19. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64., 91. un 110. pantam"	417
Lieta Nr. 2023-44-01 "Par Maksātnespējas likuma 13. panta otrās daļas 3. punkta, ciktāl tas nosaka aizliegumu personai, attiecībā uz kuru kriminālprocess par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu izbeigts uz personu nereabilitējoša pamata, strādāt par maksātnespējas administratoru, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam"	450
Lieta Nr. 2023-46-03 "Par Ministru kabineta 2008. gada 9. decembra noteikumu Nr. 1013 "Kārtība, kādā dzīvokļa īpašnieks daudzdzīvokļu dzīvojamā mājā norēķinās par pakalpojumiem, kas saistīti ar dzīvokļa īpašuma lietošanu" 19. ¹ 1. apakšpunkta (redakcijā, kas bija spēkā no 2013. gada 1. oktobra līdz 2019. gada 21. novembrim) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam"	467
Lieta Nr. 2023-47-01 "Par Tiesu ekspertu likuma 6. panta trešās daļas 5. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam"	490
Tiesību aktu rādītājs	514
Judikatūras un tiesu prakses rādītājs	533
Citu avotu rādītājs, uz kuriem spriedumos dotas atsauces	543

Par izdevumu

Šajā krājumā ietverti 15 spriedumi un tiesnešu 8 atsevišķās domas no lietām, kuras ierosinātas 2023. gadā. Šie spriedumi un atsevišķās domas sniedz bagātīgu izziņas materiālu par Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) interpretāciju un piemērošanu. Minētajos spriedumos tiesa kopumā vērtējusi 23 tiesību normu satversmību: 16 normas tikušas atzītas par Satversmei atbilstošām, bet 7 normas – par Satversmei neatbilstošām.

Līdzīgi kā citos gados arī šajā krājumā dominē spriedumi, kuros aplūkots tiesiskās vienlīdzības princips un diskriminācijas aizlieguma princips (lietas Nr. 2023-04-0106, Nr. 2023-10-03 un Nr. 2023-43-03), tiesības uz taisnīgu tiesu (lietas Nr. 2023-40-01 un Nr. 2023-42-01) un tiesības uz īpašumu (lietas Nr. 2023-09-0106, Nr. 2023-27-03, Nr. 2023-33-01, Nr. 2023-35-03 un Nr. 2023-46-03).

Tāpat spriedumos aplūkotas, piemēram, tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību – lietā Nr. 2023-04-0106, tiesības piedalīties valsts un pašvaldību darbībā – lietā Nr. 2023-44-01, tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos – lietās Nr. 2023-34-01, Nr. 2023-44-01 un Nr. 2023-47-01, bērnu tiesību aizsardzība – lietā Nr. 2023-43-03, tiesības mazākumtautībām saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību – lietā Nr. 2023-15-01, kā arī tiesības dzīvot labvēlīgā vidē – lietā Nr. 2023-01-03.

Lietā **Nr. 2023-01-03** vērtēta tiesību norma, ar kuru samazināts galvenās cirtes caurmērs priedēm, eglēm un bērziem. Satversmes tiesa norādīja, ka valsts ir tiesīga pieņemt tādus lēmumus, kuriem var būt ietekme uz vidi, taču šādiem lēmumiem ir jābūt saskaņā ar ilgtspējības principu – vispusīgi izvērtētiem, līdzsvarojot sabiedrības labklājības, vides un ekonomikas intereses un pamatojot izraudzīto attīstības risinājumu. Tikai tāds risinājums, kas ir vispusīgi izvērtēts un pamatots, ir uzskatāms par ilgtspējīgu. Mežs un koksne Latvijā ir vieni no nozīmīgākajiem dabas resursiem. Mežam ir būtiska nozīme ogļskābās gāzes piesaistē un oglekļa uzglabāšanā, klimata un ūdens aprites regulēšanā, tas kalpo arī kā daudzdu sugu dzīvotne. Savukārt galvenās cirtes caurmērs ir prasība, kas jāievēro, lai varētu saņemt apliecinājumu koku ciršanai. Samazinot caurmēru, tiek pieļauta jaunāku koku ciršana, un tam var būt ietekme uz vidi. Tiesiskajam regulējumam, kam var būt ietekme uz vidi, jābūt vērstam uz ilgtspējību, un pirms tā pieņemšanas ir jāapzina un jāvērtē iespējamās negatīvās sekas.

Lietā **Nr. 2023-04-0106** vērtēta tiesību norma, kas noteic brīdi, līdz kuram ir spēkā pastāvīgās uzturēšanās atļaujas, kuras atvieglotā kārtībā

izsniegtas tiem Krievijas Federācijas pilsoņiem, kuri iepriekš bijuši Latvijas pilsoņi vai nepilsoņi. Savukārt, lai atkārtoti saņemtu pastāvīgās uzturēšanās atļauju, viņiem jāiesniedz apliecinājums par valsts valodas apguvi. Satversmes tiesa atzina, ka likumdevējs, ieviešot izmaiņas imigrācijas jomā, ir ņēmis vērā ģeopolitisko kontekstu un riskus, ko var radīt par terorismu atbalstošu valsti atzītās Krievijas Federācijas pilsoņi. Apstrīdētā norma nodrošina to, ka Krievijas Federācijas pilsoņi var uzturēties Latvijas teritorijā tikai tādā gadījumā, ja tie neapdraud valsts drošību. Proti, lai atkārtoti iegūtu uzturēšanās atļauju, katra persona tiek individuāli pārbaudīta no jauna. Savukārt prasība nokārtot valsts valodas prasmes pārbaudi ir vērsta arī uz to, lai aizsargātu Latvijas iedzīvotāju tiesības lietot valsts valodu. Apstrīdētā norma nodrošina, ka personas, kas arī turpmāk vēlas pastāvīgi uzturēties Latvijā, zina latviešu valodu vismaz tādā līmenī, lai spētu publiskā un privātā saziņā komunicēt par vienkāršiem jautājumiem. Turklāt valsts valodas zināšanas vismaz pamata līmenī kopumā var atvieglot personai iespēju iegūt informāciju valsts valodā. Tiesa citstarp uzsvēra, ka Krievijas Federācijas pilsoņi neatrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos ar visiem citiem ārzemniekiem, kas ieguvuši pastāvīgās uzturēšanās atļauju. Proti, citu ārzemnieku pilsonības valstīs neatrodas Latvijai kaimiņos, nav uzsākušas karadarbību savās kaimiņvalstīs un vēsturiski nav apdraudējušas Latvijas valsts drošību.

Lietā **Nr. 2023-09-0106** vērtētas tiesību normas, kas no 2028. gada 1. janvāra aizliedz audzēt un turēt lauksaimniecības dzīvniekus vienīgi kažokādu ieguvei. Satversmes tiesa norādīja, ka ikviens dzīvnieks pats par sevi ir vērtība un sabiedrībai ir ētisks un morāls pienākums nodrošināt dzīvnieku labturību un aizsardzību. Nevienam nav atļauts bez pamatota iemesla nodarīt dzīvniekam sāpes, radīt ciešanas vai citādi kaitēt. Jau pats fakts, ka dzīvnieki tiek nogalināti kažokādu ieguves dēļ, kā arī metodes, ar kādām dzīvnieki tiek nogalināti, nozīmē nevajadzīgu ciešanu sagādāšanu dzīvniekiem un cietsirdīgu izturēšanos pret tiem. Šāda rīcība ir morāli un ētiski nepareiza. Mūsdienu sabiedrībā dzīvnieki tiek uztverti ne tikai kā īpašuma objekti vai lauksaimniecības produkts, bet gan kā jutīgas būtnes. Dzīvnieki jau paši par sevi ir vērtība neatkarīgi no tā, vai tie kādam ir vai nav noderīgi. Tādēļ dzīvnieku audzēšana un nogalināšana kažokādu ieguves dēļ ir neētisks, cietsirdīgs un izzūdošs komercdarbības veids, kam mūsdienās vairs nav attaisnojuma. Dzīvnieku kā jutīgu būtnu pasargāšana no nevajadzīgām ciešanām ir demokrātiskas sabiedrības vērtība.

Lietā **Nr. 2023-15-01** vērtētas tiesību normas, kas no 2023. gada 1. septembra līdz 2025. gada 1. septembrim paredz pāreju uz mācībām tikai valsts valodā valsts un pašvaldību izglītības iestādēs pirmsskolas

izglītības pakāpē un pamatizglītības pakāpē. Satversmes tiesa atzina, ka mazākumtautības valodas lietošanai izglītības procesā ir jānodrošina ne vien šīs valodas formāla apguve, bet arī pie mazākumtautības piederošas personas identitātes attīstība. Tomēr valstij nav pienākuma nodrošināt izglītības iegūšanu mazākumtautības valodā vai noteiktā šīs valodas lietojuma proporcijā. Arī no tiesībām uz izglītību neizriet personas tiesības uz vispārējo izglītību sev vēlamā valodā, tostarp pie mazākumtautības piederoša izglītojamā dzimtajā valodā. Valstij ir tās īpašajiem apstākļiem atbilstoša rīcības brīvība attiecībā uz to, kā tā nodrošina pie mazākumtautībām piederošu personu tiesību ievērošanu izglītības procesā. Latvijā valsts valodas situāciju joprojām ietekmē padomju okupācijas un rusifikācijas sekas. Līdz ar to līdzās valsts valodai publiskajā telpā plaši tiek lietota krievu valoda. Tādēļ valstij ir bijis un joprojām ir jāveicina un jāstiprina latviešu valodas lietojums Latvijā. Šis pienākums ietver arī valsts valodas lietojuma veicināšanu ikvienā izglītības pakāpē.

Lietā **Nr. 2023-34-01** vērtēta tiesību norma, kas liedz par tiša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu sodītai personai strādāt par pedagogu, izņemot gadījumu, kad pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas Izglītības kvalitātes valsts dienests izvērtējis, vai tas nekaitē izglītojamo interesēm, un atļāvis šai personai strādāt par pedagogu. Satversmes tiesa norādīja, ka izglītības process ietver ne tikai mācību, bet arī audzināšanas darbu. Audzināšanas darbā pedagogs rada priekšstatu par sabiedrībā pieņemtajām morāles vērtībām un tām atbilstošajiem tikumiem. Proti, pedagoga uzdevums ir palīdzēt izglītojamiem veidot tikumus, kas sakņojas iekšējā pārliecībā un ir saskanīgi ar sabiedrības kopējo izpratni par to, kas uzskatāms par morāli pareizu un tiesisku. Būtiski, lai pedagogs pats rādītu paraugu sabiedrības vērtību ievērošanā un cienīšanā. Ja pedagogs izvirza prasības izglītojamiem, bet pats ir rīkojies pretēji šīm prasībām, tiek grauta izglītības procesam tik svarīgā uzticēšanās pedagogam.

Lietā **Nr. 2023-40-01** vērtēta tiesību norma, kas procesā par noziedzīgi iegūtu mantu iesaistītajām personām nosaka tiesības iesniegt pierādījumus tikai rajona tiesā un liedz tos iesniegt apgabaltiesā. Satversmes tiesa atzina, ka Satversmes 92. pants neprasa, lai valsts garantētu lietas dalībniekiem neierobežotas tiesības iesniegt pierādījumus jebkurā tiesvedības posmā pēc to vēlēšanās. Valsts var noteikt ierobežojumus pierādījumu iesniegšanai tiesā, taču šādiem ierobežojumiem jābūt samērīgiem un pamatotiem, lai novērstu procesuālo tiesību ļaunprātīgas izmantošanas iespējas un saglabātu procesa efektivitāti. Tādējādi starp personas tiesībām iesniegt

pierādījumus un procesa efektivitāti jābūt nodrošinātam līdzsvaram. Var pastāvēt tādas objektīvi iespējamās situācijas, kad ar mantu saistītā persona pierādījumus par mantas izcelsmi var iegūt tikai pēc tam, kad lieta jau ir izskatīta rajona tiesā. Ja tiesiskais regulējums liedza ar mantu saistītajai personai šādus pierādījumus iesniegt arī apgabaltiesā, tad pušu līdzvērtīgu iespēju princips netiek nodrošināts.

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2024. gada 8. aprīlī

lietā Nr. 2023-01-03

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Jautrīte Briede,

piedaloties pieteikuma iesniedzēju – nodibinājuma "Latvijas Dabas fonds", nodibinājuma "Pasaules dabas fonds" un biedrības "Latvijas Ornitoloģijas biedrība" – pilnvarotajam pārstāvim zvērinātam advokātam Tomam Krūmiņam, nodibinājuma "Latvijas Dabas fonds" pārstāvei Baibai Baltvilka, nodibinājuma "Pasaules dabas fonds" pārstāvim Jānim Rozītim un biedrības "Latvijas Ornitoloģijas biedrība" pārstāvim Viesturam Ķerum,

un institūcijas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Ministru kabineta – pilnvarotajam pārstāvim zvērinātam advokātam Kristapam Zaķim, pārstāvjiem Arvīdam Ozolam, Leldai Pamovskai un Ārim Jansonam,

ar tiesas sēdes sekretāri Paulu Martu Daugavvanagu-Vanagu,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 3. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, 19.² pantu un 28. pantu,

2024. gada 14., 22., 28. februārī un 7. martā atklātā tiesas sēdē ar lietas dalībnieku piedalīšanos izskatīja lietu

"Par Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumu Nr. 935 "Noteikumi par koku ciršanu mežā" 7. pielikuma, ciktāl ar to tiek samazināts galvenās cirtes caurmērs pēc valdošās koku sugas un bonitātes, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 115. pantam".

Konstatējošā daļa

1. Ministru kabinets 2012. gada 18. decembrī pieņēma noteikumus Nr. 935 "Noteikumi par koku ciršanu mežā" (turpmāk – Ciršanas noteikumi), kas stājās spēkā 2013. gada 1. janvārī. Ciršanas noteikumu 7. pielikums noteica galvenās cirtes caurmēru pēc valdošās koku sugas un bonitātes:

Nr. p. k.	Valdošā koku suga	Bonitāte			
		Ia	I	II	III
		valdaudzes vidējais caurmērs (centimetros)			
1.	Priede	39	35	31	27
2.	Egle	31	29	29	27
3.	Bērzs	31	27	25	22

Ar Ministru kabineta 2022. gada 21. jūnija noteikumu Nr. 374 "Grozījumi Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumos Nr. 935 "Noteikumi par koku ciršanu mežā"" (turpmāk – Grozījumi Ciršanas noteikumos), kas stājas spēkā 2022. gada 30. jūnijā, 1.9. apakšpunktu Ciršanas noteikumu 7. pielikums izteikts šādā redakcijā:

Nr. p. k.	Valdošā koku suga	Bonitāte			
		Ia	I	II	III, IV un V
		valdošās koku sugas pirmā stāva koku vidējais caurmērs (cm)			
1.	Priede	30	30	30	30
2.	Egle	26	26	26	26
3.	Bērzs	25	25	25	25

Ciršanas noteikumu 7. pielikums vēlāk nav grozīts un joprojām ir spēkā šādā redakcijā. Ar to tika samazināts galvenās cirtes caurmērs Ia, I un II bonitātes priedēm; Ia, I, II un III bonitātes eglēm; Ia un I bonitātes bērziem.

2. Pieteikuma iesniedzēji – nodibinājums "Latvijas Dabas fonds", nodibinājums "Pasaules dabas fonds" un biedrība "Latvijas Ornitoloģijas biedrība" (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēji) – uzskata, ka Ciršanas noteikumu 7. pielikums, ciktāl ar to tiek samazināts galvenās cirtes caurmērs pēc valdošās koku sugas un bonitātes, (turpmāk – apstrīdētā norma) neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 115. pantam.

Pieteikuma iesniedzēji uzskata, ka ir pārkāpts no Satversmes 115. panta izrietošais publiskās varas institūciju pienākums izveidot un nodrošināt efektīvu vides aizsardzības sistēmu. Apstrīdētā norma esot pieņemta sasteigtā procesā, nenodrošinot pienācīgu sabiedrības līdzdalību, neizvērtējot, vai ar apstrīdēto normu tiks veicināts grozījumu

projektā izvirzītais mērķis – šķeldas ieguve un energoresursu cenu samazinājums –, kā arī neizvērtējot, vai sabiedrības ieguvums būs lielāks par videi nodarīto kaitējumu.

2.1. Ciršanas noteikumu grozījumu projekts, kurā ietverta apstrīdētā norma, Ministru kabineta sēdes dienas kārtībā iekļauts tikai vienu dienu iepriekš, savukārt sēdes laikā diskusijas par apstrīdētās normas nepieciešamību un pamatotību ilgušas nepilnu stundu. Pieteikuma iesniedzējiem neesot bijusi iespēja detalizēti izvērtēt grozījumu projektu un sagatavot rakstveida atzinumu, viedokli vajadzējis izteikt mutvārdos. Tādējādi Pieteikuma iesniedzējiem esot liegts savlaicīgi un pilnvērtīgi izmantot tiesības uz līdzdalību. Tam, ka Pieteikuma iesniedzēji izteikuši savu viedokli jau par 2017. gadā un 2019. gadā virzītajiem Ciršanas noteikumu grozījumu projektiem, neesot nozīmes, jo 2022. gadā pieņemtajam grozījumu projektam esot izvirzīts jauns mērķis – šķeldas ieguves iespēju palielināšana un šķeldas cenas samazināšana.

Ministru kabinets neesot ievērojis piesardzības principu. Apstrīdētās normas pieņemšanu tas esot pamatojis ar Meža un saistīto nozaru attīstības pamatnostādnēm 2015.–2020. gadam (turpmāk arī – Meža pamatnostādnes). Taču ne Meža pamatnostādnēs, ne arī kādā citā meža plānošanas dokumentā neesot paredzēta galvenās cirtes caurmēra samazināšana. Līdz ar to neesot novērtēta apstrīdētajā normā paredzētās darbības ietekme uz vidi. Tieši pretēji – Meža pamatnostādnēs esot noteikts, ka tās neparedz koksnes apjomu ieguves pieaugumu plānošanas laikposmā. Tā kā galvenās cirtes caurmēra samazināšana esot uzskatāma par tādu Meža pamatnostādņu grozījumu, kas var būtiski ietekmēt vidi, esot bijis nepieciešams stratēģiskais ietekmes uz vidi novērtējums (turpmāk – stratēģiskais novērtējums).

Tāpat neesot ievērots labas likumdošanas princips, izvērtēšanas princips un ilgtspējības princips.

2.2. Ministru kabinets neesot pienācīgi izvērtējis apstrīdētās normas atbilstību Satversmei, starptautisko un Eiropas Savienības tiesību normām. Tiesiskā regulējuma nepieciešamība neesot pamatota ar pētījumiem un ekonomisko analīzi, kas apstiprinātu to, ka galvenās cirtes caurmēra samazināšana un papildu šķeldas ieguve palīdzēs samazināt šķeldas cenu, neesot vērtēti arī alternatīvi līdzekļi. Apstrīdētā norma esot pretrunā ar Eiropas zaļo kursu, Eiropas Savienības 2021. gada 16. jūlija Meža stratēģiju 2030. gadam (turpmāk – Eiropas Meža stratēģija), Eiropas Savienības 2020. gada 20. maija Biodaudzveidības stratēģiju 2030. gadam (turpmāk – Eiropas Bioloģiskās daudzveidības stratēģija) un Latvijas vidēja termiņa un ilgtermiņa plānošanas dokumentiem.

Eiropas Meža stratēģijā esot uzsvērts, ka kailcirtes būtu jāpiekopj piesardzīgi un tikai pienācīgi pamatotos gadījumos, jo tās ietekmē virszemes bioloģisko daudzveidību un izraisa saknēs uzkrātā oglekļa un daļēji arī augsne uzkrātā oglekļa zudumu. Tomēr Latvijā tieši kailcirtē esot veids, kādā vairumā gadījumu tiek izpildīta galvenā cirte.

2.3. Apstrīdētās normas pieņemšanas mērķis – palielināt šķeldas pieejamību un samazināt šķeldas cenu – netiekot sasniegts, ja vienlaikus netiek noteikti šķeldas eksporta ierobežojumi. Apstrīdētās normas nepieciešamība tiekot pamatota ar to, ka šķelda vairs netiek importēta no Baltkrievijas un tās cena strauji pieaugusi. Tomēr dati par šķeldas importa un eksporta bilanci liecinot, ka šķelda tiek eksportēta daudz vairāk nekā importēta. Koku vidējā caurmēra samazināšana privāto mežu saražoto šķeldas apjomu varētu palielināt tikai par 2,6 procentiem, nevis par 20 procentiem, kā ticis apgalvots apstrīdētās normas pieņemšanas procesā.

Esot alternatīvi un saudzējošāki līdzekļi, ko varētu izmantot ar energokrīzes risināšanu un enerģētiskās neatkarības nodrošināšanu saistīto mērķu sasniegšanai, tostarp, piemēram, vēja enerģijas ieguves veicināšana. Iespējama alternatīva esot arī ciršanas apjoma palielināšana akciju sabiedrības "Latvijas valsts meži" apsaimniekotajos mežos.

2.4. Pēc apstrīdētās normas stāšanās spēkā izsniegto ciršanas apliecinājumu skaits esot dubultojies. Vienlaikus ar šīs normas pieņemšanu esot izdarīti grozījumi arī Ministru kabineta 2012. gada 2. maija noteikumos Nr. 308 "Meža atjaunošanas, meža ieaudzēšanas un plantāciju meža noteikumi" (turpmāk – Meža atjaunošanas noteikumi). Šo grozījumu mērķis esot mazināt ar apstrīdēto normu radīto negatīvo ietekmi. Taču attiecīgās prasības attiecoties tikai uz mežaudzēm, kuru ciršanai apliecinājumu izsniedz pēc 2023. gada 1. janvāra. Tieši šā iemesla dēļ meža īpašnieki bijuši ieinteresēti saņemt ciršanas apliecinājumu līdz 2023. gada 1. janvārim.

2.5. Ja tiek pieļauta jaunāku mežu izciršana, tad netiekot sasniegts mērķis samazināt siltumnīcefekta gāzu emisijas. Apstrīdētās normas rezultātā varēšot cirst līdz pat vairākiem gadu desmitiem jaunākus kokus, tā rezultātā samazināšoties bioloģiskajai daudzveidībai nozīmīgu veco – par 70 gadiem vecāku – mežaudžu īpatsvars. Apstrīdētās normas rezultātā tiekot noplicināta meža ekosistēma, kā arī mazināta iespēja pilnvērtīgi izmantot meža nekoksnes vērtības, arī meža rekreatīvās, vidi stabilizējošās un ekoloģiskās īpašības. Ilgtermiņā tikšot nelabvēlīgi ietekmēti vairāki aizsargājамie biotopi, kā arī īpaši aizsargājamās vecos un liela diametra kokos ligzdojošu putnu sugas. Būtiski, ka apstrīdētās normas pieņemšanas laikā vēl neesot bijusi pabeigta Eiropas Savienības

nozīmes aizsargājamo biotopu izplatības un kvalitātes apzināšana (turpmāk – biotopu kartēšana). Pirms šā procesa beigām Ministru kabinets neesot drīkstējis pieņemt apstrīdēto normu. Tādējādi esot pieļauta saudzējamo biotopu izciršana.

Pieteikuma iesniedzēji uzskata, ka ar apstrīdēto normu netiekot panākts saprātīgs līdzsvars starp ekonomiskajām interesēm un sabiedrības tiesībām dzīvot labvēlīgā vidē.

2.6. Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzēju pārstāvji norādīja, ka galvenās cirtes caurmēra samazināšana ietekmē vidi, taču to, vai šī ietekme ir labvēlīga vai nelabvēlīga, vajadzēja vērtēt, veicot stratēģisko novērtējumu. Atbilstoši Eiropas Savienības Tiesas judikatūrai apstrīdētā norma esot atzīstama par tādu tiesību aktu, pirms kura pieņemšanas veicams stratēģiskais novērtējums.

Pieteikuma iesniedzēju pārstāvji norādīja, ka meža putnu indekss ir viens no bioloģiskās daudzveidības rādītājiem, kas izmantots Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2021.–2027. gadam, kā arī citos plānošanas dokumentos. Meža putnu indeksam esot būtiska negatīva sakarība ar mežizstrādes apjomu – ja šis apjoms palielinās, tad meža putnu indekss samazinās. Grozījumu rezultātā mežizstrādes intensitāte palielināšoties, līdz ar to esot sagaidāma vēl nelabvēlīgāka ietekme uz meža putnu populācijām. Ministru kabineta prognoze, ka galvenās cirtes platības sākotnēji pieaugs, bet pēc tam mežizstrādes intensitāte kritīsies, esot saistīta ar to, ka samazināsies galvenajai cirtei atbilstošās platības.

Skujkoku mežos, kas tiek stādīti izcirsto koku vietā, putnu blīvums esot mazāks. Šo koku jaunaudzes būtu putnu sugām nabadzīgākā mežu daļa. Tāpat putnu sugu daudzumu nelabvēlīgi ietekmēšot fragmentācija, kas palielināšoties saistībā ar kailciršu pielietojuma pieaugumu. Jaunos mežos samazināšoties lielas dimensijas koku mirušās koksnes apjoms, bet tās pieejamība raksturojot meža piemērotību bioloģiskās daudzveidības uzturēšanai un esot viens no meža ilgtspējīgas apsaimniekošanas rādītājiem. Mākslīgi atjaunotu mežu pieaugums tikai pastiprināšot riskus, kam esot pakļauta meža daudzveidība.

Bioloģiskā daudzveidība nodrošinot kopējo ekosistēmu stabilitāti un plašāku funkcionalitāti. Esot veicināma daudzveidīgāka telpa, kas nepieciešama dzīvotņu dažādībai, nevis vienkāršotāka un homogēnāka meža ekosistēma.

Galvenās cirtes caurmēra noteikšana esot sabiedrībai būtisks jautājums, un tādējādi pastāvot šaubas par to, vai likumdevējs bija tiesīgs pilnvarot Ministru kabinetu šo jautājumu izlemt.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto normu, – Ministru kabinets – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 115. pantam.

Ar Saeimas 2016. gada 16. jūnija lēmumu "Par uzdevumiem, kas veicami, lai nodrošinātu Latvijas dabas resursu un publisko aktīvu ilgtspējīgu, efektīvu un racionālu apsaimniekošanu" Zemkopības ministrijai esot uzdots izvērtēt meža apsaimniekošanu regulējošus normatīvos aktus un to ietekmi uz mežsaimniecības ekonomisko dzīvotspēju, kā arī sagatavot priekšlikumus normatīvo aktu efektivitātes uzlabošanai. Vērtējot normatīvo regulējumu par galvenās cirtes caurmēru Latvijā un citās Baltijas jūras valstīs, kā arī zinātnieku pētījumus par meža gatavības modeļiem Latvijā, esot konstatēta nepieciešamība mainīt galvenās cirtes caurmēru. Lai to līdzsvarotu, esot paredzēts palielināt prasības galvenās cirtes izpildei un meža atjaunošanai pēc kailcirtes. Grozījumi Ciršanas noteikumos un Meža atjaunošanas noteikumos kopumā bijuši vērsti uz meža apsaimniekošanas efektivitātes uzlabošanu. Apstrīdēto normu nevarot skatīt atrauti no pārējā regulējuma, ar kuru ieviestas izmaiņas noteikumos par koku ciršanu mežā un mežu atjaunošanu.

3.1. Līdz ar galvenās cirtes caurmēra samazināšanu esot paaugstinātas prasības meža atjaunošanai pēc kailcirtes veikšanas. Proti, esot saīsināts termiņš, kurā veicama meža atjaunošana, noteikts pienākums pēc kailcirtes atjaunot mežu ar tādas pašas vai augstākas kvalitātes kokiem, kā arī noteikts aizliegums veikt galveno cirti ātrāk kā triju gadu laikā pēc kopšanas cirtes. Tādējādi, no vienas puses, grozījumi pieļaujot mežu izciršanas palielināšanu, bet, no otras puses, meža īpašniekiem esot uzlikti jauni pienākumi, lai sekmētu meža biotopu aizsardzību un augstvērtīgāko koku sugu saglabāšanu. Tikšot veicināta ne tikai koksnes ieguves apjoma palielināšana, bet arī kvalitatīvu un produktīvu mežaudžu veidošana, saimnieciski vērtīgāku sugu īpatsvara saglabāšana. Ģenētiski noturīgās meža jaunaudzes spēsot piesaistīt daudz lielāku ogļskābās gāzes apjomu. Līdz ar to kopumā esot saskaņotas atsevišķu privātpersonu intereses ar ilgtspējīgas attīstības iespējām un tādējādi ievērots arī ilgtspējības princips.

Ministru kabinets uzskata, ka Pieteikuma iesniedzēji mežsaimniecisko darbību vērtē šauri, tikai kā meža izciršanu un kokmateriālu realizēšanu. Tomēr meža izciršana esot tikai neliela daļa no meža apsaimniekošanas. Meža apsaimniekošana prasot arī ievērojamus ieguldījumus un izdevumus, un attiecīgo līdzekļu izlietojumu grozījumi kopumā padarot efektīvu un kvalitatīvāku.

3.2. Grozījumu, tostarp apstrīdētās normas, galvenais mērķis kopš 2016. gada esot bijis uzlabot nākotnes mežu noturību pret klimata pārmaiņām un palielināt gan to ražību, gan ogļskābās gāzes piesaisti. 2022. gadā, pēc Krievijas iebrukuma Ukrainā, izveidojusies enerģētiskā

krīze likusi paātrināt apstrīdētās normas pieņemšanu. Taču šis apstāklis neesot uzskatāms par apstrīdētās normas pieņemšanas pamatmērķi. Esot ņemta vērā arī tābrīža situācija energoresursu tirgū, nepieciešamība vairot mežu noturību pret klimata pārmaiņām, uzlabot mežu ražību, kā arī palielināt ogļskābās gāzes piesaisti. Tātad esot nodrošināta tiesiskā regulējuma atbilstība sabiedrības vajadzībām. Savukārt par apstrīdētās normas ietekmi uz šķeldas cenu un pieejamību, kā arī enerģētisko krīzi kopumā varēšot spriest tikai ilgtermiņā. Lai gan nevarot apgalvot to, ka tieši apstrīdētā norma būtu atstājusi ietekmi uz šķeldas cenu, tomēr pēc apstrīdētās normas pieņemšanas šķeldas cena esot normalizējusies un gandrīz sasniegusi pirmskrīzes līmeni.

3.3. Neviens neesot zinātniski pamatojis to, ka apstrīdētā norma varētu radīt būtisku vai neatgriezenisku kaitējumu videi. Neesot pamata atteikties no normatīvā akta izmaiņām gadījumā, ja iesaistītās puses tikai vispārīgi norāda uz teorētiskiem riskiem. Turklāt mežzinātnieki uzskatot, ka apstrīdētā norma palīdzēs meža bioloģisko daudzveidību ne tikai saglabāt, bet pat kvalitatīvi uzlabot.

Apstrīdētās normas pieņemšanai neesot bijis vajadzīgs stratēģiskais novērtējums. Saskaņā ar likuma "Par ietekmes uz vidi novērtējumu" 4. panta trešo daļu šis novērtējums esot nepieciešams plānošanas dokumentiem. Taču apstrīdētā norma pieņemta Ministru kabineta noteikumu formā. Atsaukšanās uz Meža pamatnostādņiem esot pamatota, ņemot vērā to, ka apstrīdētās normas virzība sākta jau 2016. gadā. Pat tad, ja stratēģiskais novērtējums būtu bijis veikams, konkrētajā situācijā pastāvējušie steidzamības apstākļi attaisnotu šā novērtējuma neveikšanu.

Pirms apstrīdētās normas pieņemšanas veiktais vērtējums sasniedzot no vērtēšanas principa izrietošo rīcības standartu. Proti, tikuši veikti vairāki pētījumi, lai noskaidrotu apstrīdētās normas iespējamās sekas, un tikušas organizētas vairākas apspriedes, tajās iesaistot arī Pieteikuma iesniedzējus, zinātniekus un citas ieinteresētās personas. Apstrīdētā norma esot pieņemta tikai pēc tam, kad vairāku gadu garumā tikusi vākta būtiska informācija par tās ietekmi uz dažādām nozarēm. Visas sabiedrības gūtais labums esot lielāks par videi nodarīto kaitējumu.

3.4. Ministru kabinets nepiekrīt tam, ka neesot nodrošināta savlaicīga un pilnvērtīga sabiedrības līdzdalības tiesību īstenošana. Apstrīdētā norma kopš tās projekta apspriešanas 2017. un 2019. gadā neesot mainījusies. Arī Pieteikuma iesniedzēju nostāja neesot mainījusies. Atkārtota vēršanās pie Pieteikuma iesniedzējiem, lūdzot no tiem detalizētu viedokli, būtu neefektīva. Sabiedrības informēšanas pasākumi notikuši arī pēc 2019. gada.

Pieteikuma iesniedzēju piedāvātais alternatīvais risinājums, kas paredz šķeldas eksporta ierobežojumus, faktiski neesot īstenojams, jo Latvijai vajagot ievērot Līgumu par Eiropas Savienības darbību, kas paredz preču brīvu apriti Eiropas Savienības kopējā tirgū. Latvija nedrīkstot patvaļīgi paredzēt šķeldas eksporta ierobežojumus.

Ministru kabinets nepiekrīt tam, ka ciršanai pēc caurmēra izsniegto apliecinājumu skaita pieaugums būtu saistīts ar apstrīdētās normas spēkā stāšanos. Par iemeslu izsniegto apliecinājumu skaita pieaugumam 2022. gada otrajā pusē esot bijis koksnes cenu kāpums, kā arī pēc 2023. gada 1. janvāra ieplānotais apliecinājuma saņemšanas izmaksu palielinājums.

3.5. Ministru kabineta pārstāvji tiesas sēdē norādīja, ka apstrīdētā norma nerada negatīvas sekas videi. Lielāka caurmēra veci koki ne vienmēr nozīmējot bioloģiski daudzveidīgāku mežu. Latvijā koku caurmērs cirtēm neesot noteikts ar mērķi nodrošināt vides aizsardzību. Attiecībā uz stratēģiskā novērtējuma nepieciešamību pārstāvji norādīja: lai gan Meža pamatnostādnēs caurmēra samazinājums nav tieši minēts, to varot izsecināt no tā, kā plānots risināt jautājumu par pāraugušu mežu īpatsvara palielināšanos. Politikas plānošanas dokumentā vajagot būt norādītiem darbības virzieniem un mērķiem, bet neesot jāietver tik detalizēti noteikumi kā caurmēra samazināšana par dažiem centimetriem.

Koku ciršanas vecums esot atvasināts no koku ciršanas caurmēra un noteikts, ņemot vērā ekonomiskās vajadzības. Apstrīdētā norma neietekmējot cirtes veida – kailcirtē vai izlases cirtē – izvēli, un tādējādi neesot pamatots apgalvojums, ka šīs normas piemērošana veicinās kailcirti. Normatīvie akti paredzot dažādus meža īpašnieku pienākumus, lai meža ikdienas apsaimniekošanā tiktu nodrošināta tā bioloģiskās daudzveidības saglabāšana.

Pēc apstrīdētās normas pieņemšanas saražotais šķeldas apjoms esot palielinājies par 24 procentiem un līdz ar to samazinājusies šķeldas cena. Tādējādi grozījumi esot sasnieguši to mērķi. Ministru kabinetam neesot bijis jāiejaucas tirgus ekonomikā un jāierobežo eksports, tāpat neesot bijis nepieciešams grozīt galvenās cirtes apjomu valsts mežos. Apstrīdētās normas pieņemšanas procesā veiktie pētījumi apstiprinājuši, ka tai nebūs negatīvas ietekmes uz vidi, it īpaši tādēļ, ka galvenās cirtes pēc caurmēra apjoms esot neliels. Saskaņā ar Valsts meža dienesta datiem 2022. gada otrajā pusē galvenās cirtes pēc caurmēra platība pieaugusi par 711 hektāriem.

Pārejas laikposmu prasībai atjaunot mežu triju gadu termiņā pēc kailcirtes vajadzējis noteikt tiesiskās drošības labad, jo citādi stādu audzētavās pieejamo stādu daudzums nebūtu pietiekams.

Ministru kabinets esot ievērojis piesardzības principu, ne vien samazinot caurmēru, bet arī pieņemot stingrākas prasības attiecībā uz bioloģiskajai daudzveidībai svarīgu elementu saglabāšanu.

Likumdevēja dotais pilnvarojums noteikt galvenās cirtes caurmēru neesot pārkāpts, jo Meža likumā neesot noteikts, ka galvenās cirtes caurmēram būtu precīzi jāatbilst Meža likuma 9. panta pirmajā daļā noteiktajam koku ciršanas vecumam. Arī apstrīdētajā normā noteiktie caurmēri iekļaujoties robežās, kurās mežaudze var izaugt līdz konkrētajam vecumam.

4. Pieaicinātā persona – Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija – norāda, ka vienošanās ar to nav panākta visā Ciršanas noteikumu grozījumu izstrādes laikā.

Apstrīdētā norma ļaujot cirst augstvērtīgas un produktīvas I, II un III bonitātes mežaudzes, pirms tās sasniegušas ciršanas vecumu, un tādējādi tikt samazināts ieguldījums bioloģiskās daudzveidības nodrošināšanā. Tas arī neveicinot nevērtīgo mežaudžu nomaiņu, jo mazvērtīgās mežaudzes vai nu neatbilstot grozījumu mērķa koku sugām, vai arī nesasniedzot attiecīgos caurmēra parametrus. Caurmēra samazinājums attiecoties uz priedi, egli un bērzu, taču tās neesot tradicionālās mērķa sugas attiecībā uz malku vai šķeldu.

Apstrīdētā norma neattiecoties uz īpaši aizsargājamām dabas teritorijām un mikroliegumiem, taču ar to tikt būtiski apdraudēta īpaši aizsargājamo sugu un to dzīvotņu pastāvēšana ārpus īpaši aizsargājamām teritorijām un mikroliegumiem, kā arī īpaši aizsargājamās sugas, kuru dzīvotne ir lielas dimensijas koki vai vecas mežaudzes. Apstrīdētā norma varot būtiski samazināt vecu, lielu dimensiju un bioloģiski vērtīgu mežu īpatsvaru un tādējādi apdraudēt Eiropas Meža stratēģijas īstenošanu. Meža atjaunošanas prasību paaugstināšana nekompensēsot bioloģiskās daudzveidības samazināšanos. Aizvien intensīvāk apsaimniekotos mežos bioloģiskā daudzveidība ievērojami samazinoties, un šāda mežu apsaimniekošanas prakse neesot ilgtspējīga. Ministru kabinets esot apsvēris tikai ekonomiskos ieguvumus.

Pirms apstrīdētās normas pieņemšanas 2022. gadā neesot aktualizēti dati un vērtēta projekta ietekme. Meža pamatnostādņēs neesot paredzēta caurmēra samazināšana, un attiecīgi tās ietekme neesot vērtēta stratēģiskajā novērtējumā.

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija norāda, ka apstrīdētās normas pieņemšanas laikā vēl nav bijusi pabeigta biotopu kartēšana. Ar apstrīdēto normu tikt ļauts nocirst arī tās audzes, kurās biotopu kartēšanas ietvaros tika konstatēti Eiropas nozīmes aizsargājami biotopi un sugu atradnes. Šo biotopu un sugu atradņu zaudējums būtiski

ietekmēšot no Padomes 1992. gada 21. maija direktīvas 92/43/EEK par dabisko dzīvotņu, savvaļas faunas un floras aizsardzību (turpmāk – Biotopu direktīva) izrietošo un Latvijas tiesību aktos pārņemto mērķu sasniegšanu un Eiropas Savienības nozīmes biotopu un sugu labvēlīga aizsardzības stāvokļa nodrošināšanu.

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas pārstāve tiesas sēdē norādīja, ka pēc biotopu kartēšanas datiem konstatēts tas, ka daudzi Eiropas nozīmes aizsargājamie biotopi atrodas tieši ārpus aizsargājamām dabas teritorijām. Pārejot uz jaunaudzēm, izzūdot retu un aizsargājamo putnu un sīkspārņu sugu dzīvesvietas un potenciālās mājvietas.

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai līdz biotopu kartēšanas informatīvā ziņojuma izskatīšanai Ministru kabinetā esot jānodrošina tas, ka netiek plānveidīgi veidotas jaunas īpaši aizsargājamās dabas teritorijas. Biotopu kartēšanas laikā esot iznīcināti biotopi 9100 hektāru platībā, jo ārpus īpaši aizsargājamām teritorijām biotopi vispār nekādā veidā netiekot aizsargāti. Jaunāku mežaudžu nociršana samazinot iespēju, ka ilgtermiņā varētu paplašināties vecās mežaudzes un izveidoties Eiropas nozīmes aizsargājamie biotopi.

5. Pieaicinātā persona – Vides pārraudzības valsts birojs – norāda, ka ne likumā "Par ietekmes uz vidi novērtējumu", ne Eiropas Parlamenta un Padomes 2001. gada 27. jūnija direktīvā 2001/42/EK par noteiktu plānu un programmu ietekmes uz vidi novērtējumu (turpmāk – Novērtējuma direktīva) *expressis verbis* nav paredzēts, ka stratēģiskais novērtējums būtu piemērojams ārējam normatīvajam aktam.

Vides pārraudzības valsts birojs sniedzis atzinumu "Par Meža un saistīto nozaru attīstības pamatnostādņu 2015.–2020. gadam Vides pārskatu". Vides pārskatā neesot paredzēti risinājumi ciršanas apjomu palielināšanai, pamatojoties uz koku vidējā caurmēra izmaiņām. No Vides pārskata esot izrietējis tas, ka pāraugušo mežaudžu īpatsvars palielināsies. Vides pārskatā esot definēti pasākumi meža vērtības palielināšanai, taču neesot konstatējams, ka kāds no šiem pasākumiem būtu paredzējis vidējā caurmēra izmaiņas. Tas neizrietot arī no Meža pamatnostādņēm. Tādējādi attiecībā uz vidējā caurmēra izmaiņām, kādas paredzētas apstrīdētajā normā, neesot veikts stratēģiskais novērtējums.

No Eiropas Savienības Tiesas 2016. gada 27. oktobra spriedumā lietā C-290/15 un 2020. gada 25. jūnija spriedumā lietā C-24/19 paustajām atziņām varot secināt: tas vien, ka izmaiņas ir noteiktas ar ārējā normatīvajā aktā ietvertu tiesību normu, vēl nenozīmē, ka šādas izmaiņas nebūtu pakļaujamās stratēģiskajam novērtējumam gadījumā, kad attiecīgā tiesību norma tiek atzīta par tādu, kas atbilst konkrētam plānam vai programmai.

6. Pieaicinātā persona – Valsts meža dienests – norāda, ka apstrīdētā norma ir politiskas izšķiršanās rezultāts un galvenās cirtes caurmēra samazināšana meža īpašniekiem dod lielāku izvēles brīvību, pieņemot lēmumus par sava meža apsaimniekošanu.

Lai gan 2022. gadā izsniegts daudz vairāk apliecinājumu koku ciršanai nekā iepriekšējos gados, faktiskie izciršanas apjomi neesot būtiski mainījušies. 2022. gadā meža īpašnieku vēlmi saņemt apliecinājumu esot ietekmējis tobrīd gaidāmais valsts nodevu apmēra palielinājums. Esot jāņem vērā arī tas, ka apliecinājums koku ciršanai ir derīgs trīs gadus, atsevišķām cismām – divus gadus, tāpēc 2022. gadā neizcirstie koksnes apjomi, iespējams, tikšot izcirsti 2023. vai 2024. gadā. Meža īpašnieku vēlmi iegūt koksni ietekmējot arī koksnes tirgus situācija un Latvijā pieejamās mežizstrādes iespējas.

Valsts meža dienesta pārstāvis tiesas sēdē norādīja, ka, raugoties no ilgtspējības viedokļa, nevarot prognozēt to, kas notiks pēc 10 vai 20 gadiem. Taču 2022. gadā neesot notikušas būtiskas izmaiņas, kaut arī pieņemtie ciršanas apjomi bijuši lielāki nekā iepriekš. Taču ciršanas atļauja ir spēkā trīs gadus, un tāpēc esot grūti prognozēt, kad tieši ciršana tiks veikta.

Meža stāvoklis no mežsaimniecības viedokļa esot optimāls, jo tas, kas tiek nocirsts, tiekot arī atjaunots. Normatīvie akti uzliekot meža īpašniekam pienākumu savu mežu kopt.

Pirms apstrīdētās normas pieņemšanas galvenās cirtes caurmēra un vecuma vērtības bijušas pielīdzinātas. Šobrīd galvenās cirtes vecuma caurmērs kokiem esot lielāks par apstrīdētajā normā noteikto, bet mazāks nekā iepriekš.

7. Pieaicinātā persona – akciju sabiedrība "Latvijas valsts meži" – pievienojas atbildes rakstā norādītajam. Ar apstrīdēto normu tikšot mazināts birokrātiskais slogs, kas gulstas uz meža īpašniekiem, un stiprinātas meža ilgtspējīgas apsaimniekošanas iespējas – palielināta mežaudžu ražība, meža spēja piesaistīt ogļskābo gāzi –, bet netikšot mazinātas pārējo meža ekosistēmas pakalpojumu iespējas.

Jau šobrīd praksē esot redzams tas, ka Ciršanas noteikumos un Meža atjaunošanas noteikumos izdarīto grozījumu rezultātā akciju sabiedrības "Latvijas valsts meži" apsaimniekoto mežu kapitālvērtība paaugstinās, un tam esot liela nozīme visas tautsaimniecības attīstībā. Akciju sabiedrība "Latvijas valsts meži" galveno cirti pēc caurmēra veicot ierobežotā apjomā, proti, zem viena procenta, un tādējādi esot liels galvenās cirtes vecumu sasniegušo audžu apjoms. Parasti galvenā cirte tiekot veikta tad, kad audzes ir mazražīgas.

8. Pieaicinātā persona – Latvijas Valsts mežzinātnes institūts "Silava" – uzskata, ka konstitucionālā sūdzība nav pamatota.

Pirms apstrīdētās normas pieņemšanas noteiktie galvenās cirtes caurmēri bijuši veidoti atbilstoši vidējām vērtībām mežaudzēs, kurās kokaudzes pirmā stāva valdošās sugas koki sasnieguši galvenās cirtes vecumu. Šīs vērtības neesot aprēķinātas vai modelētas, bet vismaz pirms 24 gadiem mehāniski noteiktas kā vidējās vērtības tālaika mežaudzēs galvenās cirtes vecumā, kurš bijis noteikts atbilstoši tālaika pieprasījumam pēc kokmateriāliem. Mūsdienās pieprasījums esot mainījies un neesot pamatoti prasīt, lai meža īpašnieki audzētu mūsdienu tirgum neatbilstošu produktu.

Atbilstoši Nacionālā meža monitoringa datiem priežu mežu platība esot samazinājusies. Tas esot saistīts ar iepriekš noteikto caurmēru. Proti, pirms apstrīdētās normas pieņemšanas priežu mežos par galvenās cirtes caurmēru la bonitātes mežaudzēs bijuši noteikti 39 centimetri, bet egļu mežos – 31 centimetrs. Meža īpašnieki neesot bijuši motivēti atjaunot un audzēt priedes, jo astoņu centimetru diametra starpība nozīmējot papildus vismaz 20 koka audzēšanas gadus. Šobrīd apstrīdētā norma paredzot, ka priedes un egles galvenās cirtes caurmēra starpība ir četri centimetri, un tas vairāk motivējot atjaunot priežu mežus.

Meža bioloģiskā daudzveidība ilgtermiņā nevis samazināšoties, bet saglabāšoties vai pat palielināšoties. Tā kā paredzētas arī stingrākas prasības meža atjaunošanai, varot paredzēt, ka nākotnē Latvijā būs vairāk skujkoku un bērzu mežu nekā mazvērtīgo lapu koku mežu. Skujkokiem galvenās cirtes parametru sasniegšanai būšot nepieciešams ilgāks laiks nekā mazvērtīgajiem lapu kokiem.

Saimnieciskās darbības ilgstoši neietekmētās vecās mežaudzēs, kurās koku vecums ir no 104 līdz 218 gadiem un vecie koki ir dominējošais meža elements, kopējais oglekļa uzkrājums esot vidēji par 20 procentiem lielāks nekā jaunākās audzēs. Tomēr oglekļa uzkrāšanās efektivitāte jeb uzkrājums gadā koku biomasā un atmirušajā koksni vecās mežaudzēs esot daudz mazāks nekā vidēji divas reizes jaunākās audzēs. Tādējādi efektīva mežsaimniecība esot būtiski nepieciešama klimatneitralitātes uzturēšanai ilgtermiņā. Novecojušās augsnēs pirmā stāva koku skaits jeb mežaudzes biezums esot daudz zemāks nekā jaunajās mežaudzēs, un tas liecinot par zemu oglekļa uzkrājuma stabilitāti.

Vērtējot zemsedzes veģetācijas daudzveidību un salīdzinot tās vērtības vecumā, kas vidēji atbilst mērķa caurmēra sasniegšanai, un vecās priežu audzēs, esot konstatēts, ka galvenais bioloģisko daudzveidību ietekmējošais faktors ir nevis audzes vecums, bet gan tās struktūra.

Latvijas Valsts mežzinātnes institūta "Silava" pārstāvis tiesas sēdē norādīja, ka 33 procentos gadījumu koki galvenās cirtes vecumā neizaug līdz noteiktajam caurmēram, 67 procentos gadījumu līdz tam izaug vai arī to pārsniedz. Starp meža vecumu un koku vidējo caurmēru neesot viennozīmīgas saistības. Noteiktajam meža vecumam un caurmēram esot tikai ekonomiska nozīme.

Lai izvērtētu, kādi meži būs nākotnē, kas notiks ar to daudzveidību un ogļskābās gāzes piesaisti, vajagot balstīties uz pieņēmumiem. Viens no šādiem pieņēmumiem esot tas, ka nākotnē koku ciršana mežos pēc caurmēra samazināsies, jo meža atjaunošanas izmaksas pieaugs. Taču varot notikt arī pretēji, ja, piemēram, paaugstināsies koksnes produktu cenas. Pamatā tiekot pieņemts, ka būtisku izmaiņu nebūs. Cilvēki nocirtīšot 15 procentus no tām cirmām, kuras viņiem pieejamas ciršanai pēc caurmēra.

Klimatneitralitātes mērķis valstī esot nevis nodrošināt lielāku oglekļa krājumu, bet gan panākt nulli starp valsts radītajām emisijām un ogļskābās gāzes piesaisti. Veicinot meža koku augšanu, šo mērķi varot sasniegt.

Latvijā kailciršu uzskaitē notiekot, sākot no 0,1 hektāra, atsevišķos gadījumos – no 0,2 hektāriem. Eiropas Savienībā esot valstis, kurās par kailcirti tiek uzskatīti atvērumi no 50 un vairāk hektāriem. Līdz ar to kailcirtes jēdziens Eiropas Savienības dokumentos esot interpretējams, ņemot vērā Latvijas apstākļus.

9. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas Kokrūpniecības federācija" – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 115. pantam.

Biedrība norāda, ka apstrīdētās normas pieņemšanas procesā ir veikusi aprēķinus par potenciālo ciršanas pieaugumu. Apstrīdētās normas rezultātā tuvākajā desmitgadē ciršanas apjomi būšot tikai par 500 000 līdz 700 000 kubikmetriem gadā lielāki. Tas nenozīmējot, ka kopējie ciršanas apjomi pieaugs, jo saimnieciski izmantojamie meži ar katru gadu arvien vairāk samazinoties sakarā ar šo platību novirzīšanu vides aizsardzības mērķiem. Šobrīd dažādo prognožu ticamību varot pārbaudīt pēc 2022. gada ciršanas apjomiem un ciršanas atļauju izsniegšanas statistikas. Ciršanas atļauju izņemšanas statistika liecinot tikai par vēlmi, bet tā ne vienmēr tiekot realizēta.

Apstrīdētā norma lielā mērā palīdzot risināt jautājumu par papildu koksnes kurināmā pieejamību.

Teritorijās, uz kurām attiecas apstrīdētā norma, esot maz biotopu. Valsts jau esot īstenojusi piesardzības pasākumus biotopu kartēšanas laikā. Arī normatīvie akti neparedzot, ka būtu aizsargājama visa tā platība, kurā atrodas biotops.

Ciršanas apjoms neesot pieaudzis ne tuvu tik būtiski, kā norādījušas vides aizsardzības organizācijas. Apstrīdētā norma attiecoties uz saimnieciskajiem mežiem, kurus to īpašnieki jebkurā gadījumā varēs nocirst tuvāko triju līdz piecu gadu laikā. Vajagot ņemt vērā arī to, ka nākotnē normatīvais regulējums būtiski samazinās saimniecisko mežu teritorijas. Tādējādi tikšot ietekmēta ne vien meža nozare, bet arī enerģētikas nozare.

10. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas Meža īpašnieku biedrība" – norāda, ka piesardzības princips ir vērtējams arī saistībā ar klimata pārmaiņu rezultātā pieaugošajiem vētru bojājumu riskiem, kā arī slimību un kaitēkļu savairošanās riskiem. Apstrīdētā norma meža īpašniekiem ļaushot daudz operatīvāk reaēēt uz minēto risku iestāšanās varbūtības palielināšanos.

Apstrīdētā norma esot saistīta ar prasībām meža atjaunošanai pēc ciršanas. Regulējums veicināshot ilgtspējīgu attīstību, nodrošinot labāku meža augšanu un meža resursu palielināšanos. Labāka koku augšana nodrošinot arī lielāku oglskābās gāzes piesaisti un skābekļa izdali, tādējādi veicinot klimata pārmaiņu mazināšanu un palielinot cilvēku iespējas dzīvot veselīgā vidē. Arī prasība par meža atjaunošanu triju gadu laikā veicināshot ātrāku oglskābās gāzes piesaistes uzsākšanu un ainavas izmaiņu mazināšanu. Savukārt prasība par augstvērtīga stādāmā materiāla izmantošanu varētu apturēt priežu audžu apjoma samazināšanos, kuras iemesls esot priežu aizstāšana ar citām koku sugām.

Apstrīdētā norma vienkāršojot tiesisko regulējumu, jo nosakot galvenās cirtes caurmēru neatkarīgi no mežaudzes bonitātes. Tādējādi savukārt tiekot mazināti korupcijas riski, jo sekundāri nosakāmajam parametram – mežaudzes bonitātei – vairs neesot ietekmes uz koksnes ieguvei nepieciešamās atļaujas izsniegšanu. Turklāt galvenās cirtes caurmēra izmaiņas Latvijas meža īpašniekiem nodrošinot līdzvērtīgākus noteikumus salīdzinājumā ar meža audzēšanas jomā konkurējošo valstu – Igaunijas un Skandināvijas valstu meža īpašniekiem.

Biedrības "Latvijas Meža īpašnieku biedrība" pārstāvis tiesas sēdē norādīja, ka tieši klimata pārmaiņu dēļ notiek izmaiņas mežu bioloģiskajā daudzveidībā. Koksne esot vienīgais nozīmīgais atjaunojamais dabas resurss, kas varot aizstāt tādus energoietilpīgus materiālus kā cements un plastmasa, un nākotnē pieprasījums pēc koksnes būshot vēl lielāks. Apstrīdētā norma kopā ar meža atjaunošanas regulējumu šo problēmu risinot. Tādējādi nākotnē audzes būshot ražīgākas un produktīvākas, tātad būshot arī vairāk koksnes, ar ko varēshot aizstāt fosilos resursus.

Apstrīdētā norma ļaujot meža īpašniekiem to diezgan elastīgi pielietot meža apsaimniekošanas praksē. Tā veicinot meža masīvu sugu

un vecuma struktūras dažādošanu, saimniekošanu ar nelieliem atvērumiem. Tā neesot pretrunā ar Eiropas Komisijas vadlīnijām "Dabai tuva mežsaimniecība". Pirmkārt, minētajās vadlīnijās esot atzīts, ka boreālos mežus Eiropā apsaimnieko pārsvarā privātie meža īpašnieki un pieejai vajadzētu būt saistītai ar viņu izglītošanu un finansiālajām iniciatīvām, lai sekmētu dažādu meža apsaimniekošanas praksi lietošanu. Otrkārt, apstrīdētā norma neparedzot, kāds cirtes veids – kailcirte, izlases cirte vai pakāpeniskā cirte – meža īpašniekam jāizvēlas. Treškārt, jaunajā regulējumā neesot nevienas normas, kas paredzētu monokultūru veidošanu. Saskaņā ar Meža atjaunošanas noteikumiem gandrīz 20 procenti dažādu citu koku sugu stādītā mežaudzē varot būt iesaistīti no apkārtnējiem mežaudzēm.

11. Pieaicinātā persona – Dr. silv. Dagnis Dubrovskis – norāda, ka galvenās cirtes mērķa caurmērs un vecums ir atkarīgs no meža apsaimniekošanas mērķa. Katram meža apsaimniekošanas mērķim atbilstot atšķirīgs galvenās cirtes caurmērs. Optimālais cirtes caurmērs un vecums tiek aprēķināts, nosakot meža gatavību – vecumu, kad kokaudze nodrošina maksimālo koksnes krāju un rūpnieciskā sortimenta iznākumu, kā arī platības apmežošanas pēc ciršanas vecumu sasniegušo koku nociršanas. Esot izšķirama dabiskā, reproduktīvā, kvantitatīvā, tehniskā, saimnieciskā un ekonomiskā gatavība.

No galvenās cirtes mērķa caurmēra vai vecuma izvēles esot atkarīga meža apsaimniekošanas izvēles brīvība. Ja valsts nosaka stingrus ierobežojumus, tā varot regulēt meža apsaimniekošanas mērķu izvēli, kas dažkārt no meža īpašnieka prasot papildu izmaksas, kuras valsts nekompensē. Tāpēc šādai īpašuma tiesību ierobežošanai vajagot būt pamatotai. Lai neierobežotu zemes īpašnieku tiesības, Somijā un Zviedrijā galvenās cirtes mērķa caurmērs vai vecums valstiski netiek noteikts vai arī tiek noteikts atbilstoši kvantitatīvās gatavības parametru sliekšnim. Šāda pieeja nodrošinot maksimālu mežsaimniecības efektivitāti, paaugstinot ieņēmumus un ceļot zemes īpašumu vērtību. Arī Igaunijā galvenās cirtes mērķa caurmēri esot zemāki nekā Latvijā.

Ar apstrīdēto normu noteiktais caurmērs veicināšot meža kapitālvērtības pieaugumu, meža īpašnieku ikgadējās peļņas potenciāla pieaugumu, Latvijas meža nozares papildus saražotās produkcijas vērtības pieauguma potenciālu. Reģionos pieaugšot jaunu ar mežizstrādi, meža atjaunošanu un jaunaudžu kopšanu saistītu darba vietu skaits. Ikgadējo ciršanas apjomu pieaugums esot prognozējams aptuveni 10 procentu apmērā, kas neapdraudot ilgtspējības principa ievērošanu.

Apstrīdētā norma nodrošinot siltumnīcefekta gāzu emisiju piesaistes efektivitātes palielināšanos kokaudzēs, kā arī oglekļa noglabāšanas

pieaugumu koksnes produktos un fosilās degvielas aizvietošanas efektu siltumapgādē. Bioloģiskās daudzveidības samazināšanās riski esot saistīti nevis ar apstrīdēto normu, bet gan ar cirsmu telpiskās izvietošanas jautājumiem, kas tiekot risināti ar mežaudžu struktūras veidošanas norādījumiem – ekoloģisko koku izvietošanu, kritalu saglabāšanu, telpiskās plānošanas nosacījumiem, ainavu ekoloģiskās plānošanas principu ieviešanu.

Eiropas Bioloģiskās daudzveidības stratēģija paredzot būtisku aizsargājamo teritoriju pārklājuma palielināšanu. Daļā no šīm teritorijām tikšot pilnībā vai daļēji ierobežota saimnieciskā darbība, tas ietekmēsot arī ekonomisko izaugsmi un sociālo labklājību. Lai nodrošinātu zemes izmantošanas ekoloģisko, ekonomisko un sociālo ilgtspējību, būtu jāmeklē negatīvo seku mazināšanas vai kompensēšanas risinājumi, pie kuriem piederot arī galvenās cirtes mērķa caurmēru optimizēšana.

Dr. silv. Dagnis Dubrovskis tiesas sēdē norādīja, ka Latvijas mežsaimniecībā tiek atdarināti dabiskie traucējumi un veidotas līdzīgas struktūras ainavas. Atšķirība esot tāda, ka dabisko traucējumu gadījumā, cilvēkam neiejaucoties, koksne sadaloties un raža netiekot iegūta. Struktūras, kas tiek saglabātas izcirtumos, tiekot veidotas tā, lai tuvinātu ainavu tiem procesiem, kādi rastos dabisku traucējumu, piemēram, meža ugunsgrēka, vējgāzes, astoņzobu mizgraužu savairošanās vai citu traucējumu gadījumos.

Valstij vajagot pildīt saistības, kas izriet no Eiropas Bioloģiskās daudzveidības stratēģijas, bet vienlaikus rast risinājumus tam, lai tiktu sasniegti klimata mērķi un teritorijās, kuru primārais mērķis ir mežsaimniecība, nevis dabas aizsardzība, tiktu kompensētas tās emisijas, kas rodas no aizsargājamās dabas teritorijas.

12. Pieaicinātā persona – *Dr. biol.* Guntis Brūmelis – norāda uz to, ka aizsargājamās sugas un biotopi tiek pakļauti arvien lielākam riskam.

No kopējās meža biotopu platības, kas kartēta kopš 2017. gada, 5000 hektāri esot nocirsti galvenajā cirtē, tādējādi apstrīdētā norma radot papildu riskus aizsargājamiem biotopiem. Apstrīdētā norma gan neattiecoties uz aizsargājamām teritorijām, taču tas nenozīmējot, ka tiktu samazināts risks, kam ir pakļautas tās aizsargājamās sugas un biotopi, kas atrodas ārpus Eiropas nozīmes aizsargājamām teritorijām.

Bioloģisko daudzveidību mežos nodrošinot dabiskie procesi un struktūras, tostarp lielu dimensiju koki un atmirusī koksne, kas veidojoties ilgākā laikposmā. Laikposms, kurā produktīvs mežs sasniedz vecumu, kad pieļaujama kailcirte pēc caurmēra, neesot pietiekams, lai veidotos lielu dimensiju koki un kritalas. Prasība cirtē saglabāt astoņus ekoloģiskos kokus uz cirsmas hektāru līdzšinējo piecu koku vietā

neveicināšot struktūru palielināšanos. Nozīmīga ietekme būtu prasībai atstāt 30 ekoloģiskos kokus. Zinātnieku ieteiktais saglabājamo koku skaits esot pieci līdz 10 procenti koku un pat vairāk. Arī prasība saglabāt 10 resnākos kritušos, nolauztos vai stāvošos sausos kokus uz cirsma hektāru līdzšinējo četru vietā neatstāšot būtisku ietekmi, jo, cērtot jaunākus mežus, samazinoties atmirušu koku veidošanās iespēja.

Dr. biol. Guntis Brūmelis vērš uzmanību uz vairāku putnu sugu aizsardzības plāniem, kuros norādīts uz iespējamo ar koku ciršanas caurmēra samazinājumu saistīto apdraudējumu. Piemēram, melnā dzilna ligzdojot priedēs, kuru diametrs ir no 36 līdz 38 centimetriem, taču šo koku daudzums samazināšoties. Trīspirkstu dzenis, kas mēdzot kalt dobumus eglēs, ligzdošanai izvēloties kokus ar diametru krūšu augstumā vidēji no 28,7 līdz 29,4 centimetriem, tātad samazināšoties arī šai sugai pieejamo ligzdas koku apjoms. Vairākām pūču sugām esot nepieciešami lielo dimensiju koki un mežu platības nepārtrauktība. Arī medņu populāciju ietekmēšot intensīva mežsaimniecība.

Pētījums, kas tika sagatavots, lai vērtētu grozījumu ietekmi uz bioloģisko daudzveidību, esot veikts ar mērķi pierādīt, ka negatīvas ietekmes nebūs. Neesot veikts objektīvs vērtējums ar plašu dabas aizsardzības, sugu un biotopu speciālistu iesaisti.

Kopš 1990. gada oglskābās gāzes piesaiste meža zemēs esot strauji samazinājusies saistībā ar pieaugošo mežu izciršanu. Lai panāktu Eiropas Klimata aktā nosprausto mērķrādītāju līdz 2030. gadam siltumnīcefekta gāzu emisijas samazināt vismaz par 55 procentiem, esot jāpalielina platības ar mežiem, kuri pārsnieguši ciršanas vecumu vai caurmēru, proti, jāpalielina aizsargājamo mežu platība. Lielāku ietekmi uz siltumnīcefekta gāzu emisijām varētu panākt, palielinot aizsargājamo mežu platību, kā arī izmantojot nekailciršu metodes, kas ļautu ilgtermiņā būtiski palielināt oglskābās gāzes piesaisti dzīvā biomasā.

Neesot tādu pētījumu, kas pierādītu, ka kvalitatīvi stādmateriāli un retāk stādītas jaunaudzes veicinās lielāku noturību pret kaitēkļiem, slimībām un meža ugunsgrēkiem nekā audzes, kas veidojušās dabiskās atjaunošanas ceļā.

Tiesas sēdē *Dr. biol. Guntis Brūmelis* norādīja, ka no ekonomiskā viedokļa apstrīdētā norma ir pamatota, taču esot jāvērtē arī tās ietekme uz ekosistēmu pakalpojumiem un bioloģisko daudzveidību. Bioloģiskajai daudzveidībai esot dažādi līmeņi – ģenētiskā, sugu, ekosistēmas, ainavu daudzveidība. Ja tiek vērtēta tikai ģenētiskā daudzveidība, tad stādītā audzē tā būšot lielāka. Bet, lai novērtētu bioloģisko daudzveidību visā tās kopumā, nevis atsevišķos aspektos, vispirms būtu telpiski jāizdala tās audzes, kuras šobrīd un nākotnē varēs izcirst pēc caurmēra. Pēc tam uz

kartes varot uzklāt informāciju par Eiropas nozīmes aizsargājamiem biotopiem, lai redzētu, vai ietekme būs vai nebūs. Tāpat varot izmantot putnu monitoringa datus, lai modelētu, kas notiks audzēs. Taču šāds vērtējums neesot veikts.

13. Pieaicinātā persona – Edvards Kušners – norāda, ka ar apstrīdēto normu tiek skarta viena no ilgtspējības lielākajām problēmām – dabas daudzveidības saglabāšana.

Meža ekosistēmas pakalpojumu lokā ietilpstot arī ūdens aprites dabā regulēšana, gaisa piesārņojuma attīrīšana un rekreācijas jeb labbūtības pakalpojumi. Kailcirtes desmitiem gadu garumā, bet intensīvas mežsaimniecības metožu piemērošanas gadījumā pat pilnībā izslēdzot noteiktu ekosistēmu pakalpojumu turpmāku pieejamību, tāpēc esot nepieciešama kompensējošu pasākumu veikšana meža un vides aizsardzības politikas ietvaros. Tomēr praksē šādi pasākumi netiekot veikti.

Edvards Kušners norāda uz stiprās un vājās ilgtspējības konceptu. Ilgtspējības koncepts, kas ilgstoši balstījies uz pieņēmumu, ka ekonomiskās, vides un sabiedrības intereses var tikt līdzsvarotas, vienlaikus nodrošinot nākamo paaudžu intereses, neesot īstenojies ilgtspējīgā politikā. Formāli ievērojot ilgtspējības principu, joprojām tiekot pasliktināts nākamajām paaudzēm pieejamais planētas resurss vai tiekot būtiski pasliktināta dzīves kvalitāte. Nākotnes paaudžu interešu pārstāvība esot neskaidra un vāja salīdzinājumā ar skaidri definētām šābrīža problēmām un nepieciešamību tās risināt. Vides interesēs dabaszinātniskiem faktiem vajadzētu būt integrētiem lēmumu pieņemšanas procesā. Arī Vides aizsardzības likumā ietvertā ilgtspējīgas attīstības definīcija esot balstīta vājās ilgtspējības idejās.

Stiprās ilgtspējības koncepts piedāvāot skaidrāku skatījumu uz būtiskiem šā principa piemērošanas aspektiem. Tā pamatā esot dabas kapitāla koncepcija un ticama nākamo paaudžu iespēju nodrošināšana. Stiprā ilgtspējība nepieļaujot dabas kapitāla aizstāšanu ar cilvēka radīto kapitālu, bet uzsvāru liekot uz nākamo paaudžu izvēlu neierobežošanu un tām pieejamā jeb nododamā dabas kapitāla saglabāšanu. Pašreizējo konfliktu risināšana esot samērīgi pakārtojama nākamo paaudžu interesēm. Stiprās ilgtspējības princips esot saskatāms arī Satversmes ievada tekstā, kur uzsvērtā gan atbildība pret nākamām paaudzēm, gan latviešu tautas pastāvēšana un attīstība cauri gadsimtiem.

No ilgtspējības viedokļa būtiska esot visas ekosistēmas noturība, tās sniegto pakalpojumu nepārtrauktība, nevis atsevišķu reto sugu aizsardzība. Latvijā mežs esot lielākā dabiskā ekosistēma un tā dabiskā forma esot mūžamežs – vecs, daudzveidīgs, sugām bagāts mežs neatkarīgi

no tā tipa. Bioloģiski vecas mežaudzes Latvijā aizņemot tikai 5,7 procentus no visām mežaudzēm. Apstrīdētā norma samazinot vecu mežu veidošanās iespēju un līdz ar jaunajām prasībām mežu atjaunošanai ierobežojot daudzveidīgu un dabisku ekosistēmu atjaunošanos pēc galvenās cirtes veikšanas. Stādmateriāla izmantošana veicinot intensīvi apsaimniekotu un vienvēidīgu mežu veidošanos.

Lai ievērotu ilgtspējības principu un Satversmes 115. panta mērķi un pareizi piemērotu piesardzības principu, tādu normu pieņemšana, kuras pasliktina dabas daudzveidību mežos, nebūtu pieļaujama tikmēr, kamēr nav nodrošināts pietiekams aizsargājama dabas platību īpatsvars un to efektīva pārvaldība. Apstrīdētā norma esot pretrunā ar Apvienoto Nāciju Organizācijas ilgtspējīgas attīstības 15. mērķa 5. un 9. apakšmērķi.

Apstrīdētā norma mazinot nākamām paaudzēm nododamo dabas kapitālu. Neesot izvērtēta grozījumu ietekme uz nākamo paaudžu iespējām īstenot savas tiesības, turklāt esot ticams, ka šī ietekme būs negatīva. Apstrīdētās normas pieņemšanas process arī neesot bijis atbilstošs labas pārvaldības principam, neesot noticis caurspīdīgā un pārredzamā veidā. Esot pārkāpts piesardzības princips.

Tiesas sēdē Edvards Kušners norādīja, ka ilgtspējības jēdziena izpratne esot mainījusies, jo, atklājot jaunas problēmas, atklājoties arī jaunas šā jēdziena šķautnes, kas mainot tā piemērošanu. Ekonomiskā darbība esot pārsniegusi planētas robežas. Planētai esot fiziskās robežas, un tā esot arī vide, kurā mēs realizējam visas savas intereses, tostarp saistītās ar pamattiesību ievērošanu. Līdz ar to cilvēka darbība hierarhiski iekļaujoties vides rāmī. Savukārt ekonomika funkcionējot tāpēc, lai apmierinātu cilvēka vajadzības. Esot jāatrod ārējā robeža, kura bieži vien ierobežojot mūsu vēlmes realizēt savas tiesības. Ilgtspējības elementi esot jāiekļauj cits citā, nevis jāsadala. Tāpat esot jāvērtē ne tikai pašreizējās paaudzes, bet arī nākamo paaudžu intereses. Viena no mūsdienu problēmām esot tā, ka šābrīža ieguvumi tiek pacelti pāri nākamo paaudžu labumam. Dabas kapitāls bieži tiek aizstāts ar ekonomisko kapitālu, un līdz ar to pamazām samazinoties dabas daudzveidība.

14. Pieaicinātā persona – meža īpašnieks Modris Fokerots – norāda, ka mūsdienās priežu mežs dabiski var veidoties tikai retās nelielās platībās. Lai izaudzētu skujkoku mežu, to vajagot stādīt, kopt un aizsargāt. Mežs neesot resurss, bet gan augļi. Ja mežs ir tā īpašnieka stādīts, tad tikai viņam vajadzētu būt tam, kas nosaka, cik ilgi un kādam mērķim koki tiek audzēti.

Apstrīdētā norma neuzliekot pienākumu, bet tikai atļaujot cirst kokus tad, kad tie sasniedz noteikto caurmēru. Koku ciršanas apjomu ietekmējot ciršanas jaudas, kas esot pastāvīgs lielums, un pieprasījums,

kas esot mainīgs lielums. Tādējādi neatkarīgi no tā, kāda diametra kokus atļauts cirst, šis diametrs nenosakot gadā iegūto kokmateriālu apjomu.

Neesot pamatoti argumenti par meža platību samazināšanos. Latvijā 1930. gadā meži aizņēmuši 23 procentus teritorijas, bet 2022. gadā – 53 procentus teritorijas. Katru gadu šīs teritorijas pieaugot. Turklāt ogļskābo gāzi piesaistot tikai augoši koki.

Koku ciršanas apjoms 2022. gadā neesot pieaudzis, pat neraugoties uz augstajām kokmateriālu cenām. Savukārt ciršanas apliecinājumu izsniegšanas pieaugums 2022. gada beigās esot saistīts ar to, ka viena ciršanas apliecinājuma cena togad bija 3,48 *euro*, bet 2023. gadā – 100 *euro* un vairāk.

Mežā augoša koka diametru daudz vairāk par vecumu iespaidojot koka ģenētika, augšanas apstākļi un zemes auglība, kā arī koku blīvums. Labos augšanas apstākļos koki cirtmetu pēc diametra sasniedzot daudz ātrāk par noteikto vecumu. Noteikto ciršanas diametru koki vidēji sasniedzot šādā laikposmā: bērzi 30–40 gados, egles 40–50 gados, priedes 40–50 gados.

Neesot pamatots Pieteikuma iesniedzēju arguments, ka pirms apstrīdētās normas pieņemšanas ciršanas apliecinājumi galvenajā cirtē tikuši izsniegti galvenokārt pēc koku vecuma, jo aptuveni 70 procentu apliecinājumu tikuši izsniegti pēc koku diametra.

15. Pieaicinātā persona – Dr. iur. Ilma Čepāne – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 115. pantam.

Likumdevēja piešķirtā pilnvarojuma mērķis esot bijis uzdot valdībai noteikt galvenās cirtes caurmēru tikai tādos gadījumos, kad attiecīgās sugas koki, pateicoties labvēlīgiem augšanas vai kopšanas apstākļiem, ciršanas caurmēru sasnieguši ātrāk par rādītājiem, kas raksturīgi kokiem Meža likuma 9. panta pirmās daļas tabulā norādītajā ciršanas vecumā. Tādējādi būtu vērtējams tas, vai Ministru kabinets, pieņemot apstrīdēto normu, nav pārkāpis tam likumdevēja piešķirto pilnvarojumu.

Ministru kabineta rīcība kopš 2015. gada attiecībā uz bioloģiskās daudzveidības, arī Eiropas nozīmes aizsargājamo biotopu, saglabāšanu, tostarp apstrīdētās normas izdošana, neliecinot par ekonomisko, sociālo un vides aizsardzības interešu saskaņošanu un labas likumdošanas principa ievērošanu.

Ar apstrīdēto normu Ministru kabinets esot atļāvis cirst tievākus kokus. Šāds pasākums saistībā ar meža vērtības palielināšanu meža nozares politikā neesot paredzēts, tāpēc tam stratēģiskais novērtējums neesot veikts. Ilgtspējības principa ievērošanai koksnes ieguves jomā un ekoloģisko, kā arī bioloģiskās daudzveidības interešu līdzsvarošanai normatīvajos aktos esot noteikti vairāki ierobežojumi, arī ciršanas

vecums un caurmērs. Apstrīdētā norma mainot parametrus vienam no interešu līdzsvara noteikšanas kritērijiem, un savukārt šī maiņa būtiski skarot līdz šim pastāvējušo interešu salāgojumu. Tas esot bijis pietiekams pamatojums tam, lai pirms apstrīdētās normas pieņemšanas tiktu veikts stratēģiskais novērtējums.

Latvijas valsts attīstības aksioma – ilgtspējīgas un demokrātiskas attīstības veicināšana – esot valsts pastāvēšanas pamatā. Satversmes 115. pants aizsargājot vidi un tās sastāvdaļas. Tātad vides un dabas ekosistēmas, arī meža kā ekosistēmas, aizsardzība pati par sevi esot tiesiska un konstitucionāli aizsargājama vērtība. Tāpēc koku ciršanu galvenajā cirtē un likumā noteiktos kritērijus tās veikšanai nevarot aplūkot ārpus ilgtspējības konteksta, tostarp vides ilgtspējības konteksta, jo tā esot vienota vides konstitucionālisma sistēma.

Piesardzības princips esot saistīts ar potenciāliem neskaidriem draudiem un attiecoties uz gadījumu, kad nav stingru pierādījumu tam, ka draudi īstenosies. Tātad kaitējums videi vēl neesot radies, bet neesot arī neapstrīdamu pierādījumu tam, ka tas neradīsies. Ja valsts vai iestādes lēmumam var būt ietekme uz vidi vai cilvēka veselību, tad vajagot ievērot piesardzības principu, saskaņā ar kuru zinātniskas nenoteiktības situācijā pirms attiecīgās darbības atļaušanas varot un vajagot kontrolēt vides apdraudējuma risku.

16. Pieaicinātā persona – *PhD. Žaneta Mikosa* – norāda, ka Novērtējuma direktīva neietver klasisku jēdziena "plāni un programmas" definīciju, bet gan kvalificējošus elementus. Eiropas Savienības Tiesa uzsvērusi, ka dokumenta nosaukumam nav izšķirošas nozīmes Eiropas Savienības normu piemērošanā. Būtisks esot dokumenta saturs un sekas, ko tas rada vai var radīt. Eiropas Savienības Tiesa jau 2018. gada 7. jūnija spriedumā lietā C-671/16 uzsvērusi, ka jāvērtē nevis dokumenta nosaukums, bet dokumentā ietvertie nosacījumi, jo pretējā gadījumā šīs direktīvas prasības apiet būtu samērā viegli. Tas, ka dokuments ir vispārstaistošs, neesot iemesls tā izslēgšanai no plānu un programmu koncepta, kā tas definēts Novērtējuma direktīvā. Ar Novērtējuma direktīvas prasībām esot aptverti arī šādu tiesību aktu grozījumi. Pretējā gadījumā varot rasties vēlme sadalīt nosacījumus pa dažādiem vēlāk pieņemtiem aktiem un tādējādi apiet direktīvas prasības. Tādēļ, vērtējot tiesību aktu, vajagot saprast, vai tas groza attiecīgā plānošanas dokumenta nosacījumus, kuriem attiecīgi nav veikts stratēģiskais novērtējums, un vai tam vajadzēja veikt stratēģisko novērtējumu, proti, vajagot noskaidrot to, vai tiesību akts atbilst direktīvas kritērijiem. Nosacījums, kas būtiski maina vai skar kādas nozares attīstību, it īpaši tajā izmantotā dabas resursa apsaimniekošanu, un kas vienlaikus var ietekmēt vidi, būtu

vērtējams stratēģiskā novērtējuma veikšanas laikā, kamēr vēl ir iespējams kompleksi apsvērt dažādas gan pozitīvas, gan negatīvas ietekmes un dažādas alternatīvas un izvēles.

Atbilstoši Novērtējuma direktīvai tiesību aktam stratēģiskais novērtējums nepieciešams tad, ja šis akts, pirmkārt, satur nosacījumus plānotām darbībām un, otrkārt, plānoto darbību īstenošana var būtiski ietekmēt vidi. Attiecībā uz apstrīdēto normu neesot šaubu, ka tā satur tāda veida nosacījumus, uz kuru pamata vēlāk tiks izsniegtas atļaujas, un tādējādi šī norma atbilst pirmajam kritērijam. Otrais kritērijs prasa ietekmes uz vidi būtiskuma vērtēšanu, un tas būtu jādara ekspertiem, kuri ir kompetenti novērtēt to, cik būtiski plānotās izmaiņas ietekmēs vidi.

Lai konkrētajā situācijā novērtētu būtiskumu, būtu jāpārbauda ne tikai tas, cik plašu teritoriju apstrīdētā norma skar, bet arī tas, kas attiecīgajās teritorijās atrodas, kur atrodas pašas teritorijas, vai plānotās darbības varētu skart kādas īpaši aizsargājamās sugas vai biotopus, kā arī tas, vai netiek apdraudēta no Eiropas Savienības vides prasībām izrietošo Latvijas saistību izpilde. Tas, ka tiesību akts skar tikai nelielu daļu no Latvijas mežu teritorijas, nevarot būt vienīgais kritērijs.

Ja pastāv risks, ka plāns varētu ietekmēt īpaši aizsargājamās teritorijas, būtu jāveic novērtējums atbilstoši Biotopu direktīvai. Kā to skaidrojusi Eiropas Savienības Tiesa, piemēram, lietā C-323/17, novērtējums jāveic ne tikai tad, ja ir skaidrs, ka plānotās darbības var negatīvi ietekmēt īpaši aizsargājamo dabas teritoriju, bet arī tad, ja ir iespējamība vai risks, ka var negatīvi ietekmēt. Risks pastāv, ja, balstoties uz pamatotu informāciju, nevar izslēgt, ka negatīva ietekme radīsies.

Stratēģiskā novērtējuma procesā esot nepieciešama objektīva informācija, turklāt vajagot konsultēties ar kompetentajām institūcijām par potenciālajām negatīvām ietekmēm un iespējamiem šo ietekmju samazināšanas vai novēršanas pasākumiem, lai dokumenta apstiprinātājs varētu pieņemt pamatotu lēmumu.

Ja tiesību akts nav pieņemts vienīgi ārkārtas situācijas risināšanai, tad tas nevarot tikt kvalificēts kā izņēmums no Novērtējuma direktīvas.

Secinājumu daļa

17. Pieteikuma iesniedzēji uzskata, ka Cīršanas noteikumu 7. pielikumā noteiktās galvenās cirtes caurmēra atsevišķu bonitāšu priedēm, eglēm un bērziem samazināšanas dēļ tikšot pieļauta daudz jaunāku šo sugu koku cīršana. Tas negatīvi ietekmēsot meža ekosistēmu un bioloģisko daudzveidību. Apstrīdētā norma esot pieņemta, neievērojot vides tiesību principus, ilgtspējības principu un saprātīgu līdzsvaru starp sabiedrības interesi dzīvot labvēlīgā vidē un saimnieciskās attīstības veicināšanu.

Ministru kabinets uzskata, ka apstrīdētā norma kopā ar grozījumiem Meža atjaunošanas noteikumos samērīgi līdzsvarojot gan vides aizsardzības intereses, gan meža īpašnieku ekonomiskās intereses. Turklāt apstrīdētā norma pati par sevi neietekmējot vidi, jo tā nosakot tikai galvenās cirtes caurmēru. Tā palielinot īpašnieku izvēles iespējas meža apsaimniekošanā, bet ne faktiskos ciršanas apjomus mežā.

17.1. Satversmes 115. pants nosaka: "Valsts aizsargā ikviena tiesības dzīvot labvēlīgā vidē, sniedzot ziņas par vides stāvokli un rūpējoties par tās saglabāšanu un uzlabošanu."

Tiesības dzīvot labvēlīgā vidē nozīmē tiesības dzīvot vidē, kuras stāvoklis neapdraud personas veselību un labklājību. Satversmes 115. pants ietver personas veselības un labklājības nemateriālo aspektu. To nosaka dabiskajai videi piemītošā estētiskā un garīgā vērtība. Tāpēc dabiskās vides izmaiņas ietekmē ikvienu personu jeb sabiedrību kopumā (sk.: *Meiere S., Čepāne I. 115. panta komentārs. Grām.: Balodis R. (zin. red.). Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 730. lpp.*). Līdz ar to Satversmes 115. pants aizsargā ne vien atsevišķu indivīdu tiesības, bet arī visas sabiedrības tiesības uz labvēlīgu vidi.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 115. pants valstij uzliek pienākumu izveidot un nodrošināt efektīvu vides aizsardzības sistēmu. Valstij ir jāņem vērā vides aizsardzības intereses tad, kad tiek izstrādāti un pieņemti politikas mērķi vai tiesību akti, kā arī tad, kad pieņemtie tiesību akti tiek piemēroti un politikas mērķi tiek īstenoti (sk. *Satversmes tiesas 2003. gada 14. februāra sprieduma lietā Nr. 2002-14-04 secinājumu daļas 1. punktu un 2008. gada 17. janvāra sprieduma lietā Nr. 2007-11-03 11. punktu*).

Valstij, īstenojot pasākumus ar mērķi aizsargāt personas tiesības dzīvot labvēlīgā vidē, ir plaša rīcības brīvība. Valsts šo rīcības brīvību bauda tiklīdz, ciktāl netiek pārkāpti vispārējie tiesību principi un citas Satversmes normas. Turklāt valstij sava rīcības brīvība jāizmanto tādā veidā, lai iespējami taisnīgākajā un konkrētajai situācijai atbilstošākajā veidā tiktu ievērotas visu iesaistīto personu dažādās intereses. Būtiska nozīme, vērtējot vides jomā valsts veikto pasākumu tiesiskumu, ir šīs jomas tiesību principiem (sk. *Satversmes tiesas 2017. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2017-02-03 17. punktu*).

17.2. Ilgtspējība ir viens no konstitucionālajiem principiem, kas vērsts uz Satversmē ietverto mērķu un vērtību aizsardzību, kā arī to īstenošanu (sk. *Satversmes tiesas 2017. gada 6. oktobra sprieduma lietā Nr. 2016-24-03 11. punktu*).

Ilgtspējīga attīstība ietver sabiedrības labklājības, vides un ekonomikas integrētu un līdzsvarotu attīstību, kas apmierina iedzīvotāju pašreizējās sociālās un ekonomiskās vajadzības un nodrošina vides aizsardzības prasību ievērošanu, neapdraudot nākamo paaudžu vajadzību apmierināšanas iespējas, kā arī nodrošina bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 24. februāra sprieduma lietā Nr. 2010-48-03 6.1. punktu*). Vides ilgtspējība savukārt ir cieši saistīta ar Satversmes 115. pantu un kopā ar tajā iekļautajām cilvēka pamattiesībām veido vienotu vides konstitucionālisma sistēmu (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-31-0103 36.1. punktu*).

Valsts ir tiesīga pieņemt tādus lēmumus, kuriem var būt ietekme uz vidi, taču šādiem lēmumiem ir jābūt saskaņā ar ilgtspējības principu – vispusīgi izvērtētiem, līdzsvarojot sabiedrības labklājības, vides un ekonomikas intereses un pamatojot izraudzīto attīstības risinājumu. Tikai tāds risinājums, kas ir vispusīgi izvērtēts un pamatots, ir uzskatāms par ilgtspējīgu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2011. gada 3. maija sprieduma lietā Nr. 2010-54-03 12.1.1. punktu*).

Tāpat Satversmes tiesa jau iepriekš atzinusi, ka efektīvā vides aizsardzības sistēmā būtiska nozīme ir arī piesardzības principam. Vides aizsardzība neaprobežojas tikai ar aizsardzību pret jau esošu apdraudējumu un jau iestājušos seku likvidēšanu, bet ietver arī nākotnē plānotās darbības iespējamo negatīvo seku mazināšanu vai novēršanu. Piesardzības princips prasa, lai pirms plānotās darbības šīs sekas tiktu apzinātas un vērtētas. Piesardzības principa ievērošana arī veicina vides ilgtspējību, nodrošinot dabas resursu pieejamību iespējami ilgāk (*sal. sk. Satversmes tiesas 2008. gada 17. janvāra sprieduma lietā Nr. 2007-11-03 20.1. punktu un 2017. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2017-02-03 19.2. punktu*).

Turklāt piesardzības principam ir divi aspekti. Pirmkārt, pienākums pierādīt to, ka netiks negatīvi ietekmēta vides ilgtspējība, ir tam, kurš plāno veikt darbību vai pieņemt lēmumu. Otrkārt, plānotās darbības vai lēmuma ietekme ir jāvērtē tiktāl, ciktāl tas iespējams, un izmantojot tādas tehnoloģijas un metodes, kas vispilnīgāk atklāj iespējamās sekas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2008. gada 17. janvāra sprieduma lietā Nr. 2007-11-03 20.1. punktu*).

Līdz ar to Satversmes 115. pants ietver valsts pozitīvo pienākumu nodrošināt, lai tiesiskais regulējums, kam var būt ietekme uz vidi, būtu vērstas uz ilgtspējību un pirms tā pieņemšanas būtu apzinātas un vērtētas iespējamās negatīvās sekas.

17.3. Mežs un koksne Latvijā ir vieni no nozīmīgākajiem dabas resursiem. Vienlaikus mežs ir arī ekosistēma, kuras galvenais elements ir koki. Taču tajā ietilpst arī pameža un zemsedzes augi, meža dzīvnieki, kā arī augsne (sk.: *Nikodemus O., Segliņš V., Blumberga D. Meža resursi. Grām.: Kļaviņš M., Zaļoksnis J. (red.) Vide un ilgtspējīga attīstība. Rīga: LU akadēmiskais apgāds, 2011, 56. lpp.*).

Mežs pilda dažādas ekoloģiskās funkcijas. Tam ir būtiska nozīme ogļskābās gāzes piesaistē un oglekļa uzglabāšanā, klimata un ūdens aprites regulēšanā, tas kalpo arī kā daudzu sugu dzīvotne (sk.: *Ikauniece S. Meža ekosistēmu pakalpojumi. Grām.: Ikauniece S. (red.) Aizsargājamo biotopu saglabāšanas vadlīnijas Latvijā. 6. sējums. Meži. Sigulda: Dabas aizsardzības pārvalde, 2017, 26., 27. lpp.*). Turklāt meža bioloģiskā daudzveidība ir nozīmīga meža ekosistēmas stabilitātei (sk.: *Zemkopības ministrijas Informatīvais ziņojums par mežu nozīmi Latvijā. Pieejams: tap.mk.gov.lv*).

Arī Eiropas Komisijas paziņojumā par Eiropas Meža stratēģiju 2030. gadam ir uzsvērtā mežu daudzfunkcionālā loma, kā arī svarīgā nozīme gan iedzīvotāju veselības un labbūtības, gan sabiedrības interešu un ekonomikas, gan bioloģiskās daudzveidības un piemērošanās klimata pārmaiņām nodrošināšanā. Meži un meža nozare nodrošina arī daudzas sociālekonomiskās funkcijas un ieguvumus, tostarp papildu darbvietas un izaugsmes iespējas lauku apvidos un atpūtas funkcijas, kas nāk par labu iedzīvotāju fiziskajai un garīgajai veselībai (sk.: *Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un reģionu komitejai. Jauna Eiropas Meža stratēģija 2030. gadam. Pieejams: eur-lex.europa.eu*).

Meža likumā ir noteikts meža politikas mērķis – veicināt meža ekonomiski, ekoloģiski un sociāli ilgtspējīgu apsaimniekošanu un izmantošanu (sk. *Meža likuma 2. panta pirmās daļas 1. punktu*). Meža ilgtspējīga apsaimniekošana ir meža pārvaldīšana un izmantošana tādā veidā un intensitātē, kas saglabā meža bioloģisko daudzveidību, produktivitāti, atjaunošanās spēju, dzīvotspēju un potenciālu tagadnē un nākotnē, spēju pildīt nozīmīgas ekoloģiskās, ekonomiskās un sociālās funkcijas vietējā, nacionālā un globālā līmenī, kā arī nerada draudus citām ekosistēmām (sk. *Meža likuma 1. panta pirmās daļas 13. punktu*).

Meža apsaimniekošana ir vērsta gan uz ekonomisko, gan ekoloģisko un sociālo interešu nodrošināšanu, kā arī meža bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu. Tādējādi Meža likumā ir konkretizēts Satversmē ietvertais ilgtspējības princips. Savukārt mežu kā nozīmīgu vides daļu aizsargā Satversmes 115. pants.

Apstrīdētā norma nosaka tikai galvenās cirtes caurmēru, taču tā ir pieņemta meža apsaimniekošanas jomā un to nevar skatīt atrauti no pārējā šīs jomas regulējuma. Atbilstoši Meža likuma 9. panta pirmās daļas 1. punktam mežaudzes galvenās cirtes caurmēra sasniegšana ir viens no priekšnoteikumiem tam, lai tiktu atļauta galvenā cirte. Turklāt, kā norādījis Valsts meža dienests, to ciršanas apliecinājumu skaits, kuri izsniegti, vadoties pēc koku caurmēra, pēc apstrīdētās normas pieņemšanas 2022. gada otrajā pusē ir pieaudzis. Tādējādi apstrīdētā norma, lai gan tā pati par sevi nepiešķir atļauju koku ciršanai mežā, tomēr paredz priekšnoteikumu, uz kura pamata koku ciršana mežā tiek atļauta.

Līdz ar to apstrīdētā norma ietiecas Satversmes 115. panta tvērumā un galvenās cirtes caurmēra samazināšana aizskar ikvienas personas tiesības uz labvēlīgu vidi, kuras ietvertas Satversmes 115. pantā.

18. Lietā aplūkojamie pamatjautājumi galvenokārt saistīti ar to, vai valsts ir izpildījusi tai noteiktos pozitīvos pienākumus, kas izriet no Satversmes 115. panta. Lai izvērtētu apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 115. pantam, Satversmes tiesa pārbaudīs, vai Ministru kabinets bija tiesīgs pieņemt apstrīdēto normu, kā arī to, vai apstrīdētā norma ir pieņemta, ievērojot ilgtspējības principu un piesardzības principu.

19. Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzēju pārstāvis norādīja, ka galvenās cirtes caurmēra noteikšana ir visai sabiedrībai būtisks jautājums, par kuru likumdevējam būtu jālemj pašam. Līdz ar to pastāv šaubas par to, vai likumdevējs bija tiesīgs šā jautājuma izlemšanai pilnvarot Ministru kabinetu. Savukārt Ministru kabineta pārstāvis tiesas sēdē norādīja, ka pilnvarojums nav pārkāpts, jo likumā neesot noteikts, ka caurmēram jāatbilst Meža likuma 9. panta pirmajā daļā noteiktajam koku ciršanas vecumam. Arī apstrīdētajā normā noteiktie caurmēri iekļaujoties robežās, kurās mežaudze varot izaugt konkrētajā vecumā.

Pieaicinātā persona *Dr. iur. Ilma Čepāne* norādīja, ka likumdevēja piešķirtā pilnvarojuma mērķis esot bijis uzdot Ministru kabinetam noteikt galvenās cirtes caurmēru tikai tad, ja attiecīgās sugas koki, pateicoties labvēlīgiem augšanas vai kopšanas apstākļiem, ciršanas caurmēru sasnieguši agrāk par Meža likuma 9. panta pirmās daļas 1. punktā noteikto ciršanas vecumu.

Satversmes tiesa savos nolēmumos vairākkārt norādījusi, ka tiesību normas pieņemšanas kārtības ievērošana ir tiesību normas spēkā esības priekšnoteikums (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2005. gada 21. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-03-0306 10.4. punktu un 2011. gada 11. janvāra sprieduma lietā Nr. 2010-40-03 6. punktu*). Tādējādi Satversmes tiesai

visupirms ir jāizvērtē tas, vai galvenās cirtes caurmēra noteikšana ir jautājums, par kuru likumdevējam būtu jālemj pašam, un vai likumdevējs bija tiesīgs pilnvarot Ministru kabinetu galvenās cirtes caurmēra noteikšanai. Savukārt tad, ja tiktu atzīts, ka likumdevējs bija tiesīgs dot šādu pilnvarojumu, būtu jāvērtē tas, vai Ministru kabinets ir ievērojis tam piešķirtā pilnvarojuma apjomu.

19.1. Satversmes tiesa jau norādījusi, ka par tādu svarīgu un nozīmīgu sabiedriskās dzīves jautājumu reglamentāciju, kuros nepieciešama konceptuāla izšķiršanās un politiska diskusija, jālemj likumdevējam pašam (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 14. oktobra sprieduma lietā Nr. 2015-05-03 10. punktu*).

Saeima ir pieņēmusi Meža likumu, kas ir galvenais meža apsaimniekošanas jomu regulējošais normatīvais akts, kā arī noteikusi tā mērķi – veicināt meža ekonomiski, ekoloģiski un sociāli ilgtspējīgu apsaimniekošanu un izmantošanu. Attiecībā uz koku ciršanu galvenajā cirtē likumdevējs ir noteicis divus gadījumus, kad tā ir atļauta – kad mežaudze sasniegusi galvenās cirtes vecumu vai galvenās cirtes caurmēru (*sk. Meža likuma 9. panta pirmo daļu*). Tāpat likumdevējs ir noteicis, ka pirms koku ciršanas mežā ir nepieciešams saņemt apliecinājumu, kā arī paredzējis gadījumus, kad apliecinājums nav nepieciešams un kad to neizsniedz (*sk. Meža likuma 12. panta pirmo un otro daļu*).

Tādējādi likumdevējs pats ir izlēmis būtiskākos jautājumus attiecībā uz galveno cirti un bija tiesīgs pilnvarot Ministru kabinetu noteikt galvenās cirtes papildu kritērijus.

19.2. Lai pārbaudītu, vai Ministru kabinets ir ievērojis tam piešķirtā pilnvarojuma apjomu, Satversmes tiesai ir jānoskaidro pilnvarojošo normu saturs un mērķis.

Galvenās cirtes caurmērs noteikts Ciršanas noteikumu 7. pielikumā. Kā Ciršanas noteikumu tiesiskais pamats ir norādīts arī Meža likuma 13. pants, kura 1. punkts paredz, ka Ministru kabinets izdod noteikumus par koku ciršanu mežā, kuros nosaka galvenās cirtes kritērijus – mežaudzes minimālo un kritisko šķērslaukumu un galvenās cirtes caurmēru pēc valdošās koku sugas un bonitātes.

Atbilstoši Meža likuma 1. panta pirmās daļas 11. punktam galvenās cirtes caurmērs ir mežaudzes valdošās koku sugas pirmā stāva koku vidējais caurmērs 1,3 metru augstumā, kas jāsasniedz, lai mežaudzi varētu cirst galvenajā cirtē pirms galvenās cirtes vecuma sasniegšanas. Tādējādi likumdevējs ir paredzējis, ka kokus var cirst agrāk, ja tie sasnieguši noteikto caurmēru.

Likumdevējs nav sasaistījis galvenās cirtes caurmēru ar galvenās cirtes vecumu. Ministru kabinetam ir zināma rīcības brīvība galvenās

cirtes caurmēra noteikšanā. Tomēr šī rīcības brīvība ir ierobežota ar Meža likumā noteikto mērķi – meža ilgtspējīga apsaimniekošana. Tas nozīmē, ka Ministru kabinets ir pilnvarots noteikt galvenās cirtes caurmēru tiktāl, ciktāl tas nenonāk pretrunā ar šo mērķi. Tādējādi tas, ka ar apstrīdēto normu galvenās cirtes caurmērs ir samazināts, nenozīmē to, ka apstrīdētā norma būtu izdota, pārkāpjot likumdevēja piešķirtā pilnvarojuma apjomu.

Grozījumu Ciršanas noteikumos anotācijā norādīts, ka nepieciešams mainīt galvenās cirtes caurmēru, lai nodrošinātu zemes resursu efektīvu izmantošanu un veicinātu mežaudžu ražību, kā arī palielinātu meža kapitālvērtību, ikgadējo tīro ienākumu gūšanas potenciālu meža nozarē un meža nozares konkurētspēju (*sk. Noteikumu projekta "Grozījumi Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumos Nr. 935 "Noteikumi par koku ciršanu mežā" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumu (anotāciju)*).

Tādējādi apstrīdētās normas pieņemšanas pamatā esošie mērķi nav pretrunā ar Meža likumā noteikto mērķi veicināt meža ekonomiski, ekoloģiski un sociāli ilgtspējīgu apsaimniekošanu un izmantošanu.

Līdz ar to secināms, ka likumdevējs ir pats izlēmis būtiskākos jautājumus attiecībā uz galveno cirti un bija tiesīgs pilnvarot Ministru kabinetu noteikt galvenās cirtes caurmēru. Savukārt Ministru kabinets bija tiesīgs lemt par to.

20. Tagad Satversmes tiesai jāvērtē, vai apstrīdētā norma ir pieņemta, ievērojot ilgtspējības principu un piesardzības principu.

Lai sekmētu valsts ilgtspējību, ir izveidota attīstības plānošanas sistēma, kuras ietvaros tiek izstrādāti dažādi attīstības plānošanas dokumenti, arī politikas plānošanas dokumenti. Viens no politikas plānošanas dokumentiem, ar kura palīdzību tiek īstenots ilgtspējības princips, ir pamatnostādnes. Tajās ir noteikti vidēja termiņa attīstības virzieni nozaru politikās, tostarp ietverti politikas mērķi un rīcības virzieni to sasniegšanai. Turklāt attīstības plānošanā ievēro arī attīstības plānošanas dokumentu pēctecību (*sk. Attīstības plānošanas sistēmas likuma 1. pantu, 5. panta otrās daļas 1. un 2. punktu, 6. panta pirmo daļu un Ministru kabineta 2014. gada 2. decembra noteikumu Nr. 737 "Attīstības plānošanas dokumentu izstrādes un ietekmes izvērtēšanas noteikumi" 11., 12. un 18. punktu*).

Nozaru politikas pamatnostādnēm ir nepieciešams stratēģiskais novērtējums (*sk. Ministru kabineta 2004. gada 23. marta noteikumu Nr. 157 "Kārtība, kādā veicams ietekmes uz vidi stratēģiskais novērtējums" 2.1.1. punktu*). Satversmes tiesa jau iepriekš ir atzinusi, ka stratēģiskais novērtējums ir procesuāls līdzeklis, ar kura starpniecību ar vidi saistītu

plānošanas dokumentu pieņemšanas procesā tiek ievērots piesardzības princips (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 17. janvāra sprieduma lietā Nr. 2007-11-03 20. punktu*). Tādējādi stratēģiskais novērtējums nodrošina to, ka politikas mērķu un rīcības virzienu noteikšanā tiek ņemtas vērā vides aizsardzības intereses un vērtēta plānošanas dokumenta īstenošanas ietekme uz vidi.

Attīstības plānošanā ievēro arī attīstības plānošanas un normatīvo aktu izstrādes sasaistes principu, saskaņā ar kuru politiku plāno pirms normatīvā akta izdošanas un, izstrādājot normatīvos aktus, ņem vērā attīstības plānošanas dokumentus (*sk. Attīstības plānošanas sistēmas likuma 5. panta otrās daļas 9. punktu*).

Līdz ar to normatīvā akta izstrādes procesā ir jāņem vērā politikas plānošanas dokumentā noteiktie attīstības virzieni un politikas mērķi. Tādējādi tiek sekmēta Satversmē nostiprināto principu – ilgtspējības principa un piesardzības principa – ievērošana.

21. No apstrīdētās normas izstrādes materiāliem izriet, ka tā pieņemta, lai izpildītu Meža pamatnostādnēs 2015.–2020. gadam izvirzīto mērķi īstenot meža vērtības palielināšanas pasākumus. Lietā nav strīda par to, ka Meža pamatnostādnēm bija jāveic stratēģiskais novērtējums, un tas arī tika veikts.

Pieteikuma iesniedzēji uzskata, ka apstrīdētās normas pieņemšana, atsaucoties uz Meža pamatnostādnēm 2015.–2020. gadam, neesot pamatota. Apstrīdētās normas pieņemšanas brīdī neesot bijušas pieņemtas pamatnostādnes jaunam plānošanas laikposmam.

Ministru kabinets norāda, ka apstrīdētās normas izstrāde uzsākta laikā, kad Meža pamatnostādnes 2015.–2020. gadam bija spēkā, un apstrīdētā norma pieņemta, lai izpildītu tajās izvirzīto mērķi īstenot meža vērtības palielināšanas pasākumus.

Plānošanas dokuments zaudē spēku, ja beidzies tā darbības termiņš (*sk. Attīstības plānošanas sistēmas likuma 13. panta otro daļu*). Meža pamatnostādnes 2015.–2020. gadam tika pieņemtas plānošanas laikposmam līdz 2020. gadam. Jaunas Meža pamatnostādnes nav pieņemtas. Savukārt apstrīdētā norma tika pieņemta 2022. gada 21. jūnijā, proti, laikā, kad politikas plānošanas dokumenta darbības termiņš jau bija beidzies, bet jauns plānošanas dokuments vēl nebija izstrādāts.

Taču normatīvā akta pieņemšana bez spēkā esoša plānošanas dokumenta pati par sevi nav pamats tam, lai apstrīdēto tiesību normu atzītu par spēkā neesošu. Arī pēc plānošanas dokumenta darbības termiņa beigām var tikt izstrādāts un pieņemts tiesiskais regulējums, kas atbilst iepriekš noteiktajam attīstības virzienam un politikas mērķiem.

Tātad tas, ka Ministru kabinets apstrīdēto normu ir pieņēmis pēc Meža pamatnostādņu 2015.–2020. gadam darbības termiņa beigām, pats par sevi nav pamats atzīt apstrīdēto normu par spēkā neesošu.

22. Kā jau tika minēts iepriekš, normatīvajam aktam, kas tiek pieņemts bez spēkā esoša plānošanas dokumenta, jāatbilst iepriekš noteiktajam attīstības virzienam un politikas mērķiem. Ja ar normatīvo aktu noteiktais attīstības virziens vai mērķi tiek būtiski mainīti, tā atbilstība ilgtspējības principam un piesardzības principam ir jāvērtē no jauna. Tādējādi Satversmes tiesai jāpārbauda, vai apstrīdētā norma atbilst Meža pamatnostādņēs 2015.–2020. gadam noteiktajiem politikas mērķiem un vai tās ietekme uz vidi ir vērtēta Meža pamatnostādņu stratēģiskā novērtējuma ietvaros.

Pieteikuma iesniedzēji norāda, ka Meža pamatnostādņu stratēģiskā novērtējuma ietvaros nav vērtētas galvenās cirtes caurmēra samazināšanas sekas. Pamatnostādņēs bijis noteikts, ka plānošanas laikposmā nav paredzēts koksnes apjomu ieguves pieaugums. Galvenās cirtes caurmēra samazināšana arī neesot rezultatīvs rādītājs, kas noteiktu to, vai mērķis – meža vērtības palielināšana – ir ticis sasniegts. Tādējādi galvenās cirtes caurmēra samazināšana esot uzskatāma par grozījumiem Meža pamatnostādņēs. Tā kā šāda darbība var būtiski ietekmēt vidi, pirms apstrīdētās normas pieņemšanas esot vajadzējis veikt stratēģisko novērtējumu.

Savukārt Ministru kabinets norāda, ka galvenās cirtes caurmēra izmaiņas Meža pamatnostādņēs gan nav minētas, taču būtu jāvērtē tajās izvirzītie mērķi un tas, kā ir plānots tos sasniegt. Apstrīdētajā normā paredzētā galvenās cirtes caurmēra samazināšana esot instruments, ar kura palīdzību valsts īstenojot politikas plānošanas dokumentu, kurā detalizētiem kritērijiem nevajagot būt ietvertiem. Ministru kabineta pārstāvis tiesas sēdē uzsvēra, ka esot jāvērtē, piemēram, Meža pamatnostādņēs norādītais, kas attiecas uz ogļskābās gāzes piesaisti un pāraugušu mežu īpatsvara palielināšanos. Politikas plānošanas dokumentā esot jāparedz virzieni vai darbības mērķis, bet ne tik detalizēti risinājumi kā caurmēra samazinājums par dažiem centimetriem.

Vides pārraudzības valsts birojs Satversmes tiesai norādījis, ka Meža pamatnostādņu Vides pārskatā nebija paredzēti risinājumi ciršanas apjomu palielināšanai, pamatojoties uz koku vidējā caurmēra izmaiņām, jo no dokumentiem izrietējis tas, ka netiek nocirsts viss, kas sasniedzis ciršanas vecumu, un pāraugušo mežaudžu īpatsvars pat palielinās. Vides pārskatā esot uzskaitīti pasākumi, kas veicami meža vērtības palielināšanai, taču neviens no tiem neesot paredzējis cirtes caurmēra izmaiņas.

Arī Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija jau apstrīdētās normas izstrādes laikā ir iebildusi pret to, ka galvenās cirtes caurmēra samazināšanai netika veikts stratēģiskais novērtējums (sk. *Izziņu par atzinumos sniegtajiem iebildumiem par Ministru kabineta noteikumu "Grozījumi Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumos Nr. 935 "Noteikumi par koku ciršanu mežā"" projektu (VSS-651, 15.06.2017., Nr. 23, § 48))*).

No Meža pamatnostādnēm un to stratēģiskā novērtējuma Vides pārskata izriet, ka katra tajās paredzētā politikas mērķa sasniegšanai ir noteikti konkrēti uzdevumi un pasākumi. Atbilstoši Ministru kabineta norādītajam apstrīdētā norma esot pieņemta tāpēc, lai pildītu mērķi īstenot meža vērtības palielināšanas pasākumus. Meža pamatnostādnēs attiecībā uz rīcības virzienu "atbalstīta un īstenota meža vērtības palielināšana, tai skaitā nodrošināta meža apsaimniekošanas CO₂ piesaistes mērķa izpilde" kā rezultatīvie rādītāji norādīti: izkopto jaunaudžu platība, neproduktīvo mežaudžu platības samazinājums, selekcionēta stādāmā materiāla izmantošana meža atjaunošanā un ieaudzēšanā, rekonstruēto un uzbūvēto meža autoceļu garums, renovēto meža meliorācijas sistēmu garums (sk.: *Meža un saistīto nozaru attīstības pamatnostādnes 2015.–2020. gadam. Informatīvā daļa, 53. lpp., 7.1. tabula*).

Ministru kabinets atsaucas uz apstrīdētās normas saistību ar šādiem diviem sasniedzamajiem rādītājiem: neproduktīvu mežaudžu platības samazinājums un selekcionēta stādāmā materiāla izmantošana meža atjaunošanā un ieaudzēšanā. Satversmes tiesa uzskata, ka no šiem rezultatīvajiem rādītājiem nevar izsecināt, ka tie ietvertu arī galvenās cirtes caurmēra samazināšanu. Turklāt minētie rādītāji ietver neproduktīvo mežaudžu platības samazinājumu, taču apstrīdētā norma attiecas uz visām, arī augstvērtīgajām mežaudzēm.

Secināms, ka konkrētais rīcības virziens "meža vērtības palielināšana", ar kuru pamatota apstrīdētās normas pieņemšana, galvenās cirtes caurmēra samazināšanu nav paredzējis. Satversmes tiesa arī nesaskata to, ka jebkurš cits no minētajiem rezultatīvajiem rādītājiem varētu ietvert galvenās cirtes caurmēra samazināšanu.

22.1. Tiesas sēdē Ministru kabineta pārstāvis norādīja, ka Meža pamatnostādņu Vides pārskatā norādīts uz ogļskābās gāzes piesaisti un pāraugušu mežu īpatsvara palielināšanos un galvenās cirtes caurmēra samazināšanu varētu uzskatīt par šīs problēmas risinājumu, jo ogļskābās gāzes piesaisti varot palielināt, veicot mežsīrādī. Taču Meža pamatnostādņu stratēģiskā novērtējuma Vides pārskatā attiecībā uz Ministru kabineta norādītās problēmas risināšanu ir norādīti tie paši uzdevumi, kas ietverti Meža pamatnostādņu informatīvajā daļā, proti:

jaunaudžu kopšana, neproduktīvu mežaudžu nomaiņa, meža atjaunošana ar Latvijā iegūtu augstvērtīgu meža reprodutīvo materiālu, meža infrastruktūras izveide un uzturēšana. Tādējādi secināms, ka tieši šo uzdevumu un sasniegamo rezultātu ietekme uz vidi ir vērtēta Vides pārskatā (sk.: *Meža un saistīto nozaru attīstības pamatnostādnes 2015.–2020. gadam. Stratēģiskais ietekmes uz vidi novērtējums. Vides pārskats, 55., 57. lpp.*).

Līdz ar to Meža pamatnostādnēs attiecībā uz mērķi palielināt meža vērtību un oglskābās gāzes piesaisti kā darbības virziens nav paredzēta ne Ministru kabineta norādītā mežistrādes apjoma palielināšana, ne galvenās cirtes caurmēra samazināšana.

Vides pārskatā ir ietverts galvenās cirtes ietekmes uz vidi novērtējums. Attiecībā uz galvenās cirtes ietekmi uz meža bioloģisko daudzveidību norādīts, ka visi galvenās cirtes veidi atstāj gan pozitīvu, gan negatīvu ietekmi uz vidi, tostarp uz bioloģisko daudzveidību. Turklāt uzsvērts, ka spēkā esošo normatīvo aktu par koku ciršanu mežā un dabas aizsardzības noteikumu prasību ievērošana meža apsaimniekošanā kopumā nodrošina minimālu ietekmi uz vidi (sk.: *Meža un saistīto nozaru attīstības pamatnostādnes 2015.–2020. gadam. Stratēģiskais ietekmes uz vidi novērtējums. Vides pārskats, 67. lpp.*). Attiecīgi ir konstatējams, ka galvenās cirtes ietekme uz meža bioloģisko daudzveidību ir vērtēta, ievērojot tobrīd spēkā bijušās prasības par koku ciršanu mežā, tātad arī par galvenās cirtes caurmēru, kas bija noteikts pirms apstrīdētās normas pieņemšanas.

22.2. Satversmes tiesa nepiekrīt Ministru kabineta argumentam, ka galvenās cirtes caurmēra samazināšana uzskatāma tikai par instrumentu, ar kuru sasniedzams kāds no Meža pamatnostādnēs ietvertajiem risinājumiem. Galvenās cirtes caurmērs ir Meža likumā nostiprināta prasība, kas jāievēro, lai varētu saņemt apliecinājumu koku ciršanai. Ja mainās caurmēra skaitliskās vērtības, tad mainās arī šādas darbības atļaušanas kritēriji. Samazinot caurmēru, tiek pieļauta jaunāku koku ciršana, un tam var būt ietekme uz vidi.

Tādējādi apstrīdētā norma, kas samazina galvenās cirtes caurmēru, nosaka tādu risinājumu, kurš nebija ietverts Meža pamatnostādnēs. Līdz ar to galvenās cirtes caurmēra samazināšana neatbilst Meža pamatnostādnēs noteiktajam attīstības virzienam un politikas mērķiem un tai nav veikts stratēģiskais novērtējums.

23. Tā kā galvenās cirtes caurmēra samazināšanai nav veikts stratēģiskais novērtējums, Satversmes tiesai ir jānoskaidro, vai uz apstrīdētās normas pieņemšanu bija jāattiecinā likuma "Par ietekmes uz vidi novērtējumu" prasības par stratēģisko novērtējumu.

23.1. Galvenās cirtes caurmēra samazināšana ir noteikta ar normatīvo aktu. No likuma "Par ietekmes uz vidi novērtējumu" izriet, ka stratēģiskais novērtējums ir veicams plānošanas dokumentam, kura īstenošana var būtiski ietekmēt vidi (*sk. likuma "Par ietekmes uz vidi novērtējumu" 1. panta 6. punktu*).

Ar tiesību normām, kas regulē stratēģisko novērtējumu, likumā "Par ietekmes uz vidi novērtējumu" ir iestrādāta Novērtējuma direktīva, par kuras piemērošanu un kurā ietvertu normu interpretāciju vairākkārt izteikusies Eiropas Savienības Tiesa. Lai noskaidrotu, vai apstrīdētās normas pieņemšanas procesu var uzskatīt par plānošanas dokumenta pieņemšanu, Satversmes tiesai jāņem vērā arī Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā nostiprinātās atziņas.

Novērtējuma direktīvā ir lietoti jēdzieni "plāni un programmas". Eiropas Savienības Tiesa, interpretējot šos jēdzienus, atzinusi, ka, ņemot vērā šīs direktīvas mērķi nodrošināt augstu vides aizsardzības līmeni, minētie jēdzieni ir interpretējami plaši un var attiekties arī uz normatīvajiem aktiem, kuros regulēti attiecīgajā nozarē piemērojamie noteikumi, būtiskas prasības un detalizētu darbību kopums, lai atļautu un īstenotu projektus, kuriem var būt būtiska ietekme uz vidi (*sal. sk. Eiropas Savienības Tiesas 2016. gada 27. oktobra sprieduma lietā C-290/15 "D'Oultremont and Others" 49. un 52. punktu un 2018. gada 7. jūnija sprieduma C-671/16 "Inter-Environnement Bruxelles and Others" 60. punktu*). Pretējā gadījumā, šos jēdzienus iztulkojot šauri, pienākumu veikt stratēģisko novērtējumu varētu apiet, attaisnojot novērtējuma neveikšanu tikai ar dokumenta juridisko dabu. Turklāt tad, ja normatīvais akts, kas var būtiski ietekmēt vidi, ir pieņemts laikā, kad nav spēkā esošas politikas pamatnostādnes, kurām stratēģiskais novērtējums ir veicams obligāti, šāda novērtējuma neveikšana ir pretrunā ar ilgtspējības principu un piesardzības principu.

Tādējādi tas vien, ka apstrīdētā norma, ar kuru samazināts galvenās cirtes caurmērs, ir ietverta Ministru kabineta noteikumos, neliedz to atzīt par tādu dokumentu, pirms kura pieņemšanas jāveic stratēģiskais novērtējums.

Kā minēts jau iepriekš, galvenās cirtes caurmēra sasniegšana ir Meža likumā nostiprināta prasība, kam jābūt ievērotai, lai varētu saņemt apliecinājumu koku ciršanai. Apstrīdētā norma kalpo kā tiesiskais pamats tādai darbībai, kurai var būt ietekme uz vidi. Līdz ar to apstrīdētā norma pēc būtības atbilst plānam vai programmai jeb plānošanas dokumentam Novērtējuma direktīvas un likuma "Par ietekmes uz vidi novērtējumu" izpratnē.

23.2. Uz izskatāmo lietu varētu tikt attiecināti divi likuma "Par ietekmes uz vidi novērtējumu" 4. panta trešajā un ceturtajā daļā paredzētie gadījumi, kad stratēģiskais novērtējums ir veicams.

Likuma "Par ietekmes uz vidi novērtējumu" 4. panta trešās daļas 2. punktā noteikts, ka stratēģiskais novērtējums veicams plānošanas dokumentam, kas var būtiski ietekmēt Eiropas nozīmes aizsargājamo dabas teritoriju (*Natura 2000*), izņemot plānošanas dokumentus, kuri nosaka dabas aizsardzības un apsaimniekošanas prasības un pasākumus attiecībā uz šīm teritorijām.

Likumā "Par ietekmes uz vidi novērtējumu" iekļautas tiesību normas, kas izriet arī no Biotopu direktīvas. Atbilstoši Biotopu direktīvas 10. apsvērumam jāvērtē visi plāni vai programmas, kas varētu būtiski ietekmēt tās teritorijas saglabāšanas mērķus, kura ir vai tiks noteikta par īpaši aizsargājamo dabas teritoriju. Tādējādi tas apstāklis, ka teritorija, kurā atrodas Eiropas nozīmes aizsargājama suga vai biotops, vēl nav atzīta par Eiropas nozīmes aizsargājamo dabas teritoriju, nav iemesls tam, lai neveiktu stratēģisko novērtējumu, ja ir iespējama ietekme uz šādu teritoriju.

Savukārt likuma "Par ietekmes uz vidi novērtējumu" 4. panta ceturtajā daļā noteikts, ka stratēģisko novērtējumu veic plānošanas dokumentiem jomās, kuras nav minētas šā panta trešās daļas 1. punktā, ja tie ietver pamatnosacījumus paredzēto darbību īstenošanai un plānošanas dokumentu īstenošana var būtiski ietekmēt vidi.

Attiecībā uz kritēriju "pamatnosacījumi paredzēto darbību īstenošanai" šajā spriedumā jau iepriekš ir atzīts, ka galvenās cirtes caurmērs ir Meža likumā nostiprināts priekšnoteikums tam, lai varētu tikt saņemts apliecinājums koku ciršanai. Apstrīdētā norma satur pamatnosacījumus galvenās cirtes pēc caurmēra veikšanai.

Tādējādi uz apstrīdēto normu ir attiecināma prasība veikt stratēģisko novērtējumu, ja tiek konstatēts, ka tai var būt būtiska ietekme uz vidi vai Eiropas nozīmes aizsargājamo dabas teritoriju.

24. Apstrīdētās normas izstrādes laikā Ministru kabinetam tika norādīts uz vairākiem ar apstrīdēto normu saistītiem riskiem, kas varētu novest pie kaitējuma videi.

Pieteikuma iesniedzēji norādījuši, ka galvenās cirtes caurmēra samazināšana priedei, eglei un bērzam var izraisīt kaitējumu videi, jo var novest pie kailciršu skaita pieauguma, kas radītu plašāku mežu un dzīvotņu fragmentāciju un samazinātu vecāku audžu īpatsvaru. Apstrīdētā norma ilgtermiņā negatīvi ietekmēsot vairākus Eiropas nozīmes aizsargājamus biotopus un īpaši aizsargājamās putnu sugas. Ciršanas apjomu pieauguma dēļ īstermiņā palielināšoties izpostīto ligzdu

skaits, bet ilgtermiņā mazināšoties dzīvotņu pieejamība sugām, kas saistītas ar veciem mežiem vai liela diametra kokiem.

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija norādījusi, ka galvenās cirtes caurmēra samazināšana negatīvi ietekmēs divus no svarīgākajiem faktoriem, kas nodrošina bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu mežos, – meža platību viengabalainību un liela diametra koku pieejamību mežā. Tikšot negatīvi ietekmēta bioloģiskā daudzveidība, jo liela diametra koki ir nozīmīgs faktors retu un īpaši aizsargājamu sugu klātbūtnei mežā. Melnā dzilna kaļot dobumus kokos, kuri sasnieguši vismaz 38 centimetru diametru. No dzilnas klātbūtnes esot atkarīgas vairākas citas retas un aizsargājamās sugas. Atbilstoši iepriekš spēkā bijušajam regulējumam vismaz daļa koku esot bijuši piemēroti dzilnas ligzdošanai. Liela diametra koki esot nepieciešami arī dienas plēsīgajiem putniem, no kuriem lielākā daļa esot īpaši aizsargājamās sugas. Ne visu putnu sugu aizsardzībai varot tikt veidoti mikroliegumi, tāpēc to ligzdošana esot atkarīga arī no saimnieciski izmantojamos mežos esošiem kokiem. Ja samazinās galvenās cirtes caurmērs, būtiski samazināšoties retu un īpaši aizsargājamu putnu sugu ligzdošanas iespējas.

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija norādījusi, ka, lai arī apstrīdētā norma neattiecas uz īpaši aizsargājamām dabas teritorijām, tomēr galvenās cirtes caurmēra samazināšana būtiski ietekmēs īpaši aizsargājamus biotopus ārpus īpaši aizsargājamām dabas teritorijām un mikroliegumiem. Uz to tiesas sēdē uzmanību vērša arī pieaicinātā persona *Dr. biol. Guntis Brūmelis*, atzīstot, ka pastāv risks attiecībā uz aizsargājamām sugām un biotopiem ārpus Eiropas nozīmes aizsargājamām dabas teritorijām.

24.1. Ministru kabinets norāda, ka iespējamās vides kaitējuma riskus apstrīdētās normas pieņemšanas procesā esot vērtējis. Šīs normas ietekme uz bioloģisko daudzveidību un putnu sugām, kā arī riska faktori esot vērtēti pētījumā "Ietekmes uz vidi analīzes matrica galvenās cirtes caurmēra izmaiņām", kā arī Latvijas Biozinātņu un tehnoloģiju universitātes zinātnieku pētījumā "Galvenās cirtes parametru noteikšana", uz kuru pamata modelēta apstrīdētās normas ietekme uz vidi. Esot ņemti vērā arī vairāk nekā 10 Latvijas Valsts mežzinātnes institūta "Silva" zinātnieku pētījumi. Ministru kabinets uzskata, ka pētījumi esot pierādījuši to, ka apstrīdētajai normai nebūs negatīvas ietekmes uz vidi.

No apstrīdētās normas izstrādes materiāliem un tā, ko Ministru kabineta pārstāvji norādīja tiesas sēdē, izriet, ka, vērtējot riska faktorus, secināts, ka viena vecuma mākslīgi veidotās audzēs lielo dimensiju koku skaits galvenās cirtes vecumā un caurmērā ir lielāks nekā dabiski veidojušās dažāda vecuma audzēs; ka nav paredzama būtiska par 60 līdz

70 gadiem vecāku mežu īpatsvara samazināšanās, bet kopumā nedaudz palielināsies jaunaudžu aizņemtā platība; ka galvenās cirtes mērķa caurmēra maiņa neskar īpaši aizsargājamo dabas teritoriju un mikroliegumu tīklu. Tāpat galvenās cirtes platība palielināšoties nebūtiski, proti, par 0,05 līdz 2,06 procentiem no kopējās privātajām personām piederošās mežu platības; prasība mežu obligāti atjaunot, stādot augstvērtīgu materiālu cirmās, kurās veikta cirte pēc caurmēra, novērsīšot skujkoku audžu samazināšanos; ilgtermiņā veidošoties līdzsvarota audžu vecuma struktūra. Ministru kabinets norādījis arī uz to, ka vidējā kailcirtes platība Latvijā ir neliela, proti, mazāka par diviem hektāriem.

Tiesas sēdē Ministru kabineta pārstāvis norādīja, ka galvenais iemesls, kādēļ apstrīdētajai normai nav būtiskas ietekmes uz vidi, esot tas, ka galvenās cirtes pēc caurmēra apjoms ir neliels. Izstrādājot apstrīdēto normu, esot prognozēts, ka galvenās cirtes pieaugums varētu būt 1670 hektāri gadā. Pēc Valsts meža dienesta datiem, pēc apstrīdētās normas pieņemšanas, 2022. gada otrajā pusē, šis pieaugums sasniedzis 711 hektārus. Savukārt 2023. gadā ciršanas platības pieaugums esot aptuveni 1200 hektāri.

Ministru kabinets norādījis, ka nebūšot negatīvas ietekmes uz biotopiem ārpus īpaši aizsargājamām dabas teritorijām un mikroliegumiem, jo, tiklīdz tiks apzināti aizsargājamie biotopi, tikšot izveidota aizsargājama teritorija vai mikroliegums, kurā galvenā cirte pēc caurmēra nebūšot atļauta. Turklāt apstrīdētā norma nespētu radīt būtisku kaitējumu ārpus īpaši aizsargājamām teritorijām un mikroliegumiem esošiem biotopiem, jo galvenās cirtes platības palielināšanās neesot būtiska.

Tādējādi Ministru kabinets uzskata, ka pirms apstrīdētās normas pieņemšanas ir vērtējis tās ietekmi uz vidi un secinājis, ka būtiska ietekme uz vidi nav sagaidāma.

24.2. Ministru kabineta norādītais pētījums "Ietekmes uz vidi analīzes matrica galvenās cirtes caurmēra izmaiņām" ir sagatavots prezentācijas veidā un nesniedz priekšstatu par to, kā nonāks pie secinājuma, ka būtiska ietekme uz vidi nav paredzama. Turklāt Pieteikuma iesniedzēji tiesas sēdē norādīja uz vairākiem riskiem, kas šajā pētījumā nav vērtēti, piemēram, tādiem kā mežaudzes struktūras vienkāršošanās, mirušās koksnes apjoma samazināšanās, traucējumu putniem pieaugums, mežu fragmentācija.

No Ministru kabineta norādītā pētījuma "Galvenās cirtes parametru noteikšana", kas arī sagatavots prezentācijas veidā, ir konstatējams, ka tā mērķis bijis noteikt galvenās cirtes optimālos parametrus, kas nodrošina ekonomiski efektīvu meža resursu apsaimniekošanu, un secinājumi

izdarīti attiecībā uz meža kapitālvērtības pieaugumu, tīro ienākumu gūšanas potenciālu.

Apstrīdētās normas pieņemšanas procesā Ministru kabinets ir atsaucies arī uz mežzinātnes pētījumiem. Taču no lietas materiāliem un Ministru kabineta sniegtajām atbildēm konstatējams, ka ietekmes uz vidi vērtēšanā neatkarīgi sugu un biotopu aizsardzības speciālisti nav pieaicināti un šādu speciālistu pētījumi nav izmantoti. Tas liecina par to, ka dažādo interešu līdzsvars nav vispusīgi pārbaudīts, un no Ministru kabineta darbībām nevar gūt pārliecību arī par to, ka apstrīdētās normas iespējamā ietekme vērtēta, pienācīgi pārbaudot norādītos vides kaitējuma riskus attiecībā uz sugām un biotopiem.

Tāpat ir konstatējams, ka Ministru kabineta 2022. gada 21. jūnija sēdē, kad tika pieņemta apstrīdētā norma, Zemkopības ministrijai kopīgi ar Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministriju uzdots sagatavot un iesniegt informatīvo ziņojumu, kurā būtu vispusīgi izvērtēti visi ar kailcirtēm saistītie aspekti, arī ietekme uz apkārtējo vidi un tās daudzveidību (*sk. Ministru kabineta 2022. gada 21. jūnija sēdes protokolu Nr. 33, 79. §*). Tas liecina par to, ka pirms apstrīdētās normas pieņemšanas Ministru kabineta rīcībā nav bijis pilnīgas un pietiekamas informācijas, lai apzinātu un vērtētu iespējamās negatīvās sekas.

24.3. Ministru kabinets savus apsvērumus par iespējamo ietekmi uz aizsargājamām sugām un biotopiem ārpus īpaši aizsargājamām dabas teritorijām pamato galvenokārt ar to, ka ticis prognozēts neliels galvenās cirtes platības pieaugums un arī pēc apstrīdētās normas pieņemšanas esot redzams, ka platība pieaugusi nebūtiski. Tomēr tas neizslēdz risku, ka arī nelielā platībā atrodas īpaši aizsargājamās sugas un biotopi, kuriem apstrīdētās normas rezultātā var tikt nodarīts kaitējums. Vērtējot ietekmes uz vidi būtiskumu, jāņem vērā ne tikai teritorijas platība, bet arī tādi kritēriji kā ietekmes ilgums, biežums, seku atgriezeniskums, ietekmes kumulatīvais efekts, iespējamai ietekmei pakļautās teritorijas jutīgums un īpatnības (*sk. likuma "Par ietekmes uz vidi novērtējumu" 23.² pantu*).

Pienācīgs plāna vai projekta ietekmes novērtējums ir jāveic, ja pastāv iespēja vai risks, ka šis plāns vai projekts var ievērojami ietekmēt attiecīgo teritoriju. Ievērojot it īpaši piesardzības principu, šāds risks pastāv tad, ja, pamatojoties uz objektīviem apstākļiem, nevar konstatēt, ka šis plāns vai projekts būtiski neietekmēs attiecīgo teritoriju (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2011. gada 26. maija sprieduma C-538/09 "Commission v Belgium" 39. punktu un 2018. gada 12. aprīļa sprieduma C-323/17 "People Over Wind and Sweetman" 34. punktu*). Ja pastāv šaubas par to, vai ir iespējama būtiska ietekme, ir veicama pārbaude, kas ļauj efektīvi izvairīties no tā, ka tiek atļauta plānu vai projektu īstenošana, kas būtiski

ietekmē aizsargājamo teritoriju (sk. Eiropas Savienības Tiesas 2004. gada 7. septembra sprieduma lietā C-127/02 "Waddenvereniging and Vogelsbeschermingvereniging" 44. punktu).

Tādējādi, ņemot vērā piesardzības principu, stratēģiskais ietekmes uz vidi novērtējums ir veicams ne vien tad, ja pastāv risks, ka plānotā darbība var ietekmēt īpaši aizsargājamo dabas teritoriju, bet arī tad, ja, balstoties uz objektīvu informāciju, nevar izslēgt šādas ietekmes iespējamību.

Tiesas sēdē *Dr. biol.* Guntis Brūmelis norādīja, ka pirms apstrīdētās normas pieņemšanas bija iespējams, izmantojot Meža reģistra datus, apzināt potenciālās mežaudzes, uz kurām attiektos ciršana pēc caurmēra, un kopsakarā ar informāciju par Eiropas nozīmes aizsargājamiem biotopiem vērtēt iespējamo nelabvēlīgo ietekmi.

Satversmes tiesa konstatē, ka Ministru kabinets šādu vērtējumu nav veicis, bet secinājumus balstījis tikai uz prognozi, ka galvenās cirtes platības pieaugums būs neliels.

24.4. Ministru kabinets norādījis, ka apstrīdētā norma ir jāskata kopsakarā ar citiem grozījumiem Ciršanas noteikumos un Meža atjaunošanas noteikumos, kuros paredzētas papildu dabas aizsardzības prasības un papildu meža atjaunošanas prasības. Tajos esot noteikts lielāks skaits cirtēs atstājamo ekoloģisko koku un kritalu, kā arī samazināts laikposms, kādā veicama mežaudzes atjaunošana pēc kailcirtes. Šie noteikumi paredzot stingrākas prasības meža atjaunošanai, lai uzlabotu meža kvalitāti un ilgtermiņa vērtību. Tikšot veidotas tādas mežaudzes, kuras sastāvēs no ģenētiski augstākas kvalitātes kokiem, kas būs noturīgāki pret klimata pārmaiņām. Galvenās cirtes caurmēra samazināšana kopsakarā ar grozījumiem Meža atjaunošanas noteikumos vidi ietekmēsot labvēlīgi.

Stratēģiskais novērtējums ir veicams tad, ja ietekme uz vidi var būt būtiska. Likums "Par ietekmes uz vidi novērtējumu" ietekmi uz vidi definē kā tiešas vai netiešas pārmaiņas vidē, kuras ietekmē vai var ietekmēt cilvēku, viņa veselību un drošību, kā arī bioloģisko daudzveidību (īpaši aizsargājamās sugas un to dzīvotnes, īpaši aizsargājamās un Eiropas Savienības nozīmes biotopus), augsni, zemes dzīles, ūdeni, gaisu, klimatu, ainavu, materiālās vērtības, kultūras un dabas mantojumu (sk. likuma "Par ietekmes uz vidi novērtējumu" 1. panta 1. punktu).

Tādējādi likums "Par ietekmes uz vidi novērtējumu" nenosaka to, ka būtiska ietekme var būt tikai nelabvēlīga. Stratēģiskā novērtējuma ietvaros kopsakarā ir vērtējamas dažāda rakstura ietekmes – gan labvēlīgas, gan neitrālas, gan nelabvēlīgas. Tas, ka papildus tiek noteiktas prasības, kam var būt labvēlīga ietekme uz vidi, nevar būt par iemeslu stratēģiskā novērtējuma neveikšanai.

24.5. Gan pirms apstrīdētās normas pieņemšanas, gan Satversmes tiesas sēdes laikā lietas dalībniekiem, kā arī pieaicinātajām personām bija un joprojām ir būtiski atšķirīgi viedokļi par apstrīdētās normas iespējamo ietekmi uz vidi. Pieteikuma iesniedzēju argumenti par šīs normas iespējamo ietekmi uz vidi, arī Eiropas nozīmes aizsargājamiem biotopiem un īpaši aizsargājamām putnu sugām, nav abstrakti un formāli, bet norāda uz to, ka apstrīdētajai normai šāda ietekme varētu būt. Savukārt darbības, ko Ministru kabinets veicis pirms apstrīdētās normas pieņemšanas, neliecina par vispusīgu iespējamās ietekmes uz vidi vērtēšanu.

Satversmes tiesa atzīst, ka pastāv iespēja, ka apstrīdētā norma var radīt būtisku ietekmi uz vidi vai Eiropas nozīmes aizsargājamo dabas teritoriju.

25. Ja ir iespējamība, ka apstrīdētā norma var radīt būtisku ietekmi uz vidi, Ministru kabinetam jārīkojas atbilstoši ilgtspējības principam un piesardzības principam un jāievēro likumā "Par ietekmes uz vidi novērtējumu" un Ministru kabineta 2004. gada 23. marta noteikumos Nr. 157 "Kārtība, kādā veicams ietekmes uz vidi stratēģiskais novērtējums" (turpmāk – Noteikumi par stratēģiskā novērtējuma veikšanas kārtību) paredzētā kārtība, kādā tiek izlemts jautājums par stratēģiskā novērtējuma nepieciešamību.

Atbilstoši likuma "Par ietekmes uz vidi novērtējumu" 23.¹ panta pirmajai daļai, uzsākot tāda plānošanas dokumenta sagatavošanu, kuram var būt būtiska ietekme uz vidi, arī uz Eiropas nozīmes aizsargājamo dabas teritoriju (*Natura 2000*), tā izstrādātājs iesniedz kompetentajai institūcijai rakstveida iesniegumu. Pirms rakstveida iesnieguma iesniegšanas izstrādātājs konsultējas ar ieinteresētajām vides un sabiedrības veselības institūcijām par plānošanas dokumenta īstenošanas iespējamo ietekmi uz vidi un cilvēku veselību un par stratēģiskā novērtējuma nepieciešamību. Iesniegumā tā izstrādātājam, ņemot vērā arī likuma "Par ietekmes uz vidi novērtējumu" 23.² pantā noteiktos stratēģiskā novērtējuma kritērijus un ieinteresēto institūciju viedokli, ir jāpamato nepieciešamība piemērot stratēģisko novērtējumu vai arī iemesli, kuru dēļ konkrētajam plānošanas dokumentam stratēģiskais novērtējums nav nepieciešams.

Savukārt, izvērtējot izstrādātāja iesniegumu, Vides pārraudzības valsts birojs pieņem lēmumu par to, vai attiecībā uz konkrēto dokumentu ir veicams stratēģiskais ietekmes uz vidi novērtējums (*sk. likuma "Par ietekmes uz vidi novērtējumu" 23.³ pantu un Noteikumu par stratēģiskā novērtējuma veikšanas kārtību 7. punktu*).

Satversmes tiesa atzīst, ka iespējamās ietekmes vērtējums, ko Ministru kabinets veicis pirms apstrīdētās normas pieņemšanas, nevar

aizstāt likumā "Par ietekmes uz vidi novērtējumu" paredzēto procedūru, kurā ir noteikti konkrēti ietekmes būtiskuma vērtēšanas kritēriji, kā arī paredzētas konsultācijas ar vides institūcijām. Situācijā, kad ir pamats domāt par iespējamās ietekmes uz vidi būtiskumu, tieši šī procedūra ļauj objektīvi, ievērojot visu iesaistīto personu intereses, noskaidrot, vai šāda ietekme tiešām būs un vai ir jāveic stratēģiskais novērtējums.

Ministru kabinets atbildes rakstā norāda, ka pat tad, ja pirms apstrīdētās normas pieņemšanas bija jāveic stratēģiskais novērtējums, pastāvēja steidzamības apstākļi, kas attaisnojot šāda novērtējuma neveikšanu. Proti, apstrīdēto normu kopā ar grozījumiem Meža atjaunošanas noteikumos bijis nepieciešams pieņemt steidzamības kārtībā, jo 2022. gadā izveidojusies enerģētiskā krīze raisījusi bažas par vietējas izcelsmes atjaunojamo energoresursu – malkas un šķeldas – pieejamību.

Saskaņā ar likuma "Par ietekmes uz vidi novērtējumu" 4. panta sestās daļas 2. punktu noteikumi par stratēģisko novērtējumu neattiecas uz plānošanas dokumentiem, kas saistīti tikai ar ārkārtas situācijām. No minētās normas izriet, ka ārkārtas situācijai ir jābūt vienīgajam mērķim, lai būtu pieļaujama atkāpšanās no prasības par stratēģiskā novērtējuma nepieciešamību.

Ministru kabinets norāda, ka apstrīdētās normas pieņemšanas pamatā jau no 2016. gada, kad tika uzsākta tās virzība, bija mērķis uzlabot nākotnes mežu noturību pret klimata pārmaiņām un palielināt mežu ražību un ogļskābās gāzes piesaisti. Savukārt enerģētiskā krīze un šķeldas cenu kāpums tikai paātrinājis apstrīdētās normas pieņemšanu, taču šo jautājumu risināšana neesot bijusi apstrīdētās normas galvenais mērķis. Šķeldas cenas kāpums bijis steidzamības pamatojums, taču noteikumu projekta mērķis bijis cits – ilgtspējīga, daudzpusīga meža apsaimniekošana.

Tādējādi jau arī pats Ministru kabinets atzīst to, ka apstrīdētās normas pieņemšana nebija saistīta tikai ar ārkārtas situāciju vien. Tā kā apstrīdētās normas mērķis nebija tikai ārkārtas situācijas risināšana, nav pastāvējuši tādi apstākļi, kas ļautu atkāpties no stratēģiskā novērtējuma procedūras.

Ministru kabinets nav ievērojis kārtību, kādā pirms tāda normatīvā akta pieņemšanas, kuram var būt būtiska ietekme uz vidi, ir jāvērtē šīs iespējamās ietekmes būtiskums un nepieciešamība veikt stratēģisko novērtējumu. Ievērojot iepriekš norādīto procesuālo kārtību, varēja tikt pieņemts citāds lēmums attiecībā uz stratēģiskā novērtējuma nepieciešamību.

Tādējādi Satversmes tiesa atzīst, ka apstrīdētās normas pieņemšanas procesā nav ievērots ilgtspējības princips un piesardzības princips. Līdz ar to apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 115. pantam.

26. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kas atzīta par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no sprieduma publicēšanas dienas, ja tiesa nav noteikusi citādi. Saskaņā ar šā likuma 31. panta 11. punktu Satversmes tiesa var spriedumā norādīt brīdi, ar kuru zaudē spēku apstrīdētā tiesību norma, kas atzīta par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai.

Pieteikuma iesniedzēji lūdz Satversmes tiesu atzīt apstrīdēto normu par spēkā neesošu no tās spēkā stāšanās brīža. Tādējādi Satversmes tiesai ir jāvērtē, ar kuru brīdi apstrīdētā norma atzīstama par spēkā neesošu.

Pieteikuma iesniedzēji pamato savu lūgumu ar to, ka no 2022. gada 30. jūnija, kad apstrīdētā norma stājās spēkā, līdz 2023. gada 1. janvārim ir būtiski pieaudzis izsniegto ciršanas apliecinājumu skaits. Meža īpašnieki bijuši ieinteresēti saņemt trīs gadus derīgos ciršanas apliecinājumus, lai jaunās mežaudžu atjaunošanas prasības uz tiem neattiektos. Ja apstrīdēto normu atzītu par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma pasludināšanas brīža, tad apliecinājumi koku ciršanai, kas izsniegti, pamatojoties uz apstrīdētajā normā ietvertajiem caurmēra rādītājiem, būtu spēkā un cirsmas, kuras vēl nav izcirstas, varētu turpināt izcirst līdz apliecinājuma derīguma termiņa beigām. Tas būtiski negatīvi ietekmētu vidi un plašākas sabiedrības intereses.

Ministru kabineta pārstāvis norādīja, ka jāņem vērā arī apstākļi, ka daudzi meža īpašnieki pēc cirsmas apliecinājumu saņemšanas šīs cirsmas ir pārdevuši ar koksnes ieguvi saistītiem uzņēmumiem un saņēmuši par to samaksu. Normas atcelšana radīšot civiltiesisko strīdu skaita pieaugumu tiesās.

26.1. Izvērtējot, vai atzīt apstrīdēto normu par spēkā neesošu no tās spēkā stāšanās brīža, Satversmes tiesai jāapsver, kādas sekas tas varētu radīt (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 20. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-09-03 24.2. punktu*).

Pamatojoties uz apstrīdētajām normām, ir izdoti apliecinājumi koku ciršanai. Šie apliecinājumi ir derīgi trīs gadus, tādējādi pastāv iespēja, ka vēl neizcirstās cirsmas šajā laikposmā varēs nocirst. Ņemot to vērā, Satversmes tiesa atzīst, ka apstrīdētā norma ir jāatzīst par spēkā neesošu no tās spēkā stāšanās brīža.

Ciršanas apliecinājumi ir to adresātiem labvēlīgi administratīvie akti. Atbilstoši Administratīvā procesa likuma normām administratīvais akts nezaudē savu spēku tāpēc vien, ka tiesību norma, uz kura pamata tas izdots, ir atzīta par prettiesisku. Lai arī tas nozīmē, ka administratīvais akts objektīvi jau no paša sākuma ir bijis prettiesisks, šāds akts paliek spēkā, kamēr tiek izpildīts vai kamēr iestājas tā derīguma beigu termiņš.

Tādējādi apstrīdētās normas atzīšana par spēkā neesošu no tās spēkā stāšanās brīža pati par sevi nenovērstu apstrīdētās normas radītās sekas, uz kurām norādījuši Pieteikuma iesniedzēji.

26.2. Satversmes tiesas likuma 31. panta 12. punkts noteic, ka Satversmes tiesas spriedumā var tikt ietverti "citi tiesas nolēmumi". Satversmes tiesas likums piešķir pašai tiesai pilnvaras lemt par sprieduma izpildes nodrošināšanu, proti, noteikt savu spriedumu tiesiskās sekas (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 6. novembra sprieduma lietā Nr. 2013-20-03 14.1. punktu*).

Atbilstoši Ciršanas noteikumu 86. punktam gadījumā, kad apliecinājuma darbības laikā mainās tiesiskie apstākļi, Valsts meža dienests ir tiesīgs pieņemt lēmumu par apliecinājuma atcelšanu. Arī atbilstoši Administratīvā procesa likuma 86. panta otrās daļas 2. punktam adresātam labvēlīgu prettiesisku administratīvo aktu var atcelt, ja tiesību norma paredz administratīvā akta atcelšanu. Turklāt šādā gadījumā administratīvā akta adresāts ar tiesiskās palāvības aizsardzības principu netiek aizsargāts, jo ir brīdināts par šādu seku iespējamību un viņam ar to ir jārēķinās.

Viens no gadījumiem, kad mainās tiesiskie apstākļi, ir tiesību normas atzīšana par spēkā neesošu ar Satversmes tiesas spriedumu. Tādējādi Ciršanas noteikumi paredz, ka uz Satversmes tiesas sprieduma pamata ir iespējama ciršanas apliecinājumu atcelšana un to saņēmējus neaizsargā tiesiskās palāvības aizsardzības princips.

Ciršanas noteikumi neparedz obligātu pienākumu atcelt ciršanas apliecinājumus, tomēr arī Eiropas Savienības Tiesa ir uzsvērusi dalībvalsts pienākumu novērst ietekmes uz vidi novērtējuma nepilnību sekas. Novērtējuma direktīvas galvenais mērķis netiktu ievērots, ja tiesas neveiktu savas valsts tiesībās paredzētos pasākumus, kas ir piemēroti tam, lai novērstu iespēju, ka šāds plāns vai programma, tostarp to ietvaros realizējami projekti, varētu tikt īstenoti bez vides novērtējuma (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2012. gada 28. februāra sprieduma C-41/11 "Inter-Environnement Wallonie and Terre wallonne" 44.–47. punktu*).

Līdz ar to Satversmes tiesa atzīst, ka Ministru kabinetam ir jāveic pasākumi, lai nodrošinātu to, ka spēku zaudē tie spēkā esošie ciršanas apliecinājumi, kas izdoti, pamatojoties uz apstrīdēto normu, gadījumos, kad koku caurmērs cirtē ir mazāks, nekā tas bija paredzēts Ciršanas noteikumu 7. pielikumā redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 29. jūnijam.

26.3. Satversmes tiesa jau iepriekš ir atzinusi, ka tai iespēju robežās ir jāgādā par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, neradītu pieteikuma iesniedzējiem vai citām personām Satversmē garantēto pamattiesību aizskārumu, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu valsts vai sabiedrības interesēm. Ja tas ir iespējams un nepieciešams, Satversmes tiesa sprieduma nolēmumu daļā

var atzīt, ka juridisko spēku atgūst tiesību normas, kas grozītas ar tādu apstrīdēto aktu, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2010. gada 30. marta sprieduma lietā Nr. 2009-85-01 22. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēji Ciršanas noteikumu 7. pielikumu apstrīdējuši tikai daļā, ar kuru galvenās cirtes caurmērs tika samazināts. Apstrīdētajai normai zaudējot spēku, rastos tāda situācija, ka attiecībā uz atsevišķu egļu, priežu un bērzu bonitātem tiesiskajā regulējumā vispār nebūtu noteikts galvenās cirtes caurmērs. Galvenā cirte attiecībā uz šo sugu bonitāšu kokiem joprojām varētu tikt veikta, kokiem sasniedzot Meža likuma 9. panta pirmās daļas 1. punktā norādīto vecumu. Taču meža īpašniekiem līdz šim ir bijusi iespēja veikt galveno cirti arī pēc caurmēra. Turklāt stratēģiskais novērtējums Meža pamatnostādnēm 2015.–2020. gadam tika veikts laikā, kad bija spēkā Ciršanas noteikumu 7. pielikums tādā redakcijā, kāda bija pirms apstrīdētās normas pieņemšanas. Tātad veiktajā ietekmes uz vidi novērtējumā ir ņemts vērā iepriekš noteiktais galvenās cirtes caurmērs. Ņemot vērā arī meža īpašnieku intereses, ir atzīstams, ka jālemj par līdz apstrīdētās normas spēkā stāšanās brīdim spēkā bijušās tiesību normas juridiskā spēka atjaunošanu. Taču, ņemot vērā to, ka Ciršanas noteikumu 7. pielikums zaudē spēku tikai apstrīdētajā daļā, 7. pielikuma redakcija, kas bija spēkā līdz 2022. gada 29. jūnijam, ir atjaunojama daļā, kurā spēku zaudējusi apstrīdētā norma.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Atzīt Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumu Nr. 935 "Noteikumi par koku ciršanu mežā" 7. pielikumu, ciktāl ar to tiek samazināts galvenās cirtes caurmērs pēc valdošās koku sugas un bonitātes, **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 115. pantam un spēkā neesošu no tā spēkā stāšanās brīža.**

2. Noteikt, ka Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumu Nr. 935 "Noteikumi par koku ciršanu mežā" 7. pielikums **daļā, kas atzīta par neatbilstošu Satversmes 115. pantam, ir spēkā redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 29. jūnijam.**

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums pasludināts Rīgā 2024. gada 8. aprīlī.

Spriedums stājas spēkā tā pasludināšanas brīdī.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2024. gada 15. februārī

lietā Nr. 2023-04-0106

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Jautrīte Briede,

piedaloties pieteikuma iesniedzēju Veras Fenčenko (*Vera Fenchenko*), Tatjanas Viļkeles (*Tatiana Vilkel*), Miroslavas Pavļukaņecas (*Miroslava Pavlyukanets*) un Annas Sokolovas pilnvarotajai pārstāvei zvērinātai advokātei Inesei Nikuļcevai un pieteikumu iesniedzēju Sergeja Savinkova (*Sergey Savinkov*), Lidijas Bondarevas (*Lidia Bondareva*), Ludmilas Klagišas (*Liudmila Klagisha*), Annas Baleiko (*Anna Baleiko*), Marijas Sokolovas (*Maria Sokolova*), Nataļjas Titimovas (*Natalia Titimova*), Jeļenas Logunovas (*Elena Logunova*), Oļega Besedska (*Oleg Besedskiy*), Nataļjas Jemeljanovas (*Natalia Emelianova*), Alevtinas Suncovas (*Alevtina Suntsova*), Natālijas Pavļenko (*Natalia Pavlenko*), Olgas Truškovas (*Olga Trushkova*), Nikolaja Žuravļova (*Nikolay Zhuravlev*), Nikolaja Proņina (*Nikolai Pronin*), Olgas Pastores, Galijas Venlandes (*Galiya Venland*), Marijas Zeltiņas (*Maria Zeltynya*), Tatjanas Plotņikovas (*Tatiana Plotnikova*), Raisas Šaidullīnas (*Raisa Shaidullina*), Jevgēnija Goļandina (*Evgenii Goliandin*), Tamāras Udoļecas (*Tamara Udolets*), Gaļinas Savinas (*Galina Savina*), Jeļenas Muradovas (*Elena Muradova*), Aleksandra Ščerbakova (*Alexander Shcherbakov*) un Tatjanas Venkovas (*Tatiana Venkova*) pilnvarotajai pārstāvei Elizabetei Krivcovai,

institūcijas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeimas – pilnvarotajam pārstāvim Vilnim Vitoliņam,

ar tiesas sēdes sekretāri Paulu Martu Daugavvanagu-Vanagu, pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. un 6. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28. pantu,

Rīgā 2024. gada 9., 11., 15. un 16. janvārī atklātā tiesas sēdē ar lietas dalībnieku piedalīšanos izskatīja lietu

"Par Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58. punkta un 2022. gada 22. septembra likuma "Grozījumi Imigrācijas likumā" 5. panta, ciktāl ar to izslēgts Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkts, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam un 96. pantam, kā arī Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 4. protokola 4. pantam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2002. gada 31. oktobrī pieņēma Imigrācijas likumu, kas stājās spēkā 2003. gada 1. maijā. Šā likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkts noteica, ka pastāvīgās uzturēšanās atļauju šajā likumā noteiktajā kārtībā ir tiesības pieprasīt Latvijas Republikā dzīvojošam ārzemniekam, kurš pirms citas valsts pilsonības iegūšanas ir bijis Latvijas pilsonis vai Latvijas nepilsonis.

2022. gada 22. septembrī Saeima pieņēma likumu "Grozījumi Imigrācijas likumā", kas stājās spēkā 2022. gada 24. septembrī (turpmāk arī – Pirmie grozījumi). Ar šā likuma 5. pantu no Imigrācijas likuma citstarp tika izslēgts 24. panta pirmās daļas 8. punkts. Savukārt Imigrācijas likuma pārejas noteikumi tika papildināti ar 58. punktu, kas noteica, ka Krievijas Federācijas pilsonim, kas ir saņēmis pastāvīgās uzturēšanās atļauju saskaņā ar šā likuma 24. panta pirmās daļas 8. punktu, pastāvīgās uzturēšanās atļauja ir derīga līdz 2023. gada 1. septembrim. Ja persona vēlas atkārtoti saņemt pastāvīgās uzturēšanās atļauju, tā līdz 2023. gada 1. septembrim iesniedz apliecinājumu par valsts valodas apguvi atbilstoši šā likuma 24. panta piektajā daļā noteiktajam. Pastāvīgās uzturēšanās atļauja personai netiek izsniegta, ja izpildās kāds no šā likuma 34. panta pirmās daļas nosacījumiem (turpmāk kopā – apstrīdētais regulējums).

Saeima 2023. gada 5. aprīlī pieņēma likumu "Grozījumi Imigrācijas likumā", kas stājās spēkā 2023. gada 20. aprīlī (turpmāk arī – Otrie grozījumi). Ar šo likumu Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58. punkts izteikts jaunā redakcijā:

"Krievijas Federācijas pilsonim, kas ir saņēmis pastāvīgās uzturēšanās atļauju saskaņā ar šā likuma 24. panta pirmās daļas 8. punktu, pastāvīgās uzturēšanās atļauja ir derīga līdz:

1) 2023. gada 1. septembrim, ja Pārvaldē līdz minētajam termiņam nav saņemti nepieciešamie dokumenti Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusa pieprasīšanai;

2) 2023. gada 31. decembrim attiecībā uz personu, kurai Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusa pieprasīšanai ir nepieciešams apliecinājums par valsts valodas apguvi, ja Pārvaldē līdz 2023. gada 1. septembrim ir saņemta informācija par to, ka šī persona līdz 2023. gada 1. septembrim vismaz vienu reizi ir kārtojusi valsts valodas prasmes pārbaudi un šai personai noteikta atkārtota valsts valodas prasmes pārbaudes kārtošana līdz 2023. gada 30. novembrim, bet Pārvaldē līdz 2023. gada 31. decembrim nav saņemti nepieciešamie dokumenti Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusa pieprasīšanai;

3) galīgā nolēmuma spēkā stāšanās dienai lietā par Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusa pieprasīšanu, ja persona iesniegusi nepieciešamos dokumentus šā statusa pieprasīšanai."

Turklāt pārejas noteikumi tika papildināti ar 58.¹, 58.², 58.³ un 58.⁴ punktu.

Secīgi Saeima 2023. gada 14. septembrī pieņēma likumu "Grozījumi Imigrācijas likumā", kas stājās spēkā 2023. gada 19. septembrī (turpmāk arī – Trešie grozījumi). Ar šo likumu Imigrācijas likuma pārejas noteikumi tika papildināti ar 58.⁵, 58.⁶, 58.⁷, 58.⁸, 58.⁹, 58.¹⁰ un 58.¹¹ punktu.

2. Satversmes tiesā tika ierosinātas četras lietas par to Imigrācijas likumā ietverto normu satversmību, kuras attiecas uz pastāvīgās uzturēšanās atļauju Krievijas Federācijas pilsonim:

1) 2023. gada 28. februārī pēc Veras Fenčenko (*Vera Fenchenko*), Tatjanas Viļkeles (*Tatiana Vilkel*), Mirosļavas Pavļukaņecas (*Miroslava Pavlyukanets*) un Annas Sokolovas pieteikuma tika ierosināta lieta Nr. 2023-04-01 "Par Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam un 96. pantam";

2) 2023. gada 1. martā pēc Sergeja Savinkova (*Sergey Savinkov*), Lidijas Bondarevas (*Lidia Bondareva*), Ludmilas Klagišas (*Liudmila Klagisha*), Annas Baleiko (*Anna Baleiko*) un Marijas Sokolovas (*Maria Sokolova*) pieteikuma tika ierosināta lieta Nr. 2023-05-01 "Par Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam un 96. pantam";

3) 2023. gada 6. martā pēc Nataljas Titimovas (*Natalia Titimova*), Jeļenas Logunovas (*Elena Logunova*), Oļega Besedska (*Oleg Besedskiy*), Nataljas Jemeljanovas (*Natalia Emelianova*), Alevtinas Suncovas (*Alevtina Suntsova*), Natālijas Pavļenko (*Natalia Pavlenko*), Oļgas Truškovas (*Olga Trushkova*), Nikolaja Žuravļova (*Nikolay Zhuravlev*), Nikolaja Proņina (*Nikolai Pronin*) un Oļgas Pastores pieteikuma tika ierosināta lieta Nr. 2023-06-01 "Par Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58. punkta un 2022. gada 22. septembra likuma "Grozījumi Imigrācijas likumā" 5. panta, ciktāl ar to izslēgts Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkts, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam un 96. pantam";

4) 2023. gada 8. martā pēc Galiņas Venlandes (*Galiya Venland*), Marijas Zeltiņas (*Maria Zeltynya*), Tatjanas Plotņikovas (*Tatiana Plotnikova*), Raisas Šaiduļļinas (*Raisa Shaidullina*), Jevgēnija Goļandina (*Evgenii Goliandin*), Tamāras Udoļecas (*Tamara Udolets*), Gaļinas Savinas (*Galina Savina*), Jeļenas Muradovas (*Elena Muradova*), Aleksandra Ščerbakova (*Alexander Shcherbakov*) un Tatjanas Venkovas (*Tatiana*

Venkova) pieteikuma tika ierosināta lieta Nr. 2023-07-0106 "Par Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam un 96. pantam, kā arī Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 4. protokola 4. pantam".

Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 22. panta sesto daļu šīs lietas tika apvienotas vienā lietā.

Apvienotajai lietai Nr. 2023-04-0106 tika piešķirts nosaukums "Par Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58. punkta un 2022. gada 22. septembra likuma "Grozījumi Imigrācijas likumā" 5. panta, ciktāl ar to izslēgts Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkts, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam un 96. pantam, kā arī Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 4. protokola 4. pantam".

3. Pieteikumu iesniedzēji – Vera Fenčenko (*Vera Fenchenko*), Tatjana Viļkele (*Tatiana Vilkel*), Mirosława Paŭlukaņeca (*Mirosława Paŭlyukanets*), Anna Sokolova, Sergejs Savinkovs (*Sergey Savinkov*), Lidija Bondareva (*Lidia Bondareva*), Ludmila Klagiša (*Liudmila Klagisha*), Anna Baleiko (*Anna Baleiko*), Marija Sokolova (*Maria Sokolova*), Natalja Titimova (*Natalia Titimova*), Jeļena Logunova (*Elena Logunova*), Oļegs Besedskis (*Oleg Besedskiy*), Natalja Jemeljanova (*Natalia Emelianova*), Alevtina Suncova (*Alevtina Suntsova*), Natālija Paŭlenko (*Natalia Pavlenko*), Olga Truškova (*Olga Trushkova*), Nikolajs Žuravļovs (*Nikolay Zhuravlev*), Nikolajs Proņins (*Nikolai Pronin*), Olga Pastore, Galija Venlande (*Galiya Venland*), Marija Zeltiņa (*Maria Zeltynya*), Tatjana Plotnikova (*Tatiana Plotnikova*), Raisa Šaiduļļina (*Raisa Shaidullina*), Jevgēnijs Goļandins (*Evgenii Goliandin*), Tamāra Udoļeca (*Tamara Udolets*), Gaļina Savina (*Galina Savina*), Jeļena Muradova (*Elena Muradova*), Aleksandrs Ščerbakovs (*Alexander Shcherbakov*) un Tatjana Venkova (*Tatiana Venkova*) (turpmāk – Pieteikumu iesniedzēji) – uzskata, ka apstrīdētais regulējums neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam, 96. pantam un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 4. protokola 4. pantam.

Pieteikumu iesniedzēji ir Krievijas Federācijas pilsoņi, kuriem ir izsniegta pastāvīgās uzturēšanās atļauja, pamatojoties uz Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punktu. Apstrīdētais regulējums paredzot to, ka viņiem izsniegtā pastāvīgās uzturēšanās atļauja zaudē spēku, tāpēc šīm personām, lai tās turpinātu uzturēties Latvijā, jāsaņem jauna uzturēšanās atļauja, izpildot attiecīgos nosacījumus.

Personas, uz kurām attiecas apstrīdētais regulējums, pastāvīgās uzturēšanās atļauju esot saņēmušas atvieglotā kārtībā, un tiesību normas esot prezumējušas, ka nesena piederība Latvijas pilsoņu vai nepilsoņu lokam ir pietiekams pierādījums tam, ka personai ir cieša saikne ar Latviju un ka persona, dzīvojot Latvijā ilgus gadus, ir tajā integrējusies. Pastāvīgās uzturēšanās atļaujas anulēšana esot ievērojamas izmaiņas, un jauno prasību neizpilde, pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, radītu viņiem būtiskus ierobežojumus. Arī pārcelšanās uz citu valsti, ar kuru personu saistot tikai pilsonība, esot apgrūtinoša.

3.1. Pastāvīgās uzturēšanās atļaujas spēka zaudēšanas dēļ esot ierobežotas Satversmes 96. pantā ietvertās Pieteikuma iesniedzēju tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību. Satversmes 96. pants paredzot tiesības dibināt un attīstīt attiecības ar citām personām un attīstīt savu personību.

Pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, pamattiesību ierobežojums nav noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, jo likumdevējs neesot izvērtējis apstrīdētā regulējuma atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām – Satversmei un Konvencijai. Likumdevējs esot izšķīries par labu visstingrākajam risinājumam, neizvērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu. Turklāt apstrīdētā regulējuma pieņemšanas procesā neesot izvērtēta iestāžu kapacitāte šā regulējuma ieviešanai, proti, ne Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes (turpmāk – Pārvalde), ne Valsts izglītības satura centra (turpmāk – Centrs) kapacitāte neesot pietiekama tā ieviešanai. Turklāt Pirmie grozījumi neesot bijuši skaidri un maldinājuši personas, jo no tiem neesot bijis skaidri saprotams tas, ka ārzemniekam, iesniedzot apliecinājumu par valsts valodas apguvi, ir tiesības saņemt nevis pastāvīgās uzturēšanās atļauju, bet gan Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusu, izpildot vēl virkni papildu nosacījumu, kas apstrīdētajā regulējumā neesot minēti.

Pieteikumu iesniedzēji piekrīt tam, ka apstrīdētajā regulējumā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis ir sabiedrības drošības stiprināšana. Taču šis pamattiesību ierobežojums neesot piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai. Nedz likumprojekta anotācijā, nedz tā sagatavošanas materiālos, nedz Saeimas sēdēs neesot ticis paskaidrots, kādus riskus valsts drošībai rada personas, kas ieguvušas Krievijas Federācijas pilsonību un Latvijā uzturas uz pastāvīgās uzturēšanās atļaujas pamata. Tāpat neesot sniegti nekādi dati par šo personu iesaisti, piemēram, karadarbībā. Saņemot pastāvīgās uzturēšanās atļauju Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punktā norādītajā kārtībā, valsts valodas prasmi neesot vajadzējis pierādīt arī visiem citiem bijušajiem Latvijas pilsoņiem un nepilsoņiem, kas ieguvuši citas valsts

pilsonību. Tādējādi to, ka Krievijas Federācijas pilsoņiem nevajadzēja pierādīt valsts valodas prasmi, iegūstot pastāvīgās uzturēšanās atļauju Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punktā norādītajā kārtībā, nevarot uzskatīt par izšķirošu apstākli drošības apdraudējuma novēršanai. Izraudzītais līdzeklis, pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, varētu būt piemērots tad, ja stingrākas prasības tiktu izvirzītas personām, kuras atteikušās no Latvijas pilsoņa vai nepilsoņa statusa par labu Krievijas Federācijas pilsonībai pēc 2022. gada 24. februāra. No Saeimas sēdē notikušajām diskusijām varot secināt, ka apstrīdētajam regulējumam ir ārpolitisks mērķis – radīt grūtības Krievijas Federācijas pilsoņiem un sūtīt stingru signālu Krievijas Federācijai –, tomēr politiskas intereses nevarot būt legītims pamattiesību ierobežojama mērķis.

Personas pamattiesības mazāk ierobežojošs līdzeklis esot sākotnēji Ministru kabineta izstrādātā alternatīva, kas paredzējusi ilgāku laiku jauno prasību izpildei, kā arī to, ka jauno prasību neizpildes gadījumā personām saglabātos tiesības palikt Latvijā uz termiņuzturēšanās atļaujas pamata. Tāpat personas pamattiesības mazāk ierobežojošs līdzeklis būtu katra gadījuma individuāla izvērtēšana attiecībā uz pastāvīgās uzturēšanās atļaujas anulēšanu. Visbeidzot, pamattiesību ierobežojuma legītīmo mērķi varot sasniegt arī ar sankciju mehānismu – sankciju ieviešanu pret atsevišķiem Krievijas Federācijas pilsoņiem.

Samērojot personas pamattiesību ierobežojumu ar sabiedrības drošības interesēm, esot jānodrošina katra gadījuma individuāla izvērtēšana. Tik plaša rakstura ierobežojums neesot atzīstams par samērīgu.

3.2. Attiecībā uz apstrīdētā regulējuma atbilstību Satversmes 91. pantam Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka salīdzināmos apstākļos atrodas visi bijušie Latvijas pilsoņi un nepilsoņi, kuri kļuvuši par citas valsts pilsoņiem un ieguvuši pastāvīgās uzturēšanās atļauju saskaņā ar Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punktu.

No apstrīdētā regulējuma anotācijas izrietot, ka Krievijas Federācijas pilsoņu uzturēšanās Latvijā rada riskus, kas saistīti ar karu Ukrainā, nevis ar Krievijas Federācijas pilsoņu, kuri bija saņēmuši pastāvīgās uzturēšanās atļauju atvieglotā kārtībā, rīcību.

Ja izšķirošais kritērijs atšķirīgas attieksmes noteikšanai ir pilsonības valsts realizētā politika, tad minētie riski esot saistīti ar jebkuras nedemokrātiskas valsts pilsoņiem. Pieteikumu iesniedzēji neveidojot tādu īpašu cilvēku kategoriju, lai tikai viņiem tiktu piemērots atšķirīgs tiesiskais regulējums. Tomēr apstrīdētais regulējums nosakot atšķirīgu attieksmi, izdalot no visiem ārzemniekiem vienu grupu – Krievijas Federācijas pilsoņus – un tikai viņiem paredzot anulēt pastāvīgās uzturēšanās atļauju. Apstrīdētā regulējuma izstrādes materiālos neesot

atrodama informācija par to, kādi valsts drošības riski ir saistīti tieši ar šo ārzemnieku grupu un vai šie riski ir lielāki salīdzinājumā ar citu ārzemnieku radītajiem riskiem.

Atšķirīgā attieksme neesot noteikta ar likumu, turklāt likumdevēja izraudzītie līdzekļi neesot piemēroti, nepieciešami un samērīgi to pašu apsvērumu dēļ, kuri norādīti attiecībā uz apstrīdētā regulējuma neatbilstību Satversmes 96. pantam.

3.3. Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka apstrīdētais regulējums pārkāpj tiesiskās palāvības aizsardzības principu. Viņu tiesības esot bijušas skaidri noteiktas Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punktā, un gadījumi, kad uzturēšanās atļauju anulē, – 36. pantā. Ar apstrīdētā regulējuma pieņemšanu esot pasliktināts viņu tiesiskais stāvoklis. Šāda tiesību atņemšana varot būt pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos.

Apstrīdētajam regulējumam esot atpakaļvērstis spēks, jo Pieteikumu iesniedzējiem vajagot izpildīt tādas prasības, par kurām tie iepriekš nevarējuši zināt, proti, prasības, kas attiecas uz nepārtrauktu uzturēšanos Latvijā, pietiekamiem un regulāriem ienākumiem un pierādījumiem par valsts valodas apguvi.

Pieteikumu iesniedzēji norāda: ja viņi būtu zinājuši, ka vecumdienās tiem būs jāpierāda sava valsts valodas prasme, tad būtu par to parūpējušies agrāk, kad viņiem vēl bijusi labāka veselība, atmiņa un stresa izturība.

Pastāvīgās uzturēšanās atļauja esot izsniegta ar administratīvo aktu, un ar šo aktu esot piešķirtas pastāvīgas, neterminētas tiesības. Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkts esot bijis spēkā 19 gadus, un tas bijis pietiekami ilgs laiks, lai personām būtu izveidojusies tiesiskā palāvība uz šāda tiesiskā regulējuma nemainīgumu. Personas esot varējušas palauties uz to, ka iegūto statusu saglabās līdz mūža beigām.

Kļūšana par kādas valsts pilsoni un pastāvīgās uzturēšanās atļaujas iegūšana esot ilgtermiņa lēmums, tāpēc nevarot sagaidīt, ka persona savu valstisko piederību mainīs atkarībā no politiskām izmaiņām un valsts prestiža.

3.4. Apstrīdētais regulējums pārkāpjot Konvencijas 4. protokola 4. pantu, jo neparedzot katra gadījuma individuālu vērtēšanu. To apstiprinot arī likumprojekta anotācija, kurā norādīts uz to, ka Krievijas Federācijas pilsoņu uzturēšanās Latvijā saistīta ar neizbēgamiem un palielinātiem valsts drošības riskiem. Tiesību atņemšanas pamats esot saistīts nevis ar individuālas personas rīcību, bet gan personu pilsonības valsts rīcību un līdz ar to atbilstot ārvalstnieku kolektīvās izraidīšanas jēdzienam.

3.5. Pēc Otro grozījumu spēkā stāšanās Pieteikumu iesniedzēji iesniedza ar tiem saistītus papildu paskaidrojumus.

Lai gan pastāvīgās uzturēšanās atļauju anulēšanas termiņi esot pagarināti un diferencēti un tam esot pozitīvs efekts, apstrīdētā regulējuma būtība tomēr esot palikusi nemainīga – tiesību normas joprojām paredzot pastāvīgās uzturēšanās atļauju anulēšanu. Esot jāvērtē gan apstrīdētā regulējuma, gan ar Otrajiem grozījumiem spēkā stājušos normu atbilstība augstāka juridiska spēka tiesību normām.

Ar Otrajiem grozījumiem esot izlabota norāde, kas personas maldinājusi par iespēju iegūt jaunu pastāvīgās uzturēšanās atļauju, un tagad esot skaidri norādīts uz iespēju iegūt Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusu. Ar to, ka Pārvaldei lēmums jāpieņem gada laikā, esot labots arī iepriekš norādītais trūkums, kas saistīts ar Pārvaldes kapacitāti. Tomēr Otro grozījumu pieņemšana esot aizņēmusi tikai piecas darba dienas un priekšlikumu iesniegšanas termiņš bijis pārāk īss – viena diena. Tik īsos termiņos nevarot tikt pilnvērtīgi izvērtēta tiesību normu atbilstība augstāka juridiska spēka tiesību normām.

Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka pilnvērtīgi nodrošināt valsts valodas prasmes pārbaudi bijis iespējams tikai no 2023. gada 26. maija, kad stājās spēkā grozījumi Ministru kabineta 2022. gada 8. marta noteikumos Nr. 157 "Noteikumi par valsts valodas zināšanu apjomu un valsts valodas prasmes pārbaudes kārtību" (turpmāk – Noteikumi Nr. 157), kuri regulē kārtību, kādā Krievijas Federācijas pilsoņi reģistrējas un kārtu valsts valodas prasmes pārbaudi, ja tai nav reģistrējušies līdz 2023. gada 24. martam, kā arī nosaka procedūru atkārtotas pārbaudes kārtīšanai noteiktā laika periodā.

Tiesiskās nenoteiktības, biežās tiesiskā regulējuma maiņas un dažādu iestāžu pretrunīgo izteikumu dēļ Pieteikumu iesniedzēji nevarot jēgpilni pielāgoties pārmaiņām, un tas atstājot negatīvu iespaidu uz viņu veselību, kā arī mazinot viņu izredzes atgūt atņemtās tiesības. Turklāt valsts valodas prasmes pārbaude tiek atkārtota digitālajā vidē, bet daļai Pieteikumu iesniedzēju neesot attiecīgo datorprasmju.

Saeima esot atteikusies vērtēt nevienlīdzīgo attieksmi, proti, to, ka apstrīdētais regulējums neattiecas uz tiem Krievijas Federācijas pilsoņiem, kuri kā bijušie Latvijas pilsoņi vai nepilsoņi pastāvīgās uzturēšanās atļauju ieguva uz iepriekš spēkā bijušo likuma "Par ārvalstnieku un bezvalstnieku iecelšanu un uzturēšanos Latvijas Republikā" (turpmāk – Ārvalstnieku likums) normu pamata.

3.6. Tiesas sēdē vienas Pieteikumu iesniedzēju grupas pārstāve zvērināta advokāte Inese Nikuļceva norādīja, ka preventīva drošības risku mazināšana, nerunājot ne par kādu konkrētu apdraudējumu, nevarot būt par pamatu tam, ka jau izsniegtās uzturēšanās atļaujas zaudē spēku.

Savukārt pārējo Pieteikumu iesniedzēju pārstāve Elizabete Krivcova tiesas sēdē norādīja: lai gan apstrīdētais regulējums ir grozīts, lietas pamatā esošais strīds nav atrisināts, jo joprojām ir paredzēta pastāvīgās uzturēšanās atļaujas spēka zaudēšana. Joprojām neesot atrisinātas arī problēmas, kas saistītas ar prasībām pēc nepārtrauktas uzturēšanās Latvijā un pietiekamiem finanšu līdzekļiem.

4. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – norāda, ka apstrīdētais regulējums atbilst Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam, 96. pantam un Konvencijas 4. protokola 4. pantam.

Likumdevējs pēc apstrīdētā regulējuma spēkā stāšanās esot regulāri sekojis līdzi situācijai un uzklusījis kompetentās institūcijas šā regulējuma ieviešanai veltītajās sēdēs. Likumsakarīgi Otro grozījumu mērķis esot bijis nodrošināt attiecīgajiem Krievijas Federācijas pilsoņiem samērīgāku pāreju uz jauno tiesisko regulējumu. Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58. punkts tā apstrīdētajā redakcijā nevienai personai neesot radījis reāli pastāvošu tiesību aizskārumu. Līdz ar to, vērtējot apstrīdētā regulējuma atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām, esot būtiski ņemt vērā Otrus grozījumus, kas dodot ikvienai personai reālu iespēju saņemt Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusu. Tomēr svarīgi esot tas, ka likumdevējs ar Otrajiem grozījumiem nav vēlējies atteikties no Pirmajos grozījumos noteiktās prasības par valsts valodas prasmes pārbaudes kārtošana nepieciešamību.

4.1. Apstrīdētais regulējums esot vērst uz valsts drošības stiprināšanu. Nacionālās drošības garantēšana esot valsts pamatpienākums, jo valstij vajagot gādāt par tās drošību jebkuros apstākļos, un attiecībā uz valsts drošības aizsardzību esot piemērojams piesardzības princips. Valstij esot plaša rīcības brīvība, izvēloties valsts drošības aizsardzības labad veicamos pasākumus.

Latvijas robežvalsts – Krievijas Federācijas – uzsāktais militārais uzbrukums Ukrainai liekot īpašu uzmanību veltīt valsts drošības aizsardzībai un domāt par jauniem valsts drošības aizsardzības pasākumiem. Turklāt Krievijas Federācija esot tāda valsts, kas ne vien robežojas ar Latviju, bet arī jau ilgstoši apdraudējusi Latvijas valsts drošību. Tās politika aizvadītajā gadā esot kļuvusi atklāti naidīga ne tikai pret Ukrainu, bet arī pret visu Rietumu pasauli.

Krievijas Federācijas iebrukums Ukrainā esot Latvijas sabiedrībai atgādinājis par valstiskās neatkarības trauslumu, apliecinājis nepieciešamību nepārtraukti pilnveidot nacionālās drošības sistēmu un atbildīgo institūciju instrumentu klāstu drošības jomā. Uzbrukums Ukrainai izgaismojis vairākas paralēles ar situāciju Latvijā, jo šeit tāpat kā Ukrainā esot liela krievu diaspora. Turklāt līdzīgi kā Ukrainā, kur daudzi

iedzīvotāji bijuši gatavi sniegt atbalstu Krievijas okupācijas spēkiem, arī Latvijā darbojoties virkne "prokremlisku" nodibinājumu.

Neesot šaubu par to, ka Krievijas Federācijas agresīvās darbības nav automātiski attiecināmas uz visiem tās pilsoņiem. Tomēr Krievijas pilsonība esot viens no riska faktoriem, ko nevarot ņemt vērā, domājot par valsts drošības aizsardzību. Gan Eiropas Savienība, gan Latvija esot atzinušas Krievijas Federāciju par terorismu atbalstošu valsti. Latvija vēl pirms apstrīdētā regulējuma pieņemšanas esot noteikusi obligātu padziļinātu Krievijas Federācijas pilsoņu pārbaudi pirms jebkuras vīzas vai uzturēšanās atļaujas izsniegšanas un jau tādējādi esot Krievijas Federācijas pilsoņus ar tiem saistītā riska līmeņa ziņā pielīdzinājusi tādu valstu pilsoņiem kā, piemēram, Afganistānas Islāma Republika, Irākas Republika, Irānas Islāma Republika.

Visos gadījumos Krievijas Federācijas pilsoņi, kuriem pastāvīgās uzturēšanās atļauja izsniegta uz Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta pamata, paši esot izdarījuši izvēli par labu citai valstī – Krievijas Federācijai – pilsonībai. Turklāt daudzos gadījumos šī izvēle izdarīta pat pēc tam, kad Krievijas Federācija okupēja Krimas pussalu.

Krievijas Federācijas īstenotā karadarbība esot pretrunā ar saistībām, kas tai izrietot no Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūtu 2. panta un imperatīvajām starptautisko tiesību normām. Atbilstoši mūsdienu starptautiskajām tiesībām jebkurai valstij esot tiesības vērst pret valsti, kura pārkāpj savas saistības pret starptautisko sabiedrību kopumā, tādus pasākumus, kuru mērķis ir nodrošināt pārkāpumu novēršanu un reparācijas cietušās valsts interesēs. Turklāt visām valstīm esot pienākums sadarboties, lai ar tiesiskiem līdzekļiem izbeigtu būtiskus un sistemātiskus attiecīgo normu pārkāpumus.

4.2. Apstrīdētais regulējums attiecoties tikai uz vienu personu kategoriju, un visas šīs personas esot saņēmušas pastāvīgās uzturēšanās atļauju bez valsts valodas prasmes pārbaudes.

Latvijas vēsturiskajā kontekstā valsts valodas jautājumi neesot skatāmi atrauti no padomju okupācijas režīma īstenotās politikas, tostarp valodu jomā, kur ilgstoši tika privilēģēta krievu valoda, un no šīs politikas rezultātā izveidojušās sarežģītās etnodemogrāfiskās situācijas. Joprojām esot nepieciešams novērst padomju okupācijas sekas, jo ievērojama Latvijas valstspiederīgo daļa vēl arvien nepārzinot latviešu valodu pietiekami labi, lai spētu pilnvērtīgi iekļauties sabiedrības dzīvē.

Satversmē latviešu valodai esot noteikts valsts valodas statuss un piešķirta konstitucionāla vērtība. Valstij esot pienākums ar visiem līdzekļiem gādāt par to, lai latviešu valoda patiešām pildītu savu valsts valodas funkciju. Prasme brīvi lietot valsts valodu tādā līmenī, lai varētu

pilnvērtīgi piedalīties demokrātiskas valsts dzīvē, esot nepieciešama ikvienam Latvijas sabiedrības loceklim. Latviešu valodas kā valsts valodas lietošanas sašaurinājums valsts teritorijā esot uzskatāms arī par demokrātiskas valsts iekārtas apdraudējumu.

Valsts valodas nezināšana mazinot arī iespēju iegūt patiesu informāciju no drošiem informācijas avotiem, tādēļ par potenciāliem Krievijas Federācijas propagandas upuriem lielākoties kļūstot tieši tās personas, kuras nezina valsts valodu.

4.3. Apstrīdētā regulējuma atbilstība Satversmes 1. pantam esot vērtējama kopsakarā ar Satversmes 96. pantu, tiesiskās palāpības aizsardzības principu atzīstot par vienu no kritērijiem, kuri raksturo tiesību uz privāto dzīvi ierobežojuma tiesiskumu.

Valstij esot tiesības regulēt ārzemnieku iekļūšanu un uzturēšanos tajā, kā arī viņu izraidīšanu. Pastāvīgās uzturēšanās atļaujas anulēšana un tai sekojošā izraidīšana no valsts patiešām aizskarot personas tiesības uz privāto dzīvi. Tomēr no apstrīdētā regulējuma un tam sekojušajiem Imigrācijas likuma grozījumiem izrietot tas, ka Krievijas Federācijas pilsoņiem tiek dota reāla iespēja iegūt citu, līdzvērtīgu tiesisko statusu, kas nodrošinātu viņiem tiesības pastāvīgi uzturēties Latvijā, – Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja uzturēšanās atļauju. Viss, kas no personas tiekot prasīts, esot tas, lai persona nokārto valsts valodas prasmes pārbaudi. Vai persona šo iespēju izmanto, tā esot pašas personas izvēle. Tādējādi arī personas izraidīšanai no valsts, pēc Saeimas ieskata, par iemeslu būtu nevīs apstrīdētais regulējums, bet gan pašas personas bezdarbība.

Apstrīdētajā regulējumā ietvertais pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu. Apstrīdētais regulējums, jo īpaši ņemot vērā Otrās grozījumus, esot pietiekami skaidrs un nepārprotami nosakot darbības, kas personai jāveic, lai tā iegūtu jauno statusu. Tāpat Otrās grozījumu pieņemšanas laikā gan Centrs, gan Pārvalde esot apliecinājuši savu gatavību veikt visus šo grozījumu ieviešanai nepieciešamos pasākumus.

Pamattiesību ierobežojumam esot trīs leģitīmi mērķi – demokrātiskas valsts iekārtas, sabiedrības drošības un citu personu tiesību aizsardzība.

Likumdevēja izraudzītie līdzekļi esot piemēroti šo leģitīmo mērķu sasniegšanai. Pirmkārt, ar apstrīdētajā regulējumā ietveto pamattiesību ierobežojumu tikšot stiprināta valsts valoda un līdz ar to arī demokrātiska valsts iekārta. Tāpat tikšot aizsargātas arī citu personu tiesības, ņemot vērā to, ka Latvijas valstspiederīgajiem ir tiesības brīvi lietot valsts valodu jebkurā dzīves jomā visā valsts teritorijā. Otrkārt, apstrīdētā regulējuma rezultātā tikšot padziļināti pārbaudīts katrs Krievijas Federācijas pilsonis, kurš iesniegs Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusa pieprasīšanai

nepieciešamos dokumentus. Tādējādi tikšot stiprināta valsts drošība, jo šāds statuss nevarot tikt piešķirts personai, kura apdraud valsts drošību. Treškārt, izslēdzot no Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punktu, esot izbeigta atvieglotā pastāvīgās uzturēšanās atļaujas saņemšanas kārtība, tādējādi stimulējot izdarīt noteiktu izvēli personas, kuras vēlas uzturēties Latvijā, iegūt Latvijas pilsonību un apliecināt savu piederību pie Latvijas un Eiropas kultūrtelpas.

Pieteikumu iesniedzēji neesot minējuši argumentus tam, ka viņu norādītie personas pamattiesības mazāk ierobežojošie līdzekļi būtu tikpat iedarbīgi legītīmo mērķu sasniegšanā. Pirmkārt, Ministru kabineta iesniegtais likumprojekts paredzējis gan ievērojami garāku laikposmu, kurā būtu derīga iegūtā pastāvīgās uzturēšanās atļauja, gan arī ievērojami garāku termiņu valsts valodas zināšanu apliecināšanai. Tādējādi ar šo risinājumu neesot iespējams sasniegt legītīmos mērķus tādā pašā kvalitātē, jo likumdevējs, pieņemot apstrīdēto regulējumu, uzskatījis, ka ir nepieciešams ātrāks risinājums. Otrkārt, likumdevēja mērķis esot prasīt valsts valodas zināšanu apliecinājumu no visiem Latvijas teritorijā pastāvīgi dzīvojošiem Krievijas Federācijas pilsoņiem, tātad par saudzējošāku risinājumu nevarot atzīt tādu risinājumu, kas paredzētu jebkādas izņēmumus. Turklāt regulējums par valsts valodas prasmes pārbaudi pēc būtības jau esot individualizēts, jo tajā ņemts vērā, piemēram, personas vecums. Treškārt, nacionālas vai starptautiskas sankcijas acīmredzami neesot uzskatāmas par saudzējošāku risinājumu.

Vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, esot jāņem vērā tas, ka visi Pieteikumu iesniedzēji ir bijušie Latvijas nepilsoņi, kuri Latvijas teritorijā dzīvo vismaz kopš valsts neatkarības atjaunošanas. Tātad šīs personas vairāk nekā 30 gadus dzīvojušas valstī, kurā vienīgā valsts valoda ir latviešu valoda un kurā šīm personām jau ilgstoši bija dota iespēja naturalizēties. Pieteikumu iesniedzēji esot brīvi un apzināti nolēmuši nevis iegūt Latvijas pilsonību, bet gan kļūt par Krievijas Federācijas pilsoņiem. Turklāt no pieteikumiem izrietot tas, ka šādas izvēles pamatā bijuši galvenokārt finansiāla rakstura apsvērumi.

Vajagot ņemt vērā to, ka likumdevējs visiem Pieteikumu iesniedzējiem nodrošinājis arī iespēju kārtot valsts valodas prasmes pārbaudi vismaz divas reizes. Svarīgi, ka Eiropas Padomes dalībvalstīs pastāvīgās uzturēšanās atļaujas iegūšanai nepieciešamais valsts valodas zināšanu līmenis esot tieši tāds pats, kāds noteikts Latvijā.

Arī Konvencijas 8. pants negarantējot personai tiesības uz noteikta veida uzturēšanās atļaujas saņemšanu, ja vien valsts piedāvātais risinājums neuzliek ārzemniekiem tādas šķēršļus, kas liegtu tiem īstenot savas tiesības uz privāto dzīvi. Latvijā likumdevējs visiem Pieteikumu iesniedzējiem esot nodrošinājis iespēju iegūt līdzvērtīgu statusu, kas viņu

tiesisko aizsardzību nodrošinātu ne mazākā mērā kā pastāvīgās uzturēšanās atļauja.

Attiecībā uz tiesiskās pašāvības aizsardzības principu, pirmkārt, esot jāņem vērā tas, ka apstrīdētais regulējums ir pieņemts ar tūlītēju, nevis atpakaļvērstu spēku, jo ietekmē tādas tiesiskās attiecības, kuras nav pabeigtas pirms šā regulējuma spēkā stāšanās. Otrkārt, tiesiskās pašāvības aizsardzības princips neparedzot to, ka personai izsniegtā pastāvīgās uzturēšanās atļauja būs derīga līdz pat šīs personas mūža beigām. Treškārt, ar Otrajiem grozījumiem esot novērstas tās problēmas, kas tika radītas ar Pirmajiem grozījumiem, – proti, esot noteikts, ka Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusa iegūšanai pietiekams iztikas nodrošinājums ir arī personai piešķirtā pensija, citstarp Krievijas Federācijas vecuma pensija. Tāpat ar Otrajiem grozījumiem paredzēts, ka pastāvīgās uzturēšanās atļauja būs derīga līdz dienai, kad stāsies spēkā galīgais nolēmums lietā par Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusa piešķiršanu, ja vien būs iesniegti visi nepieciešamie dokumenti. Ceturtkārt, esot paredzēta saprātīga kārtība, kādā personas var apliecināt valsts valodas zināšanas. Lai apgūtu valsts valodu pamata līmenī 2. pakāpē (A2) (turpmāk – A2 pakāpe) bez priekšzināšanām, esot nepieciešamas vismaz 240 apmācības stundas. Personai, kura valsts valodas prasmes pārbaudi kārtojusi vismaz vienu reizi, bet nav to nokārtojusi un kurai nepieciešams to kārtot vēlreiz, tam atvēlētais laiks esot ilgāks par gadu.

Apstrīdētais regulējums nepārkāpjot ārzemnieku kolektīvās izraidīšanas aizliegumu, jo no tā neizrietot tādas tiesiskās sekas, ka Krievijas Federācijas pilsonis, kas saņēmis pastāvīgās uzturēšanās atļauju uz Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta pamata, pēc noteikta datuma bez individuāla izvērtējuma tiktu no Latvijas izraidīts. Personām tiek dota iespēja apliecināt valsts valodas zināšanas, turklāt tām esot nodrošināta individualizēta pieeja, jo pastāvīgās uzturēšanās atļaujas derīguma termiņš tiekot pagarināts atkarībā no personas rīcības.

Izraidīšanas procedūru regulējot nevis apstrīdētais regulējums, bet pavisam citas tiesību normas. Turklāt apstrīdētais regulējums negrozot izraidīšanu regulējošās tiesību normas un nemainot faktu, ka izraidīšanas procedūra ir individualizēta un tās ietvaros vērtējama katra ārzemnieka situācija. Proti, esot paredzēti gadījumi, kad personai ir tiesības pretendēt uz alternatīvo statusu. Tāpat esot paredzēta iespēja, ka iekšlietu ministrs izsniedz Krievijas Federācijas pilsonim termiņuzturēšanās atļauju uz laiku līdz pieciem gadiem, ja tas atbilst Latvijas valsts interesēm vai starptautiskajām saistībām vai ir saistīts ar humāniem apsvērumiem. Persona, kas saņem izraidīšanas rīkojumu, varot lūgt, lai ar šo rīkojumu uzliktā pienākuma izpildei noteiktais termiņš tiek pagarināts līdz pat vienam gadam. Tāpat ārzemniekam esot tiesības apstrīdēt izbraukšanas

rīkojumu augstākā iestādē, kā arī pārsūdzēt augstākas iestādes lēmumu Administratīvajā rajona tiesā.

Ņemot vērā minēto, esot atzīstams, ka labums, ko sabiedrība gūst no apstrīdētajā regulējumā ietvertā pamattiesību ierobežojuma, ir lielāks par Pieteikumu iesniedzēju tiesībām nodarīto kaitējumu un apstrīdētais regulējums atbilst Satversmes 1. un 96. pantam, kā arī Konvencijas 4. protokola 4. pantam.

4.4. Apstrīdētais regulējums nepārkāpjot Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietverto tiesiskās vienlīdzības principu.

Uz Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta pamata pastāvīgās uzturēšanās atļauja esot izsniegta ne tikai Krievijas Federācijas pilsoņiem, bet arī citu valstu pilsoņiem. Tomēr šādu citu valstu pilsoņu skaits esot samērā neliels. Ņemot vērā likumdevēja izvirzītos mērķus, šī skaitliskā starpība esot atzīstama par būtisku atšķirību starp Krievijas Federācijas pilsoņiem un citiem ārzemniekiem. Turklāt saistībā ar Krievijas Federācijas uzsākto karadarbību Ukrainā esot svarīgi ņemt vērā gan nacionālo, gan starptautisko praksi, un tā esot tāda, ka ar uzturēšanās tiesībām saistītus ierobežojumus uzliek nevis visiem ārzemniekiem, bet galvenokārt Krievijas Federācijas pilsoņiem.

4.5. Saeimas pārstāvis Vilnis Vītolīņš tiesas sēdē lūdza Satversmes tiesu izbeigt tiesvedību lietā daļā par 2022. gada 22. septembra likuma "Grozījumi Imigrācijas likumā" 5. panta, ciktāl ar to izslēgts Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkts, atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām, kā arī Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58. punkta atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām, ciktāl tas attiecas uz personai noteiktām ar pietiekamiem finanšu līdzekļiem un nepārtrauktu uzturēšanos Latvijā saistītām prasībām.

Apstrīdētais regulējums nekad neesot konstruēts tādējādi, lai tas ļautu Pieteikumu iesniedzējiem iegūt tikai Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusu, jo neesot izslēgta iespēja saņemt jebkuru citu likumā paredzēto uzturēšanās atļauju.

Kritēriji tam, lai persona iegūtu pastāvīgās uzturēšanās atļauju uz Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta pamata, un tam, lai atļauju iegūtu uz Ārvalstnieku likuma 23.¹ panta pirmās daļas pamata, esot bijuši atšķirīgi, jo Ārvalstnieku likuma 23.¹ panta pirmajā daļā bija ietverta prasība par pastāvīgu uzturēšanos Latvijā un arī attiecīgo personu grupa skaitliski bija ievērojami mazāka.

5. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētais regulējums atbilst Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam, 96. pantam un Konvencijas 4. protokola 4. pantam.

Tieslietu ministrija uzsver, ka Otrie grozījumi, ar kuriem pārejas noteikumi tika papildināti ar vairākām tiesību normām, esot vērsti uz to, lai nodrošinātu samērīgāku pāreju uz jauno regulējumu un tādējādi dotu iespēju katram saņemt Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusu, ja vien persona to vēlas un izpilda šā statusa iegūšanai noteiktās prasības.

Vērtējot prasību nokārtot valsts valodas prasmes pārbaudi, Tieslietu ministrija norāda, ka viens no gadījumiem, kad persona var nekārtot šo pārbaudi, ir tas, ka persona sasniegusi 75 gadu vecumu. Minētais vecuma sliekšnis esot noteikts saistībā ar līdzšinējo pieredzi, kas uzkrāta, eksaminējot par 75 gadiem vecākas personas.

Prasme brīvi lietot valsts valodu esot nepieciešama ikvienam Latvijas sabiedrības loceklim, lai tas varētu efektīvi līdzdarboties valsts demokrātiskajos procesos.

Attiecībā uz apstrīdētā regulējuma atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam Tieslietu ministrija pievienojas Saeimas atbildes rakstā paustajiem argumentiem tam, ka pieteikumos norādīto normu kontekstā Krievijas Federācijas pilsoņi neatrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos ar citiem ārzemniekiem.

Savukārt tiesiskās palāvības aizsardzības princips izskatāmajā lietā esot cieši saistīts ar personas tiesībām uz privātās dzīves neaizskaramību. Pastāvīgās uzturēšanās atļaujas anulēšana un tai sekojošā izraidīšana no valsts aizskarot Satversmes 96. pantā garantētās tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību. Tomēr ārzemnieku ieceļošanu un uzturēšanos Latvijā regulējošu prasību noteikšana esot tiesībpolitisks jautājums. Ārzemniekam neesot tiesību palauties uz to, ka šīs prasības nevarētu laika gaitā tikt grozītas atkarībā no faktiskās situācijas izmaiņām. Pieteikumu iesniedzējiem esot dots pietiekami ilgs laiks un reāla iespēja iegūt Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusu un attiecīgu uzturēšanās atļauju, izpildot pieteikumos norādītajās normās ietvertās prasības. Tomēr katras personas pašas ziņā esot tas, vai tā šo iespēju izmantos.

Apstrīdētajā regulējumā paredzētais pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu un esot pietiekami skaidri formulēts, lai persona varētu izprast no tā izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tā piemērošanas sekas. Apstrīdētais regulējums esot vērsts uz to, lai stiprinātu valsts valodas konstitucionālo nozīmi, kā arī preventīvi mazinātu valsts drošības riskus saistībā ar karadarbību, ko Krievijas Federācija izvērsusi Ukrainā. Pamattiesību ierobežojumam esot leģitīmi mērķi – demokrātiskas valsts iekārtas, sabiedrības drošības un citu personu tiesību aizsardzība. Izraudzītie līdzekļi esot piemēroti pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu sasniegšanai, jo ar tiem tikšot stiprināta valsts valoda un padziļināti pārbaudīts katrs Krievijas Federācijas pilsonis, kurš iesniegs Eiropas

Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusa saņemšanai nepieciešamos dokumentus. Pašreizējos ģeopolitiskajos apstākļos šis aspekts esot īpaši svarīgs. Nepastāvot citi, personas pamattiesības mazāk ierobežojoši līdzekļi, ar kuriem būtu iespējams leģitīmos mērķus sasniegt tikpat iedarbīgi un efektīvi. Tieslietu ministrija pievienojas Saeimas atbildes rakstā norādītajiem apsvērumiem par samērīguma izvērtēšanu.

Tieslietu ministrija nepiekrīt Pieteikumu iesniedzēju uzskatam, ka apstrīdētā regulējuma piemērošana nozīmēšot ārvalstnieku kolektīvo izraidīšanu, kas aizliegta ar Konvencijas 4. protokola 4. pantu. Apstrīdētais regulējums neesot vērsts uz to, lai no Latvijas izraidītu visus Krievijas Federācijas pilsoņus, kuriem bija derīga uz Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta pamata izdota pastāvīgās uzturēšanās atļauja. Proti, no apstrīdētā regulējuma neizrietot tas, ka pēc konkrēta datuma šādas personas tiks izraidītas no Latvijas bez individuāla izvērtējuma. Apstrīdētais regulējums nodrošinot katram Latvijā pastāvīgi dzīvojošam Krievijas Federācijas pilsonim iespēju pēc konkrētu nosacījumu izpildes iegūt Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusu. Turklāt pieteikumos norādītās normas neregulējot ar ārvalstnieku izraidīšanu saistītus jautājumus. Tos regulējot Imigrācijas likuma V nodaļa, kurā ietverti ārzemnieka izraidīšanas nosacījumi, kā arī paredzēti izņēmuma gadījumi, kad izbraukšanas rīkojumu neizdod vai lēmumu par piespiedu izraidīšanu nepieņem. Tādējādi attiecīgajā procesā tiekot individuāli izvērtēts katrs konkrētais gadījums. Turklāt pirms izbraukšanas rīkojuma izdošanas vai piespiedu izraidīšanas Pārvaldei esot pienākums katrā gadījumā izvērtēt un pārliecināties, vai šāda izraidīšana nav pretrunā ar Latvijas starptautiskajām saistībām cilvēktiesību jomā.

Tieslietu ministrijas pārstāve Anda Smiltēna tiesas sēdē norādīja, ka, vērtējot pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi un samērīgumu, jāņem vērā Trešie grozījumi.

6. Pieaicinātā persona – Iekšlietu ministrija – pievienojas Saeimas atbildes rakstā norādītajam juridiskajam pamatojumam par apstrīdētā regulējuma atbilstību Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam, 96. pantam un Konvencijas 4. protokola 4. pantam.

Iekšlietu ministrija uzsver, ka Latvijai ir suverēnas tiesības pārvaldīt un kontrolēt savas robežas, kā arī noteikt personu tiesības ieceļot un uzturēties valstī. Tāpat atbilstoši starptautiskajām tiesībām valstij esot tiesības vērst konkrētus pasākumus pret citu valsti, kas pārkāpj savas saistības pret visu starptautisko sabiedrību. Likumdevējam esot pienākums sekot līdzi aktuālajai situācijai, kā arī grozīt iepriekš pieņemtās tiesību normas, tostarp nosakot stingrākus nosacījumus kādu tiesību iegūšanai.

Ārzemniekam neesot tiesību paļauties uz to, ka nosacījumi attiecībā uz ieceļošanu un uzturēšanos Latvijā, mainoties faktiskajai situācijai, nevarētu tikt grozīti. Apstrīdētais regulējums esot pieņemts, lai stiprinātu valsts drošību un veicinātu starptautisko noziegumu un cilvēktiesību pārkāpumu izbeigšanu saistībā ar karu, ko Krievijas Federācija izvērsusi Ukrainā. Krievijas Federācijas informatīvajai politikai esot ilgtermiņa mērķi, un tā esot orientēta arī uz Latvijas sabiedriskās domas maiņu atbilstoši Krievijas ārpolitikas prioritātēm. Krievijas Federācija cenšoties mazināt Latvijas sabiedrības vienotību un panākt Latvijas iedzīvotāju atsvešināšanos no Latvijas valsts. Krievijas Federācijas propaganda, kas gadiem ilgi nepastarpināti bijusi pieejama krievu valodā sniegto informāciju patērējošai sabiedrības daļai, esot novedusi pie sakropļotas, īstenībai neatbilstošas pasaules uztveres iesakņošanās šajā sabiedrības daļā. Individīdam, kas prot valsts valodu, esot iespēja salīdzināt un kritiski vērtēt visu iegūto informāciju, kā arī kvalitatīvi piedalīties publiskajā diskursā, kas ir neatņemama demokrātiskas sabiedrības dzīves sastāvdaļa. Tomēr ievērojama Latvijas valstspiederīgo daļa nepārzinot latviešu valodu pietiekamā līmenī, lai spētu pilnvērtīgi iekļauties sabiedrības dzīvē. Pastāvošais latviešu un krievu valodas informācijas telpu nošķīrums neveicinot sabiedrības saliedētību un demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzību.

Likumdevējs esot noteicis pietiekamu laika posmu, lai Latvijā pastāvīgi dzīvojošie Krievijas Federācijas pilsoņi spētu pārorientēties atbilstoši jaunajā tiesiskajā regulējumā paredzētajai kārtībai.

Gan termiņuzturēšanās atļauja, gan pastāvīgās uzturēšanās atļauja, gan Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja uzturēšanās atļauja primāri apliecinot ārzemnieka tiesības uzturēties Latvijā. Tomēr tiesību apjoms, kas Latvijā tiek garantēts ārzemniekam, kuram izsniegta pastāvīgās uzturēšanās atļauja vai piešķirts Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statuss, esot atšķirīgs no tiesību apjoma, kāds noteikts ārzemniekam, kuram izsniegta termiņuzturēšanās atļauja.

Iekšlietu ministrijas pārstāve Dace Radzēviča tiesas sēdē norādīja, ka kopš Trešo grozījumu pieņemšanas personām, kuras vēlas uzturēties Latvijā, izvirzītā prasība par pietiekamiem finanšu līdzekļiem un prasība par nepārtrauktu uzturēšanos Latvijas Republikā ir pielīdzināmas prasībām, kādas bija noteiktas jau pirms apstrīdētā regulējuma spēkā stāšanās.

Personas, kas pastāvīgās uzturēšanās atļauju ieguvušas uz Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta pamata, un personas, kas to ieguvušas uz Ārvalstnieku likuma 23.¹ panta pirmās daļas pamata, neesot salīdzināmas. Proti, atšķirībā no Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta, Ārvalstnieku likuma 23.¹ panta pirmās daļas

gadījumā izšķirošais faktors esot tas, cik ilgi persona pastāvīgi uzturas Latvijā. Tāpat ievērojami atšķiroties arī abās personu grupās ietilpstošo personu skaits.

7. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka likumdevējs nav radis labāko risinājumu pieteikumos norādīto normu satversmības nodrošināšanai.

Ar Otrajiem grozījumiem esot radīts saudzīgāks pārejas mehānisms Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58. punkta īstenošanai. Tomēr tiesībsargs uzsver, ka apstrīdētā regulējuma pieņemšanas brīdī neesot apspriesta un vērtēta Noteikumu Nr. 157 ietekme uz apstrīdētā regulējuma izpildi, proti, neesot apsvērts tas, vai šajos noteikumos ietvertās prasības attiecībā uz valsts valodas prasmes pārbaudi nav pārmērīgs apgrūtinājums vecāka gadagājuma personām. Turklāt arī tas, ka valsts valodas prasmes pārbaudes kārtošana paredzēta informācijas sistēmā, varot radīt problēmas par 65 gadiem vecākām personām ar zemu digitālās prasmes līmeni. Tātad tiesībsargs kritiski vērtē to, kā apstrīdētā regulējuma pieņemšanas gaitā ir ievērots labas likumdošanas princips.

Vērtējot apstrīdētā regulējuma atbilstību tiesiskās palāvības aizsardzības principam, tiesībsargs norāda: šis princips neizslēdz to, ka indivīda reiz iegūtās tiesības var tikt grozītas tiesiskā veidā. Tiem Latvijas pilsoņiem un nepilsoņiem, kuri izšķīrušies par Krievijas Federācijas pilsonības iegūšanu, esot radusies tiesiskā palāvība uz to, ka viņi savu jau iegūto pastāvīgās uzturēšanās atļauju varēs saglabāt bez jebkādu papildu nosacījumu izpildes. Tomēr valsts esot tiesīga, reaģējot uz apdraudējumiem un iespējamajiem riskiem, mainīt ieceļošanas un uzturēšanās nosacījumus ārzemniekiem, un tas pašreizējos ģeopolitiskajos apstākļos Latvijai esot aktuāli. Prasība pēc valsts valodas prasmes esot samērīga, jo īpaši ņemot vērā attiecīgo personu ciešo saikni ar Latviju un to, ka tiek prasīts pierādīt valsts valodas zināšanas tikai A2 pakāpē. Tātad valsts bijusi tiesīga mainīt pastāvošo tiesisko regulējumu, lai pārbaudītu, vai Krievijas Federācijas pilsoņi, kuru pilsonības valsts uzsākusi militāru agresiju pret kaimiņvalsti Ukrainu, neapdraud Latvijas valsts drošību un sabiedrisko kārtību, kā arī izvirzīt viņiem prasību apliecināt valsts valodas zināšanas noteiktā līmenī. Tomēr, nosakot šādu prasību, esot svarīgi ņemt vērā dažādu indivīdu atšķirīgās spējas, tāpēc tiesībsargs jau iepriekš lūdzis pazemināt no 75 gadiem uz 65 gadiem vecuma robežu, pēc kuras sasniegšanas persona būtu atbrīvojama no valsts valodas prasmes pārbaudes.

Vērtējot apstrīdētā regulējuma iespējamo neatbilstību Satversmes 96. pantam, tiesībsargs norāda, ka pastāvīgi valstī dzīvojošo ārzemnieku izraidīšana esot iekļaušanās viņu tiesībās uz privātās dzīves neaizskaramību. Ārzemniekam izsniegtās uzturēšanās atļaujas anulēšana varot negatīvi

ietekmēt iespējas saglabāt ģimenes saites. Tomēr šāds pamattiesību ierobežojums esot piemērots legítimo mērķu – demokrātiskas valsts iekārtas un sabiedrības drošības aizsardzība – sasniegšanai, jo ļaujot valstij pārliecināties par to, vai Krievijas Federācijas pilsoņi neapdraud Latvijas valsts drošību un var arī turpmāk uzturēties Latvijā.

Pēc tiesībsarga ieskata, apstrīdētais regulējums, ja tas skar Krievijas Federācijas pilsoņus, kuru ģimenes locekļi dzīvo Latvijā, atbilst Satversmes 96. pantam, jo šādā gadījumā persona varot saņemt termiņuzturēšanās atļauju, ja vien ir tai savlaicīgi pieteikusies un nav konstatēts, ka attiecīgā persona apdraudētu valsts drošību un sabiedrisko kārtību. Savukārt tiem Krievijas Federācijas pilsoņiem, kuru ģimenes locekļi nedzīvo Latvijā, radītā tiesību uz privāto dzīvi aizskāruma novēršanai esot paredzēts tiesiskās aizsardzības mehānisms – pieņemot lēmumus par izraidīšanu, Pārvaldei un Valsts robežsardzei esot pienākums izvērtēt šādu lēmumu ietekmi uz Satversmes 96. pantā ietvertajām tiesībām.

Apstrīdētais regulējums neradot kolektīvās izraidīšanas risku, proti, tas neatceļot izbraukšanas rīkojuma un lēmuma par piespiedu izraidīšanu pieņemšanas un apstrīdēšanas kārtību. Pirms minētā rīkojuma un lēmuma pieņemšanas esot vērtējami konkrētā ārvalstnieka individuālie apstākļi.

Vērtējot apstrīdētā regulējuma iespējamo neatbilstību Satversmes 91. pantam, tiesībsargs norāda, ka šis regulējums paredz atšķirīgu attieksmi ne tikai atkarībā no tā, kādas valsts pilsonību ieguvuši bijušie Latvijas pilsoņi un nepilsoņi, bet arī atkarībā no tā, saskaņā ar kādu likumu bijušajiem Latvijas pilsoņiem vai nepilsoņiem tika piešķirta pastāvīgās uzturēšanās atļauja pēc tam, kad viņi pieņēmuši Krievijas Federācijas pilsonību. Proti, pieteikumos norādītās normas neattiecoties uz tiem ārzemniekiem, kuri pēc Krievijas Federācijas pilsonības iegūšanas pastāvīgās uzturēšanās atļauju saņēma uz Ārvalstnieku likuma pamata.

Ja valsts mērķis ir kontrolēt to, vai Krievijas Federācijas pilsoņi neapdraud demokrātisko valsts iekārtu un valsts drošību, tad valsts to varot darīt, piemērojot Ministru kabineta noteikumus, kas ietver to valstu sarakstu, attiecībā uz kuru pilsoņiem pirms vīzas vai uzturēšanās atļaujas izsniegšanas tiek veikta papildu pārbaude. Krievijas Federācija esot iekļauta šo valstu skaitā. Līdz ar to Latvijas valsts varot pirms uzturēšanās atļaujas izsniegšanas Krievijas Federācijas pilsoņiem vērtēt iespējamo ar tiem saistīto valsts drošības un sabiedriskās kārtības apdraudējumu. Ja atšķirīgās attieksmes legitīmais mērķis ir citu cilvēku tiesību aizsardzība, tad, pat atzīstot to, ka valsts valodas lietojuma stiprināšana ir ļoti svarīga, tomēr šā mērķa sasniegšanas labad valsts nevarot šķirot personas pēc to valstiskās piederības, jo ikvienam ārzemniekam vajagot tikt integrētam sabiedrībā.

Tiesībsarga pārstāve Santa Tivaņenkova tiesas sēdē norādīja, ka tiesībsargs pēc apstrīdētā regulējuma spēkā stāšanās ir saņēmis vēstules no iedzīvotājiem, kuri vērsuši uzmanību uz to, ka apstrīdētais regulējums pārkāpj to pamattiesības.

8. Pieaicinātā persona – Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde – uzskata, ka apstrīdētais regulējums atbilst Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam, 96. pantam un Konvencijas 4. protokola 4. pantam.

Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58. punkts redakcijā, kas bija spēkā no 2022. gada 24. septembra līdz 2023. gada 19. aprīlim, neesot ierobežojis neviena Krievijas Federācijas pilsoņa pamattiesības, jo minētajā laikposmā vēl neesot pienācis šīs normas piemērošanas sākuma termiņš, proti, 2023. gada 1. septembris.

Otrie grozījumi Latvijā dzīvojošajiem Krievijas Federācijas pilsoņiem nodrošinot samērīgu un saprātīgu pāreju uz jauno regulējumu. Krievijas Federācijas pilsoņiem tiekot dots laiks nepieciešamo dokumentu kārtošanai, turklāt esot paredzēta iespēja valsts valodas prasmes pārbaudi kārtot divas reizes. Tāpat šo grozījumu rezultātā esot atvieglota iespēja saņemt Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusu tiem ārzemniekiem, kuri saņem Krievijas Federācijas pensiju.

Lai gan Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka personas iespējas nokārtot valsts valodas pārbaudi varot apgrūtināt tādi šķēršļi kā vecums un veselības stāvoklis, attiecīgā prasība neesot nesamērīga, jo Noteikumi Nr. 157 paredzot gadījumus, kad personas, kuras objektīvu iemeslu dēļ nespēj nokārtot valsts valodas prasmes pārbaudi, ir atbrīvojamas no šīs pārbaudes.

Valstij esot rīcības brīvība paredzēt priekšnoteikumus uzturēšanās atļaujas saņemšanai, un valstij neesot pienākuma nodrošināt ārzemniekam noteikta veida uzturēšanās atļauju. Imigrācijas politika esot pakārtota arī valsts iekšējām interesēm. Valsts esot izpildījusi savu pozitīvo pienākumu nodrošināt ārzemniekam pieejamu procedūru, lai viņš varētu risināt jautājumus par savu turpmāko uzturēšanos un statusu Latvijā. Proti, Latvijā dzīvojošiem Krievijas Federācijas pilsoņiem esot tiesības pieprasīt Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusu vai termiņuzturēšanās atļauju sakarā ar Imigrācijas likumā noteikto ģimenes apvienošanu. Tātad pastāvīgās uzturēšanās atļaujas zaudēšana nenozīmējot to, ka ārzemnieks turpmāk vairs nevarēs uzturēties Latvijā.

Apstrīdētais regulējums esot ieviests, lai mazinātu Latvijas valsts drošības un sabiedriskās kārtības apdraudējumus, kas radušies saistībā ar Krievijas Federācijas uzsākto karu pret Ukrainu, un tieši tāpēc apstrīdētais regulējums attiecoties uz agresorvalsts pilsoņiem. Tomēr viņi

varot arī turpmāk uzturēties Latvijā, pierādot to, ka vismaz minimālā līmenī prot valsts valodu, kas ir integrācijas pamats. Esot svarīgi ņemt vērā to, ka, apstākļiem mainoties, likumdevējam rodas pamats attiecīgi reaģēt un noteikt identificēto problēmu risināšanai nepieciešamo tiesisko regulējumu.

Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58. punkts nenosakot ārzemnieku izraidīšanas procedūru. To regulējot citas tiesību normas, kas paredzot, ka izbraukšanas rīkojums vai lēmums par piespiedu izraidīšanu tiek pieņemts attiecībā uz katru ārzemnieku individuāli. Tātad apstrīdētais regulējums neparedzot ārzemnieku kolektīvo izraidīšanu.

Pārvaldes pārstāvis Arvīds Zahars tiesas sēdē papildus norādīja, ka ar Trešajiem grozījumiem Saeima ir pilnībā novērsusi problemātiku attiecībā uz prasībām par nepārtrauktu uzturēšanos Latvijā un pietiekamiem finanšu līdzekļiem.

Kritēriji, atbilstoši kuriem persona varēja pastāvīgās uzturēšanās atļauju iegūt uz Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta pamata un uz Ārvalstnieku likuma 23.¹ panta pirmās daļas pamata, esot bijuši atšķirīgi. Piemēram, Ārvalstnieku likuma 23.¹ panta pirmā daļa neesot attiekusies tikai uz bijušajiem Latvijas pilsoņiem vai nepilsoņiem.

9. Pieaicinātā persona – Valsts izglītības satura centrs – uzsver, ka valsts valodas apguve ir process, kuru ietekmē dažādi faktori, tāpēc neesot vienas atbildes uz jautājumu, cik ilgs laikposms personai nepieciešams, lai tā apgūtu latviešu valodu A2 pakāpē.

Valodas apguves process esot tieši saistīts ar eksistenciālo kompetenci, respektīvi, indivīda personisko īpašību, rakstura iezīmju un attieksmju kopumu. Sekmīga valodas apguve esot atkarīga no mācīšanās intensitātes, mācībās izmantotajām metodēm, mācību satura piemērotības personas vajadzībām un interesēm, kā arī valodas vides un iespējām tajā lietot svešvalodu. Persona, kas apguvusi valodu A2 pakāpē, spējot saprast atsevišķus teikumus un bieži lietotus izteicienus par aktuāliem sadzīves jautājumiem; spējot sazināties ar citiem situācijās, kad notiek vienkārša informācijas apmaiņa par zināmiem jautājumiem; spējot vienkāršos vārdos sniegt informāciju par sevi, tuvāko apkārtni, izteikt savas vajadzības, formulēt īsus jautājumus.

Latviešu valodas apguvei A2 pakāpē visbiežāk tiek paredzētas 240-300 stundas, ja personai nav priekšzināšanu, proti, valoda nav apgūta pamata līmeņa 1. pakāpē (A1). Ja priekšzināšanas ir, tad konkrēti valodas apguvei A2 pakāpē visbiežāk noteiktais stundu skaits esot 120-150.

Valsts valodas prasmes pārbaudē klausīšanās prasmes un lasītprasmes uzdevumi tiek pildīti pārbaudījumu informācijas sistēmā tiešsaistē datorā, rakstītprasmes uzdevumi – uz papīra ar pildspalvu,

runātprasmes pārbaude varot notikt divos veidos – klātienē vai videokonferences veidā. Tiešsaistē veicamie klausīšanās prasmes un lasītprasmes uzdevumi esot veidoti tā, lai personai nebūtu rakstīšanai jāizmanto datora klaviatūra latviešu valodā, bet jādarbojas tikai ar datorpeli. Centrs, apzinoties to, ka konkrētajai mērķauditorijai – Krievijas Federācijas pilsoņiem, tostarp arī vecāka gadagājuma personām – varētu būt problēmas ar latviešu valodas uzdevumu izpildi datorā, esot sniedzis papildu informāciju par to, kur un kā persona var izmēģināt latviešu valodas uzdevumu izpildi tiešsaistē. Turklāt veids, kādā pārbaude notiks, Krievijas Federācijas pilsoņiem un citiem interesentiem esot bijis zināms jau laikus. Arī, analizējot pārbaudes rezultātus, esot secināts, ka uzdevumu izpildes veids nav noteicošais faktors pārbaudes sekmīgai nokārtošanai, jo pārbaude visbiežāk netiekot nokārtota nepietiekamas rakstītprasmes dēļ.

Tā kā Centrs varējis nodrošināt iespēju kārtot pārbaudi aptuveni 18 000 Krievijas Federācijas pilsoņiem jau līdz 2023. gada 31. jūlijam, pēc Noteikumu Nr. 157 grozīšanas situācija attiecībā uz Centra kapacitāti neesot mainījies un tas spējot nodrošināt pārbaudi minētajai mērķgrupai līdz 2023. gada 30. novembrim.

Tiesas sēdē Centra pārstāves Daiga Dambīte un Anta Lazareva papildus norādīja, ka Centrs ir izpildījis likumdevēja noteikto uzdevumu nodrošināt valsts valodas prasmes pārbaudes kārtošanu. Tāpat tiesas sēdē tika norādīts: ja pārbaudes gaitā konstatēts, ka personai nepieciešama tehniska palīdzība, tad šāda palīdzība tika sniegta. Izraudzītais 75 gadu vecuma sliekšnis valsts valodas prasmes pārbaudes kārtošanai esot izvērtēts, pieņemot Noteikumus Nr. 157, un tas esot balstīts pētījumos.

10. Pieaicinātā persona – Valsts valodas centrs – pievienojas Saeimas atbildes rakstā norādītajam juridiskajam pamatojumam un uzskata, ka apstrīdētais regulējums atbilst Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam un 96. pantam, kā arī Konvencijas 4. protokola 4. pantam.

Valsts valodas apguvei konkrētā līmenī esot individuāls raksturs, proti, izšķiroša nozīme esot personas motivācijai valodu apgūt. Tādējādi likumdevēja noteiktais laika periods, kādā persona var apliecināt valsts valodas zināšanas A2 pakāpē, esot pietiekams un attiecīgo prasību esot iespējams izpildīt arī personām bez priekšzināšanām.

Kopumā izraudzītais pārbaudes un eksaminācijas veids esot atbilstošs un piemērots, tas neesot uzskatāms par šķērsli pārbaudes sekmīgai nokārtošanai.

Valsts valodas centra pārstāve Madara Rēķe tiesas sēdē norādīja, ka valsts valodas prasme ir viens no rādītājiem, kas apliecina personas saikni ar konkrētu valsti, piederību tai vai vēlmi tai piederēt.

11. Pieaicinātā persona – Latvijas pārstāvis starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās (turpmāk – Pārstāvis) – uzskata, ka apstrīdētais regulējums atbilst Konvencijas 8. pantam, 14. pantam, kā arī 4. protokola 4. pantam.

Pēc Pārstāvja ieskata, tiesiskās paļāvības aizsardzības princips izskatāmajā lietā būtu jāņem vērā kā viens no privātās dzīves ierobežojuma samērīgumu raksturojošajiem kritērijiem.

Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā neliedzot tai grozīt imigrācijas normatīvo regulējumu, noteikt kārtību, kādā ārzemnieki ieceļo valstī un saņem uzturēšanās atļauju, kā arī paredzēt nosacījumus ārzemnieku izraidīšanai. Tāpat minētās starptautiskās saistības neparedzot ārzemniekiem tiesības pretendēt uz konkrētu uzturēšanās atļaujas veidu. Uz pieteikumiem, kas saistīti ar uzturēšanās atļaujas piešķiršanu un no šīs atļaujas izrietošā statusa maiņu, esot attiecināms Konvencijas 8. pants, kas aizsargā personu tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību.

Otrie grozījumi esot ļoti būtiski apstrīdētā regulējuma kvalitātes vērtēšanai, jo tie faktiski atbildot uz Pieteikumu iesniedzēju pieteikumos izteiktajām bažām. Neesot pamata apšaubīt to, ka pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi ir demokrātiskas valsts iekārtas, sabiedrības drošības un citu personu tiesību aizsardzība. Likumdevēja izraudzītie līdzekļi esot piemēroti šo mērķu sasniegšanai, jo ļaujot veikt padziļinātu pārbaudi attiecībā uz katru Krievijas Federācijas pilsoni, kurš vēlas saņemt Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusu, pārliecināties par to, vai attiecīgā persona prot valsts valodu, kā arī stimulēšot personu vēlmi naturalizēties un iegūt Latvijas pilsonību. Alternatīvi risinājumi, pēc Pārstāvja ieskata, nepalīdzētu sasniegt leģitīmos mērķus, jo tieši jaunā kārtība ļaujot turpmāk detalizēti un individualizēti vērtēt katru ārzemnieku, kurš vēlas uzturēties Latvijā.

Likumdevēja noteiktais nepieciešamais valsts valodas prasmes līmenis esot samērīgs, jo esot viens no zemākajiem likumā paredzētajiem valsts valodas prasmes līmeņiem. Turklāt prasība par valsts valodas apguvi vismaz konkrētajā līmenī attiecoties uz tādu personu grupu, kuras jau pastāvīgi un ilgstoši dzīvojušas Latvijā.

Apstrīdētais regulējums, ņemot vērā arī Otros grozījumus, pirmšķietami neradot bažas par ārzemnieku kolektīvās izraidīšanas aizlieguma pārkāpumu, jo Pieteikumu iesniedzējiem būšot pieejama individualizēta vērtēšanas procedūra. Turklāt publiskajā telpā pieejamā informācija nenorādot uz tādu mērķtiecīgu un institucionāli koordinētu

valsts politiku, kas būtu vērsta uz to, lai masveidīgi aizturētu un izraidītu noteiktu ārzemnieku grupu.

Atšķirīgajai attieksmei pret Pieteikumu iesniedzējiem pirmšķietami esot saskatāms objektīvs un saprātīgs pamats, ņemot vērā likumdevēja izvirzītos mērķus un to apstākli, ka pašreizējā situācijā Krievijas Federācijas pilsonība ir uzskatāma par vienu no riska faktoriem. Turklāt apstrīdētais regulējums paredzot pret Pieteikumu iesniedzējiem labvēlīgāku attieksmi nekā pret citiem Krievijas Federācijas pilsoņiem, kuri no jauna vēlētos Latvijā saņemt pastāvīgās uzturēšanās atļauju vai Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusu.

Tiesas sēdē Latvijas pārstāvja starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās pārstāve Elīna Luīze Vītola papildus norādīja, ka pirms apstrīdētā regulējuma spēkā bijušās tiesību normas, kas paredzējušas valsts iestādēm iespēju izvērtēt to, vai ārzemnieks neapdraudēs valsts drošību, nav ļāvušas sasniegt pamattiesību ierobežojuma legīmos mērķus tādā pašā kvalitātē kā apstrīdētais regulējums. Proti, apstrīdētais regulējums sistēmiski maina pieeju uzturēšanās atļauju piešķiršanas kārtības noteikšanai.

12. Pieaicinātā persona – biedrība "Baltic Human Rights Society" (turpmāk – Biedrība) – norāda, ka apstrīdētais regulējums pirmšķietami varētu būt atbilstošs Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, 96. pantam un Konvencijas 4. protokola 4. pantam.

Valstīm neesot pienākuma vienlīdz "pretimnākoši" izturēties pret visu citu valstu pilsoņiem. Valstij, izvēloties noteikumus, saskaņā ar kuriem tajā var uzturēties citu valstu pilsoņi, esot plaša rīcības brīvība.

Tā kā apstrīdētais regulējums pēc būtības esot vērsts uz miera saglabāšanu valstī, vienlaikus stiprinot arī valsts valodas nozīmi, pēc Biedrības ieskata, par apstrīdētajā regulējumā ietvertā pamattiesību ierobežojuma legīmajiem mērķiem būtu uzskatāma gan demokrātiskas valsts iekārtas, gan sabiedrības drošības, gan citu personu tiesību aizsardzība.

Ar apstrīdētajā regulējumā ietverto pamattiesību ierobežojumu esot iespējams sasniegt legīmos mērķus – tiekot stiprināta valsts valodas nozīmība, un personas tiekot mudinātas uzlabot savas latviešu valodas zināšanas, papildinot tās kursus vai citādā veidā.

Esot jāņem vērā arī tas, ka Saeima atzinusi Krievijas Federāciju par terorismu atbalstošu valsti un personas, kuras apstrīdētais regulējums skar, ir šīs terorismu atbalstošās valsts pilsoņi. Ar jēdzienu "pilsonība" varot saprast ne tikai personas juridisko saikni ar konkrēto valsti, bet arī to, ka persona jūtas piederīga šai valstij un tās vērtībām. Tātad, pārbaudot, vai vērtības, kuras atbalsta Krievijas Federācijas pilsoņi, kas turklāt par

tādiem kļuvuši paši pēc savas izvēles, ir tuvākas teroristiskas valsts vai Latvijas vērtībām, leģitīmie mērķi varētu tikt sasniegti. Tomēr analizējams jautājums būtu tas, vai latviešu valodas prasmes pārbaude ir identificējama ar attiecīgo vērtību pārbaudi.

Kaut arī apstrīdētais regulējums nenozīmē Pieteikumu iesniedzēju automātisku izraidīšanu no valsts, no pieteikumiem izrietot, ka tieši šī iespējamība personas satrauc visvairāk. Pēc Biedrības ieskata, Pieteikumu iesniedzēji varētu tikt izraidīti no valsts, pamatojoties uz aizdomām, ka viņi apdraud valsts drošību. Šīs aizdomas esot saistītas ar Krievijas Federācijas pilsonību. Tomēr iemesli, kuru dēļ personas izvēlējušās Krievijas Federācijas pilsonību, varot būt visdažādākie.

Tādējādi aizdomas par apdraudējumu, ja netiek individuāli izvērtēta katras konkrētās personas iesaiste kādā sabiedrības drošību apdraudošā nodarījumā, varot arī neatbilst Konvencijai. Vajagot ņemt vērā Krievijas Federācijas izvērsto karadarbību Ukrainā un citas darbības, kas tieši vai ne tik tieši apdraud visas Eiropas demokrātiskās vērtības. Tomēr pat šie apstākļi nevarot tikt izmantoti kā vispārīgs jebkādu pret Krievijas Federācijas pilsoņiem vērstu darbību attaisnojums.

Apstrīdētajā regulējumā ietvertais Latvijā dzīvojošu Krievijas Federācijas pilsoņu pienākums nokārtot valsts valodas prasmes pārbaudi pats par sevi neesot uzskatāms par kolektīvo izraidīšanu, kamēr vien ilgtermiņa uzturēšanās atļaujas izsniegšanas process ir individualizēts un tiek dota iespēja attiecīgo lēmumu apstrīdēt. Vajagot ņemt vērā arī to, ka valsts valodas prasmes pārbaudes kārtošana ir paredzēti atvieglojumi, kas norāda uz individualizētu pieeju, un personas netiek izraidītas no valsts bez katras individuālās lietas izskatīšanas.

Visbeidzot, vērtējot apstrīdētā regulējuma atbilstību Satversmes 91. pantam, Biedrība norāda, ka Krievijas Federācijas pilsoņi neatrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos ar citu valstu pilsoņiem. Citas valstis, pat tās, kuras nav uzskatāmas par Latvijai īpaši draudzīgām, šobrīd tomēr neveicot karadarbību netālu no Latvijas robežām, neesot pastāvīgi paudušas agresīvus, pret Latviju īpaši naidīgus izteikumus un neesot iepriekš izvirzījušas teritoriālas pretenzijas uz Latvijas teritoriju.

Tiesas sēdē Biedrības pārstāve Lolita Buka norādīja, ka, iespējams, apstrīdētā regulējuma pieņemšanas gaitā nav ievērots labas likumdošanas princips, jo likumprojekta anotācijā, piemēram, neesot padziļināti apsvērti jautājumi, kuriem varētu būt ietekme uz personas pamattiesībām, kā arī neesot padziļināti izvērtēta iestāžu kapacitāte.

13. Pieaicinātā persona – *Mg. iur. Aleksejs Dimitrovs* – uzskata, ka pieteikumos norādītās normas neatbilst Satversmes 1., 91. un 96. pantam.

Starp valstī ilgstoši dzīvojošiem migrantiem un sabiedrību, kurā viņi dzīvo, pastāvošo sociālo saišu kopums esot daļa no privātās dzīves jēdziena. Esot jāvērtē tas, vai iespēja pieprasīt Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusu izslēdz iekļaušanos personas privātajā dzīvē. Konvencijas 8. pants negarantējot tiesības uz noteikta veida uzturēšanās atļauju. Ja valsts tiesību akti paredz dažādus uzturēšanās atļauju veidus, tad tiesai vajagot analizēt konkrētās atļaujas izsniegšanas juridiskās un praktiskās sekas. Ja izsniegtā atļauja tās turētājam dod iespēju uzturēties uzņēmējvalsts teritorijā un tur brīvi baudīt tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību, tad jau šīs atļaujas piešķiršana principā esot pietiekams pasākums Konvencijas 8. panta prasību izpildei.

Apstrīdētajā regulējumā ietvertā pamattiesību ierobežojuma legītīmo mērķi – sabiedrības drošības aizsardzība – nevarot sasniegt, pārbaudot, vai personai ir regulāri un stabili ikmēneša ienākumi un vai tā pēdējo piecu gadu laikā ir pastāvīgi uzturējusies Latvijā. Tādējādi attiecībā uz daudzām personām, kuras apstrīdētais regulējums skar, pamattiesību ierobežojuma legītīmais mērķis netiekot sasniegts. Turklāt Imigrācijas likumā jau esot iestrādāts drošības risku novēršanas mehānisms. Proti, ja kompetentām valsts iestādēm ir pamats uzskatīt, ka ārzemnieks apdraud valsts drošību vai sabiedrisko kārtību, tiekot lemts par attiecīgās personas iekļaušanu to ārzemnieku sarakstā, kuriem iecelošana Latvijā ir aizliegta. Tādējādi apstrīdētajā regulējumā ietvertā pamattiesību ierobežojuma legītīmo mērķi esot iespējams sasniegt ar personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

Tāpat pastāvot šaubas, vai ar apstrīdēto regulējumu pamattiesību ierobežojuma legītīmie mērķi var tikt sasniegti valsts valodas prasmes pārbaudes kontekstā. Pirmkārt, valsts valodas prasmes apliecība gan apstiprinot valsts valodas prasmi, bet pati par sevi neapstiprinot valsts valodas lietošanu. Otrkārt, neesot skaidrs, kāpēc pienākums pierādīt valsts valodas prasmi ir attiecināts tikai uz Krievijas Federācijas pilsoņiem, jo arī citi ārzemnieki, kuri iepriekš bijuši Latvijas pilsoņi vai nepilsoņi, varētu tādējādi paplašināt valsts valodas lietojumu. Pat ja likumdevēja izraudzītais līdzeklis būtu piemērots legītīmo mērķu sasniegšanai, tomēr pastāvot personas pamattiesības mazāk ierobežojoši līdzekļi, piemēram, pastāvīgās uzturēšanās atļauju saņēmēšajiem ārzemniekiem varētu tikt paredzētas tiesības vai pat pienākums apmeklēt valsts valodas nodarbības. Līdz ar to apstrīdētais regulējums neatbilstot Satversmes 96. pantam.

Vērtējot apstrīdētā regulējuma iespējamo neatbilstību Satversmes 91. pantam, esot jāņem vērā tas, ka atšķirīga attieksme pret Krievijas Federācijas pilsoņiem pieļaujama tikai tad, ja šādai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats. Konkrētajā gadījumā šāds objektīvs un saprātīgs pamats neesot konstatējams, jo atšķirīgās attieksmes legītīmo mērķi

likumdevējs varējis sasniegt ar saudzējošākiem līdzekļiem. Piemēram, neesot aizliegts individuāli noskaidrot to, vai attiecīgie Krievijas Federācijas pilsoņi atbalsta Krievijas Federācijas īstenoto agresiju vai apdraud Latvijas valsts drošību. Līdz ar to apstrīdētais regulējums neatbilstot Satversmes 91. pantam tiktāl, ciktāl tas neparedz individuālu vērtējumu jautājumā par pastāvīgās uzturēšanas atļaujas anulēšanu, ja tās rezultātā tiek pārkāptas Satversmes 96. pantā ietvertās tiesības.

Vērtējot apstrīdētā regulējuma iespējamo neatbilstību Satversmes 1. pantam, esot uzsverams šāds aspekts: indivīds neesot varējis paredzēt to, ka viņam izsniegtās uzturēšanās atļaujas saglabāšana tiks padarīta atkarīga no regulāru un stabilu ikmēneša ienākumu esības un nepārtrauktas uzturēšanās Latvijā pēdējo piecu gadu laikā. Personai neesot iespējams atgriezties pagātnē un mainīt savu agrāko uzvedību. Tas liecinot par tiesiskās palāvības aizsardzības principa pārkāpumu attiecībā uz personām, kuras šā iemesla dēļ nevar iegūt uzturēšanās atļauju. Uzliekot personām pienākumu apgūt valsts valodu, gan netiekot prasīts, lai tās mainītu savu agrāko uzvedību, tomēr likumdevējs, pieņemot apstrīdēto regulējumu, neesot nodrošinājis saprātīgu pārejas periodu. Tā vietā, lai pieņemtu apstrīdēto regulējumu, likumdevējs esot varējis paredzēt pastāvīgās uzturēšanās atļauju saņēmušajiem ārzemniekiem tiesības vai pat pienākumu apmeklēt valsts valodas nodarbības; varējis noteikt, ka valsts valodas prasme apliecināma, reģistrējot pastāvīgās uzturēšanās atļauju, vai arī varējis anulēt pastāvīgās uzturēšanās atļauju, vienlaikus nosakot: ja ārzemnieks nav izpildījis nosacījumu par valsts valodas apguvi, tad viņam ir tiesības turpināt uzturēties Latvijā ar termiņuzturēšanās atļauju.

Tiesas sēdē *Mg. iur.* Aleksejs Dimitrovs norādīja, ka Trešie grozījumi galvenokārt risinājuši tos jautājumus, kas saistīti ar prasībām par nepārtrauktu uzturēšanos valstī un pietiekamiem finanšu līdzekļiem.

Secinājumu daļa

14. Pēc lietas ierosināšanas viena no apstrīdētajām normām, proti, Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58. punkts, ir grozīta. Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punkts noteic, ka tiesvedību lietā var izbeigt līdz sprieduma pasludināšanai, ja apstrīdētā tiesību norma ir zaudējusi spēku. Arī Saeima ir lūgusi izskatāmajā lietā izbeigt tiesvedību, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 3. punktu, kas noteic, ka tiesvedību lietā var izbeigt, ja Satversmes tiesa konstatē, ka lēmums par lietas ierosināšanu neatbilst šā likuma 20. panta piektās daļas prasībām. Pirmkārt, Saeima norāda, ka tiesvedība lietā ir izbeidzama daļā par Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58. punkta atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām, ciktāl tas attiecas uz

personai noteiktām prasībām par pietiekamiem finanšu līdzekļiem un nepārtrauktu uzturēšanos Latvijā. Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58. punkts šādā aspektā nekādas negatīvas sekas personai neesot radījis, jo neesot konstatējams tas, ka kāda persona nevarētu šīs prasības izpildīt, un, pat ja tas tiktu konstatēts, pastāvot efektīvi vispārējie tiesību aizsardzības līdzekļi. Otrkārt, tiesvedība esot izbeidzama daļā par 2022. gada 22. septembra likuma "Grozījumi Imigrācijas likumā" 5. panta, ciktāl ar to izslēgts Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkts, atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām. Šī tiesību norma nevarot aizskart Pieteikumu iesniedzēju pamattiesības.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka procesuāla rakstura jautājumi par tiesvedības izbeigšanu parasti izskatāmi pirms tiesību normas satversmības izvērtēšanas (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2019-11-01 9. punktu*). Līdz ar to Satversmes tiesa visupirms pārbaudīs, vai pastāv apstākļi, kuru dēļ tiesvedība lietā būtu izbeidzama.

14.1. Jēdziens "apstrīdētā norma" Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punkta izpratnē nav saprotams formāli, vienīgi kā normatīvajā aktā ietverts teksts. Apstrīdētais regulējums nosaka tiesisko kārtību, kuru pieteikuma iesniedzējs uzskata par neatbilstošu augstāka juridiska spēka normām. Tādēļ arī tajos gadījumos, kad apstrīdētais regulējums ir grozīts, Satversmes tiesai jāpārliciecinās par to, vai ar apstrīdēto regulējumu radītā tiesiskā situācija ir mainīta pēc būtības (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 11. marta lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2014-33-01 7. punktu*).

Satversmes tiesā izskatāmā lieta tika ierosināta par Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58. punkta redakcijā, kas bija spēkā no 2022. gada 24. septembra līdz 2023. gada 19. aprīlim, atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām. Minētā tiesību norma noteica, ka Krievijas Federācijas pilsonim, kas ir saņēmis pastāvīgās uzturēšanās atļauju saskaņā ar šā likuma 24. panta pirmās daļas 8. punktu, pastāvīgās uzturēšanās atļauja ir derīga līdz 2023. gada 1. septembrim. Secīgi šī norma noteica, ka tad, ja persona vēlas atkārtoti saņemt uzturēšanās atļauju, tai līdz 2023. gada 1. septembrim ir jāiesniedz apliecinājums par valsts valodas apguvi.

Saeima 2023. gada 5. aprīlī pieņēma Otrus grozījumus, kuri stājās spēkā 2023. gada 20. aprīlī un ar kuriem apstrīdētais pārejas noteikumu 58. punkts izteikts jaunā redakcijā. Otrie grozījumi tika pieņemti un stājās spēkā pirms tam, kad iestājās pārejas noteikumu 58. punkta redakcijā, kas bija spēkā no 2022. gada 24. septembra līdz 2023. gada 19. aprīlim, noteiktais uzturēšanās atļaujas derīguma termiņš – 2023. gada 1. septembris.

Ar Otrajiem grozījumiem Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58. punkts tika izteikts jaunā redakcijā, radot iespēju kārtot valsts valodas prasmes pārbaudi vismaz divas reizes visiem, kuri izrādījuši vēlmi to kārtot. Attiecīgi pastāvīgās uzturēšanās atļaujas derīguma termiņš tika pagarināts līdz 2023. gada 31. decembrim vai līdz dienai, kad stājas spēkā galīgais nolēmums lietā par Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusa pieprasīšanu. Ja Pārvaldē līdz 2023. gada 1. septembrim nav saņemti Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusa pieprasīšanai nepieciešamie dokumenti, personai izsniegtā pastāvīgās uzturēšanās atļauja ir derīga līdz 2023. gada 1. septembrim. Saskaņā ar likumprojekta anotāciju Otrie grozījumi bija nepieciešami, lai persona, kura vēlas arī turpmāk uzturēties Latvijā, pagūtu iesniegt Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusa pieprasīšanai nepieciešamos dokumentus un pieteikuma izskatīšanas laikā varētu joprojām uzturēties Latvijā.

Imigrācijas likums pēc Otrajiem grozījumiem tika grozīts vēl vienu reizi. Tomēr ar Trešajiem grozījumiem nav grozīts pieteikumos apstrīdētais Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58. punkts, un tas joprojām ir spēkā redakcijā, kādā tika izteikts ar Otrajiem grozījumiem. Trešie grozījumi nemaina to, ka saskaņā ar Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punktu Krievijas Federācijas pilsoņiem izsniegtās pastāvīgās uzturēšanās atļaujas zaudē spēku. Trešie grozījumi nosaka divus citus tiesiskos pamatus, uz kuriem persona var turpmāk uzturēties Latvijā tādā gadījumā, ja tā nav izpildījusi Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusa iegūšanai noteiktās prasības. Pirmkārt, Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58.⁵ punkts dod personai tiesības pieprasīt jaunu pastāvīgās uzturēšanās atļauju, pamatojoties uz šā likuma 24. panta pirmās daļas 7. punktu. Otrkārt, persona saskaņā ar pārejas noteikumu 58.⁶ punktu ir tiesīga pieprasīt atļauju uzturēties Latvijā. Savukārt pārejas noteikumu 58.⁷ un 58.⁸ punkts konkrētizē atļaujā uzturēties Latvijā ietverto saturu. Pārejas noteikumu 58.⁹ punkts regulē kārtību, kādā pieprasāma jauna pastāvīgās uzturēšanās atļauja vai atļauja uzturēties Latvijā, kā arī to, cik ilgā laikā Pārvalde izskata pieteikumu. Visbeidzot pārejas noteikumu 58.¹⁰ punkts paredz prasības jaunas pastāvīgās uzturēšanās atļaujas vai atļaujas uzturēties Latvijā iegūšanai, bet 58.¹¹ punktā noteiktas personas, kas vēlas iegūt šādu atļauju, tiesības uz nodarbinātību.

Pieteikumu iesniedzēji savu pamattiesību ierobežojumu saista tieši ar to apstākli, ka viņiem uz Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta pamata izsniegtā pastāvīgās uzturēšanās atļauja atbilstoši Imigrācijas likuma grozījumiem zaudē spēku. Proti, personai, kura vēlas arī turpmāk uzturēties Latvijā, ir jāiegūst jauns tiesiskais pamats, izpildot tiesību normās noteiktās prasības konkrētās uzturēšanās atļaujas

iegūšanai. Tiesiskās sekas – uz Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta pamata izsniegtās pastāvīgās uzturēšanās atļaujas spēka zaudēšana – paliek nemainīgas arī pēc Otrajiem grozījumiem, ar kuriem Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58. punkts tika izteikts jaunā redakcijā. Turklāt, pretēji Saeimas norādītajam, minētā tiesību norma nenosaka prasības par pietiekamiem finanšu līdzekļiem un nepārtrauktu uzturēšanos Latvijā, kurām jābūt izpildītām, lai persona iegūtu jaunu uzturēšanās atļauju. Šīs prasības ir noteiktas citās tiesību normās. Tādējādi arī iespējamo vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošana ir saistīta ar citām tiesību normām.

Ņemot vērā visu iepriekš minēto, Satversmes tiesa secina: lai arī Saeima ir grozījusi Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58. punktu, vēl joprojām pastāv apstākļi, ar kuriem Pieteikumu iesniedzēji saistījuši savu pamattiesību ierobežojumu. Saeimas atbildes rakstos ietvertie un tiesas sēdē lietas dalībnieku paustie apsvērumi, kā arī pieaicināto personu viedokļi ir sniegti, ņemot vērā arī Otrus grozījumus. Līdz ar to Satversmes tiesai ir jāvērtē Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58. punkts redakcijā, kas ir spēkā no 2023. gada 20. aprīļa.

Šādos apstākļos tiesvedība lietā daļā par Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58. punktu nav jāizbeidz un Satversmes tiesai ir jāizvērtē, vai Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58. punkts redakcijā, kas ir spēkā no 2023. gada 20. aprīļa, atbilst Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam, 96. pantam, kā arī Konvencijas 4. protokola 4. pantam.

14.2. Secīgi Satversmes tiesa izvērtēs Saeimas lūgumu par tiesvedības izbeigšanu lietā daļā par 2022. gada 22. septembra likuma "Grozījumi Imigrācijas likumā" 5. panta, ciktāl ar to izslēgts Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkts, atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām.

Pieteikumu iesniedzēji ir Krievijas Federācijas pilsoņi, kuriem ir izsniegta pastāvīgās uzturēšanās atļauja, pamatojoties uz Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punktu. Šī tiesību norma paredzēja atvieglotu pastāvīgās uzturēšanās atļaujas iegūšanas kārtību tiem ārzemniekiem, kuri pirms citas valsts pilsonības iegūšanas ir bijuši Latvijas pilsoņi vai nepilsoņi. Piemēram, uz šīm personām neattiecās Imigrācijas likuma 24. panta piektajā daļā ietvertā prasība par valsts valodas apguvi. Ar 2022. gada 22. septembra likuma "Grozījumi Imigrācijas likumā" 5. pantu no Imigrācijas likuma tika izslēgts šis pastāvīgās uzturēšanās atļaujas iegūšanas pamats. Tomēr jāņem vērā, ka Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta izslēgšana no Imigrācijas likuma neietekmē tās personas, kuras jau ir ieguvušas pastāvīgās uzturēšanās atļauju uz šā

tiesiskā pamata. Piemēram, citiem ārzemniekiem, kuri nav Krievijas Federācijas pilsoņi, bet uz minētā pamata ir ieguvuši pastāvīgās uzturēšanās atļauju, tā ir spēkā. Tas, ka Pieteikumu iesniedzējiem izsniegtā pastāvīgās uzturēšanās atļauja zaudē spēku un ka šīm personām, ja tās vēlas arī turpmāk uzturēties Latvijā, ir jāiegūst jauns tiesiskais pamats, izriet no Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58. punkta. Turklāt arī Pieteikumu iesniedzēju pārstāvji tiesas sēdē norādīja, ka izskatāmajā lietā Pieteikumu iesniedzējiem nelabvēlīgas tiesiskas sekas rada tas, ka spēku zaudē jau izsniegtās pastāvīgās uzturēšanās atļaujas, ko regulē Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58. punkts.

No minētā secināms, ka 2022. gada 22. septembra likuma "Grozījumi Imigrācijas likumā" 5. pants, ciktāl ar to izslēgts Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkts, nevar negatīvi ietekmēt Pieteikumu iesniedzējus un aizskart viņu pamattiesības, jo Krievijas Federācijas pilsoņiem izsniegtā pastāvīgās uzturēšanās atļauja spēku zaudē saskaņā ar citu tiesību normu. Tādējādi saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu tiesvedības turpināšana lietā šajā daļā nav iespējama.

Līdz ar to tiesvedība lietā daļā par 2022. gada 22. septembra likuma "Grozījumi Imigrācijas likumā" 5. panta, ciktāl ar to izslēgts Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkts, atbilstību Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam, 96. pantam un Konvencijas 4. protokola 4. pantam ir izbeidzama, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu.

15. Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58. punkts redakcijā, kas ir spēkā no 2023. gada 20. aprīļa (turpmāk – apstrīdētā norma), pārkāpj Satversmes 1. pantā ietvertu tiesiskās palāvības aizsardzības principu, 91. panta pirmajā teikumā ietvertu tiesiskās vienlīdzības principu un neatbilst Satversmes 96. pantam, kurā ietvertas tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību. Tāpat apstrīdētā norma pārkāpjot Konvencijas 4. protokola 4. pantā nostiprināto kolektīvās ārvalstnieku izraidīšanas aizliegumu.

Pieteikumu iesniedzēju apsvērumi par apstrīdētās normas neatbilstību Satversmes 96. pantam pamatā ir saistīti ar pastāvīgās uzturēšanās atļaujas spēka zaudēšanu un tai, iespējams, sekojošo izraidīšanu no valsts tad, ja persona neizpilda apstrīdētajā normā ietvertās prasības. Tādējādi Pieteikumu iesniedzēju argumenti par apstrīdētās normas iespējamo neatbilstību Satversmes 96. pantam ir cieši saistīti ar apsvērumiem, kas attiecas uz Satversmes 1. pantā ietvertu tiesiskās palāvības aizsardzības principu, jo skar jautājumu par jau iegūtu tiesību zaudēšanu. Šie argumenti ir saistīti ar personas tiesisko palāvību,

ka tā varēs saglabāt pastāvīgās uzturēšanās atļauju, ko jau ir ieguvusi, un tai netiks izvirzītas jaunas prasības, lai tā nezaudētu tiesisko pamatu uzturēties Latvijā arī turpmāk. Ņemot vērā minēto, Satversmes tiesa, vērtējot to, vai iespējamais Satversmes 96. pantā ietvertu pamattiesību ierobežojums ir attaisnojams, pārbaudīs arī to, vai ir ievērots tiesiskās paļāvības aizsardzības princips. Tā kā lietas pamatjautājums ir par piešķirto pastāvīgās uzturēšanās tiesību zaudēšanu un tās ietekmi uz personas iespēju turpmāk uzturēties Latvijā, Satversmes tiesa šo jautājumu izvērtēs visupirms. Secīgi tiesa atsevišķi vērtēs, vai apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. panta pirmajā teikumā nostiprinātajam tiesiskās vienlīdzības principam, kā arī pārbaudīs Pieteikumu iesniedzēju apsvērumus par apstrīdētās normas atbilstību Konvencijas 4. protokolā 4. pantam.

16. Satversmes 96. pants noteic, ka ikvienam ir tiesības uz privātās dzīves, mājokļa un korespondences neaizskaramību.

Satversmes tiesa ir atzinusi: tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību nozīmē, ka indivīdam ir tiesības uz privāto telpu, ģimenes aizsardzību no nepamatotas iejaukšanās, kā arī tiesības dzīvot pēc sava prāta, saskaņā ar savu būtību un vēlmēm attīstīt un pilnveidot savu personību, tiesības veidot un attīstīt attiecības ar citiem cilvēkiem un ārpusauli, tiesības identificēties ar noteiktu sociālo grupu un veidot saziņu ar citiem cilvēkiem, iespējami minimāli ciešot no valsts vai citu personu iejaukšanās (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr. 2021-05-01 10.1. punktu*). Persona, pastāvīgi dzīvojot konkrētā valstī, veido sociālās saiknes ar citiem sabiedrības locekļiem, veido ģimeni, sevi pilnveido un realizē dažādās jomās. Viss minētais raksturo veidu, kādā persona īsteno tiesības uz privāto dzīvi. Tādējādi tiesību norma, kas ietekmē personas iespēju arī turpmāk būt par daļu no sabiedrības, kurā tā pastāvīgi ir dzīvojusi, un uzturēt jau izveidojušās sociālās saiknes, var ierobežot personas tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību.

Lai noskaidrotu Satversmē iekļauto cilvēka pamattiesību saturu, jāņem vērā arī Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2022. gada 8. jūnija sprieduma lietā Nr. 2021-40-0103 7.2. punktu*). Eiropas Cilvēktiesību tiesa vairākkārt ir atzinusi, ka no Konvencijas 8. panta ārzemniekam neizriet tiesības ieceļot vai uzturēties konkrētā valstī, savukārt valstij ir tiesības kontrolēt ārzemnieka ieceļošanu, uzturēšanos, kā arī izraidīšanu (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 1996. gada 15. novembra sprieduma lietā "Chahal v. the United Kingdom", pieteikums Nr. 22414/93, 73. punktu*). Turklāt Konvencijas 8. pants negarantē ārzemniekam absolūtas tiesības netikt izraidītam no valsts arī tad, ja persona šajā valstī

ir dzīvojusi ilgstoši vai pat tajā piedzimusi (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2006. gada 18. oktobra sprieduma lietā "Üner v. The Netherlands", pieteikums Nr. 46410/99, 55. punktu*). Tomēr tad, ja persona ir uzturējusies valstī, pamatojoties uz uzturēšanās atļauju, tās anulēšana un attiecīgi iespējamā personas izraidīšana no valsts var personai ierobežot Konvencijas 8. pantā ietvertās tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2018. gada 26. aprīļa sprieduma lietā "Hoti v. Croatia", pieteikums Nr. 63311/14, 115. punktu*). Proti, lai gan ne visos gadījumos personas iespējamā izraidīšana no valsts ierobežo tās tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību, atsevišķa uzmanība ir jāpievērš tām personām, kuras konkrētajā valstī ir dzīvojušas pastāvīgi. Tā kā Konvencijas 8. pants aizsargā arī personas tiesības veidot attiecības ar citiem cilvēkiem un sabiedrību un dažkārt var ietvert indivīda sociālās identitātes aspektus, sociālo saišu kopums starp personām, kuras pastāvīgi dzīvojušas valstī, un sabiedrību, kurā šīs personas dzīvo, ir daļa no jēdziena "privātā dzīve". Tādējādi šādu personu izraidīšana ir iejaukšanās to tiesībās uz privātās dzīves neaizskaramību (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2015. gada 24. marta lēmuma lietā "Kerkez v. Germany", pieteikums Nr. 37074/13, 25. punktu*).

Līdz ar to secināms, ka arī Satversmes 96. pantā ietvertās tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību var tikt ierobežotas tad, ja tiesību norma paredz izsniegtās pastāvīgās uzturēšanās atļaujas spēka zaudēšanu un attiecīgi tai, iespējams, sekojošu izraidīšanu no valsts un tas attiecas uz tādu personu, kura ir pastāvīgi dzīvojusi Latvijā, kā arī šeit izveidojusi sociālās saiknes.

Pieteikumu iesniedzēji ir Krievijas Federācijas pilsoņi, kas pastāvīgi uzturējušies Latvijas teritorijā uz tiem izsniegtās pastāvīgās uzturēšanās atļaujas pamata. Apstrīdētā norma nosaka brīdi, līdz kuram izsniegtā pastāvīgās uzturēšanās atļauja ir derīga, un būtībā norāda, ka pēc šā brīža minētā atļauja zaudē spēku.

Lai persona iegūtu jaunu tiesisko pamatu, uz kura tā varētu arī turpmāk uzturēties Latvijā, tai ir jāizpilda attiecīgas prasības. Lai iegūtu Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusu, personai saskaņā ar likuma "Par Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusu Latvijas Republikā" 3. panta pirmo daļu ir jānokārto valsts valodas prasmes pārbaude, kā arī jāizpilda prasības, kas saistītas ar pietiekamiem finanšu līdzekļiem un nepārtrauktu uzturēšanos Latvijā. Tāpat personai ir iespēja arī turpmāk uzturēties Latvijā, ja tā iegūst jaunu pastāvīgās uzturēšanās atļauju saskaņā ar Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58.⁵ punktu, atļauju uzturēties Latvijā saskaņā ar šo pārejas noteikumu 58.⁶ punktu vai jebkuru citu uzturēšanās atļauju, ja vien tiek izpildītas šo atļauju iegūšanai noteiktās prasības.

Lai gan apstrīdētā norma neregulē personas izraidīšanu no valsts, tomēr personai, kura neiegūst jaunu tiesisko pamatu, uz kura tā varētu arī turpmāk uzturēties Latvijā, izraidīšana varētu būt šādā situācijā iespējamās sekas. Tādējādi apstrīdētā norma un no tās izrietošā pastāvīgās uzturēšanās atļaujas spēka zaudēšana ietekmē personas jau iegūtās tiesības un visas tās sociālās saites ar sabiedrību, kurā šī persona pastāvīgi dzīvojuši.

Līdz ar to apstrīdētā norma Pieteikumu iesniedzējiem ierobežo Satversmes 96. pantā ietvertās tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību.

17. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma satversmību, visupirms jāpārbauda, vai ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu. Pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 29. septembra sprieduma lietā Nr. 2022-08-01 13. punktu*).

Satversmes tiesa jau iepriekš norādījusi, ka izskatāmajā lietā tā nevērtēs to, vai Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58. punkts redakcijā, kas bija spēkā no 2022. gada 24. septembra līdz 2023. gada 19. aprīlim, atbilst augstāka juridiska spēka tiesību normām. Tāpēc, noskaidrojot to, vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu, Satversmes tiesa vērtēs tikai apsvērumus, kas saistīti ar Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58. punktu redakcijā, kas ir spēkā no 2023. gada 20. aprīļa.

17.1. Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58. punkts tā spēkā esošajā redakcijā tika pieņemts 2023. gada 5. aprīlī ar likumu "Grozījumi Imigrācijas likumā", kas tika izsludināts 2023. gada 6. aprīlī oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" Nr. 69A un stājās spēkā 2023. gada 20. aprīlī.

Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētā norma ir pieņemta un izsludināta Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, kā arī ir pieejama atbilstoši normatīvo aktu prasībām.

17.2. Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka apstrīdētā norma joprojām neesot skaidra, jo liedzot Pieteikumu iesniedzējiem izprast savas tiesības un pienākumus. Prasības Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusa iegūšanai esot ietvertas arī Imigrācijas likuma pārejas noteikumos, nevis tikai likumā "Par Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusu Latvijas Republikā", kas regulē šā statusa piešķiršanu.

Ja kāds jautājums ir noregulēts vairākos normatīvajos aktos un apstrīdētā norma ir saprotama kopsakarā ar citām normām, tas nav pamats uzskatīt, ka apstrīdētās normas saturs būtu pārāk neskaidrs (*sk. Satversmes tiesas 2016. gada 21. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2015-21-01*

15. punktu). Tādējādi tas vien, ka Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusa iegūšanu regulē gan apstrīdētā norma un citas Imigrācijas likuma normas, gan arī likums "Par Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusu Latvijas Republikā", neliecina par to, ka apstrīdētā norma nebūtu skaidra.

Apstrīdētā norma ir pietiekami skaidri formulēta, lai persona varētu izprast no tās izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tās piemērošanas sekas.

17.3. Pieteikumu iesniedzēji izsaka šaubas par to, vai apstrīdētā norma pieņemta, ievērojot labas likumdošanas principu. Neesot vērtēts tas, vai iestāžu kapacitāte ļaus izpildīt apstrīdētajā normā noteikto. Tāpat apstrīdētā norma esot pieņemta steidzamības kārtībā un viss likumdošanas process aizņēmis tikai piecas darba dienas. Turklāt likumdevējs bieži grozījis tiesisko regulējumu un Pieteikumu iesniedzēji neesot varējuši sagatavoties un veikt nepieciešamās darbības jaunas uzturēšanās atļaujas iegūšanai. Visbeidzot, likumdevējs, pieņemot apstrīdēto normu, neesot vērtējis tās atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām – Satversmei un Konvencijai.

Pieteikumu iesniedzēju apsvērumi par iestāžu kapacitāti nav saistīti ar apstrīdēto normu tās spēkā esošajā redakcijā, un Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka likumdevējs, pieņemot apstrīdēto normu, ir izvērtējis iestāžu kapacitāti un pārliecinājies, ka tās spēš veikt visus attiecīgos pasākumus.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka atbilstoši Saeimas autonomijas principam likumdevējam ir rīcības brīvība un tas ir tiesīgs pats izdarīt lietderības apsvērumus par kāda likumprojekta izskatīšanu steidzamības kārtībā (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 7. decembra sprieduma lietā Nr. 2022-20-01 16.2. punktu*). Noteicošais ir tas, vai likumdošanas procesā ir ievērotas tiesību normas un vai deputātiem bija iespējams īstenot tiem paredzētās tiesības iesniegt priekšlikumus likumprojektam. Satversmes tiesa konstatē, ka priekšlikumus iesniedza gan atsevišķi Saeimas deputāti, gan frakcijas, gan Saeimas Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisija, gan Saeimas Juridiskais birojs. Pieteikumu iesniedzēji nav norādījuši uz citiem apstākļiem, kas liecinātu par labas likumdošanas principa pārkāpumu tā iemesla dēļ, ka likumprojekts tika izskatīts steidzamības kārtībā. Arī Satversmes tiesa šādus apstākļus nekonstatē.

Tiesiskajam regulējumam ir jābūt pietiekami stabilam, lai indivīds, vadoties no tiesību normām, varētu pieņemt ne tikai īstermiņa lēmumus, bet arī ilgtermiņā plānot savu nākotni (*sk. Satversmes tiesas 2004. gada 25. oktobra sprieduma lietā Nr. 2004-03-01 9.2. punktu*). Lai gan tiesiskā regulējuma grozīšana var ietekmēt tiesisko stabilitāti, tomēr likumdevējam ir tiesības to pilnveidot, lai sasniegtu paredzēto mērķi. Savukārt tas, vai

apstrīdētajā normā paredzētais laikposms, kādā personai jāizpilda noteiktie pienākumi, lai tā iegūtu tiesisko pamatu uzturēties Latvijā, ir atbilstošs, jāvērtē, pārbaudot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu.

Apstrīdētās normas izstrādes materiālos nav tieši norādīts, ka tās pieņemšanas laikā īpaša uzmanība būtu tikusi pievērsta pieteikumos norādītajām Satversmes un Konvencijas normām. Taču no lietas materiāliem kopumā izriet un arī Saeimas pārstāvis tiesas sēdē apliecināja, ka likumdevējs ir vērtējis apstrīdētās normas atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu.

18. Ikvienu pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, jo ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – legītīma mērķa – labad.

Saeimas atbildes rakstā norādīts, ka pamattiesību ierobežojuma legītīmie mērķi ir aizsargāt demokrātisku valsts iekārtu, sabiedrības drošību un citu personu tiesības. Proti, apstrīdētā norma esot vērsta uz to, lai preventīvi mazinātu iespējamās drošības riskus, kas saistīti ar Krievijas Federācijas uzsākto karadarbību Ukrainā, kā arī stiprinātu valsts valodas konstitucionālo nozīmi. Pieteikumu iesniedzēji piekrīt, ka pamattiesību ierobežojuma legītīmais mērķis ir sabiedrības drošības stiprināšana.

Lai noskaidrotu, vai pamattiesību ierobežojumam ir legītīms mērķis un kāds ir šis mērķis, jāņem vērā tas, ka apstrīdētā norma attiecas tikai uz Krievijas Federācijas pilsoņiem, kuri pastāvīgās uzturēšanās atļauju ieguvuši uz Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta pamata. Tieši viņiem ir jāizpilda tiesību normās ietvertās prasības un jāiegūst jauns tiesiskais pamats, lai varētu arī turpmāk uzturēties Latvijā.

18.1. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka nacionālās drošības garantēšana ir valsts pamatpienākums (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2002-20-0103 secinājumu daļas 2. punktu*). Saskaņā ar "Nacionālās drošības koncepciju 2023" valsts pastāvēšana ir atkarīga ne tikai no valsts, bet arī no visu Latvijas iedzīvotāju atbildīgas attieksmes pret valsti un tās drošību. Pienākums garantēt nacionālo drošību ir saistīts gan ar iekšējiem, gan ārējiem riskiem. Šādos apstākļos tieši tiesiskais regulējums imigrācijas jomā ir viens no veidiem, kādos valsts var mazināt drošības riskus. Valsts šajā jomā bauda noteiktu rīcības brīvību (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2017. gada 12. janvāra sprieduma lietā "Abuhmaid v. Ukraine", pieteikums Nr. 31183/13, 120. punktu*). Valstij ir rīcības brīvība izvērtēt dažādus ar valsts drošību saistītus riskus un attiecīgi arī mainīt savu imigrācijas politiku, lai reaģētu uz šādiem riskiem.

Vērtējot tiesību normā ietvertu personas pamattiesību ierobežojumu, ir jāņem vērā ģeopolitisks konteksts (*sal. sk. Satversmes tiesas 2023. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2022-33-01 16. punktu un Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2023. gada 23. maija lēmuma lietā "Gaponenko pret Latviju", pieteikums Nr. 30237/18, 43. punktu*). Ja tiesību normas, ņemot vērā ģeopolitisko kontekstu, ir pieņemtas nolūkā mazināt Latvijas valsts neatkarības un demokrātiskas valsts iekārtas apdraudējuma riskus, tad tām ir legītīmi mērķi, jo tās vērstas gan uz demokrātiskas valsts iekārtas, gan sabiedrības drošības aizsardzību.

Likumprojekta anotācijā skaidrots, ka apstrīdētā norma ir pieņemta, ņemot vērā Krievijas Federācijas uzsākto karu Ukrainā un ar to saistīto nepieciešamību stiprināt Latvijas valsts drošību. Jau ilgstoši ģeopolitisko situāciju Baltijas jūras reģionā ietekmē Krievijas izaicinošās un agresīvās militārās un hibrīdās aktivitātes (*sk. Saeimas 2020. gada 24. septembra paziņojumu "Par valsts aizsardzības koncepcijas apstiprināšanu"*). Latvijas valsts drošību apdraud Krievijas aktīvi izvērstās informatīvās ietekmes operācijas, kurās tiek izmantota arī propaganda un dezinformācija (*sk. Valsts drošības dienesta publisko pārskatu par Valsts drošības dienesta darbību 2022. gadā. Pieejams: vdd.gov.lv; sk. arī Satversmes aizsardzības biroja 2022. gada darbības pārskatu. Pieejams: sab.gov.lv*).

Šajā sakarā jāņem vērā tas, ka personas, uz kurām attiecas apstrīdētā norma, ir apzināti izvēlējušās nodibināt lojalitātes un solidaritātes attiecības ar Krievijas Federāciju, kļūstot par šīs valsts pilsoņiem (*sal. sk. Satversmes tiesas 2023. gada 30. novembra sprieduma lietā Nr. 2022-36-01 12.1. punktu*). Riski, kas saistīti ar Krievijas Federācijas pilsonību, tiek ņemti vērā arī citās valstīs un Eiropas Savienības līmenī. Piemēram, Eiropas Savienība ir apturējusi ar Krievijas Federāciju noslēgto Nolīgumu par vīzu atvieglotu izsniegšanu Eiropas Savienības un Krievijas Federācijas pilsoņiem (*sk. Padomes 2022. gada 9. septembra lēmumu (ES) 2022/1500 par to, lai pilnībā apturētu Nolīguma starp Eiropas Kopieni un Krievijas Federāciju par vīzu atvieglinātu izsniegšanu Eiropas Savienības un Krievijas Federācijas pilsoņiem piemērošanu*).

Tādējādi secināms, ka likumdevējs, ieviešot izmaiņas imigrācijas jomā, ir ņēmis vērā ģeopolitisko kontekstu un riskus, ko var radīt personas, kuru pilsonības valsts ir Krievijas Federācija. Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir saistīts ar drošības risku mazināšanu un ir vērst uz demokrātiskas valsts iekārtas un sabiedrības drošības aizsardzību.

18.2. Valsts valodas prasmes pārbaudes nokārtošana ir prasība, kas Krievijas Federācijas pilsoņiem jāizpilda, lai iegūtu Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusu vai jaunu pastāvīgās uzturēšanās atļauju.

Latviešu valoda ir neatņemama konstitucionālās identitātes sastāvdaļa. Valsts valoda ir sabiedrības kopējā saziņas un demokrātiskās līdzdalības valoda. Turklāt Latvija ir vienīgā vieta pasaulē, kur var tikt garantēta latviešu valodas un līdz ar to pamatnācijas pastāvēšana un attīstība. Valstij ir pienākums attīstīt un aizstāvēt vienīgo valsts valodu – latviešu valodu. Latviešu valodas kā valsts valodas lietošanas sašaurinājums valsts teritorijā uzskatāms arī par demokrātiskas valsts iekārtas apdraudējumu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2001. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2001-04-0103 secinājumu daļas 3.2. punktu*). Līdz ar to tāds pamattiesību ierobežojums, kāds ietverts apstrīdētajā normā, ir vērsts uz valsts valodas stiprināšanu un aizsargā demokrātisku valsts iekārtu.

Šāds regulējums ir vērsts arī uz to, lai aizsargātu Latvijas iedzīvotāju, tostarp valstspiederīgo, tiesības lietot valsts valodu (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 9. februāra sprieduma lietā Nr. 2020-33-01 30. punktu*). Apstrīdētā norma attiecas uz personām, kuras ir pastāvīgi uzturējušās Latvijā un pirms Krievijas Federācijas pilsonības iegūšanas bijušās Latvijas pilsoņi vai nepilsoņi. Apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums ir vērsts uz to, lai personas, kas ikdienā vada savu dzīvi Latvijā, veido sociālās saiknes, strādā, iesaistās ikdienas saziņā ar citiem cilvēkiem, spētu lietot latviešu valodu vismaz pamata līmenī, un tādējādi tas aizsargā citu personu tiesības saziņā lietot valsts valodu.

Satversmes tiesa secina, ka apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums valsts valodas stiprināšanas aspektā ir vērsts uz demokrātiskas valsts iekārtas un citu cilvēku tiesību aizsardzību.

Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma legītimie mērķi ir demokrātiskas valsts iekārtas, sabiedrības drošības un citu cilvēku tiesību aizsardzība.

19. Noskaidrojot, vai pamattiesību ierobežojums ir samērīgs, Satversmes tiesa visupirms pārbauda, vai ierobežojums ir piemērots legītimā mērķa sasniegšanai, proti, vai ar izraudzītajiem līdzekļiem var sasniegt legītimo mērķi.

19.1. Pēc tam, kad Krievijas uzsāktais karš Ukrainā 2022. gadā pārauga pilna mēroga iebrukumā, Saeima un vēlāk arī Eiropas Parlaments atzina Krieviju par terorismu atbalstošu valsti (*sk. Saeimas 2022. gada 11. augusta paziņojumu "Par Krievijas Federācijas mērķtiecīgiem militāriem uzbrukumiem Ukrainas civiliedzīvotājiem un sabiedriskajai telpai" un Eiropas Parlamenta 2022. gada 23. novembra rezolūciju par Krievijas Federācijas atzīšanu par valsti, kas atbalsta terorismu (2022/2896(RSP)). Pieejama: europarl.europa.eu*). Kā norādījusi Saeima un Tieslietu ministrija, procesā, kurā iegūstams jauns statuss, kas ļaus personām arī turpmāk uzturēties Latvijā, tiks padziļināti pārbaudīts katrs

Krievijas Federācijas pilsonis, kurš iesniegs Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusa pieprasīšanai nepieciešamos dokumentus, un šādu statusu nepiešķirs personai, kas apdraud valsts drošību un to apliecina kompetentas drošības iestādes atzinums (*sk. likuma "Par Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusu Latvijas Republikā" 8. panta 4. punktu*). Arī citu uzturēšanās atļauju iegūšanas procesā katra persona tiek individuāli pārbaudīta no jauna. Piemēram, lai persona iegūtu atļauju uzturēties Latvijā vai jaunu pastāvīgās uzturēšanās atļauju saskaņā ar Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58.⁵ un 58.⁶ punktu, tiek pārbaudīts, vai nav iestājies kāds no Imigrācijas likuma 36. panta pirmajā daļā minētajiem nosacījumiem. Tādējādi apstrīdētā norma nodrošina to, ka Krievijas Federācijas – valsts, kura ir atzīta par terorismu atbalstošu valsti – pilsoņi var uzturēties Latvijas teritorijā tikai tādā gadījumā, ja tie neapdraud valsts drošību.

Tiesas sēdē Pieteikumu iesniedzēju pārstāves vairākkārt norādīja, ka liela daļa Pieteikumu iesniedzēju esot pensijas vecuma sievietes un attiecīgi nekādi nevarētu apdraudēt valsts drošību. Tomēr jāņem vērā šajā spriedumā jau iepriekš minētais, ka pilsonība jebkurā gadījumā liecina par personas lojalitāti tās pilsonības valstij, kā arī ikvienam pilsonim neatkarīgi no vecuma vai dzimuma rada tiesības un uzliek pienākumus attiecībā uz savu pilsonības valsti. Tātad arī pārbaude, kurai pakļautas personas, kuras vēlas iegūt jaunu tiesisko pamatu turpināt uzturēšanos Latvijā, ir vērsta uz valsts drošības stiprināšanu, tādā veidā aizsargājot demokrātisku valsts iekārtu un sabiedrības drošību.

19.2. Lai persona iegūtu tiesisko pamatu, uz kura varētu arī turpmāk uzturēties Latvijā, piemēram, Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusu vai jaunu pastāvīgās uzturēšanās atļauju, tai saskaņā ar Noteikumu Nr. 157 6. punktu ir jānokārto valsts valodas prasmes pārbaude vismaz A2 pakāpē. Centrs ir norādījis, ka persona, kas apguvusi valodu A2 pakāpē, spēj saprast atsevišķus teikumus un bieži lietotus izteicienus par aktuāliem sadzīves jautājumiem; spēj sazināties situācijās, kurās notiek vienkārša informācijas apmaiņa par zināmiem jautājumiem; spēj vienkāršos vārdos sniegt informāciju par sevi, tuvāko apkārtni, izteikt savas vajadzības, formulēt īsus jautājumus. Tātad apstrīdētā norma nodrošina to, ka personas, kas arī turpmāk vēlas pastāvīgi uzturēties Latvijā, zina latviešu valodu vismaz tādā līmenī, lai spētu publiskā un privātā saziņā komunicēt par vienkāršiem jautājumiem. Tādējādi tiek nodrošināts tas, ka ikviens Latvijas sabiedrības loceklis var ikdienā lietot valsts valodu, un tas, ka personai nav nepieciešams izmantot citu, nevis valsts valodu komunicēšanai par ikdienišķiem tematiem. Tādā veidā tiek aizsargātas arī citu cilvēku tiesības vērsties pie jebkura sabiedrības locekļa valsts valodā un attiecīgi aizsargāta arī demokrātiska valsts iekārta.

Tāpat jāņem vērā, ka Valsts drošības dienesta veiktā analīze norāda uz būtisko kaitējumu sabiedrībai, ko nodarījusi Krievijas Federācija ar saviem ilgstoši pret Latviju vērstajiem informatīvās ietekmes pasākumiem (*sk. Valsts drošības dienesta publisko pārskatu par Valsts drošības dienesta darbību 2022. gadā. Pieejams: vdd.gov.lv*). Valsts valodas zināšanas vismaz pamata līmenī kopumā var atvieglot personai iespēju iegūt informāciju valsts valodā.

Tādējādi apstrīdētajā normā noteiktais pamattiesību ierobežojums ir piemērots leģitīmo mērķu – demokrātiskas valsts iekārtas, sabiedrības drošības un citu cilvēku tiesību aizsardzība – sasniegšanai.

20. Apstrīdētajā normā noteiktais pamattiesību ierobežojums ir nepieciešams, ja nav citu līdzekļu, kuri būtu tikpat iedarbīgi un kurus izvēloties personas pamattiesības tiktu ierobežotas mazāk. Saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt leģitīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 14. punktu*).

Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus varētu sasniegt ar vairākiem šādiem personas pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem: 1) ilgāks laikposms, kurā agrāk iegūtā pastāvīgās uzturēšanās atļauja paliek spēkā, kā tas bija paredzēts Ministru kabineta izstrādātajā alternatīvā; 2) individuāla pastāvīgās uzturēšanās atļaujas anulēšana un katra gadījuma individuāla vērtēšana, pārbaudot, vai konkrētā persona neapdraud valsts drošību; 3) sankciju mehānisma ieviešana pret atsevišķiem Krievijas Federācijas pilsoņiem. Savukārt Saeima norāda, ka pirmais un otrais risinājums nesasniegtu pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus tādā pašā kvalitātē, bet nacionālas vai starptautiskas sankcijas acīmredzami nav uzskatāmas par saudzējošāku risinājumu.

20.1. Ministru kabineta izstrādātais likumprojekts paredzēja, ka apliecinājums par valsts valodas zināšanām personām jāiesniedz vienlaikus ar pastāvīgās uzturēšanās atļaujas reģistrācijas dokumentu iesniegšanu, bet ne agrāk kā vienu gadu pēc likumprojektā iekļautā regulējuma stāšanās spēkā.

Satversmes tiesai, pārbaudot to, vai nepastāv saudzējošāki līdzekļi, ir jāievēro valsts plašā rīcības brīvība imigrācijas politikas veidošanā. Likumdevējs nepieciešamību pēc jauna tiesiskā pamata, uz kura persona varētu arī turpmāk uzturēties Latvijas teritorijā un kurš ietver arī valsts valodas prasmes pārbaudes nokārtošanu, ir saistījis ar demokrātiskas valsts iekārtas, sabiedrības drošības un citu cilvēku tiesību aizsardzību. Kā jau iepriekš paskaidrots, apstrīdētās normas tika pieņemtas kā reakcija uz

Krievijas Federācijas uzsākto karu Ukrainā un kā pasākums pēc iespējas ātrākai tiesiskās situācijas noregulēšanai Latvijā. Tāpat viens no likumdevēja mērķiem bija panākt to, ka zināma sabiedrības daļa – Krievijas Federācijas pilsoņi, uz kuriem attiecas apstrīdētā norma – apliecina to, ka zina valsts valodu vismaz pamata līmenī vai, ja nezina, pēc iespējas ātrāk to šādā līmenī apgūst. Šādos apstākļos ilgāks jauno prasību izpildei noteikts laikposms nesasniegtu pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus tādā pašā kvalitātē.

20.2. Attiecībā uz iespējamo indivīda pamattiesības mazāk ierobežojošo līdzekli – katra gadījuma individuālu izvērtējumu valsts drošības apdraudējuma aspektā – Satversmes tiesa secina, ka pašlaik spēkā esošais tiesiskais regulējums tieši paredz detalizētu un individualizētu katra Krievijas Federācijas pilsoņa vērtēšanu. Kā jau iepriekš šajā spriedumā tika norādīts, procesā, kurā personas varēs iegūt Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusu vai arī citu tiesisku pamatu uzturēties Latvijā, padziļināti tiks pārbaudīts katrs šādu vēlēšanos izteicis Krievijas Federācijas pilsonis un personai, kura apdraud valsts drošību, uzturēšanās atļauja netiks piešķirta. Ja jau likumdevējs iespējamo valsts drošības apdraudējumu ir sasaistījis ar Krievijas Federācijas pilsonību, tad par tikpat efektīvu risinājumu nevar atzīt tādu tiesisko regulējumu, kas paredzētu izņēmumus no noteikuma, ka visas pastāvīgās uzturēšanās atļaujas, kas Krievijas Federācijas pilsoņiem izsniegtas uz Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta pamata, zaudē spēku.

Visbeidzot, pamattiesību ierobežojums citstarp ir saistīts arī ar valsts valodas aizsardzību un stiprināšanu, tāpēc par personas pamattiesības mazāk ierobežojošu līdzekli nevar uzskatīt atkāpes no pienākuma nokārtot valsts valodas prasmes pārbaudi A2 pakāpē, tostarp, piemēram, pienākumu apmeklēt latviešu valodas kursus. Šādi izņēmumi no apstrīdētajā normā noteiktās prasības nozīmētu to, ka likumdevēja norādītie leģitīmie mērķi netiks sasniegti tādā pašā kvalitātē, jo liela daļa Krievijas Federācijas pilsoņu turpinās uzturēties Latvijā bez valsts valodas pamatzināšanām.

20.3. Vērtējot Pieteikumu iesniedzēju norādīto iespējamo personas pamattiesības mazāk ierobežojošu līdzekli – nacionālo un starptautisko sankciju piemērošanu –, jāņem vērā apstrīdētās normas un sankciju mehānisma mērķi.

Starptautisko un Latvijas Republikas nacionālo sankciju likuma 2. panta pirmā daļa noteic, ka šā likuma mērķis ir nodrošināt mieru, drošību un tiesiskumu atbilstoši Latvijas starptautiskajām saistībām un nacionālajām interesēm. Saskaņā ar šā likuma 3. pantu nacionālās sankcijas nosaka Ministru kabinets pēc savas iniciatīvas, kā arī pamatojoties uz

ārlietu ministra vai Nacionālās drošības padomes priekšlikumu. No Starptautisko un Latvijas Republikas nacionālo sankciju likuma regulējuma neizriet tas, ka ikviens pastāvīgās uzturēšanās atļauju uz Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta pamata saņēmis Krievijas Federācijas pilsonis tiks pārbaudīts nolūkā noskaidrot, vai ir pamats viņam piemērot sankciju.

Apstrīdētās normas mērķis, kā jau tika noskaidrots iepriekš, ir gan mazināt valsts drošības riskus, jaunas uzturēšanās atļaujas piešķiršanas procesā pārbaudot ikvienu Krievijas Federācijas pilsoni, gan arī stiprināt valsts valodas aizsardzību un veicināt tās izmantošanu ikdienā. Līdz ar to sankcijas nesasniegtu pamattiesību ierobežojuma legītimos mērķus tādā pašā kvalitātē kā apstrīdētajā normā noteiktais ierobežojums.

Tātad nav saudzējošu līdzekļu, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma legītimos mērķus varētu sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē.

21. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma atbilstību legītimajam mērķim, jāpārlicinās arī par to, vai nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas tās pamattiesību ierobežojuma rezultātā, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 25. punktu*).

Konkrētajā gadījumā likumdevēja uzdevums, nosakot, ka pastāvīgās uzturēšanās atļaujas zaudē spēku, un dodot personām iespēju iegūt citu tiesisko pamatu, lai tās turpinātu uzturēties Latvijā, bija līdzsvarot Krievijas Federācijas pilsoņiem Satversmes 96. pantā ietvertās tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību ar apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma legītimajiem mērķiem – nodrošināt valsts drošību un valsts valodas aizsardzību. Līdz ar to Satversmes tiesai jāpārbauda, vai ar apstrīdēto normu ir panākts taisnīgs līdzsvars starp šīm dažādajām tiesībām un likumiskajām interesēm – personas tiesībām uz privātās dzīves neaizskaramību un sabiedrības gūto labumu no tā, ka tiek mazināts valsts drošības apdraudējums un tiek stiprināta valsts valodas aizsardzība.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir secinājusi, ka tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību negarantē personai tiesības uz konkrēta veida uzturēšanās atļaujas saņemšanu, ja valsts piedāvātais risinājums ļauj attiecīgajai personai netraucēti īstenot tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2006. gada 17. janvāra sprieduma lietā "Aristimuño Mendizabal c. France", pieteikums Nr. 51431/99, 66. punktu*). Īpaši tad, ja uzturēšanās atļauja dod personai tiesības uzturēties konkrētās valsts teritorijā un tur brīvi īstenot savas tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību, šādas atļaujas piešķiršana

būtībā ir pietiekams pasākums Konvencijas 8. panta prasību izpildei. Šādos apstākļos piešķiramā statusa izvēle ir vienīgi valsts ziņā (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2016. gada 21. jūnija sprieduma lietā "Ramadan v. Malta", pieteikums Nr. 76136/12, 91. punktu*). Pieteikumu iesniedzēji norādījuši, ka personai Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusa iegūšanai ir jāpierāda sava valsts valodas prasme, kā arī tas, ka tai ir pietiekami un regulāri ienākumi un tā ir Latvijā uzturējusies nepārtraukti arī pirms tam, kad apstrīdētā norma tika pieņemta. Tomēr jāņem vērā, ka personai, lai tā turpinātu uzturēties Latvijā arī bez Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusa, ir dota iespēja iegūt cita veida uzturēšanās atļauju.

Tāpēc Satversmes tiesai jāpārlicinās, vai apstrīdētā norma pēc būtības ļauj personai netraucēti īstenot savas tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību, iegūstot jaunu tiesisko pamatu arī turpmāk uzturēties Latvijas teritorijā.

Satversmes 1. pants noteic, ka Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika. Satversmes 1. panta tvērumā ietilpst no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas atvasinātais tiesiskās palāvības aizsardzības princips. Tas aizsargā personas reiz iegūtās tiesības, proti, persona var palauties uz to, ka tiesības, kas iegūtas saskaņā ar spēkā esošu tiesību aktu, noteiktā laikposmā tiks saglabātas un reāli īstenotas (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 16.2. punktu*). Tomēr šis princips valstij neliedz tiesiskā veidā grozīt pastāvošo regulējumu, ņemot vērā tās tiesības, uz kuru saglabāšanu vai īstenošanu personai var būt radusies palāvība. Tiesiskās palāvības aizsardzības princips prasa, lai valsts, mainot normatīvo regulējumu, ievērotu saprātīgu līdzsvaru starp personas palāvību un tām interesēm, kuru nodrošināšanas labad regulējums tiek mainīts (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 6. decembra sprieduma lietā Nr. 2010-25-01 4. punktu*). Izskatāmajā lietā jāņem vērā tas, ka Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkts, uz kura pamata personai bija izsniegta pastāvīgās uzturēšanās atļauja, varēja radīt personai tiesisko palāvību, ka tā varēs arī turpmāk uzturēties Latvijā, ievērojot noteiktās prasības. Līdz ar to Satversmes tiesai jāpārbauda arī tas, vai, uzliekot personai pienākumu iegūt jaunu tiesisko pamatu uzturēties Latvijā un paredzot prasības tā iegūšanai, ir nodrošināts saprātīgs līdzsvars starp personas tiesisko palāvību un sabiedrības interesēm, kuru labad attiecīgais regulējums tika mainīts. Šajā ziņā nozīme ir tam, vai likumdevējs, grozot tiesisko regulējumu, ir noteicis saudzējošu pāreju uz jauno regulējumu, lai persona varētu iegūt jaunu tiesisko pamatu, kas tai ļautu arī turpmāk uzturēties Latvijas teritorijā.

21.1. Pēc Pirmo grozījumu spēkā stāšanās personai tika doti vairāk nekā 11 mēneši, lai tā iesniegtu apliecinājumu par valsts valodas prasmes pārbaudes nokārtošanu A2 pakāpē. Savukārt ar apstrīdēto normu, kā jau paskaidrots iepriekš, tika nodrošināta iespēja kārtot valsts valodas prasmes pārbaudi vismaz divas reizes visiem, kuri izrādījuši vēlmi šādu pārbaudi kārtot, un attiecīgi pagarināts pastāvīgās uzturēšanās atļaujas derīguma termiņš – līdz 2023. gada 31. decembrim vai līdz dienai, kad stājas spēkā galīgais nolēmums lietā par Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusa pieprasīšanu.

Vēlāk, pieņemot Trešos grozījumus, likumdevējs pārejas noteikumus papildināja ar 58.⁶ un 58.⁸ punktu. Minētās tiesību normas nosaka: ja persona ir kārtojusi valsts valodas prasmes pārbaudi, ievērojot apstrīdētajā normā noteiktās prasības, bet līdz 2023. gada 30. novembrim to nav nokārtojusi vai ir konstatēts tas, ka persona valsts valodas prasmes pārbaudi nav kārtojusi attaisnojošu iemeslu dēļ, tai ir tiesības pieprasīt atļauju uzturēties Latvijas Republikā, ko izsniedz uz diviem gadiem. Lai saņemtu šādu atļauju, personai jāaņem atļaujas derīguma laikā apgūt valsts valodu. Tādējādi personai faktiski papildus tiek doti vēl divi gadi valsts valodas prasmes pārbaudes nokārtošanai A2 pakāpē un attiecīgi Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusa iegūšanai.

Centrs norādījis, ka latviešu valodas apguvei A2 pakāpē visbiežāk tiek paredzētas 240–300 stundas, ja personai nav priekšzināšanu A1 pakāpē. Tomēr, kā to tiesas sēdē norādīja Centra pārstāve, lielai daļai personu, uz kurām attiecas apstrīdētā norma, valsts valodas zināšanas atbilst vismaz A1 pakāpei, jo šīs personas ir pastāvīgi dzīvojušas Latvijā. Konkrēti valodas apguvei A2 pakāpē visbiežāk noteiktais stundu skaits esot 120–150. Turklāt Valsts valodas centrs norādījis, ka jau apstrīdētajā normā valsts valodas prasmes pārbaudes nokārtošanai noteiktais termiņš ir bijis pietiekams un attiecīgās prasības šajā termiņā izpildīt objektīvi ir iespējams pat personām bez jebkādam priekšzināšanām.

Pieteikumu iesniedzēji norādījuši uz apstākļiem, kas var ietekmēt personas spējas nokārtot valsts valodas prasmes pārbaudi, piemēram, uz vecumu un nepietiekamām datorprasmēm. Tomēr jāņem vērā, ka Noteikumos Nr. 157 ir noteikti gadījumi, kad persona nekārto valsts valodas prasmes pārbaudi, tostarp 7.6. apakšpunktā paredzēts, ka šo pārbaudi nekārto persona, kura ir sasniegusi 75 gadu vecumu. Centrs tiesas sēdē skaidroja un arī no Noteikumu Nr. 157 anotācijas izriet, ka izraudzītais vecuma sliekšnis ir balstīts pētījumos. Savukārt saskaņā ar Noteikumu Nr. 157 9. punktu pārbaudi ar atvieglojumiem kārtot personas, kurām ir funkcionēšanas ierobežojumi, kas minēti šo noteikumu 2. pielikumā. Kā norādījis Centrs, ņemot vērā iespējamību, ka personām rodas problēmas ar valodas uzdevumu izpildi datorā, tām tika sniegta

papildu informācija par to, kur un kā jebkurš var izmēģināt latviešu valodas uzdevumu izpildi tiešsaistē. Turklāt uzdevumu izpildes veids neesot bijis noteicošais faktors pārbaudes sekmīgai nokārtošanai, jo visbiežāk pārbaude netiekot nokārtota nepietiekamas rakstītprasmes dēļ, bet rakstītprasmes uzdevumi netiekot veikti tiešsaistē. Centra pārstāvis tiesas sēdē paskaidroja, ka personām, kurām radušās problēmas ar valsts valodas prasmes pārbaudes kārtošānu tiešsaistē, esot sniegts tehniskais atbalsts.

Valodas apguves procesu ietekmē dažādi faktori, arī personas vecums, iepriekšējā valodu apguves pieredze, mācīšanās prasmes, motivācija un citi apstākļi. Tomēr jāņem vērā, ka Pieteikumu iesniedzēji un personas, uz kurām apstrīdētā norma attiecas, ir bijušie Latvijas pilsoņi vai nepilsoņi un Latvijā valsts valoda ir latviešu valoda. Ņemot to vērā, Satversmes tiesa secina, ka likumdevēja paredzētā iespēja valsts valodas prasmes pārbaudi kārtot vairākas reizes, kā arī termiņš, kas noteikts valsts valodas prasmes pārbaudes nokārtošanai A2 pakāpē, kura neprasa neko vairāk kā vienkāršotu saziņu par ikdienišķiem jautājumiem, ir samērīgs.

21.2. Vērtējot prasību par pietiekamiem un regulāriem ikmēneša ienākumiem un prasību par nepārtrauktu uzturēšanos Latvijas teritorijā, ir jāņem vērā Otrie un Trešie grozījumi.

Saskaņā ar likuma "Par Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusu Latvijas Republikā" 1. panta 2. punktu Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusa iegūšanai pietiekamais iztikas nodrošinājums ir regulāri un stabili ikmēneša ienākumi vismaz vienas minimālās mēneša darba algas apmērā vai personai Latvijas Republikas piešķirta pensija. Likumdevējs, ņemot vērā to, ka daļa personu, uz kurām attiecas apstrīdētā norma, saņem Krievijas Federācijas pensiju, ir pieņēmis Otros grozījumus un Imigrācijas likuma pārejas noteikumus papildinājis ar 58.³ punktu, kas noteic, ka pietiekams iztikas nodrošinājums ir personai piešķirta pensija, arī Krievijas Federācijas piešķirta pensija.

Ja personai nav nepieciešamo finanšu līdzekļu – stabili ikmēneša ienākumu vismaz vienas minimālās mēneša darba algas apmērā – vai nav piešķirta pensija vai ja persona nevar izpildīt likumā "Par Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusu Latvijas Republikā" noteikto nepārtrauktas uzturēšanās prasību, uz to ir attiecināms Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58.⁵ punkts. Proti, ja persona ir nokārtojusi valsts valodas prasmes pārbaudi, bet Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusu nevar saņemt vai nu tādēļ, ka ir pārsniegts prombūtnei no Latvijas Republikas atvēlētais termiņš, vai arī finanšu līdzekļu nepietiekamības dēļ, tai ir tiesības pieprasīt jaunu pastāvīgās uzturēšanās atļauju, pamatojoties uz šā likuma 24. panta pirmās daļas 7. punktu.

Šādā gadījumā par pietiekamiem finanšu līdzekļiem saskaņā ar Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58.¹⁰ punktu ir uzskatāmi personas rīcībā faktiski esošie iztikas līdzekļi. Tāpat ir jāņem vērā arī Ministru kabineta 2017. gada 25. aprīļa noteikumu Nr. 225 "Noteikumi par ārzemniekam nepieciešamo finanšu līdzekļu apmēru un finanšu līdzekļu esības konstatēšanu" 3. punkts, kas noteic, ka finanšu līdzekļu pietiekamību nosaka, individuāli vērtējot katru situāciju. Turklāt, kā to tiesas sēdē skaidroja Pārvalde, netiek prasīts, lai tie noteikti būtu pašas personas finanšu līdzekļi, bet to pietiekamība tiek vērtēta plašāk, ņemot vērā, piemēram, arī attiecīgās personas ģimenes locekļu finanšu līdzekļus.

Savukārt Imigrācijas likuma prasība par nepārtrauktu uzturēšanos Latvijas teritorijā bija spēkā jau pirms apstrīdētās normas spēkā stāšanās. Proti, saskaņā ar Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58.¹⁰ punkta 1. apakšpunktu, izskatot Krievijas Federācijas pilsoņa pieteikumu pastāvīgās uzturēšanās atļaujas saņemšanai, ir jākonstatē, ka nav iestājies neviens no šā likuma 36. panta pirmajā daļā minētajiem nosacījumiem, savukārt saskaņā ar 36. panta pirmās daļas 4. punktu ir jākonstatē, ka ārzemnieks neuzturas ārpus Latvijas Republikas vairāk par 12 mēnešiem nepārtraukti. Kā norādījusi Pārvalde, šāda prasība uz Pieteikumu iesniedzējiem attiecās jau tad, kad viņiem izsniegtā pastāvīgās uzturēšanās atļauja vēl bija spēkā. Proti, saskaņā ar Imigrācijas likuma 36. panta pirmās daļas 4. punktu un trešo daļu arī iepriekš personai pastāvīgās uzturēšanās atļauja varēja tikt anulēta, ja tā neievēroja nepārtrauktas uzturēšanās prasību, proti, ja persona uzturējās ārpus Latvijas Republikas ilgāk par 12 mēnešiem nepārtraukti.

Ņemot vērā iepriekš minēto, secināms, ka tiesiskais regulējums, kas attiecas uz prasību par pietiekamiem un regulāriem ikmēneša ienākumiem un prasību par nepārtrauktu uzturēšanos Latvijā, ir veidots tādējādi, lai nepadarītu šo prasību izpildi par nesamērīgu apgrūtinājumu.

Satversmes tiesa atzīst, ka no izsniegtās pastāvīgās uzturēšanās atļaujas spēka zaudēšanas var izrietēt nelabvēlīgas sekas. Ja persona Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58. punktā minētajos termiņos nav kārtojusi valsts valodas prasmes pārbaudi un nav pieteikusies citas uzturēšanās atļaujas saņemšanai, tad attiecībā uz to saskaņā ar Imigrācijas likuma 41. panta pirmo daļu var tikt izdots izbraukšanas rīkojums vai secīgi saskaņā ar 46. panta otro daļu lēmums par ārzemnieka piespiedu izraidīšanu. Tomēr jāņem vērā: tas, ka persona neko nedara savā labā, bet samierinās ar tiesību normās paredzētajām sekām, liecina par to, ka šī persona nav sevišķi ieinteresēta savu pamattiesību aizsargāšanā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2002. gada 26. novembra sprieduma lietā Nr. 2002-09-01 secinājumu daļas 1. punktu*). Tātad, ja personai ir svarīga savas privātās dzīves aizsardzība un attiecīgi tā vēlas saglabāt

valstī izveidojušās sociālās saiknes, bet pat nemēģina kārtot valsts valodas prasmes pārbaudi, tad šai personai izsniegtās pastāvīgās uzturēšanās atļaujas anulēšanu un iespējamo šīs personas izraidīšanu nevar uzskatīt par nesamērīgu pasākumu.

Līdz ar to jāatzīst, ka apstrīdētā norma, ja tā tiek skatīta sistēmiski, kopsakarā ar citām tiesību normām, dod personai reālu iespēju iegūt jaunu tiesisko pamatu arī turpmāk uzturēties Latvijas teritorijā. Tāpat ir nodrošināta saudzējoša pāreja uz jauno regulējumu un ievērots tiesiskās palāvēības aizsardzības princips. Likumdevējs ir paredzējis motivētai personai pietiekamu laiku valsts valodas prasmes pārbaudes nokārtošanai. Apstrīdētā norma nepadara bargākas prasības par nepārtrauktu uzturēšanos un pietiekamiem finanšu līdzekļiem, kuras attiecas uz personām, kam nepieciešams iegūt jaunu tiesisko pamatu uzturēties Latvijā. Tādējādi labums, ko sabiedrība iegūst no apstrīdētajā normā ietvertā ierobežojuma, kas vērsts uz valsts drošības un valsts valodas stiprināšanu, ir lielāks par personas tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto kaitējumu.

Tātad apstrīdētajā normā ietvertais personas pamattiesību ierobežojums ir samērīgs un apstrīdētā norma atbilst Satversmes 1. un 96. pantam.

22. Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilstot arī Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam tiesiskās vienlīdzības principam. Pieteikumu iesniedzēji – Krievijas Federācijas pilsoņi – tiekot nostādīti nevienlīdzīgā situācijā ar visiem citiem bijušajiem Latvijas pilsoņiem un nepilsoņiem, kuri kļuvuši par citu valstu pilsoņiem un ieguvuši pastāvīgās uzturēšanās atļauju saskaņā ar Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punktu. Atšķirīgā attieksme neesot noteikta ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu, kā arī tai neesot objektīva un saprātīga pamata. Saeima neesot salīdzinoši vērtējusi attieksmi pret Krievijas Federācijas pilsoņiem, kuri pastāvīgās uzturēšanās atļauju ieguvuši uz Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta pamata, un pret tiem Krievijas Federācijas pilsoņiem, kuri pastāvīgās uzturēšanās atļauju ieguvuši saskaņā ar spēku zaudējušo Ārvalstnieku likumu.

Satversmes 91. panta pirmais teikums nosaka: "Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā."

Lai vērtētu, vai apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. panta pirmā teikuma tvērumā ietilpstošajam tiesiskās vienlīdzības principam, Satversmes tiesai jānoskaidro:

1) vai un kuras personas (personu grupas) atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos;

2) vai apstrīdētā norma paredz vienādu vai atšķirīgu attieksmi pret šīm personām (personu grupām);

3) vai šāda attieksme ir noteikta ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu;

4) vai šādai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai tai ir leģitīms mērķis un vai ir ievērots samērīguma princips (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-28-0306 11. punktu*).

22.1. Satversmes tiesa visupirms vērtēs to, vai apstrīdētā norma paredz nepamatoti atšķirīgu attieksmi pret Krievijas Federācijas pilsoņiem salīdzinājumā ar visiem citiem bijušajiem Latvijas pilsoņiem un nepilsoņiem, kuri kļuvuši par citu valstu pilsoņiem un pastāvīgās uzturēšanās atļauju ieguvuši saskaņā ar Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punktu.

Satversmes tiesa ir atzinusi: lai noteiktu, vai un kuras personu grupas atrodas pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, nepieciešams atrast galveno šīs grupas vienojošo pazīmi. Turklāt Satversmes tiesai ir jāvērtē arī tas, vai nepastāv kādi būtiski apsvērumi, kas norāda, ka šādas personu grupas neatrodas savstarpēji salīdzināmos apstākļos (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2021-18-01 32. punktu*).

Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka visiem ārzemniekiem izsniegtās pastāvīgās uzturēšanās atļaujas esot vienādas un pēc pastāvīgās uzturēšanās atļaujas izsniegšanas visiem ārzemniekiem tiekot piemēroti līdzīgi noteikumi par šīs atļaujas reģistrācijas atteikumu vai atļaujas anulēšanu. Līdz ar to visi ārzemnieki, kas pastāvīgās uzturēšanās atļauju saņēmuši uz Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta pamata, atrodoties salīdzināmos apstākļos. Savukārt Saeima norāda, ka apstrīdētās normas kontekstā Krievijas Federācijas pilsoņi neatrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos ar citiem ārzemniekiem, jo Krievijas Federācijas pilsoņiem izsniegto uzturēšanās atļauju skaits veidojot absolūto vairākumu no visām Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punktā noteiktajā kārtībā izsniegtajām pastāvīgās uzturēšanās atļaujām. Apstāklis, kas norāda uz to, ka Krievijas Federācijas pilsoņi neatrodas salīdzināmos apstākļos ar citiem ārzemniekiem, esot karš, ko Krievijas Federācija izvērsusi Ukrainā.

Satversmes tiesa jau iepriekš šajā spriedumā ir skaidrojusi, kāda mērķa dēļ apstrīdētā norma un tajā ietvertās prasības tiek attiecinātas tieši uz Krievijas Federācijas pilsoņiem. Proti, apstrīdētās normas pieņemšana bija saistīta ar Krievijas Federācijas uzsākto karu Ukrainā un attiecīgi iespējamām Latvijas valsts drošības riskiem. Tādējādi

Satversmes tiesai nav pamata secināt, ka Krievijas Federācijas pilsoņi atrastos vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos ar visiem citiem ārzemniekiem, kas ieguvuši pastāvīgās uzturēšanās atļauju uz Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta pamata. Proti, citu ārzemnieku pilsonības valstis neatrodas Latvijai kaimiņos, nav uzsākušas karadarbību savās kaimiņvalstīs un vēsturiski nav apdraudējušas Latvijas valsts drošību.

Tādējādi Krievijas Federācijas pilsoņi atrodas atšķirīgos un nesalīdzināmos apstākļos ar citiem ārzemniekiem, kas pastāvīgās uzturēšanās atļauju ieguvuši uz Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta pamata. Atbilstoši apstrīdētajai normai tikai Krievijas Federācijas pilsoņiem, kas pastāvīgās uzturēšanās atļauju ir saņēmuši saskaņā ar Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punktu, tā pēc noteikta termiņa zaudē spēku. Tādēļ arī attieksme pret atšķirīgos un nesalīdzināmos apstākļos esošām personām ir atšķirīga.

22.2. Satversmes tiesai vēl jāvērtē arī tas, vai apstrīdētā norma paredz nepamatoti atšķirīgu attieksmi pret Krievijas Federācijas pilsoņiem, kuri pastāvīgās uzturēšanās atļauju ieguvuši uz Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta pamata, un tiem Krievijas Federācijas pilsoņiem, kuri pastāvīgās uzturēšanās atļauju ieguvuši uz Ārvalstnieku likuma 23.¹ panta pirmās daļas pamata.

22.2.1. Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka neesot saskatāmas nekādas atšķirības starp minētajām Krievijas Federācijas pilsoņu grupām, proti, visas šīs personas atrodoties vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos.

Savukārt Saeima norāda, ka abas minētās personu grupas neatrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, jo pastāvīgās uzturēšanās atļaujas iegūšanas kritēriji bijuši atšķirīgi.

Ārvalstnieku likuma 23.¹ panta pirmā daļa noteica, ka pastāvīgās uzturēšanās atļauju var saņemt tie ārvalstnieki, kuri 1992. gada 1. jūlijā bija bez termiņa ierobežojuma pierakstīti Latvijas Republikā, ja viņi arī pastāvīgās uzturēšanās atļaujas pieprasīšanas brīdī bija bez termiņa ierobežojuma pierakstīti Latvijas Republikā un bija reģistrēti Iedzīvotāju reģistrā. Savukārt Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkts tiesības saņemt pastāvīgās uzturēšanās atļauju paredzēja tikai tiem Latvijas Republikā dzīvojošiem ārzemniekiem, kuri pirms citas valsts pilsonības iegūšanas bijuši Latvijas pilsoņi vai Latvijas nepilsoņi.

Saskaņā ar Pārvaldes sniegto informāciju pastāvīgās uzturēšanās atļauju uz Ārvalstnieku likuma 23.¹ panta pirmās daļas pamata saņēma 1262 personas, kas pirms Krievijas Federācijas pilsonības iegūšanas bija Latvijas nepilsoņi, kā arī 37 personas, kas pirms Krievijas Federācijas

pilsonības iegūšanas bija Latvijas pilsoņi. Tādējādi gan starp personām, kas pastāvīgās uzturēšanās atļauju ieguvušas uz Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta pamata, gan arī starp personām, kas to ieguvušas uz Ārvalstnieku likuma 23.¹ panta pirmās daļas pamata, ir personas, kas kļuvušas par Krievijas Federācijas pilsoņiem un pirms šīs valsts pilsonības iegūšanas bijušas Latvijas pilsoņi vai nepilsoņi.

Abām personu grupām bija jāievēro līdzīgi noteikumi par pastāvīgās uzturēšanās atļaujas pieprasīšanu, kuri paredzēja noteikta parauga anketas aizpildīšanu, kā arī fotogrāfijas iesniegšanu, valsts nodevas samaksāšanu un derīga ceļošanas dokumenta uzrādīšanu. Tāpat attiecībā uz abām personu grupām tiesību normās bija noteikta atvieglota pastāvīgās uzturēšanās atļaujas iegūšanas kārtība. Proti, abos gadījumos nebija noteikts pienākums, piemēram, pierādīt valsts valodas apguvi konkrētā līmenī. Vienīgā atšķirība bija tā, ka Ārvalstnieku likuma 23.¹ panta pirmā daļa kā pastāvīgās uzturēšanās atļaujas izsniegšanas priekšnoteikumu paredzēja personas pierakstu Latvijā. Tomēr pieraksta institūts beidza pastāvēt, stājoties spēkā Dzīvesvietas deklarēšanas likumam.

Līdz ar to izskatāmās lietas ietvaros vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos atrodas visi Krievijas Federācijas pilsoņi, kas ir bijušie Latvijas pilsoņi vai nepilsoņi un pastāvīgās uzturēšanās atļauju ieguvuši uz Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta vai Ārvalstnieku likuma 23.¹ panta pirmās daļas pamata.

22.2.2. Atbilstoši apstrīdētajai normai tikai tiem Krievijas Federācijas pilsoņiem, kas pastāvīgās uzturēšanās atļauju saņēmuši saskaņā ar Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punktu, šī atļauja pēc noteiktā termiņa zaudē spēku. Tiesas sēdē arī Pārvalde skaidroja, ka Krievijas Federācijas pilsoņiem, kuriem pastāvīgā uzturēšanās atļauja izsniegta, pamatojoties uz Ārvalstnieku likuma 23.¹ panta pirmo daļu, šī atļauja spēku nezaudē. Attiecīgi šīm personām nav jāiegūst jauns tiesiskais pamats, lai tās turpinātu uzturēties Latvijā.

Līdz ar to apstrīdētā norma paredz atšķirīgu attieksmi pret personu grupām, kas atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos.

22.2.3. Satversmes tiesa, jau izvērtējot apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 1. un 96. pantam, atzina, ka apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu. Tāpēc secīgi Satversmes tiesai ir jāpārlicinās par to, vai ar apstrīdēto normu paredzētajai atšķirīgajai attieksmei ir leģitīms mērķis.

Kā jau tika secināts iepriekš, apstrīdētā norma ir vērsta uz valsts drošības un valsts valodas aizsardzību. Tomēr Satversmes tiesa norāda, ka valsts valodas aizsardzības aspektā apstrīdētajā normā ietvertajai atšķirīgajai attieksmei nav legītīma mērķa. Proti, ciktāl apstrīdētā norma ir vērsta uz to, lai pēc iespējas lielāka Latvijas sabiedrības daļa spētu komunicēt valsts valodā pamata līmenī, nav saskatāms pamats tam, lai šādu pašu prasību neattiecinātu arī uz tiem Krievijas Federācijas pilsoņiem, kuri pastāvīgās uzturēšanās atļauju ieguvuši uz Ārvalstnieku likuma 23.¹ panta pirmās daļas pamata.

Tomēr valsts drošības aspektā jāņem vērā arī tas, ka tādu Krievijas Federācijas pilsoņu, kuri pastāvīgās uzturēšanās atļauju ieguvuši uz Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta pamata, ir daudz vairāk nekā to Krievijas Federācijas pilsoņu, kuri pastāvīgās uzturēšanās atļauju ieguvuši uz Ārvalstnieku likuma 23.¹ panta pirmās daļas pamata. Kā tiesas sēdē norādīja Saeimas pārstāvis, uz Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta pamata pastāvīgās uzturēšanās atļauju ieguvušas 25 216 personas. Savukārt to personu skaits, kuras pirms Krievijas Federācijas pilsonības iegūšanas bijušas Latvijas pilsoņi vai nepilsoņi un pastāvīgās uzturēšanās atļauju ieguvušas uz Ārvalstnieku likuma 23.¹ panta pirmās daļas pamata, ir 1299.

Tā kā likumdevējs ir konstatējis, ka Krievijas Federācijas pilsonība ir saistīta ar valsts drošības apdraudējumu un tāpēc, ņemot vērā šo potenciālo apdraudējumu, pēc iespējas ātrāk ir jāveic Latvijā dzīvojošo Krievijas Federācijas pilsoņu individuāls izvērtējums, Satversmes tiesa secina, ka jauno prasību attiecināšana tieši uz lielāko Latvijā dzīvojošo Krievijas Federācijas pilsoņu grupu ir loģiska un vērsta uz sabiedrības drošības aizsardzību.

Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertajai atšķirīgajai attieksmei ir legītīms mērķis.

22.2.4. Vērtējot to, vai likumdevējs, ar apstrīdēto normu nosakot atšķirīgu attieksmi, ir ievērojis samērīguma principu, jāņem vērā likumdevēja plašā rīcības brīvība imigrācijas jomā, tostarp imigrācijas regulējuma grozīšanā, jo īpaši gadījumā, kad jāreaģē uz iespējamu valsts drošības apdraudējumu. Likumdevējs ir tiesīgs sabiedrības drošības aizsardzības labad izvērtēt potenciālā drošības apdraudējuma pakāpi un attiecīgi lemt par pamattiesību ierobežojumu noteikšanu. Tomēr Satversmes tiesai jāpārlicinās, vai likumdevējs, nosakot atšķirīgu attieksmi pret vienādos un salīdzināmos apstākļos esošām personu grupām, nav pārkāpis tam piešķirtās rīcības brīvības robežas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2009. gada 26. novembra sprieduma lietā Nr. 2009-08-01 21. punktu*). Proti, Satversmes tiesai ir jāpārlicinās par to, vai likumdevējs, rīkojoties savas plašās rīcības brīvības robežās, apstrīdētajā normā ietverto atšķirīgo

attieksmi ir balstījis objektīvos un saprātīgos apsvērumos, tostarp nav pārkāpis patvaļas aizlieguma principu.

Uzsākot Latvijas pilsoņu kopuma apzināšanu, Augstākā padome 1991. gada 15. oktobra lēmumā **"Par Latvijas Republikas pilsoņu tiesību atjaunošanu un naturalizācijas pamatnoteikumiem"** noteica, ka personas, kuras pieder pie Latvijas Republikas pilsoņu kopuma un kurām bija Latvijas Republikas pilsonība 1940. gada 17. jūnijā, un šo personu pēcnācēji, kas šā lēmuma spēkā stāšanās brīdī dzīvo Latvijas Republikā, reģistrējas līdz 1992. gada 1. jūlijam. Līdz minētajam datumam bija jāreģistrējas arī citām personām, kas šā lēmuma spēkā stāšanās brīdī dzīvoja un bija pastāvīgi pierakstītas Latvijā. Tādējādi pēc 1992. gada 1. jūlija bija iespējams apzināt ne tikai Latvijas pilsoņu kopumu, bet arī citas Latvijā dzīvojošas personas, tostarp Latvijā dzīvojošus ārzemniekus. Minētais norāda uz to, ka Ārvalstnieku likuma 23.¹ panta pirmās daļas mērķis bija noregulēt pēc Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas izveidojušos faktisko situāciju, proti, Latvijā atradās vairāki tūkstoši tādu personu, kuras bija pierakstītas un pastāvīgi šeit dzīvoja, bet bija citas valsts pilsoņi.

Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punktā ietvertais galvenais pastāvīgās uzturēšanās atļaujas izsniegšanas kritērijs bija personas iepriekšējais tiesiskais statuss – persona ir bijusi Latvijas pilsonis vai nepilsonis, bet pēc tam ieguvusi citas valsts pilsonību. Proti, šīs normas mērķis bija ļaut atvieglotā kārtībā salīdzinājumā ar citiem Imigrācijas likumā noteiktajiem tiesiskajiem pamatiem saņemt uzturēšanās atļauju tieši bijušajiem Latvijas pilsoņiem un nepilsoņiem neatkarīgi no tā, cik ilgi viņi uzturējušies Latvijā. Radīt atvieglotu regulējumu pastāvīgās uzturēšanās atļaujas iegūšanai tieši tām personām, kuras bijušas Latvijas pilsoņi vai nepilsoņi, – bija likumdevēja apzināta izšķiršanās. Tā norāda uz likumdevēja gribu noteikt šai konkrētajai personu grupai zināmus atvieglojumus, neattiecinot uz to tādas prasības, kādas tiek attiecinātas uz citiem ārzemniekiem, kuri nav bijušie Latvijas pilsoņi vai nepilsoņi. Savukārt Ārvalstnieku likuma 23.¹ panta pirmajai daļai nebija mērķa radīt atvieglotu kārtību pastāvīgās uzturēšanās atļaujas iegūšanai tieši bijušajiem Latvijas pilsoņiem vai nepilsoņiem, jo minētā tiesību norma neizcēla šīs personas kā īpašu grupu un vienlīdz attiecās uz visiem ārzemniekiem.

Līdz ar to Ārvalstnieku likuma 23.¹ panta pirmās daļas un Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta mērķi ir bijuši atšķirīgi. Vienā gadījumā izšķirošais bija tas apstāklis, ka pēc neatkarības atjaunošanas radās nepieciešamība noregulēt personu tiesisko statusu, savukārt otrajā gadījumā – tas, ka attiecīgās personas pirms Krievijas Federācijas pilsonības iegūšanas bijušas Latvijas pilsoņi vai nepilsoņi, un tieši šā iemesla dēļ

likumdevējs attiecībā uz šīm personām izšķirās par atvieglotas kārtības paredzēšanu pastāvīgās uzturēšanās atļaujas iegūšanai.

Papildus Satversmes tiesa atzīst – un tas izriet arī no apstrīdētās normas izstrādes materiāliem, proti, Saeimas Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas 2023. gada 4. aprīļa sēdes protokola –, ka Krievijas Federācijas pilsoņiem, kuri pastāvīgās uzturēšanās atļauju ieguvuši uz Ārvalstnieku likuma 23.¹ panta pirmās daļas pamata, Pārvalde bija izsūtījusi informāciju, ka viņiem izsniegtā pastāvīgās uzturēšanās atļauja paliek spēkā. Tādējādi likumdevējs bija apzinājies un ņēmis vērā to, ka ir divas Krievijas Federācijas pilsoņu grupas, no kurām viena ir informēta, ka uz to jaunais tiesiskais regulējums neattiecas, un apzināti izvēlējies apstrīdēto normu attiecināt tikai uz otru Krievijas Federācijas pilsoņu grupu.

Satversmes tiesa ņem vērā, ka lielāko daļu no pastāvīgās uzturēšanās atļauju atvieglotā kārtībā ieguvušajām personām veido tieši tās personas, kuras šo atļauju ieguvušas uz Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta pamata. Tāpat ir svarīgi tas, ka konkrētajā brīdī likumdevējs bija vēlējis šīm personām paredzēt atvieglotu kārtību tieši tāpēc, ka tās ir bijušie Latvijas pilsoņi vai nepilsoņi. Likumdevējs savas rīcības brīvības robežās – un imigrācijas jomā šī rīcības brīvība ir plaša – ir tiesīgs atkārtoti izvērtēt, vai šāda īpaši labvēlīga attieksme, kas rezultējas konkrētos atvieglojumos, ir saglabājama.

Līdz ar to secināms, ka likumdevējam, baudot plašu rīcības brīvību un konstatējot iespējamo valsts drošības apdraudējumu, bija tiesības apsvērt, kura personu grupa jauna iespēju uzturēties Latvijā garantējoša tiesiskā pamata iegūšanas procesā tiks izvērtēta visupirms. Tātad par objektīvu un saprātīgu uzskatāms tāds risinājums, ka konkrētais pamattiesību ierobežojums ir attiecināts uz to personu grupu, kura ir ievērojami lielāka par otru grupu un kurā ietilpstošās personas pastāvīgās uzturēšanās atļauju varēja iegūt atvieglotā kārtībā tikai tāpēc vien, ka ir bijušie Latvijas pilsoņi vai nepilsoņi.

Tādējādi likumdevējs nav rīkojies patvalīgi un apstrīdētajā normā paredzētajai atšķirīgajai attieksmei pret vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos esošām personu grupām ir objektīvs un saprātīgs pamats.

Līdz ar to apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

23. Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka apstrīdētā norma neparedzot katra potenciālās izraidīšanas gadījuma individuālu vērtēšanu un līdz ar to atbilstot Konvencijas 4. protokola 4. pantā ietvertajam kolektīvās ārvalstnieku izraidīšanas jēdzienam. Konvencijas 4. protokola 4. pants nosaka: "Kolektīvā ārvalstnieku izraidīšana ir aizliegta."

Satversmes tiesa ir norādījusi: ja pieteikumā ir ietverts prasījums vērtēt apstrīdētās normas atbilstību Latvijas noslēgtajiem starptautiskajiem līgumiem, kuri nav pretrunā ar Satversmi, Satversmes tiesai ir jāgūst apstiprinājums tam, kādēļ apstrīdētās normas atbilstība starptautisko tiesību normai ir vērtējama atsevišķi no Satversmes normas. Proti, ir jākonstatē, ka starptautisko tiesību norma paredz plašāku, no Satversmes atšķirīgu, pamattiesību aizsardzības apjomu (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2019. gada 7. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-25-01 17. punktu un 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 16.3.1. punktu*). Tādējādi arī izskatāmajā lietā Satversmes tiesai visupirms jāpārliciecinās, vai tai ir pamats atsevišķi vērtēt apstrīdētās normas atbilstību Konvencijas 4. protokola 4. pantam.

23.1. Eiropas Cilvēktiesību tiesa skaidrojusi, ka Konvencijas 4. protokola 4. panta galvenais mērķis ir nepieļaut to, ka valsts izraida no savas teritorijas noteiktu skaitu ārvalstnieku, nepārbaudot viņu personīgos apstākļus un tādējādi nedodot viņiem iespēju izklāstīt savus argumentus par attiecīgo valsts rīcību (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2012. gada 23. februāra sprieduma lietā "Hirsi Jamaa and Others v. Italy", pieteikums Nr. 27765/09, 177. punktu*). Kolektīvā izraidīšana ir jebkāds pasākums, kas liek ārvalstniekiem kā konkrētai grupai pamest valsti, izņemot gadījumus, kad pirms šādu pasākumu veikšanas tiek pamatoti un objektīvi izvērtēta katra konkrētā pie attiecīgās grupas piederībā ārvalstnieka individuālā situācija (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2016. gada 15. decembra sprieduma lietā "Khlaifia and Others v. Italy", pieteikums Nr. 16483/12, 237. punktu*).

Satversmes 97. pants attiecas uz Latvijas teritorijā likumīgi dzīvojošas personas pārvietošanās brīvību. Tiklīdz personas uzturēšanās valsts teritorijā vairs nav tiesiska, šai personai vairs nav tiesību atsaukties uz tiesībām brīvi pārvietoties un izvēlēties dzīvesvietu šajā teritorijā (*sk. Eiropas Padomes "Guide on Article 2 of Protocol No. 4 to the European Convention on Human Rights" 35. punktu. Pieejams: echr.coe.int*). Līdz ar to secināms, ka Satversmes 97. pants neattiecas uz tādiem gadījumiem, kad personai iepriekš izsniegtā pastāvīgās uzturēšanās atļauja ir zaudējusi spēku un attiecīgi šai personai vairs nav tiesiska pamata uzturēties Latvijas teritorijā. Savukārt Satversmes 98. pants attiecas uz ikvienas personas tiesībām izbraukt no Latvijas, personas, kurai ir Latvijas pase, tiesībām atgriezties Latvijā un Latvijas pilsoņa tiesībām netikt izdotam ārvalstīm. Imigrācijas likuma 1. panta 1. punkts noteic, ka ārzemnieks ir persona, kura nav Latvijas pilsonis vai Latvijas nepilsonis. Tā kā Pieteikumu iesniedzēju argumenti nav saistīti ar viņu tiesībām izbraukt no Latvijas un viņi ir ārzemnieki, arī šī Satversmes norma uz Pieteikumu iesniedzēju situāciju neattiecas.

Līdz ar to secināms, ka nedz Satversmes 97., nedz 98. pants neietver iepriekš pastāvīgās uzturēšanās atļauju saņēmēju ārvalstnieku kolektīvās izraidīšanas aizliegumu. Jāņem vērā arī tas, ka Konvencijas 4. protokola 2. panta 1. punkts ir analogs Satversmes 97. pantam, bet Konvencijas 4. protokola 2. panta 2. punkts un 3. panta 2. punkts sakrīt ar Satversmes 98. pantā noteikto. Atsevišķās Konvencijas normās gan ir ietvertas arī Satversmes 97. un 98. pantā noteiktās pamattiesības, taču Konvencijā ir paredzēts specifisks kolektīvās izraidīšanas aizliegums, kas ietverts atsevišķā normā – 4. protokola 4. pantā. Tiek skaidrots, ka Konvencijas 4. protokola 4. pants aizliedz tieši ārvalstnieku kolektīvo izraidīšanu, nevis citu personu kolektīvo izraidīšanu, kuru regulē citas Konvencijas 4. protokola normas (*sk. Eiropas Padomes "Guide on Article 3 of Protocol No. 4 of the European Convention on Human Rights" 3. punktu. Pieejams: echr.coe.int*).

Satversmes tiesa secina, ka Konvencijas 4. protokola 4. pants paredz no Satversmes atšķirīgu pamattiesību aizsardzības apjomu, jo Satversmē nav ietverta tāda paša vai līdzīga satura norma.

Līdz ar to izskatāmajā lietā ir pamats atsevišķi vērtēt apstrīdētās normas atbilstību Konvencijas 4. protokola 4. pantam.

23.2. Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka apstrīdētā norma neparedzot individuālu vērtējumu, jo esot pieņemta ar mērķi vērsties pret visiem Krievijas Federācijas pilsoņiem, ņemot vērā likumdevēja apsvērumus par šo personu radītajiem palielinātajiem drošības riskiem. Proti, apstrīdētās normas mērķis esot atņemt konkrētai ārvalstnieku grupai tiesības uzturēties Latvijas teritorijā, jo šie ārvalstnieki nevis katrs individuāli, bet gan kā grupa radot paaugstinātus riskus. Tādējādi uzturēšanās atļaujas anulēšanas pamats esot saistīts nevis ar personas individuālo rīcību, bet gan ar personas pilsonības valsts rīcību un apstrīdētajā normā noteiktais atbilstot kolektīvās izraidīšanas jēdzienam. Savukārt Saeima norāda, ka apstrīdētā norma neparedz personas izraidīšanu no Latvijas bez šīs personas situācijas individuāla izvērtējuma.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir norādījusi: tas, ka attiecībā uz vairākiem ārvalstniekiem ir pieņemti līdzīgi lēmumi, pats par sevi neļauj secināt, ka būtu notikusi kolektīvā izraidīšana, ja katrai attiecīgajai personai ir bijusi iespēja individuāli iesniegt kompetentajām iestādēm argumentus pret tās izraidīšanu (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 20. septembra sprieduma lietā "Sultani v. France", pieteikums Nr. 45223, 81. punktu*).

Tādējādi izskatāmajā lietā tas apstāklis, ka apstrīdētā norma attiecas tikai uz Krievijas Federācijas pilsoņiem un paredz pastāvīgās uzturēšanās atļaujas spēka zaudēšanu, pats par sevi nenozīmē, ka šāda situācija būtu uzskatāma par ārvalstnieku kolektīvo izraidīšanu. Līdz ar to Satversmes

tiesai ir jāpārliecinās, vai apstrīdētā norma kopsakarā ar citām tiesību normām paredz katras personas situācijas individuālu vērtēšanu.

23.2.1. Apstrīdētā norma paredz dažādus termiņus, kad Krievijas Federācijas pilsonim iepriekš uz Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta pamata izdotā pastāvīgās uzturēšanās atļauja zaudē spēku, un šie termiņi ir atkarīgi arī no pašas personas rīcības.

Turklāt apstrīdētā norma neparedz ārzemnieku – uz Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta pamata pastāvīgās uzturēšanās atļauju ieguvušu Krievijas Federācijas pilsoņu – automātisku izraidīšanu no Latvijas. Šīm personām ir dota iespēja iegūt Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusu, tiesības pieprasīt jaunu pastāvīgās uzturēšanās atļauju, tiesības pieprasīt atļauju uzturēties Latvijas teritorijā, lai divu gadu laikā iegūtu Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusu vai arī citu uzturēšanās atļauju. Turklāt iespēja pieprasīt atļauju uzturēties Latvijā ir saistīta ne tikai ar to, vai persona līdz 2023. gada 30. novembrim ir mēģinājusi nokārtot valsts valodas prasmes pārbaudi, bet arī ar to, vai pastāv attaisnojoši iemesli, kāpēc persona šo pārbaudi nav kārtojusi.

Šajā sakarā jāņem vērā, ka apstrīdētā norma sistēmiski, kopsakarā ar citām Imigrācijas likuma pārejas noteikumu normām paredz priekšnoteikumus tam, lai Krievijas Federācijas pilsoņi varētu saglabāt tiesības uzturēties Latvijas teritorijā, nevis regulē ārvalstnieku izraidīšanu no valsts. Turklāt iespēja iegūt tiesības uzturēties Latvijā garantējošu tiesisko pamatu, piemēram, Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusu, lielā mērā ir atkarīga no pašas personas rīcības, proti, no tā, vai persona ir izvēlējusies veikt minētā statusa iegūšanai nepieciešamās darbības.

Tāpat jāņem vērā, ka arī valsts valodas pārbaudes kārtošana procesā, kā jau tika minēts iepriekš, tiek ņemti vērā individuālie apstākļi un noteiktos gadījumos persona var nekārtot vai tikt pilnībā vai daļēji atbrīvota no pienākuma nokārtot valsts valodas prasmes pārbaudi.

23.2.2. Ja personai izsniegta pastāvīgā uzturēšanās atļauja saskaņā ar apstrīdēto normu zaudē spēku un persona noteiktajā laikposmā neiegūst jaunu tiesisko pamatu uzturēties Latvijas teritorijā, attiecībā uz šo personu var tikt pieņemts izbraukšanas rīkojums vai lēmums par piespiedu izraidīšanu, proti, var rasties tāda situācija, ka personai Latvijas teritorija ir jāpamet.

Tomēr apstrīdētā norma neietekmē un neatceļ izbraukšanas rīkojuma un lēmuma par piespiedu izraidīšanu pieņemšanas un apstrīdēšanas kārtību.

Saskaņā ar Imigrācijas likuma 50. panta pirmo daļu ārzemniekam ir tiesības septiņu dienu laikā pēc tam, kad stājies spēkā izbraukšanas rīkojums vai lēmums par piespiedu izraidīšanu, to apstrīdēt padotības kārtībā augstākā iestādē. Saskaņā ar Imigrācijas likuma 50.¹ panta pirmo

un otro daļu augstākas iestādes lēmumu par izbraukšanas rīkojumu vai lēmumu par piespiedu izraidīšanu var pārsūdzēt Administratīvajā rajona tiesā septiņu dienu laikā no tā spēkā stāšanās dienas un Administratīvās rajona tiesas nolēmumu pēc tam var pārsūdzēt Senāta Administratīvo lietu departamentā. Tādējādi arī administratīvā procesa ietvaros personai ir tiesības izteikt savus apsvērumus par izbraukšanas rīkojumu vai lēmumu par piespiedu izraidīšanu. Administratīvajā procesā ir jāņem vērā arī Imigrācijas likuma 47. pants, kas noteic, ka ārzemnieku neizraida, ja izraidīšana ir pretrunā ar Latvijas starptautiskajām saistībām, un tādējādi tiek vērtēta arī ārzemnieka izraidīšanas atbilstība Konvencijas prasībām. Līdz ar to gan iestādei, gan tiesai ir individuāli jāvērtē katras personas individuālie apstākļi.

Ņemot vērā visu iepriekš minēto, Satversmes tiesa secina, ka apstrīdētā norma kopsakarā ar citām Imigrācijas likuma normām liek ņemt vērā personas individuālos apstākļus, kā arī padara iespējamo izraidīšanu no Latvijas atkarīgu no pašas personas rīcības. Pat ja persona neiegūst statusu, kas tai ļautu arī turpmāk uzturēties Latvijas teritorijā, persona var izteikt argumentus pret izraidīšanu gan kompetentajai iestādei, gan tiesai, un tām šie argumenti katrā individuālajā gadījumā ir jāvērtē.

Līdz ar to apstrīdētā norma atbilst Konvencijas 4. protokola 4. pantam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu un 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Izbeigt tiesvedību lietā daļā par 2022. gada 22. septembra likuma "Grozījumi Imigrācijas likumā" 5. panta, ciktāl ar to izslēgts Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkts, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam, 96. pantam un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 4. protokola 4. pantam.

2. Atzīt Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58. punktu (redakcijā, kas ir spēkā no 2023. gada 20. aprīļa) par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam un 96. pantam, kā arī Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 4. protokola 4. pantam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums pasludināts Rīgā 2024. gada 15. februārī.

Spriedums stājas spēkā tā pasludināšanas brīdī.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas

Rīgā 2024. gada 29. februārī

lietā Nr. 2023-04-0106

"Par Imigrācijas likuma pārejas noteikumu 58. punkta un 2022. gada 22. septembra likuma "Grozījumi Imigrācijas likumā" 5. panta, ciktāl ar to izslēgts Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkts, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam un 96. pantam, kā arī Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 4. protokola 4. pantam".

Latvijas Republikas Satversme jau savā sākotnējā redakcijā tiešā tekstā ietvēra vienu no fundamentālākajām pamattiesībām – tiesības uz līdztiesību likuma un tiesas priekšā jeb tiesiskās vienlīdzības principu (*sk. Satversmes 82. pantu redakcijā līdz 1998. gada 5. novembrim, vēlāk Satversmes 91. pantu*). Tā bija likumsakarība, jo Satversmes 1. pants pieprasa Latvijai būt par demokrātisku valsti, t.i., valsti, kurā valda taisnīga attieksme un pamattiesības.

Tiesiskā vienlīdzība ir atvasināta no vispārējā taisnīguma principa, kas ir demokrātiskas tiesiskas valsts pamatvērtība. No vienas puses, tas ir vispārējs tiesību princips pats par sevi, bet, no otras puses, tas ir pamattiesību pamatā blakus demokrātijas un tiesiskuma principiem. Balstoties vienlīdzības idejās, vēsturiski ir pieprasīta arī likuma efektivitāte un vienlīdzība brīvībā, kā arī politiskās un sociālās tiesības (*Pöschl M. § 14 – Gleichheitsrechte. In: Merten D., Papier H.-J. (Hrsg), Handbuch der Grundrechte in Deutschland und Europa. C. F. Müller, Band VII, 2014, S. 519-590, Rn. 9, 13*). Tāpat vienlīdzības princips aptver personas tiesības uz objektīvu un neaizspriedumainu attieksmi (*id., Rn. 15*). No tā izriet, ka vienlīdzības princips ietver gan salīdzinošas, gan nesalīdzināmas tiesības: tiesības uz vienlīdzīgu vai nevienlīdzīgu attieksmi pret citiem, bet arī tiesības, kas pastāv pašas par sevi, t.i., neatkarīgi no tā, kā izturas pret citiem cilvēkiem. Šādā veidā vienlīdzības princips ir saistīts ar cilvēka cieņas principu.

Vienlīdzības principa ievērošanai būtu jābūt katras pamattiesības piemērošanas pārbaudes neatņemamam elementam, pat ja šis princips netiek minēts atsevišķi. Vēl jo vairāk pārbaude izvēršama gadījumos, ja uz iespējamo principa pārkāpumu norādījuši pieteikuma iesniedzēji Satversmes tiesas procesā. Vienlīdzības principa pārkāpums nekādā

gadījumā nav sekundāras nozīmes pārkāpums, vienlīdzības principam ir konstitucionāls rangs.

Tiesiskās vienlīdzības princips nozīmē, ka vienādos faktiskajos un tiesiskajos apstākļos izturēšanās ir jābūt vienādei, savukārt atšķirīgos apstākļos izturēšanās ir jābūt atšķirīgai.

Saeima pieņēma tādu apstrīdēto normu, kas paredzēja pastāvīgās uzturēšanās tiesību pārskatīšanu tiem Krievijas Federācijas pilsoņiem, kuri pastāvīgās uzturēšanās atļauju ieguvuši uz Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta pamata, bet tiem Krievijas Federācijas pilsoņiem, kas tieši tādas pat pastāvīgās uzturēšanās tiesības ieguvuši uz likuma "Par ārvalstnieku un bezvalstnieku ieceļošanu un uzturēšanos Latvijas Republikā" (turpmāk – Ārvalstnieku likums) 23.¹ panta pirmās daļas pamata, šādas tiesības nepārskatīja. Tāpat Saeima neparedzēja pastāvīgās uzturēšanās tiesību pārskatīšanu citu valstu pilsoņiem, kuri pastāvīgās uzturēšanās atļauju ieguvuši uz Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta pamata. Tādējādi Saeima izveidoja atšķirīgu attieksmi uz likuma pamata pret Krievijas Federācijas pilsoņiem, kuri pastāvīgās uzturēšanās atļauju ieguvuši uz Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta pamata, un tiem Krievijas Federācijas pilsoņiem, kuri pastāvīgās uzturēšanās atļauju ieguvuši uz Ārvalstnieku likuma 23.¹ panta pirmās daļas pamata, kā arī atšķirīgu attieksmi pret Krievijas Federācijas pilsoņiem, kuri pastāvīgās uzturēšanās atļauju ieguvuši uz Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta pamata, un citiem ārzemniekiem, kas pastāvīgās uzturēšanās atļauju ieguvuši uz šīs normas pamata. Satversmes tiesa šādu pieeju atzina par atbilstošu Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

Satversmes tiesas secinājumiem par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam nepiekrīt.

Es nevaru piekrist sprieduma 22.1. punktā minētajam, ka Krievijas Federācijas pilsoņi atrastos atšķirīgos un nesalīdzināmos apstākļos ar citiem ārzemniekiem, kas pastāvīgās uzturēšanās atļauju ieguvuši uz Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta pamata. Šāds tiesas secinājums balstīts apstākļi, ka citu ārzemnieku pilsonības valstis neatrodoties Latvijai kaimiņos, neesot uzsākušas karadarbību savās kaimiņvalstīs un vēsturiski neesot apdraudējušas Latvijas valsts drošību.

Manuprāt, šāds arguments ir ļoti vienkāršots, lai arī daļēji ir pareizs. Šā brīža karadarbība Ukrainā ir komplicētāka, jo godīgi būtu jāatzīst, ka tajā piedalās arī Baltkrievijas Republika. Tādējādi arī pret šīs valsts pilsoņiem, kuri pastāvīgi uzturas Latvijā, būtu sagaidāma konsekventa likumdevēja rīcība imigrācijas tiesiskajos aspektos, ja reiz tā ir pamatota vismaz ar valsts drošības aizsardzības mērķi. Savukārt valsts valodas

aizsardzības mērķa kontekstā ārzemnieku pilsonības valstīm nav nozīmes, jo valstij būtu jāprasa valsts valodas pamatzināšanas no visiem pastāvīgās uzturēšanās atļauju saņēmējiem.

Tomēr, neskatoties uz to, Satversmes tiesas nostāja par imigrācijas tiesisko jautājumu pārskatīšanu tieši pret Krievijas Federācijas pilsoņiem tiesas sniegtajā argumentācijā atkāpjas no sprieduma 22.1. punktā izvirzītās premisas.

Satversmes tiesa konstatēja, ka vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos atrodas visi Krievijas Federācijas pilsoņi, kas ir bijušie Latvijas pilsoņi vai nepilsoņi un pastāvīgās uzturēšanās atļauju ieguvuši uz Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta vai Ārvalstnieku likuma 23.¹ panta pirmās daļas pamata. Tomēr tiesas sprieduma 22.2.3. un 22.2.4. punktā tiesa secina, ka:

1) valsts drošības aspektā jāņem vērā arī tas, ka tādu Krievijas Federācijas pilsoņu, kuri pastāvīgās uzturēšanās atļauju ieguvuši uz Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta pamata, ir daudz vairāk nekā to Krievijas Federācijas pilsoņu, kuri pastāvīgās uzturēšanās atļauju ieguvuši uz Ārvalstnieku likuma 23.¹ panta pirmās daļas pamata, un ka pēc iespējas ātrāk ir jāveic Latvijā dzīvojošo Krievijas Federācijas pilsoņu individuāls izvērtējums;

2) Ārvalstnieku likuma 23.¹ panta pirmās daļas un Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta mērķi ir bijuši atšķirīgi;

3) likumdevējs bija apzinājies un ņēmis vērā to, ka ir divas Krievijas Federācijas pilsoņu grupas, no kurām viena ar Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes vēstuli ir informēta, ka uz to jaunais tiesiskais regulējums neattiecas, un apzināti izvēlēties apstrīdēto normu attiecināt tikai uz otru Krievijas Federācijas pilsoņu grupu,

tādēļ atšķirīgajai attieksmei starp šīm divām Krievijas Federācijas pilsoņu grupām esot objektīvs un saprātīgs pamats, tā neesot patvaļīga.

Pirmkārt, nepiekrītu abu Krievijas Federācijas pilsoņu abu grupu lieluma salīdzināšanai kā argumentam atšķirīgās attieksmes attaisnošanai. Lai gan šis matemātiskais fakts nenoliedzami ir interesants, tas nekādā veidā nepamato atšķirīgo attieksmi. No tā nekas neizriet; tas ir tukšs konstatējums, kas neko nepasaka par grupu iekšējām atšķirībām, kas varētu pamatot pēc būtības atšķirīgās attieksmes legimitāti. No sprieduma arī nav konstatējams, ka kopējā pārbaudāmo personu skaita palielināšana par pieciem procentiem būtu radījusi draudus valsts drošībai, nesamērīgi palēninot procesu. Tāpat no apstrīdētā regulējuma neizriet, ka valsts jēkad gatavotos pārskatīt vienas, t.s. "mazās grupas" imigrācijas tiesiskos aspektus, nav izveidots šāds regulējums, kas stātos spēkā noteiktā laikā vai kas paredzētu šādas grupas vēlāku pakāpenisku

izvērtēšanu tāpat, kā to likumdevējs dara ar apstrīdēto normu. Līdz ar to viena no grupām ir privilīģēta, nevis tikai nosakot tai ilgāku pielāgošanās periodu jaunajam regulējumam, bet nenosakot to vispār.

Ja aplūko šo tiesas pamatojumu kontekstā ar valsts valodas prasmju pārbaudes pienākumu, tad varētu nonākt pie tieši pretējiem secinājumiem, t.i., vispirms valodas prasmes būtu nepieciešams pārbaudīt mazākajai grupai, lai rastos pārliecība, ka tajā aptvertās personas ir valstiski lojālas un ar atbilstošām valodas zināšanām. Raugoties uz valodas prasmju pārbaudes laikā konstatētajiem izaicinājumiem, iespējams, ka tā arī būtu bijusi laba doma.

Lielākās grupas izvēle izvērtēšanas procesa sākumam ir loģiskā pretrunā ar tālāko sprieduma secinājumu, ka šāds izvērtējums veicams pēc iespējas ātrāk, savukārt visu Krievijas Federācijas pilsoņu bīstamības izvērtējuma vajadzība – pretrunā ar vienas grupas nošķiršanu iepretim otrai grupai.

Otrkārt, nepiekrītu, ka Ārvalstnieku likuma 23.¹ panta pirmās daļas un Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta mērķi ir bijuši atšķirīgi un ka tam būtu jēlkāda nozīme atšķirīgas attieksmes pamatojumā.

Argumentiem par to, cik viegli un kādā kārtībā kāds ir saņēmis uzturēšanās atļaujas 30 gadus senā pagātnē, nav loģiskas saiknes ar tagadēju valsts drošības vai valsts valodas stāvokļa apdraudējumu.

Treškārt, nepiekrītu Satversmes tiesas argumentam, ka atšķirīgo attieksmi attaisnojot tas, ka likumdevējs bija apzinājies un ņēmis vērā to, ka ir divas Krievijas Federācijas pilsoņu grupas, no kurām viena ar Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes vēstuli bija informēta, ka uz to jaunais tiesiskais regulējums neattiecas.

Es domāju, ka izpildvaras iestādes darbība nevar ierobežot likumdevēju pieņemt tādas normas, kas atbilst vienlīdzības principam. Šāda darbība nebija likumdevējam saistoša. Ja tomēr likumdevējam bija radies iespaids, ka šāda vēstule to ir ierobežojusi, tas bija maldīgs. Tāpat šāda argumenta izvirzīšana un vērā ņemšana Satversmes tiesas procesā ir bīstama, jo pieļauj arī citos salīdzināmos gadījumos likumdevējam attaisnot savu atšķirīgo attieksmi un, es teiktu – vienlīdzības principa pārkāpumu, ar kādas iestādes vēstuli.

Ceturtkārt, Satversmes tiesa spriedumā plaši izmanto atsauci uz valsts plašo rīcības brīvību imigrācijas jomā. Jā, var piekrist, ka valsts ir tiesīga izvēlēties, vai un kā tā noregulē tiesiskās attiecības ar ārvalstniekiem. Tomēr rīcības brīvības robežas vienmēr nosaka vienlīdzības princips.

Izskatāmajā lietā saskatīju, ka tās personas, kas pastāvīgās uzturēšanās atļauju ieguvuši uz Ārvalstnieku likuma 23.¹ panta pirmās daļas pamata, tika nostādītas labvēlīgākā stāvoklī, nekā tās, kas pastāvīgās

uzturēšanās atļauju ieguvušas uz Imigrācijas likuma 24. panta pirmās daļas 8. punkta pamata, kaut arī faktiski šīs personas atradās vienādos apstākļos un likumdevēja norādītie mērķi uz tām attiecās vienādi. Savukārt taisnīga un līdztiesīga attieksme pieprasa tādu attieksmi pret personām, kur nav vietas nepamatotām privilēģijām. Tāad tiesiskās vienlīdzības principa pārkāpums rodas arī tad, ja vienai personu grupai netiek nodrošinātas tādas pat tiesības, kas tiek noteiktas salīdzināmā situācijā esošai personu grupai.

Nav nozīmes tam, vai šādu tiesību nepiešķiršana ir bijusi būtiska vai neliela. Jo intensīvāka ir atšķirīgā attieksme, jo svarīgākam ir jābūt tās mērķim. Ja atšķirīgās attieksmes intensitāte ir zema, piemērojams patvaļīgas rīcības liegums. Atšķirīga attieksme ir intensīva, ja skartā persona pati nevar ietekmēt attieksmes atšķirības pamatā esošo kritēriju un nevienlīdzīgā attieksme ietekmē šīs personas pamattiesības. Izskatāmajā gadījumā ar apstrīdēto normu skartās personas nevar vairs mainīt pastāvīgās uzturēšanās atļaujas pamatā esošo tiesību normu vai ietekmēt grupu lielumus. Tāpat pastāvīgo uzturēšanās atļauju pārskatīšana ir atzīta par tādu, kas skar personas Satversmes 96. pantā noteiktās pamattiesības. Tādējādi atšķirīgās attieksmes tiesiskums nevarēja tikt izvērtēts tikai patvaļības kontekstā.

Uzskatu, ka Satversmes tiesai bija jāatzīst, ka likumdevējam abas Krievijas Federācijas pilsoņu grupas bija jāaplūko līdzvērtīgi (līdztiesīgi). Tā kā Satversmes tiesa nevar paredzēt, kā likumdevējs izvēlētos šo nelīdztiesīgo attieksmi novērst, tiesai bija objektīvi un neieinteresēti jākonstatē apstrīdētās normas radīta nevienlīdzīga attieksme, kas ir par pamatu apstrīdētās normas atzīšanai par neatbilstošu Satversmes 91. panta pirmajam teikumam. Secīgi, likumdevējam bija dodams laiks, lai neatbilstību novērstu.

Satversmes tiesas tiesnesis

J. Neimanis

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2024. gada 11. aprīlī

lietā Nr. 2023-09-0106

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Jautrīte Briede,

pēc sabiedrības ar ierobežotu atbildību "BALTIC DEVON MINK", SIA "GAUJA AB" un Nīderlandē reģistrēta komersanta *Van Ansem Participaties B. V.* konstitucionālajām sūdzībām,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. un 6. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2024. gada 12. marta tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par 2022. gada 22. septembra likuma "Grozījumi Dzīvnieku aizsardzības likumā" 2. un 3. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 105. panta pirmajam un trešajam teikumam un Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. pantam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 1999. gada 9. decembrī pieņēma Dzīvnieku aizsardzības likumu, kas stājās spēkā 2000. gada 1. janvārī. Šā likuma 13. pants redakcijā, kas stājās spēkā 2010. gada 4. maijā, noteic, ka savvaļas sugas dzīvnieku turēt ierobežotā platībā dzīvnieku izcelsmes produktu ieguvei vai citos lauksaimnieciskos nolūkos atļauts normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā.

Saeima 2022. gada 22. septembrī pieņēma likumu "Grozījumi Dzīvnieku aizsardzības likumā", kas stājās spēkā 2022. gada 17. oktobrī (turpmāk – Likums).

Ar Likuma 2. pantu Dzīvnieku aizsardzības likums papildināts ar 13.¹ pantu šādā redakcijā: "Lauksaimniecības dzīvnieku audzēšana un turēšana ir aizliegta, ja audzēšanas vai turēšanas vienīgais vai galvenais nolūks ir kažokādu ieguve."

Ar Likuma 3. pantu Dzīvnieku aizsardzības likuma pārejas noteikumi papildināti ar 22. punktu, nosakot, ka šā likuma 13.¹ pants stājas spēkā 2028. gada 1. janvārī.

2. Satversmes tiesā tika ierosinātas trīs lietas par Likuma 2. un 3. panta (turpmāk kopā – apstrīdētās normas) satversmību:

1) 2023. gada 23. martā pēc sabiedrības ar ierobežotu atbildību "BALTIC DEVON MINK" pieteikuma tika ierosināta lieta Nr. 2023-09-01 "Par 2022. gada 22. septembra likuma "Grozījumi Dzīvnieku aizsardzības likumā" 2. un 3. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam";

2) 2023. gada 6. aprīlī pēc Nīderlandē reģistrēta komersanta *Van Ansem Participaties B. V.* pieteikuma tika ierosināta lieta Nr. 2023-11-0106 "Par 2022. gada 22. septembra likuma "Grozījumi Dzīvnieku aizsardzības likumā" 2. un 3. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 105. panta pirmajam un trešajam teikumam un Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. pantam";

3) 2023. gada 9. maijā pēc SIA "GAUJA AB" pieteikuma tika ierosināta lieta Nr. 2023-14-01 "Par 2022. gada 22. septembra likuma "Grozījumi Dzīvnieku aizsardzības likumā" 2. un 3. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam".

Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 22. panta sesto daļu šīs lietas tika apvienotas vienā lietā. Apvienotajai lietai Nr. 2023-09-0106 tika piešķirts nosaukums "Par 2022. gada 22. septembra likuma "Grozījumi Dzīvnieku aizsardzības likumā" 2. un 3. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 105. panta pirmajam un trešajam teikumam un Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. pantam".

3. Pieteikumu iesniedzēji – sabiedrība ar ierobežotu atbildību "BALTIC DEVON MINK", SIA "GAUJA AB" un Nīderlandē reģistrētais komersants *Van Ansem Participaties B. V.* (turpmāk kopā – Pieteikumu iesniedzēji) – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. pantam un 105. panta pirmajai un trešajai daļai. Nīderlandē reģistrētais komersants *Van Ansem Participaties B. V.* uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst arī Līguma par Eiropas Savienības darbību (turpmāk – LESD) 49. pantam.

Kopš 2008. gada sabiedrība ar ierobežotu atbildību "BALTIC DEVON MINK" Latvijā tur un audzē lauksaimniecības dzīvniekus – ūdeles – kažokādu ieguvei. Nīderlandē reģistrētais komersants *Van Ansem Participaties B. V.* ir sabiedrības ar ierobežotu atbildību "BALTIC DEVON MINK" vienīgais dalībnieks. Kopš 2010. gada Nīderlandē reģistrētais komersants ar sabiedrības ar ierobežotu atbildību "BALTIC DEVON MINK" starpniecību Latvijā tur un audzē lauksaimniecības dzīvniekus – ūdeles – kažokādu ieguvei. SIA "GAUJA AB" Latvijā kopš 1996. gada tur un audzē lauksaimniecības dzīvniekus – ūdeles un lapsas – kažokādu ieguvei.

Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka ar īpašumu esot saprotama tieša tiesiska vara pār lietu un tas esot attiecināms arī uz dzīvniekiem. Tiesības

uz īpašumu piemītot visām privāto tiesību juridiskajām personām. Satversmes 105. panta izpratnē tiesību uz īpašumu objekts izskatāmajā lietā esot tiesības turpināt jau uzsākto komercdarbību. Apstrīdētās normas šīs tiesības liegšot, proti, no 2028. gada 1. janvāra tikšot liegtas tiesības audzēt un turēt kažokzvērus. Nīderlandē reģistrētais komersants *Van Ansem Participaties B. V.* norāda, ka arī tas ietilpstot apstrīdēto normu tiesiskā sastāva subjektu lokā, jo tā meitas uzņēmums – sabiedrība ar ierobežotu atbildību "BAL TIC DEVON MINK" – līdz šim audzējusi un turējusi kažokzvērus. Apstrīdētajās normās paredzētais aizliegums tieši un nepastarpināti liedzot Nīderlandē reģistrētajam komersantam *Van Ansem Participaties B. V.* ar sava meitas uzņēmuma starpniecību turpināt šo komercdarbību.

Pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, pieņemot apstrīdētās normas, neesot ievērots labas likumdošanas princips. Turklāt, tā kā ar apstrīdētajām normām esot noteikts absolūts Pieteikumu iesniedzēju pamattiesību ierobežojums, likumdevējam to pieņemšanas procesā vajadzējis šim principam pievērst īpašu uzmanību.

Pirmkārt, likumdevējs neesot pamatojis apstrīdētajās normās noteiktā absolūtā aizlieguma nepieciešamību, proti, Pieteikumu iesniedzēju pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi. Likumdevējs esot norādījis dažādus iemeslus, cenšoties pamatot to, ka apstrīdētās normas pieņemt ir nepieciešams. Taču šie iemesli neesot uzskatāmi par leģitīmu pamatu absolūtam Pieteikumu iesniedzēju tiesību uz īpašumu aizliegumam.

Otrkārt, likumdevējs neesot vērtējis iespēju Pieteikumu iesniedzēju pamattiesības ierobežot saudzīgākā veidā. Proti, likumdevējs neesot vērtējis vairāku Saeimas deputātu iesniegto priekšlikumu noteikt taisnīgu atlīdzinājumu par apstrīdētajās normās noteikto ierobežojumu. Vēl jo vairāk – Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas komisijā (turpmāk – atbildīgā komisija) neesot saturiski apspriesti un vērtēti visi likumprojekta Nr. 1151/Lp13 "Grozījumi Dzīvnieku aizsardzības likumā" (turpmāk – likumprojekts) otrajam lasījumam iesniegtie priekšlikumi.

Treškārt, ieinteresēto personu iespējas izteikties par apstrīdētajām normām bijušas ierobežotas. Sākotnēji konsultācijas ar apstrīdēto normu subjektiem vispār neesot veiktas. Ieinteresētās personas neesot aicinātas uz atbildīgās komisijas sēdēm. Tās nebūtu uzklausītas, ja pašas nebūtu ieradušās pēc savas iniciatīvas. Turklāt iespēja izteikties esot bijusi ierobežota ar vienu runāšanas reizi bez jebkādiem deputātu jautājumiem.

Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka ar apstrīdētajām normām noteiktā ierobežojuma mērķi neatbilstot Satversmes 116. pantā ietvertajiem leģitīmajiem mērķiem. No apstrīdēto normu izstrādes materiāliem izrietot, ka to pieņemšanas pamatā esošie apsvērumi bijuši

šādi: nepieciešamība aizsargāt dzīvnieku intereses uz dzīvību, nodrošināt konkrētās sugas dzīvi tai piemērotos apstākļos, kā arī vides aizsardzība.

Pieteikumu iesniedzēju pamattiesību ierobežojuma legītimais mērķis nevarot būt sabiedrības tikumības aizsardzība, jo likumdevējs neesot paudis apsvērumus, kas liecinātu par to, ka sabiedrības vairākums dzīvnieku audzēšanu un turēšanu kažokādu ieguvei uzskata par netikumīgu un ka tādā gadījumā, ja apstrīdētās normas netiktu pieņemtas, sabiedrības harmoniska funkcionēšana tiktu traucēta.

Apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma legītimais mērķis nevarot būt arī sabiedrības labklājības aizsardzība, jo tādā gadījumā, ja apstrīdētās normas netiktu pieņemtas, nebūtu apdraudētas nekādas sabiedrībai nozīmīgas vērtības, kur nu vēl pašas sabiedrības harmoniska pastāvēšana.

Arī citu cilvēku tiesību aizsardzība nevarot būt legītims Pieteikumu iesniedzēju pamattiesību ierobežošanas mērķis. Argumenti par vides piesārņošanu un kažokzvēru audzētavu tuvumā dzīvojošo cilvēku tiesību dzīvot labvēlīgā vidē iespējamo aizskārumu neesot attiecināmi uz Pieteikumu iesniedzējiem, jo tiem esot piesārņojošu darbību veikšanai nepieciešamās atļaujas. Legītīmo mērķi – aizsargāt citu cilvēku tiesības – likumdevējs sasniedzot ar vides aizsardzību regulējošiem normatīvajiem aktiem. Turklāt jautājumus, kas skar vides aizsardzību, likumdevējam vajagot vērtēt no "antropocentriska" viedokļa, vides tiesību centrā liekot cilvēku un viņa tiesības, nevis dzīvnieku aizsardzību, jo dzīvniekiem neesot tiesību objekta statusa.

Lauksaimniecības dzīvnieku audzēšana un turēšana, pat ja tās vienīgais vai galvenais nolūks ir kažokādu ieguve (turpmāk arī – kažokzvēru audzēšana un turēšana), pati par sevi neapdraudot ne demokrātisko valsts iekārtu, ne citu cilvēku tiesības, ne sabiedrības drošību, labklājību un tikumību. Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertajam ierobežojumam neesot legītīma mērķa.

Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka pastāv alternatīvi līdzekļi, ar kuriem būtu iespējams vienlīdz efektīvi sasniegt likumdevēja norādītos ar apstrīdētajām normām noteiktā ierobežojuma mērķus, vienlaikus neierobežojot līdz absolūtam minimumam Pieteikumu iesniedzēju tiesības uz īpašumu. Pirmkārt, mērķis – konkrētās dzīvnieku sugas dzīves nodrošināšana tai piemērotos apstākļos – būtu sasniedzams ar stingrāku labturības prasību ieviešanu, piemēram, ar obligātu kažokzvēru mītnu un sprostu videonovērošanu. Otrkārt, ar apstrīdētajām normām noteiktā ierobežojuma mērķus tādā pašā kvalitātē varētu sasniegt, nosakot taisnīgu atlīdzību par Pieteikumu iesniedzēju tiesību uz īpašumu ierobežojumu vai arī nosakot ilgāku pārejas periodu pirms šā ierobežojuma stāšanās spēkā.

Likumdevējs varējis ņemt vērā Eiropas Savienības dalībvalstu praksi, kas attiecas uz nekustamā īpašuma atsavināšanas gadījumiem, vai arī Saeimas deputātu iesniegto priekšlikumu par kompensācijas izmaksām.

Pieteikumu iesniedzēji esot saprātīgi un pamatoti paļāvušies uz to, ka nozare, kurā tie darbojas, netiks aizliegta. Jau 2013. gadā Saeimai esot iesniegts priekšlikums noteikt identisku aizliegumu, bet 2015. gada 19. februārī Saeima to noraidījusi. Kopš Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā valdība un likumdevējs neesot aizlieguši nevienu uzņēmējdarbības nozari, kas iestāšanās brīdī bijusi atļauta. Arī nozares regulējuma attīstība gan nacionālajā, gan Eiropas Savienības līmenī esot tikai stiprinājusi Pieteikumu iesniedzēju tiesisko paļāvību. Likumi un Ministru kabineta noteikumi, kas attiecās uz dzīvnieku audzēšanu un turēšanu kažokādu ieguvei, esot bijuši pietiekami skaidri un stabili, kā arī bijuši spēkā pietiekami ilgu laiku, lai Pieteikumu iesniedzēji varētu pamatoti paļauties uz to nemainību.

Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka apstrīdētās normas nesamērīgi ierobežojot to tiesības uz īpašumu, kā arī pārkāpjot tiesisko paļāvību uz komercdarbības turpināšanas iespējamību. Apstrīdētajās normās ietvertais ierobežojums varētu tikt atzīts par samērīgu, ja likumdevējs būtu paredzējis samērīgu pārejas periodu un kompensācijas par nozares slēgšanas izdevumiem un par zaudēto aktīvu vērtību. Ja likumdevējs iecerējis ieviest absolūtu aizliegumu bez jebkādas no šā aizlieguma izrietošo zaudējumu kompensēšanas, tad tam vajadzējis īpaši rūpīgi izsvērt pārejas perioda ilgumu un noteikt to garāku.

Likumdevējs noteicis piecu gadu pārejas periodu, neizvērtējot, vai Pieteikumu iesniedzējiem piecu gadu laikā būs iespējams atgūt uzņēmumā ieguldītās materiālās un nemateriālās vērtības, kā arī novērst ar neplānoto komercdarbības izbeigšanu saistītos zaudējumus. Apstrīdēto normu pieņemšanas laikā esot izteikti apgalvojumi, ka piecu gadu pārejas periods ir pietiekams investīciju atpelnīšanai un biznesa pārorientēšanai, taču šie apgalvojumi neesot pamatoti ar konkrētajai nozarei būtiskiem datiem, ekonomiskiem vai citādiem pierādījumiem. Piemēru pārejas perioda noteikšanai likumdevējam vajadzējis ņemt no Nīderlandes, Serbijas un Horvātijas, kur esot noteikts 10 gadus ilgs pārejas periods. Tas esot pietiekams laiks, lai atgūtu investīcijas.

Nīderlandē reģistrētais komersants *Van Ansem Participaties B. V.* papildus norāda, ka apstrīdētās normas tam aizskarot LESD 49. pantā noteikto uzņēmējdarbības brīvību, Eiropas Savienības Pamattiesību hartas (turpmāk – Harta) 16. pantā ietverto darījumdarbības brīvību un tiesības uz īpašumu Hartas 17. panta izpratnē. Apstrīdētās normas aizliedzot Nīderlandē reģistrētajam komersantam *Van Ansem Participaties B. V.* veikt saimniecisko darbību – ar meitas sabiedrības starpniecību Latvijā

nodarboties ar kažokzvēru audzēšanu un turēšanu –, bet šīm normām neesot leģitīma, Eiropas Savienības tiesībām atbilstoša mērķa. Nīderlandē reģistrētais komersants *Van Ansem Participaties B. V.* gan nenoliedz, ka primārais vispārējo interešu apsvērums, kas kļuvis par pamatu apstrīdētajās normās ietvertajam uzņēmējdarbības brīvības ierobežojumam, varētu būt LESD 13. pantā noteiktā prasība nodrošināt dzīvnieku labturību.

Pat ja pamattiesību ierobežojumam būtu leģitīms mērķis, kažokzvēru audzēšanas un turēšanas nozares slēgšana nesamērīgi ierobežojot Eiropas Savienībā garantētās tiesības un brīvības, un tas neatbilstot Hartas 16. un 17. pantā ietvertajām pamattiesībām. Rūpējoties par dzīvnieku labturības aizsardzību, valsts nedrīkstot pilnībā izslēgt Nīderlandē reģistrētā komersanta *Van Ansem Participaties B. V.* uzņēmējdarbības un darījumdarbības brīvību, kā arī tiesības rīkoties ar tā īpašumu Latvijā. Apstrīdēto normu atbilstība Eiropas Savienības tiesību aktiem esot apšaubāma arī tāpēc, ka dzīvnieku labturību varētu nodrošināt ar mazāk ierobežojošiem līdzekļiem un taisnīgi līdzsvarojot abas konkurējošās intereses. Likumdevējs apstrīdēto normu izstrādes gaitā neesot apsvēris to nepieciešamību kontekstā ar iepriekš minētajām Eiropas Savienības tiesībām. Ar apstrīdētajām normām esot pārkāpta Hartas 17. panta pirmajā daļā noteiktā kārtība, kādā personai īpašums var tikt atņemts, jo neesot paredzēta taisnīga kompensācija par īpašuma faktisku atņemšanu.

Pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem Pieteikumu iesniedzēji papildus norāda, ka komerciālas ūdeņu audzēšanas galvenais un vienīgais mērķis var būt tikai kažokādu ieguve. No apstrīdēto normu izstrādes materiāliem esot skaidri secināms, ka likumdevēja mērķis bija aizliegt kažokzvēru – pat tādu kā truši vai šinšillas – komerciālu audzēšanu un turēšanu, nevis panākt kažokzvēru audzēšanas un turēšanas mērķa maiņu. Pieteikumu iesniedzēji vispār nevarētu nodarboties ar kažokzvēru audzēšanu un turēšanu, ja to galvenais vai vienīgais mērķis nebūtu kažokādu ieguve.

Covid-19 izplatības novēršana arī neesot viens no apstrīdētajās normās noteiktā ierobežojuma leģitīmajiem mērķiem. Apstrīdēto normu pieņemšanas laikā Zemkopības ministrijas nostāja neesot bijusi tāda, ka epidemioloģisko drošību varētu regulēt ar dzīvnieku labturības prasībām, turklāt nekas no tā, kas lasāms likumprojekta anotācijā vai izskanējis Saeimas sēžu debatēs, neliecinot par likumdevēja mērķi pastiprināt dzīvnieku labturības noteikumus, lai ierobežotu Covid-19 izplatību kažokzvēru audzētavās esošo dzīvnieku vai strādājošo cilvēku vidū. Ar apstrīdētajām normām noteiktais ierobežojums arī nevarot būt nepieciešams šāda mērķa sasniegšanai.

Eiropas Komisijas organizētajā Eiropabarometra pētījumā par Eiropas Savienības iedzīvotāju viedokli dzīvnieku labklājības jautājumos konstatēts, ka 2023. gadā vairums (53 procenti) no Latvijā aptaujātajiem

atbalsta kažokzvēru audzēšanas un turēšanas turpināšanu, 36 procenti vēlas dzīvnieku labturības regulējumu Eiropas Savienības līmenī un 17 procenti uzskata, ka spēkā esošie labturības noteikumi ir pietiekami. No šā pētījuma izrietot arī tas, ka lielākā daļa personu, kuras regulāri saskaras ar lauksaimniecības dzīvniekiem un tātad par dzīvnieku labturības standartiem zina daudz vairāk nekā citas personas, uzskata dažādus pašreizējos labturības standartus par pienācīgiem.

Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka likumdevēja uzdevums esot pieņemt samērīgu regulējumu, nevis palauties uz to, ka regulējuma skartie subjekti tam sniegs šā regulējuma pieņemšanas rezultātā iespējamo zaudējumu un pirms tā noteikšanas ieguldīto investīciju matemātisku un ekonomisku aprēķinu. Piecus gadus ilgs pārejas periods neesot pietiekams, jo pamatlīdzekļu vērtība komercdarbības izbeigšanas brīdī sniegtoties no vairākiem desmitiem tūkstošu līdz pat vairākiem miljoniem *euro*. Ņemot vērā ūdeļu dzīves ciklu – trīs gadi –, Pieteikumu iesniedzēji esot plānojuši gūt ieņēmumus minētajā apmērā. Tāpat Pieteikumu iesniedzēji esot ieguldījuši lielas investīcijas savas komercdarbības uzlabošanā un tās šobrīd noteiktajā pārejas periodā nevarēšot atgūt.

Likumdevējs neesot pienācīgi vērtējis citu valstu pieredzi attiecībā uz kompensācijām un/vai pārejas periodu. Saskaņā ar *Eurostat* datiem Latvija pēc ūdeļu kažokādu eksporta rādītājiem esot ieņēmusi sesto vietu Eiropas Savienības valstu vidū, un šajā ziņā lieli nopelni esot sabiedrībai ar ierobežotu atbildību "BALTIC DEVON MINK" un Nīderlandē reģistrētajam komersantam *Van Ansem Participaties B. V.*, jo tie kopumā veidojot apmēram 85 procentus no nozares apgrozījuma Latvijā.

4. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajai un trešajai daļai, kā arī LESD 49. pantam.

Likumprojekts Saeimā esot izskatīts aptuveni astoņu mēnešu laikā un pieņemts trijos lasījumos. Pirms katra lasījuma atbildīgā komisija rīkojusi sēdes, kurās piedalījušies arī ministriju pārstāvji, nozares pārstāvji, Latvijas Pašvaldību savienības pārstāvji un ar dzīvnieku aizsardzību saistīto nevalstisko organizāciju pārstāvji. Tādējādi pirms apstrīdēto normu pieņemšanas esot uzklusātas ieinteresētās institūcijas un personas.

Nozari pārstāvošā biedrība "Latvijas Zvēraudzētāju asociācija" esot uzklusāta visās atbildīgās komisijas sēdēs, un jau pirmajā sēdē tai uzdots jautājums par to, cik ilgs pārejas periods būtu uzskatāms par samērīgu. Biedrības pārstāvis esot norādījis, ka nozarei nav viedokļa par pārejas perioda ilgumu, jo tā nepiekrīt apstrīdēto normu pieņemšanai pēc būtības, bet, ja attiecīgais ierobežojums tomēr tiks noteikts, nozares pārstāvji

vēlētos, lai par to tiktu noteikta maksimāli iespējamā kompensācija – 24 miljoni *euro*. Uzklāusot institūcijas un ieinteresētās personas, atbildīgās komisijas deputāti nolēmuši, ka pārejas periods tiks noteikts, ņemot vērā ūdeļu dzīvildzi, audzēšanas un kaušanas ciklu. Apstrīdēto normu pieņemšanas process kopumā liecinot, ka likumdevējs ir apzinājis Latvijā esošo situāciju un sabiedrības nostāju, kā arī citu valstu praksi. Esot vērtētas alternatīvas iespējas un risinājumi saudzīgas pārejas nodrošināšanai, detalizēti izdiskutēti visi iesniegtie priekšlikumi, nodrošināta ieinteresēto institūciju un personu līdzdalība un viedokļu uzklāusīšana atbildīgās komisijas sēdēs.

Primārais, īpaši svarīgais apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma mērķis esot novērst neētisku, cietsirdīgu un sabiedrības vairākuma vērtībām neatbilstošu izturēšanos pret kažokzvēriem, kā arī novērst ciešanas un nāvi, kam tie tiek pakļauti vienīgi kažokādu ieguves dēļ. Šis mērķis atbilstot Satversmes 116. pantā nostiprinātajam mērķim – sabiedrības tikumības aizsardzība. Ar tikumību esot saprotams sabiedrības vairākuma priekšstats par to, kāda uzvedība demokrātiskā tiesiskā valstī ir akceptējama un sekmē harmonisku sabiedrības funkcionēšanu. Tikumība aptverot sabiedrībā valdošās sociālās un ētiskās normas un priekšstatus par to, kas ir laba un pareiza uzvedība un rīcība. Tikumība aptverot arī tādas laika gaitā nemainīgas, universālas kategorijas kā labsirdība un iecietība.

Laika gaitā esot mainījusies sabiedrības izpratne par dzīvnieku aizsardzības nozīmi, par cieņpilnu un ētisku attieksmi pret dzīvniekiem, kā arī par dzīvnieku kā subjektu morālo un juridisko statusu. Mūsdienās dzīvnieki esot atzīti par justspējīgām būtnēm. Tāpēc uz dzīvniekiem vajagot raudzīties nevis tikai kā uz īpašuma tiesību objektiem, bet arī kā uz subjektiem ar morālu statusu. Spēja just nozīmējot arī spēju ciest. Būtiska esot cilvēkam raksturīgā līdzjūtība un empātija pret dzīvām būtnēm, tostarp dzīvniekiem.

Atzīstot dzīvnieku spēju just un ciest, esot secināms, ka savvaļas dzīvnieku turēšana sprostos un nogalināšana vienīgi kažokādu ieguves dēļ ir cietsirdīga izturēšanās. Dzīve sprostā neatbilstot savvaļas dzīvnieka dabiskajam dzīvesveidam un uzvedībai. Šāda dzīve radot lielu stresu, kura dēļ attīstoties dažādas veselības un uzvedības anomālijas. Par cietsirdīgu esot uzskatāms gan pats nogalināšanas fakts, gan nogalināšanas apstākļi – ūdeļu nosmacēšana gāzes kamerās, lapsu un jenotsuņu nosīšana ar elektrošoku.

Sabiedrības viedoklis par dzīvnieku labturību un nogalināšanu kažokādu ieguves dēļ gan esot noskaidrots vairākos socioloģiskajos pētījumos, gan arī pausts Saeimai adresētajā tiešsaistes petīcijā un piketos. Latvijas sabiedrības viedoklis atbilstot vispārējai Eiropā dominējošajai tendencei. Vairākās valstīs esot aizliegts audzēt un turēt

dzīvniekus kažokādu ieguvei, daļā valstu esot noteikts aizliegums attiecībā uz konkrētām dzīvnieku sugām vai arī kažokzvēru labturības prasības esot tik striktas un sarežģīti izpildāmas, ka pielīdzināmas aizliegumam, un tādēļ uzņēmējdarbība šajā nozarē faktiski vairs netiekot turpināta. Vairākās valstīs attiecīgi likumprojekti esot sagatavošanas stadijā vai vēl tiekot izskatīti parlamentā. Turklāt esot savākts rekordliels parakstu skaits Eiropas Savienības pilsoņu iniciatīvas "Eiropa bez kažokādām" atbalstīšanai. Šo jautājumu vērtēšot Eiropas Komisija.

Ētiska un cieņpilna attieksme pret dzīvniekiem un no tās izrietošais aizliegums tos audzēt, turēt un nogalināt cietsirdīgos apstākļos vienīgi luksusa preces – kažokādu – ieguves dēļ 21. gadsimtā kļūstot par Eiropas un arī Latvijas sabiedrības vairākuma atzītu vērtību un ētikas priekšrakstu. Mūsdienu sabiedrībā neesot akceptējama cietsirdīga izturēšanās pret dzīvniekiem un to nogalināšana triviālu iemeslu dēļ. Šādas prakses turpināšana apdraudētu sabiedrības vairākuma vērtību – ētiska un cieņpilna attieksme pret dzīvniekiem.

Vairāki apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma aspekti esot saistīti ar šā ierobežojuma leģitīmo mērķi – citu cilvēku tiesību aizsardzība. Proti, ar šo ierobežojumu tiekot aizsargātas citu cilvēku tiesības uz labvēlīgu vidi, novēršot zvēraudzēšanas un dzīvnieku nogalināšanas rezultātā radīto vides piesārņojumu, veicinot bioloģiskās daudzveidības saglabāšanos, kā arī samazinot siltumnīcefekta gāzu emisiju intensitāti un klimata pārmaiņu risku. Vides piesārņojumu it sevišķi izjūtot kažokzvēru audzētavu apkaimju iedzīvotāji. Tāpat esot jāņem vērā, ka Amerikas ūdeles – un Latvijā galvenokārt tieši tās tiekot audzētas kažokādu ieguvei – ir invazīva suga. To audzēšana un turēšana varot novest pie citu dzīvnieku sugu izsīkšanas vai izmiršanas.

Tāpat ar apstrīdētajās normās ietverto ierobežojumu tiekot aizsargātas citu cilvēku tiesības uz veselību, mazinot Slimību profilakses un kontroles centra konstatēto Covid-19 infekcijas izplatību kažokzvēru audzētavās esošo dzīvnieku un strādājošo cilvēku vidū, kā arī citu zoonožu (infekcijas slimības, ar kurām slimo gan cilvēki, gan dzīvnieki) izplatību. Esot konstatēts, ka kažokzvēru audzētavās turēto dzīvnieku populācijā cirkulē SARS-CoV-2 vīruss un notiek tā transmisija no cilvēkiem uz dzīvniekiem un otrādi. Tādējādi varot attīstīties jauni vīrusa paveidi, pret kuriem vakcīnas nav pietiekami efektīvas, un sākties jauni infekcijas uzliesmojumi cilvēku vidū. Tiekot novērsti arī patērētāju un kažokzvēru audzētavu darbinieku veselības apdraudējumi, kas saistīti ar toksisku ķīmikāliju izmantošanu kažokādu apstrādes procesā.

Apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums esot noteikts arī tāpēc, lai aizsargātu sabiedrības labklājību. Proti, apstrīdētās

normas veicinot tādas sabiedrības veidošanos, kuras locekļi cieņpilni izturas pret dzīvniekiem. Turpinot cietsirdīgu izturēšanos pret dzīvniekiem un to nogalināšanu triviālu iemeslu dēļ, tiktu apdraudētas sabiedrībai nozīmīgas vērtības un līdz ar to sabiedrībai tiktu liegts funkcionēt harmoniski. Saeima uzsver arī sabiedrības labklājības un ilgtspējīgas attīstības principu tiešo saistību. Sabiedrības ilgtspējība nozīmēnot labklājības, vides un ekonomikas integrētu un līdzsvarotu attīstību. Sabiedrības labklājības aizsardzība aptverot arī rūpes par apkārtējo vidi un dabu, tātad arī par dzīvniekiem un to dzīves apstākļiem.

Apstrīdētajās normās ietvertais aizliegums neesot absolūts, jo attiecoties uz visām personām neatkarīgi no to individuālajām pazīmēm. Apstrīdētās normas ierobežojot Pieteikumu iesniedzēju tiesības veikt komercdarbību tikai konkrētā, šaurā nozarē. Tās paredzot arī individuālu apstākļu vērtēšanu, lai nošķirtu dažādus ar dzīvnieku audzēšanu un turēšanu saistītas komercdarbības veidus atkarībā no tās mērķa, un attiecoties tikai uz tādu dzīvnieku audzēšanu un turēšanu, kuras vienīgais vai galvenais mērķis ir kažokādu ieguve.

Pretēji Pieteikumu iesniedzēju norādītajam atbildīgās komisijas sēdēs esot vērtēts tas, vai cietsirdīgu izturēšanos pret dzīvniekiem ir iespējams novērst, pastiprinot dzīvnieku labturības prasības. Tomēr esot secināts, ka ar šo līdzekli nav iespējams sasniegt pamattiesību ierobežojuma legītimos mērķus, it īpaši mērķi principiāli atteikties no dzīvnieku nogalināšanas un novērst cietsirdīgu izturēšanos pret tiem. Videonovērošanas ieviešana arī nebūtu efektīvs līdzeklis, jo kažokzvēru audzētavās turēto dzīvnieku skaits esot pārāk liels.

Pat tad, ja noteiktās kažokzvēru labturības prasības tiktu ievērotas, sprosti, kuros savvaļas dzīvnieki tiek turēti, neatbilstot to dabiskās dzīves apstākļiem. Labturība kažokzvēru audzētavās vispār neesot iespējama. Turklāt labturības prasības pašas par sevi nenožīmējot ētisku un cieņpilnu attieksmi pret dzīvniekiem. Dzīvnieku nogalināšanu un ciešanas varot novērst vienīgi ar apstrīdētajās normās ietverto aizliegumu turpināt dzīvnieku audzēšanu, turēšanu un nogalināšanu kažokādu ieguvei. Par alternatīvu līdzekli nevarot tikt uzskatīta aizlieguma neesība.

Attiecībā uz Covid-19 izplatības riska novēršanu iespējama alternatīva varētu būt bijusi visu dzīvnieku izkaušana. Apstrīdētajās normās esot paredzēts saudzīgāks regulējums un saprātīgs pārejas periods. Tas fakts, ka Pieteikumu iesniedzēji ir saņēmuši atļauju piesārņojošu darbību veikšanai, jau pats par sevi nozīmējot to, ka tiek radīts vides piesārņojums. Ar apstrīdētajām normām tiekot nodrošinātas personu tiesības dzīvot labvēlīgā vidē, kā arī veicināta klimata pārmaiņu riska mazināšana un labvēlīgas vides saglabāšana nākamajām paaudzēm. Apstrīdētās normas veicinot arī valsts ilgtspējīgu attīstību, jo ar vides

aizsardzību un klimata pārmaiņām saistītie jautājumi esot būtisks ilgtspējības aspekts.

Saeima norāda, ka iepretim ētiska un morāla rakstura apsvērumiem attiecībā uz dzīvniekiem neesot konstatējams nekāds īpašs labums, ko sabiedrībai un valstij dotu kažokādu ieguve un ražošana. Šīs nozares ietekme uz tautsaimniecību neesot liela, tai neesot augstas pievienotās vērtības, un tā neveicinot valsts kopējās tautsaimniecības attīstību. Pasaulē pieprasījums pēc kažokādām mazinoties. Eiropas Rekonstrukcijas un attīstības banka esot norādījusi, ka vairs nekreditēšot ar zvēraudzēšanu saistītus projektus, un līdzīgu nostāju paudušas arī citas bankas, piemēram, Nīderlandē un Lielbritānijā. Turklāt mūsdienās esot pieejams ļoti plašs siltu apģērbu ražošanai izmantojamu alternatīvu materiālu klāsts. Bez tam valstīm esot pienākums preventīvi novērst dzīvnieku slimības un nekavējoties ieviest Covid-19 izplatības ierobežošanai nepieciešamos pasākumus.

Ar apstrīdētajām normām tiekot kontrolēta īpašuma izmantošana, liedzot to turpmāk izmantot komercdarbības veikšanai konkrētā nozarē. Pretēji pieteikumos apgalvotajam apstrīdētās normas neparedzot īpašuma piespiedu atsavināšanu, kā arī neliedzot Pieteikumu iesniedzējiem valdīt un lietot tiem piederošo īpašumu.

Tiesiskās palāvības aizsardzības princips neizslēdzot to, ka indivīda reiz iegūtās tiesības var tikt grozītas tiesiskā veidā. Likumprojekts, kas paredzēja aizliegumu audzēt un turēt dzīvniekus kažokādu ieguvei, Saeimai esot iesniegts vairāk nekā pēc sešiem gadiem kopš 2015. gada, kad analoga kolektīvā iniciatīva par šāda aizlieguma ieviešanu tika izskatīta un noraidīta. Vajagot ņemt vērā to, ka 2020. gadā situācija būtiski mainījās saistībā ar Covid-19 infekcijas izplatību. Attiecīgajā laika posmā esot pieaugusi arī sabiedrības neapmierinātība ar cietsirdīgu izturēšanos pret kažokzvēriem to audzētavās. Tādējādi Pieteikumu iesniedzējiem jau vajadzējis būt zināmam priekšstatam par to pārstāvētajā nozarē iespējamiem sarežģījumiem. Priekšstats par turpmāko notikumu attīstību varējis izrietēt arī no citās Eiropas valstīs noteiktā kažokādu ražošanas aizlieguma. Tādējādi Pieteikumu iesniedzēji neesot varējuši pamatoti un saprātīgi palauties uz to, ka tiesiskais regulējums attiecībā uz zvēraudzēšanu Latvijā netiks mainīts.

Saprātīgs pārejas periods un pienācīga kompensācija esot divi alternatīvi mehānismi, kas varot nodrošināt saudzējošu pāreju uz jauno tiesisko regulējumu. Likumdevējs savas rīcības brīvības ietvaros esot izraudzījies un noteicis saprātīgu pārejas periodu, lai Pieteikumu iesniedzēji varētu realizēt dzīvniekus kažokādu ieguvei, atpelnīt savas investīcijas, samazināt potenciālos zaudējumus un sagatavoties

uzņēmējdarbības pārorientācijai vai likvidācijai. Likumdevējs esot apzināti izšķīries par optimālo risinājumu un izraudzīies tikai pārejas periodu. Analizējot citu valstu praksi, esot ņemts vērā tas, ka dažādās valstīs kažokādu ražošanas industrijas mērogs un ieguldījums tautsaimniecībā ir ļoti atšķirīgs, kā arī tas, ka kompensācijas izmaksātas tikai tur, kur vispār nav noteikts pārejas periods vai arī tas ir ārkārtīgi īss. Citās Eiropas valstīs, kur tāpat kā Latvijā nolemts nemaksāt kompensācijas, bet paredzēt pārejas periodu, tas esot noteikts piecu līdz 10 gadu robežās. Esot vērtēti arī citu nozaru likumos noteiktie pārejas periodi, piemēram, sakarā ar Rīgā esošo azartspēļu vietu likvidēšanu.

Pēc Saeimas ieskata, piecus gadus ilgā pārejas periodā komersanti varot pilnībā realizēt visus tiem piederošos kažokzvērus. Pieteikumu iesniedzēju viedoklis par nepieciešamību kompensēt katra dzīvnieka vērtību neesot pamatots, jo līdz 2027. gada 31. decembrim iegūto kažokādu apstrāde, eksports un tirdzniecība, tātad arī iespēja gūt peļņu Latvijā nav liegta. Piecu gadu laikā esot iespējams pārorientēt uzņēmējdarbību. Turklāt dzīvnieku audzēšana un turēšana neesot aizliegta tad, ja kažokādu ieguve ir tikai pakārtots, nevis vienīgais vai galvenais saimnieciskās darbības mērķis. Pieci gadi esot pietiekams termiņš arī tam, lai visi kažokzvēru audzētavu darbinieki varētu atrast jaunu darbavietu.

Saeima norāda, ka Eiropas Savienības dalībvalsts pasākumi, kas vērsti uz to, lai ierobežotu vai padarītu mazāk pievilcīgu ar LESD noteikto pamatbrīvību īstenošanu, var būt pieļaujami, ja tie atbilst samērīguma prasībām un ir piemērojami nediskriminējošā veidā. Viens no apstrīdētajās normās ietvertā ierobežojuma leģitīmajiem mērķiem esot citu cilvēku veselības aizsardzība. Šis mērķis ietilpstot LESD 52. pantā minēto mērķu lokā. Ierobežojums kalpojot arī citu sabiedrības interešu – dzīvnieku, apkārtējās vides un patērētāju – aizsardzībai.

LESD 8.–13. pantā ietverto pamatmērķu vidū esot arī vides aizsardzība, patērētāju tiesību aizsardzība, dzīvnieku labturība jeb labklājība un cilvēku veselības aizsardzības līmeņa paaugstināšana. Visi šie mērķi atspoguļojot nozīmīgas Eiropas Savienības vērtības. Dzīvnieku, vides un patērētāju tiesību aizsardzība kalpojot LESD 52. pantā tieši neierakstītu, taču Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā atzītu leģitīmu mērķu sasniegšanai.

Likumprojekts esot nosūtīts Eiropas Komisijai, jo paredzējis aizliegt noteikta produkta ražošanu, ieviešanu, tirdzniecību vai izmantošanu. Nekādi iebildumi, atzinumi vai komentāri par likumprojektu neesot saņemti. Šis apstāklis apliecinot apstrīdēto normu saderību ar Eiropas Savienības iekšējo tīgu un atbilstību Eiropas Savienības tiesībām.

5. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajai un trešajai daļai, kā arī LESD 49. pantam.

Likumprojekts Saeimā esot skatīts ilgāk nekā gadu. Tas esot apspriests kopumā piecās atbildīgās komisijas sēdēs, kurās piedalījušās un uzklusītas ieinteresētās personas un institūciju pārstāvji, kas vēlējās paust savu viedokli. Tāpat esot notikušas diskusijas gan par pārejas perioda ilgumu, gan par kompensāciju izmaksām un ārvalstu praksi attiecībā uz kažokzvēru audzēšanas un turēšanas aizliegumu. Esot apspriestas arī tiesiskā regulējuma alternatīvas, piemēram, iespēja ieviest videonovērošanu.

Ar apstrīdētajām normām noteiktajam ierobežojumam esot legītimi mērķi – sabiedrības tikumības un labklājības aizsardzība un citu cilvēku tiesību aizsardzība. Viens no svarīgākajiem apstrīdēto normu mērķiem esot valsts ilgtspējīga attīstība, respektīvi, sabiedrības labklājības, dzīvnieku un apkārtējās vides aizsardzības, kā arī ekonomikas integrēta un līdzsvarota attīstība ilgtermiņā. Ilgtspējīga attīstība esot nesaraucjami saistīta ar sabiedrības labklājību, kā arī līdzsvarotu un atbildīgu apkārtējās vides uzlabošanu, kas ietverot arī cilvēku dzīvei piemērotu apstākļu un sabiedrības labklājības nodrošināšanu. Sabiedrības labklājība neesot iedomājama bez ilgtspējīgas attīstības politikas un tai atbilstošiēm likumdevēja pieņemtiēm lēmumiēm.

Ar apstrīdētajām normām noteiktā ierobežojuma mērķi nevarot aplūkot atrauti no Eiropā un visā pasaulē arvien skaidrāk izteiktās tendences attiecībā uz kažokzvēru audzēšanu un turēšanu. Šobrīd Eiropas Komisijā esot iesniegta Eiropas pilsoņu iniciatīva "Eiropa bez kažokādām" un saņemti 1 502 319 apstiprināti paziņojumi par atbalstu tai. Kažokzvēru audzēšana esot aizliegta 19 Eiropas valstīs, tostarp 14 Eiropas Savienības dalībvalstīs. Citās valstīs stingro labturības likumu vai konkrētu sugu dzīvnieku audzēšanas un turēšanas aizlieguma dēļ esot slēgtas visas kažokzvēru fermas.

Tieslietu ministrija norāda, ka apstrīdētajās normās ietvertais ierobežojums ir vērstš uz to, lai nodrošinātu humānu attieksmi pret dzīvniekiem, kā arī ilgtspējīgu un demokrātisku valsts attīstību. Turklāt Dzīvnieku aizsardzības likuma preambulā esot norādīts, ka cilvēces ētiskais pienākums ir nodrošināt visu sugu dzīvnieku labturību un aizsardzību, jo katrs īpatnis pats par sevi ir vērtība. Cilvēkam esot morāls pienākums cienīt jebkuru radību, izturēties pret dzīvniekiem ar iejūtīgu sapratni un tos aizsargāt. Nevienam neesot atļauts bez pamatota iemesla nogalināt dzīvnieku, nodarīt tam sāpes, radīt ciešanas vai citādi kaitēt.

Nepastāvot citi, mazāk ierobežojoši līdzekļi, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma legītimos mērķus varētu sasniegt tikpat iedarbīgi un

efektīvi. Nebūtu pamatoti par alternatīviem pasākumiem uzskatīt jaunu labturības prasību ieviešanu vai spēkā esošo prasību uzlabošanu. Ar labturības prasību izmaiņām nevarot nedz mazināt iesprostojumā turēto savvaļas dzīvnieku ciešanas, nedz arī novērst to nonāvēšanu, līdz ar to nevarot tikt nodrošināta arī sabiedrības tikumības aizsardzība. Turklāt dzīvnieku ciešanas esot neizbēgams kažokzvēru audzēšanas un turēšanas aspekts, bez kā šis uzņēmējdarbības veids nebūtu rentabls. Šo atziņu apstiprinot tas, ka labturības prasību paaugstināšanas dēļ, piemēram, Vācijā attiecīgā uzņēmējdarbība jau ir izbeigta.

Komersantiem neesot pamatotu tiesību paļauties uz to, ka jebkādas komercdarbības regulējums laika gaitā, mainoties faktiskajai situācijai, nevarētu tikt grozīts. Lai arī 2015. gadā Saeima pieņēma lēmumu, kas konceptuāli atšķiras no tā, ko nosaka apstrīdētās normas, Pieteikumu iesniedzēji, pēc Tieslietu ministrijas ieskata, tomēr neesot varējuši paļauties uz to, ka gadu gaitā situācija paliks nemainīga un likumdevējs nekad nepieņemts citādu lēmumu. Kaut arī normatīvais regulējums tika grozīts tikai Covid-19 pandēmijas laikā un attiecīgo grozījumu mērķis bija cits, vajagot ņemt vērā kopējās tendences attiecībā uz kažokzvēru audzēšanu un turēšanu gan Latvijā, gan visā Eiropā. Tādējādi Pieteikumu iesniedzēju paļaušanās uz savas darbības nozares nemainīgumu neesot pamatota.

Tieslietu ministrija apliecina, ka likumdevējs ir vērtējis, cik ilgs pārejas periods būtu nepieciešams, lai pēc iespējas mazinātu apstrīdēto normu negatīvo ietekmi uz Pieteikumu iesniedzējiem, un secinājis: lai varētu atzīt, ka ir nodrošināta tiesiskās palāvēšanas aizsardzības principam atbilstoša un saudzējoša pāreja uz jauno tiesisko regulējumu, pietiekams ir piecu gadu pārejas periods.

Apstrīdētajās normās ietvertais aizliegums liekot šķēršļus tiem citu dalībvalstu uzņēmējiem, kuri veic ar kažokzvēru audzēšanu un turēšanu saistītu uzņēmējdarbību Latvijā. Šis aizliegums varot ierobežot attiecīgo personu uzņēmējdarbības brīvību un varot tikt atzīts par ierobežojumu LESD 49. panta izpratnē.

Tomēr uzņēmējdarbības brīvība neesot absolūta un varot tikt ierobežota LESD 52. pantā noteikto leģitīmo mērķu dēļ, kā arī tādu iemeslu dēļ, kuri gan tiešā veidā LESD nav norādīti, bet ir atzīti par pamatotiem Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā, proti, tā saucamo vispārējo interešu apsvērumu dēļ. Konkrētajā gadījumā ierobežojums kalpojot vairākiem leģitīmiem mērķiem, kas būtu pamatoti atzīstami par vispārējo interešu apsvērumiem, un tie esot šādi: sabiedrības tikumības aizsardzība, nodrošinot ētisku un cieņpilnu attieksmi pret dzīvniekiem un novēršot cietsirdīgu apiešanos ar kažokzvēriem, kā arī sabiedrības veselības, vides un dzīvnieku aizsardzība.

Kažokzvēru audzēšanas un turēšanas jomā dalībvalstu iestādēm esot piešķirta plaša rīcības brīvība, lai tās noteiktu stingrākas prasības, kas vajadzīgas sabiedrības tikumības, veselības un vides aizsardzībai, un tostarp pat aizliegtu kažokzvēru audzēšanu un turēšanu, ciktāl šāds ierobežojums ir piemērots un samērīgs. Pēc Tieslietu ministrijas ieskata, attiecīgais ierobežojums ir samērīgs.

6. Pieaicinātā persona – Veselības ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajai un trešajai daļai, kā arī LESD 49. pantam.

Veselības ministrija, atsaucoties uz Slimību profilakses un kontroles centra sniegto informāciju, norāda, ka tobrīd, kad tā iesniegusi savu viedokli, pasaulē esot ziņots par to, ka kažokzvēru populācijā var izplatīties ne tikai SARS-CoV-2 vīrusa celms, bet arī citas infekcijas slimības, tostarp putnu gripa, kas jau konstatēta Somijā 10 kažokzvēru fermās, kur tiek audzētas un turētas sudrablapsas un ūdeles. Ūdeles esot pret visiem gripas vīrusiem, kā arī pret koronavīrusiem jutīga suga. Šo dzīvnieku populācijās iepriekš esot atklāti cūku, putnu un sezonālās gripas vīrusi. Kopš 2020. gada ūdeļu novietnēs esot konstatēti vairāki SARS-CoV-2 introducēšanas gadījumi.

Ar gripas vīrusu inficētām ūdelēm varot būt tādi klīniski simptomi, kas izraisa nāvi, taču tās varot būt inficētas arī asimptomātiski un tas apgrūtinot savlaicīgu infekcijas izplatības konstatēšanu un kontroles pasākumu veikšanu. Tā kā vīrusi izplatoties dzīvnieku populācijā, esot iespējama to evolūcija, mutācijas un tāda gripas vīrusa veidošanās, pret kuru cilvēku populācijai nav imunitātes un kuram piemīt spēja pāriet no dzīvnieka uz cilvēku, pārvarot sugu barjeru. Pašlaik ūdeļu vai citu kažokzvēru audzēšanas sektorā netiekot veikti gripas vīrusu uzraudzības vai profilakses pasākumi, tādējādi varot palikt nepamanīta vīrusa ievazāšana, kā arī pārnešana no un uz darbiniekiem.

Iepriekš minētās zoonozes – gan Covid-19, gan putnu gripa – apdraudot sabiedrības veselību un varot izraisīt starptautiska mēroga ārkārtas situāciju tad, ja būs izveidojušies jauni vīrusu celmi ar paaugstinātu klīnisko un epidemioloģisko bīstamību. Kažokzvēru fermās veiktie uzraudzības un kontroles pasākumi ne vienmēr esot pietiekami efektīvi, lai laikus konstatētu vīrusu ievazāšanos un cirkulāciju un veiktu nepieciešamos pasākumus mutāciju novēršanai un darbinieku aizsardzībai pret inficēšanos.

7. Pieaicinātā persona – Zemkopības ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajai un trešajai daļai, kā arī LESD 49. pantam.

Likumdevējs, grozot tiesisko regulējumu, esot noteicis atbilstošu periodu pārejai uz jaunu tiesisko regulējumu. Apstrīdētajās normās noteiktais to spēkā stāšanās termiņš – 2028. gada 1. janvāris – esot vērsts uz tiesiskās stabilitātes nodrošināšanu, saglabājot saprātīgu līdzsvaru starp Pieteikumu iesniedzēju tiesiskās palāvbības un sabiedrības interešu aizsardzību.

Pēc Zemkopības ministrijas ieskata, nosakot laika ziņā attālinātu aizliegumu audzēt un turēt dzīvniekus kažokādu ieguvei, neesot nepieciešams paredzēt atlīdzinājumu, kas kompensētu šajā nozarē saimniecisko darbību veicošajiem uzņēmumiem radušos zaudējumus. Termiņš, kas pārsniedz piecus gadus kopš apstrīdēto normu pieņemšanas, esot pietiekami ilgs, lai kažokzvēru audzētāji varētu rast tādus risinājumus un īstenot tādus pasākumus, kas pēc iespējas mazinātu vai pat novērstu negatīvās ekonomiskās sekas, kas tiem izriet no aizlieguma audzēt un turēt dzīvniekus kažokādu ieguvei. Piecu gadu laikā nozare varot tikt pārorientēta un varot tikt atgūti finanšu resursi, kas ieguldīti vaislas dzīvnieku atražošanā.

Apstrīdētajās normās noteiktais pamattiesību ierobežojums neesot uzskatāms par tādu, kas Pieteikumu iesniedzējiem pilnībā aizliegtu turpināt komercdarbību. Kažokādu ieguve esot tikai viens no dzīvnieku audzēšanas un turēšanas mērķiem, turklāt iegūt kažokādas neesot aizliegts tādā gadījumā, ja dzīvnieku turēšanas un audzēšanas pamatmērķis ir, piemēram, pārtikas ieguve. Tāpat personai neesot liegts izvēlēties citu komercdarbības veidu un nodarboties ar to savā nekustamajā īpašumā.

Komerciālos nolūkos audzēti un turēti lauksaimniecības dzīvnieki tiekot uzskatīti par jutīgām būtnēm tādā nozīmē, ka tie ir spējīgi piedzīvot prieku un ciešanas. Kažokzvēru audzētavās dzīvnieki tiekot turēti stiepļu sprostos, un tādējādi nevarot tikt apmierinātas tādas šo dzīvnieku etoloģiskās vajadzības kā, piemēram, ūdelēm būtiskā iespēja peldēt.

Apstrīdētās normas esot pieņemtas, lai panāktu līdzsvaru starp dzīvnieku audzēšanu kā ekonomisku darbību un sabiedrības interesēm novērst neētisku un sabiedrības vērtībām neatbilstošu izturēšanos pret dzīvniekiem, kā arī mazināt piesārņojuma problēmas, tostarp zvēraudzētavu tuvumā valdošo nepatīkamo smaku, kas ievērojami traucē, piemēram, tūrisma attīstībai un negatīvi ietekmē vietējo iedzīvotāju investīciju iespējas. Apstrīdētajās normās noteiktais pamattiesību ierobežojums skarot atsevišķus komersantus, bet ar leģitīmo mērķi aizsargātās tiesības un intereses attiecoties uz daudz plašāku personu loku un labumu no šā ierobežojuma gūstot visa sabiedrība.

Galvenās ar kažokādu ražošanas nozari saistītās problēmas esot ūdens piesārņošana ar slāpekli un fosforu, ekskrementu smaka,

nogalināto dzīvnieku ķermeņu radītais bīstamais piesārņojums, palielinātais risks, ka vietējie iedzīvotāji var inficēties ar vīrusu, baktēriju, sēnīšu vai parazītu izraisītām zoonozēm, kā arī ar lielo enerģijas patēriņu un siltumnīcefekta gāzu izdalīšanos saistītais vides piesārņojums. Ne tikai videi, bet arī pašiem kažokādu nēsātājiem kaitīgas esot daudzās kažokādu apstrādē izmantotās ķīmikālijas, tostarp virsmaktīvās vielas, taukvielas, minerālsāļi, šķīdinātāji, skābes, formaldehīds, no akmeņogļu darvas iegūtas vielas, tanīni, biocīdi, fungicīdi, krāsvielas, balinātāji un citas vielas.

Kažokādu ražošanas process esot līdz pat 28 reizēm kaitīgāks videi nekā jebkuru citu tekstilmateriālu ražošanas process, jo piesārņojot gan zemi, gan gaisu, gan ūdeni. Viena kilograma ūdeļu kažokādas saražošanas atstājot uz klimatu piecas reizes spēcīgāku ietekmi nekā otra šajā ziņā ietekmīgākā tekstilmateriāla – vilnas – saražošanas tādā pašā apjomā. Tas esot saistīts gan ar lielo zvēraudzētavās patērēto barības apjomu, gan amonjaka emisiju no ūdeļu mēsliem.

Zemkopības ministrija norāda, ka apstrīdētajās normās ietvertā ierobežojuma legitīmais mērķis ir novērst neētisku un sabiedrības vērtībām neatbilstošu izturēšanos pret dzīvniekiem. Eiropas Savienībā arvien lielāka uzmanība tiek pievērsta dzīvnieku aizsardzības un labturības jautājumiem. Dzīvnieku audzēšana un turēšana kažokādu ieguvei esot aizliegta jau 17 Eiropas Savienības dalībvalstīs, trijās dalībvalstīs noteikts daļējs aizliegums un vēl trijās uzsāktas parlamentāras diskusijas par aizlieguma noteikšanu. Aicinājums Eiropas Savienībā noteikt vienotu kažokzvēru audzēšanas un turēšanas aizliegumu esot pausts Eiropas pilsoņu iniciatīvā "Eiropa bez kažokādām".

Tā kā apstrīdētajās normās ietvertā ierobežojuma mērķis esot izbeigt dzīvnieku audzēšanu un nogalināšanu kažokādu ieguves dēļ kā neētisku, cietsirdīgu un izzūdošu uzņēmējdarbības veidu, labturības nosacījumu pastiprināšana neesot tikpat iedarbīga kā apstrīdētās normas un neļaujot ierobežojuma legitīmos mērķus sasniegt tādā pašā kvalitātē, kādā tie tiek sasniegti ar apstrīdētajām normām. Aizliegums audzēt un turēt dzīvniekus kažokādu ieguvei esot vienīgais efektīvais līdzeklis, kas ļaujot sasniegt apstrīdēto normu legitīmo mērķi nepieciešamajā kvalitātē, jo arī stingrāku labturības prasību ieviešana nenovērstu kažokzvēru turpmāku nogalināšanu. Turklāt Covid-19 infekcijas izplatības laikā vienā no kažokzvēru audzētavām konstatēts, ka veiktie drošības pasākumi nav bijuši efektīvi.

Apstrīdētajās normās neesot paredzēta atšķirīga attieksme, kas būtu balstīta uz citas valsts pilsonību vai reģistrāciju citā Eiropas Savienības dalībvalstī vai arī vērsta pret uzņēmumiem, kuru kapitāls ir saistīts ar

citās Eiropas Savienības dalībvalstīs dibinātiem uzņēmumiem. Tādējādi nevienam no Pieteikumu iesniedzējiem neesot aizskartas LESD 49. pantā paredzētās tiesības. Šo tiesību aizskārums neesot saskatāms, jo visas prasības esot attiecinātas vienādi uz visiem subjektiem.

Esot jāņem vērā arī tas, ka apstrīdēto normu mērķis atbilst LESD 13. pantā noteiktajai prasībai veltīt pienācīgu uzmanību dzīvnieku kā jutīgu būtnu labturībai. Tā kā šī tiesību norma dod dalībvalstīm iespēju pieņemt papildu noteikumus ar mērķi paplašināt dzīvnieku aizsardzību, dalībvalstis varot izbeigt cietsirdīgu izturēšanos pret kažokzvēriem, kas izpaužas kā to audzēšana un turēšana sprostos un sekojoša nogalināšana vienīgi kažokādu ieguves nolūkā.

8. Pieaicinātā persona – Ekonomikas ministrija – norāda, ka pēdējos gados kažokzvēru audzēšanas nozarē samazinās gan uzņēmumu, gan nodarbināto skaits.

Lauksaimniecības nozarē "citu dzīvnieku audzēšana" 2021. gadā darbojušies 154 uzņēmumi ar kopējo apgrozījumu 20,3 miljoni *euro*. Šajā nozarē nodarbināti 378 strādājošie, kas veidojuši 0,65 procentus no kopējā lauksaimniecībā strādājošo skaita un 0,04 procentus no kopējā Latvijā strādājošo skaita.

Lauksaimniecības dzīvnieku reģistrā reģistrēto kažokzvēru skaits 2023. gadā sasniedzis 229,2 tūkstošus un bijis par gandrīz 75 procentiem mazāks nekā 2013. gadā. Pēdējos gados caurmērā 99 procenti no visiem kažokzvēriem bijušas ūdeles. Reģistrēto kažokzvēru audzētavu (saimniecību) skaits 2023. gadā sasniedzis 31 un bijis par 33 procentiem mazāks nekā 2013. gadā.

Ar kažokzvēru audzēšanu esot saistītas atsevišķas nelielas apstrādes rūpniecības nozares, tādas kā kažokādas izstrādājumu ražošana un ādu miecēšana un apstrāde, kažokādu apstrāde un krāsošana. Abās minētajās nozarēs kopumā 2021. gadā darbojušies 17 uzņēmumi ar kopējo apgrozījumu aptuveni 140 tūkstoši *euro*, un tajos bijuši nodarbināti 22 strādājošie. Saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes datiem šo nozaru īpatsvars Latvijas apstrādes rūpniecībā kopumā veidojis 0,001 procentu pēc apgrozījuma un 0,02 procentus pēc nodarbināto skaita.

Ņemot vērā ar kažokzvēru audzēšanu tieši un pakārtoti saistīto nozaru uzņēmumu darbības rādītājus par pēdējiem trim gadiem, Ekonomikas ministrija uzskata, ka kažokzvēru audzēšanas nozares pieņesums Latvijas ekonomikai ir ļoti mazs. Tas nozīmējot to, ka līdz šim pieņemtie lēmumi par nozares darbības ierobežošanu un normatīvajos aktos ieviestās izmaiņas faktiski neietekmē kopējo ekonomikas attīstību.

9. Pieaicinātā persona – Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija – norāda, ka dzīvnieku nogalināšana kažokādu ieguvei un dzīvniekiem sagādātās ciešanas neatbilst mūsdienu sabiedrības prasībām un nav savienojamas ar ētikas normām. Vairāk nekā puse jeb 63 procenti Latvijas iedzīvotāju neatbalstot dzīvnieku audzēšanu un turēšanu kažokādu ieguvei – to apliecinot 2021. gada vasarā sabiedriskās domas pētījumu centra SKDS veiktās aptaujas rezultāti. Kažokādu industrija un zvēraudzēšana esot pilnībā vai daļēji aizliegta jau 16 Eiropas valstīs. Dažu gadu laikā zvēraudzēšanas aizliegumam pievienojušās Igaunija, Francija, Čehija, Norvēģija, Beļģija, Luksemburga un Slovākija. Aktīva sabiedriskā diskusija par zvēraudzēšanas aizliegumu risinoties Lietuvā, Polijā, Bulgārijā, Īrijā un citās valstīs.

Turklāt esot jāņem vērā tas, ka kažokādu ieguvei tiek audzēti Latvijas dabai neraksturīgi savvaļas sugu dzīvnieki, galvenokārt Amerikas ūdele, kas Latvijā ir invazīva suga. Šī suga Latvijas teritorijā neesot mērķtiecīgi introducēta, un tās populācija savvaļā esot veidojusies no īpatņiem, kas izbēguši no kažokzvēru audzētavām. Amerikas ūdeles esot suga, kuras dēļ Latvijā izzūd Eiropas ūdeles un kura līdztekus ar citu invazīvo sugu – jenotsuni – atstājusi būtisku negatīvu ietekmi uz Latvijas ornitofaunu, īpaši uz zemes ligzdojošo putnu sugām. Amerikas ūdele kaitējot bioloģiskajai daudzveidībai, nogalinot savvaļas putnus, postot to ligzdas un nogalinot mazus. Invazīvas svešzemju sugas varot radīt arī būtiski kaitīgu ietekmi uz cilvēka veselību un ekonomiku.

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija norāda, ka Eiropas Komisija 2021. gada 30. jūnijā paudusi apņemšanos līdz 2027. gadam pilnībā aizliegt lauksaimniecības dzīvnieku turēšanu sprostos. Plānotais aizliegums ik gadu varētu skart vairāk nekā 300 miljonus dējējvistu, sīvēnmāšu, teļu, trušu, zosu un citu lauksaimniecības dzīvnieku. Līdz ar to attiecīgais regulējums varētu būt vēl plašāks un tikt attiecināts ne tikai uz kažokzvēru audzēšanu.

10. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka ar apstrīdētajām normām noteiktais Pieteikumu iesniedzēju tiesību uz īpašumu ierobežojums ir attaisnojams un samērīgs.

Apstrīdētās normas neaizliedzot saimnieciskās darbības īstenošanu attiecīgajā jomā tad, ja kažokzvēru audzēšanas un turēšanas vienīgais vai galvenais nolūks nav kažokādu ieguve. Tātad pirms apstrīdēto normu pieņemšanas esot izvērtēti individuālie apstākļi un iespējamie izņēmuma gadījumi, kad saimnieciskā darbība attiecīgajā jomā varētu tikt turpināta. Līdz ar to neesot pamata atzīt, ka apstrīdētajās normās ietvertais aizliegums būtu absolūts.

Atbildīga un humāna izturēšanās pret dzīvniekiem esot ietverta vides aizsardzības un ilgtspējības principā kā aizsargājama vispārcilvēciska vērtība. Saeimas norādītie apstrīdētajās normās ietvertā ierobežojuma mērķi esot legītīmi. Primārs un īpaši svarīgs ar apstrīdētajās normās ietverto ierobežojumu sasniedzamais mērķis esot kažokzvēru dzīvības aizsardzība tajos gadījumos, kad dzīvnieki tiek audzēti un turēti tikai un vienīgi kažokādu ieguves dēļ. Šis mērķis mūsdienu sabiedrībā un apstākļos, kad ar tehnoloģiju palīdzību var tikt ražoti praktiskajā ziņā atbilstoši virsapgērbi, esot saskanīgs ar konstitucionālajām vērtībām – vispārcilvēcību, ilgtspējību, tikumību un sabiedrības labklājību. Tādējādi apstrīdētajās normās ietvertā ierobežojuma legītīmie mērķi esot sabiedrības labklājības un tikumības aizsardzība.

Apstrīdētajās normās ietvertais ierobežojums esot piemērots legītīmo mērķu sasniegšanai un vienīgais veids, kādā šos legītīmos mērķus var sasniegt. Proti, neesot alternatīvu līdzekļu, ar kuriem varētu nodrošināt kažokzvēru tiesības uz dzīvību.

Likumdevējs esot izšķīries par noteiktu pārejas periodu kā mehānismu, kas kompensēs apstrīdētajās normās ietverto tiesību uz īpašumu ierobežojumu un tiesiskās palāvības aizskārumu. Atbildīgā komisija gan būtu varējusi noskaidrot katras no kopumā astoņām kažokzvēru audzētavām viedokli un iegūt vismaz aptuvenu ekonomisko zaudējumu aprēķinu, kā arī apzināt dažādus viedokļus par vēlamo saudzīga pārejas perioda termiņu. Tomēr nozares pārstāvju uzklauššana atbildīgās komisijas sēdē un tās rakstveida viedokļa vērtēšana atbilstot procesuālās efektivitātes principam komisiju darba sēžu organizēšanā.

Tas, ka trūkst tīri matemātisku un ekonomisku aprēķinu par uzņēmēju zaudējumiem un iespējām atgūt investīcijas apstrīdētajās normās noteiktajā periodā, gan radot bažas par piecu gadu pārejas perioda atbilstību. Taču atzīmējams, ka arī nozares pārstāvji nav pamatojuši savas iebildes ar ekonomiskiem aprēķiniem, kas pierādītu to, ka pieci gadi ir pārāk īss laiks, lai kažokzvēru audzētava varētu izbeigt vai pārorientēt savu uzņēmējdarbību vispār bez zaudējumiem vai bez komercdarbības riskiem atbilstošiem zaudējumiem. Šādu zaudējumu aprēķinu neesot snieguši arī Pieteikumu iesniedzēji. Tā kā nav tiešu pierādījumu tam, ka pieci gadi ir absolūti nepietiekams pārejas periods, tiesībsargs nevarot piekrist Pieteikumu iesniedzēju apgalvojumam, ka šis periods nav samērīgs.

11. Pieaicinātā persona – Valsts vides dienests – norāda, ka kažokzvēru audzētavas tiek klasificētas kā C kategorijas piesārņojošas darbības veicējas. Saskaņā ar likuma "Par piesārņojumu" 19. panta pirmo daļu un 23. pantu C kategorijas piesārņojošas darbības esot vismazāk

bīstamās no visām valsts uzraudzītajām darbībām, tomēr tās esot reģistrējamas Valsts vides dienestā un veicamas, ievērojot vides aizsardzības normatīvos aktus.

Galvenie kažokzvēru audzētavu radītie vides riski esot saistīti ar kūtsmēslu un ražošanas notekūdeņu apsaimniekošanu. Kažokzvēru audzētavās vajagot būt nodrošinātai kūtsmēslu savākšanai un uzglabāšanai uz ūdensnecaurlaidīga seguma, lai nepieļautu šķidrmēslu un vircas iesūkšanos gruntī, gruntsūdeņos un tiešu noteci virszemes ūdeņos. Savukārt ražošanas notekūdeņi, kas parasti satur novietņu tīrīšanā izmantotās ķīmiskās vielas un barības vielu paliekas, esot attīrāmi vai uzkrājami un vēlāk nogādājami cita operatora uzturētās notekūdeņu attīrīšanas iekārtās.

Kūtsmēslu un vircas vai neattīrītu notekūdeņu nokļūšana virszemes ūdeņos esot ļoti bīstama, jo pasliktinot ūdens ekoloģisko kvalitāti, samazinot dzīvājiem organismiem nepieciešamo skābekļa daudzumu, novedot pie ūdensobjektu aizaugšanas, pastiprinātas nogulumu veidošanās, potenciāli toksisko zilaļģu masveida savairošanās, kā arī padarot ūdensobjektus nelietojamus ne lopu dzirdināšanai, ne rekreācijai. Kūtsmēslu apsaimniekošana un kažokzvēru audzēšana varot būt saistīta arī ar traucējošām smakām, kurām ir lokāla ietekme uz blakus esošajiem īpašumiem.

Kažokzvēru audzēšanas ietekme uz vidi esot līdzīga citu dzīvnieku novietņu radītajai ietekmei. Specifisks ar kažokzvēru audzētavām saistītais risks esot tas, ka savvaļā var izklūt Latvijas dabai neraksturīgu dzīvnieku sugu īpatņi. Invazīvo svešzemju sugu radītais bioloģiskās daudzveidības apdraudējums varot izpausties dažādi, tostarp kā konkurence par resursiem, slimību pārnēsāšana, vietējo sugu izspiešana un to populāciju samazināšanās.

12. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera" (turpmāk – LTRK) – norāda, ka lēmumam liegt komercdarbību atsevišķā nozarē jābūt izsvērtam un pamatotam. Likumdevējs, pieņemot apstrīdētās normas, neesot pietiekami izanalizējis to paredzamo ietekmi uz tautsaimniecību, tostarp uz kažokzvēru audzētavu darbinieku iespējām atrast jaunu darbavietu un komersantu iespējām, mainot savu saimnieciskās darbības veidu, atrast tam piemērotus darbiniekus.

Likumprojekta izstrādes gaitā neesot notikušas konsultācijas ar visām iesaistītajām pusēm, proti, likumprojekta izstrādātāji neesot konsultējušies ar nozari pārstāvošajām organizācijām un uzņēmumiem, un normatīvo aktu grozījumu izstrādes procesā neesot iesaistītas visas ieinteresētās puses. Turklāt citas Eiropas Savienības dalībvalstis, nosakot

komercdarbības aizliegumu, esot paredzējušas plašus kompensācijas mehānismus zaudēto ienākumu un ar uzņēmējdarbības izbeigšanu saistīto zaudējumu segšanai.

13. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas Zvēraudzētāju asociācija" (turpmāk – asociācija) – norāda, ka atbildīgā komisija pirms apstrīdēto normu pieņemšanas neesot to lūgusi komentēt jebkādas apstākļus vai sniegt atbildes vai informāciju uz specifiskiem jautājumiem saistībā ar plānoto regulējumu. Asociācija pēc savas iniciatīvas esot informējusi atbildīgo komisiju par kažokzvēru audzēšanas nozari un tās eksporta un citiem finanšu datiem, ietekmi uz Latvijas ekonomiku un sabiedrības labklājību. Par asociācijas sniegto informāciju atbildīgās komisijas sēdēs neesot notikušas nekādas diskusijas un deputāti neesot uzdevuši nekādas jautājumus. Tāpat asociācija atbildīgajai komisijai iesniegusi arī apkopojumu par kažokzvēru audzēšanas aizliegšanas praksi citās Eiropas Savienības dalībvalstīs.

Likumdevējs esot kļūdījies, sverot dzīvnieku aizsardzības intereses un tiesības un uzņēmējdarbības brīvību LESD 13. un 49. panta un Hartas 16. un 17. panta izpratnē. Citās valstīs, kur ar kažokzvēru audzēšanas un turēšanas nozares nākotni saistītie jautājumi ir aktuāli, likumdevējs esot nonācis pie tāda risinājuma, kas būtiski atšķiroties no apstrīdētajām normām. Proti, citās valstīs, kur noteikts piecus gadus ilgs vai vēl īsāks pārejas periods, esot ieviesti plaši kompensācijas mehānismi.

Savukārt Slovēnijas, Igaunijas un Slovākijas regulējums Latvijas situācijai nevarot tikt piemērots, jo šajās valstīs kažokzvēru audzēšana un turēšana nebūtu uzskatāma par lauksaimniecības nozari un faktiskā situācija aizlieguma noteikšanas brīdī bijusi pavisam citāda nekā Latvijā. Minētajās valstīs ūdeļu audzētavas jau bijušas tukšas vai aizvērtas vai vispār bijusi tikai viena ūdeļu audzētava.

Apstrīdētās normas nenodrošinot taisnīgu līdzsvaru starp LESD 49. pantā ietverto uzņēmējdarbības brīvību un 13. pantā ietverto dalībvalstu pienākumu aizsargāt dzīvnieku labturības intereses, jo ar šīm normām esot pilnībā izslēgta LESD 49. pantā ietverto brīvību būtība. Kažokzvēru audzētāju kā nozares intereses tad, ja kažokzvēru audzēšana un turēšana kažokādu ieguvei vairs netiek turpināta, varot tikt ievērotas tikai tur, kur noteikts ilgāks, t. i., par pieciem gadiem ilgāks aizlieguma spēkā stāšanās periods vai arī noteikts piecu gadu pārejas periods, bet vienlaikus arī atbilstīga kompensācija.

14. Pieaicinātā persona – biedrība "Dzīvnieku brīvība" – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajai un trešajai daļai, kā arī LESD 49. pantam.

20. gadsimtā dzīvnieku aizsardzība esot tik ļoti iesakņojusies sabiedrības uzskatos un uzvedībā, ka sabiedrības tikumība bez tās vairs neesot iedomājama. Cilvēces ētiskais pienākums esot nodrošināt visu sugu dzīvnieku labturību un aizsardzību, jo katrs īpatnis pats par sevi esot vērtība. Cilvēkam esot morāls pienākums cienīt jebkuru radību, izturēties pret dzīvniekiem ar iejūtīgu sapratni un tos aizsargāt. Nevienam neesot atļauts bez pamatota iemesla nogalināt dzīvnieku, nodarīt tam sāpes, sagādāt ciešanas vai citādi kaitēt.

Aizliegums audzēt un turēt dzīvniekus kažokādu ieguvei esot pamatots ar apsvērumu, ka zvēraudzēšana ir neētiska, cietsirdīga un pretrunā ar sabiedrības vērtībām. Pretrunā ar sabiedrības vairākuma vērtībām tā nonākot tādējādi, ka apvienojot cietsirdību pret dzīvniekiem ar triviālu iemeslu, kura dēļ tie tiek pakļauti ciešanām. Mūsdienās esot pieejamas daudzas funkcionālas un estētiskas kažokādu alternatīvas.

Savvaļas dzīvnieku vajadzības kažokzvēru audzētavās nevarot tikt apmierinātas. Sprostu sistēmas šaurība un monotonums esot smaga dzīvnieku labturības problēma. Kažokzvēru audzētavās ūdeles visu savu mūžu pavadot stiepļu sprostos, kuru standarta izmērs esot 90 x 30 x 45 centimetri. Dabā ūdeles esot savrupi, teritoriāli dzīvnieki, turpretī kažokzvēru audzētavās tās spiestas dzīvot ļoti tuvu cita pie citas un nespējot izvairīties no sociāliem kontaktiem. Sprostos ūdelēm neesot iespēju uzvesties dabiski – skriet, peldēt vai medīt. Savukārt lapsas sprostos tiekot turētas pa vienai, tādējādi liedzot tām dabisko sociālo uzvedību. Lapsām esot liegta iespēja skriet, rakt, rotaļāties un pētīt. Tās tiekot turētas 0,8–1,2 kvadrātmetrus lielos stiepļu sprostos. Gan lapsas, gan ūdeles pastāvīgi cietīšot no kanibālisma, pašsakropļošanās, savstarpējas plēšanās un stereotipiskas uzvedības dēļ, kamēr vien tiks turētas mazos, slikti iekārtotos sprostos ar stiepļu grīdu.

Arī veids, kādā ūdeles tiek nogalinātas kažokādu ieguves dēļ, esot cietsirdīgs. Vajagot ņemt vērā to, ka ūdeles spēj ilgstoši aizturēt elpu un palikt pie apziņas pat tad, kad tiek smacētas. Dažkārt pēc neveiksmīgiem nosmacēšanas mēģinājumiem kažokzvēru audzētāji ūdeles gluži vienkārši nositot.

2015. gadā Saeima nolēmusi neatbalstīt pilsoņu iniciatīvu, kas aicināja aizliegt dzīvnieku audzēšanu un turēšanu kažokādu ieguvei, taču šā jautājuma nonākšana likumdevēja redzeslokā jau pati par sevi esot bijusi signāls tam, ka Latvijas sabiedrībā kažokzvēru audzēšana tiek atzīta par ētiski problemātisku jomu. Turpmākajos gados dzīvnieku aizsardzība pakāpeniski attīstījusies un guvusi aizvien lielāku sabiedrības atbalstu. Tā, piemēram, 2017. gada vidū Latvijā tikusi aizliegta savvaļas sugu dzīvnieku izmantošana cirkā un atrakcijās.

Līdz likumprojekta iesniegšanai Saeimā petīciju zvēraudzēšanas aizlieguma atbalstam parakstījuši vairāk nekā 40 000 cilvēku. 2018. gadā zvēraudzēšanas aizlieguma piekritēju gājiens pulcējās aptuveni 800 cilvēku. Par zvēraudzēšanas aizliegumu kopīgā video 2022. gadā iestājušies sabiedrībā pazīstami cilvēki. Piecdesmit divas dažādu jomu nevalstiskās organizācijas ar atklātu vēstuli vērsušās pie Saeimas, aicinot aizliegt zvēraudzēšanu Latvijā.

Sociālajās aptaujās lapsu, ūdeļu un šinšillu audzēšanu, turēšanu un nogalināšanu kažokādu ieguvei atbalstot aizvien sarūkošs sabiedrības mazākums. Turklāt Latvijas sabiedrība visas Eiropas Savienības līmenī esot visaktīvāk iestājusies par kažokzvēru audzēšanas un turēšanas un kažokādu tirdzniecības aizliegumu. Eiropas pilsoņu iniciatīvu "Eiropa bez kažokādām" parakstījuši 64 162 Latvijas pilsoņi jeb vairāk par 3,5 procentiem no visiem Eiropas Savienības pilsoņiem. Latvijas sabiedrības līdzdalība šāda veida iniciatīvās gan pašu mājās, gan uz citu Eiropas Savienības valstu fona esot izcila.

Iepriekš minētais pierādot to, ka kažokzvēru audzēšana un turēšana ir pretrunā ar Latvijas sabiedrības ētiskajām vērtībām. Dzīvnieku labturība esot legītīms mērķis sabiedrības morāli apdraudošas prakses ierobežošanai.

Kažokzvēru audzēšanas un turēšanas aizliegums nodrošinot arī sabiedrības tiesības uz veselības aizsardzību un tiesības uz dzīvi labvēlīgā vidē. Kažokzvēru audzētavas esot potenciāli zoonožu perēkļi. Tieši tās īpaši smagi skārusi Covid-19 pandēmija. Arī zinātnieki pauduši viedokli, ka tieši ūdeļu fermas drīzāk nekā citu sugu dzīvnieku fermas var kļūt par turpmāk iespējamu slimību uzliesmojumu un pandēmiju attīstības riska avotu.

Kažokzvēru audzēšana un turēšana nelabvēlīgi ietekmējot bioloģisko daudzveidību, vides kvalitāti un klimatu. Latvijā esot daudz liecību par to, ka no kažokzvēru audzētavām izbēgušas ūdeles nogalina mājdzīvniekus, ūdensputnus un citu sugu dzīvniekus. Ar kažokādu industriju nesaraujami saistītā atkritumu uzglabāšana un apstrāde bieži radot būtisku ūdens piesārņojumu. Nitrāti, fosfāti un citas videi un veselībai bīstamas ķīmiskās vielas iesūcoties zemē, ar lietus ūdeni tiekot ieskalotas gruntsūdeņos un tādējādi piesārņojot ūdenskrātuves. Šīs ķīmiskās vielas piesārņojot ne tikai ūdeņus, bet arī augsni un gaisu, tādēļ kažokzvēru audzētavu tuvumā dzīvojošajiem cilvēkiem nākoties samierināties ar pastāvīgu kodīgu smaku. Kažokādu ražošana esot divas līdz 28 reizes kaitīgāka videi nekā citu tekstilmateriālu izstrāde. Piemēram, viena kilograma ūdeļu kažokādas saražošanai esot piecas reizes lielāka ietekme uz klimatu nekā otra šajā ziņā ietekmīgākā tekstilmateriāla – vilnas – saražošanai tādā pašā apjomā.

Ar apstrīdētajām normām noteiktajam aizliegumam neesot bijis mērķa arī turpmāk atļaut dzīvnieku audzēšanu, turēšanu un nogalināšanu, bet pastiprināt to labturības prasības. Gluži pretēji – šā aizlieguma mērķis bijis izbeigt dzīvnieku izmantošanas veidu, kas neatbilst sabiedrības ētiskajām vērtībām un pakļauj dzīvniekus ciešanām triviālu mērķu vārdā. Turklāt būtiski kažokzvēru labturības pilnveidojumi esot faktiski neiespējami vai vismaz nerentabli, jo labturības problēmu pamatā esot savvaļas sugu dzīvnieku turēšana sprostos, kur tie nevar apmierināt savas fizioloģiskās un etoloģiskās vajadzības. Valstīs, kur kažokzvēru audzētājiem ir noteikts pienākums nodrošināt dzīvnieku fizioloģiskajām un uzvedības vajadzībām atbilstošus apstākļus, tie lielākoties jau izbeiguši šo saimniecisko darbību, jo attiecīgo prasību izpilde to padarot nerentablu. Tātad jēgpilnas labturības prasību pastiprināšanas ietekme uz nozari faktiski neatšķiroties no aizlieguma ietekmes.

Dzīvnieku labturību nevarētu uzlabot arī ar tādu līdzekli kā videonovērošana, jo tas nesasniegtu apstrīdētajās normās ietvertā aizlieguma leģitīmos mērķus. Tāpat neesot pārliecības par attiecīgās uzraudzības efektivitāti un to, vai katrā pārkāpuma gadījumā tiks piemērots atbilstošs sods.

Latvija esot kļuvusi par divdesmito Eiropas valsti, kur kažokzvēru audzēšana un turēšana ir aizliegta. Dažās valstīs šāds aizliegums esot noteikts uzreiz vai arī paredzot ļoti īsu pārejas termiņu un izmaksājot kažokzvēru audzētājiem kompensācijas. Citās valstīs par kompensācijas mehānismu esot uzskatīts pārejas periods. Vēl dažas valstis izvēlējušās gan pārejas perioda noteikšanu, gan kompensāciju izmaksu. Dažās valstīs aizlieguma noteikšanas brīdī kažokzvēru audzētavas faktiski jau bijušas tukšas, taču daudzās citās vēl turpinājušas darbību.

Kažokzvēru audzētāju pamattiesību ierobežojums esot ņemts vērā un tiem esot noteikts piecus gadus ilgs pārejas periods, kurā tie varot pārorientēt savu biznesu un iegūt papildu līdzekļus citu biznesa ieceru īstenošanai. Šāds pārejas periods esot uzskatāms par saudzējošu līdzekli.

Secinājumu daļa

15. Pieteikumu iesniedzēji lūdz Satversmes tiesu vērtēt vairāku tiesību normu atbilstību vairākām Satversmes normām. Nīderlandē reģistrētais komersants *Van Ansem Participaties B. V.* lūdzis vērtēt apstrīdēto normu atbilstību arī LESD 49. pantam.

Ja apstrīdēta vairāku tiesību normu atbilstība vairākām augstāka juridiska spēka tiesību normām, tad tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja šīs atbilstības vērtēšanai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 15. maija sprieduma lietā Nr. 2019-17-05 13. punktu*).

15.1. Ar Likuma 2. pantu noteikts, ka lauksaimniecības dzīvnieku audzēšana un turēšana ir aizliegta, ja audzēšanas vai turēšanas vienīgais vai galvenais nolūks ir kažokādu ieguve. Savukārt saskaņā ar Likuma 3. pantu šis aizliegums stājas spēkā 2028. gada 1. janvārī.

Secināms, ka apstrīdētās normas ir savstarpēji cieši saistītas. Proti, tās kopsakarā veido vienotu tiesisko regulējumu, atbilstoši kuram no 2028. gada 1. janvāra lauksaimniecības dzīvnieku audzēšana un turēšana ir aizliegta, ja audzēšanas vai turēšanas vienīgais vai galvenais nolūks ir kažokādu ieguve.

Līdz ar to izskatāmajā lietā ir vērtējama apstrīdēto normu kā vienota tiesiskā regulējuma atbilstība augstāka juridiska spēka normām.

15.2. Tā kā tiek apstrīdēta tiesību normu atbilstība vairākām Satversmes normām un LESD 49. pantam, Satversmes tiesai jānosaka arī tas, kādā secībā šī atbilstība vērtējama.

15.2.1. Pieteikumu iesniedzēji ir norādījuši, ka apstrīdētās normas nesamērīgi ierobežojot kažokzvēru audzētāju tiesības uz īpašumu, kas nostiprinātas Satversmes 105. pantā, kā arī pārkāpjot Satversmes 1. pantā ietverto tiesiskās palāvības aizsardzības principu. Pieteikumu iesniedzēju apsvērumi par iespējamo tiesiskās palāvības aizsardzības principa pārkāpumu ir saistīti ar to norādītajiem argumentiem par Satversmes 105. pantā noteikto pamattiesību ierobežojumu. Proti, Pieteikumu iesniedzēji esot saprātīgi un pamatoti palāvušies uz to, ka nozare, kurā tie darbojas, netiks aizliegta.

Satversmes tiesas praksē ir atzīts: ja lietā apstrīdēta tiesību normas atbilstība gan tiesiskās palāvības aizsardzības principam, gan arī Satversmes 105. pantam, apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 1. pantam jāvērtē kopsakarā ar Satversmes 105. pantu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2023. gada 2. maija sprieduma lietā Nr. 2022-02-01 12. punktu*).

Ņemot vērā minēto un vērtējot, vai iespējamais Satversmes 105. pantā ietverto pamattiesību ierobežojums ir attaisnojams, Satversmes tiesa pārbaudīs arī to, vai ir ievērots Satversmes 1. pantā ietvertais tiesiskās palāvības aizsardzības princips.

15.2.2. Nīderlandē reģistrētais komersants *Van Ansem Participaties B. V.* uzskata, ka apstrīdētās normas tam ierobežojot arī LESD 49. pantā ietvertās tiesības veikt uzņēmējdarbību citā Eiropas Savienības dalībvalstī, proti, Latvijā. Tāpat apstrīdētās normas ierobežojot tā tiesības uz Eiropas Savienības tiesībām atbilstošu kompensāciju par tiesību uz īpašumu aizskārumu.

Konkretizējot Satversmē ietverto pamattiesību saturu, jāņem vērā arī Eiropas Savienības tiesību akti, ciktāl tie stiprina Latviju kā

demokrātisku tiesisku valsti un aizsargā pamattiesības, kā tas izriet no Satversmes 68. panta otrās daļas, kas prasa nodrošināt Latvijas tiesību sistēmas harmoniju ar Eiropas Savienības tiesībām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2023. gada 9. februāra sprieduma lietā Nr. 2020-33-01 27.2. punktu*). Tādējādi tas, vai konkrētajā gadījumā atsevišķi izvērtējama apstrīdēto normu atbilstība LESD 49. pantam, ir atkarīgs no attiecīgās Eiropas Savienības tiesību normas un pieteikumos norādīto Satversmes normu konkretizācijas.

Līdz ar to Satversmes tiesa visupirms vērtēs apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam kopsakarā ar Satversmes 1. pantu. Savukārt tas, kādā veidā vērtējama apstrīdēto normu atbilstība LESD 49. pantam, noskaidrojams pēc tam, kad tiks konkretizēts Satversmes 105. panta un attiecīgās Eiropas Savienības tiesību normas saturs.

16. Saskaņā ar Satversmes 105. panta pirmo teikumu ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Šā panta trešais teikums nosaka: "Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu."

Ar "tiesībām uz īpašumu" Satversmes 105. panta izpratnē saprotamas visas mantiska rakstura tiesības, kuras tiesīgā persona var izlietot par labu sev un ar kurām tā var rīkoties pēc savas gribas. Arī personas ekonomiskās intereses, kas saistītas ar komercdarbības veikšanu, var ietilpt Satversmes 105. panta tvērumā (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2014. gada 12. decembra sprieduma lietā Nr. 2013-21-03 10.1. punktu un 2018. gada 23. maija lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2017-20-0103 16.1. punktu*).

Satversmes tiesa uzsvērusi: lai šādas ekonomiskās intereses tiktu atzītas par tiesību uz īpašumu objektu, tām jābūt saistītām ar konkrēta veida komercdarbību, kuru persona līdz šim veikusi (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2022-28-03 12. punktu*). Citiem vārdiem, tiesību uz īpašumu ierobežojumam jāizpaužas tādējādi, ka tiek negatīvi ietekmētas kādas tiesības, kas komersantam jau reiz bijušas noteiktas. Tas nozīmē, ka Satversmes 105. pants aizsargā tiesības nodarboties ar jau uzsāktu komercdarbību. Valsts iejaukšanās komercdarbības veikšanā ierobežo tiesības uz īpašumu (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 9. februāra sprieduma lietā Nr. 2020-33-01 26. un 27.2. punktu*).

Tādējādi tiesības nodarboties ar jau uzsāktu komercdarbību ietilpst Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā ietvertu tiesību uz īpašumu tvērumā.

16.1. Eiropas Savienības Tiesa ir atzinusi, ka citstarp LESD 49. pants nosaka Eiropas Savienības dalībvalstu pilsoņu brīvību veikt

uzņēmējdarbību un tādējādi aizsargā Eiropas Savienības dalībvalstu iedzīvotājus un juridiskās personas, kas vēlas īstenot savu ekonomisko aktivitāti citā dalībvalstī (sk. *Eiropas Savienības Tiesas 1986. gada 28. janvāra sprieduma lietā C-270/83 "Komisija pret Franciju" 14. punktu; sk. arī: Kellerbauer M., Klamert M., Tomkin J. (Eds.) The EU Treaties and the Charter of Fundamental Rights. The Commentary. Oxford: Oxford University Press, 2019, p. 658*).

Saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienību 6. panta 1. punktu Eiropas Savienība atzīst tiesības, brīvības un principus, kas izklāstīti Hartā. Tai ir tāds pats spēks kā Līgumam par Eiropas Savienību un LESD. Hartas 16. pants paredz darījumdarbības brīvību, kas aizsargā brīvību veikt ekonomisku vai komerciālu darbību (sk. *Eiropas Savienības Tiesas 2016. gada 30. jūnija sprieduma lietā C-134/15 "Lidl" 28. punktu*).

Hartas 16. pants ir saistīts ar LESD 49. pantā paredzēto uzņēmējdarbības brīvību. Ja valsts tiesiskais regulējums rada uzņēmējdarbības brīvības ierobežojumu LESD 49. panta izpratnē, tad ar to tiek radīts arī Hartas 16. pantā iedibinātās darījumdarbības brīvības ierobežojums (sal. sk. *Eiropas Savienības Tiesas 2017. gada 20. decembra sprieduma lietā C-322/16 "Global Starnet" 50. punktu, 2019. gada 8. maija sprieduma lietā C-230/18 "PI" 65. punktu un 2022. gada 7. septembra sprieduma lietā C-391/20 "Čilevičs u. c." 56. punktu*).

Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka no saistībām, ko Latvija uzņēmusies līdz ar dalību Eiropas Savienībā, izriet, ka Satversmes 105. pantā ietvertās tiesības ir konkretizējamās kopsakarā ar Hartas 16. pantā ietverto darījumdarbības brīvību un LESD 49. pantā ietverto uzņēmējdarbības brīvību (sk. *Satversmes tiesas 2023. gada 9. februāra sprieduma lietā Nr. 2020-33-01 27.2. punktu*).

Tādējādi Satversmes tiesa vērtējumu par apstrīdēto normu atbilstību LESD 49. pantam sniegs, vērtējot šo normu atbilstību Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam kopsakarā ar Satversmes 1. pantā ietverto tiesiskās palāpības aizsardzības principu.

16.2. Darījumdarbības brīvības mērķis ir nodrošināt, ka ikvienam Eiropas Savienības pilsonim ir tiesības veikt uzņēmējdarbību bez diskriminācijas vai nesamērīgiem ierobežojumiem (sk.: *European Union Agency for Fundamental Rights. Freedom to conduct business: exploring the dimensions of a fundamental rights, p. 21. Pieejams: fra.europa.eu*). Saskaņā ar Eiropas Savienības Tiesas pastāvīgo judikatūru par brīvības veikt uzņēmējdarbību ierobežojumu ir jāuzskata visi pasākumi, kas aizliedz, traucē vai padara mazāk pievilcīgu šīs brīvības izmantošanu (sk. *Eiropas Savienības Tiesas 2022. gada 7. septembra sprieduma lietā C-391/20 "Čilevičs u. c." 61. punktu*).

No lietas materiāliem izriet, ka sabiedrība ar ierobežotu atbildību "BALTIC DEVON MINK" kopš 2008. gada Latvijā tur un audzē lauksaimniecības dzīvniekus – ūdeles – kažokādu ieguvei. Nīderlandē reģistrētais komersants *Van Ansem Participaties B. V.* ir sabiedrības ar ierobežotu atbildību "BALTIC DEVON MINK" vienīgais dalībnieks un kopš 2010. gada ar minētās sabiedrības starpniecību Latvijā tur un audzē lauksaimniecības dzīvniekus – ūdeles – kažokādu ieguvei. SIA "GAUJA AB" Latvijā kopš 1996. gada tur un audzē lauksaimniecības dzīvniekus – ūdeles un lapsas – kažokādu ieguvei.

Tātad kažokzvēru audzēšana un turēšana ietilpst Pieteikumu iesniedzēju komercdarbībā, kuru tie veic joprojām. Nīderlandē reģistrētais komersants *Van Ansem Participaties B. V.* šo komercdarbību veic ar Latvijā dibināta meitas uzņēmuma starpniecību. Tādējādi Pieteikumu iesniedzēju ekonomiskās intereses, kas saistītas ar noteikta veida komercdarbību, ietilpst Satversmes 105. panta tvērumā.

Apstrīdētās normas noteic, ka ūdeļu un lapsu audzēšana un turēšana kažokādu ieguvei Latvijā tiks aizliegta no 2028. gada 1. janvāra. Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka jau šobrīd esot jāveic noteiktas darbības, lai sagatavotos brīdim, kad aizliegums audzēt un turēt lapsas un ūdeles kažokādu ieguvei stāsies spēkā. Tādējādi apstrīdētās normas ietekmē Pieteikumu iesniedzēju tiesības turpināt noteikta veida komercdarbību. Turklāt attiecībā uz Nīderlandē reģistrēto komersantu *Van Ansem Participaties B. V.* secināms, ka apstrīdētās normas ierobežo tā tiesības nodarboties ar komercdarbību Latvijā LESD 49. panta izpratnē, jo pēc apstrīdēto normu spēkā stāšanās tas vairs nevarēs Latvijā izmantot uzņēmējdarbības brīvību ar sabiedrības ar ierobežotu atbildību "BALTIC DEVON MINK" starpniecību.

Līdz ar to apstrīdētās normas Pieteikumu iesniedzējiem ierobežo Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā ietvertās tiesības uz īpašumu un Nīderlandē reģistrētajam komersantam *Van Ansem Participaties B. V.* arī LESD 49. pantā ietverto uzņēmējdarbības brīvību.

17. Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka apstrīdētajās normās ietvertais aizliegums veikt noteikta veida komercdarbību ir absolūts. Proti, apstrīdēto normu dēļ tiekot aizliegta lauksaimniecības dzīvnieku audzēšana un turēšana kažokādu ieguvei. Šāds aizliegums attiecoties uz ikvienu personu, kas veic šāda veida komercdarbību, un nepieļaujot izņēmumus.

Saeima šādam uzskatam nepiekrīt un norāda, ka aizliegums audzēt un turēt lauksaimniecības dzīvniekus, ja šīs audzēšanas vai turēšanas vienīgais vai galvenais nolūks ir kažokādu ieguve, liedz izlietot tiesības uz

īpašumu visām personām neatkarīgi no to individuālajām pazīmēm. Tas neesot vērstis uz kādu konkrētu personu grupu, jo vienlaikus ar to nepastāvēt iespēja, ka citas personas ārpus šīs grupas drīkstētu attiecīgā veida komercdarbību īstenot. Apstrīdētās normas arī neaizliedzot Pietiekumu iesniedzējiem vispār veikt komercdarbību Latvijā.

Vērtējot, vai apstrīdētajā normā ir ietverts absolūts personas pamattiesību ierobežojums, ir jāņem vērā, pirmkārt, vai tas attiecas vai neattiecas uz visām pie noteiktas grupas piederošām personām, proti, vai tas paredz individuālu katra konkrētā gadījuma vērtējumu un tādējādi pieļauj izņēmumus, un, otrkārt, vai tas ir noteikts uz zināmu laiku vai uz mūžu (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 28. janvāra sprieduma lietā Nr. 2020-29-01 23. punktu*).

Satversmes tiesas judikatūrā par absolūtiem aizliegumiem atzīti tādi personas pamattiesību ierobežojumi, kas bijuši saistīti ar pašas personas pagātnē veiktu rīcību, kuras dēļ šai personai iestājušās nelabvēlīgas sekas visa mūža garumā. Attiecībā uz šādiem ierobežojumiem likumdevējs izslēdzis prezumpciju, ka persona dzīves laikā spēj mainīties (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 12.3. punktu un 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 19.2. punktu*).

Apstrīdētajās normās ietvertais aizliegums audzēt un turēt lauksaimniecības dzīvniekus, ja šo darbību vienīgais vai galvenais nolūks ir kažokādu ieguve, atšķirībā no Satversmes tiesas judikatūrā iepriekš atzītā ir saistīts nevis ar personas pagātnē veiktu rīcību, bet gan ar personas izraudzīto komercdarbības veidu, ko likumdevējs uzskata par neatbilstošu mūsdienu sabiedrības vērtībām.

Tādējādi apstrīdētajās normās noteiktais ierobežojums nav uzskatāms par absolūtu aizliegumu.

18. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma satversmību, vispirms jāpārbauda, vai ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu. Pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 15. februāra sprieduma lietā Nr. 2023-04-0106 17. punktu*).

18.1. Likums tika pieņemts 2022. gada 22. septembrī. Tas oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" Nr. 191A tika izsludināts 2022. gada 3. oktobrī un stājās spēkā 2022. gada 17. oktobrī.

Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētās normas ir pieņemtas un izsludinātas Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, kā arī ir pieejamas atbilstoši normatīvo aktu prasībām. Tāpat Satversmes tiesai nav šaubu par to, ka apstrīdētās normas ir pietiekami

skaidri formulētas, lai Pieteikumu iesniedzēji varētu izprast no tām izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt to piemērošanas sekas.

18.2. Pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, apstrīdēto normu pieņemšanā neesot ievērots labas likumdošanas princips, jo likumdevējs neesot vērtējis to tiesību uz īpašumu ierobežojuma legītīmos mērķus un iespējamās alternatīvas – stingrāku labturības prasību, piemēram, videonovērošanas, ieviešanu, garāka pārejas perioda vai kompensāciju noteikšanu komersantiem.

No likumprojekta izstrādes materiāliem izriet, ka likumdevējs ir apsvēris mērķus, kurus tas vēlējies sasniegt ar apstrīdētajās normās ietvertu aizliegumu. Tāpat likumdevējs ir vērtējis apstrīdētajās normās ietvertā ierobežojuma alternatīvas. Proti, atbildīgās komisijas 2022. gada 9. marta sēdē tika izskatīts Zemkopības ministrijas priekšlikums noteikt obligātu pienākumu veikt kažokzvēru mītnu un sprostu videonovērošanu. Tāpat, piemēram, no atbildīgās komisijas 2022. gada 9. marta un 24. aprīļa sēžu audioierakstiem izriet, ka likumdevējs ir vērtējis pirms aizlieguma spēkā stāšanās nepieciešamā pārejas perioda garumu un iespējamās kompensācijas komersantiem, uz kuriem šis aizliegums attiektos.

Tas, vai minētās vērtēšanas rezultātā Pieteikumu iesniedzējiem ir radīts Satversmes 105. pantam un LESD 49. pantam neatbilstošs tiesību ierobežojums, proti, vai ar apstrīdētajām normām radītajam pamattiesību ierobežojumam ir legītīms mērķis, un tas, vai likumdevēja rīcībā bija mazāk ierobežojoši līdzekļi, noskaidrojams, vērtējot apstrīdēto normu ietekmi pēc būtības.

18.3. Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka labas likumdošanas princips neesot ievērots arī tādējādi, ka ieinteresēto personu iespējas izteikties par apstrīdētajām normām bijušas ierobežotas. Sākotnēji konsultācijas ar apstrīdēto normu adresātiem vispār neesot veiktas.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka atbilstoši labas likumdošanas principam demokrātiskā tiesiskā valstī ir jānodrošina, ka tiesiskā regulējuma izstrādes procesā tiek pēc iespējas apzināti visu ieinteresēto personu viedokļi un tieši vai pastarpināti uzklausi iebildumi pret izstrādājamo tiesisko regulējumu (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 6. marta sprieduma lietā Nr. 2018-11-01 18.1. punktu un 2022. gada 10. marta sprieduma lietā Nr. 2021-24-03 24.1. punktu*).

No likumprojekta izstrādes materiāliem izriet, ka atbildīgās komisijas sēdēs savu viedokli pauda Saeimas deputāti, Zemkopības ministrijas, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas, Ekonomikas ministrijas un Tieslietu ministrijas pārstāvji, nozares pārstāvji, piemēram, asociācijas, Lauksaimniecības organizāciju sadarbības padomes un sabiedrības ar ierobežotu atbildību "BALTIC DEVON MINK" pārstāvji. Tāpat viedokli

sniedza Pašvaldību savienības pārstāvji un pārstāvji no dzīvnieku aizsardzības organizācijām – biedrības "Dzīvnieku brīvība", nodibinājuma "dzivniekupolicija.lv" un Pasaules Dabas fonda. Tādējādi likumprojekta, tostarp tam iesniegto priekšlikumu, apspriešanā piedalījās un tika uzklauti gan deputāti, gan kažokzvēru audzēšanas un turēšanas nozares pārstāvji un atbildīgās institūcijas, gan arī dzīvnieku tiesību aizsardzības organizāciju pārstāvji.

Satversmes tiesai nav pamata apšaubīt to, ka apstrīdētās normas tika apspriestas atbilstoši labas likumdošanas principa izvirzītajām prasībām.

18.4. Nīderlandē reģistrētais komersants *Van Ansem Participaties B. V.* uzskata, ka likumdevējs labas likumdošanas principu neesot ievērojis arī tāpēc, ka tas neesot vērtējis apstrīdēto normu atbilstību Eiropas Savienības tiesībām.

No lietas materiāliem secināms: likumdevējs ir konstatējis, ka ar apstrīdētajām normām noteiktais aizliegums audzēt un turēt dzīvniekus, ja to audzēšanas vai turēšanas vienīgais vai galvenais nolūks ir kažokādu ieguve, ietekmē arī jomu, ko regulē Eiropas Savienības tiesības. Par to liecina fakts, ka likumprojekta pieņemšana tika atlikta un tas tika nosūtīts Eiropas Komisijai informācijai. Tādējādi likumdevējs ir ņēmis vērā Eiropas Savienības tiesību aspektus. Tas, vai apstrīdētās normas atbilst LESD 49. pantam, vērtējams, pārbaudot pamattiesību ierobežojuma atbilstību pēc būtības.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu.

19. Ikviena pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 22. novembra sprieduma lietā Nr. 2011-04-01 16. punktu*).

Saeima norāda, ka apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums noteikts, lai: 1) novērstu dzīvnieku turēšanu, audzēšanu un nogalināšanu vienīgi kažokādu ieguves dēļ kā neētisku, cietsirdīgu un sabiedrības vairākuma vērtībām neatbilstošu komercdarbības veidu; 2) mazinātu Covid-19 infekcijas izplatību kažokzvēru un līdz ar to cilvēku vidū, kā arī citu zoonožu izplatības risku; 3) novērstu ar kažokzvēru audzēšanu, turēšanu un nogalināšanu saistīto vides piesārņojumu; 4) samazinātu siltumnīcefekta gāzu emisiju intensitāti un klimata pārmaiņu riskus; 5) veicinātu bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu; 6) novērstu patērētāju un kažokzvēru audzētavu darbinieku veselības apdraudējumu, ņemot vērā to, ka kažokādas tiek apstrādātas ar toksiskām ķīmikālijām; 7) veicinātu valsts ilgtspējīgu attīstību. Visi šie mērķi atbilstot Satversmes

116. pantā ietvertajiem legītimajiem mērķiem – sabiedrības tikumības, citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība.

Savukārt Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka no apstrīdētajām normām izrietošā pamattiesību ierobežojuma mērķis esot aizsargāt dzīvniekus un šāds mērķis neatbilstot nevienam no Satversmes 116. pantā ietvertajiem legītimajiem mērķiem.

Tā kā izskatāmajā lietā vērtējama apstrīdēto normu atbilstība arī LESD 49. pantam, ir būtiski ņemt vērā, ka LESD 49. pantā paredzētās uzņēmējdarbības brīvības ierobežojumus var attaisnot, vai nu pamatojoties uz LESD 52. pantā paredzētajām atkāpēm ("sabiedriskā kārtība, valsts drošība vai veselības aizsardzība"), ja dalībvalsts ieviestais pasākums ir diskriminējošs, vai arī – gadījumā, ja tas nav diskriminējošs – pamatojoties arī uz Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā attīstīto jēdzienu "vispārējo interešu apsvērums" (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2016. gada 28. janvāra sprieduma lietā C-375/14 "Laezza" 31. punktu*). Pieteikumu iesniedzēji nav norādījuši un arī Satversmes tiesa nekonstatē, ka apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums būtu diskriminējošs.

19.1. Saeima uzsver, ka primārais apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma mērķis ir novērst dzīvnieku audzēšanu, turēšanu un nogalināšanu vienīgi kažokādu ieguves dēļ kā neētisku, cietsirdīgu un sabiedrības vairākuma vērtībām neatbilstošu komercdarbības veidu. Šis mērķis atbilstot Satversmes 116. pantā nostiprinātajam legītimajam mērķim – sabiedrības tikumības aizsardzība.

19.1.1. Kā norādīts Eiropas lauksaimniecībā izmantojamo dzīvnieku aizsardzības konvencijas pastāvīgās komitejas 1999. gada 22. jūnija rekomendācijas attiecībā uz kažokzvēru audzēšanu 2. panta 1. punktā, dabā ūdeles ir savrupi un teritoriāli dzīvnieki, kas daļu savas dzīves laika pavada ūdenī medījot, daļu staigājot, skrienot un rāpjoties. Šīs rekomendācijas 2. panta 3. un 4. punktā norādīts, ka lapsas dabā ik dienu pārvietojas vismaz sešus kilometrus, ka tās skrien, rok un peld. Sarkano un arktisko lapsu sociālā uzvedība ir mainīga – tās var dzīvot gan vienatnē, gan baros.

Savukārt biedrības "Dzīvnieku brīvība" pētījumos atspoguļots, ka kažokzvēru audzētavās ūdeles un lapsas tiek turētas šauros sprostos, kur tās nevar apmierināt savas pamatvajadzības un dabisko uzvedību. Tāpat šajos pētījumos uzmanība pievērsta smagi ievainotiem un slimiem dzīvniekiem, kā arī mokošajai ūdeļu un lapsu nonāvēšanai (*sk., piemēram, biedrības "Dzīvnieku brīvība" 2021. gada pētījumu "Dzimis zvēraudzētavā" un 2018. gada pētījumu "Trīs nedēļas zvēraudzētavā". Pieejami: dzivniekubriviba.lv*).

No Satversmes tiesas judikatūras izriet, ka ar tikumību saprotams sabiedrības vairākuma priekšstats par to, kāda uzvedība demokrātiskā tiesiskā valstī nav akceptējama un apdraud harmonisku sabiedrības funkcionēšanu (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 16.2. punktu*).

Tikumība aptver sabiedrībā valdošās sociālās, ētiskās un morāles normas, par kuru nepieciešamību sabiedrības harmoniskai funkcionēšanai ir konsenss. Dzīvnieku aizsardzības likuma preambulā likumdevējs formulējis nostāju, ka ikviens dzīvnieks pats par sevi ir vērtība un sabiedrībai ir ētisks un morāls pienākums nodrošināt dzīvnieku labturību un aizsardzību. Vienam nav atļauts bez pamatota iemesla nodarīt dzīvniekam sāpes, radīt ciešanas vai citādi kaitēt. Izskatāmajā lietā ar apstrīdētajām normām sabiedrības tikumība tiek aizsargāta tādējādi, ka tiek aizliegta ciešanu radīšana dzīvniekiem, kuru audzēšanas un turēšanas vienīgais vai galvenais nolūks ir kažokādu ieguve. Šāda rīcība atzīta par morāli un ētiski nepareizu.

Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzinusi, ka sabiedrības tikumības aizsardzība nav aprobežojama tikai ar cilvēka cieņas aizsardzību individu savstarpējā mijiedarbē. Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija "nav vienaldzīga" pret vidi un jo īpaši pret dzīvniekiem. Dzīvnieku aizsardzība ir atzīta kā vispārējo interešu mērķis, kuru aptver cilvēktiesību ierobežojumu leģitīmais mērķis – sabiedrības tikumības aizsardzība (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2024. gada 13. februāra sprieduma (nav galīgs) lietā "Executief van de Moslims van België and Others v. Belgium", pieteikums Nr. 16760/22, 94. un 95. punktu*).

Turklāt morāles normas var laika gaitā mainīties un dažādās valstīs būt atšķirīgas. Tas, kas kādreiz tika uzskatīts par morāli pieņemamu un tādējādi arī tikumisku, pēc zināma laika var tāds vairs nebūt.

19.1.2. LESD 52. pants paredz, ka LESD 49. pantā ietvertās tiesības veikt uzņēmējdarbību var ierobežot, citstarp pamatojoties uz sabiedriskās kārtības aizsardzības interesēm. Eiropas Savienības Tiesa atzinusi, ka atsaukties uz sabiedrisko kārtību var tad, ja tiek skartas sabiedrības pamatintereses. Turklāt īpašie apstākļi, kas varētu pamatot atsaukšanos uz sabiedriskās kārtības apsvērumiem, dažādās valstīs un dažādos laikos var būt atšķirīgi (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2004. gada 14. oktobra sprieduma lietā C-36/02 "Omega" 30. un 31. punktu*). LESD 52. pantā minētās sabiedriskās kārtības aizsardzības intereses atbilst citstarp Satversmes 116. pantā nostiprinātajam leģitīmajam mērķim – sabiedrības tikumības aizsardzība.

Arī Pasaules Tirdzniecības organizācijas strīdu izšķiršanas institūcija jautājumā par roņu medību aizliegumu atzinusi, ka sabiedrības morāle var

būt mērķis, kas attaisnotu šādu aizliegumu. Sabiedrības morāle vispār ir definējama kā pareizas vai nepareizas uzvedības normas, ko uztur kopiena vai tauta vai kas tiek uzturētas tās vārdā. Sabiedrības morāles jēdziena saturs var mainīties laikā un telpā atkarībā no dažādiem faktoriem, tostarp no dominējošajām sociālajām, kultūras, ētiskajām un reliģiskajām vērtībām (*sk. Pasaules Tirdzniecības organizācijas Apelācijas institūcijas 2014. gada 22. maija ziņojuma lietā "EK – pasākumi, ar kuriem aizliedz izstrādājumu no roņiem importu un laišanu tirgū", DS400/AB-2014-1 un DS401/AB-2014-2, 5.199. punktu*).

Eiropas Savienības Tiesa ir atzinusi, ka viena no Eiropas Savienības interesēm ir nodrošināt dzīvnieku veselību un aizsardzību (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2008. gada 17. janvāra sprieduma apvienotajās lietās C-37/06 un C-58/06 "ZVK" 23. punktu*). Saskaņā ar LESD 13. pantu Eiropas Savienībai un tās dalībvalstīm būtu jāvelta pienācīga uzmanība dzīvnieku kā jutīgu būtnu labturības prasībām. Dzīvnieku labturība nozīmē, ka ir jāizvairās no pārmērīgu un nevajadzīgu ciešanu nodarīšanas dzīvniekiem (*sal. sk. Eiropas Savienības Tiesas 2018. gada 29. maija sprieduma lietā C-426/16 "Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen u. c." 65. punktu*).

Tādējādi no minētā var secināt: tā kā dzīvnieku labturības nodrošināšana ir vērsta uz sabiedrības tikumības aizsardzību, tad vēl jo vairāk uz sabiedrības tikumības aizsardzību ir vērsts aizliegums audzēt un turēt dzīvniekus, ja to audzēšanas vai turēšanas vienīgais vai galvenais nolūks ir kažokādu ieguve.

Ņemot vērā visu iepriekš minēto, jāatzīst, ka dzīvnieku kā jutīgu būtnu pasargāšana no nevajadzīgām ciešanām ir demokrātiskas sabiedrības vērtība. Tātad ar apstrīdēto normu radītā Pieteikumu iesniedzēju pamattiesību ierobežojuma legitīmais mērķis ir sabiedrības tikumības aizsardzība.

19.2. Pēc Saeimas ieskata, Pieteikumu iesniedzēju pamattiesības ir ierobežotas arī tāpēc, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības. Ierobežojums esot noteikts vairāku šādu aizsargājamu tiesību un interešu dēļ: novērst zvēraudzēšanas un dzīvnieku nogalināšanas rezultātā radīto vides piesārņojumu, samazināt siltumnicefekta gāzu emisiju intensitāti un klimata pārmaiņu riskus, veicināt bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu.

Valsts vides dienests skaidro, ka galvenie kažokzvēru audzētavu radītie vides riski ir saistīti ar kūtsmēsli un ražošanas notekūdeņu apsaimniekošanu, lai nepieļautu to iesūkšanos gruntī, gruntsūdeņos un tiešu noteci virszemes ūdeņos. Kūtsmēsli un vircas vai neattīrītu notekūdeņu nokļūšana virszemes ūdeņos esot ļoti bīstama, jo tās rezultātā pasliktinoties ūdens ekoloģiskā kvalitāte, samazinoties dzīvajiem

organismiem nepieciešamā skābekļa daudzums, pastiprinoties ūdensobjektu aizaugšana (eutrofikācija), nogulumu veidošanās, potenciāli toksisko zilaļģu masveidīga savairošanās ("ūdens ziedēšana"), līdz beidzot ūdensobjekti vairs neesot lietojami ne lopu dzirdināšanai, ne rekreācijai.

Savukārt pētījumā par ūdeļu fermu radīto ietekmi uz vidi norādīts, ka kažokādu ražošanas process ir līdz pat 28 reizēm kaitīgāks videi nekā jebkuru citu tekstilmateriālu ražošana, jo piesārņojot gan zemi, gan gaisu, gan ūdeni. Viena kilograma ūdeļu kažokādu ražošanas ietekme uz klimata pārmaiņām esot piecas reizes spēcīgāka nekā otra šajā ziņā ietekmīgākā tekstilmateriāla – vilnas – ražošana (*sk.: Bijleveld M., Korteland M., Sevenster M. The Environmental Impact of Mink Fur Production. Delft: CE Delft, 2011, p. 7).*

No Valsts vides dienesta sniegtā skaidrojuma izriet, ka kažokzvēru audzētavas rada arī tādu risku, ka Latvijas dabai neraksturīgas sugas dzīvnieki, proti, Amerikas ūdeles, kas tiek audzētas kažokādu ieguvei, var izkļūt savvaļā. Invazīvo svešzemju sugu radītais bioloģiskās daudzveidības apdraudējums varot izpausties dažādi, tostarp kā konkurence par resursiem, slimību pārnēsāšana, vietējo sugu izspiešana un populāciju samazināšanās.

Satversmes tiesa secina, ka visas iepriekš minētās aizsargājamās tiesības un intereses ir savstarpēji saistītas un pārklājas, tāpēc nav aplūkojamas atrauti cita no citas. Kopumā tās ir vērstas uz citu cilvēku tiesību dzīvot labvēlīgā vidē aizsardzību. Arī Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā vides aizsardzība ir atzīta par vispārējo interešu mērķi, kas var attaisnot ekonomisko brīvību ierobežojumus (*sk., piemēram, Eiropas Savienības Tiesas 1998. gada 20. septembra sprieduma lietā C-302/86 "Komisija/Dānija" 9. punktu un 2010. gada 11. marta sprieduma lietā C-384/08 "Attanasio Group" 50. punktu).*

No Satversmes tiesas judikatūras izriet, ka cilvēku tiesības dzīvot labvēlīgā vidē ir skatāmas ne tikai kā konkrētu cilvēku tiesības konkrētā laika posmā, bet gan plašākā kontekstā, domājot par ilgtspējīgu attīstību un nākamajām paaudzēm (*sal. sk. Satversmes tiesas 2008. gada 24. septembra sprieduma lietā Nr. 2008-03-03 17.1. punktu*). Ilgtspējīga attīstība ietver sabiedrības labklājības, vides un ekonomikas integrētu un līdzsvarotu attīstību, kas apmierina iedzīvotāju pašreizējās sociālās un ekonomiskās vajadzības un nodrošina vides aizsardzības prasību ievērošanu, neapdraudot nākamo paaudžu vajadzību apmierināšanas iespējas. Pašreizējās paaudzes un nākamo paaudžu iespējas dzīvot labvēlīgā vidē ir atkarīgas arī no valstu gatavības īstenot ilgtspējīgu attīstību, aizsargājot Zemes klimata sistēmu, paredzot un novēršot vai neitralizējot klimata pārmaiņu cēloņus un mazinot to kaitīgo ietekmi. Vides ilgtspējība savukārt

ir cieši saistīta ar Satversmes 115. pantu, kas noteic, ka valsts aizsargā ikviena tiesības dzīvot labvēlīgā vidē, sniedzot ziņas par vides stāvokli un rūpējoties par tās saglabāšanu un uzlabošanu (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-31-0103 36.1. punktu*).

Tātad ar apstrīdēto normu radītā Pieteikumu iesniedzēju pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi tiesību dzīvot labvēlīgā vidē aspektā ir citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība.

19.3. Saeima norāda, ka apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma mērķis esot arī mazināt Covid-19 infekcijas un citu zoonožu izplatību kažokzvēru audzētavās esošo dzīvnieku un strādājošo cilvēku vidū, kā arī novērst kažokzvēru audzētavu darbinieku un patērētāju veselības apdraudējumus, kas var izrietēt no tā, ka kažokādas tiek apstrādātas ar toksiskām ķīmikālijām.

Slimību profilakses un kontroles centrs norāda, ka ūdeles ir jutīgas pret visiem gripas vīrusiem. Šo dzīvnieku populācijās iepriekš novērota cūku, putnu un sezonālās gripas vīrusu izplatība. Ūdeles varot vienlaikus inficēties ar dažādiem gripas (piemēram, sezonālās un putnu gripas) vīrusiem, esot iespējama vīrusa ģenētiskā materiāla pārgrupēšanās un tāda gripas vīrusa veidošanās, pret kuru cilvēku populācijai nav imunitātes un kuram piemīt spēja pārvarēt sugu barjeru un pāriet no dzīvnieka uz cilvēku. Ūdeles esot ļoti jutīgas arī pret koronavīrusiem, un kopš 2020. gada ūdeļu novietnēs esot konstatēti vairāki SARS-CoV-2 introducēšanas gadījumi. No 2021. gada 17. februāra līdz 2021. gada 7. oktobrim Latvijā esot reģistrēts Covid-19 uzliesmojums ūdeļu novietnē gan dzīvnieku, gan darbinieku vidū. Tikusi konstatēta sugu barjeras (ūdele-cilvēks) šķērsošana, proti, gan ūdeles inficējās no cilvēkiem, gan cilvēki inficējās no ūdelēm. Tācis prognozēts, ka vīrusa evolūcija ilgstošas cirkulācijas un mutācijas dēļ varētu novest pie vēl bīstamāku SARS-CoV-2 vīrusa variantu izveidošanās. Slimību profilakses un kontroles centrs norāda, ka ir svarīgi novērst putnu un sezonālās gripas ievazāšanu ūdeļu novietnēs, lai izvairītos no koinfekcijas un vīrusu ģenētiskā materiāla pārgrupēšanās.

Tātad gan Covid-19, gan citu zoonožu iespējamā izplatība kažokzvēru novietnēs var apdraudēt sabiedrības veselību.

No lietas materiāliem izriet, ka kažokādas tiek apstrādātas ar toksiskām ķīmikālijām, kas var izraisīt vēzi un ģenētiskus defektus. Tātad ķīmikālijas un smagie metāli, kas tiek lietoti kažokādu ražošanas procesā, var apdraudēt gan kažokādu ražošanā iesaistīto darbinieku, gan patērētāju veselību.

Tādējādi ar apstrīdētajām normām noteiktais aizliegums no 2028. gada 1. janvāra audzēt un turēt dzīvniekus kažokādu ieguvei ir vērsti uz to, lai aizsargātu cilvēku tiesības uz veselību. Arī Eiropas Savienības

Tiesas judikatūrā veselības aizsardzība ir atzīta par primāru vispārējo interešu apsvērumu, ar kuru var attaisnot uzņēmējdarbības brīvības ierobežojumu (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2017. gada 21. septembra sprieduma lietā C-125/16 "Malta Dental Technologists Association un Reynaud" 58. punktu*).

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka indivīda un sabiedrības veselība ir vērtība, kurai ir neapšaubāma nozīme arī sabiedrības labklājības nodrošināšanā (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 17. punktu*). Tādējādi ar apstrīdēto normu noteiktā pamattiesību ierobežojuma mērķis aizsargāt cilvēku tiesības uz veselību ir saistīts arī ar sabiedrības labklājības aizsardzības interesēm un nav aplūkojams atrauti no tām. Tātad par apstrīdētajās normās noteiktā pamattiesību ierobežojuma legītimajiem mērķiem veselības aizsardzības aspektā ir atzīstama citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma legītimie mērķi ir sabiedrības tikumības, sabiedrības labklājības un citu cilvēku tiesību aizsardzība.

20. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesai vispirms jāpārbauda tas, vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti legītīmo mērķu sasniegšanai, proti, vai ar izraudzītajiem līdzekļiem šos mērķus var sasniegt.

20.1. Apstrīdētajās normās noteiktā ierobežojuma rezultātā dzīvnieku audzēšana un turēšana, ja tās vienīgais vai galvenais nolūks ir kažokādu ieguve, Latvijā tiks aizliegta un secīgi tiks izbeigtas nepiemērotos apstākļos turēto dzīvnieku ciešanas. Tādējādi likumdevējs ir rīkojies, ņemot vērā sabiedrības vairākuma viedokli par to, ka ar attiecīgo komercdarbības veidu neizbēgami saistītā cietsirdīgā izturēšanās pret dzīvniekiem turpmāk vairs nav akceptējama. Līdz ar to likumdevēja izraudzītais līdzeklis ir piemērots legītīmā mērķa – sabiedrības tikumības aizsardzība – sasniegšanai.

20.2. Vērtējot to, vai apstrīdētajās normās noteiktais pamattiesību ierobežojums ir piemērots legītīmo mērķu – citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība – sasniegšanai, vērā jāņem tas, ka šie mērķi ietver vairākas savstarpēji saistītas intereses gan vides aizsardzības, gan cilvēku veselības aizsardzības aspektā.

20.2.1. Ar apstrīdētajām normām tiks aizliegta tāda komercdarbība, kas kaitē videi un līdz ar to aizskar citu cilvēku tiesības dzīvot labvēlīgā vidē. Proti, tiks novērsts risks, ka kūtsmēsli un ražošanas notekūdeņi var iekļūt gruntī, gruntsūdeņos vai virszemes ūdeņos, tiks mazināta siltumnīcefekta gāzu emisiju intensitāte. Tāpat, izbeidzot Amerikas ūdeļu

audzēšanu, tiks veicināta Latvijai raksturīgās bioloģiskās daudzveidības saglabāšana. Tādējādi apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir piemērots legītīmo mērķu – cilvēku tiesības dzīvot labvēlīgā vidē un sabiedrības labklājības aizsardzība – sasniegšanai.

20.2.2. Satversmes tiesa jau iepriekš ir konstatējusi, ka SARS-CoV-2 starp kažokzvēru novietnēm var izplatīties dažādos veidos: tiešā saskarē ar inficētiem dzīvniekiem, netiešā kontaktā ar, piemēram, piesārņotiem materiāliem, barību vai arī novietņu darbiniekiem un apmeklētājiem, kuri pārnēsā vīrusu ar drēbēm, aprīkojumu vai transportlīdzekļiem. Darbinieki un citas personas, kas nonāk saskarsmē ar ūdelēm, ir pakļautas augstam saslimstības riskam (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2022-28-03 15. punktu*).

Tā kā SARS-CoV-2 izplatība ir saistīta ar dzīvnieku, cilvēku, transportlīdzekļu un citu materiālu kustību, aizliegums audzēt un turēt ūdeles kažokādu ieguvei varētu mazināt iespējamo SARS-CoV-2 vīrusa un tā paveidu izplatību dzīvnieku populācijās un to cilvēku vidū, kuri nonāk saskarē ar dzīvniekiem. Tas ir jo īpaši būtiski, ņemot vērā to, ka joprojām ir konstatējama saslimstība ar Covid-19, ko izraisa SARS-CoV-2 vīruss. Šādu pašu secinājumu var attiecināt arī uz citu zoonožu iespējamo izplatību ūdeņu novietnēs. Novēršot cilvēku inficēšanos, tiks samazināta arī varbūtība, ka ar SARS-CoV-2 vai citu zoonozes izraisīto vīrusu inficēsies kontaktpersonas. Tāpat, aizliedzot attiecīgo komercdarbības veidu, var tikt novērsti patērētāju un kažokzvēru audzētavu darbinieku veselības apdraudējumi, jo tiks mazināta varbūtība, ka personas nonāk saskarē ar kažokādu apstrādē lietotajām toksiskajām vielām. Tādējādi tiks aizsargāta gan to cilvēku veselība, kuri nonāk saskarē ar dzīvniekiem vai kažokādām, gan visas sabiedrības veselība.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir piemērots līdzeklis cilvēku tiesību uz veselību un sabiedrības labklājības aizsardzībai.

Tātad likumdevēja izraudzītais līdzeklis ir piemērots pamattiesību ierobežojuma legītīmo mērķu – sabiedrības tikumība, labklājība un citu cilvēku tiesību aizsardzība – sasniegšanai.

21. Satversmes tiesai, vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, jāpārbauda arī tas, vai izraudzītie līdzekļi ir nepieciešami legītīmā mērķa sasniegšanai, proti, vai legītīmo mērķi nav iespējams sasniegt ar citiem, indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kuri būtu tikpat iedarbīgi. Saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt legītīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2022-28-03 16. punktu*).

21.1. Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka dzīvnieku intereses uz dzīvi tiem piemērotos apstākļos varētu aizsargāt, ieviešot stingrākas labturības prasības un uzraugot to ievērošanu. Savukārt Saeima uzskata, ka ar stingrāku labturības prasību ieviešanu nav sasniedzams mērķis novērst dzīvnieku ciešanas un atteikties no dzīvnieku nogalināšanas kažokādu ieguves dēļ.

Biedrība "Dzīvnieku brīvība" norāda, ka labturības problēmu pamatā ir savvaļas dzīvnieku turēšana sprostos, kur viņi nevar īstenot savas fizioloģiskās un etoloģiskās vajadzības.

No likumprojekta izstrādes materiāliem secināms, ka likumdevējs, nosakot apstrīdētajās normās ietverto ierobežojumu, iecerējis izbeigt sabiedrības vērtībām neatbilstošu dzīvnieku izmantošanas veidu. Jau pats fakts, ka dzīvnieki tiek nogalināti kažokādu ieguves dēļ, kā arī metodes, ar kādām dzīvnieki tiek nogalināti, nozīmē nevajadzīgu ciešanu sagādāšanu dzīvniekiem un cietsirdīgu izturēšanos pret tiem. Līdz ar to likumdevēja identificētās problēmas nav risināmas ar labturības prasību uzlabojumiem, jo tie nevar novērst dzīvnieku ciešanas, kas tiem tiek sagādātas ne tikai turot tos nepiemērotos apstākļos, bet arī tos nogalinot. Labturības prasību uzlabojumi būtu vērsti uz to, lai kažokzvēru audzēšana un turēšana kažokādu ieguvei turpinātos, bet likumdevēja iecere bija tieši pretēja – šādu komercdarbību izbeigt. Līdz ar to labturības prasību pilnveidošana nevar tikt uzskatīta par alternatīvu līdzekli legītimā mērķa – sabiedrības tikumības aizsardzība – sasniegšanai.

Pieteikumu iesniedzēju norādītais alternatīvais līdzeklis – stingrāku labturības prasību noteikšana – ir vērtējams arī pārējo legītimo mērķu – citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība – sasniegšanas aspektā.

Labturības prasības ir balstītas vienīgi uz atziņu, ka dzīvnieki spēj ciest un ka ir jācenšas ar šo prasību palīdzību dzīvnieku ciešanas mazināt (*sk., piemēram: Adminis S. Dzīvnieku tiesības: pelēkā zona starp lietas un personas statusu. Jurista Vārds, 2023. gada 21. marts, Nr. 12, 14. lpp.*).

Ar labturības prasību pilnveidošanu nav iespējams ne novērst kažokzvēru audzētavu radīto vides piesārņojumu, ne mazināt siltumnīcefekta gāzu emisiju intensitāti un klimata pārmaiņu riskus, nedz arī veicināt bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu, tātad nav iespējams arī nodrošināt labvēlīgu vidi nākamajām paaudzēm. Respektīvi, ar stingrāku labturības prasību noteikšanu netiktu izslēgts risks, ka kažokzvēru audzēšana un turēšana var kaitēt videi.

Attiecībā uz nepieciešamību aizsargāt citu cilvēku tiesības uz veselību Slimību profilakses un kontroles centrs norāda, ka vīrusi tiek ievazāti ar inficētu darbinieku, infekciozu materiālu, putnu, citu dzīvnieku

vai pārtikas/barības starpniecību. Dzīvnieku saslimstība un mirstība novietnēs varot nebūt acīmredzama, un tādēļ ne vienmēr laikus tiekot sākta agrīnai vīrusu ievazāšanas identificēšanai nepieciešamā testēšana un izmeklēšana, turklāt neesot pietiekamas informācijas par putnu, cūku un sezonālo gripas vīrusu, kā arī koronavīrusu asimptomātiskas izplatības apmēru ūdeļu populācijā.

Tātad pat tad, ja tiktu noteiktas stingrākas kažokzvēru turēšanas labturības prasības, būtu nepieciešama dzīvnieku apkope, ko var nodrošināt vienīgi cilvēki. Tas nozīmē, ka nevarētu tikt novērsta vīrusu izplatība starp dzīvniekiem un cilvēkiem un potenciāla šo vīrusu nodošana kontaktpersonām. Stingrākas labturības prasības nenovērstu arī to, ka kažokādas tiek apstrādātas ar toksiskām ķīmikālijām un tādējādi cilvēku veselība tiek pakļauta riskam.

Ņemot vērā minēto, stingrāku kažokzvēru labturības prasību noteikšana nav uzskatāma par alternatīvu līdzekli apstrīdētajās normās ietvertā ierobežojuma leģitīmo mērķu – sabiedrības tikumība un labklājība, kā arī citu cilvēku tiesību aizsardzība – sasniegšanai.

21.2. Pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, alternatīvs līdzeklis ar apstrīdētajām normām noteiktā ierobežojuma leģitīmo mērķu sasniegšanai varētu būt cits normatīvais risinājums saudzējošas pārejas nodrošināšanai, proti, zaudējumu kompensēšana vai noteikšana, ka aizliegums stājas spēkā pēc garāka pārejas perioda. Saeima uzskata, ka šie risinājumi paši par sevi nevar būt alternatīvi līdzekļi, jo neaizstāj apstrīdētajās normās paredzēto aizliegumu, bet tikai pāreju uz to padara saudzējošāku.

Alternatīvi līdzekļi ir tikai tādi līdzekļi, ar kuriem leģitīmo mērķi var sasniegt citādi un mazāk ierobežojot indivīdu tiesības. Kā tika norādīts jau iepriekš šajā spriedumā, Pieteikumu iesniedzēju tiesību ierobežojums izpaužas kā aizliegums tiem no 2028. gada 1. janvāra turpināt līdz šim veikto komercdarbību. Ne garāks pārejas periods līdz brīdim, kad stāsies spēkā minētais aizliegums, ne kompensāciju izmaksa par šo aizliegumu nav alternatīvs leģitīmo mērķu sasniegšanas līdzeklis.

Saprātīgs pārejas periods vai nodarīto zaudējumu kompensācija ir līdzekļi, kā nodrošināt saudzējošu pāreju uz jauno regulējumu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2003. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2002-12-01 secinājumu daļas 2. punktu un 2021. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2020-30-01 16. punktu*). Šie aspekti ir tiesiskās palāvēības aizsardzības principa izpausme un vērtējami, pārbaudot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu.

Līdz ar to nav citu, saudzējošāku līdzekļu, ar kuriem būtu iespējams sasniegt pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus.

22. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, jāpārlicinās arī par to, vai nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas tās pamattiesību ierobežošanas rezultātā, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā. Tādējādi Satversmes tiesai jānoskaidro līdzsvarojamās intereses un jānoteic, kurām no šīm interesēm būtu piešķirama prioritāte.

Izskatāmajā lietā ir līdzsvarojamas komersantu, kuri nodarbojas ar dzīvnieku audzēšanu un turēšanu, ja tās vienīgais vai galvenais nolūks ir kažokādu ieguve, tiesības turpināt jau uzsāktu komercdarbību un gūt no tās labumu, no vienas puses, un apstrīdētajās normās noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu aptvertās sabiedrības tikumības un labklājības, kā arī citu cilvēku tiesību dzīvot labvēlīgā vidē un veselības aizsardzības intereses, no otras puses. Līdz ar to Satversmes tiesai jāpārbauda, vai ar apstrīdētajām normām ir panākts taisnīgs līdzsvars starp šīm dažādajām tiesībām un likumiskajām interesēm.

22.1. Pieteikumu iesniedzēji argumentē, ka apstrīdēto normu rezultātā tiem būšot jāizbeidz sava komercdarbība un tikšot nodarīti ievērojami zaudējumi. Asociācija atbildīgās komisijas 2022. gada 9. marta un 26. aprīļa sēdēs norādīja, ka apstrīdēto normu rezultātā tikšot nodarīts kaitējums Latvijas ekonomikai, jo samazināšoties darba vietu skaits un nodokļu ieņēmumi no Pieteikumu iesniedzēju veiktās komercdarbības, kā arī kritīšoties eksporta apmēri.

Tomēr izskatāmajā lietā ir jāņem vērā ar apstrīdētajās normās noteikto ierobežojumu aizsargāto tiesību un likumisko interešu nozīme.

Pirmkārt, dzīvnieki mūsdienu sabiedrībā tiek uztverti ne tikai kā īpašuma objekti vai lauksaimniecības produkts, bet gan kā jutīgas būtnes. Proti, dzīvnieki vairākās valstīs vairs netiek uzskatīti tikai par īpašumu. Tiek atzīts, ka dzīvnieki jau paši par sevi ir vērtība neatkarīgi no tā, vai tie kādam ir vai nav noderīgi (*sk.: Fasel R. N., Butler S. C. Animal Rights Law. Oxford: Hart, 2023, p. 12*).

Latvijā un Eiropas Savienībā dzīvnieku tiesību aizsardzība laika gaitā ir ieguvusi arvien lielāku nozīmi un atbalstu sabiedrībā. Piemēram, no SKDS 2022. gada decembra aptaujas izriet, ka 68 procenti Latvijas iedzīvotāju neatbalsta ūdeļu audzēšanu un nogalināšanu kažokādu ieguvei. Eiropas Savienībā tiek apspriesta ideja, ka kažokzvēru audzēšana un turēšana ir jāaizliedz, un to apstiprina Eiropas pilsoņu iniciatīva "Eiropa bez kažokādām". Turklāt lielākajā daļā Eiropas valstu dzīvnieku audzēšana un turēšana kažokādu ieguvei jau ir aizliegta vai būtiski ierobežota. Kā tika norādīts Saeimas 2022. gada 20. janvāra sēdē, kurā likumprojekts tika izskatīts pirmajā lasījumā, dzīvnieku audzēšana un nogalināšana kažokādu ieguves dēļ ir neētisks, cietsirdīgs un izzūdošs komercdarbības veids, kam mūsdienās vairs nav attaisnojuma.

Tādējādi apstrīdētās normas ļaus izbeigt tādu izturēšanos pret kažokzvēriem, kādu likumdevējs uzskata par neētisku un neatbilstošu sabiedrības vērtībām. Apstrīdētajās normās noteiktais aizliegums atspoguļo to, kā ir mainījusies sabiedrības attieksme pret dzīvniekiem. Sabiedrības interese par morālu un ētiski pareizu izturēšanos pret dzīvniekiem ir būtiskāka nekā atsevišķu komersantu tiesības un intereses.

Otrkārt, tiesības uz veselības aizsardzību tieši attiecas uz ikvienu personu un ir būtisks priekšnoteikums jebkuru citu personas pamattiesību īstenošanai. Izskatāmajā lietā labumu no pamattiesību ierobežojuma – kažokzvēru audzēšanas un turēšanas aizlieguma – gūs visa sabiedrība. Turklāt šis labums tiks gūts daudzējādos aspektos, jo attiecīgais aizliegums pasargās gan cilvēkus no saslimšanas ar Covid-19 vai citām zoonozēm, gan arī patērētājus un kažokzvēru audzētavu darbiniekus no slimībām, ko var izraisīt ķīmikālijas, ar kurām tiek apstrādātas kažokādas. Atsevišķu komersantu likumiskās intereses nevar tikt nostādītas augstāk par šīm visas sabiedrības interesēm.

Treškārt, likumdevējs, nosakot aizliegumu no 2028. gada 1. janvāra nodarboties ar dzīvnieku audzēšanu un turēšanu, ja tās vienīgais vai galvenais nolūks ir kažokādu ieguve, ir iecerējis mazināt kaitējumu videi, ko nodara šādas ražotnes, proti, novērst risku, ka kūtsmēsli un ražošanas notekūdeņi nonāks gruntī, gruntsūdeņos vai virszemes ūdeņos, mazināt siltumnīcefekta gāzu emisiju intensitāti, kā arī veicināt Latvijai raksturīgās bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu. Šāds visas sabiedrības ieguvums izskatāmajā lietā ir būtiskāks par atsevišķu komersantu tiesībām un likumiskajām interesēm.

22.2. Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka apstrīdētajās normās ietvertais ierobežojums nav samērīgs, jo esot pārkāpts tiesiskās paļāvības aizsardzības princips. Saeima šādam uzskatam nepiekrīt.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 1. panta tvērumā ietilpst tiesiskās paļāvības aizsardzības princips (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 27. maija sprieduma lietā Nr. 2020-49-01 29.2. punktu*). Tādēļ, vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, būtisks faktors ir arī tas, vai likumdevējs, grozot tiesisko regulējumu, ir ņēmis vērā tiesības, uz kuru saglabāšanu vai īstenošanu personai var būt izveidojusies paļāvība (*sal. sk. Satversmes tiesas 2010. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-12-03 11. punktu*).

Arī no Eiropas Savienības Tiesas judikatūras izriet, ka tad, kad dalībvalstu veiktie pasākumi ir saistīti ar Eiropas Savienības tiesību īstenošanu, tām jāievēro vispārējie šo tiesību principi, tostarp tiesiskās paļāvības aizsardzības princips (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2006. gada 14. septembra sprieduma apvienotajās lietās C-181/04 līdz C-183/04*

"Elmeka" 31. punktu). Tiesības atsaukties uz šo principu ir ikvienam tiesību subjektam, kuram kāda valsts iestāde radījusi pamatotas, uz konkrētiem solījumiem balstītas cerības. Tātad jāpārbauda, vai attiecīgās iestādes rīcība ir radījusi tiesību subjektam pamatotu paļāvību un vai šī paļāvība ir atzīstama par tiesisku (sk. Eiropas Savienības Tiesas 2015. gada 9. jūlija sprieduma lietā C-183/14 "Salomie and Oltean" 44. un 45. punktu).

Tiesību normu izdevējam ir tiesības šīs normas grozīt, tomēr tam jāpārliciecinās par normu ietekmi uz pastāvošajām tiesiskajām attiecībām un jānodrošina, ka šī ietekme nav nesamērīga ar sasniedzamo mērķi. Proti, lai izvērtētu apstrīdēto normu atbilstību tiesiskās paļāvības aizsardzības principam, izskatāmajā lietā ir jānoskaidro: 1) vai Pieteikumu iesniedzējiem bija radusies tiesiskā paļāvība uz to, ka tie arī turpmāk varēs nodarboties ar dzīvnieku audzēšanu un turēšanu, ja tās vienīgais vai galvenais nolūks ir kažokādu ieguve; 2) vai, izdodot apstrīdētās normas, ir nodrošināts saprātīgs līdzsvars starp Pieteikumu iesniedzēju tiesisko paļāvību un sabiedrības interesēm, kuru labad attiecīgais regulējums tika mainīts (sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 3. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-12-03 7.2. punktu).

22.2.1. Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka tiesiskais regulējums kažokzvēru audzēšanas un turēšanas nozarē esot bijis pietiekami skaidrs un stabils, pastāvējis pietiekami ilgu laiku un tāpēc tie pamatoti esot paļāvušies uz tā nemainību. Savukārt Saeima uzskata, ka Pieteikumu iesniedzēji nevarēja pamatoti un saprātīgi paļauties uz to, ka tiesiskais regulējums zvēraudzēšanas jomā Latvijā netiks mainīts.

Lai noskaidrotu, vai Pieteikumu iesniedzējiem bija radusies tiesiskā paļāvība, Satversmes tiesai jāizvērtē, vai to paļaušanās uz tiesību normām bija likumīga, pamatota un saprātīga un vai tiesiskais regulējums pēc savas būtības bija pietiekami noteikts un nemainīgs, lai tam varētu uzticēties (sk. Satversmes tiesas 2021. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2020-30-01 13. punktu).

Kā jau iepriekš šajā spriedumā tika norādīts, Pieteikumu iesniedzēji ar ūdeņu un lapsu audzēšanu un turēšanu kažokādu ieguves nolūkā nodarbojas jau vairākus gadus. Pēdējos gados nozīmīgākās šo nozari regulējošu normatīvo aktu izmaiņas bija saistītas ar nepieciešamību kontrolēt Covid-19 izplatību. Normatīvais regulējums, kas attiecās uz Pieteikumu iesniedzēju tiesībām vispār nodarboties ar iepriekš minēto komercdarbību, ir bijis nemainīgs un palicis spēkā ilgu laiku. Tātad Pieteikumu iesniedzēji varēja tam uzticēties. Pieteikumu iesniedzējiem varēja rasties tiesiskā paļāvība, ka tie būs tiesīgi turpināt savu jau ilgstoši veikto komercdarbību. Šāda paļaušanās bija gan likumīga, gan pamatota, gan saprātīga.

22.2.2. Tiesiskās paļāvības aizsardzības princips neizslēdz to, ka indivīda reiz iegūtās tiesības var tikt grozītas tiesiskā veidā. Proti, šis princips nedod pamatu ticēt, ka reiz noteiktā tiesiskā situācija nekad nemainīsies, bet gan pieļauj un noteiktos apstākļos pat pieprasa pastāvošā tiesiskā regulējuma grozīšanu. Pretējā gadījumā valsts nevarētu pienācīgi reaģēt uz mainīgajiem dzīves apstākļiem (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 22.2.1. punktu*). Secinot, ka Pieteikumu iesniedzējiem tiesiskā paļāvība bija radusies, Satversmes tiesai ir jāpārbauda, vai Saeima ir nodrošinājusi saprātīgu līdzsvaru starp Pieteikumu iesniedzēju tiesisko paļāvību un sabiedrības interesēm, kuru labad apstrīdētās normas tika pieņemtas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 3. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-12-03 9. punktu*).

Izvērtējot to, vai ir ievērots saprātīgs līdzsvars starp nepieciešamību aizsargāt personu tiesisko paļāvību un nodrošināt sabiedrības intereses, jāņem vērā tas, vai ir paredzēta saudzējoša pāreja uz jauno tiesisko regulējumu. Šāda saudzējoša pāreja var izpausties kā saprātīga pārejas termiņa noteikšana vai pienācīgas kompensācijas paredzēšana (*sal. sk. Satversmes tiesas 2010. gada 15. marta sprieduma lietā Nr. 2009-44-01 18. punktu un 2017. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 16.2. punktu*).

Pienākums paredzēt saprātīgu pārejas periodu ir nepieciešams galvenokārt tādēļ, ka persona, paļaujoties uz konkrētu normatīvo regulējumu un tajā ietvertajām tiesībām, ir uzņēmusies saistības, veidojusi nākotnes plānus u. tml. Pārejas periods ir nepieciešams, lai persona varētu pārorientēties uz kārtību, kas paredzēta jaunajā tiesiskajā regulējumā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2009. gada 26. novembra sprieduma lietā Nr. 2009-08-01 25. punktu*).

22.3. Pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, likumdevējam, lemjot par saudzīgu pāreju, bija jāparedz garāks pārejas periods. Kažokzvēru audzēšanas un turēšanas nozares slēgšanas rezultātā Pieteikumu iesniedzējiem nebūšot iespējama komercdarbības pārorientācija, bet tikai komercdarbības izbeigšana. Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka to pamatlīdzekļu vērtība komercdarbības izbeigšanas brīdī sniegtoties no vairākiem desmitiem tūkstošu *euro* līdz vairākiem miljoniem *euro*. Pieteikumu iesniedzēji, ņemot vērā udeļu dzīves ciklu (trīs gadi), esot plānojuši gūt šāda apmēra ieņēmumus. Turklāt Pieteikumu iesniedzēji esot veikuši lielas investīcijas savas komercdarbības uzlabošanai un tās noteiktajā pārejas periodā nevarēšot atgūt. Piecu gadu termiņš esot pārāk īss, lai varētu novērst zaudējumus.

Savukārt Saeima norāda, ka attiecībā uz ūdelēm pilns kažokādu ieguves cikls ir 1,5 gadi – no piedzimšanas līdz izaudzēto mazuļu

nokaušanai to nobriešanas perioda beigās, novembra mēneša pirmajā dekādē. Apzinoties to, ka no 2028. gada 1. janvāra kažokzvēru audzēšana un turēšana kažokādu ieguvei būs aizliegta, komersanti varot jau laikus tam sagatavoties, pakāpeniski samazinot dzīvnieku pavairošanu un iepirkšanu, un piecu gadu laikā realizēt visus kažokzvēru audzētavās turētos dzīvniekus kažokādu ieguvei. Pārejas periods esot pietiekams, lai komersanti varētu līdz aizlieguma spēkā stāšanās brīdim realizēt kažokzvēru audzētavās turētos dzīvniekus kažokādu ieguvei, atgūt uzņēmumā ieguldītās investīcijas, samazināt potenciālos zaudējumus un sagatavoties uzņēmējdarbības pārorientācijai vai likvidācijai.

Likuma 3. pants paredz, ka aizliegums audzēt un turēt lauksaimniecības dzīvniekus, ja to audzēšanas un turēšanas vienīgais vai galvenais nolūks ir kažokādu ieguve, stāties spēkā 2028. gada 1. janvārī.

Tiesiskā regulējuma izmaiņu rezultātā nav iespējams pilnībā izslēgt risku, ka personas, uz kurām attieksies konkrētās izmaiņas, izjutīs zināmas neērtības vai cietīs zināmus zaudējumus. Satversmes tiesai izskatāmajā lietā ir jāizvērtē, vai likumdevējs, lemjot par saudzīgu pāreju uz jauno tiesisko regulējumu, nav rīkojies patvaļīgi, proti, vai ir veikti racionāli un saprātīgi apsvērumi un pēc iespējas mazinātas attiecīgajiem komersantiem gaidāmās negatīvās sekas.

Kā izriet no atbildīgās komisijas 2022. gada 11. janvāra sēdes materiāliem, likumprojekta sākotnējā redakcija paredzēja, ka aizliegums audzēt un turēt kažokzvērus stāties spēkā 2026. gada 1. janvārī. Tajā pašā sēdē izskanēja arī Zemkopības ministrijas viedoklis, ka, ņemot vērā situāciju ar Covid-19 izplatību ūdeļu novietnēs, aizliegums varētu stāties spēkā 2024. gada 1. janvārī, tad uzņēmējiem būtu pietiekams laiks pārorientēties un veikt pilnu ciklu, tādā veidā gūstot maksimālu labumu no komercdarbības.

Atbildīgās komisijas 2022. gada 9. marta un 26. aprīļa sēdēs tika diskutēts par garāka pārejas perioda noteikšanu – līdz 2027. gada 31. decembrim vai 2032. gada 1. janvārim. Tika pausts viedoklis, ka piecus gadus garš pārejas periods ir pietiekams, lai citstarp valstij nebūtu jāmaksā kompensācijas tiem komersantiem, kuru komercdarbība ir kažokzvēru audzēšana un turēšana. Komisijā, ņemot vērā arī citu Eiropas Savienības dalībvalstu pieredzi, tika atbalstīts priekšlikums par konkrētā aizlieguma stāšanos spēkā 2028. gada 1. janvārī un pausti argumenti, ka šāda termiņa noteikšana saistīta ar dzīvnieku audzēšanas ciklu un komersantu iespējām pārorientēt vai izbeigt savu komercdarbību.

Atbildīgās komisijas 2022. gada 11. janvāra un 9. marta sēdēs nozares pārstāvji puda viedokli, ka neatbalsta nozares slēgšanu, un par pārejas periodu vispār neizteicās, tomēr uzsvēra, ka likumdevējam ir

jālemj par kompensāciju izmaksu tiem komersantiem, kurus konkrētais aizliegums skars.

Tātad likumdevējs ir vērtējis pārejas perioda ilgumu aizliegumam nodarboties ar kažokzvēru audzēšanu un turēšanu, un izšķīries par tā noteikšanu līdz 2028. gada 1. janvārim. Likumdevējs ir ņēmis vērā gan pašu kažokzvēru audzētāju iespējas pārorientēt vai izbeigt attiecīgo komercdarbību, gan arī ar kažokzvēru audzēšanas nozari saistīto nozaru iespējas pārorientēties un lemt par to, kur turpmāk tiks realizēta kažokzvēru audzētavām tirgotā produkcija. Tāpat ir ņemtas vērā kažokzvēru audzētāju iespējas gūt peļņu, realizējot kažokzvērus līdz 2028. gada 1. janvārim, kā arī atgūt veiktās investīcijas un samazināt potenciālos zaudējumus, tostarp ņemot vērā citu valstu praksi. Līdz ar to likumdevēja lēmums nav bijis patvaļīgs un tam par pamatu bijuši racionāli un saprātīgi apsvērumi.

22.4. Pieteikumu iesniedzēji uzsver, ka likumdevējam, nosakot tādu pārejas periodu, kāds paredzēts Likuma 3. pantā, vajadzējis lemt par kompensāciju piešķiršanu.

Satversmes tiesa atzīst, ka liegums Pieteikumu iesniedzējiem no 2028. gada 1. janvāra nodarboties ar kažokzvēru audzēšanu un turēšanu ir vērtējams kā tiesību uz īpašumu ierobežojums, nevis kā īpašuma atsavināšana. No Satversmes 105. panta neizriet, ka šādu ierobežojumu noteikšanas gadījumā likumdevējam būtu pienākums noteikt kompensāciju (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 22.2.3. punktu*). Kompensācijas esība ir saistīta ar pārejas perioda ilgumu. Ja pārejas periods ir pietiekami garš, tad nav papildus jānosaka vēl arī kompensācija, savukārt tad, ja pārejas periods nav pietiekami garš, lai nodrošinātu saudzīgu pāreju uz jauno tiesisko regulējumu, likumdevējam būtu jālemj arī par kompensācijas piešķiršanu.

Šāda nostāja pausta arī Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā, proti, kaut arī attiecīgos gadījumos varētu būt lietderīgi izmaksāt daļēju vai pilnīgu kompensāciju, tomēr nevar secināt, ka Eiropas Savienības tiesībās būtu ietverts pienākums tādu piešķirt (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2003. gada 10. jūlija sprieduma lietā C-20/00 un C-64/00 "Booker Aquaculture un Hydro Seafood" 85. punktu un 2022. gada 27. janvāra sprieduma lietā C-238/20 "Sātiņi-S" 36. punktu*).

Likumdevējs ir vērtējis iespēju saudzējošas pārejas nodrošināšanai piešķirt kompensāciju kažokzvēru audzētājiem. Atbildīgās komisijas 2022. gada 9. marta un 26. aprīļa sēdēs tika apspriesti attiecīgie priekšlikumi un uzklausti dažādi viedokļi. Tomēr likumdevējs izšķīrās par to, ka saudzējošas pārejas nodrošināšanai tiks noteiktas nevis kompensācijas, bet piecus gadus garš pārejas periods. Tādējādi Saeima ir paredzējusi mehānismu tiesību ierobežojuma seku mazināšanai.

Nemot vērā visu iepriekš minēto, atzīstams, ka sabiedrības ieguvums no apstrīdētajās normās ietvertā ierobežojuma ir lielāks nekā Pieteikumu iesniedzējiem radītās nelabvēlīgās sekas. Turklāt likumdevējs ir līdzsvarojis sabiedrības intereses un kažokzvēru audzētāju tiesisko palāvību, Likuma pārejas noteikumos atliekot jaunā regulējuma spēkā stāšanos līdz 2028. gada 1. janvārim.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertais Pieteikumu iesniedzēju pamattiesību ierobežojums ir samērīgs un apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam, kā arī LESD 49. pantam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt 2022. gada 22. septembra likuma "Grozījumi Dzīvnieku aizsardzības likumā" 2. un 3. pantu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 105. panta pirmajam un trešajam teikumam un Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. pantam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2024. gada 11. jūlijā

lietā Nr. 2023-10-03

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Jautrīte Briede,

pēc Senāta pieteikuma,

piedaloties institūcijas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Jūrmalas valstspilsētas pašvaldības domes – pārstāvjiem zvērinātam advokātam Artim Stuckam, Mārtiņam Pilmanim un Edītei Silovai,

ar tiesas sēdes sekretāri Alisi Ziemeli,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 3. punktu, 17. panta pirmās daļas 9. punktu, 19.¹ un 28. pantu,

2024. gada 4. un 12. jūnijā atklātā tiesas sēdē ar lietas dalībnieku piedalīšanos izskatīja lietu

"Par Jūrmalas pilsētas domes 2012. gada 11. oktobra saistošo noteikumu Nr. 37 "Par nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piešķiršanas kārtību" 3. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam".

Konstatējošā daļa

1. Jūrmalas pilsētas dome 2012. gada 11. oktobrī izdeva saistošos noteikumus Nr. 37 "Par nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piešķiršanas kārtību" (turpmāk – Saistošie noteikumi), kas stājās spēkā 2013. gada 1. janvārī.

Saistošo noteikumu 3. punkts tā sākotnējā redakcijā noteica, ka šo noteikumu izpratnē fiziska persona ir Latvijas pilsonis vai nepilsonis.

Ar Jūrmalas pilsētas domes 2015. gada 12. novembra saistošajiem noteikumiem Nr. 39 "Grozījumi Jūrmalas pilsētas pašvaldības 2012. gada 11. oktobra saistošajos noteikumos Nr. 37 "Par nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piešķiršanas kārtību"" Saistošo noteikumu 3. punkts tika grozīts, un tas noteic, ka fiziska persona šo noteikumu izpratnē ir Eiropas Savienības dalībvalstu, Eiropas Ekonomiskās zonas valstu, Šveices konfederācijas pilsonis vai Latvijas nepilsonis (turpmāk – apstrīdētā norma).

2. Pieteikuma iesniedzējs – Senāts (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91. pantam.

Pieteikuma iesniedzēja izskatīšanā ir administratīvā lieta Nr. A420243117, kas ierosināta pēc fiziskās personas pieteikuma par tāda administratīvā akta atcelšanu, ar kuru tai aprēķināts nekustamā īpašuma nodoklis, nepiemērojot nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu. Pieteicējam administratīvajā lietā piemērota apstrīdētā norma. Pieteicēja pilsonības valsts neesot ietverta apstrīdētajā normā minēto pilsonības valstu vidū. Tādējādi no apstrīdētās normas spēkā esības esot atkarīgas pieteicēja tiesības uz nodokļa atvieglojumu.

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka pašvaldība vispār ir tiesīga noteikt konkrētas iekšzemes nodokļu maksātāju (rezidentu) grupas, kurām noteiktos gadījumos būtu piešķirami nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumi. Apstrīdētā norma skaidri un precīzi nosakot konkrēti identificējamu nekustamā īpašuma nodokļa maksātāju kategoriju atbilstoši objektīvi konstatējamam kritērijam – noteiktas valsts pilsonības esība vai neesība. Savukārt likumā "Par nekustamā īpašuma nodokli" ietvertais pilnvarojums ļaujot pašvaldībām saistošajos noteikumos paredzēt atšķirīgu attieksmi pilsonības dēļ, ja vien tā ir pamatota ar tādiem objektīviem apsvērumiem, kas nav saistīti ar attiecīgo personu pilsonību.

Pilsonība esot uzskatāma par vienu no kritērijiem, uz kuru pamata diskriminācija ir aizliegta. Tomēr atšķirību noteikšana, pamatojoties uz pilsonības kritēriju, neesot uzskatāma par absolūti aizliegtu, jo noteiktos gadījumos šāda kritērija izmantošana varot tikt attaisnota.

Vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos atrodoties visi nekustamā īpašuma nodokļa maksātāji. Galvenā tos vienojošā pazīme esot pienākums maksāt nekustamā īpašuma nodokli.

Apstrīdētā norma piešķirot tiesības saņemt nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu tikai Eiropas Savienības dalībvalstu, tostarp Latvijas, Eiropas Ekonomikas zonas valstu, Šveices Konfederācijas pilsoņiem un Latvijas nepilsoņiem. Līdz ar to apstrīdētā norma paredzot atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos.

Pilsonības valsts kritērijs nevarot tikt izmantots atšķirīgas attieksmes noteikšanai pret nodokļu maksātājiem. Tas attiecoties ne tikai uz Eiropas Savienības dalībvalstu, tostarp Latvijas, Eiropas Ekonomikas zonas valstu, Šveices Konfederācijas pilsoņiem un Latvijas nepilsoņiem, bet arī uz citu valstu pilsoņiem. Atšķirīgā attieksme pilsonības dēļ varot pamatot vienīgi ar tādiem objektīviem apsvērumiem, kas nav saistīti ar nodokļu maksātāju pilsonības valsti. Šajā lietā neesot konstatējams tāds

legitīms mērķis, kas varētu attaisnot apstrīdētajā normā noteikto atšķirīgo attieksmi. Arī Jūrmalas valstspilsētas pašvaldības dome neesot sniegusi pamatojumu tam, ka atšķirīgā attieksme būtu attaisnojama. Turklāt apstrīdētā norma neatbilstot arī samērīguma principam.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Jūrmalas valstspilsētas pašvaldības dome – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. pantam.

Eiropas Savienības dalībvalstu, tostarp Latvijas, Eiropas Ekonomikas zonas valstu, Šveices Konfederācijas pilsoņi un Latvijas nepilsoņi neatrodoties vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos ar citu valstu pilsoņiem. Attiecībā uz šo personu grupu pastāvot stingrs pienākums nodrošināt vienādu attieksmi bez jebkādam atkāpēm. Savukārt attiecībā uz citu valstu pilsoņiem esot pieļaujama atšķirīgu nodokļa likmju noteikšana, ja vien šādi atšķirīgi attieksmei ir objektīvs pamats.

Apstrīdētās normas legitīmais mērķis esot sabiedrības labklājības nodrošināšana. Apstrīdētā norma esot vērsta uz papildu mantiska labuma piešķiršanu konkrētām iedzīvotāju grupām, Eiropas Savienības dalībvalstu, tostarp Latvijas, Eiropas Ekonomikas zonas valstu, Šveices Konfederācijas pilsoņu un Latvijas nepilsoņu nevienlīdzības novēršanu, kā arī Latvijas valsts starptautisko saistību izpildi. Papildu mantiskais labums esot piešķirts ievērojamam skaitam Jūrmalas valstspilsētas administratīvajā teritorijā deklarēto Eiropas Savienības dalībvalstu, tostarp Latvijas, Eiropas Ekonomikas zonas valstu, Šveices Konfederācijas pilsoņu un Latvijas nepilsoņu. Tas šai sabiedrības daļai ļaujot ietaupītus finanšu līdzekļus izlietot citu vajadzību apmierināšanai un sasniedzot apstrīdētās normas legitīmo mērķi – sabiedrības labklājības nodrošināšana. Turklāt apstrīdētajai normai piemīt arī regulējoša funkcija, jo tā mudinot nodokļa maksātājus iegūt Latvijas vai citas ar Latviju vienā tiesiskajā telpā esošas valsts pilsonību. Proti, nodokļu maksātājs varot pielāgot savu rīcību tādā veidā, lai viņam tiktu piemēroti nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumi. Apstrīdētā norma veicinot mājokļu pieejamību vietējiem iedzīvotājiem, stimulējot mājokļu iegādi pašvaldības teritorijā un nodrošinot papildu ienākumus pašvaldības budžetā, vienlaikus mazinot spekulācijas ar pašvaldības teritorijā esošo nekustamo īpašumu cenām.

Nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piešķiršana citām personām ievērojami palielinātu to fizisko personu skaitu, kurām piemērojams nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojums. Tātad tiktu samazināti Jūrmalas valstspilsētas pašvaldības ienākumi, kuri varētu tikt izlietoti pašvaldības autonomo funkciju nodrošināšanai. Pašvaldībai nāktos samazināt visiem atvieglojumu saņēmējiem pašlaik pienākošos

atvieglojumu apmēru, un apstrīdētās normas subjektiem būtu jāmaksā proporcionāli ievērojami lielāks nekustamā īpašuma nodoklis nekā līdz šim. Tādējādi tiktu aizskartas Latvijas valstspiederīgo un Latviju vienā tiesiskajā telpā esošu valstu valstspiederīgo tiesības saņemt nodokļa atvieglojumus.

3.1. Papildus atbildes rakstā minētajam Jūrmalas valstspilsētas pašvaldības dome norādījusi, ka ar apstrīdēto normu tā esot cerējusi veicināt Jūrmalas pašvaldības iedzīvotāju skaita palielināšanos un tādējādi arī iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumu palielinājumu pašvaldības budžetā. Šis mērķis tiekot sasniegts, jo Jūrmalas pilsētā pēdējo gadu laikā esot vērojams deklarēto iedzīvotāju skaita pieaugums, kas skaidrojams ar sakārtoto infrastruktūru un pašvaldības nodrošināto labvēlīgo sociālo politiku – pašvaldības iedzīvotājiem paredzētām apjomīgām nekustamā īpašuma nodokļa atlaidēm.

Saeima likumā "Par nekustamā īpašuma nodokli" jau esot paredzējusi vairākas nodokļa maksātāju kategorijas, kurām pienākas nodokļu atvieglojumi saskaņā ar šo likumu. Papildus tam arī domei esot piešķirta plaša rīcības brīvība lemt par tām nekustamā īpašuma nodokļa maksātāju kategorijām, kurām piemērojami nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumi.

Jūrmalas pašvaldības politika esot vērsta uz tādu pasākumu īstenošanu, lai Jūrmalas administratīvajā teritorijā savu pamata dzīvesvietu deklarētu pēc iespējas vairāk Eiropas Savienības dalībvalstu, Eiropas Ekonomikas zonas valstu un Šveices Konfederācijas pilsoņu. Šīs personas esot orientētas uz Rietumvalstu dzīves telpu un tās iedzīvotāju vērtībām. Tām esot ievērojami ienākumi, un tās izjutoties vai nākotnē izjutišoties patiesi piederīgas pie Jūrmalas vietējās kopienas. Turklāt Eiropas Savienības pilsoņiem esot garantētas tiesības līdzdarboties pašvaldības pārvaldē. Savukārt Latvijas nepilsoņiem esot ar likumu piešķirts īpašs statuss. Turpretim trešo valstu pilsoņi nepiedaloties Jūrmalas pašvaldības darbā un īpaši necenšoties integrēties Jūrmalas vietējās kopienas sociālajā ietvarā. Turklāt Krievijas pilsoņu vairākums atbalstot Krievijas uzsākto karu Ukrainā. Jūrmalas pašvaldības dome nevēloties tās teritorijā dzīvojošo Krievijas pilsoņu skaita palielināšanos, kas nenovēršami izraisīšot konfliktus ar Ukrainas pilsoņiem. Tāpēc Jūrmalas pašvaldības dome vēloties, lai pašvaldības teritorijā dzīvotu tikai iepriekš minēto valstu pilsoņi un cenšoties to panākt arī ar nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu palīdzību.

Latvijā ilgstoši esot pastāvējusi sistēma, saskaņā ar kuru trešo valstu pilsoņiem, kas šeit iegādājušies nekustamo īpašumu, tika piešķirta termiņuzturēšanās atļauja. Šī sistēma esot mākslīgi uzturējusi augstas

cenās nekustamo īpašumu tirgū un veicinājusi dažādu spekulatīvu darījumu veikšanu. Tā bijusi acīmredzami neizdevīga Jūrmalas iedzīvotājiem, jo šo darījumu dēļ esot pieaudzis nekustamā īpašuma nodokļa apmērs. Daudziem vietējiem iedzīvotājiem paaugstināto cenu dēļ neesot bijis iespējams iegādāties nekustamo īpašumu.

3.2. Tiesas sēdē Jūrmalas valstspilsētas pašvaldības pārstāvji norādīja, ka Jūrmalas vājās puses ir sezonālitate un augstas nekustamo īpašumu cenās. Turklāt Jūrmalai draudot iedzīvotāju skaita un līdz ar to arī pašvaldības budžeta samazināšanās. Taču Jūrmalai esot iespēja plaši iesaistīt sabiedrību un atbildīgi plānot pilsētu. Reaģējot uz minēto, Jūrmala esot vēlējusies panākt Latvijas pilsoņu skaita palielināšanos pašvaldībā, kā arī tādu pašvaldības iedzīvotāju skaita palielināšanos, kuriem ir lieli ienākumi, proti, kuri ir Eiropas Savienības dalībvalstu, Eiropas Ekonomikas zonas valstu, Šveices Konfederācijas pilsoņi un Latvijas nepilsoņi. Šādā veidā esot panākta iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumu palielināšanās un ar nekustamajiem īpašumiem veikto spekulatīvo darījumu skaita samazināšanās, kā arī Jūrmalas vietējās kopienas vērtīborientācijas maiņa no Austrumiem uz Rietumiem. Tas saskanot arī ar Jūrmalas stratēģiju starptautiskās konkurētspējas veicināšanā, piesaistot tūristus no Rietumeiropas.

Pēc Jūrmalas valstspilsētas pašvaldības domes ieskata, apstrīdētā norma neierobežo pašvaldības pastāvīgo iedzīvotāju tiesības, jo tā nemainot nedz nekustamā īpašuma nodokļa likmes, nedz nodokļa maksāšanas pamatprincipus. Turklāt Jūrmalas iedzīvotājiem esot pieejams visplašākais sociālās palīdzības pasākumu klāsts.

Attiecībā uz Latvijas dalību Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijā Jūrmalas valstspilsētas pašvaldības pārstāvis norādīja, ka rezidences noteikšana nevar būt balstīta tikai uz teritorialitātes principu vien. Esot izvērtējams personas nodoms apmesties attiecīgajā valstī uz patstāvīgu dzīvi un laika posms, kas atspoguļojot personas vēlmi uzturēties attiecīgajā dzīvesvietā ilgstoši un nepārtraukti. Jūrmala esot izvēlējusies pilsonību kā kritēriju, pēc kura konstatējama personas saikne ar vietējo kopienu.

Jūrmalai vajagot rūpēties par savas administratīvās teritorijas iedzīvotāju interesēm. "Pašvaldības iedzīvotājs" esot jēdziens ar augstu abstrakcijas pakāpi, un tā satura noteikšana esot pašvaldības domes kompetencē. Pašvaldībai esot tiesības vietējos iedzīvotājus grupēt pēc pilsonības kritērija.

4. Pieaicinātās personas – Saeimas – pārstāve tiesas sēdē norādīja, ka likumā "Par nekustamā īpašuma nodokli" ietvertais objektīva grupējuma princips pieprasot, lai pašvaldības, nosakot nekustamā

īpašuma nodokļa maksātāju kategorijas, kurām piešķirami atvieglojumi, personas grupētu pēc kādas iepriekš zināmas, objektīvi konstatējamas, noteiktai nodokļu maksātāju grupai kopīgas un to vienojošas pazīmes. Šā principa mērķis esot novērst to, ka atvieglojumi varētu tikt piešķirti patvalīgi, proti, vai nu balstoties uz subjektīvām pazīmēm, vai arī tos piešķirot atsevišķām individuāli noteiktām personām.

Pēc Saeimas ieskata, personas pilsonība ir objektīvi konstatējama, noteiktai nodokļu maksātāju grupai kopīga un to vienojoša pazīme. Likumdevējs neesot likumā paredzējis nedz konkrētu atļauju, nedz arī aizliegumu grupēt personas pēc pilsonības kritērija. Līdz ar to objektīva grupējuma princips pieļaujot nodokļu maksātāju grupēšanu pēc to pilsonības.

Saistošajos noteikumos paredzētie atvieglojumi varot kalpot kā sociāls atbalsts un līdz ar to esot uzskatāmi par daļu no sociālās drošības sistēmas. Pēc Saeimas ieskata, izskatāmajā lietā esot piemērojami principi un kritēriji, kas izriet no normatīvajiem aktiem sociālās drošības jomā.

Prasība pēc personas pastāvīgas uzturēšanās valstī, atbilstību kurai varētu apliecināt noteiktā pašvaldībā deklarēta dzīvesvieta, varētu būt nosacījums nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piemērošanai un tādējādi arī veicināt pašvaldības funkciju un uzdevumu izpildi. Sociālās drošības sistēma Latvijā paredzot sociālā atbalsta sniegšanu personai neatkarīgi no tās pilsonības, un pilsonības kritērijs likumā "Par sociālo drošību" neesot pieminēts. Tomēr, lai persona varētu pretendēt uz valsts vai pašvaldības sniegto sociālo atbalstu, vajagot konstatēt tās saikni ar Latviju un pastāvīgu uzturēšanos Latvijā. Proti, likuma "Par sociālo drošību" noteikumi esot spēkā attiecībā uz visām personām, kuru dzīvesvieta ir Latvijā. Savukārt atbilstoši Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumam sociālos pakalpojumus un sociālo palīdzību citu valstu pilsoņi varot saņemt tad, ja viņiem ir izsniegta pastāvīgās uzturēšanās atļauja, kas apliecinot ilgstošu uzturēšanos Latvijā un ciešu, noturīgu saikni ar Latviju.

Arī grupēšana pēc rezidences kritērija varētu iekļauties likumdevēja piešķirtā pilnvarojuma ietvaros. Turklāt rezidentam esot pienākums deklarēt savu dzīvesvietu kādā no Latvijas pašvaldībām, ja tā pamata dzīvesvieta ir Latvijā, vai arī pienākums pierādīt, ka tas uzturas Latvijas Republikā 183 dienas vai ilgāk jebkurā 12 mēnešu periodā. Tātad arī no rezidentiēm tiek gaidīts tas, lai viņi apliecinātu savu piesaisti Latvijai un to, ka šeit uzturas pastāvīgi.

Arī pašvaldībai esot tiesības izvērtēt nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu saņēmēju loku, ievērojot diskriminācijas aizlieguma principu, tiesiskās vienlīdzības principu un Latvijas starptautiskās saistības. Tas neesot tikai un vienīgi valsts izšķiršanās jautājums.

5. Pieaicinātā persona – zvērināts advokāts *Mg. iur. Jānis Taukačs* – uzskata, ka nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu saņēmēju diferenciēšana pēc viņu pilsonības valsts ir pretrunā ar Latvijas nodokļu konvencijās nostiprināto diskriminācijas aizlieguma principu un Līguma par Eiropas Savienības darbību 63. pantu.

Noteiktas valsts pilsonības esība vai neesība esot objektīvi konstatējams kritērijs. Likums "Par nekustamā īpašuma nodokli" ļaujot pašvaldībai nodokļu maksātājus grupēt pēc šā kritērija un noteikt, kuri no tiem ir tiesīgi saņemt nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumus.

Latvijas dalība Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijā pati par sevi neuzliekot tai pienākumu novērst to valstu pilsoņu diskrimināciju, ar kurām Latvijai nav spēkā esošas nodokļu konvencijas. Tomēr Latvija saskaņā ar Līguma par Latvijas Republikas pievienošanās Konvencijai par Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizāciju nosacījumiem esot pieņēmusi Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas Padomes 1997. gada 23. oktobra rekomendāciju attiecībā uz ienākumu un kapitāla nodokļu paraugkonvenciju C(97)195/FINAL (turpmāk – Rekomendācija). Pieņemot Rekomendāciju, Latvija esot apņēmusies slēgt divpusējas konvencijas par nodokļu dubultās uzlikšanas un ļaunprātīgas izvairīšanās no nodokļu maksāšanas novēršanu attiecībā uz ienākuma un kapitāla nodokļiem (turpmāk – Nodokļu konvencija), iekļaujot tajās noteikumus par diskriminācijas aizliegumu attiecībā uz nodokļu uzlikšanu otras līgumslēdzējas valsts nodokļu rezidentiem. Turklāt Latvija esot apņēmusies, slēdzot šādas konvencijas, izmantot ienākumu un kapitāla nodokļu paraugkonvencijas (turpmāk – Paraugkonvencija) pantu redakciju un iztulkot šo konvenciju normas saskaņā ar Paraugkonvencijas komentāriem.

Nodokļu konvencijas, kurās ir ietverts uz pilsonību balstītas diskriminācijas aizliegums, liedzot Latvijas valstij un pašvaldībām izslēgt attiecīgo līgumslēdzēju valstu pilsoņus no to personu loka, kurām pienākas nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumi. No Paraugkonvencijas 24. panta pirmās daļas izrietot, ka diskriminācija pēc pilsonības kritērija ir aizliegta, ja, pirmkārt, otras līgumslēdzējas valsts pilsoņi attiecībā uz nodokļu uzlikšanu atrodas salīdzināmos apstākļos ar Latvijas pilsoņiem un, otrkārt, otras līgumslēdzējas valsts pilsoņi ir pakļauti atšķirīgai nodokļu piemērošanas kārtībai. Vārdu savienojums "tādos pašos apstākļos" attiecoties uz nodokļu maksātājiem, kas no vispārīgo nodokļu normatīvo aktu piemērošanas viedokļa pēc būtības atrodas juridiski un faktiski salīdzināmos apstākļos. Vārdu savienojums "jo īpaši attiecībā uz rezidenci" skaidri norādot uz to, ka nodokļu rezidence ir viens no faktoriem, kas ir būtiski, lai noteiktu, vai nodokļu maksātāji atrodas līdzīgos apstākļos.

Visi Latvijas nodokļu rezidenti neatkarīgi no to pilsonības vienlīdz piedaloties tās pašvaldības darbības finansēšanā, kurā atrodas to dzīvesvieta. Līdz ar to Latvijas un ārvalstu pilsoņi, kuru īpašumā, tiesiskajā valdījumā vai lietošanā ir nekustamais īpašums Latvijā, nekustamā īpašuma nodokļa piemērošanas nolūkā atrodoties salīdzināmā situācijā.

Paraugkonvencijas 24. panta pirmā daļa un nodokļu līgumi neparedzot iespēju atsaukties uz leģitīmu mērķi, lai attaisnotu augstāka nodokļu sloga vai apgrūtinātākas nodokļu uzlikšanas kārtības piemērošanu citu līgumslēdzēju valstu pilsoņiem. Ja līgumslēdzējas valstis vēlas paredzēt atkāpes no Paraugkonvencijas noteiktā standarta, tās varot izteikt atrunas par Paraugkonvencijas pantu redakciju un apsvērumus par Paraugkonvencijas komentāriem, un vienoties ar otru līgumslēdzēju valsti par atšķirīgu normu redakciju. Turklāt līgumslēdzējas valstis nodokļu līgumus piemērojot atbilstoši abpusējības principam. Ja otra līgumslēdzēja valsts atsakās piemērot Nodokļu konvencijas noteikumus Latvijas nodokļu rezidentiem, tad Latvijai esot tiesības apturēt vai pārtraukt attiecīgā līguma noteikumu piemērošanu šīs līgumslēdzējas valsts rezidentiem. Tikai tādā situācijā būtu pieļaujamas atkāpes no Latvijas nodokļu līgumos noteiktā uz pilsonību balstītas diskriminācijas aizlieguma.

Apstrīdētā norma diferencējot nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojuma piemērošanu ne tikai pēc pilsonības kritērija, bet netieši arī pēc rezidences kritērija. Nosacījums, ka nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojums ir piemērojams personām, kuru pamata dzīvesvieta bez pārtraukuma ir deklarēta attiecīgajā īpašumā ne mazāk kā divus gadus esot piemērots tam, lai veicinātu pašvaldības teritorijas ilgtspējīgu attīstību un dzīvesvietas deklarēšanu pašvaldības teritorijā, kā arī mazinātu nekustamā īpašuma cenu pieaugumu, ko varot radīt īstermiņa ieguldījumi nekustamajā īpašumā. Nodokļu konvencijas esot balstītas uz principu, ka rezidenti un nerezidenti neatrodas salīdzināmā situācijā, tāpēc tās pieļaujot piemērojamo nodokļu diferencēšanu atkarībā no personas nodokļu rezidences. Arī Latvijas nacionālie nodokļu normatīvie akti nodokļu piemērošanu ienākumam diferencējot atkarībā no rezidences statusa. Līdz ar to nekustamā īpašuma nodokļa likmes vai atvieglojuma diferenciācija atkarībā no nodokļu rezidences esot pieļaujama.

Apstrīdētā norma esot pretrunā ar Līguma par Eiropas Savienības darbību 63. pantu, kurš aizliedzot kapitāla aprites ierobežojumus Eiropas Savienības dalībvalstu starpā, kā arī Eiropas Savienības dalībvalstu un trešo valstu starpā. Kapitāla aprites brīvība esot attiecināma arī uz kapitāla apriti pārrobežu situācijā attiecībās starp Eiropas Savienības dalībvalsti un trešās valsts rezidentu. Apstrīdētā norma citu valstu pilsoņiem paredzot augstāku nekustamā īpašuma nodokļa slogu nekā Latvijā, citu Eiropas Savienības dalībvalstu, Eiropas Ekonomikas zonas

valstu un Šveices Konfederācijas pilsoņiem, tādējādi atturot nerezidentus no ieguldījumu veikšanas Latvijā. Izskatāmajā lietā neesot konstatējams leģitīms mērķis, kas varētu attaisnot apstrīdētajā normā ietverto atšķirīgo attieksmi. Tikai un vienīgi ekonomiska rakstura mērķi neesot uzskatāmi par primāru vispārējo interešu apsvērumu, kas attaisnotu Eiropas Savienības pamatbrīvību ierobežojumu. Līdz ar to apsvērumi par pašvaldības budžeta ieņēmumiem paši par sevi nevarot attaisnot atšķirīgu nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piemērošanu to valstu pilsoņiem, kuri nav Eiropas Savienības dalībvalstu, Eiropas Ekonomikas zonas valstu vai Šveices Konfederācijas pilsoņi.

Tiesas sēdē J. Taukačs norādīja, ka Nodokļu konvencija ir piemērojama, ja persona vienlaikus ir divu valstu nodokļu rezidents saskaņā ar abu valstu nacionālajiem likumiem. Ja persona ir vienīgi Latvijas nodokļu rezidents, tad nepastāvot pārrobežu situācija, kurai būtu piemērojama Nodokļu konvencija. Turklāt Nodokļu konvenciju piemērošana esot vērtējama katrā konkrētajā situācijā un tas neesot Satversmes tiesā risināms jautājums. Nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piemērošana esot valsts līmenī risināms jautājums. Tomēr likums "Par nekustamā īpašuma nodokli" šobrīd pieļaujot to, ka pašvaldības piemēro nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumus noteiktu valstu pilsoņiem. Pilsonības kritērijs esot diskriminējošs, un pilsonība nevarot tikt izmantota kā nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piemērošanas kritērijs.

6. Pieaicinātā persona – Finanšu ministrija – norāda, ka atšķirīgu attieksmi nevar noteikt, pamatojoties tikai uz pilsonības kritēriju, ja attiecīgo personu rezidences statuss attiecībā uz Latviju ir vienāds.

Latvija, izstrādājot nodokļu normatīvos aktus, konsekventi ievērojot Paraugkonvencijā noteiktos diskriminācijas aizlieguma noteikumus, kā arī Līguma par Eiropas Savienības darbību noteikumus, kas aizliedzot noteikt ierobežojumus kapitāla brīvai aprītei starp dalībvalstīm, kā arī starp dalībvalstīm un trešajām valstīm. Latvijai kā Eiropas Savienības un Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas dalībvalstij neesot tiesību nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piemērošanā paredzēt atšķirīgu attieksmi pēc pilsonības kritērija pret tiem Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas dalībvalstu pilsoņiem, kuri nav Eiropas Savienības dalībvalstu, Eiropas Ekonomikas zonas valstu vai Šveices Konfederācijas pilsoņi, ja to rezidences statuss ir vienāds ar salīdzināmās pilsoņu grupas rezidences statusu attiecībā uz Latviju.

Pašvaldībām, izdodot saistošos noteikumus, atbilstoši likumā "Par nekustamā īpašuma nodokli" noteiktajam objektīva grupējuma principam esot jāievēro arī iepriekš minētais diskriminācijas aizliegums. Saskaņā ar Nodokļu konvenciju panta "Diskriminācijas nepieļaušana" sesto daļu

minētā panta noteikumi attiecoties uz visu veidu un nosaukumu nodokļiem, kurus uzliek līgumslēdzēja valsts vai tās politiski administratīva vienība vai pašvaldība. Līdz ar to arī pašvaldībām esot jāievēro uz pilsonību balstītas diskriminācijas aizliegums, ja attiecīgajām personām ir vienāds rezidences statuss.

Tiesas sēdē Finanšu ministrijas pārstāvis norādīja, ka Latvijai neesot tiesību nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piemērošanā paredzēt atšķirīgu attieksmi pret Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas dalībvalstu pilsoņiem, kuri nav Eiropas Savienības dalībvalstu, Eiropas Ekonomikas zonas valstu vai Šveices Konfederācijas pilsoņi. To liedzot spēkā esošās Nodokļu konvencijas, kas esot noslēgtas ar visām Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas dalībvalstīm izņemot Jaunzēlandi, Austrāliju un Čili. Savukārt uz minētajām trīs valstīm attiecoties Līguma par Eiropas Savienības dalību 63. pantā noteiktais aizliegums ierobežot kapitāla apriti, kurš pastāvēt starp Eiropas Savienības dalībvalstīm, kā arī Eiropas Savienības dalībvalstīm un trešajām valstīm.

Nodokļu konvencijas esot piemērojamas tad, ja personai ir līgumslēdzējas valsts pilsonība. Attiecībā uz tādas valsts pilsoni, ar kuru noslēgta Nodokļu konvencija, nedrīkstot noteikt atšķirīgus nodokļa uzlikšanas noteikumus, ja rezidences apstākļi ir vienādi.

Nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu saņēmēju loka noteikšana nevarot būt pamatota tikai uz šo personu pilsonību. Piemērojot likumā "Par nekustamā īpašuma nodokli" noteikto objektīva grupējuma principu, esot jāievēro, pirmkārt, nacionālo normatīvo aktu tvērums, tajos noteiktais deleģējums, kā arī Līgums par Eiropas Savienības darbību un Nodokļu konvencijas. Visskaidrāk uz pilsonību balstītas diskriminācijas aizliegumu nosakot Nodokļu konvencijas, un tās nepieļaujot elastību. Turpretim likums "Par nodokļiem un nodevām", kas esot hierarhiski augstāks par citiem nodokļu normatīvajiem aktiem un nodokļu likumiem, neparedzot nodokļa maksātāju grupēšanu pēc pilsonības principa. Šis likums paredzot nodokļa maksātāju iedalījumu tikai iekšzemes nodokļu maksātājos un ārvalstu nodokļu maksātājos, kas atbilstoši starptautiskajai terminoloģijai esot rezidenti un nerezidenti. Šā likuma normas attiecoties uz visiem nodokļiem, tostarp arī nekustamā īpašuma nodokli. Likumdevējs nekad neesot mēģinājis noteikt atšķirīgu nodokļu regulējumu uz pilsonības pamata, jo jau kopš 1992. gada esot zināms Nodokļu konvenciju standarts un kopš 2004. gada esot zināms arī Eiropas Savienības standarts. Pilsonība esot objektīvi nosakāms kritērijs, tomēr pašvaldībām dotais deleģējums nepieļaujot pilsonības kritērija izmantošanu – kaut arī tas neesot pietiekami precīzi gramatiski formulēts vai norādīts likuma grozījumu anotācijā.

Veicinot Latvijas pilsonības iegūšanu, pašvaldība neveicinot attiecīgo personu pārcelšanos uz Latviju un ciešākas saiknes izveidošanu ar Latviju, kā arī to, ka personas veiks iedzīvotāju ienākuma nodokļa iemaksas pašvaldības budžetā.

7. Pieaicinātā persona – Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrija – atzīst pašvaldības rīcības brīvību, veidojot nodokļu politiku savā administratīvajā teritorijā, taču norāda uz pašvaldības pienākumu ņemt vērā likumā noteiktos nekustamā īpašuma nodokļa likmju un atvieglojumu noteikšanas principus, kā arī Saeimas apstiprinātajos starptautiskajos līgumos noteiktās nodokļu aprēķināšanas vai maksāšanas kārtības piemērošanas prioritāti.

Ministrija esot izvērtējusi Saistošos noteikumus un Jūrmalas pilsētas domes 2015. gada 12. novembra saistošos noteikumus Nr. 39 "Grozījumi Jūrmalas pilsētas pašvaldības 2012. gada 11. oktobra saistošajos noteikumos Nr. 37 "Par nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piešķiršanas kārtību"", un sniegusi par tiem atzinumus, neizsakot iebildumus.

2018. gadā ministrija esot saņēmusi Jūrmalas pilsētas domes vēstuli ar lūgumu sniegt viedokli par Saistošo noteikumu atbilstību Latvijas Republikas valdības un Krievijas Federācijas valdības līgumam par nodokļu dubultās uzlikšanas un nodokļu nemaksāšanas novēršanu attiecībā uz ienākuma un kapitāla nodokļiem (turpmāk – Nodokļu konvencija ar Krieviju). Pēc tam, kad saņēmusi vadošās valsts pārvaldes iestādes nodokļu politikas veidošanā valsts mērogā – Finanšu ministrijas – viedokli, Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrija esot aicinājusi Jūrmalas pašvaldību veikt nepieciešamos grozījumus Saistošajos noteikumos, lai nodrošinātu to atbilstību Nodokļu konvencijas ar Krieviju nosacījumiem.

Pēc Jūrmalas pilsētas pašvaldības atbildes saņemšanas, Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrija esot lūgusi Finanšu ministrijas, Ārlietu ministrijas un Tieslietu ministrijas viedokļus. Finanšu ministrija atbildējusi, ka Nodokļu konvencija ar Krieviju neatļaujot noraidīt Krievijas pilsoņa, kurš attiecībā uz rezidenci atrodas vienādos apstākļos ar Latvijas pilsoņiem (ir Latvijas rezidents un ir deklarējis pamata dzīvesvietu Jūrmalas administratīvajā teritorijā), iesniegumu nodokļa atvieglojumu piemērošanai. Ārlietu ministrija atbildējusi, ka Saistošajos noteikumos ietvertie nosacījumi varot radīt tiesvedības riskus gan Satversmes tiesā, gan – atkarībā no Satversmes tiesas nolēmuma – Eiropas Cilvēktiesību tiesā. Ārlietu ministrija atsaukusies uz Finanšu ministrijas iepriekš sniegto viedokli un norādījusi uz valsts pienākumu pildīt un piemērot starptautiskā līguma noteikumus. Savukārt Tieslietu ministrija pievienojusies Finanšu ministrijas un Ārlietu ministrijas viedokļiem, vienlaikus norādot, ka Nodokļu konvencija ar Krieviju

attiecībā uz šajā konvencijā minētajām personām izslēdzot pilsonības (valstspiederības) kritēriju kā objektīva grupējuma pamatu.

Ievērojot saņemtos viedokļus, Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrija esot aicinājusi Jūrmalas pašvaldības domi nodrošināt Saistošajos noteikumos paredzēto nodokļa atvieglojumu piešķiršanu konkrētajai personai un izvērtēt iespēju grozīt Saistošos noteikumus. Dome uz šo vēstuli atbildējusi, ka konkrētajā brīdī attiecīgās personas un pašvaldības strīda izskatīšana ir administratīvās tiesas kompetencē, un norādījusi, ka ir izveidota darba grupa, kuras uzdevums esot sniegt priekšlikumus par iespējamiem Saistošo noteikumu grozījumiem.

Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrija norādījusi, ka tā neveicot un neuzturot pašvaldību saistošo noteikumu projektu reģistrus vai citas datubāzes katrā konkrētajā jomā. Tomēr ministrija, iepazīstoties ar 43 pašvaldību saistošajiem noteikumiem nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu jomā, esot secinājusi, ka tikai Jūrmalas pilsētas pašvaldībai ir izdoti un spēkā esoši saistošie noteikumi, kas nosaka atšķirīgus nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumus atkarībā no nodokļa maksātāja pilsonības.

Attiecībā uz situāciju citās pašvaldībās ministrija norādīja, ka pilsonības kritērijs divās citās pašvaldībās esot izmantots samazinātu nekustamā īpašuma nodokļa likmju noteikšanai. Dienvidkurzemes novada pašvaldības saistošajos noteikumos esot ietverta norma, kas nosakot, ka samazinātu likmi piemēro fiziskām personām, ja objektā taksācijas gada 1. janvārī dzīvesvieta deklarēta vismaz vienai personai, kas ir Latvijas pilsonis vai Latvijas nepilsonis, citas Eiropas Savienības dalībvalsts, Eiropas Ekonomikas zonas valsts vai Šveices Konfederācijas pilsonis vai persona, kas ir saņēmusi pastāvīgās uzturēšanās atļauju Latvijas Republikā. Teju identisks nosacījums samazinātas likmes piemērošanai esot noteikts arī Smiltenes novada pašvaldības saistošajos noteikumos.

Tiesas sēdē Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrijas pārstāve norādīja, ka ministrija, sniedzot atzinumu par apstrīdētās normas tiesiskumu, esot vērtējusi tās atbilstību vienīgi likumā "Par nekustamā īpašuma nodokli" ietvertajam pilnvarojumam, bet ne Latvijas starptautiskajām saistībām vai Satversmei. Tādējādi ministrija esot nonākusi pie secinājuma, ka apstrīdētā norma ir tiesiska, un tāpēc arī neesot izteikusi iebildumus.

Secinājumu daļa

8. Satversmes 91. pants nosaka: "Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas." Šajā pantā ir ietverti divi savstarpēji cieši saistīti

principi: tiesiskās vienlīdzības princips – panta pirmajā teikumā – un diskriminācijas aizlieguma princips – otrajā teikumā (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 14. septembra sprieduma lietā Nr. 2005-02-0106 9.3. punktu*).

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tiesiskās vienlīdzības princips ir vērsts uz vienotas tiesiskās kārtības pastāvēšanu. Tā uzdevums ir nodrošināt, lai tiktu īstenota tāda tiesiskas valsts prasība kā likuma aptveroša ietekme uz visām personām un lai likums tiktu piemērots bez jebkādām privilēģijām. Savukārt diskriminācijas aizlieguma princips papildina, precizē un palīdz piemērot tiesiskās vienlīdzības principu konkrētās situācijās. Tā mērķis ir nepieļaut nevienlīdzīgu attieksmi, kas balstīta uz kādu nepieļaujamu kritēriju, un novērst iespēju, ka demokrātiskā tiesiskā valstī, pamatojoties uz kādu nepieļaujamu kritēriju, tiktu ierobežotas personas pamattiesības (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 4. jūnija sprieduma lietā Nr. 2020-39-02 17. punktu*).

Satversmes 91. panta otrajā teikumā ir ietverts vispārējs diskriminācijas aizliegums, bet nav uzskaitīti aizliegtie kritēriji (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 21. punktu*). Satversmes tiesa jau iepriekš atzinusi, ka pilsonība ir uzskatāma par vienu no kritērijiem, uz kuru pamata diskriminācija ir aizliegta. Atšķirību noteikšana, pamatojoties uz personas pilsonību, nav uzskatāma par absolūti aizliegtu, proti, noteiktos gadījumos pilsonības kritērija izmantošana var tikt attaisnota (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-28-0306 10.1. punktu*). Vērtējot apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91. pantā ietvertajam diskriminācijas aizlieguma principam, Satversmes tiesai jānoskaidro:

1) vai un kuras personas (personu grupas) atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos;

2) vai apstrīdētā norma paredz vienādu vai atšķirīgu attieksmi pret šīm personām (personu grupām);

3) vai šāda attieksme ir noteikta ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu;

4) vai šāda attieksme ir attaisnojama, proti, vai tai ir objektīvs un saprātīgs pamats (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 4. jūnija sprieduma lietā Nr. 2020-39-02 17. punktu un 2020. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2019-36-01 10. punktu*).

9. Lai noteiktu, vai un kuras personu grupas atrodas pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, nepieciešams atrast galveno šīs grupas vienojošo pazīmi (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2019-36-01 11. punktu*). Divas situācijas nekad nav identiskas, tādēļ salīdzināšanai ir jāizvēlas tāda situācija, kurai ir viens vai vairāki kopīgi elementi ar pārbaudāmo situāciju. Kopējam elementam ir

jāapvieno abas situācijas zem viena virsējdziena. Turklāt Satversmes tiesai ir jāvērtē arī tas, vai nepastāv kādi būtiski apsvērumi, kas norāda, ka šādas personu grupas neatrodas savstarpēji salīdzināmos apstākļos (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2021-18-01 32. punktu*).

Satversmes tiesa iepriekš atzinusi, ka pienākums maksāt konkrēto nodokli ir galvenā salīdzināmo personu grupu vienojošā pazīme (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2017-35-03 10.3. punktu un 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-28-0306 12. punktu*).

Saskaņā ar likuma "Par nodokļiem un nodevām" 8. panta 3. punktu viens no valsts nodokļu veidiem ir nekustamā īpašuma nodoklis. Atbilstoši šā likuma 9. panta pirmajai daļai valsts nodokļi tiek iemaksāti valsts budžetā vai arī valsts budžetā un pašvaldību budžetos atbilstoši konkrētā nodokļa likumam. Savukārt saskaņā ar likuma "Par nekustamā īpašuma nodokli" 8. panta pirmo daļu nekustamā īpašuma nodoklis tiek iemaksāts tās pašvaldības budžetā, kuras administratīvajā teritorijā atrodas nekustamais īpašums vai tā daļa.

Atbilstoši likuma "Par nekustamā īpašuma nodokli" 2. panta pirmajai daļai nekustamā īpašuma nodokli maksā Latvijas vai ārvalstu fiziskās personas, kuru īpašumā, tiesiskajā valdījumā vai – likumā noteiktajos gadījumos – lietošanā ir nekustamais īpašums.

Likuma "Par nodokļiem un nodevām" 3. panta otrā daļa noteic, ka konkrētā nodokļa likumā pašvaldībām var tikt dotas tiesības piemērot atvieglojumus tiem maksājumiem, kuri ieskaitāmi pašvaldību budžetos. Saskaņā ar šā likuma 16. panta pirmās daļas 1. punktu nodokļu maksātājiem ir tiesības izmantot likumos noteiktos nodokļu un nodevu atvieglojumus. Likuma "Par nekustamā īpašuma nodokli" 5. pantā ir noteiktas atsevišķas nodokļa maksātāju kategorijas, kurām piemērojami nodokļa atvieglojumi saskaņā ar likumu. Savukārt šā panta trešā daļa pilnvaro pašvaldības izdot saistošos noteikumus, kuros pašvaldība var paredzēt vēl citus atvieglojumus atsevišķām nekustamā īpašuma nodokļa maksātāju kategorijām.

Jūrmalas valstspilsētas pašvaldības dome, izmantojot likumdevēja piešķirto pilnvarojumu, izdevusi Saistošos noteikumus, kuri nosaka kārtību, kādā atsevišķām nodokļa maksātāju kategorijām piešķir par Jūrmalas valstspilsētas administratīvajā teritorijā esošu nekustamo īpašumu maksājamā nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumus. Apstrīdētā norma noteic, ka fiziska persona šo noteikumu izpratnē ir Eiropas Savienības dalībvalsts, Eiropas Ekonomikas zonas valsts, Šveices Konfederācijas pilsonis vai Latvijas nepilsonis. Minētais fiziskās personas

statuss ir Saistošo noteikumu 6. punkta un 7.1. apakšpunkta piemērošanas nosacījums. Atbilstoši Saistošo noteikumu 6. punktam nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piemēro nodokļa maksātājam – fiziskai personai –, kurš deklarējis pamata dzīvesvietu Jūrmalas valstspilsētas administratīvajā teritorijā pirmstaksācijas gadā – par zemes īpašumiem vai to daļām. Savukārt atbilstoši Saistošo noteikumu 7.1. apakšpunktam nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piemēro nodokļa maksātājam – fiziskai personai – par īpašumā vai valdījumā esošu zemi vai tās daļu un/vai dzīvojamām mājām, to daļām, telpu grupām nedzīvojamās ēkās, kuru lietošanas veids ir dzīvošana, kurā personas pamata deklarētā dzīvesvieta bez pārtraukuma ir ne mazāk kā divus gadus pirms iesnieguma iesniegšanas dienas.

No minētajām normām izriet, ka Saistošie noteikumi attiecas uz nekustamā īpašuma nodokļa maksātājiem, kuri saskaņā ar likumu maksā nekustamā īpašuma nodokli par Jūrmalas valstspilsētas administratīvajā teritorijā esošu nekustamo īpašumu. Lai fiziskā persona varētu saņemt nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu saskaņā ar Saistošajiem noteikumiem, tās deklarētajai pamata dzīvesvietai jābūt Jūrmalas valstspilsētas administratīvajā teritorijā. Minētās personas neatkarīgi no to pilsonības atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos.

Jūrmalas valstspilsētas pašvaldības dome norādījusi, ka trešo valstu pilsoņi neatrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos ar Eiropas Savienības dalībvalstu, Eiropas Ekonomikas zonas valstu, Šveices Konfederācijas pilsoņiem un Latvijas nepilsoņiem, jo pašvaldībai neesot juridiska pienākuma nodrošināt pret trešo valstu pilsoņiem tādu pašu attieksmi kā pret Eiropas Savienības dalībvalstu, Eiropas Ekonomikas zonas valstu, Šveices Konfederācijas pilsoņiem un Latvijas nepilsoņiem. Pēc Satversmes tiesas ieskata, šis arguments attiecas uz atšķirīgās attieksmes pamatojumu, nevis uz to, vai vispār nekustamā īpašuma nodokļa maksātāju grupas pēc to pilsonības valsts kritērija ir vai nav vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos.

Līdz ar to nekustamā īpašuma nodokļa maksātāji, kas maksā šo nodokli par Jūrmalas valstspilsētas administratīvajā teritorijā esošu nekustamo īpašumu un ir deklarējuši savu pamata dzīvesvietu Jūrmalas valstspilsētas administratīvajā teritorijā, atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos.

10. Apstrīdētā norma Eiropas Savienības dalībvalstu, Eiropas Ekonomikas zonas valstu, Šveices Konfederācijas pilsoņus un Latvijas nepilsoņus nošķir no citu valstu pilsoņiem, nosakot to personu loku, kurām ir tiesības saņemt atvieglojumu no nekustamā īpašuma nodokļa,

kas jāmaksā par Jūrmalas valstspilsētas administratīvajā teritorijā esošu nekustamo īpašumu. Atbilstoši apstrīdētajai normai nekustamā īpašuma nodokļa maksātājam ir tiesības uz Saistošajos noteikumos paredzētajiem nodokļa atvieglojumiem atkarībā no tā, vai nodokļu maksātāja – fiziskas personas – pilsonības valsts atbilst apstrīdētajā normā noteiktajam, vai arī Latvijas nepilsoņa gadījumā – tam ir Latvijas nepilsoņa tiesiskais statuss. Ja fiziskās personas pilsonības valsts nav kāda no apstrīdētajā normā minētajām valstīm vai personai nav Latvijas nepilsoņa statusa, tad personai nav tiesību saņemt par Jūrmalas valstspilsētas administratīvajā teritorijā esošu nekustamo īpašumu maksājamā nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu.

Arī Jūrmalas valstspilsētas dome atzīst, ka ar apstrīdēto normu ir noteikusi nodokļu maksātāja – fiziskas personas – pilsonības valsti vai Latvijas nepilsoņa statusu par nekustamā īpašuma nodokļa maksātāju grupēšanas kritēriju.

Tādējādi apstrīdētā norma pret fiziskajām personām, kuras atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos, paredz atšķirīgu attieksmi, kas pamatota ar personas pilsonību vai Latvijas nepilsoņa statusu.

11. Atšķirīga attieksme var tikt noteikta tikai saskaņā ar likumu (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-28-0306 14. punktu*). Vārds "likums" aptver ne tikai Saeimas pieņemtus likumus, bet arī citus ārējos normatīvos aktus, ja vien tie ir:

- 1) izdoti, pamatojoties uz likumu un ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību;
- 2) publicēti un publiski pieejami atbilstoši normatīvo aktu prasībām;
- 3) pietiekami skaidri formulēti, lai persona varētu izprast no tiem izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt to piemērošanas sekas, kā arī nodrošina aizsardzību pret to patvaļīgu piemērošanu (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 9. jūlija sprieduma lietā Nr. 2019-27-03 24. punktu*).

Likumdevējs atsevišķu jautājumu izlemšanu var nodot pašvaldību kompetencē. Tātad pašvaldības domei tai piešķirtā pilnvarojuma robežās ir tiesības izdot vispārsaistošus (ārējus) normatīvos tiesību aktus. Tomēr tai nav likumdevēja rīcības brīvības un tā ir tiesīga izdot ārējos normatīvos tiesību aktus tikai likumos noteiktajos gadījumos un apjomā. Pilnvarojuma apjoms nosaka to, ciktāl pašvaldības dome var rīkoties, izstrādājot un izdodot tiesību normas. No tiesiskuma un varas dalīšanas principiem izriet, ka pašvaldībai ir tiesības izdot saistošos noteikumus tikai likumā noteiktos gadījumos, likuma ietvaros un tie nedrīkst būt

pretrunā ar Satversmes normām, kā arī citām augstāka juridiska spēka tiesību normām (*sk. Satversmes tiesas 2016. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2015-13-03 14.1., 14.3. un 15.3. punktu*).

Nosakot to, vai Saistošie noteikumi ir izdoti, pamatojoties uz likumu, Satversmes tiesai jānoskaidro:

1) kāds ir likumdevēja piešķirtais pilnvarojums attiecībā uz nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu paredzēšanu atsevišķām nekustamā īpašuma nodokļa maksātāju kategorijām;

2) vai pašvaldības rīcība, īstenojot likumdevēja noteikto pilnvarojumu, ir objektīvi pamatota un balstīta racionālos apsvērumos (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 4. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2023-27-03 12. punktu*).

Ne Pieteikuma iesniedzējs, ne Jūrmalas valstspilsētas pašvaldības dome neapšaubā to, ka ar apstrīdēto normu paredzētā atšķirīgā attieksme, kas pamatota ar nodokļa maksātāja pilsonību vai Latvijas nepilsoņa statusu, ir noteikta saskaņā ar likumu.

Tomēr Satversmes tiesai jāpārbauda, vai apstrīdētā norma pēc sava satura atbilst likumdevēja pilnvarojumam un nepārsniedz tā robežas.

Nosakot likumdevēja piešķirtā pilnvarojuma apjomu, Satversmes tiesai ir jānoskaidro pilnvarojošo normu saturs un mērķis (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 20. marta sprieduma lietā Nr. 2019-10-0103 25.3.2. punktu*). Ar pilnvarojuma mērķi saprot to, ko likumdevējs centies panākt, piešķirot Ministru kabinetam tiesības noregulēt kādu jautājumu. Ar likumdevēja doto pilnvarojumu izpildvarai jāsaprot ne tikai viena konkrēta lakoniska tiesību norma, bet paša likuma būtība un mērķi tiesību sistēmas ietvarā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2022. gada 8. jūnija sprieduma lietā Nr. 2021-40-0103 13.3.2. punktu*). Turklāt pašvaldībai, nosakot nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumus likumdevēja piešķirtā pilnvarojuma ietvaros, citstarp ir jāievēro gan vispārējie tiesību principi, gan nozares principi, kas konkretizēti likuma "Par nekustamā īpašuma nodokli" 3.¹ pantā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-28-0306 15.2. punktu*).

12. Apstrīdētā norma ir izdota uz likuma "Par nekustamā īpašuma nodokli" 5. panta trešās daļas pamata. Likuma "Par nekustamā īpašuma nodokli" 5. panta trešajā daļā noteikts, ka pašvaldības var izdot saistošos noteikumus, kuros paredzēti atvieglojumi atsevišķām nekustamā īpašuma nodokļa maksātāju kategorijām. Šī norma sasaucas arī ar likuma "Par nodokļiem un nodevām" 3. panta otro daļu, no kuras izriet, ka likumdevējs konkrētā nodokļa likumā var dot pašvaldībām tiesības piemērot atvieglojumus tiem maksājumiem, kuri ieskaitāmi pašvaldību budžetos.

12.1. Likuma "Par nekustamā īpašuma nodokli" 5. pants regulē nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu noteikšanu. Šā panta daļas veido noteiktu nodokļa atvieglojumu sistēmu: pirmā daļa noteic, kādam nodokļa apmēram piemērojams atvieglojums; 1.¹ līdz otrā daļa noteic, kam piemērojami atvieglojumi saskaņā ar likumu; trešā daļa ietver pašvaldības pilnvarojumu noteikt atvieglojumu saņēmēju kategorijas; 3.¹ un 3.² daļa regulē to, kā attiecīgie nodokļa maksātāji tiek identificēti, kādi dati tiek izmantoti un kā iegūti; ceturtā daļa nosaka pieļaujamās atvieglojumu apmērus; piektā daļa noteic, kuri atvieglojumi tiek ņemti vērā, aprēķinot pašvaldību iemaksas pašvaldību finanšu izlīdzināšanas fondā; turpmākās daļas noteic, ka atvieglojumus nepiemēro nodoklim, kas aprēķināts par nekustamo īpašumu, attiecībā uz kuru zemesgrāmatā ierakstīta aizlieguma atzīme saskaņā ar Starptautisko un Latvijas Republikas nacionālo sankciju likumu, un kārtību šīs normas piemērošanai.

No minētajām normām izriet, ka likumdevējs visupirms pats ir izraudzījies nekustamā īpašuma nodokļa maksātāju kategorijas, kurām, pamatojoties uz likumu, ir piemērojami atvieglojumi, un par pamatu šo nodokļa maksātāju grupēšanai izvēlējis personu finansiālo, ģimenes vai sociālo stāvokli.

Tā, piemēram, likumdevējs noteicis, ka saskaņā ar likuma "Par nekustamā īpašuma nodokli" 5. panta 1.¹ daļu pašvaldībai ir jāpiešķir nodokļa atvieglojums nodokļa maksātājiem, kuriem pašvaldība piešķirusi trūcīgas personas vai ģimenes (mājsaimniecības) statusu, – 90 procentu apmērā no aprēķinātās nodokļa summas, bet maznodrošinātām personām vai ģimenēm (mājsaimniecībām) – līdz 90 procentiem no aprēķinātās nodokļa summas. Tātad likumdevējs ir pilnvarojis pašvaldības noteikt nodokļa atvieglojuma apmēru maznodrošinātām personām vai ģimenēm (mājsaimniecībām). Tāpat likumdevējs ir noteicis arī nekustamā īpašuma objektus, kurus apliek ar nodokli, piemērojot atvieglojumus.

Saskaņā ar likuma "Par nekustamā īpašuma nodokli" 5. panta 1.² daļu likumdevējs jau izšķīries par to, ka pašvaldībai ir jāpiešķir noteikta apmēra nodokļa atvieglojums par noteiktiem nodokļa objektiem personai, kurai pašai vai kopā ar laulāto vai kuras laulātajam taksācijas gada 1. janvārī ir trīs vai vairāk bērni vecumā līdz 18 gadiem (arī aizbildnībā esoši vai audžuģimenē ievietoti bērni) vai bērni līdz 24 gadu vecumam, kuri iegūst vispārējo, profesionālo vai augstāko izglītību, ja personai vai tās laulātajam šajā objektā ir deklarēta dzīvesvieta kopā ar vismaz trim no minētajiem bērniem.

Likuma "Par nekustamā īpašuma nodokli" 5. panta otrajā daļā likumdevējs noteicis, ka nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojums jāpiemēro politiski represētajām personām par zemi, kā arī par šā likuma 3. panta pirmās daļas 2. punktā un 1.² daļā minētajiem nekustamā

īpašuma nodokļa objektiem, kas ir šo personu īpašumā vai valdījumā, ja nekustamais īpašums netiek izmantots saimnieciskajā darbībā.

12.2. Taču likumdevējs ir pilnvarojis arī pašvaldības izdot saistošos noteikumus, kuros pašvaldība var paredzēt papildu atvieglojumus atsevišķām nekustamā īpašuma nodokļa maksātāju kategorijām.

Atbilstoši likuma "Par nekustamā īpašuma nodokli" 3.¹ panta trešajai daļai pašvaldībai, nosakot šīs grupas un tām attiecīgi piemērojamos nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumus, ir jāievēro likuma "Par nekustamā īpašuma nodokli" 3.¹ panta pirmās daļas 1., 2. un 3. punktā noteiktie principi un pašvaldība pēc izvēles var piemērot 3.¹ panta otrajā daļā noteiktos principus.

Likuma 3.¹ panta pirmās daļas 1., 2. un 3. punktā noteiktie principi, kas pašvaldībai ir obligāti jāievēro, savos saistošajos noteikumos nosakot nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumus, ir šādi:

1) objektīva grupējuma princips, saskaņā ar kuru nodokļa maksātāji vai nodokļa objekti tiek grupēti atbilstoši objektīviem kritērijiem;

2) efektivitātes princips, saskaņā ar kuru pašvaldība samēro nodokļa administrēšanas izdevumus ar nodokļa ieņēmumiem;

3) atbildīgas budžeta plānošanas princips, saskaņā ar kuru pašvaldība salāgo savus pienākumus ar to izpildei nepieciešamajiem līdzekļiem;

Savukārt tie principi, kurus pašvaldība var piemērot pēc savas izvēles, ir uzņēmējdarbības atbalsta princips un teritorijas attīstības un sakārtošanas princips.

Visbeidzot, pašvaldībai, nosakot nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumus, ir pienākums ievērot sociālās atbildības principu, saskaņā ar kuru tā it īpaši ņem vērā nodokļa ietekmi uz sociāli mazaizsargāto un trūcīgo iedzīvotāju grupām (*sk. likuma "Par nekustamā īpašuma nodokli" 3.¹ panta ceturto daļu*).

No iepriekš minētajām pilnvarojumu konkretizējošām normām izriet, ka pašvaldībai ir tiesības noteikt atvieglojumus nekustamā īpašuma nodokļa maksātājiem, ja tie tiek grupēti pēc objektīviem kritērijiem. Turklāt šai grupēšanai jābūt efektīvai un atbildīgai, balstītai uz sociāliem kritērijiem vai arī jākalpo mērķim atbalstīt uzņēmējdarbību vai attīstīt un sakārtot teritoriju.

13. Ar likuma "Par nekustamā īpašuma nodokli" 3.¹ panta pirmās daļas 1. punktā minēto jēdzienu "objektīvs kritērijs" literārā nozīmē saprotams ikviens kritērijs, kas nav pakārtots atsevišķa cilvēka subjektīvai uztverei, – tāds, kas konstatējams neitrāli un neatkarīgi, pastāvošs pats par sevi. Personas valstspiederība un tiesiskais statuss šādā gramatiskā izpratnē atbilst tiesību normas pazīmei "objektīvs kritērijs".

Vienlaikus tiesību normās ietverto jēdzienu satura noskaidrošanā ir ievērojama arī tiesību normu sistēma, vēsture un mērķis.

13.1. Likumprojekta "Grozījumi likumā "Par nekustamā īpašuma nodokli"" anotācijā norādīts, ka nekustamā īpašuma nodokļa maksātāju grupēšana visā valstī vienoti balstās četros principos, tostarp, objektīvā grupējuma principā, saskaņā ar kuru nodokļa maksātāji vai nodokļa objekti tiek grupēti atbilstoši objektīviem kritērijiem, piemēram, nodokļa maksātāji – fiziskās personas un juridiskās personas; nodokļa objekti – dzīvojamās mājas, ražošanas objekti, komercobjekti (*sk. 2012. gada 15. novembra likuma "Grozījumi likumā "Par nekustamā īpašuma nodokli"" projekta Nr. 386/Lp11 anotāciju. Pieejama: titania.saeima.lv*). Likumprojekta vēsturiskajos materiālos nav atrodama izšķiroša atbilde uz to, vai fizisko personu detalizētāka grupēšana pēc valstspiederības vai Latvijas nepilsoņa statusa atbilst likuma "Par nekustamā īpašuma nodokli" 3.¹ panta pirmās daļas 1. punktā lietotajai pazīmei "objektīvs kritērijs".

13.2. Lai novērstu nodokļu dubultu uzlikšanu, nodokļu nemaksāšanu un diskrimināciju nodokļu uzlikšanā, kā arī lai precīzi sadalītu nodokļu uzlikšanas tiesības ar citām valstīm, Latvija 1992. gadā sāka slēgt Nodokļu konvencijas. Atbilstoši Finanšu ministrijas publiskotajai informācijai šādas konvencijas Latvija noslēgusi ar vairākām valstīm un viens no to galvenajiem mērķiem ir tieši novērst diskrimināciju nodokļu uzlikšanā. Piemēram, Latvija Nodokļu konvenciju ir noslēgusi ar Amerikas Savienotajām Valstīm, Izraēlu, Indiju, Kanādu, Saūda Arābiju, Turciju, Vjetnamu (*sk. Finanšu ministrijas publiskoto informāciju tās tīmekļvietnē. Pieejama: fm.gov.lv*).

Latvija 2016. gada 1. jūnijā pievienojās Konvencijai par Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizāciju, apstiprinot Līgumu par Latvijas Republikas pievienošanās Konvencijai par Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizāciju nosacījumiem. Saskaņā ar šim līgumam pievienoto Latvijas Republikas valdības noslēguma paziņojumu, Latvijas Republikai pieņemot Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas dalībvalsts saistības, Latvija pieņēmusi arī Rekomendāciju un atbilstoši tās 1. panta 1. punktam apņēmusies slēgt Nodokļu konvencijas, ievērojot Paraugkonvenciju un tās komentārus, kā arī iztulkot Nodokļu konvencijas atbilstoši Paraugkonvencijas komentāriem (*sk. Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas Padomes 1997. gada 23. oktobra rekomendāciju attiecībā uz Ienākumu un kapitāla nodokļu paraugkonvenciju C(97)195/FINAL. Pieejama: one.oecd.org*).

Paraugkonvencijas 1. pants noteic, ka Nodokļu konvencija ir piemērojama personām, kuras ir vienas līgumslēdzējas valsts vai abu līgumslēdzēju valstu rezidenti. Savukārt tās 4. pants definē rezidenta

jēdzienu. Turpretim Paraugkonvencijas 24. panta pirmā daļa noteic, ka līgumslēdzējas valsts pilsoņi otrā līgumslēdzējā valstī netiek pakļauti aplikšanai ar nodokļiem vai jebkurām ar tiem saistītajām prasībām, kas ir apgrūtināšākas vai kas atšķiras no aplikšanas ar nodokļiem vai ar tiem saistītajām prasībām, kurām tiek vai var tikt pakļauti citas valsts pilsoņi tādos pašos apstākļos, it īpaši attiecībā uz rezidenci. Šis noteikums attiecas arī uz personām, kas nav vienas līgumslēdzējas valsts vai abu līgumslēdzēju valstu rezidenti. Savukārt šā panta sestā daļa paredz, ka šis pants attiecas uz visiem nodokļiem neatkarīgi no tā, vai attiecīgais nodoklis ir regulēts konkrētajā divpusējā līgumā.

Paraugkonvencijas komentāros atzīts, ka Nodokļu konvenciju 24. pants aizliedz līgumslēdzējai valstij piemērot citas līgumslēdzējas valsts pilsoņiem citādas vai apgrūtināšākus nodokļus vai ar nodokļu uzlikšanu saistītas prasības, nekā tā analogiskos apstākļos, jo īpaši sakarā ar nodokļu maksātāja rezidenci, piemēro saviem pilsoņiem (*sk. Paraugkonvencijas 24. panta 1. paragrāfa komentāru. Pieejams: read.oecd-ilibrary.org; sk. arī: Reimer E., Rust A. (Eds.) Klaus Vogel on Double Taxation Conventions. Fourth Edition. Volume II, Kluwer Law International, Art. 24, § 3, p. 1683*).

No Finanšu ministrijas pārstāvja tiesas sēdē teiktā izriet, ka Latvija jau pirms pievienošanās Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijai Nodokļu konvenciju slēgšanā izmanto Paraugkonvenciju un tās komentārus. Savukārt pieaicinātā persona J. Tukačs tiesas sēdē norādīja, ka Paraugkonvencija un tās komentāri ir piemērojami arī Nodokļu konvencijām, kuras Latvija noslēgusi pirms tās iestāšanās Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijā.

Tātad, arī paredzot atvieglojumus atsevišķām nekustamā īpašuma nodokļa maksātāju kategorijām, ir jāievēro Latvijai saistošās Nodokļu konvencijas un tajās ietvertais diskriminācijas aizlieguma princips. Tas attiecas arī uz nekustamā īpašuma nodokļa maksātāju grupēšanu.

13.3. Saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienības darbību 63. panta pirmo daļu ir aizliegti visi kapitāla aprites ierobežojumi dalībvalstu, kā arī dalībvalstu un trešo valstu starpā. Eiropas Savienības Tiesa ir atzinusi, ka Līgumā par Eiropas Savienības darbību ietvertais aizliegums ierobežot kapitāla apriti ir piemērojams kapitāla brīvai apritei dalībvalstu, kā arī dalībvalstu un trešo valstu starpā (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 1999. gada 14. oktobra sprieduma lietā C-439/97 18. punktu; 2006. gada 23. februāra sprieduma lietā C-513/03 37. punktu un 2007. gada 18. decembra sprieduma lietā C-101/05 20. punktu*). Turklāt kapitāla aprite ietver darījumus, ar kuriem nerezidenti izdara ieguldījumus nekustamajā īpašumā dalībvalsts teritorijā (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2019. gada 21. maija sprieduma lietā C-235/17 54. punktu*).

Šis brīvības ierobežojums izpaužas kā tāda nelabvēlīgāka attieksme pret nerezidentiem nodokļu jomā, kas tos varētu atturēt no ieguldījumu veikšanas nekustamajā īpašumā (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2005. gada 8. septembra sprieduma lietā C-512/03 39. punktu*). Paredzot, ka nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumi ir piemērojami tikai Eiropas Savienības dalībvalstu, Eiropas Ekonomikas zonas valstu, Šveices Konfederācijas pilsoņiem un Latvijas nepilsoņiem, tiek ierobežotas ārvalstu nodokļu maksātāju, kuriem nav attiecīgās pilsonības, tiesības uz kapitāla brīvu apriti. Šīm personām tiek uzlikts augstāks nekustamā īpašuma nodokļa slogs nekā apstrīdētajā normā norādīto valstu pilsoņiem un Latvijas nepilsoņiem, tādējādi atturot nerezidentus no ieguldījumu veikšanas Latvijā. Lai šādu kapitāla aprites ierobežojumu varētu atzīt par samērīgu, atšķirīgajai attieksmei ir jāattiecas uz situācijām, kas nav objektīvi salīdzināmas, vai jābūt pamatotai ar primāriem vispārējo interešu apsvērumiem (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2013. gada 17. oktobra sprieduma lietā C-181/12 44. punktu*).

Arī Eiropas Savienības sekundārajos tiesību aktos ir noteikts dalībvalstu pienākums nodrošināt vienlīdzīgu attieksmi pret trešo valstu pilsoņiem. Piemēram, saskaņā ar Eiropas Savienības Padomes 2003. gada 25. novembra direktīvas 2003/109/EK par to trešo valstu pilsoņu statusu, kuri ir kādas dalībvalsts pastāvīgie iedzīvotāji 4., 5., 7. un 11. pantu trešo valstu pilsoņi, kuri likumīgi un nepārtraukti nodzīvojuši Eiropas Savienības dalībvalsts teritorijā piecus gadus, kuriem ir stabili un regulāri ienākumi un apdrošināšana slimības gadījumiem, un kuriem ir piešķirts pastāvīgā iedzīvotāja statuss, šajā direktīvā noteiktajās jomās ir tiesības saņemt tādu pašu attieksmi, kāda ir pret Eiropas Savienības pilsoņiem. Atbilstoši šīs direktīvas preambulas otrajam apsvērumam trešo valstu pilsoņu juridiskais statuss jātuvina dalībvalstu pilsoņu juridiskajam statusam, un personai, kas likumīgi nodzīvojusi dalībvalstī laikposmu, kurš vēl jānosaka, un kam ir pastāvīgās uzturēšanās atļauja, jāpiešķir virkne vienotu tiesību, kuras, cik vien tas iespējams, līdzinās Eiropas Savienības pilsoņu tiesībām. Turklāt no direktīvas 11. panta 1. punkta "e" apakšpunkta izriet, ka attieksmei pret pastāvīgajiem iedzīvotājiem jābūt tādai pašai kā pret Eiropas Savienības pilsoņiem, citstarp arī attiecībā uz nodokļu priekšrocībām.

Līdz ar to, nosakot nekustamā īpašuma nodokļa maksātāju kategorijas, kurām piemērojami nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumi, ir jāievēro arī Eiropas Savienības tiesību normas, atbilstoši kurām jānodrošina vienlīdzīga attieksme pret trešo valstu pilsoņiem.

13.4. Ievērojot šā tiesību jautājuma būtisko raksturu, likumdevējs ir noteicis nodokļu maksātāju iedalījumu, likuma "Par nodokļiem un

nodevām" 14. pantā tos vispārīgi iedalot iekšzemes nodokļu maksātājos (rezidentos) un ārvalstu nodokļu maksātājos (nerezidentos). Šāds nodokļu maksātāju dalījums likts arī Latvijas nodokļu sistēmas pamatā. Tas atspoguļojas likumā "Par nekustamā īpašuma nodokli", kurā likumdevējs izmantojis likumā "Par nodokļiem un nodevām" sniegto nodokļu maksātāja jēdzienu.

Ja likuma "Par nekustamā īpašuma nodokli" 3.¹ panta pirmās daļas 1. punktā minēto pazīmi "objektīvs kritērijs" interpretētu tā, ka tā ļautu pašvaldībai papildus grupēt nekustamā īpašuma nodokļa maksātājus arī pēc to valstspiederības vai Latvijas nepilsoņa statusa, tas ierobežotu jau likumā noteikto personu kategorijām atbilstošo personu loku, to vēl vairāk sašaurinot.

Vienīgi valsts kompetencē ietilpst savas nodokļu ārpolitikas noteikšana attiecībā uz citām valstīm. Šī politika ietver arī nodokļu diskriminācijas jeb atšķirību novēršanu nodokļu uzlikšanā nodokļu rezidentiem un nerezidentiem. Pašvaldību kompetence grupēt nodokļu maksātājus vēl pēc to valstspiederības nonāktu pretrunā ar valsts kompetenci noteikt savu nodokļu ārpolitiku attiecībā uz citām valstīm. Veidotos no pašvaldības ieskata un izpratnes atkarīga un fragmentēta pieeja nodokļu atvieglojumu noteikšanai trešo valstu pilsoņiem.

Tādēļ pazīme "objektīvs kritērijs" ir interpretējama saskaņā ar nodokļu tiesību normu sistēmu, Latvijas starptautiskajām saistībām un Eiropas Savienības tiesībām, kas neļauj pašvaldībai grupēt nekustamā īpašuma nodokļa maksātājus pēc to valstspiederības vai Latvijas nepilsoņa statusa. Šāda grupēšana pieļaujama tikai ar likumdevēja lēmumu, ievērojot valsts starptautiskās saistības un Eiropas Savienības tiesībās noteiktos ierobežojumus.

Nemot vērā iepriekš minēto, ir secināms, ka apstrīdētā norma izdota, pārkāpjot likuma "Par nekustamā īpašuma nodokli" 5. panta trešajā daļā ietverto pilnvarojumu, jo nosaka tādu atsevišķu nekustamā īpašuma nodokļa maksātāju kategoriju, kura neatbilst šā likuma 3.¹ panta pirmās daļas 1. punktā minētajam objektīvā grupējuma kritērijam.

Tādējādi apstrīdētā norma nav izdota pienācīgā kārtībā un neatbilst Satversmes 91. pantam.

14. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi.

Lemjot par brīdi, ar kuru apstrīdētā norma zaudē spēku, Satversmes tiesas procesā līdzsvarojamas sabiedrības intereses un atsevišķu personu pamattiesības. Tiesai jāgādā par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no

brīža, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, neradītu jaunus Satversmē noteikto pamattiesību aizskārumus, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu valsts un sabiedrības interesēm (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 3. maija sprieduma lietā Nr. 2022-22-01 16. punktu*). Apstrīdētās normas atzīšana par spēkā neesošu no tās izdošanas brīža radītu tiesības prasīt nodokļa atvieglojumu piešķiršanu par vairāk nekā desmit pagājušiem gadiem, savukārt tas prasītu tūlītējus un ievērojamus pašvaldības budžeta izdevumus, kas apdraudētu pašvaldības autonomo funkciju izpildi un kaitētu pašvaldības iedzīvotājiem. Tādēļ apstrīdētā norma nav atzīstama par spēkā neesošu no tās izdošanas brīža.

Tomēr, izskatot uz tiesas pieteikuma pamata ierosinātu lietu, Satversmes tiesai vienmēr ir jāizvērtē, kāda ietekme uz attiecīgo lietu būs tās spriedumam. Lemjot par brīdi, ar kuru apstrīdētā norma (akts) zaudē spēku, jāņem vērā, ka Satversmes tiesas uzdevums ir pēc iespējas novērst personām pamattiesību aizskārumu (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 3. maija sprieduma lietā Nr. 2022-22-01 16.1. punktu*). Pieteikuma iesniedzējs lūdz atzīt apstrīdēto normu par spēkā neesošu no brīža, kad tā tika piemērota pieteicējam tā izskatīšanā esošajā administratīvajā lietā, lai nodrošinātu pieteicējas tiesību efektīvu aizsardzību. Saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 250. panta otro daļu pieteikuma par administratīvā akta atcelšanu izspriešanā būtiska nozīme ir tām tiesību normām, ar kurām pamatots izdots administratīvais akts. Tas ir nozīmīgi arī tādēļ, lai izspriestu pieteikumu par tā citstarp ar apstrīdēto normu pamatotā Jūrmalas pilsētas domes administratīvā akta atcelšanu, ar kuru aprēķināts nekustamā īpašuma nodoklis par 2017. gadu. Tātad, lai šis spriedums ietekmētu tiesisko situāciju, kādā ir persona, kura savu tiesību aizsardzībai iesniegusi pieteikumu administratīvajā lietā Nr. A420243117, apstrīdētā norma ir atzīstama par spēkā neesošu no brīža, kad radās pieteicēja administratīvajā lietā pamattiesību aizskārumus, tas ir, no brīža, kad šo normu pieteicējam piemērojusi Jūrmalas valstspilsētas pašvaldība.

Satversmes tiesā ir saņemta informācija arī par citām administratīvajām lietām, kurās administratīvā tiesa pieņēmusi lēmumu apturēt tiesvedību, jo administratīvajā lietā iestāde piemērojusi apstrīdēto normu, un tiesai būs šī norma jāpiemēro administratīvo lietu izspriešanā. Tātad arī šādās lietās apstrīdētās normas atzīšana par spēkā neesošu no pieteicēju subjektīvo tiesību aizskāruma rašanās brīža ir nepieciešama, lai administratīvā tiesa aizsargātu šo personu pamattiesības. Tāpat iespējams, ka administratīvajā tiesā ir iesniegti pieteikumi ar norādītiem līdzīgiem apstākļiem un līdzīgu prasījumu, bet tiesa vēl nav pieņēmusi lēmumu par pieteikuma pieņemšanu un lietas ierosināšanu. Turklāt Satversmes tiesai ir jāievēro to personu pamattiesību aizsardzības nozīme, kuras uzsākušas savu tiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, bet

konkrētajā savu tiesību aizsardzības stadijā vēl atrodas apstrīdēšanas iestādē.

Ņemot vērā minēto, nolūkā aizsargāt visu to personu pamattiesības, kurām apstrīdētā norma ir piemērota un kuras šā sprieduma spēkā stāšanās dienā ir uzsākušas un turpina savu pamattiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, apstrīdētā norma atzīstama par spēkā neesošu no šo personu pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Atzīt Jūrmalas pilsētas domes 2012. gada 11. oktobra saistošo noteikumu Nr. 37 "Par nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piešķiršanas kārtību" 3. punktu **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam.**

2. Attiecībā uz personām, kuras uzsākušas savu pamattiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, atzīt Jūrmalas pilsētas domes 2012. gada 11. oktobra saistošo noteikumu Nr. 37 "Par nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piešķiršanas kārtību" 3. punktu **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam un spēkā neesošu no šo personu pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.**

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums pasludināts Rīgā 2024. gada 11. jūlijā.

Spriedums stājas spēkā tā pasludināšanas brīdī.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2024. gada 12. jūlijā

lietā Nr. 2023-15-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Jautrīte Briede,

piedaloties pieteikumu iesniedzēju Matveja Jeremutas, personas M, Davida Prigožina, Nadeždas Prigožinas, Ivana Jočuna, Vasilija Jočuna, Aļonas Jočunas, Mihaila Savicka, Jaroslava Koričeva, Daniila Koričeva, Milanās Koričevas, Ivana Suhacka, Sergeja Hotima, Viktorijas Hotimas, Ninās Sorokinas, Aļonas Kurbatskas, Diānas Kurbatskas un Ļeva Zolotoja pilnvarotajam pārstāvim Igoram Pimenovam un personas M likumiskajai pārstāvei Olga Loginovai,

institūcijas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeimas – pilnvarotajam pārstāvim zvērinātam advokātam Sandim Bērtaitim,

ar tiesas sēdes sekretāri Alisi Ziemeli,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28. pantu,

2024. gada 7. un 13. jūnijā atklātā tiesas sēdē ar lietas dalībnieku piedalīšanos izskatīja lietu

"Par 2022. gada 29. septembra likuma "Grozījumi Izglītības likumā" 1., 5., 6. un 12. panta, ciktāl ar to likuma pārejas noteikumi papildināti ar 102. punktu, un 2022. gada 29. septembra likuma "Grozījumi Vispārējās izglītības likumā" 4. panta pirmās daļas un 6. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 114. pantam".

Konstatējošā daļa

1. Izglītības likums tika pieņemts 1998. gada 29. oktobrī.

Izglītības likuma 9. panta pirmā daļa un otrās daļas otrais punkts redakcijā, kas bija spēkā līdz 2018. gada 15. aprīlim, paredzēja, ka valsts, pašvaldību un valsts augstskolu izglītības iestādēs izglītību iegūst valsts valodā, bet citā valodā izglītību var iegūt citstarp valsts un pašvaldību izglītības iestādēs, kurās tiek īstenotas mazākumtautību izglītības programmas, ievērojot šā likuma 41. panta noteikumus.

2018. gada 16. aprīlī stājās spēkā 2018. gada 22. marta grozījumi Izglītības likumā (turpmāk – 2018. gada Grozījumi Izglītības likumā), ar kuriem likuma 9. panta otrā daļa izteikta šādā redakcijā:

"Citā valodā izglītību var iegūt:

1) izglītības iestādēs, kuras īsteno izglītības programmas saskaņā ar Latvijas Republikas divpusējiem vai daudzpusējiem starptautiskajiem līgumiem;

2) izglītības iestādēs, kuras īsteno mazākumtautību izglītības programmas pirmsskolas izglītības un pamatzglītības pakāpē, ievērojot šā likuma 41. panta noteikumus;

2¹) izglītības iestādēs, kurās vispārējās izglītības programmu mācību priekšmetus pilnībā vai daļēji īsteno svešvalodā, lai nodrošinātu citu Eiropas Savienības oficiālo valodu apguvi, ievērojot attiecīgā valsts izglītības standarta nosacījumus;

3) citos likumos paredzētās izglītības iestādēs."

Ar 2022. gada 29. septembra likuma "Grozījumi Izglītības likumā" (turpmāk arī – 2022. gada Grozījumi Izglītības likumā), kas stājās spēkā 2022. gada 25. oktobrī, 1. pantu no Izglītības likuma 9. panta tika izslēgts tā otrās daļas 2. punkts. Ar 2022. gada Grozījumu Izglītības likumā 5. pantu no Izglītības likuma 38. panta otrās daļas tika izslēgts 1. punkts, kas iepriekš paredzēja mazākumtautību izglītības programmas kā izglītības programmu īpašo veidu, bet ar 2022. gada Grozījumu Izglītības likumā 6. pantu no Izglītības likuma tika izslēgts 41. pants, kas iepriekš bija spēkā šādā redakcijā:

"41. pants. Mazākumtautību izglītības programmas

(1) Mazākumtautību izglītības programmas izstrādā izglītības iestāde, izvēloties kādu no valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijās vai valsts pamatzglītības standartā ietvertajiem izglītības programmu paraugiem.

(1¹) Mazākumtautību izglītības programmās no 1. klases līdz 6. klasei mācību satura apguve valsts valodā tiek nodrošināta ne mazāk kā 50 procentu apjomā no kopējās mācību stundu slodzes mācību gadā, ieskaitot svešvalodas.

(1²) Mazākumtautību izglītības programmās no 7. klases līdz 9. klasei mācību satura apguve valsts valodā tiek nodrošināta ne mazāk kā 80 procentu apjomā no kopējās mācību stundu slodzes mācību gadā, ieskaitot svešvalodas.

(2) Mazākumtautību izglītības programmās papildus iekļauj attiecīgās etniskās kultūras apguvei un mazākumtautību integrācijai Latvijā nepieciešamo saturu."

Savukārt ar 2022. gada Grozījumu Izglītības likumā 12. pantu Izglītības likuma pārejas noteikumos ieviestais 102. punkts nosaka:

"Grozījumi, kas paredz izslēgt šā likuma 41. pantu, stājas spēkā:

1) 2023. gada 1. septembrī – attiecībā uz pirmsskolas izglītības programmas un vispārējās izglītības pamatzglītības programmas īstenošanu 1., 4. un 7. klasē;

2) 2024. gada 1. septembrī – attiecībā uz vispārējās izglītības pamatizglītības programmas īstenošanu 2., 5. un 8. klasē;

3) 2025. gada 1. septembrī – attiecībā uz vispārējās izglītības pamatizglītības programmas īstenošanu 3., 6. un 9. klasē."

Vispārējās izglītības likums tika pieņemts 1999. gada 10. jūnijā.

Ar 2022. gada 29. septembra likuma "Grozījumi Vispārējās izglītības likumā" (turpmāk arī – 2022. gada Grozījumi Vispārējās izglītības likumā), kas stājās spēkā 2022. gada 25. oktobrī, 4. panta pirmo daļu no Vispārējās izglītības likuma 30. panta tika izslēgta tā piektā daļa, kas noteica, ka pamatizglītības programmu var apvienot ar mazākumtautību izglītības programmu, iekļaujot tajā mazākumtautības dzimto valodu, ar mazākumtautību identitāti un integrāciju Latvijas sabiedrībā saistītu mācību saturu.

Ar 2022. gada Grozījumu Vispārējās izglītības likumā 6. pantu Vispārējās izglītības likuma pārejas noteikumos ieviestais 50. punkts paredz:

"Grozījums par šā likuma 30. panta piektās daļas izslēgšanu stājas spēkā:

1) 2023. gada 1. septembrī – attiecībā uz vispārējās izglītības pamatizglītības programmas īstenošanu 1., 4. un 7. klasē;

2) 2024. gada 1. septembrī – attiecībā uz vispārējās izglītības pamatizglītības programmas īstenošanu 2., 5. un 8. klasē;

3) 2025. gada 1. septembrī – attiecībā uz vispārējās izglītības pamatizglītības programmas īstenošanu 3., 6. un 9. klasē."

Proti, ar 2022. gada Grozījumu Izglītības likumā 1., 5., 6. un 12. pantu, ciktāl ar to Izglītības likuma pārejas noteikumi papildināti ar 102. punktu, un 2022. gada Grozījumu Vispārējās izglītības likumā 4. panta pirmo daļu un 6. pantu ir izslēgtas visas normas, kas paredzēja un regulēja vispārējās izglītības iegūšanu mazākumtautību izglītības programmās.

2. Satversmes tiesā tika ierosinātas 11 lietas par 2022. gada Grozījumu Izglītības likumā 1., 5., 6. un 12. panta, ciktāl ar to likuma pārejas noteikumi papildināti ar 102. punktu, kā arī 2022. gada Grozījumu Vispārējās izglītības likumā 4. panta pirmās daļas un 6. panta (turpmāk – apstrīdētās normas) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. un 114. pantam. Lai veicinātu šo lietu vispusīgāku un ātrāku iztiesāšanu, atbilstoši Satversmes tiesas likuma 22. panta sestajai daļai tās tika apvienotas vienā lietā.

Apvienotajai lietai Nr. 2023-15-01 tika piešķirts nosaukums "Par 2022. gada 29. septembra likuma "Grozījumi Izglītības likumā" 1., 5., 6. un 12. panta, ciktāl ar to likuma pārejas noteikumi papildināti ar 102. punktu, un 2022. gada 29. septembra likuma "Grozījumi Vispārējās izglītības

likumā" 4. panta pirmās daļas un 6. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 114. pantam".

3. Pieteikumu iesniedzēji – Matvejs Jeremuta, persona M, Davids Prigožins, Nadežda Prigožina, Ivans Jočuns, Vasilijš Jočuns, Aļona Jočuna, Mihails Savickis, Jaroslavs Koričevs, Daniils Koričevs, Milana Koričeva, Ivans Suhackis, Sergejs Hotims, Viktorija Hotima, Nina Sorokina, Aļona Kurbatska, Diāna Kurbatska un Ļevs Zolotojs (turpmāk visi kopā arī – Pieteikumu iesniedzēji) – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 1. pantā ietvertajam tiesiskās palāvības aizsardzības principam un 114. pantā garantētajām pie mazākumtautībām piederību personu tiesībām saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību.

Pieteikumu iesniedzēji esot izglītojamie, kas sevi identificē ar Latvija dzīvojošām nacionālajām minoritātēm. Pieteikumu iesniegšanas brīdī viņi mācījušies valsts un pašvaldību izglītības iestādēs mazākumtautību izglītības programmās pirmsskolas izglītības un pamatzglītības pakāpē.

Uz Aļonu Jočunu, Vasiliju Jočunu, Sergeju Hotimu, Viktoriju Hotimu, Milanu Koričevu un Ļevu Zolotoju iepriekš esot attiekušies Ministru kabineta 2018. gada 21. novembra noteikumi Nr. 716 "Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem" (turpmāk arī – Pirmsskolas izglītības vadlīnijas), kas paredzēja bilingvālās pieejas lietojumu izglītībā. Ja apstrīdētās normas nebūtu pieņemtas, Aļona Jočuna, Viktorija Hotima, Milana Koričeva un Ļevs Zolotojs būtu izglītojami, turpinot bilingvālo pieeju, taču apstrīdēto normu dēļ no 2023. gada 1. septembra pirmsskolas izglītība viņiem tiek nodrošināta vienīgi valstī valodā. Arī Vasilijam Jočunam un Sergejam Hotimam, kas no 2023. gada 1. septembra uzsākuši mācību gaitas pamatskolā, visa mācību viela esot jāapgūst vienīgi valstī valodā.

Pieteikumu iesniegšanas brīdī Diāna Kurbatska, Nadežda Prigožina un Mihails Savickis pamatzglītību apguvuši 1. klasē, Ivans Jočuns un Nina Sorokina – 2. klasē, Davids Prigožins – 3. klasē, Daniils Koričevs, persona M un Ivans Suhackis – 4. klasē, Matvejs Jeremuta – 5. klasē, bet Jaroslavs Koričevs un Aļona Kurbatska – 6. klasē. Atbilstoši iepriekš spēkā bijušajai Izglītības likuma 43. panta 1.¹ daļai mācību vielu izglītojamie apguvuši aptuveni 50 procentu apjomā latviešu valodā un aptuveni 50 procentu apjomā mazākumtautības (krievu) valodā.

Ja apstrīdētās normas nebūtu pieņemtas, Diānai Kurbatskai, Nadeždai Prigožinai, Mihailam Savickim, Ivanam Jočunam, Ninai Sorokinai, Davidam Prigožinam, Daniilam Koričevam, personai M, Ivanam Suhackim un Matvejam Jeremutam no 2023. gada 1. septembra 50 procentus mācību

satura būtu vajadzējis apgūt valsts valodā, savukārt Jaroslavam Koričevam un Aļonai Kurbatskai no 7. klases līdz 9. klasei valsts valodā apgūstamais mācību saturs būtu veidojis 80 procentus no kopējā apjoma. Apstrīdēto normu dēļ Jaroslavam Koričevam, Aļonai Kurbatskai un Davidam Prigožinam jau no 2023. gada 1. septembra, Matvejam Jeremutam, Ivanam Jočunam un Ninai Sorokinai no 2024. gada 1. septembra, bet personai M, Daniilam Koričevam, Diānai Kurbatskai, Nadeždai Prigožinai, Mihailam Savickim un Ivanam Suhackim no 2025. gada 1. septembra visu mācību vielu vajadzēšot apgūt vienīgi valsts valodā.

3.1. Pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, Saeima apstrīdēto normu pieņemšanā neesot ievērojusi labas likumdošanas principu.

Saeima neesot izvērtējusi starptautisko organizāciju atzinumus, tostarp Eiropas Komisijas par demokrātiju caur tiesībām (turpmāk arī – Venēcijas komisija) 2020. gada 18. jūnija atzinumu, Eiropas Padomes Ministru komitejas 2021. gada 3. marta rezolūciju par Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību īstenošanu Latvijā, kā arī Apvienoto Nāciju Organizācijas Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komitejas (turpmāk arī – Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komiteja) 2021. gada 30. marta Noslēguma viedokli par Latvijas otro periodisko ziņojumu.

Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komiteja 2021. gada 30. marta viedoklī esot paudusi bažas, ka dalībvalstīs īstenotā valodas politika var radīt diskriminējošu ietekmi uz personu, kuras pieder pie mazākumtautībām, iespējām baudīt ekonomiskās, sociālās un kultūras tiesības, jo īpaši izglītības, nodarbinātības un pakalpojumu pieejamības jomā. Arī Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas augstā komisāra mazākumtautību jautājumos vēstulē Saeimas priekšsēdētājam esot paustas bažas, ka bērnu dzimtās valodas prasmju neattīstīšana varētu būtiski apdraudēt leģitīmā mērķa – Latvijas valsts valodas prasmju stiprināšana – sasniegšanu. Komisārs vēstulē norādījis, ka paredzētā iespēja "apgūt mazākumtautību valodu un kultūrvēsturi interešu izglītības programmas ietvaros" var nepietiekamā mērā nodrošināt bērniem dzimtās valodas prasmes.

3.2. Satversmes 114. pantam neatbilstot tāds tiesiskais regulējums, kas mazākumtautības valodu izslēdz no izglītības procesa vai arī reducē tiktāl, ka mazākumtautības valoda kā mācību valoda tiek izmantota tikai pašas valodas kā konkrēta mācību priekšmeta apguvē.

Valstij esot jānodrošina pie mazākumtautības piederošu bērnu tiesības apgūt dzimto valodu sākotnējos izglītības posmos un iespēja viņiem savā starpā komunicēt dzimtajā valodā. Bērniem pirmsskolas un pamatzglītības iestādēs esot jābūt nodrošinātai iespējai apgūt dzimto

valodu vai saņemt norādījumus dzimtajā valodā. To paredzot arī Bērnu tiesību aizsardzības likuma 11. panta trešā daļa.

Pieteikuma iesniedzēja persona M citstarp norādījusi, ka apstrīdētajās normās neesot ievērotas pie mazākumtautības piederību bērnu ar speciālām vajadzībām intereses, jo šīs normas neļaujot tiem iegūt izglītību, kā arī attīstīt un pilnveidot domāšanu, rakstveida un mutvārdu runu dzimtajā valodā.

Satversmes 114. pantā ietverto tiesību saturs esot atklājams kopsakarā ar Eiropas Padomes Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību (turpmāk – Minoritāšu konvencija). Minoritāšu konvencijas 14. pants precizējot nacionālo minoritāšu identitātes saglabāšanai nepieciešamās izglītības tvērumu. Valstij esot ne tikai tiesības, bet arī pienākums ņemt vērā visu normas tekstu, tai skaitā arī normā ietvertās norādes "ja ir pietiekams pieprasījums" un "savu iespēju robežās".

Venēcijas komisija savā 2020. gada 18. jūnija atzinumā esot norādījusi, ka "mazākumtautību valodas apmācība ne vienmēr nozīmē, ka valsts pilda Minoritāšu konvencijas 14. panta prasības. Tai skaitā tas attiecas uz gadījumiem, kad izglītība mazākumtautību valodās ilgu laiku bija izglītības sistēmas būtiska sastāvdaļa". Atsaucoties uz savu 2017. gada viedokli par Ukrainas izglītības sistēmu, Venēcijas komisija esot secinājusi, ka "piemērots var būt tikai tāds risinājums, kurā tiek nodrošināta apmācība gan valsts valodā, gan mazākumtautību valodā". Tāpat arī Minoritāšu konvencijas Konsultatīvā komiteja (turpmāk – Konsultatīvā komiteja) 2018. gada viedoklī par Latviju trešā monitoringa cikla ietvaros esot norādījusi, ka pasākumi valsts valodas aizsardzībai nedrīkst mazināt izglītības iestādes lomu mazākumtautības identitātes, tostarp kultūras, tradīciju un nacionālā mantojuma, saglabāšanā.

Interesu izglītība esot sadrumstalota, brīvprātīga un neietverot obligātu pedagoģisko atbalstu. Turklāt mazākumtautības valodas apguve vispārējās izglītības ietvaros tikšot izbeigta tikai tādā gadījumā, ja šī mazākumtautības valoda ir krievu valoda. Apstrīdētajās normās esot paredzēta citu mācībvalodu lietošana, ja tās ir Eiropas Savienības oficiālās valodas vai ja par to lietošanu ir noslēgti starpvalstu līgumi. Latvija šādu līgumu ar Krieviju neesot noslēgusi.

3.3. Pamattiesību ierobežojuma legitīmais mērķis esot demokrātiskas iekārtas un citu personu aizsardzība. Tomēr izraudzītie līdzekļi neesot piemēroti šā mērķa sasniegšanai.

Apstrīdētajās normās ietverto regulējumu nevarot uzskatīt par laikposmā no 1995. gada līdz 2021. gadam īstenotās uz valodu lietojumu izglītībā attiecinātās reformas turpinājumu. Tik radikālam risinājumam kā mazākumtautību izglītības programmu likvidācija un mazākumtautības

valodas izslēgšana no vispārējās izglītības esot nepieciešams īpašs pamatojums. Tomēr apstrīdēto normu anotācijās neesot atrodamī jauni argumenti un pamatojums attiecībā uz to, kādu izglītības sistēmā notikušu pārmaiņu vai citu jaunu apsvērumu dēļ valsts nolēmusi veikt vēl vienu valodu lietojuma reformu mazākumtautību skolās. Pētījumu "Valodas situācija Latvijā: 2016–2020", "Attieksme pret latviešu valodu un tās mācību procesu" (2016–2020), "Priekšnosacījumi sekmīgai pārejai no pirmsskolas izglītības uz sākumskolas izglītību" (2020) dati neesot attiecināmi uz 2018. gada izglītības reformu, un ar tiem nevarot tikt pamatota izglītības reformas atsākšana un mazākumtautību izglītības likvidācija.

Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka ar izraudzītajiem līdzekļiem neizdosies atrisināt nepietiekamo valsts valodas zināšanu problēmu. Mazākumtautības valodas apguve un mazākumtautības valodā īstenots mācību process neradot negatīvu ietekmi uz latviešu valodas apguvi. Ja svešvalodas apguve traucētu latviešu valodas apguvei, tad līdz ar mazākumtautības valodu no vispārējās izglītības programmām būtu jāizslēdz arī svešvalodas. Apstrīdētās normas novedīšot pie jauna veida segregācijas Latvijas izglītības sistēmā. Tātad sabiedrības integrācijas mērķis netikšot sasniegts. Pāreja uz kompetenču pieejā balstītu vispārējās izglītības saturu neesot pretrunā ar mazākumtautību izglītības programmu turpmāku pastāvēšanu.

Līdz ar to izraudzītie līdzekļi neesot piemēroti legītimā mērķa sasniegšanai un apstrīdētās normas neatbilstot Satversmes 114. pantam.

Par saudzējošākiem līdzekļiem esot uzskatāma skolotāju darba kvalitātes uzlabošana, pietiekama skolotāju skaita nodrošināšana, Covid-19 pandēmijas atstāto, izglītības kvalitāti negatīvi ietekmējošo seku pārvarēšanai nepieciešamais nogaidīšanas periods, jauniešu iesaiste pilsoniskās sabiedrības aktivitātēs.

3.4. Pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, ar apstrīdētajām normām esot pārkāpts arī Satversmes 1. pantā ietvertais tiesiskās palāvības aizsardzības princips.

Pieteikumu iesniedzēji esot palāvušies uz to, ka 2019. gada reforma būs pēdējā valsts valodas lietojuma reforma mazākumtautību skolās. Šī palāvība bijusi balstīta uz Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa spriedumu lietā Nr. 2018-12-01 (turpmāk – spriedums lietā Nr. 2018-12-01) un 2019. gada 13. novembra spriedumu lietā Nr. 2018-22-01 (turpmāk – spriedums lietā Nr. 2018-22-01), kuros Saeima, kā arī vairākas pieaicinātās personas uzsvērušas, ka valodu lietojuma reforma mazākumtautību skolās ir noslēgusies un izglītojamie, kā arī viņu vecāki var palauties uz likumā noteiktās valsts valodas un mazākumtautības valodas lietojuma proporcijas nemainīgumu.

Saeima esot noteikusi mazāk nekā vienu gadu ilgu pārejas periodu attiecībā uz izglītojamiem, kuriem jāuzsāk mācības pirmsskolas izglītības programmā un vispārējās izglītības programmā 1., 4. un 7. klasē, mazāk nekā divus gadus ilgu pārejas periodu attiecībā uz izglītojamiem, kuri mācās vispārējās izglītības programmā 2., 5. un 8. klasē, un mazāk nekā trīs gadus ilgu pārejas periodu attiecībā uz izglītojamiem, kuri mācās 3., 6. un 9. klasē.

Visi pārejas periodi esot nesamērīgi īsi, jo skolas tik īsā laikā nespējot pārorientēties, izstrādāt jaunas izglītības programmas, sagatavot un nodrošināt jaunus mācību materiālus un, iespējams, aizvietot daļu pedagogu, bet it īpaši tāpēc, ka iepriekšējā būtiskā reforma noslēgusies tikai pavisam nesen.

Pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, šobrīd neesot konstatējams valsts valodas lietojuma apdraudējums vai samazinājums. Tieši pretēji – valsts valodas pozīcijas aizvien vairāk nostiprinoties, un tādu personu skaits, kuras pastāvīgi dzīvo Latvijā, bet nav apguvušas valsts valodu, aizvien vairāk sarūkot. Tāpēc neesot pamata uzskatīt, ka valstsnācijas pārstāvjiem būtu neatliekama interese nodrošināt to, lai visos izglītības posmos, ieskaitot pirmsskolas izglītību, mācību procesā tiktu lietota tikai valsts valoda.

3.5. Pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem Pieteikumu iesniedzēju pilnvarotais pārstāvis norādījis, ka ar interešu izglītību nepietikšot, lai izglītojamie varētu saglabāt un attīstīt savu kultūras un etnisko identitāti. Skolēnu interesi par interešu izglītības nodarbībām mazināšot ar obligātās skolas programmas apguvi saistītā spriedze, nogurums, nepieciešamība atgūt fiziskos un garīgos spēkus pēc sporta, pašdarbības, mākslas un citām nodarbībām. Turklāt grozījumi Ministru kabineta 2001. gada 28. augusta noteikumos Nr. 382 "Interesu izglītības programmu finansēšanas kārtība" (turpmāk – Interesu izglītības programmu finansēšanas kārtības noteikumi) attiecoties tikai uz to mācību gadu, kurā izglītojamais pāriet uz mācībām latviešu valodā. Šo programmu finansējums no valsts budžeta tiekot piešķirts tikai uz trim gadiem un beigšoties 2026. gada 31. augustā.

Atbilstoši apstrīdētajām normām prasība par pāreju uz mācībām tikai valsts valodā esot attiecināma arī uz logopēdiskajām nodarbībām. Apstrīdēto normu dēļ logopēda pakalpojums tikšot sniegts valsts valodā un nenovērsīšot bērna valodas traucējumus, kas izpaužas mazākumtautības valodā. Tādējādi tikšot nodarīts kaitējums mazākumtautības valodas attīstībai un nostiprināšanai.

Salīdzinot mazākumtautību vispārējās izglītības programmas īstenojušo Rīgas izglītības iestāžu izglītojamo un vispārējās izglītības programmu īstenojušo izglītības iestāžu izglītojamo vidējos centralizēto

eksāmenu rezultātus laikā no 2004. gada līdz 2022. gadam, esot skaidri redzams, ka mazākumtautību izglītības iestāžu rezultāti gandrīz visos mācību priekšmetos ir pasliktinājušies. Savukārt priekšmetā "Latviešu valoda" vidējais centralizētā eksāmena vērtējums mazākumtautību izglītības iestādēs gadu no gada paliekot gandrīz vai nemainīgs. Pēdējo 10 gadu laikā citu priekšmetu apguve latviešu valodā neesot palīdzējusi uzlabot mazākumtautību izglītības programmās izglītojamo valsts valodas prasmi, turklāt pasliktinājusi citu priekšmetu apguves kvalitāti.

2023. gadā vēl vairāk esot sarucis pedagogu skaits. Ja šī tendence turpināsies, tad teorētiski iespējamais atbalsta pasākumus pārejai uz izglītību latviešu valodā nebūšot iespējams īstenot kvalitatīvi.

Pāreja uz mācībām vienīgi valsts valodā esot notikusi bez saskaņošanas un diskusijas ar izglītojamo vecākiem. Tas esot pretrunā ar Latvijas starptautiskajām saistībām cilvēktiesību jomā.

Pat pirmsskolas izglītības līmenī izslēdzot nodarības dzimtajā valodā, tiekot ignorēta agrīnās mācīšanās dzimtajā valodā nozīme bērnu kognitīvajā attīstībā.

Mazākumtautību interešu izglītības programmas neesot obligātas, un to izpilde esot pilnībā atkarīga no pieprasījuma. Tas varot novest pie tā, ka pirmsskolas izglītība un pamatzglītība krievu valodā tiek pilnībā likvidēta.

3.6. Tiesas sēdē Pieteikumu iesniedzēju pilnvarotais pārstāvis norādīja, ka neesot pieļaujama jaunas izglītības reformas uzsākšana, kamēr nav veikts zinātniski pamatots 2018. gada izglītības reformas izvērtējums. Neesot sniegti ekspertu secinājumi par to, vai vispārējās mazākumtautību izglītības programmas aizstāšana ar mazākumtautību interešu izglītības programmām nesamazinās izglītojamo iespējas saglabāt un attīstīt dzimto valodu, kā arī etnisko un kultūras savdabību.

Lai pie mazākumtautības piederošam bērnam būtu nodrošināta viņa dzimtā mazākumtautības valoda un kultūras savdabība, vajagot būt nodrošinātai bērna kultūrai raksturīgai savdabīgai videi, kuru bērns atdarinātu un kuru valsts atzīst par saglabājamu un attīstāmu. Cilvēka savdabība materializējoties tad, kad viņš runā tajā pašā valodā, kurā domā. Tāpēc bērna savdabības attīstības līdzeklis esot izglītības iestāde, kurā mācības notiek pārsvarā dzimtajā valodā.

3.7. Tiesas sēdē pieteikuma iesniedzējas personas M likumiskā pārstāve Olga Loginova norādīja, ka apstrīdēto normu atbilstība Satversmes 114. pantam esot vērtējama kopsakarā arī Satversmes 112. pantu, jo izglītojamie tikmēr, kamēr nav apguvuši valsts valodu, nespējot patstāvīgi apgūt mācību vielu arī citos priekšmetos.

Secinājumi par izglītojamo nepietiekamo valsts valodas prasmi esot izdarīti, balstoties uz nepilnīgu un sagrozītu informāciju. Mazākumtautību izglītības iestāžu izglītojamiem krītoties eksāmenu rezultāti tādās priekšmetos kā fizika, bioloģija un matemātika. Valsts neesot nodrošinājusi izglītības iestādes ar valsts valodas apguvei nepieciešamajiem mācību materiāliem un metodiku.

Apstrīdētās normas esot pretrunā ar Valsts valodas politikas pamatnostādnēm 2021.–2027. gadam un Izglītības attīstības pamatnostādnēm 2021.–2027. gadam. Šajos dokumentos neesot atrodamas prasības par atteikšanos no izglītības mazākumtautības valodā un pilnīgu pāreju uz izglītību valsts valodā arī pirmsskolas izglītības un pamatzglītības pakāpē.

Ja valsts neturpinās gatavot krievu valodas un literatūras pedagogus, tad ilgtermiņā nebūšot iespējams nodrošināt mazākumtautību interešu izglītības programmu. Turklāt mazākumtautību interešu izglītības programma neparedzot iespēju noteikt izglītojamo zināšanu līmeni.

Visi argumenti par apstrīdēto normu dēļ paaugstināto pie mazākumtautībām piederošo izglītojamo slodzi vēl jo vairāk esot attiecināmi uz izglītojamiem ar speciālām vajadzībām.

4. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. un 114. pantam.

4.1. Apstrīdētās normas un ar tām saistītais tiesiskais regulējums 2022. gada Grozījumos Izglītības likumā un 2022. gada Grozījumos Vispārējās izglītības likumā esot izstrādāts kā vispārējās izglītības pilnveidotā, kompetenču pieejā balstītā mācību satura ieviešanas reformas turpinājums. Šis tiesiskais regulējums turpinot vairāk nekā 20 gadu garumā ilgušo izglītības reformu pārejai uz mācībām valsts valodā un esot cēloniski saistīts ar Latvijas vēsturisko situāciju. Būtiska nozīme esot gan izglītības valodas vēsturiskajam regulējumam, gan apstākļiem, kas šobrīd raksturo Latvijas sabiedrību, gan arī pašreizējām ģeopolitiskajām tendencēm un citām aktuālām norisēm, citstarp arī karam, ko Krievija uzsākusi pret Ukrainu, un krievu valodas informācijas telpā izvērstajām dezinformācijas aktivitātēm.

2018. gada mazākumtautību izglītības programmu reforma esot bijusi cieši saistīta ar plašāku, visu Latvijas izglītības sistēmu aptverošu reformu – pāreju uz kompetencēs balstītu mācību saturu. Ar Satversmes tiesas spriedumu lietā Nr. 2018-12-01 pamatzglītības un vidējās izglītības pakāpē īstenojamais izglītības modelis esot atzīts par atbilstošu Satversmes 112. pantam.

Vairāk nekā 30 gadus pēc valsts neatkarības atjaunošanas vēl aizvien esot aktuāla nepieciešamība novērst padomju okupācijas sekas, jo

ievērojama Latvijas valstspiederīgo daļa nepārzinot latviešu valodu pietiekamā līmenī, lai spētu pilnvērtīgi iekļauties sabiedrības dzīvē, vai arī izvēloties valsts valodu nelietot. Likumdevējs, pieņemot apstrīdētās normas un ar tām saistīto tiesisko regulējumu, esot izšķīries par pakāpenisku pāreju uz mācībām tikai valsts valodā arī pirmsskolas izglītības un pamatzglītības pakāpē, lai turpinātu un veicinātu sekmīgu pilnveidotā, kompetenču pieejā balstītā mācību satura ieviešanu. Šādas izvēles pamatā esot bijis pētījumos balstītais secinājums, ka līdzšinējā pieeja nav pilnībā nodrošinājusi kvalitatīvu valsts valodas apguvi visos izglītības posmos.

Latviešu valodas aģentūras (turpmāk – Aģentūra) pētījuma "Valodas situācija Latvijā: 2016–2020" ietvaros 20 procenti aptaujāto pie mazākumtautībām piederošo personu vecumposmā no 18 līdz 34 gadiem atzinušas, ka latviešu valodu ir apguvušas tikai pamatprasmes līmenī vai zina to vāji. Liepājas Universitātes pētījumā to pie mazākumtautībām piederošo pirmsskolas vecuma bērnu, kuri apmeklējuši izglītības grupas ar ikdienā dominējošu krievu valodu, latviešu valodas prasme esot atzīta par nepietiekamu. Valsts valodas politikas pamatnostādnēs 2021.–2027. gadam esot norādīts, ka mazākumtautību pārstāvji latviešu valodu publiskajā vidē 2019. gadā lietojuši apmēram 39 procentos situāciju, bet saziņā ar svešiem cilvēkiem uz ielas – 50 procentos situāciju. Latviešu valodas lietošanas vide joprojām neesot pietiekama. Turklāt latviešu valodas un krievu valodas informācijas telpu nošķīrums neveicinot sabiedrības saliedētību un demokrātiskās valsts iekārtas aizsardzību.

Valsts valodas politika ar Latvijas demokrātiskās iekārtas aizsardzību esot saistīta arī citā aspektā. Spēja brīvi lietot latviešu valodu nodrošinot jauniešiem iespēju izvēlēties arī brīvā pieejā balstītas informācijas telpu. Eiropas Politikas analīzes centrs (*CEPA*) esot atzinis, ka krieviski runājošie Latvijas valstspiederīgie ir viena no citstarp sociālajos medijos Krievijas varas iestāžu izvērsto dezinformācijas aktivitāšu mērķauditorijām. Personas, kurām valsts valodas prasmju trūkuma dēļ informācijas telpa ir pieejama tikai krievu valodā, esot pakļautas šīs informācijas telpas ietekmei. Tam esot īpaša nozīme, ņemot vērā kopš 2022. gada sākuma Krievijas īstenoto karu pret Ukrainu un dezinformācijas aktivitāšu izvērsumu krievvalodīgajā informācijas telpā. Tādēļ esot būtiski nodrošināt to, lai mazākumtautību izglītojamie bez grūtībām varētu lietot dažādus informācijas avotus, tostarp arī valsts valodā, spētu salīdzināt un kritiski izvērtēt iegūto informāciju un kvalitatīvi piedalīties publiskajās debatēs.

4.2. Apstrīdēto normu un ar tām saistītā tiesiskā regulējuma izstrādes un pieņemšanas procesa ietvaros vēl pirms likumprojektu iesniegšanas

Saeimā esot notikusi Izglītības un zinātnes ministrijas Konsultatīvās padomes mazākumtautību izglītības jautājumos (turpmāk – Konsultatīvā padome) sēde. Tajā esot uzklauti sociālie partneri, nozares pārstāvji un arī izglītojamo vecāki. Tādējādi tiesību aktu projekti esot nodoti sabiedrības apspriešanai. Esot organizētas arī izglītības un zinātnes ministres tikšanās ar mazākumtautību izglītības iestāžu pārstāvjiem.

4.3. Likumprojektu Nr. 1519/Lp13 "Grozījumi Izglītības likumā" (turpmāk arī – Likumprojekts "Grozījumi Izglītības likumā") un likumprojektu Nr. 1520/Lp13 "Grozījumi Vispārējās Izglītības likumā" (turpmāk arī – Likumprojekts "Grozījumi Vispārējās izglītības likumā") 2022. gada 8. jūnijā Saeimā iesniedzis Ministru kabinets. Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisija abus likumprojektus pirms pirmā lasījuma izskatījusi savā 2022. gada 10. jūnija sēdē. Abi likumprojekti pirmajā lasījumā pieņemti Saeimas 2022. gada 16. jūnija sēdē. Pēc Likumprojekta "Grozījumi Izglītības likumā" pieņemšanas pirmajā lasījumā tā apspriešanai un visu ieinteresēto personu un institūciju viedokļu uzklautīšanai esot atvēlētas sešas Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas sēdes. Savukārt Likumprojekts "Grozījumi Vispārējās izglītības likumā" pirms otrā lasījuma esot izskatīts divās Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas sēdēs. Abi likumprojekti otrajā lasījumā pieņemti Saeimas 2022. gada 8. septembra sēdē. Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisija Likumprojektu "Grozījumi Izglītības likumā" pirms trešā lasījuma izskatījusi savās 2022. gada 14. un 20. septembra sēdēs, savukārt Likumprojektu "Grozījumi Vispārējās izglītības likumā" – 2022. gada 20. septembra sēdē. Abi likumprojekti trešajā lasījumā pieņemti Saeimas 2022. gada 29. septembra sēdē.

Par apstrīdēto normu nepieciešamību un samērīgumu likumdevējs esot pārliecinājies, izskatot iesniegtos priekšlikumus un uzklautot institūciju un personu viedokļus deviņās Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas sēdēs. Šajās sēdēs piedalījusies izglītības un zinātnes ministre un Izglītības un zinātnes ministrijas, Tieslietu ministrijas un Ārlietu ministrijas, Tiesībsarga biroja, pašvaldību izglītības pārvalžu, Valsts valodas centra, Izglītības kvalitātes valsts dienesta, Valsts izglītības satura centra, Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas, Latvijas Pašvaldību savienības, Latvijas Izglītības vadītāju asociācijas, vecāku apvienības "Vecāku balss" pārstāvji, dažādu izglītības iestāžu, tostarp arī tādu, kuras iepriekš īstenojušas mazākumtautību izglītības programmas, pārstāvji, kā arī mazākumtautību izglītojamo vecāki, turklāt šis uzskaitījums neesot izsmēlošs. Komisijas sēdēs esot uzklauts ikvienas institūcijas pārstāvja un ikvienas vēlmi izteikties paukušas privātpersonas viedoklis.

Ievērojot minēto, Saeimai neesot šaubu par to, ka apstrīdētās normas ir pienācīgi apspriestas un likumdošanas procesā ir pēc iespējas apzināti visu ieinteresēto personu viedokļi.

Tas, ka likumdevējs, pieņemot likumprojektu, nav rīkojies saskaņā ar starptautisko organizāciju viedokļiem vai nesaistošiem norādījumiem, nenozīmē, ka šie viedokļi un norādījumi nebūtu pienācīgi izvērtēti, bet nozīmējot tikai to, ka likumdevējs šos viedokļus un norādījumus pēc to izvērtēšanas atzinis par nesaistošiem un uz jauno tiesisko regulējumu tieši neattiecināmiem.

Līdz ar to likumdevējs atbilstoši labas likumdošanas principam esot izvērtējis tiesību normu atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām, kā arī saskaņojis likumprojektā paredzētās un tiesību sistēmā jau pastāvošās tiesību normas.

4.4. Jautājumi par valsts valodas lietojumu izglītības procesā esot nesaraunami saistīti ar Satversmes 112. pantu. Apsvērumi, kurus Pieteikumu iesniedzēji, orientējoties uz savu mērķi, norādījuši pieteikumā, esot analizējami, vērtējot apstrīdēto normu atbilstību gan Satversmes 112. pantam, gan 114. pantam to kopsakarā.

Minoritāšu konvencijas 14. panta otrā daļa ietverot divas atšķirīgas pieejas mazākumtautības valodas apguves nodrošināšanai. Proti, valsts varot nodrošināt pienācīgas iespējas apgūt mazākumtautības valodu vai nodrošināt iespēju iegūt izglītību mazākumtautības valodā. Rēķinoties ar iespējamo finansiālo, administratīvo un tehnisko slogu, šis noteikums esot veidots tā, ka konvencijas dalībvalstīm tiek atstāta plaša rīcības brīvība. Attiecīgi Saeima uzskata, ka ne Minoritāšu konvencijas 14. panta otrā daļa, ne Satversmes 114. pants neietver tiesības pieprasīt abu pieeju vienlaicīgu nodrošināšanu visos izglītības līmeņos.

Konsultatīvā komiteja esot norādījusi, ka veids, kādā un līdzekļi, ar kādiem valsts iekļauj mazākumtautības valodu izglītības programmās, jāvērtē, ņemot vērā Minoritāšu konvencijas un izglītības mērķus attiecīgās valsts kontekstā. Regulējot valodu lietojumu izglītībā, esot nepieciešams līdzsvarot divus mērķus – mērķi saglabāt un attīstīt pie mazākumtautībām piederību personu identitāti un valodu un mērķi integrēt pie mazākumtautībām piederošās personas sabiedrībā. Šis princips esot uzsvērts arī Eiropas reģionālo valodu un mazākumtautību valodu hartas 8. panta pirmajā daļā.

Satversmes 112. pantā neesot ietvertas vecāku tiesības izvēlēties bērna mācību valodu. Arī Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) Pirmā protokola 2. panta otrais teikums neuzliekot valstij pienākumu garantēt vecākiem tiesības izvēlēties saviem bērniem tādu mācību valodu, kas nav valsts valoda. Šī

norma garantējot tiesības izmantot visas iespējas, ko sniedz valstī jau pastāvošā izglītības sistēma. Eiropas Cilvēktiesību tiesa esot atzinusi, ka tiesības uz izglītību pēc savas būtības prasa valsts regulējumu un šis regulējums var būt atšķirīgs laika un vietas ziņā atkarībā no sabiedrības vajadzībām un resursiem. Arī no Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām personai neizrietot subjektīvas tiesības iegūt vispārējo izglītību mazākumtautības valodā. Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komiteja, skaidrojot šā pakta 13. pantu, esot atzinusi, ka termina "tiesības uz izglītību" piemērošana ir atkarīga no katrā konkrētajā dalībvalstī dominējošiem apstākļiem. Tādējādi tiesības uz izglītību pieļaujot zināmu valsts rīcības brīvību attiecībā uz to, kādu izglītības sistēmu valsts izveidos, ievērojot gan tai pieejamos resursus, gan sabiedrības vajadzības tās konkrētajā attīstības stadijā.

Arī bērnam ar speciālām vajadzībām vajagot būt nodrošinātai iespējai apgūt valsts valodu augstā līmenī. Pretējā gadījumā bērns ar speciālām vajadzībām, kurš latviešu valodu zinātu slikti vai nezinātu nemaz, būtu vēl vairāk pakļauts izolācijai no sabiedrības un atrastos tiesiski nevienlīdzīgā situācijā ar citiem skolēniem. Ar apstrīdētajām normām paredzētā pāreja uz mācībām tikai valsts valodā sekmējot bērna ar speciālām vajadzībām iekļaušanos izglītības sistēmā.

No Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām 24. panta izrietot saprātīgas pielāgošanas princips. Lai ņemtu vērā dažādību un veicinātu bērna ar speciālām vajadzībām sekmīgu iekļaušanos izglītības sistēmā, viņam izglītības iegūšanas procesā tiek nodrošināts atbalsts. Tiesiskais regulējums paredzot gan to, ka izglītojamie ar speciālām vajadzībām mācību saturu apgūst atbilstoši savām spējām, gan to, ka viņiem tiek nodrošināti atbalsta pasākumi un palīdzība mācību satura apguvē. Turklāt reizē ar apstrīdētajām normām Izglītības likuma 55. panta 2.¹ daļā esot noteiktas izglītojamā tiesības pirmsskolas izglītībā un pamatizglītībā saņemt individualizētu un personalizētu atbalstu valsts valodas prasmes apguvei, ja tas nepieciešams. Lai izglītojamiem speciālās pirmsskolas izglītības un speciālās pamatizglītības pakāpē tiktu nodrošināta secīga pāreja uz mācībām valsts valodā, pedagogiem esot paredzēts papildu finansējums.

4.5. Izglītošanas uzdevums esot nodrošināt, lai bērns pēc obligātās pamatizglītības un vēl jo vairāk pēc vidējās izglītības iegūšanas zinātu latviešu valodu tādā līmenī, ka varētu pilnvērtīgi piedalīties sabiedriskajā dzīvē un līdzdarboties demokrātiskajos procesos. Turklāt tad, ja persona vispārējās izglītības procesā nav apguvusi valsts valodu pietiekami labi, lai varētu to brīvi lietot, šai personai sniegtā izglītība nevarot tikt uzskatīta par kvalitatīvu.

Valsts, izveidojot tādu pirmsskolas izglītības pakāpi, kurā bērns var iestāties jau no pusotra gada vecuma, vienlaikus esot izveidojusi viņa vecākiem paredzētu atbalsta mehānismu, lai viņi spētu nodrošināt sava bērna izglītību un attīstību. Bērna audzināšanu un izglītošanu šajā vecumā primāri un pilnvērtīgi esot iespējams nodrošināt arī ģimenes apstākļos, tādējādi stiprinot viņa dzimtās valodas prasmes un etniskās identitātes apziņu. Savukārt tad, ja Pieteikumu iesniedzēju likumiskie pārstāvji tomēr vēlas, lai viņu bērni pirmsskolas izglītības iestādē sāktu apmeklēt pirms obligātās pirmsskolas izglītības vecuma sasniegšanas, viņiem esot jārespektē izglītības iestādē realizētās izglītības programmas un to atbilstība valsts tiesiskajam regulējumam, citstarp arī attiecībā uz valsts valodas lietojumu.

Tieši agrīnais vecums esot pats labākais laiks, kad valodu var iemācīties bez lielas piepūles. Vairums Eiropas Savienības dalībvalstu nodrošinot pirmsskolas izglītības programmas valsts valodā. Mācoties valsts valodu, netiekot traucēta dzimtās valodas prasme, bet nostiprinoties vairāku valodu zināšanu pamats, uz kura varot tikt balstīta bērnu lingvistiskā attīstība un sekmēta viņu tālākā izglītošanās. Savukārt nepilnīgas mācību valodas zināšanas varot kļūt par nopietnu šķērslī skolā ne tikai latviešu valodas stundās, bet arī citos mācību priekšmetos.

Apstrīdētās normas esot vērstas uz valsts valodas lietojuma stiprināšanu, nodrošinot to, ka ikviens izglītojamais lieto valsts valodu ikdienā, ir pienācīgi sagatavots secīgai izglītības turpināšanai katrā nākamajā izglītības pakāpē un būs spējīgs piedalīties demokrātiskās valsts dzīvē. Līdz ar to apstrīdētajās normās noteiktajam pamattiesību ierobežojumam esot legītimi mērķi – demokrātiskās valsts iekārtas un citu cilvēku tiesību aizsardzība.

4.6. Neesot pamata pieņemt, ka apstrīdēto normu un ar tām saistītā tiesiskā regulējuma piemērošanas rezultātā varētu kristies mācību satura apguves kvalitāte. Izglītības politika Latvijā ilgstoši esot veidota tā, lai izglītojamo pakāpeniski sagatavotu proporcionāli aizvien plašākam valsts valodas lietojumam mācību procesā. Apstrīdētās normas ietverošie 2022. gada Grozījumi Izglītības likumā un 2022. gada Grozījumi Vispārējās izglītības likumā paredzot izglītojamā tiesības pirmsskolas izglītībā un pamatzglītībā saņemt individualizētu un personalizētu atbalstu valsts valodas prasmes apguvei, ja tas nepieciešams.

Mazākumtautību izglītojamiem pirmsskolas izglītības un pamatzglītības pakāpē tiekot nodrošināta iespēja bez maksas apgūt mazākumtautību izglītības saturu mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmu ietvaros. Savukārt mazākumtautības valodas un kultūrvēstures iekļaušana vispārējās izglītības programmā neatbilstu spēkā esošajām mācību slodzes prasībām.

Pedagogu darba kvalitātes uzlabošana, kā arī pietiekamības nodrošināšana visās izglītības iestādēs neesot uzskatāma par alternatīvu līdzekli, bet gan par apstrīdēto normu ieviešanas priekšnosacījumu izpildi.

Valodas politikas rezultātu izpēte Latvijā tiekot veikta ik pēc pieciem gadiem un turpmāk tikšot veikta ik pēc septiņiem gadiem. Izglītības kvalitātes valsts dienests esot veicis vispārējās un profesionālās izglītības kvalitātes izvērtējumu par 2020./2021. mācību gadu, kā arī attālināto mācību izpēti laikā no 2020. gada aprīļa līdz jūnijam.

Izglītības un zinātnes ministrijas veiktajā mazākumtautību izglītības programmu īstenojušo izglītības iestāžu aptaujā "Izglītības iestādes plāns pārejai uz mācībām valsts valodā" no 129 izglītības iestādēm 72 iestādes norādījušas, ka tajās tiekot nodrošināta latviešu valodas vide atbilstoši izglītības saturam. Savukārt 90 izglītības iestādes norādījušas, ka tiekot plānota pārraudzība, lai nodrošinātu veiksmīgu pāreju uz mācībām valsts valodā. Arī Izglītības un zinātnes ministrija turpināšot uzraudzīt izglītības kvalitāti.

Mazākumtautības valodas, kultūras un identitātes saglabāšanu visupirms nodrošinot iespējas to brīvi lietot privātajās attiecībās. Turklāt Latvijā dzīvojošie mazākumtautību bērni pārsvarā zinot un brīvi lietojot savu dzimto valodu. Krievu valodā runājošiem Latvijas iedzīvotājiem dzimtajā valodā esot pieejama gan prese un citi plašsaziņas līdzekļi, gan daudzveidīgs un plašs kultūras pasākumu klāsts. Pieteikumu iesniedzēji krievu mazākumtautības identitāti papildus valsts izveidotajai izglītības sistēmai varot stiprināt, piemēram, etniskajos un kultūras centros vai privātās nedēļas nogales skolās.

Ņemot vērā iepriekš minēto, Saeima uzskata, ka apstrīdētās normas neliegs Pieteikumu iesniedzējiem īstenot Satversmes 114. pantā noteiktās tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību.

4.7. Ņemot vērā izglītības ieguvu valsts valodā gan kā ilgstoši īstenotās izglītības reformas mērķi, gan kā Izglītības likumā normatīvi nostiprinātu principu, kā arī nepieciešamību turpināt pilnveidot vispārējās izglītības reformu, lai nodrošinātu kvalitatīvu izglītību visās izglītības pakāpēs, esot atzīstams tas, ka pāreja uz mācībām tikai valsts valodā ir loģisks izglītības reformas noslēgums.

Apstrīdētās normas, kas paredz atteikšanos no mazākumtautību izglītības programmām, attiecībā uz Pieteikumu iesniedzējiem stājoties spēkā viena gada līdz triju gadu laikā pēc to pieņemšanas. Pārejas perioda pieņemamību ietekmējot arī izglītojamā tiesības pirmsskolas izglītībā un pamatzglītībā saņemt individualizētu un personalizētu atbalstu valsts valodas prasmes apguvei, ja tas nepieciešams, kā arī Izglītības un zinātnes ministrijas nodrošinātais pedagogiem paredzēto atbalsta pasākumu kopums.

Ievērojot visu iepriekš norādīto, Saeima uzskata, ka apstrīdētās normas neaizskar Pieteikumu iesniedzēju tiesisko pašjāvību, jo likumdevējs ir paredzējis saudzējošu pāreju uz jauno tiesisko regulējumu.

4.8. Saeimas pārstāvis tiesas sēdē norādīja, ka Saeima atbildes rakstā esot sniegusi savu redzējumu arī par citām normām, tostarp Satversmes 112. pantu, izskaidrojot apstrīdēto normu pieņemšanas kontekstu. Pieteikumu iesniedzēju pārstāvis un pieteikuma iesniedzējas personas M likumiskā pārstāve snieguši savu redzējumu par Satversmes 112. pantu, taču, pēc Saeimas ieskata, esot nepieciešams koncentrēties uz Satversmes 1. un 114. pantu, bet nepārbaudīt apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 112. pantam, jo izskatāmā lieta neesot ierosināta par šo pantu.

Esot noteikts, ka izglītības procesam jānotiek valsts valodā, tomēr vairāki tiesas sēdē aplūkoti jautājumi esot pārsnieguši izglītības procesa ietvaru. Piemēram, bērnam ar invaliditāti nodrošinātais asistents nepiedaloties izglītības procesa īstenošanā. Asistenta uzdevums esot palīdzēt izglītojamam pārvietoties un veikt pašaprūpi. Līdz ar to apstrīdētās normas nereglamentējot izglītojamā un asistenta saziņas valodu. Ja izglītības iestādē rastos tāda situācija, ka būtu apdraudēta izglītojamo dzīvība, tad izglītības process tiktu pārtraukts un uz šādu situāciju neattiektos noteikumi par valsts valodas lietojumu.

Tā kā izglītības process notiek valsts valodā, arī logopēdu, skolotāju palīgu un pagarinātās dienas grupas pedagogu pakalpojumi, kuru mērķis ir sniegt izglītojamiem atbalstu valsts valodas apguvei, tiekot sniegti valsts valodā. Lai valodas apguves process ritētu veiksmīgāk, pedagogam vajagot turēties pie vienas konkrētās valodas lietojuma. Likumdevēja uzdevums esot nodrošināt vidi, kas veicina valsts valodas apguvi.

Arī izglītojamiem ar speciālām vajadzībām vajagot atrasties valsts valodas vidē, lai viņi attīstītu valsts valodas zināšanas un integrētos konkrētās valsts sabiedrībā. Turklāt šiem izglītojamiem tiekot nodrošināti atbalsta pasākumi gan speciālās izglītības ietvaros, gan arī pārejai uz izglītību valsts valodā.

Likumdevējs esot nodrošinājis mazākumtautību interešu izglītības programmas visās izglītības pakāpēs, kurās tiek īstenota pāreja uz izglītību valsts valodā. Likumdevējs esot uzdevis pašvaldībām nodrošināt pie mazākumtautībām piederošajiem izglītojamiem iespēju šādu programmu apgūt bez maksas. Turklāt arī valsts piedaloties mazākumtautību interešu izglītības programmu finansēšanā. Tiesas sēdēs izglītības iestādes apliecinājušas, ka izglītojamie labprāt apmeklējot mazākumtautību interešu izglītības nodarbības. Turklāt mazākumtautību interešu izglītības programmas nodarbības varot apmeklēt arī izglītojamie ar speciālām vajadzībām. Mazākumtautību interešu izglītības programmas ieviešana

esot komplekss pasākums, kuru ietekmējot ne tikai likumdevējs, bet arī pašas izglītības iestādes. Izglītības iestāde atbilstoši Izglītības likuma 28. pantam esot patstāvīga izglītības programmu izstrādē un īstenošanā, darbinieku izraudzīšanā, kā arī finansiālajā un saimnieciskajā darbībā. Arī mazākumtautību interešu izglītības programmas pedagogu piesaistīšana esot izglītības iestādes kompetences jautājums.

Atbilstoši likumdevēja deleģējumam pašvaldībai esot pienākums nodrošināt pie mazākumtautībām piederošajiem izglītojamiem interešu izglītību, ja to pieprasa izglītojamo vecāki. Mazākumtautību interešu izglītības programma esot vienīgā interešu izglītības programma, kuras īstenošanai ir valstiskā līmenī izstrādātas vadlīnijas un paraugs, kā arī nodrošināts finansējums un atbalsts attiecīgu mācību līdzekļu iegādei. Valsts veiktās darbības un sniegtais atbalsts sekmējot Satversmes 114. pantā ietvertu pamattiesību īstenošanu. Pieteikumu iesniedzēji neesot snieguši nekādus apsvērumus sakarā ar to, ka mazākumtautību interešu izglītības programma nebūtu pieejama vai ka Pieteikumu iesniedzēji būtu sastapušies ar šķēršļiem, kas tiem liedz iesaistīties šādā programmā.

Tiesas sēdē pieaicināto personu paustie viedokļi apliecinot to, ka likumdevējs, ieviešot apstrīdētās normas, nav rīkojies pārsveidīgi un, nodrošinot izglītojamiem iespējas mācīties valsts valodu, ir rīkojies izglītojamo interesēs. Apstrīdēto normu atbilstību faktiskajiem apstākļiem un pašreizējai situācijai tiesas sēdē apstiprinājuši arī izglītības iestāžu vadītāji. Līdz ar to Pieteikumu iesniedzējiem esot nodrošinātas pilnvērtīgas iespējas īstenot Satversmes 114. pantā ietvertās pamattiesības.

5. Ministru kabinets sniedzis informāciju, ka mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmu mērķis ir sekmēt izglītojamo interesi saglabāt un attīstīt mazākumtautību identitāti, valodu un kultūras savdabību, nevis nodrošināt konkrētas, ar atzīmi novērtējamas zināšanas un prasmes, kā tas ir formālajā izglītībā.

Pamatojums tam, kāpēc noteiktas tieši trīs nodarbības nedēļā, izrietot no Ministru kabineta 2018. gada 27. novembra noteikumu Nr. 747 "Noteikumi par valsts pamatzglītības programmu paraugiem" 12. pielikuma "Pamatzglītības mazākumtautību programmas paraugs". Iepriekš šajā pielikumā bijis noteikts mācību priekšmetam "Mazākumtautību valoda un literatūra" veltīto mācību stundu skaits trijos gados. Proti, 1.–3. klasei trim gadiem bijušas noteiktas 312 mācību stundas, savukārt 4.–6. klasei un 7.–9. klasei – 315 mācību stundas, tātad deviņas mācību stundas nedēļā un trīs mācību stundas nedēļā attiecīgajā mācību gadā.

Mazākumtautību izglītojamiem esot iespēja darboties arī nemateriālā kultūras mantojuma apgūšanas un pārmantošanas programmā "Pulkā teku".

Valsts valodas kā atsevišķa mācību priekšmeta apgušana nespējot nodrošināt tādu izpratni par valsts valodas praktisko lietojumu, kā arī tādu vārdu krājumu, kādu izglītojamaais iegūst, izmantojot valsts valodu kā mācību valodu citu mācību priekšmetu apguvē. Līdz ar to nepastāvot citi, alternatīvi līdzekļi, ar kādiem valsts varētu izpildīt savu pozitīvo pienākumu izglītības sistēmā garantēt mazākumtautību tiesību ievērošanu un mazākumtautības valodas, kultūras un identitātes saglabāšanu.

6. Pieaicinātā persona – Izglītības un zinātnes ministrija – norāda, ka Izglītības likumā un Vispārējās izglītības likumā ir nostiprinātas izglītojamā tiesības pirmsskolas izglītībā un pamatzglītībā saņemt individualizētu un personalizētu atbalstu valsts valodas prasmes apguvei, ja tas nepieciešams. Individualizēts un personalizēts atbalsts varot tikt sniegts dažādās formās, piemēram, kā individuāls mācību plāns, piemēroti mācību materiāli, dažādi tehnoloģiskie risinājumi, individuāls darba temps, atbalstoša mācību vide, atbalsta personāla pastiprināta iesaiste, vecāku līdzdalība un citi. Tādējādi esot paredzēts, ka pirmsskolas izglītības un pamatzglītības iestādes sniegs izglītojamiem valsts valodas prasmes apguvei nepieciešamo atbalstu.

Vienlaikus tiekot īstenoti arī atbalsta pasākumi pārejai uz mācībām valsts valodā. Tiekot sniegts atbalsts valsts valodas pedagogiem, veikta mācību līdzekļu nomaiņa, izstrādāts mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas paraugs un izstrādātas vadlīnijas pedagogu atbalstam darbā lingvistiski nevienmērīgā mācību vidē. Izveidotie materiāli esot paredzēti izmantošanai gan speciālās izglītības iestādēs, gan arī vispārējās izglītības iestādēs, kurās iekļauti izglītojamie ar speciālo izglītības programmu. Šie mācību līdzekļi esot veidoti kā atbalsta materiāls pedagogiem, un tiem esot ieteikuma raksturs.

6.1. Vispārējās izglītības likums nosakot, ka speciālā izglītība ir īpašs vispārējās izglītības veids. Speciālās izglītības programmas nodrošinot izglītojamiem ar iegūtiem vai iedzimtiem funkcionāliem traucējumiem iespēju iegūt vispārējo izglītību atbilstoši viņu speciālajām vajadzībām. Speciālās izglītības programmas tiekot īstenotas, ņemot vērā valsts izglītības standartā noteiktos vispārējās izglītības satura īstenošanas mērķus, uzdevumus un obligāto saturu, atbilstoši izglītojamo attīstības traucējumu veidam, spējām un veselības stāvoklim. Atbilstoši Ministru kabineta 2017. gada 13. jūnija noteikumiem Nr. 322 "Noteikumi par Latvijas izglītības klasifikāciju" tiekot īstenoti deviņi speciālās izglītības programmu veidi.

Noteikumu par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem 3. pielikumā pirmsskolas izglītības saturs esot ietverts speciālās pirmsskolas izglītības programmas paraugā. Speciālās izglītības programmas īstenošanas pamatā esot pedagogu un speciālistu mērķtiecīgs un padziļināts bērna spēju izvērtēšanas, izpētes un korekcijas darbs, lai izglītības programma tiktu īstenota atbilstoši bērna spējām, attīstības līmenim, veselības stāvoklim, interesēm, individuālajai pieredzei un vajadzībām, sekmējot katra bērna individuālos sasniegumus. Pirmsskolas izglītības grupā bērni ar speciālām vajadzībām tiekot iekļauti, ievērojot normatīvo regulējumu un izstrādājot viņiem individuālu izglītības programmas apguves plānu.

Ar grozījumiem Izglītības likumā, kuri stājās spēkā 2021. gada 1. septembrī, Izglītības likuma 14. un 15. pantā esot noteikta Ministru kabineta un Izglītības un zinātnes ministrijas kompetence izglītojamo speciālo vajadzību izvērtēšanas metodikas izstrādē pirmsskolas izglītības iestādēm. Ar minētajiem grozījumiem Izglītības likuma 30. pantā esot noteikts, ka izglītības iestādes vadītājs katram bērnam, kas uzsāk obligāto izglītību pirmsskolas izglītības programmā, nodrošina speciālo vajadzību izvērtēšanu atbilstoši šai metodikai. Esot apstiprināti Ministru kabineta 2021. gada 29. jūnija noteikumi Nr. 453 "Izglītojamo speciālo vajadzību izvērtēšanas metodika pirmsskolas izglītības iestādēs", kas paredzot, ka izglītojamiem, kuri sasnieguši piecu gadu vecumu, tiek veikta speciālo vajadzību izvērtēšana, aizpildot šo noteikumu pielikumā pievienoto speciālo vajadzību izvērtēšanas veidlapu. Ar izvērtēšanas rezultātiem tiekot iepazīstināti vecāki. Atbalsta personāla pieejamību, ja tas nepieciešams, izglītojamam nodrošinot izglītības iestāde.

Pirmsskolas izglītības satura īstenošanai bērniem ar speciālām vajadzībām tiekot izmantoti arī Aģentūras izdotie mācību un metodiskie materiāli. Tāpat esot pieejami mācību materiāli izglītojamiem ar garīgās attīstības traucējumiem, materiāli lasītprasmes veicināšanai izglītojamiem ar lasītprasmes grūtībām, materiāli izglītojumiem ar smagiem garīgās attīstības traucējumiem integrētā mācību satura apguvei, kā arī materiāli izglītojamiem ar dzirdes traucējumiem.

Atbilstoši Valsts izglītības informācijas sistēmas datiem 2023. gada 1. septembrī speciālās pirmsskolas izglītības programmas kopumā apguvuši 4128 izglītojamie. No tiem 945 izglītojamiem esot nodrošināts atbalsts latviešu valodas apguvei, jo iepriekšējā mācību gadā viņi apguvuši kādu no speciālās mazākumtautību pirmsskolas izglītības programmām. No 945 izglītojamiem obligātās pirmsskolas izglītības vecumā esot 731 izglītojamais, tostarp 415 izglītojamie jau iepriekšējā mācību gadā sasnieguši šo vecumu. No 945 izglītojamiem, kuriem tiek nodrošināts atbalsts latviešu valodas apguvei, 741 izglītojamais speciālās izglītības

programmu apgūstot pirmsskolas izglītības iestādē, 101 izglītojamais – vispārējās izglītības iestādē un 103 izglītojamie – speciālās izglītības iestādē. Savukārt no 913 izglītojamiem, kuri izglītību iegūst pamatizglītības pakāpes 1., 4. un 7. klasē un kuriem tiek nodrošināts atbalsts latviešu valodas apguvei, 627 izglītojamie attiecīgo izglītības programmu apgūstot vispārējās izglītības iestādē, bet 286 – speciālās izglītības iestādē.

Atbalsta pasākumus izmantojot izglītojamie, kuriem ir logopēda novērtēšanas ziņojums par runas un valodas izpētes rezultātiem, speciālā pedagoga izvērtējums par pedagogiskās izpētes rezultātiem, izglītības vai klīniskā psihologa atzinums par psiholoģiskās izpētes rezultātiem, pedagogiski medicīniskās komisijas atzinums par speciālās izglītības programmu vai pedagogiski medicīniskās komisijas atzinums par atbalsta pasākumu nepieciešamību vispārējās pamatizglītības programmā. Šos atbalsta pasākumus varot izmantot arī izglītojamie, kuriem konstatētas attīstības vai mācīšanās grūtības. Izglītības iestādes atbalsta speciālisti, pamatojoties uz pilngadīga izglītojamā vai nepilngadīga izglītojamā vecāka, bāriņtiesas iecelta aizbildņa vai aizgādņa iesniegumu, veicot attiecīgu pedagogisko vai psiholoģisko novērtējumu un sniedzot atzinumu par nepieciešamajiem atbalsta pasākumiem.

Izglītojamie septiņās speciālās pamatizglītības programmās pilnā apjomā apgūstot valsts pamatizglītības standarta saturu un kārtojot noteiktos pārbaudes darbus ar atbilstošiem atbalsta pasākumiem. Šo skolēnu kopējā intelektuālā attīstība atbilstot normai. Saturs esot būtiski atšķirīgs divām speciālās izglītības programmām – izglītojamiem ar garīgās attīstības traucējumiem un izglītojamiem ar smagiem garīgās attīstības traucējumiem vai vairākiem smagiem attīstības traucējumiem. Izglītojamie, kuri mācās speciālās pamatizglītības programmā "izglītojamiem ar garīgās attīstības traucējumiem", apgūstot atvieglotu valsts pamatizglītības standarta saturu, bet atsevišķu mācību priekšmetu tēmas esot iekļautas citos mācību priekšmetos. Izglītojamie, kuri mācās speciālās pamatizglītības programmā "izglītojamiem ar smagiem garīgās attīstības traucējumiem vai vairākiem smagiem attīstības traucējumiem", apgūstot atsevišķas valsts pamatizglītības standarta noteiktas zināšanas un prasmes ar skolotāja individuālu palīdzību. Katram šajā izglītības programmā iesaistītajam izglītojamam esot individuāls izglītības programmas apguves plāns. Atbilstoši izglītojamā veselības stāvoklim un izglītības iestādes iespējām šāda izglītības programma varot tikt īstenota ilgākā laikposmā, bet ne ilgāk par 12 gadiem. Abu minēto grupu izglītojamie nākamajā klasē tiekot pārcelti bez nosacījumiem un esot atbrīvoti no valsts pārbaudījumiem.

Atzinumus par konkrētam izglītojamam atbilstošāko izglītības programmu un mācību satura apguvei nepieciešamajiem atbalsta

pasākumiem sniedzot valsts vai pašvaldību pedagoģiski medicīniskās komisijas saskaņā ar Ministru kabineta 2012. gada 16. oktobra noteikumiem Nr. 709 "Noteikumi par pedagoģiski medicīniskajām komisijām".

Pedagoģiski medicīnisko komisiju informācijas sistēma esot savienota ar Valsts izglītības informācijas sistēmu. Līdz ar to pedagoģiski medicīnisko komisiju izsniegto atzinumu saturs izglītības iestādei esot pieejams.

Ministru kabineta 2019. gada 19. novembra noteikumi Nr. 556 "Prasības vispārējās izglītības iestādēm, lai to īstenotajās izglītības programmās uzņemtu izglītojamos ar speciālām vajadzībām" nosakot prasības, kādas izvirzāmas vispārējās izglītības iestādēm, lai to īstenotajās pirmsskolas, vispārējās pamatzglītības un vispārējās vidējās izglītības programmās uzņemtu izglītojamos ar speciālām vajadzībām. Normatīvais regulējums nosakot atbalsta pasākumus izglītojamiem ar speciālām vajadzībām vispārējās izglītības programmas apguvei, kā arī vienotu, visās izglītības iestādēs izmantojamu individuālās izglītības programmas apguves plāna paraugu. Minētie noteikumi paredzot pedagoģisko vai psiholoģisko novērtējumu un atzinuma sniegšanu arī par tiem izglītojamiem, kuriem nav pedagoģiski medicīniskās komisijas atzinuma, bet ir konstatētas attīstības vai mācīšanās grūtības. Izglītojamie ar speciālām vajadzībām varot saņemt atbalstu, citstarp arī valsts valodas apguvei, speciālās izglītības attīstības centros. Latvijā šobrīd darbojoties 10 speciālās izglītības iestādes – attīstības centri, kas dislocēti visos Latvijas plānošanas reģionos.

Sadarbībā ar piecām Latvijas pašvaldībām esot organizētas profesionālas sarunas, lai izzinātu pirmsskolas izglītības pedagogu un izglītības iestāžu labo praksi, kas uzkrāta, īstenojot mācības latviešu valodā, kā arī identificētu izaicinājumus un sniegtu nepieciešamo atbalstu. Laikposmā no 2023. gada septembra līdz 2024. gada maijam notikušas attālinātas un klātienēs vizītes 25 Latvijas pirmsskolas izglītības iestādēs, tostarp arī izglītības iestādēs, kas īsteno speciālās pirmsskolas izglītības programmu, un sarunas ar pirmsskolas pedagogiem un vadību. Profesionālo sarunu laikā esot apzināta labā prakse attiecībā uz pašvaldības un pirmsskolas izglītības iestāžu sadarbību pārejā uz mācībām latviešu valodā, rotaļnodarbību plānošanu un īstenošanu latviešu valodā, prasmīgi organizētu mācību darbu centros, profesionālu logopēda korekcijas darbu un atbalstu, radošas izglītības vides veidošanu, mērķtiecīgi organizētu metodisko darbu un regulāru pedagogu profesionālo pilnveidi. Profesionālo sarunu laikā tikuši konstatēti arī izaicinājumi, kas saistīti ar nepieciešamību veicināt pedagogu, izglītības iestāžu un izglītojamo vecāku sadarbību jautājumos par latviešu valodas lietošanu ārpus mācību iestādes, kā arī nepieciešamību veidot valsts valodas vidi neformālai personāla iekšējai saziņai.

Ministrijā darbojoties Konsultatīvās padomes mentori, kas sniedzot pedagogiem atbalstu komunikācijas, profesionālās kvalifikācijas pilnveides, nodrošinājuma un kvalitātes jomās. Pirmsskolas izglītības programmu, arī speciālo pirmsskolas izglītības programmu, īstenojošo izglītības iestāžu vadītājiem, vadītāju vietniekiem, pedagogiem, izglītības pārvalžu speciālistiem pirmsskolas izglītības jautājumos laikposmā no 2023. gada līdz 2024. gada jūnijam esot noorganizēti deviņi tiešsaistes semināri, kuros mentori snieguši metodisku atbalstu pārejā uz vienotu skolu. Šajos semināros esot piedalījušies vairāk nekā 2000 pirmsskolas pedagogu, vadības pārstāvju un metodiķu. Semināru ietvaros sniegtas arī individuālas konsultācijas. Semināri esot ierakstīti, un attiecīgie ieraksti esot pieejami Izglītības un zinātnes ministrijas mājaslapā.

6.2. Interesešu izglītības programmas īstenošanai piešķiramo stundu skaits ne ar vienu normatīvo aktu un nevienai interesešu izglītības programmai neesot noteikts. Attiecībā uz interesešu izglītību Ministru kabinets neesot izdevis noteikumus par konkrētu tās saturu un konkrētu programmu. Katrā pašvaldībā interesešu izglītības programmas tiekot īstenotas, ņemot vērā gan attiecīgās pašvaldības izveidotas programmu izvērtēšanas un valsts budžeta mērķdotācijas sadales komisijas lēmumu, gan attiecīgās programmas īstenošanai piešķirto licenci. Tādējādi pašvaldības komisija, ņemot vērā dažādus nosacījumus, piemēram, valsti un pašvaldībā noteiktās prioritātes, pieprasījumu pēc konkrētas programmas, pieejamos finanšu līdzekļus, cilvēkresursus un materiāltehnisko bāzi, lemjot par to, kādas programmas tiks īstenotas un par cik stundām pedagoga darba samaksa tiks finansēta. Interesešu izglītības programmas varot tikt finansētas arī no izglītības iestādes dibinātāja vai izglītojamo vecāku finanšu līdzekļiem.

Parasti interesešu izglītības pulciņu nodarbības notiekot pēc formālās izglītības mācību stundām un šo nodarbību skaits, lai neradītu pārslodzi izglītojamiem, tiekot sabalansēts atbilstoši izglītojamo vecumam, programmas specifikai, pieejamiem resursiem un citiem apstākļiem. Turklāt normatīvi neesot noteikts, cik daudzās interesešu izglītības programmās izglītojamais var piedalīties. Pieredze liecinot, ka bērni iesaistās vairākās interesešu izglītības programmās, izmēģinot savas spējas dažādās jomās, piemēram, sportā, dejošanā, dziedāšanā, mācoties valodas, un viņu intereses var mainīties. Visbiežāk vienas interesešu izglītības programmas apguves apjoms esot trīs nodarbības nedēļā. Tādējādi, ņemot vērā iepriekš minētos programmu īstenošanas un finansēšanas principus, arī Ministru kabineta 2023. gada 29. augusta noteikumos Nr. 494 "Noteikumi par mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interesešu izglītības programmas paraugu un tās īstenošanas vadlīnijām" (turpmāk arī – Mazākumtautību

interesešu izglītības noteikumi) noteikts, ka mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interesešu izglītības programma īstenojama nodarbībās, kuru skaits var sniegties līdz trim nodarbībām nedēļā.

Mazākumtautības valodas prasmes un etniskās piederības izjūtu bērns pamatā apgūstot ģimenē. Savukārt interesešu izglītības programmas mērķis esot sekmēt izglītojamā interesi saglabāt un attīstīt savu mazākumtautības pārstāvja identitāti, attiecīgās mazākumtautības valodu un kultūras savdabību, nevis nodrošināt konkrētas, ar atzīmi novērtējamas zināšanas un prasmes, kā tas ir formālajā izglītībā. Izglītības iestādes varot mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interesešu izglītības programmas apguvei atvēlēt arī vairāk vai mazāk par trim nodarbībām nedēļā.

Lai bērns līdz pirmsskolas izglītības posma beigām būtu valsts valodu apguvis pietiekamā līmenī un būtu gatavs sākt mācības 1. klasē valsts valodā, spētu sekmīgi apgūt valsts valodā pasniegto mācību saturu un iekļauties skolas vidē, Latvijā no 2023. gada 1. septembra visā pirmsskolas posmā pirmsskolas izglītības programma tiekot apgūta latviešu valodā, un neesot nekāda pamata pirmsskolas izglītības satura apguvē noteikt izņēmumu attiecībā uz valsts valodas lietojumu.

6.3. Tiesas sēdē Izglītības un zinātnes ministrija norādīja, ka 2022. gada 1. septembrī mazākumtautību izglītības programmas īstenojušas 136 pirmsskolas izglītības iestādes, bet šobrīd mazākumtautību interesešu izglītības programmas tiekot īstenotas 43 izglītības iestādēs.

Ja pie mazākumtautības piederošam izglītojamam ir nepieciešams atbalsts valsts valodas apguvei, valsts esot izglītības iestādēm piešķirusi finanšu līdzekļus atbalsta mehānismu realizācijai. Bērniem ar speciālām vajadzībām logopēdiskais un psiholoģiskais atbalsts esot nodrošināms valsts valodā, lai veicinātu viņu iekļaušanos sabiedrībā un vienkāršotu viņu tālākās izglītības iespējas. Bilingvāli runājošam bērnam ar attīstības traucējumiem spējas esot vienādas abās valodās un neatšķīroties no monolingvāla bērna spējām.

Mazākumtautību interesešu izglītības programma esot apgūstama brīvprātīgi, un tās mērķis esot saglabāt izglītojamā interesi par savu piederību pie mazākumtautības, tās valodas, kultūras un etniskās savdabības saglabāšanu un attīstīšanu. Šajā programmā esot apgūstama gan valoda, gan arī kultūra, vēsture, ģeogrāfija un tradīcijas. Mazākumtautību interesešu izglītības noteikumos ietvertās mazākumtautību interesešu izglītības programmas īstenošanas vadlīnijas esot tikai paraugs, kuru pedagogi varot pilnveidot pēc saviem ieskatiem. Pašvaldībai, piešķirot finansējumu mazākumtautību interesešu izglītības programmas īstenošanai, vajagot rēķinoties ar trim attiecīgām nodarbībām nedēļā. Ja ir pietiekams

izglītojamo vecāku pieprasījums, tad pašvaldība pēc savas iniciatīvas piešķirot finansējumu, kas nedrīkstot būt mazāks kā par trim mazākumtautību interešu izglītības nodarbībām nedēļā. Šis pirmsskolas vecuma izglītojamiem paredzamo nodarbību skaits esot salāgots un noteikts atbilstoši pamatizglītības pakāpē izvirzītajām prasībām.

Izglītojamo interesēm visatbilstošākā mazākumtautību interešu izglītības programma varot tikt īstenota tajā pašā izglītības iestādē, kurā izglītojamais apgūst vispārējās izglītības obligāto saturu, bet, ja šajā programmā vēlas iesaistīties tikai viens izglītojamais, tad vajadzētu pēc saskaņošanas ar viņa vecākiem nodrošināt šim izglītojamam iespēju apgūt mazākumtautību interešu izglītību citā, pēc iespējas tuvākā izglītības iestādē.

Turklāt mazākumtautības valodu esot iespējams apgūt arī fakultatīvi. Arī speciālās izglītības iestādēs attiecīga pieprasījuma gadījumā vajagot būt nodrošinātai mazākumtautību interešu izglītības programmas īstenošanai. Mazākumtautību interešu izglītības nodarbībās izglītojamiem atbalsts tiekot sniegts viņu dzimtajā valodā.

Šobrīd tiekot plānota finansējuma piešķiršana mazākumtautību interešu izglītības programmu turpināšanai. Pēc pārejas perioda, kad apstrīdētajām normām jāstājas spēkā, paredzēts mazākumtautību interešu izglītības programmas finansēt ar struktūrfondu atbalstu. Nometnēm un mazākumtautību valodu kultūras apguvei finansējuma piesaiste tiekot plānota arī no Eiropas atbalsta mehānismiem. Šobrīd esot aptuveni 800 pedagogu, kas izglītojamiem māca krievu valodu un kultūru. Tieši šie pedagogi tad arī tikšot aicināti vadīt mazākumtautību interešu izglītības programmā paredzētās nodarbības.

Bērna dzimtās valodas izmantošana izglītības procesā esot pieļaujama tikai gadījumos, kad ir apdraudēta viņa dzīvība.

Izglītības kvalitātes dienests, akreditējot izglītības iestādes, veicot to vadītāju novērtēšanu. Šajā procesā Izglītības kvalitātes dienests vērtējot visu izglītības procesu kopumā.

Par pedagogu un darbinieku piesaisti izglītības iestādē esot atbildīgs tās vadītājs. Izglītības iestādes vadītājam sadarbībā ar izglītības iestādes dibinātāju vajagot atrast veidu, kā, izmantojot pieejamos resursus, varētu piesaistīt pedagogus. Pedagogu trūkums neesot sistēmiska problēma.

Izglītības un zinātnes ministrija veicot centralizēto eksāmenu rezultātu analīzi atbilstoši izglītības programmu veidiem. 9. klases centralizēto eksāmenu rezultāti esot analizēti atsevišķi kā gūti mazākumtautību izglītības programmas ietvaros, bet vidusskolas eksāmenu rezultāti analizēti kopumā, jo šādas programmas vairs neesot. Veicot analīzi atbilstoši programmu veidiem, Izglītības un zinātnes

ministrija secinājusi, ka eksāmenu rezultātu dinamika un latviešu valodas apguvē panāktais progress nav pietiekams salīdzinājumā ar vidējiem rezultātiem valstī. Atbilstoši 2018. gada datiem par mazākumtautību izglītības programmās sasniegtajiem rezultātiem latviešu valodas apguves vidējais procentuālais rādītājs bijis 45, toties izglītības iestādēs, kurās mazākumtautību izglītības programma netika realizēta, šis rādītājs bijis 53.

7. Pieaicinātā persona – Valsts izglītības satura centrs – norāda, ka mazākumtautību interešu izglītības programma esot vienīgais izņēmums tajā ziņā, ka tikai tās īstenošanai valstiskā līmenī ir izstrādātas vadlīnijas, paraugs, kā arī nodrošināts mērķēts valsts finansējums un atbalsts mācību līdzekļu iegādei. Tādējādi mazākumtautību interešu izglītības programmas īstenošanai esot nodrošināts gan metodiskais, gan arī finansiālais atbalsts. Mazākumtautību interešu izglītības programmu apstiprinot izglītības iestādes vadītājs. Izglītības iestādes vadītājs nosakot arī kārtību, kādā attiecīgā programma tiek īstenota izglītības iestādē. Tādējādi izglītības iestādes vadītājs un dibinātājs esot atbildīgi par mazākumtautību interešu izglītības programmas īstenošanas kontroli.

7.1. Mazākumtautību izglītojamiem ar speciālām vajadzībām tiek nodrošinātas vienlīdzīgas iespējas izglītības iestādē apgūt mazākumtautību interešu izglītības programmu. Izglītības iestādei un mazākumtautību interešu izglītības pedagogam vajagot nodrošināt to, lai programmas saturs būtu piemērots bērna individuālajām spējām un interesēm.

Interesu izglītības programmu piedāvājums un jebkuras šādas programmas saturs, arī mazākumtautību interešu izglītības programmas saturs, tiek veidots atbilstoši izglītojamo vecumposmam un ar mērķi papildināt, attīstīt, nostiprināt zināšanas un attīstīt spējas un prasmes. Tādējādi bērnam tiek nodrošinātas papildu iespējas gūt jaunu vai paplašinātu pieredzi, tai skaitā iespēju saglabāt un attīstīt mazākumtautības valodu, kā arī etnisko un kultūras savdabību.

Mazākumtautību interešu izglītības programma varot tikt īstenota pēc vecāku pieprasījuma vai vecākiem atsaucoties uz pirmsskolas izglītības iestādes piedāvājumu. Mazākumtautību interešu izglītības programmas sagatavošanā un īstenošanā izglītības iestādei un pedagogam vajagot ievērot Mazākumtautību interešu izglītības noteikumus.

7.2. Tiesas sēdē Valsts izglītības satura centrs norādīja, ka interešu izglītībā sasniedzamie rezultāti neesot strikti reglamentēti. Mazākumtautību interešu izglītības programmas saturs un mērķi neesot tādi paši kā iepriekš izglītības pamatprogrammā iekļautajai krievu valodas un literatūras apguvei. Mazākumtautību interešu izglītības programma esot vērtējama kā veselums, kas dod iespēju saglabāt un attīstīt

mazākumtautības valodu un kultūru. Ja izglītības iestāde un izglītojamo vecāki uzskata par nepieciešamu palielināt mazākumtautību interešu izglītībai paredzēto stundu skaitu, tas neesot aizliegts.

Obligātā izglītības satura pasniegšanā izglītojamiem ar speciālām vajadzībām pedagogi izmantojot īpašas metodes, kas pielāgotas tam, lai izglītojamais spētu šo saturu efektīvi uzvert. Speciālās izglītības iestādē arī interešu izglītības jomā ar izglītojamiem strādājot tam īpaši apmācīti pedagogi. Interešu izglītības programmas īstenošanā atbalsta sniegšanai varot tikt piesaistīts arī pedagoga asistents. Turklāt Valsts izglītības satura centrs ļoti daudzus pedagogus esot apmācījis darbam ar izglītojamiem, kuriem ir grūtības ar valsts valodas apguvi.

Jo agrāk bērns iekļausies valsts valodas vidē, jo vieglāk viņš šo valodu apgušot. Tieši tāpēc arī logopēdiem un citiem speciālistiem esot ieteicams strādāt ar izglītojamo valsts valodā. Bērna dzimtās valodas izmantošana būtu pieļaujama tikai krīzes situācijās un turklāt tikai tādā gadījumā, ja pedagogs šo valodu zina.

Sākotnēji, pārejot uz izglītību valsts valodā, varot būt tā, ka pasliktinās nevis valodas, bet citu mācību priekšmetu apguves rezultāti. Tomēr vajagot ņemt vērā to, ka izglītības reforma tiek ieviesta pakāpeniski. Pāreju uz izglītību valsts valodā 2023. gada 1. septembrī uzsāka 1., 4. un 7. klases izglītojamie. Šo izglītojamo sasniegtie rezultāti būšot redzami laikā, kad viņi mācīsies 3., 6. un 9. klasē.

8. Pieaicinātā persona – Rīgas Purvciema vidusskola – tiesas sēdē norādīja, ka šajā mācību gadā pirmsskolas absolventi bijuši labāk sagatavoti mācību uzsākšanai 1. klasē.

Mazākumtautību interešu izglītības programma palīdzot attīstīt un saglabāt mazākumtautības valodu, kultūru un etnisko identitāti. Mazākumtautību interešu izglītības nodarbībās 1. klases izglītojamie mācoties lasīt, rakstīt krieviski un iepazīstot folkloru. Izglītojamie 4. klasē mazākumtautību interešu programmas ietvaros galvenokārt padziļinot savas krievu valodas gramatikas zināšanas un izpratni par krievu literatūru. 7. klasē izglītojamo interese piedalīties mazākumtautību interešu izglītības nodarbībās zināmā mērā zūd, jo tās notiekot vai nu pēc, vai pirms izglītības pamatprogrammas apgušanas un šajā pašā laikā skolotāji sniedzot arī konsultācijas pamatprogrammā apgūstamajos mācību priekšmetos.

Iepriekš mazākumtautību valodas un literatūras apguvei bijušas paredzētas trīs stundas nedēļā, bet, tā kā mazākumtautību interešu izglītības nodarbībās tiek apgūtas ne tikai mazākumtautības valodas un literatūras zināšanas un attīstītas arī citas prasmes, iepriekš apgūtās izglītības un tagad apgūstamās izglītības saturu nevarot salīdzināt.

Izglītības iestāde esot konsultējusies ar vecākiem par mazākumtautību interešu izglītības programmas īstenošanas laiku. Vairums vecāku vēlējušies, lai attiecīgās nodarbības tiktu organizētas pēc izglītības pamatprogrammas apguves. Direktora vietnieks apmeklējot interešu izglītības nodarbības, un par tām tiekot sniegtas atskaites. Vecāku sapulču laikā tiekot nodrošināta atgriezeniskā saite arī par mazākumtautību interešu izglītības programmas norisi. Mazākumtautību interešu izglītības programmu vadot pedagogi, kas iepriekš pasnieguši krievu valodu un literatūru. Nākotnē izglītības iestāde plāno arī ieviest citus mazākumtautību interešu izglītības kontroles mehānismus.

Pārejai uz izglītību valsts valodā izglītības iestāde esot gatavojusies savlaicīgi. Pedagogi apmeklējuši īpašas nodarbības, kursus un pieredzes apmaiņas pasākumus.

Bērniem ar psiholoģiska rakstura traucējumiem būtu nepieciešams konkrētās situācijās sniegt atbalstu, izmantojot viņu dzimto valodu.

Izglītojamie dzimto valodu varot izmantot starpbrīžos un meklējot informācijas avotus mācību nolūkos.

9. Pieaicinātā persona – Rēzeknes valsts poļu ģimnāzija – tiesas sēdē norādīja, ka tajā vispārējās izglītības programma tiekot īstenota atbilstoši starpvalstu līgumam. Izglītības iestāde esot izstrādājusi autorprogrammu un tādējādi mācību plānā saglabājusi poļu valodas stundas gan pirmsskolas izglītības pakāpē, gan pamatzglītības pakāpē. 3. klasei esot paredzētas četras, bet 5. un 7. klasei – trīs poļu valodas mācību stundas nedēļā. Šāds stundu skaits esot optimāls, turklāt izglītības iestāde piedāvājot poļu valodu apgūt arī fakultatīvi, ja izglītojamie un viņu vecāki to vēlas.

Papildus tam iestādes īstentās interešu izglītības programmas esot vērstas uz poļu kultūras un tās mantojuma saglabāšanu. Kori un tautas deju nodarbības vadot pedagogi no Polijas.

Izglītības iestāde regulāri kontrolējot izglītojamo sekmes un neesot konstatējusi izglītības kvalitātes kritumu. Izglītības iestādes rīcībā esot bijusi pienācīga pārejai uz izglītību valsts valodā nepieciešamā mācību literatūra un digitālie mācību līdzekļi.

Izglītības iestādē esot arī piecgadīgu un sešgadīgu izglītojamo grupiņa. Šiem bērniem pedagogs no Polijas līdz ar poļu dziesmām un dejām mācot arī poļu valodu. Izglītojamiem rodotos izpratne par to, kādā valodā ar kuru no pedagogiem var sazināties. Izglītības iestāde cenšoties veicināt valsts valodas apguvi arī starpbrīžos un rotaļnodarbībās. Arī vecāki tiekot mudināti palīdzēt izglītojamiem apgūt valsts valodu. Bērni šajā vecumā valodas apgūstot ļoti ātri.

Arī izglītojamiem ar speciālām vajadzībām esot iespēja saglabāt un attīstīt mazākumtautības valodu, kā arī etnisko un kultūras savdabību, jo viņi mācoties kopā ar pārējiem izglītojamiem. Izglītojamiem ar speciālām vajadzībām, ja nepieciešams, tiek nodrošinātas arī individuālas nodarbības katrā mācību priekšmetā. Tāpat viņiem gan pirmsskolas izglītības, gan pamatzglītības pakāpē tiek piesaistīts speciālais pedagogs, sociālais pedagogs, kā arī logopēds. Izglītojamie ar speciālām vajadzībām aktīvi iesaistoties interešu izglītības nodarbībās, un arī viņiem esot nodrošināta saikne ar poļu valodu un kultūru.

Padomju laikos neesot bijis iespējams apgūt poļu valodu, jo neesot bijušas poļu izglītības iestādes. Šobrīd izglītojamiem ir iespēja gan mācīties poļu izglītības iestādēs, gan arī apgūt poļu valodu. Rēzeknes valsts poļu ģimnāzijas absolventi izvēloties arī savus bērnus izglītēt šajā izglītības iestādē un palīdzot viņiem apgūt poļu valodu.

10. Pieaicinātā persona – Rīgas 224. pirmsskolas izglītības iestāde – norāda, ka tajā izglītību iegūstot 11 izglītojamo grupas vecumā no pusotra gada līdz septiņiem gadiem.

Izglītības iestāde esot saņēmusi metodiskos materiālus, grāmatas, kā arī papildu finansējumu pārejai uz izglītību valsts valodā nepieciešamo digitālo mācību līdzekļu iegādei.

Izglītības iestādē esot pieejama arī mazākumtautību interešu izglītība. Attiecīgās nodarbības apmeklējot vairums izglītojamo. Pašvaldība visiem izglītojamiem kopā interešu izglītības programmas apguvei esot piešķīrusi 18 stundas nedēļā. Vienai grupai mazākumtautību interešu izglītības nodarbība ilgstot aptuveni 20–25 minūtes. Programma tiek īstenota no plkst. 15.00 līdz plkst. 18.30. Mazākumtautību interešu izglītības nodarbības katrai grupai notiekot divas reizes nedēļā.

Mazākumtautību interešu izglītības nodarbībās tiek stāstīts par folkloru, lasītas pasakas un dziedātas dziesmas. Izglītojamie savās mājās ar ģimeni sazinoties dzimtajā valodā, tāpēc mazākumtautību interešu izglītība esot vērsta vairāk tieši uz kultūras apguvi. Mazākumtautību interešu izglītības saturu izglītības iestāde varot pielāgot vecāku pieprasījumam. Par mazākumtautību interešu izglītības programmas ietvaros apgūto tiek veidotas atskaites e-žurnālā.

Izglītojamiem ar speciālām vajadzībām esot pieejams atbalsta personāls. Pedagogu palīgi veicot individuālu darbu ar izglītojamiem, kuriem konstatētas valodas apguves grūtības. Izglītojamie ar speciālām vajadzībām apmeklējot arī mazākumtautību interešu izglītības nodarbības.

Tā kā izglītības process tiek īstenots valsts valodā, arī saziņa ar izglītojamiem notiekot valsts valodā. Izglītojamie šajā agrīnajā vecumā valodu apgūstot ļoti ātri. Dzimto valodu izglītojamie izmantojot

savstarpējā saziņā. Izņēmuma gadījumos bērnu dzimtā valoda tiekot izmantota viņu nomierināšanai vai viņu drošībai bīstamās situācijās.

11. Pieaicinātā persona – pirmsskolas izglītības iestāde "Dzirnaviņas" – norāda, ka tajā īstenotajā mazākumtautību interešu izglītības programmā tiekot iesaistīti izglītojamie no triju līdz septiņu gadu vecumam. Izvēle neparedzēt šādu programmu izglītojamiem no pusotra gada līdz trim gadiem esot saskaņota ar viņu vecākiem. Interešu izglītības nodarbībā izglītojamie piedaloties grupās līdz 15 bērniem. Šīs nodarbības apmeklējot arī izglītojamie ar valodas attīstības traucējumiem.

Nodarbības tiekot organizētas dienas otrajā pusē no plkst. 15.00 līdz plkst. 18.00. Nodarbība ilgstot līdz 45 minūtēm un notiekot divas reizes nedēļā. Izglītības iestādei esot piešķirts pašvaldības finansējums mazākumtautību interešu programmas īstenošanai tieši šādā apmērā. Nelielās slodzes dēļ esot bijis problemātiski atrast pedagogu interešu izglītības programmas īstenošanai. Atgriezeniskā saite par mazākumtautību interešu izglītības programmas ietvaros apgūto vecākiem tiekot sniegta pēc katra lielā temata apguves organizētajos kopējos svētkos.

Izglītojamo nomierināšanai būtisks esot balss tonis. Kritiskās situācijās, kad izglītojamais nesaprot valsts valodā teikto, viņa nomierināšanai tiekot izmantoti žesti vai arī viņa dzimtā valoda. Izglītojamie savstarpēji sazinoties dzimtajā valodā. Viņi mēdzot arī ar pedagogiem sazināties dzimtajā valodā, bet pedagogi atbildi sniedzot valsts valodā. Arī atbalsts valsts valodas apguvei tiekot sniegts tikai valsts valodā. Izglītojamam ar speciālām vajadzībām tiekot piesaistīts asistents, kas ar izglītojamo runā viņa dzimtajā valodā, savukārt pedagogi arī ar šādu izglītojamo sazinoties valsts valodā.

Kopš 2023. gada 1. septembra mazākumtautību izglītojamo saikne ar viņu tautas kultūru neesot pasliktinājusies. Izglītības iestāde par izglītojamo vecāku nodrošināto finansējumu varot piesaistīt arī citus interešu izglītības pedagogus.

12. Pieaicinātā persona – Rīgas Stradiņa universitātes Psihiatrijas un narkoloģijas katedras docētājs, Bērnu psihiatrijas klinikas vadītājs, Pusaudžu resursu centra attīstības vadītājs Dr. med. Ņikita Bezborodovs – norāda, ka bilingvālā vidē bērniem ar speciālām vajadzībām mēdzot īslaicīgi aizkavēties valodas attīstība, taču ilgtermiņā tas neatstājot nekādas negatīvas sekas. Izglītojamam ar speciālām vajadzībām, kurš mācās divās valodās, sākotnēji katrā no tām vārdu krājums esot šaurāks, tomēr abās valodās kopumā diezgan liels. Izglītojamais ar speciālām vajadzībām laika gaitā apgūstot abas valodas. Vecākiem vajagot ar savu bērnu sazināties dzimtajā valodā un rēķināties ar to, ka šīs valodas apguve viņam prasīs ilgāku laiku.

Izglītojamiem ar attīstības traucējumiem vislabākais izglītības veids esot iekļaujošā izglītība. Tā ļaujot izvairīties no segregācijas. Viens no izglītības mērķiem esot tādu prasmju trenēšana, kuras nodrošina spēju kļūt par sabiedrības locekli un funkcionēt sabiedrībā. Ja reiz valsts valoda ir latviešu valoda, tad šī valoda esot jāzina, citādi cilvēks nebūšot spējīgs patstāvīgi funkcionēt. Valsts valodas prasme esot svarīga arī bērniem ar neiropsihiskās attīstības traucējumiem. Valodas nezināšana novedot pie tā, ka samazinās kontaktu skaits un to kvalitāte. Pedagogam esot svarīgi valsts valodu pārzināt labā līmenī, lai neaizkavētu izglītojamos valsts valodas apguves procesā. Pedagogam neesot ieteicams ikdienā lietot abas valodas, lai bērnam netiktu jaukti valodu kodi un traucēta valodas apguve.

Cik liels atbalsts nepieciešams izglītojamam ar speciālām vajadzībām, tas lielā mērā esot atkarīgs no viņa veselības stāvokļa. Izglītojamam ar speciālām vajadzībām sniedzamo atbalsta pasākumu veidu un nepieciešamību vajagot vērtēt izglītības vidē. Izglītojamiem ar speciālām vajadzībām atbalsts būtu jāsaņem tādā veidā, kādu viņi saprot. Atbalsta sniegšana saprotamā veidā varot izpausties gan kā atbalsta sniegšana ar vizuāliem uztveres materiāliem, neizmantojot valodu, gan arī kā skaidrojuma sniegšana bērnam saprotamā valodā. Kamēr bērns konkrētu valodu neprot, komunicēt ar viņu vajadzētu tādā valodā, kuru viņš saprot, proti, vai nu viņa dzimtajā valodā, vai arī ar žestiem.

Gandrīz vai visi pētījumi par bilingvālas vides ietekmi uz izglītojamiem ar speciālām vajadzībām attiecoties uz tādām situācijām, kad komunikācija ģimenē notiek dzimtajā valodā, bet izglītības process izglītības iestādē – citā valodā.

Valodas apguve esot process, kas faktiski sākoties vēl pirms dzimšanas, uztverot skaņas. Ja cilvēks jaunu valodu apgūst periodā, kad viņa smadzenes ir visplastiskākās, tātad agrā jaunībā, tad to iemācīties varot ļoti viegli. Tomēr valodas apguvei īpaši svarīga esot atrašanās konkrētās valodas vidē. Izglītojamie, kas mācās mazākumtautību izglītības iestādēs, lielākoties atrodoties triju valodu vidēs: mājās viņi komunicējot dzimtajā valodā, izglītības iestādē apgūstot valsts valodu, bet interneta vidē – angļu valodu. Ja izglītojamam nav iespējas atrasties dzimtās valodas vidē, tad ar trim stundām nedēļā šīs valodas apguvei varētu būt par maz.

13. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes profesore un Latvijas Logopēdu asociācijas valdes locekle Dr. paed. Sarmīte Tūbele – tiesas sēdē norādīja, ka logopēds strādājis ar bērniem, kuriem konstatēti valodas traucējumi. Dzimtās valodas nostiprināšanai esot iespējams logopēdu apmeklēt privāti, bet izglītības process izglītības iestādē tiekot īstenots valsts valodā un tātad arī logopēda pakalpojumi

izglītības iestādē tiekot sniegti valsts valodā. Tas attiecoties arī uz bērniem ar speciālām vajadzībām. Logopēda pakalpojuma sniegšana citā, nevis valsts valodā neveicinātu valsts valodas apguvi.

Pie mazākumtautībām piederošie izglītojamie dzimto valodu izmantojot ikdienā gan saziņā ar ģimeni, gan arī citā komunikācijā, tāpēc uz nepieciešamību šo valodu papildus apgūt arī formālās izglītības procesā esot jāraugās kritiski. Ja izglītojamais nesaprot to, ko pedagogs saka valsts valodā, tad pedagogs varot mēģināt to izskaidrot ar citiem vārdiem, bet tādā gadījumā, ja izglītojamais joprojām to nesaprot, varētu būt pieļaujama sarežģītāku jēdzienu izskaidrošana viņa dzimtajā valodā.

Secinājumu daļa

14. Ja apstrīdēta vairāku tiesību normu atbilstība vairākām augstāka juridiska spēka tiesību normām, tad Satversmes tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja šīs atbilstības izvērtēšanai (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 15. maija sprieduma lietā Nr. 2019-17-05 13. punktu*).

14.1. Ar 2022. gada Grozījumu Izglītības likumā 1. pantu ir izslēgts Izglītības likuma 9. panta otrās daļas 2. punkts, kas paredzēja iespēju valsts un pašvaldību izglītības iestādēs iegūt izglītību nevis valsts valodā, bet citā valodā mazākumtautību izglītības programmā pirmsskolas izglītības un pamatizglītības pakāpē, ar 5. pantu izslēgts Izglītības likuma 38. panta otrās daļas 1. punkts, kas paredzēja mazākumtautību izglītības programmas kā izglītības programmu īpašo veidu, ar 6. pantu izslēgts Izglītības likuma 41. pants, kas regulēja mazākumtautību izglītības programmu īstenošanu, bet ar 12. pantu paredzēti 2022. gada Grozījumu Izglītības likumā 6. panta spēkā stāšanās noteikumi. Savukārt ar 2022. gada Grozījumu Vispārējās izglītības likumā 4. panta pirmo daļu izslēgta Vispārējās izglītības likuma 30. panta piektā daļa, kas paredzēja iespēju pamatizglītības programmu apvienot ar mazākumtautību izglītības programmu, bet ar 6. pantu paredzēti šo grozījumu 4. panta pirmās daļas spēkā stāšanās noteikumi. Tādējādi apstrīdētās normas to kopsakarā veido tiesisko regulējumu, kas no 2023. gada 1. septembra pirmsskolas izglītības pakāpē un pamatizglītības pakāpē 1., 4. un 7. klasē, no 2024. gada 1. septembra – 2., 5. un 8. klasē, bet no 2025. gada 1. septembra – 3., 6. un 9. klasē neparedz iespēju valsts un pašvaldību izglītības iestādēs iegūt vispārējo izglītību mazākumtautību izglītības programmu ietvaros.

Līdz ar to izskatāmajā lietā ir izvērtējama apstrīdēto normu kā vienota tiesiskā regulējuma, kas paredz to, ka valsts un pašvaldību izglītības iestādēs vispārējās izglītības programmas pirmsskolas izglītības

un pamatizglītības pakāpē īstenojamas tikai valsts valodā, atbilstība augstāka juridiska spēka tiesību normām.

14.2. Pieteikumā Satversmes tiesai Pieteikumu iesniedzēji lūguši Satversmes tiesu izvērtēt apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 1. un 114. pantam. Tomēr tiesas sēdē pieteikuma iesniedzējas personas M pārstāve Olga Loginova norādīja, ka apstrīdēto normu atbilstība Satversmes 114. pantam būtu jāvērtē kopsakarā ar to atbilstību Satversmes 112. pantam, jo apstrīdētās normas skarot arī jautājumu par izglītības kvalitāti un pieejamību, it sevišķi izglītojamiem ar speciālām vajadzībām.

Satversme ir vienots veselums, un tajā ietvertās normas tulkojamas sistēmiski. Ņemot vērā Satversmes vienotības principu un ievērojot Satversmes tiesas procesa principus, Satversmes tiesa var pārbaudīt apstrīdēto normu atbilstību arī tādām Satversmes normām, par atbilstību kurām lieta nav ierosināta (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2006. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-07-01 14. punktu*).

Satversmes tiesa jau iepriekš ir norādījusi, ka no Satversmes 112. panta izriet valsts pienākums izveidot ikvienam izglītojamam pieejamu izglītības sistēmu (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 20. punktu*). Izveidotajai izglītības sistēmai ir jāatbilst arī Satversmes 112. panta pirmajā teikumā ietvertajiem valsts pienākumiem un jānodrošina personu tiesības saņemt kvalitatīvu izglītību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2022. gada 26. maija sprieduma lietā Nr. 2021-33-0103 16. punktu*).

Pie mazākumtautībām piederošu izglītojamo interesēm atbilstošs izglītības process ir tāds izglītības process, kas ne tikai ietver ar mazākumtautības identitātes saglabāšanu un attīstību saistītus aspektus, bet arī nodrošina pieejamu un kvalitatīvu izglītību. Turklāt gan lietas dalībnieki, gan pieaicinātās personas ir izteikušas argumentus arī par to, kā apstrīdētās normas ietekmē izglītības pieejamību un kvalitāti attiecībā uz mazākumtautībām piederīgajām personām (*sk., piemēram, lietas materiālu 5. sēj. 53., 80., 105. lp. un 6. sēj. 75. lp.*)

Tādēļ izskatāmajā lietā, ņemot vērā faktiskos apstākļus un Pieteikumu iesniedzēju argumentus par apstrīdēto normu iespējamo neatbilstību Satversmei, kā arī Satversmes tiesas judikatūru, efektīvākai lietas izskatīšanai nepieciešams vērtēt apstrīdēto normu atbilstību arī Satversmes 112. panta pirmajam teikumam.

14.3. Satversmes 114. pants nosaka: "Personām, kuras pieder pie mazākumtautībām, ir tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību." Satversmes 114. pants aptver ne tikai personas tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu un kultūru, bet arī kolektīvas tiesības ar vienotu mērķi nodrošināt mazākumtautības identitātes

saglabāšanos un attīstību, jo pie mazākumtautības piederība persona savu identitāti var saglabāt kopīgi ar citām pie attiecīgās mazākumtautības piederošām personām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 23. punktu*). Satversmes 114. pants prasa valsts pozitīvu rīcību ar mērķi aizsargāt un nodrošināt pie mazākumtautībām piederību personu tiesības (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 19. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-20-03 18.1. punktu*).

Satversmes 114. pantā ietvertu tiesību saturs atklājams kopsakarā ar citām Satversmes normām un Latvijai saistošiem starptautisko tiesību dokumentiem mazākumtautību tiesību aizsardzības jomā, it sevišķi Minoritāšu konvenciju.

Minoritāšu konvencijas 14. pants konkrētā nacionālo minoritāšu identitātes saglabāšanai nepieciešamo izglītības tiesību tvērumu. Šo pantu veido trīs saturiski saistītas daļas. Minoritāšu konvencijas 14. panta pirmā daļa paredz, ka jebkura persona, kas pieder pie nacionālās minoritātes, ir tiesīga apgūt savas minoritātes valodu, kas ir viens no līdzekļiem, ar kuriem šādas personas var apliecināt un saglabāt savu identitāti (*sk.: Council of Europe, "Explanatory Report to the Framework Convention for the Protection of National Minorities", 1 February 1995, para. 74*). Minoritāšu konvencijas 14. panta otrā daļa noteic, ka noteiktos apstākļos personai, kas pieder pie nacionālās minoritātes, ir jābūt pienācīgām iespējām iegūt izglītību attiecīgās nacionālās minoritātes valodā vai mācīties šo valodu. Valsts var izvēlēties, kuru no šīm iespējām tā pie mazākumtautībām piederošām personām nodrošinās. Reizē atbilstoši Minoritāšu konvencijas 14. panta trešajai daļai šīs mazākumtautību tiesības īstenojamas tā, lai netraucētu valsts valodas apguvi.

Mazākumtautības valodas lietošanai izglītības procesā ir jānodrošina ne vien šīs valodas formāla apguve, bet arī pie mazākumtautības piederības personas identitātes attīstība. Tomēr no Satversmes 114. panta un Minoritāšu konvencijas 14. panta neizriet valsts pienākums nodrošināt tādu mazākumtautības valodas, etniskās un kultūras savdabības saglabāšanas un attīstīšanas veidu kā izglītības iegūšana mazākumtautības valodā vai noteiktā šīs valodas lietojuma proporcijā valsts izveidotās izglītības sistēmas ietvaros valsts un pašvaldību izglītības iestādēs, ņemot vērā valsts konstitucionālo sistēmu un vispārējo Minoritāšu konvencijas mērķi – radīt tolerances un dialoga atmosfēru plurālā sabiedrībā (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 20.1. punktu*). Šīs normas tikai vispārīgi garantē mazākumtautību valodas, kā arī etniskās un kultūras savdabības saglabāšanu un attīstīšanu pienācīgā līmenī.

Savukārt Satversmes 112. panta pirmais teikums paredz ikviena, tostarp arī pie mazākumtautībām piederību personu, tiesības uz izglītību.

Tiesības uz izglītību ir tādas tiesības, kuras valstij ir jāregulē. Valstij ir jānosaka tāds tiesiskais regulējums, kas ļauj ikvienam sasniegt visus izglītības mērķus atbilstoši konkrētai izglītības pakāpei un veidam. Latvijas izglītības sistēmas mērķi – nodrošināt ikvienam Latvijas iedzīvotājam iespēju attīstīt savu garīgo un fizisko potenciālu, lai veidotos par patstāvīgu un attīstītu personību, demokrātiskas Latvijas valsts un sabiedrības locekli – Satversmes tiesa ir atzinusi par atbilstošu ne tikai pašu izglītojamo, bet arī visas sabiedrības interesēm (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 20. punktu un 2024. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-45-01 29.1. punktu*).

14.4. Satversmes 112. panta pirmā teikuma tvērumā neietilpst personas tiesības uz vispārējo izglītību sev vēlamā valodā, tostarp pie mazākumtautības piederība izglītojamā dzimtajā valodā. Valstij ir jāatbalsta mazākumtautību savdabības saglabāšana un attīstība izglītības sistēmas ietvaros, veicinot kopējas demokrātiskas sabiedrības identitātes veidošanos, nevis pretstatot pie mazākumtautībām piederošu personu tiesības kopējām sabiedrības interesēm (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 23.2. un 24.3. punktu*).

Reizē Satversmes 112. panta pirmais teikums ietver personas tiesības pilnvērtīgi izmantot visas iespējas, ko sniedz izglītības sistēma. Valsts izveidotajai izglītības sistēmai jāatbilst tādiem principiem kā izglītības iespējas, pieejamība, pieņemamība un pielāgošanās (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 19. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-20-03 13. punktu*).

Izglītības iespējas nozīmē izglītojamo vajadzībām atbilstoša skaita izglītības iestāžu un izglītības programmu izveidošanu tādējādi, lai tiktu garantēta izglītības mērķu īstenošana. Izglītības pieejamība ir nodrošināma, radot vienlīdzīgas iespējas un novēršot šķēršļus, kas varētu rasties, izmantojot izglītības iespējas. Savukārt izglītības pieņemamība ir nodrošināma ar izglītības satura un metožu pielāgošanu izglītojamo vajadzībām, citstarp nosakot izglītības standartus un radot apstākļus radošai brīvībai attiecīgo standartu sasniegšanā noteiktos izglītības posmos, kā arī paredzot vecāku līdzdalības iespējas. Izglītības pieņemamība ietver arī izglītojamā tiesības uz brīvu dalību kultūras dzīvē, tiesības uz atpūtu, brīvo laiku, kā arī drošus un veselīgus izglītošanās apstākļus (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 20. punktu un 2020. gada 19. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-20-03 13. punktu*). Tāpat izglītības pieņemamības princips prasa, lai valsts izveidotā izglītības sistēma būtu spējīga mazākumtautībām nodrošināt kultūras ziņā pieņemamu un kvalitatīvu izglītību (*sk.: UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), General Comment No. 13: The*

Right to Education (Art. 13 of the Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), 8 December 1999, E/C.12/1999/10, para. 6 and para. 50). Visbeidzot, izglītības pielāgošanās spēja nozīmē izglītības sistēmas attīstību atbilstoši mainīgajām sabiedrības vajadzībām (sk. Satversmes tiesas 2020. gada 19. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-20-03 13. punktu).

Satversmes 112. panta pirmajā teikumā ir ietvertas ikviena tiesības uz izglītību neatkarīgi no viņa veselības stāvokļa. Bērnam ar speciālām vajadzībām ir tādas pašas vajadzības kā citiem bērniem un vēl arī citas, konkrētajam bērnam raksturīgas vajadzības. Tādēļ valstij ir pienākums īstenot papildu pasākumus, lai pēc iespējas nodrošinātu to, ka šīs speciālās vajadzības nav šķērslis Satversmē ietverto tiesību, tostarp tiesību uz izglītību, izmantošanai. Proti, valstij ir jāparedz tāds regulējums, kas pēc iespējas atbilstu katra bērna individuālajām izglītības vajadzībām un sekmētu viņa tiesību uz izglītību efektīvu īstenošanu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 19. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-20-03 23. punktu*). Minētais valsts pienākums ir cieši saistīts ar Satversmes 110. pantu, kurā ietverts valsts pienākums izveidot un uzturēt sistēmu, kas bērniem ar invaliditāti nodrošina īpašu sociālo un ekonomisko aizsardzību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2007. gada 21. februāra sprieduma lietā Nr. 2006-08-01 10. punktu*).

Satversmes 112. pantā ietverto valsts pienākumu saturs attiecībā uz bērniem ar speciālām vajadzībām atklājams kopsakarā ar Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām. Šīs konvencijas 24. pantā atspoguļots saprātīgas pielāgošanās princips. No tā ir atvasināmi iespējamie pasākumi, kas veicami, lai palīdzētu izglītojamam ar speciālām vajadzībām iegūt izglītību vienlīdzīgi ar citiem izglītojamiem.

Līdz ar to Satversmes 112. panta pirmā teikuma tvērumā ietilpstošais pielāgošanās princips ietver arī prasību, ka valstij vispārējie noteikumi saprātīgi jāpielāgo katra bērna īpašajām vajadzībām. Tas nozīmē arī to, ka valstij jāizstrādā tādi noteikumi, kas ir pietiekami elastīgi, lai tajos ietvertās prasības varētu izpildīt, ņemot vērā katra bērna īpašās vajadzības un individuālās spējas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 19. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-20-03 26.3. punktu*).

Ņemot vērā visu iepriekš minēto, secināms, ka Satversmes 112. pants ietver ikviena, tostarp pie mazākumtautības piederoša izglītojamā tiesības pilnvērtīgi izmantot visas iespējas, ko sniedz izglītības sistēma. Tādējādi valstij no Satversmes 112. panta pirmā teikuma, interpretējot to kopsakarā ar Satversmes 114. pantu, izriet pienākums izveidot tādu izglītības sistēmu, kas citstarp arī attiecībā uz mazākumtautību izglītojamiem atbilst izglītības pieejamības, pieņemamības un pielāgošanās principiem un nodrošina mazākumtautību tiesības apgūt, saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un

kultūras savdabību. Turklāt valstij šā pienākuma izpildē ir jāņem vērā arī izglītojamo individuālās spējas un vajadzības, tostarp speciālās vajadzības.

14.5. Izskatāmās lietas pamatjautājums ir par to, kā apstrīdētās normas ietekmē pie mazākumtautībām piederošu personu tiesības izglītības procesā apgūt, saglabāt un attīstīt savu valodu, kā arī etnisko un kultūras savdabību. Reizē Pieteikumu iesniedzēji ir norādījuši, ka prasība valsts un pašvaldību izglītības iestādēs vispārējās izglītības programmas pirmsskolas izglītības un pamatzglītības pakāpē īstenot tikai valsts valodā var apgrūtināt izglītības mērķu sasniegšanu un mazināt izglītības kvalitāti. Šādam riskam it īpaši esot pakļauti pie mazākumtautībām piederoši izglītojamie ar speciālām vajadzībām, kuriem izglītības procesā būtu nepieciešams izmantot dzimto valodu.

Līdz ar to Satversmes tiesai visupirms jāvērtē apstrīdēto nomu atbilstība Satversmes 114. pantam kopsakarā ar 112. panta pirmo teikumu, proti, jānoskaidro, vai valsts ir izpildījusi savu pozitīvo pienākumu valsts un pašvaldību izglītības iestādēs pirmsskolas izglītības un pamatzglītības pakāpē nodrošināt pie mazākumtautībām piederošu personu interesēm atbilstošu izglītības procesu, kas ietver pienācīgas pie mazākumtautībām piederošu personu iespējas apgūt, saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību, kā arī atbilst izglītības pieejamības, pieņemamības un pielāgošanās principiem.

Pēc tam Satversmes tiesai ir jāvērtē apstrīdēto normu atbilstība Satversmes 1. pantā nostiprinātajam tiesiskās paļāvības aizsardzības principam.

15. Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka tiesības uz izglītību pieļauj zināmu valsts rīcības brīvību attiecībā uz to, kādu izglītības sistēmu valsts izveido, ievērojot gan valstij pieejamos resursus, gan sabiedrības vajadzības tās konkrētajā attīstības stadijā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 19. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-20-03 12. punktu*). Tas izriet arī no valstij saistošajiem starptautiskajiem tiesību aktiem. Eiropas Cilvēktiesību tiesa secinājusi, ka Konvencijas Pirmā protokola 2. pantā noteiktās tiesības uz izglītību pēc savas būtības prasa valsts regulējumu un šis regulējums var būt atšķirīgs laika un vietas ziņā atkarībā no sabiedrības vajadzībām un resursiem (*sk. piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1968. gada 23. jūlija sprieduma lietā "Relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium" v. Belgium"*, pieteikums Nr. 1474/62 u. c., I B daļas 5. punktu un 1982. gada 25. februāra sprieduma lietā "Campbell and Cosans v. the United Kingdom", pieteikums Nr. 7511/76 u. c., 41. punktu). Arī Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komiteja, skaidrojot Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 13. pantu, kas ietver ikviena tiesības uz izglītību, ir

atzinusi, ka šo tiesību īstenošana ir atkarīga no katrā konkrētajā dalībvalstī dominējošiem apstākļiem (sk.: *UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), General Comment No. 13: The Right to Education (Art. 13 of the Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), 8 December 1999, E/C.12/1999/10, para. 6*).

Tāpat, arī nosakot atbilstošāko veidu Satversmes 114. pantā kopsakarā ar Minoritāšu konvencijas 14. pantu ietverto tiesību izmantošanai, jāņem vērā sabiedrību un mazākumtautību raksturojošie apstākļi un vēsturiskais konteksts (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 23.2. un 24. 2. punktu*). Uz to norādījusi arī Konsultatīvā komiteja, atzīstot, ka dalībvalstis konkrētas šo tiesību īstenošanas metodes un instrumentus var pielāgot konkrētās valsts, reģiona vai mazākumtautības īpašajām vajadzībām (sk.: *Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Commentary on Education under the Framework Convention for the Protection of National Minorities, 2 March 2006, para. 2.3.2*).

Tādējādi valstij ir tās īpašajiem apstākļiem atbilstoša rīcības brīvība attiecībā uz to, kā tā nodrošina pie mazākumtautībām piederosu personu tiesību ievērošanu izglītības procesā.

15.1. Īpašie apstākļi, kas izveidojušies Latvijas ilgstošās okupācijas un rusifikācijas rezultātā, jau ir analizēti Satversmes tiesas judikatūrā (sk. *Satversmes tiesas 2024. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-45-01 30. punktu un 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.2. punktu*). Pirms okupācijas Latvijā dzīvoja dažādas mazākumtautības, kurām citstarp bija arī savas izglītības iestādes. PSRS īstenotās okupācijas laikā Latvijas iedzīvotāju etniskā sastāva proporcijas mainīja galvenokārt strauja iedzīvotāju pieplūdums no citām PSRS teritorijām, ko veicināja gan okupācijas varas mērķtiecīgā politika, gan sociālistiskā industrializācija, gan PSRS bruņoto spēku vai iekšējā karaspēka militārpersonu izvēle pēc demobilizēšanās apmesties uz dzīvi Latvijas Republikā un citi faktori (sk. *Satversmes tiesas 2024. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-45-01 30.1. punktu*). Latviešu īpatsvars samazinājās no nepilniem 80 procentiem pirms Otrā pasaules kara līdz 52 procentiem 1989. gadā (sk.: *Bleiere D. u. c. Latvijas vēsture. 20. gadsimts. Rīga: Jumava, 2005, 363. lpp.*).

Saziņas jautājums šajā periodā tika risināts, īstenojot vispārēju rusifikāciju. Izglītības procesā rusifikācija izpaudās divplūsmu izglītības iestāžu sistēmas izveidē, kas pēc būtības nozīmēja segregāciju: līdzās izglītības iestādēm, kas nodrošināja izglītību latviešu valodā, tika izveidotas izglītības iestādes, kurās mācības notika tikai krievu valodā. Mazākumtautību skolas tika likvidētas (sk. *Satversmes tiesas 2024. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-45-01 30.2. punktu*).

Vēl 10 gadus pēc okupācijas beigām 50,2 procenti cittautiešu jeb 21 procents visu iedzīvotāju, pēc pašu vērtējuma, neprata valsts valodu (sk.: *Eglīte P. Padomju okupācijas režīms Baltijā 1944.–1959. gadā: politika un tās sekas. Latvijas Vēstnesis, 20.06.2002., Nr. 93, ar atsauci uz: Latvijas 2000. gada tautas skaitīšanas rezultāti. Rīga: Centrālā statistikas pārvalde, 2002, 145.–147. lpp.*).

15.2. Latvija jau kopš 1991. gada īsteno mērķtiecīgu padomju okupācijas varas uzspiestās rusifikācijas politikas rezultātā izveidojušās divplūsmu izglītības iestāžu sistēmas reformu.

1991. gada 19. jūnijā pieņemtais Latvijas Republikas Izglītības likums aizsāka izglītības sistēmas demokratizāciju, decentralizāciju un depolitizāciju, kā arī bija vērsts uz izglītības iespēju daudzveidības nodrošināšanu (sk. *Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 2. punktu*). Šā likuma 5. pants garantēja tiesības iegūt izglītību valsts valodā un paredzēja valsts valodas nozīmes un lietojuma stiprināšanu izglītības sistēmā. Tāpat šajā laikā savu darbību Latvijā faktiski atsāka mazākumtautību, piemēram, poļu, ebreju un ukraiņu, vispārizglītojošās skolas (sk., piemēram: *Papule E. Mazākumtautību skola un nacionālo kultūru aktualizēšanas iespējas. Latvijas Vēstnesis, 06.10.1999., Nr. 328/329.*).

Šai izglītības sistēmas reformai sekoja vēl vairākas citas reformas. Tomēr Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas pamatnostādnes 2012.–2018. gadam tika secināts, ka Latvijā tās okupācijas periodā radītās lielās krievu valodā runājošās iebraucēju kopienas dēļ joprojām ir vērojamas divkopienu sabiedrības pazīmes: nošķirtas informācijas telpas, politiskajā vidē vērojamā sašķeltība pēc nacionālajām pazīmēm, atšķirīgas sociālās atmiņas, valodas nošķirtība darba kolektīvos, skolās, bērnudārzos (sk.: *Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012.–2018. gadam. Rīga, 2012, 8. lpp. Pieejamas: km.gov.lv; sk. arī Satversmes tiesas 2024. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-45-01 30.3. punktu*).

Balstoties pētījumos par izglītojamo nepietiekamajām valsts valodas zināšanām, tika īstenoti turpmākie izglītības sistēmas reformas posmi. 2018. gada Grozījumi Izglītības likumā noteica, ka valsts un pašvaldību izglītības iestādēs vispārējo izglītību un profesionālo izglītību pamatizglītības un vidējās izglītības pakāpē iegūst valsts valodā. Atbilstoši šim tiesiskajam regulējumam mazākumtautību izglītības programmās no 1. klases līdz 6. klasei mācību satura apguve valsts valodā bija jānodrošina vismaz 50 procentu apjomā, savukārt no 7. klases līdz 9. klasei – vismaz 80 procentu apjomā no kopējās mācību stundu slodzes mācību gadā, ieskaitot svešvalodas (sk. *2018. gada 22. marta likuma "Grozījumi Izglītības likumā" 1. un 3. pantu*).

15.3. Latviešu valoda ir neatņemama Latvijas valsts konstitucionālās identitātes sastāvdaļa (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-45-01 30.2. punktu*). Lai persona vēlētos un varētu piedalīties sabiedrības dzīvē, tai ir nepieciešamas atbilstošas valsts valodas zināšanas (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.3. punktu*).

Personai, kas prot valsts valodu, ir iespēja salīdzināt un kritiski izvērtēt iegūto informāciju un kvalitatīvi piedalīties publiskajā diskursā, kas ir neatņemama demokrātiskas sabiedrības sastāvdaļa (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.3. punktu*). Valsts valoda līdz ar citām savām sociālajām funkcijām veic arī specifiskus valstiski svarīgus uzdevumus, tas ir, nodrošina valsts funkcionēšanu un saziņu starp personu un valsti (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.2. punktu un 2024. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-45-01 32. punktu*). Tāpat valsts valodas prasme ļauj personai gūt maksimālu labumu no valstī pastāvošās izglītības sistēmas, spējot turpināt izglītību valsts valodā, kā arī veiksmīgi iesaistoties darba tirgū pēc izglītības iegūšanas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 18. punktu*). Līdz ar to valsts valodas prasme ir būtiska saliedētas sabiedrības veidošanā un personas tiesību nodrošināšanā. Visbeidzot, pie mazākumtautībām piederošo personu valsts valodas prasme aizsargā arī citu personu tiesības brīvi lietot valsts valodu jebkurā dzīves jomā visā valsts teritorijā (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-45-01 32. punktu*).

Tādēļ, lai nodrošinātu citstarp pie mazākumtautībām piederošu personu, kā arī citu cilvēku tiesības un demokrātiskas valsts aizsardzību, valstij ir bijis un joprojām ir jāveicina un jāstiprina latviešu valodas lietojums Latvijā. Šis pienākums ietver arī valsts valodas lietojuma veicināšanu ikvienā izglītības pakāpē.

15.4. Valsts valodas pamatnostādņēs 2021.–2027. gadam, kas pieņemtas 2021. gadā, konstatēts, ka Latvijā valsts valodas situāciju joprojām ietekmē padomju okupācijas sekas (*sk. Ministru kabineta 2021. gada 25. augusta rīkojumu Nr. 601 "Par Valsts valodas politikas pamatnostādņēm 2021.–2027. gadam"*). Paralēli valsts valodai publiskajā telpā plaši tiek lietota krievu valoda, un tas nelabvēlīgi ietekmē arī krievu valodu nezinošu personu tiesības un iespējas. Atsevišķi fakti norāda uz to, ka krievu valodu nezinoši un pie attiecīgās mazākumtautības nepiederoši jaunieši tiek diskriminēti sabiedrībā, it īpaši darba tirgū. Piemēram, Aģentūras 2020. gada pētījumā konstatēts, ka 55 procenti aptaujāto latviešu jauniešu vecumā no 19 līdz 34 gadiem ir saskārušies ar to, ka

krievu valodas nezināšana negatīvi ietekmē iespēju iegūt darbu (sk. *Latviešu valodas aģentūras sociolingvistisko pētījumu "Valodas situācija Latvijā: 2016–2020"*, 116. lpp.). Tāpat joprojām novērojamas arī valsts valodas zināšanu nepietiekamības izraisītās sekas, kas skar pašas pie mazākumtautībām piederošās personas gan attiecībā uz to nodarbinātību, gan sabiedriskās līdzdalības iespējām (sk. *Satversmes tiesas 2024. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-45-01 30.4. punktu*). Tajā pašā laikā secināts, ka Latvijā pārējo tradicionāli runāto mazākumtautību valodu – baltkrievu, poļu, lietuviešu, igauņu, romu u. c. valodu – pratēju skaits joprojām samazinās (sk. *Latviešu valodas aģentūras sociolingvistisko pētījumu "Valodas situācija Latvijā: 2016–2020"*, 66. lpp.).

2019. gadā 20 procenti Aģentūras aptaujāto pie mazākumtautībām piederošo personu vecumos no 18 līdz 34 gadiem atzinušas, ka latviešu valodu ir apguvušas tikai pamatprasmes līmenī vai zina to vāji (sk. *Latviešu valodas aģentūras sociolingvistisko pētījumu "Valodas situācija Latvijā: 2016–2020"*, 23. lpp.). Tāpat pētījumā "Pirmsskolēnu latviešu valodas apguves rezultāti Latvijā, Kurzemē, Rīgā un Latgalē. Latviešu valodas apguve" konstatēts, ka pirmsskolas vecuma bērnu latviešu valodas zināšanas nav pietiekamas izglītības ieguves uzsākšanai pamatzglītības pakāpē, turklāt tieši tajos gadījumos, kad apmeklētas pirmsskolas izglītības grupas ar ikdienā dominējošo krievu valodu (sk. *pētījumu "Pirmsskolēnu latviešu valodas apguves rezultāti Latvijā: Kurzemē, Rīgā un Latgalē. Latviešu valodas apguve"*, Liepājas Universitāte, 2021; sk. arī likumprojekta Nr. 1519/Lp13 "Grozījumi Izglītības likumā" anotācijas 6.–7. un 10.–11. lpp.). Satversmes tiesas procesā lietā Nr. 2022-45-01 arī izglītības iestāžu pedagogi un Latvijas Izglītības un zinātnes darbinieku arodbiedrība norādīja uz izglītojamo valsts valodas zināšanu trūkumu pirmsskolas izglītības pakāpē un pamatzglītības pakāpē, tostarp valsts un pašvaldību izglītības iestādēs (sk. *Satversmes tiesas 2024. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-45-01 34.1. punktu*). Ņemot vērā, ka 2022. gadā 24 procenti no visiem izglītojamiem apguva vispārējo izglītību mazākumtautību pirmsskolas izglītības programmu un mazākumtautību pamatzglītības programmu ietvaros, šādi secinājumi varētu tikt attiecināti aptuveni uz vienu ceturto daļu izglītojamo (sk. *likumprojekta Nr. 1519/Lp13 "Grozījumi Izglītības likumā" anotācijas 1. lpp.*).

Visbeidzot Satversmes tiesa ņem vērā Saeimas paustos argumentus par Krievijas īstenoto karu Ukrainā un dezinformācijas aktivitāšu izvērsumu informācijas telpā krievu valodā. Personas, kurām valsts valodas prasmju trūkuma dēļ informācijas telpa ir pieejama tikai krievu valodā, ir pakļautas šīs dezinformācijas ietekmei un no tās izrietošai pašsegregācijai.

Līdz ar to, vērtējot, vai valsts ir izpildījusi savu pozitīvo pienākumu valsts un pašvaldību izglītības iestādēs pirmsskolas izglītības un pamatzglītības pakāpē nodrošināt pie mazākumtautībām piederošu personu interesēm atbilstošu izglītības procesu, ir jāņem vērā šie Latvijas īpašie apstākļi, kas izveidojušies valsts ilgstošas okupācijas un rusifikācijas rezultātā, un to saistība ar pašreizējo situāciju valsts valodas lietošanas jomā, kam ir jo īpaši liela nozīme pašreizējā ģeopolitiskajā situācijā.

16. Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka apstrīdētās normas nav pieņemtas pienācīgā kārtībā, jo likumdevējs neesot ievērojis labas likumdošanas principu. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tiesību normas pieņemšanas kārtības ievērošana ir tiesību normas spēkā esības priekšnoteikums (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2008. gada 24. septembra sprieduma lietā Nr. 2008-03-03 7.3. punktu*), tādēļ tai visupirms jāpārbauda, vai apstrīdētās normas ir pieņemtas pienācīgā kārtībā, tostarp atbilstoši labas likumdošanas principam.

16.1. Apstrīdētās normas bija iekļautas Likumprojektā "Grozījumi Vispārējās izglītības likumā" un Likumprojektā "Grozījumi Izglītības likumā".

Abus likumprojektus 2022. gada 8. jūnijā Saeimai iesniedza Ministru kabinets. Abi likumprojekti tika apspriesti trijos lasījumos un pieņemti Saeimas 2022. gada 29. septembra sēdē. 2022. gada Grozījumi Izglītības likumā un 2022. gada Grozījumi Vispārējās izglītības likumā izsludināti 2022. gada 11. oktobrī oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" Nr. 197 un stājās spēkā 2022. gada 25. oktobrī.

Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētās normas ir pieņemtas un izsludinātas Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, kā arī ir pieejamas atbilstoši normatīvo aktu prasībām. Tāpat Satversmes tiesai nav šaubu par to, ka apstrīdētās normas ir pietiekami skaidri formulētas, lai persona varētu izprast to saturu un paredzēt to piemērošanas sekas.

16.2. No abu likumprojektu izstrādes materiāliem izriet, ka Ministru kabinets Saeimas Prezidiju lūdzis Likumprojektu "Grozījumi Vispārējās izglītības likumā" izskatīt vienlaikus ar Likumprojektu "Grozījumi Izglītības likumā" (*sk. Ministru prezidenta pienākumu izpildītāja 2022. gada 8. jūnija vēstuli Nr. 22-TA-1457 "Par likumprojekta nosūtīšanu"*). Arī Likumprojekta "Grozījumi Vispārējās izglītības likumā" 1. lasījumā tika norādīts, ka šī likumprojekta mērķis ir nodrošināt vienotu pieeju pārejai uz mācībām valsts valodā, salāgojot to ar Likumprojektu "Grozījumi Izglītības likumā" (*sk. likumprojekta Nr. 1520/Lp13 "Grozījumi Vispārējās izglītības likumā" 2022. gada 16. jūnija 1. lasījuma sēdes stenogrammu*). Gan Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijā, gan arī Saeimā abos

likumprojektos iekļautās normas tika skatītas kā vienota tiesiska iecere nodrošināt vispārējās izglītības norisi tikai valsts valodā.

Satversmes tiesa lietā Nr. 2022-45-01 ir vērtējusi Izglītības un zinātnes ministrijas izstrādātā Likumprojekta "Grozījumi Izglītības likumā" pieņemšanas gaitu un atzinusi, ka šajā likumprojektā iekļautās Satversmes tiesas lietā Nr. 2022-45-01 apstrīdētās normas, kas lielākoties sakrīt ar izskatāmajā lietā apstrīdētajām Izglītības likuma normām, ir pieņemtas pienācīgā kārtībā. Satversmes tiesa atzina, ka likumdevējs atbilstoši labas likumdošanas principam ir nodrošinājis Likumprojektā "Grozījumi Izglītības likumā" ietverto normu pienācīgu apspriešanu likumdošanas procesā, pēc iespējas apzinājis visu ieinteresēto personu viedokļus, saskaņojis minētajā likumprojektā paredzētās tiesību normas un tiesību sistēmā jau pastāvošās tiesību normas, kā arī izvērtējis tiesību normu atbilstību augstāka juridiska spēka normām (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-45-01 31.–31.4. punktu*).

16.3. Pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, apstrīdētās normas neesot pieņemtas atbilstoši labas likumdošanas principam, jo likumdevējs to izstrādes procesā neesot pienācīgi izvērtējis 2018. gada izglītības valodas reformu un attiecināmos starptautisko organizāciju atzinumus. Tāpat Saeima neesot saskaņojusi apstrīdētās normas ar izglītojamo vecākiem. Visbeidzot pieteikuma iesniedzējas personas M likumiskā pārstāve Olga Loginova tiesas sēdē norādīja, ka apstrīdētās normas esot pretrunā ar Valsts valodas politikas pamatnostādnēm 2021.–2027. gadam un Izglītības attīstības pamatnostādnēm 2021.–2027. gadam. Šajos dokumentos neesot atrodamī uzdevumi, kas saistīti ar atteikšanos no izglītības mazākumtautību valodā un pilnīgu pāreju uz izglītību valsts valodā pirmsskolas izglītības un pamatzglītības pakāpē. Turklāt pirms apstrīdēto normu pieņemšanas likumdevēja rīcībā neesot bijuši ekspertu atzinumi par to, ka vispārējās mazākumtautību izglītības programmas aizstāšana ar mazākumtautību interešu izglītības programmām nesamazinās izglītojamo iespējas apgūt, saglabāt un attīstīt savu valodu, kā arī etnisko un kultūras savdabību. Savukārt Saeima norādījusi, ka apstrīdēto normu pieņemšanas procesā labas likumdošanas princips ir ievērots.

Satversmes tiesa secina, ka Pieteikumu iesniedzēju argumenti, kas attiecas uz labas likumdošanas principa ievērošanu, lielākoties ir tādi paši, kādi jau tika vērtēti Satversmes tiesas lietā Nr. 2022-45-01. Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka Likumprojekta "Grozījumi Izglītības likumā" normu pieņemšanas procesā tika pienācīgi iesaistīti mazākumtautību pārstāvji un izvērtēti starptautisko organizāciju lēmumi, kā arī debatēts par tiesiskā regulējuma ietekmi uz izglītojamiem (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-45-01 31.–31.4. punktu*).

Papildus tam Satversmes tiesa ņem vērā, ka politikas pamatnostādnes ietver attiecīgajā nozarē esošās situācijas raksturojumu, identificē problēmas, kā arī esošos un no jauna izvirzītos mērķus. Izglītības attīstības pamatnostādnes 2021.–2027. gadam ar Ministru kabineta rīkojumu Nr. 436 tika apstiprinātas 2021. gada 22. jūnijā, bet Valsts valodas politikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam ar Ministru kabineta rīkojumu Nr. 601 tika apstiprinātas 2021. gada 25. augustā. Savukārt apstrīdēto normu pieņemšanu 2022. gadā likumdevējs ir saistījis ar aktuālo ģeopolitisko situāciju un no tās izrietošo nepieciešamību pēc iespējas ātrāk noslēgt izglītības valodas reformu. Atšķirības starp apstrīdētajam normām un iepriekš pieņemtajām pamatnostādnēm var tikt izskaidrotas ar nepieciešamību reaģēt uz šiem faktiskajiem apstākļiem.

Savukārt Pieteikumu iesniedzēju norādītā padziļinātu pētījumu neesība attiecībā uz iepriekšējo reformu pati par sevi nenozīmē to, ka nākamajai izglītības reformai būs negatīva ietekme uz izglītības kvalitāti (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-45-01 36.1.1. punktu*). To, kā apstrīdētās normas un pārējais ar tām saistītais tiesiskais regulējums ietekmēs pie mazākumtautībām piederošu izglītojamo iespējas iegūt tādu izglītību, kas atbilst pieejamības, pieņemamības un pielāgošanās principiem, Satversmes tiesa pārbaudīs, vērtējot likumdevēja rīcību pēc būtības.

Līdz ar to apstrīdētās normas ir pieņemtas pienācīgā kārtībā.

17. Satversmes tiesai jānoskaidro, vai valsts ir izpildījusi savu pozitīvo pienākumu valsts un pašvaldību izglītības iestādēs pirmsskolas izglītības un pamatzglītības pakāpē nodrošināt pie mazākumtautībām piederošu personu interesēm atbilstošu izglītības procesu, kas ietver pienācīgas pie mazākumtautībām piederošo personu iespējas apgūt, saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību, kā arī atbilst izglītības pieejamības, pieņemamības un pielāgošanās principiem.

Visupirms pārbaudāms pirmais no šiem pie mazākumtautībām piederošu personu tiesību elementiem.

17.1. Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka apstrīdēto normu dēļ viņiem, tostarp bērniem ar speciālām vajadzībām, izglītības procesā vairs netikšot nodrošinātas iespējas apgūt, saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību. Savukārt Saeima norāda, ka likumdevējs ir uzlicis pašvaldībām pienākumu nodrošināt mazākumtautību izglītojamiem, kuri attiecīgās pašvaldības administratīvajā teritorijā esošajās vispārējās izglītības iestādēs apgūst pirmsskolas izglītības programmu vai pamatzglītības programmu, iespēju bez maksas apgūt arī mazākumtautību izglītības saturu mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas ietvaros.

Izglītības process ir aplūkojams kompleksi. Tas aptver gan mācību, gan audzināšanas darbu un tiek īstenots dažādu izglītības programmu veidā. Viena no tām ir vispārējās izglītības programma.

Mūsdienās izglītības iestāžu mērķis ir attīstīt izglītojamo spēju mācīties mūža garumā, domāt un darboties dažādās situācijās, dzīvot daudzveidīgā pasaulē kā aktīvam, atbildīgam pilsonim, un šis mērķis var tikt sasniegts daudzpusējā veidā, integrējot un sasaistot dažādas izglītības programmas, kas ir daļa no iestādēs īstenotā izglītības procesa, un neformālo komunikācijas procesu. Citstarp arī valsts un pašvaldību izglītības iestādes, kurās tiek īstenotas vispārējās izglītības programmas, ir tiesīgas īstenot interešu izglītības programmas bez licences saņemšanas (*sk. Izglītības likuma 47. panta otro daļu*).

17.2. Apstrīdētās normas primāri regulē vispārējās izglītības, kā arī profesionālās izglītības un augstākās izglītības ieguvu. Tātad citas izglītības programmas, tostarp interešu izglītības programmas, var tikt īstenotas citās valodās. No tā izriet, ka mazākumtautības valodas apguve, kā arī kultūras un etniskās savdabības saglabāšana un attīstīšana var tikt nodrošināta arī interešu izglītības programmas veidā. Šādu pieeju attiecībā uz noteiktām mazākumtautībām izvēlējušās arī citas Minoritāšu konvencijas dalībvalstis (*sk. Konsultatīvās komitejas 5. ziņojuma par Kipru 179. punktu un 5. ziņojuma par Vāciju 213. un 218. punktu*). Tomēr interešu izglītības programmas nodarbībām jābūt faktiski piemērotām mazākumtautības valodas, etniskās un kultūras savdabības apguvei, saglabāšanai un attīstīšanai.

Pieteikumu iesniedzēji ir uzskaitījuši argumentus, kas norādot uz to, ka mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programma pēc būtības nav pienācīga un nevarot aizstāt mazākumtautības valodas, kā arī etniskās un kultūras savdabības apguvi, saglabāšanu un attīstīšanu vispārējās izglītības obligātā satura ietvaros. Arī Konsultatīvā komiteja tās Ceturtajā ziņojumā par Latviju, kas pieņemts 2024. gada 22. februārī (turpmāk – Konsultatīvās komitejas Ziņojums), ir vērtējusi šīs interešu izglītības programmas atbilstību Minoritāšu konvencijas 14. panta otrajā daļā minētajam standartam (*sk. Konsultatīvās komitejas Ziņojuma 165. punktu*).

Līdz ar to, lai pārbaudītu, vai valsts savu pozitīvo pienākumu šajā aspektā pilda pienācīgi, Satversmes tiesa secīgi vērtēs izteiktos argumentus.

17.3. Pieteikumu iesniedzēji norādījuši, ka mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programma neesot uzskatāma par pienācīgu tās neobligātā rakstura dēļ. Līdzīgs viedoklis pausts arī Konsultatīvās komitejas Ziņojumā, citstarp norādot, ka neesot skaidri noregulēts šādu programmu īstenošanas veids.

17.3.1. Satversmes tiesa spriedumā lietā Nr. 2022-45-01 secinājusi, ka interešu izglītība ir piemērots līdzeklis mazākumtautības valodas, kā arī ar mazākumtautību kultūru un etnisko savdabību saistīta satura apguvei gan pirmsskolas izglītības pakāpē bērniem jau no pusotra gada vecuma, gan arī pamatzglītības pakāpē, ja interešu izglītības nodarbību saturs tiek veidots atbilstoši bērnu spējām un vajadzībām. Šajā lietā *Dr. paed.* Ieva Margeviča-Grinberga, atsaucoties uz pētījumu rezultātiem, uzsvēra, ka interešu izglītība var nodrošināt valodas apguvi, kā arī kultūras un identitātes saglabāšanu, jo izglītojamo sociālā mijiedarbība ar vienaudžiem mazākumtautību valodas un kultūras interešu izglītības programmu ietvaros esot tikpat svarīga kā pašas valodas apguve. Arī *Dr. psych.* Anika Miltuze atzina, ka, savienojot pirmsskolas izglītības programmas īstenošanu ar interešu izglītību, tiek bagātināta izglītojamā apkārtējā vide, kas veicina smadzeņu attīstību (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-45-01 36.3. punktu*).

Arī bērniem ar speciālām vajadzībām interešu izglītība vispār ir piemērots līdzeklis mazākumtautības valodas, kā arī ar mazākumtautību kultūru un etnisko savdabību saistīta satura apguvei. Šādu bērnu iesaisti interešu izglītības nodarbībās apstiprina arī izglītības iestāžu, tostarp Rēzeknes valsts poļu ģimnāzijas, Rīgas 224. pirmsskolas izglītības iestādes, kā arī pirmsskolas izglītības iestādes "Dzirnaviņas" pieredze (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 25., 36. un 55. lp.*).

Izglītības un zinātnes ministrija norādījusi, ka izglītojamam atbalsts šajās nodarbībās tiekot sniegts dzimtajā valodā (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 122. lp.*). Turklāt valsts un pašvaldību izglītības iestādes un interešu izglītības pedagogi varot programmas saturu pielāgot bērna individuālajām spējām un interesēm, tostarp bērna speciālajām vajadzībām (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 112. un 142. lp.*). Arī Valsts izglītības satura centrs ir norādījis, ka šādās interešu izglītības nodarbībās var tikt piesaistīti pedagogi un pedagogu palīgi, kuri apguvuši īpašas, izglītojamiem ar speciālām vajadzībām piemērotas mācīšanas metodes (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 127. lp.*).

Lai gan interešu izglītības nodarbību apmeklēšana ir brīvprātīga, proti, balstīta izglītojamo interesēs, vajadzībās un viņu vecāku izteiktajā gribā, iepretim vispārējai izglītībai, kuras satura apguve ir obligāta, tas pats par sevi nav tāds apstāklis, kas liktu apšaubīt valsts pozitīvā pienākuma izpildes pienācību. Valsts pozitīvais pienākums ir izpildīts, nodrošinot šādu programmu pieejamību, un tas, vai šis pienākums tiek pildīts pienācīgi, nav atkarīgs no programmas obligātās vai neobligātās dabas. Efektīva interešu izglītības programmas norise, kas ietver arī izglītojamo iesaisti attiecīgajās nodarbībās, ir balstīta uz valsts un pašvaldību izglītības iestāžu, izglītojamo un viņu vecāku sadarbību. Citstarp jāņem vērā, ka arī iepriekš pastāvējušais

regulējums bija balstīts uz brīvprātības principu, jo ļāva personai izvēlēties, vai tā apgūs mazākumtautību izglītības programmu vai vispārējās izglītības programmu.

17.3.2. Ar Izglītības likuma 47.³ pantu pašvaldībām ir uzlikts pienākums organizēt mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmu.

Šis pienākums jāpilda atbilstoši bērna labākajām interesēm, un pieeja minētajai programmai ir nodrošināma ikvienam izglītojamam, kura vecāki vai likumiskie pārstāvji ir iesnieguši attiecīgu iesniegumu. Nebūtu pieļaujama tāda situācija, ka mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas apgūvē ieinteresētam izglītojamam tiktu liegta iespēja šādu programmu apgūt. Uz šādas situācijas nepieļaujamību Likumprojekta "Grozījumi Izglītības likumā" izstrādes gaitā uzmanību vēršis tiesībsargs, vienlaikus norādot uz to, ka arī izglītojamo vecākiem jābūt aktīviem un, ievērojot bērna labākās interese un vajadzības, jāvēršas izglītības iestādē ar lūgumu nodrošināt viņu bērna izglītošanu interešu izglītības programmā (*sk. tiesībsarga vēstuli Nr. 1-8/21 "Par viedokļa sniegšanu par likumprojektu "Grozījumi Izglītības likumā" (Nr. 1519/Lp13). Pieejama: titania.saeima.lv*).

Latvijas Pašvaldību savienība norādījusi, ka arī tādā gadījumā, ja mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmu vēlas apgūt tikai viens vai divi izglītojamie, pašvaldības meklējot iespēju apmierināt šo izglītojamo pausto vēlmi (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 12. aprīļa tiesas sēdes lietā Nr. 2022-45-01 stenogrammu, 47. lp.*).

Tāpat valsts, pildot savu pozitīvo pienākumu, ir noregulējusi mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas norisi. Ministru kabinets, izpildot tam likumdevēja piešķirto pilnvarojumu, ir pieņēmis Mazākumtautību interešu izglītības noteikumus. Atbilstoši šajos noteikumos ietvertajai paraugprogrammai plānots, ka mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas ietvaros izglītojamie apgūs mazākumtautību mutvārdu tradīcijas un izpausmes, spēles, rotaļu tradīcijas, gadskārtu svētkus, etniskos simbolus, pēc iespējam tradicionālās dziedāšanas, muzicēšanas, dejošanas īpatnības un amatniecības prasmes, kā arī kultūras savdabību raksturojošos artefaktus, zināšanas par attiecīgās tautas kultūrai nozīmīgām personībām un to svarīgākajiem darbiem, kultūras vērtību saglabāšanas un tālāknodešanas iespējas. Tātad mazākumtautības valoda ir izmantojama ne tikai pašas šīs valodas kā konkrēta mācību priekšmeta apgūvē, bet gan kā pamats mazākumtautības kultūras un etniskās savdabības apguvei, saglabāšanai un attīstīšanai.

Reizē valsts un pašvaldību izglītības iestādes var un tām ir pienākums individualizēt mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmu norisi atbilstoši izglītojamo vajadzībām. Tā, piemēram, Rīgas Purvciema vidusskolas pārstāve norādīja, ka mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības nodarbībās 1. klases izglītojamie mācoties lasīt, rakstīt krieviski un iepazīstot krievu folkloru, savukārt 4. klasē mazākumtautību interešu programmas ietvaros attīstot galvenokārt krievu valodas gramatikas zināšanas un izpratni par krievu literatūru (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 128. un 134. lp.*).

Izglītības iestādes dibinātājs un vadītājs ir atbildīgi par visu izglītības iestādē īstenoto programmu, tostarp mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas, norises tiesiskumu, un pie šīm personām izglītojamo vecāki var vērsties arī jautājumos par izglītības saturu (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-45-01 34.4.3. punktu*). Valsts un pašvaldību izglītības iestāžu vadītāji apmeklē interešu izglītības nodarbības un par tām tiek sniegtas arī atskaides (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 133. lp.*).

Līdz ar to mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas organizēšana un norise ir vispārīgi noregulēta Ministru kabineta noteikumos un citos normatīvajos aktos, bet valsts un pašvaldību izglītības iestādēm, ja tās atbilstoši pieprasījumam īsteno šādu programmu, ir pienākums individualizēt un kontrolēt tās norisi.

17.4. Pieteikumu iesniedzēji norādījuši, ka interešu izglītība esot sadrumstalota un neietverot obligātu pedagoģisko atbalstu subjektīvu šķēršļu gadījumā. Arī Konsultatīvās komitejas Ziņojumā uzsvērts, ka interešu izglītības programmu ietvaros sasniegtie rezultāti netiekot vērtēti un neesot redzami skolas pārskatos.

Pedagogam, kurš vēlas īstenot mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmu, atbilstoši paraugprogrammai ir jāizstrādā un jāīsteno sava programma, kurā norādāmi tās mērķi, uzdevumi, mērķauditorija, īstenošanas laiks un vieta, plānoto mācību nodarbību skaits nedēļā un gadā, satura tematiskais sadalījums, plānojamie sasniedzamie rezultāti, darba organizācijas formas, mācību metodes, atgriezeniskās saites nodrošināšana, mācību vides raksturojums, nepieciešamie mācību līdzekļi un materiāli, programmas izstrādē izmantotās literatūras saraksts un informācijas avoti (*sk. Ministru kabineta 2023. gada 29. augusta noteikumu Nr. 494 "Noteikumi par mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas paraugu un tās īstenošanas vadlīnijām" 5. punktu*). Tādējādi mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programma ir īstenojama atbilstoši konkrētam un mērķtiecīgam plānam.

Nedz Satversmes normas, nedz Minoritāšu konvencijas 14. pants neparedz, ka valsts pozitīvajam pienākumam nodrošināt pienācīgas pie mazākumtautībām piederošu personu iespējas apgūt, saglabāt un attīstīt mazākumtautības valodu, kā arī etnisko un kultūras savdabību vajadzētu tikt pildītam tikai formālās izglītības ietvaros. No Satversmes normām un Latvijai saistošajiem starptautiskajiem līgumiem neizriet arī prasība nodrošināt šāдай ar mazākumtautības valodu un etnisko savdabību saistītai interešu izglītībai tādu pašu izglītojamā zināšanu vērtēšanu, kāda ir obligāta formālajai izglītībai.

Mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas īstenotāja pienākums nodrošināt atgriezenisko saiti kopsakarā ar citiem pedagoga pienākumiem nozīmē to, ka izglītojamam ir iespēja saņemt individualizētu pedagogisku atbalstu, ja tas nepieciešams, un izglītojamam, kā arī viņa vecākiem ir iespēja saprast, kādi sasniegumi gūti attiecīgās programmas ietvaros. Atgriezeniskā saite par mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas norisi var tikt sniegta, piemēram, arī vecāku sapulču laikā vai arī pēc katra būtiskā mācību temata apguves organizētos kopējos svētkos, vai iesniedzot atskaites e-žurnālā (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 31. lp., 131.–132. lp. un 6. sēj. 49. lp.*). Tātad izglītības iestādes sadarbība ar izglītojamo vecākiem vai likumiskajiem pārstāvjiem var nodrošināt mērķtiecīgu izglītojamā attīstību.

Līdz ar to secināms, ka pedagogam mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programma ir jāīsteno atbilstoši konkrētam un mērķtiecīgam plānam un jānodrošina tas, lai izglītojamie un viņu vecāki vai likumiskie pārstāvji būtu informēti par attiecīgās programmas ietvaros gūto sasniegumu līmeni.

17.5. Pieteikumu iesniedzēji norādījuši, ka interešu izglītībai atvēlētais laiks nebūšot pietiekams pienācīgai dzimtās valodas apguvei un radīšot tiem nesamērīgu slodzi, jo attiecīgās nodarbības notiekot vakaros. Izglītojamo interesi par mazākumtautības valodas un kultūras apguvi interešu izglītības programmas ietvaros mazināšot ar vispārējās izglītības programmas apgūšanu saistītā spriedze un nogurums.

17.5.1. No izskatāmajā lietā Ministru kabineta sniegtās informācijas izriet, ka mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas apguvei pamatizglītības līmenī noteiktais stundu skaits – trīs akadēmiskās stundas nedēļā – ir izraudzīts, ņemot vērā iepriekš valsts pamatizglītības standartā mazākumtautību izglītības programmā noteikto mazākumtautības valodas un literatūras apguvei veltīto mācību stundu skaitu. Proti, iepriekš 1.–3. klasei trīs gados valodas un literatūras apguvei bija paredzētas 312 stundas, 4.–6. klasei – 315 stundas, bet 7.–9. klasei – 315 stundas, tas ir, trīs mācību stundas nedēļā (*sk. lietas*

materiālu 4. sēj. 126. lp.). Savukārt pirmsskolas līmenī interešu izglītības nodarbību skaits ir noteikts, balstoties uz Izglītības un zinātnes ministrijas darba grupas secinājumiem (sk. lietas materiālu 6. sēj. 63. lp.).

Nodrošinot finansējumu nodarbībām šādā apjomā, valsts apzinās, ka mazākumtautības valoda tiek izmantota ģimenē. Šādā kontekstā Satversmes tiesai nav pamata apšaubīt arī to, ka finansēto stundu skaits ir pietiekams pienācīgai mazākumtautības valodas, kā arī etniskās un kultūras savdabības apguvei. Tāpat jāņem vērā arī tas, ka valsts pozitīvā pienākuma izpilde ir tieši saistīta ar valsts finansiālajām iespējām.

Pašvaldībām ir pienākums nodrošināt tieši minēto un ne mazāku mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas nodarbību apjomu – trīs akadēmiskās stundas nedēļā – ikvienam interesentam, ja valsts un pašvaldību izglītības iestādes pēc izglītojamo pieprasījuma ir izteikušas šādu vajadzību.

Vienlaikus valsts un pašvaldību izglītības iestādes var arī palielināt mazākumtautību izglītības saturam interešu izglītības ietvaros veltāmo stundu skaitu, īstenojot citas interešu izglītības programmas, piemēram, organizējot kora, deju, folkloras, mākslas, teātra un citas nodarbības. Ne Izglītības likums, ne Pirmsskolas izglītības vadlīnijas, ne valsts pamatizglītības standarts vai citi normatīvie akti neierobežo valsts un pašvaldību izglītības iestādes vairāku interešu izglītības programmu īstenošanā dažādos dienas laikos, kamēr vien šīs interešu izglītības programmas nerada nesamērīgu ietekmi uz obligātā satura apguvi. Piemēram, Rīgas Purvciema vidusskolas īstenoto interešu izglītības programmu piedāvājums papildus mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmai aptver arī citas ar mazākumtautību kultūru saistītas nodarbības (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 128. un 129. lp.*). Turklāt interešu izglītības nodarbībās, kurās tiek apvienotas vairākas nozares, izglītojamie var vienlaikus attīstīt dažādas prasmes, tostarp mazākumtautības valodas prasmi, kā arī dziļāk izprast mazākumtautības etnisko un kultūras savdabību. Piemēram, Satversmes tiesas sēdē lietā Nr. 2022-45-01 minēta iespēja apvienot krievu kultūras nodarbības ar keramikas elementiem (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-45-01 36.4. punktu*). Tādējādi arī interešu izglītības ietvaros ir iespējams mazināt izglītojamo slodzi, izmantojot caurviju prasmju pieeju.

Līdz ar to Satversmes tiesa secina, ka mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas īstenošanai noteiktais stundu skaits – trīs akadēmiskās stundas nedēļā – gan pirmsskolas izglītības, gan pamatizglītības, pakāpē ir uzskatāms par pietiekamu mazākumtautības valodas, kā arī etniskās un kultūras savdabības

pienācīgai apguvei, turklāt valsts un pašvaldību izglītības iestādes nav ierobežotas ar mazākumtautību saturu saistīta interešu izglītības piedāvājuma paplašināšanā.

17.5.2. Mazākumtautību interešu izglītības noteikumos nav noteikts, ka šīm interešu izglītības nodarbībām būtu jānotiek kādā konkrētā veidā un laikā, piemēram, katru nedēļu pēc vispārējās izglītības obligātā satura apguves. Tāpat valsts nav noteikusi vienotu laiku, kurā valsts un pašvaldību izglītības iestādēm jāuzsāk mācību process. Līdz ar to pedagogiem ir plašas iespējas pielāgot mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas īstenošanas veidu izglītojamo spējam un vajadzībām. Piemēram, Rīgas Purvciema vidusskolā tiek piedāvāta iespēja 1. klasē apmeklēt mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas nodarbības arī pirmās stundas laikā (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 130. un 131. lp.*). Mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas nodarbības var notikt arī no rīta, pirms vispārējās izglītības obligātā satura apguves.

Izglītojamo interesēm atbilstošākais interešu izglītības veids tiek izraudzīts izglītojamo, viņu vecāku vai likumisko pārstāvju un pedagoga sadarbības rezultātā (*sk. Ministru kabineta 2023. gada 29. augusta noteikumu Nr. 494 "Noteikumi par mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas paraugu un tās īstenošanas vadlīnijām" 3. punktu*).

Līdz ar to valsts ir nodrošinājusi pienācīgu laiku un izglītības iestāžu elastību mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas īstenošanai.

17.6. Pieteikumu iesniedzēji īpaši norādījuši uz to, ka šādas interešu izglītības programmas neesot piemērotas pirmsskolas vecuma bērniem.

Valsts finansētā mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programma ir pieejama ikvienam bērnam, kurš to vēlas apgūt, sākot no brīža, kad tiek uzsākta izglītības ieguve, proti, jau no pusotra gada vecuma (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-45-01 36.3.3. punktu*). Līdz ar to visā pirmsskolas izglītības posmā bērnam tiek nodrošinātas iespējas rotaļnodarbības veidā apgūt savu dzimto valodu, kā arī etnisko un kultūras identitāti.

Organizējot mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmu īstenošanu, jāņem vērā bērna vislabāko interešu prioritātes princips. Attiecīgajās nodarbībās izglītības iestādēm ir jānodrošina izglītojamo vecumam atbilstoša satura apguve. Kā izriet no pirmsskolas izglītības iestāžu prakses, šādas programmas balstās uz folkloru, pasakām un dziesmām (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 128. lp. un 6. sēj. 26. lp.*).

Turklāt no Vispārējās izglītības likuma un Izglītības likuma izriet, ka pirmsskolas izglītība atšķirībā no pārējām vispārējās izglītības pakāpēm nav daļa no formālās izglītības un tajā sasniedzamie mērķi ir noteikti tikai vispārīgi. Valsts nav regulējusi to, cik stundu dienā izglītojamiem katrā vecumposmā ir jāapgūst pirmsskolas izglītības programma. Tāpat nav regulēts arī konkrētajā vecumā obligāti apgūstamais pirmsskolas izglītības saturs. Ir noteikts vienīgi tas, kādām jābūt izglītojamā zināšanām tad, kad viņš absolvē pirmsskolas izglītības iestādi. Šā mērķa sasniegšanas veidu jeb katrā vecumposmā apgūstamo izglītības saturu un sasniedzamos rezultātus katrā no mācību jomām nosaka pati pirmsskolas izglītības iestāde, izstrādājot pirmsskolas izglītības programmu, kā arī pielāgojot tās īstenošanu izglītojamo spējām un vajadzībām. Tas nozīmē, ka šajā izglītības pakāpē pieļauta iespēja interešu izglītības nodarbības organizēt pat vairāku stundu garumā katru dienu, tās sadalot vairākos blokos un nodrošinot to mijiedarbību ar pamata programmas īstenošanu (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-45-01 32.4. punktu*). Šāda pieeja pirmsskolas izglītības obligātā satura īstenošanai un interešu izglītības programmu īstenošanai vēl jo vairāk pieļauj dažāda veida uz mazākumtautību identitāti vērstu interešu izglītības programmu īstenošanu. Vienīgais ierobežojums ir šādu interešu izglītības programmu sekundārais raksturs iepretim obligātajam saturam, kura īstenošana joprojām ir izglītības iestādes prioritāte (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-45-01 32.4. punktu*).

Līdz ar to valsts un pašvaldību izglītības iestādes var nodrošināt pirmsskolas izglītības programmas mijiedarbību ar mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmu, to īstenojot bērna vislabākajām interesēm atbilstošā veidā un laikā, kā arī papildinot izglītības procesu ar dažādām citām mazākumtautību interesēm atbilstošām interešu izglītības programmām.

17.7. Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka finanšu līdzekļi mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas īstenošanai būšot nodrošināti tikai uz pāris gadiem un tās turpināšana ilgtermiņā esot apdraudēta. Uz to norādījusi arī Konsultatīvā komiteja. Pieteikumu iesniedzēji norādījuši arī uz citiem organizatoriskiem izaicinājumiem programmas turpinātības kontekstā – ja valsts nesagatavos krievu valodas un literatūras pedagogus, tad ilgtermiņā nebūšot iespējams nodrošināt mazākumtautību interešu izglītības programmu īstenošanu izglītojamo dzimtajā valodā.

Izglītības likuma 47.³ pantā ir noteikts pašvaldības pienākums finansēt mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības

programmas, tās nošķirot no citām, tikai daļēji valsts finansētām interešu izglītības programmām. Tātad izglītojamā daļībai mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmā nav nepieciešams viņa vecāku vai likumisko pārstāvju līdzfinansējums. Turklāt šis pašvaldības pienākums nav ierobežots laikā. Līdz ar to valsts ir nodrošinājusi, ka īpaši izveidotā mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programma ir pieejama bez maksas jeb identiski pirmsskolas izglītības un vispārējās izglītības programmām valsts un pašvaldību izglītības iestādēs.

Turklāt Interesešu izglītības programmu finansēšanas kārtības noteikumi paredz papildu finansējumu 10 procentu apmērā no viena izglītojamā izmaksām, to pedagogu darba samaksai, kuri īsteno mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas izglītojamiem, kuri iepriekšējā mācību gadā apguvuši mazākumtautību izglītības programmas. Likumprojekta "Grozījumi Izglītības likumā" anotācijā norādīts, ka turpmāk Izglītības un zinātnes ministrija sadarbībā ar pašvaldībām izvērtēs faktisko pieprasījumu pēc šādām programmām. Augsta pieprasījuma gadījumā jautājums par papildu finansējuma piešķiršanu šādu programmu nodrošināšanai tikšot virzīts izskatīšanai Ministru kabinetā kārtējā gada un vidējā termiņa valsts budžeta likumprojektu sagatavošanas un izskatīšanas procesā kopā ar visu ministriju un centrālo valsts iestāžu iesniegtajiem prioritāro pasākumu pieteikumiem (*sk. likumprojekta Nr. 1519/Lp13 "Grozījumi Izglītības likumā" anotācijas 39. lpp.*). Arī tiesas sēdē Izglītības un zinātnes ministrija norādīja, ka pietiekama pieprasījuma gadījumā šāds finansējums mazākumtautību interešu izglītībai tiks nodrošināts arī turpmāk (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 71. lp.*).

Tātad iebildumi par to, ka finansējums mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmai netikšot nodrošināts ilgtermiņā, nav pamatoti.

Attiecībā uz to, ka mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmu īstenošanai trūkst pedagogu, Izglītības un zinātnes ministrija norādījusi, ka šo interešu izglītības nodarbību īstenošanai var tikt piesaistīti tie pedagogi, kuri līdz šim pasnieguši krievu valodu un literatūru vispārējās izglītības ietvaros (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 122. lp.*). Ņemot vērā tiesas sēdē izskanējušās norādes, ka šādu pedagogu skaits mērāms simtos, kā arī to mazākumtautību izglītības iestāžu pieredzi, kuras piesaistījušas vieslektoros no attiecīgās valsts (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 17. lp.*), Satversmes tiesa neuzskata, ka iebildums par pedagogu trūkumu būtu pamatots.

17.8. Nemot vērā visu iepriekš minēto, Satversmes tiesa secina, ka mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programma mazākumtautību izglītojamiem sniedz iespēju bez maksas izglītības procesā apgūt, saglabāt un attīstīt savu valodu, kā arī etnisko un kultūras savdabību. Šīs programmas īstenošanas kvalitāti nodrošina Ministru kabineta izstrādātā paraugprogramma un tās īstenošanas vadlīnijas. Mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmu īstenošanai atvēlētā elastība dod iespēju izraudzīties pie mazākumtautībām piederošo izglītojamo interesēm visatbilstošāko programmas satura apguves veidu.

Tāad mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmu īstenošana valsts un pašvaldību izglītības iestādēs pirmsskolas izglītības un pamatizglītības pakāpē pienācīgi nodrošina izglītojamo tiesības uz mazākumtautības valodas apguvi, kā arī etniskās un kultūras savdabības saglabāšanu un attīstīšanu.

17.9. Pieteikumu iesniedzēji norādījuši, ka mazākumtautības valodas apguve vispārējās izglītības procesā tikšot izbeigta tikai tādā gadījumā, ja mazākumtautības valoda ir krievu valoda, turpretī to valstu valodās, ar kurām noslēgti starpvalstu līgumi, kā arī Eiropas Savienības oficiālajās valodās vispārējās izglītības programmas joprojām varot tikt īstenotas.

Satversmes tiesa norāda, ka Satversmes 114. pantā kopsakarā ar 112. panta pirmo teikumu ietvertā valsts pozitīvā pienākuma nodrošināt mazākumtautībām pienācīgu iespēju apgūt, saglabāt un attīstīt savu valodu, kā arī etnisko un kultūras savdabību saturs attiecībā uz dažādām mazākumtautībām ar tām saistīto īpašo apstākļu dēļ var būt atšķirīgs. Jau iepriekš atzīts, ka izglītojamie, kas iegūst vispārējo izglītību valsts un pašvaldību izglītības iestādēs, citstarp padziļināti apgūstot kādu no Eiropas Savienības valstu valodām, nav salīdzināmi ar izglītojamajiem, kas vēlētos iegūt izglītību mazākumtautības valodā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 21.2. punktu un 2024. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-45-01 34.2. punktu*). Savukārt, salīdzinot Latvijā dzīvojošās mazākumtautības, secināms, ka tās visas, izņemot krievu mazākumtautību, padomju okupācijas laikā tika nostādītas faktiski nelabvēlīgā situācijā. Citstarp Rēzeknes valsts poļu ģimnāzijas pārstāve tiesas sēdē norādīja, ka padomju okupācijas laikā neesot bijis iespējams apgūt poļu valodu, jo neesot bijis poļu izglītības iestāžu (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 19. un 20. lp.*).

Ar mērķi novērst faktisko nevienlīdzību un aizsargāt tās Latvijā dzīvojošās mazākumtautības, kuru valoda, kultūra un etniskā savdabība ir apdraudēta, valsts var veikt noteiktus pozitīvus pasākumus, kas izpaužas kā tiesības licencēšanas procesā apstiprinātās vispārējās

izglītības programmās iekļaut noteiktus citās valodās pasniedzamus mācību priekšmetus (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-45-01 34.2. punktu*). Valstij nav pienākuma attiecināt šādu pozitīvā pienākuma izpildi arī uz tām mazākumtautībām, kuras ilgstoši atradušās faktiski privileģētos apstākļos.

18. Secīgi Satversmes tiesai jānoskaidro, vai valsts un pašvaldību izglītības iestādēs pirmsskolas izglītības un pamatzglītības pakāpē pie mazākumtautībām piederošām personām ir nodrošināts tāds izglītības process, kas atbilst izglītības pieejamības, pieņemamības un pielāgošanas principiem.

Atbilstoši iepriekš spēkā bijušajam regulējumam valsts un pašvaldību izglītības iestādēs pirmsskolas izglītības un pamatzglītības pakāpē vispārējo izglītību mazākumtautību izglītības programmu ietvaros bija iespējams iegūt bilingvāli, tas ir, valsts valodā un mazākumtautības valodā. Apstrīdētās normas atbilstoši likumu pārejas noteikumos noteiktajai pakāpeniskajai to spēkā stāšanās kārtībai līdz 2025. gada 1. septembrim izbeidz šo sistēmu. Tādējādi vispārējās izglītības obligātais saturs pirmsskolas izglītības pakāpē un pamatzglītības pakāpē noteiktās klašu grupās jau šobrīd ir apgūstams tikai valsts valodā. Tāpat mazākumtautības valoda un kultūra kā mācību priekšmets noteiktās klašu grupās vairs netiek, bet citās – atbilstoši likumu pārejas noteikumiem drīzumā vairs netiks apgūts. Līdz 2025. gada 1. septembrim vispārējās izglītības obligātā satura ietvaros atbilstoši valsts pamatzglītības standartam kā mācību priekšmetu no 4. klases iespējams izvēlēties krievu valodu.

Vairāki Pieteikumu iesniedzēji jau veselu mācību gadu ir izglītojušies atbilstoši apstrīdētajām normām, bet attiecībā uz pārējiem apstrīdētās normas stāsies spēkā tikai pēc noteikta laika.

Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka apstrīdēto normu dēļ kritīšoties pie mazākumtautībām piederošo izglītojamo saņemtais izglītības kvalitāte. Uz to norādot pēdējo 10 gadu centralizēto eksāmenu rezultāti, kuros atspoguļojoties iepriekšējās izglītības valodas reformas ietekme, un kuri liecinot par to, ka mācību priekšmetu pasniegšana valsts valodā ir pasliktinājusi šo priekšmetu apguves kvalitāti. Tāpat pedagogu trūkuma dēļ nebūšot iespējams kvalitatīvi īstenot atbalsta pasākumus pārejai uz izglītību valsts valodā. Pieteikumu iesniedzēji argumentējuši nepieciešamību bērniem ar speciālām vajadzībām nodrošināt individualizētu atbalstu viņu dzimtajā valodā un norādījuši, ka apstrīdēto normu dēļ arī logopēda pakalpojumi bērniem turpmāk tikšot sniegti tikai valsts valodā un tādējādi netikšot novērsti bērnu valodas traucējumi mazākumtautības valodā. Logopēda pakalpojuma saņemšana dzimtajā valodā esot īpaši nozīmīga izglītojamiem ar speciālām vajadzībām.

Savukārt Saeima norādījusi, ka ar apstrīdētajām normām izglītības kvalitāte netikšot pasliktināta. Izglītības politika ilgstoši esot veidota tā, lai mazākumtautību izglītības programmas saturu apguvē pakāpeniski tiktu paplašināts valsts valodas lietojums. Tāpat esot jāņem vērā, ka izglītojamiem ir tiesības saņemt individualizētu un personalizētu atbalstu valsts valodas apguvei.

Tāpēc Satversmes tiesa pārbaudīs, vai ir izveidota izglītības kvalitātes nodrošināšanas un kontroles sistēma.

18.1. Satversmes tiesa spriedumā lietā Nr. 2022-45-01, kā arī šajā spriedumā jau ir secinājusi, ka ar 2018. gada Grozījumiem Izglītības likumā noteiktā valsts valodas un mazākumtautības valodas lietojuma proporcija vispārējās izglītības procesā pie mazākumtautībām piederošām personām nenodrošināja pienācīgu valsts valodas prasmi. Ir konstatēts, ka 2019. gadā 20 procenti aptaujāto pie mazākumtautībām piederošo personu vecumā no 18 līdz 34 gadiem atzinušas, ka latviešu valodu ir apguvušas tikai pamatprasmes līmenī vai zina to vāji. Tāpat konstatēts, ka pirmsskolas vecuma bērnu latviešu valodas prasmes nav pietiekamas, turklāt tieši tajos gadījumos, kad apmeklētas pirmsskolas izglītības grupas ar ikdienā dominējošu krievu valodu (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-45-01 34.1. punktu un 36.3.1. punktu un pētījumu "Pirmsskolēnu latviešu valodas apguves rezultāti Latvijā: Kurzemē, Rīgā un Latgalē. Latviešu valodas apguve", Liepājas Universitāte, 2021; sk. arī likumprojekta Nr. 1519/Lp13 "Grozījumi Izglītības likumā" anotācijas 6.–7. un 10.–11. lpp.*).

Satversmes tiesas lietā Nr. 2022-45-01 pieaicinātās personas atzinušas, ka valodas apguvi vislabāk nodrošina tās vienota un mērķtiecīga lietošana izglītības procesā. Piemēram, *Dr. paed.* Ieva Margeviča-Grinberga vērta uzmanību uz pētījumiem par to, ka pie mazākumtautībām piederoši izglītojamie valodu labāk apgūst tad, ja tajā konsekventi runā ik dienu skolas vidē. Arī *Dr. psych.* Anika Miltuze norādīja, ka bērniem vispiemērotākā ir izglītība vienā – valsts – valodā un tieši šādā veidā bērni var izvairīties no divu valodu kodu jaukšanas un grūtībām ar mācību saturu apguvi (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-45-01 33.2. punktu*). *Dr. psych.* Anikas Miltuzes viedoklim izskatāmajā lietā piekritis arī Rīgas Stradiņa universitātes Psihiatrijas un narkoloģijas katedras docētājs, Bērnu psihiatrijas klīnikas vadītājs, Pusaudžu resursu centra attīstības vadītājs *Dr.med.* Ņikita Bezborodovs (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 76. un 77. lp.*). Tādējādi pirms apstrīdēto normu spēkā stāšanās pastāvošās mazākumtautību izglītības programmas, atbilstoši kurām vispārējās izglītības saturu katrā izglītības pakāpē noteiktās proporcijās bija iespējams apgūt bilingvāli, nevarēja pienācīgi nodrošināt valsts valodas apguvi.

Šo secinājumu apstiprinājusi Izglītības un zinātnes ministrija, norādot, ka šobrīd daudzi no mazākajiem bērniem vecumā no pusotra gada līdz trim gadiem veiksmīgi runā divās valodās, savstarpēji nošķirot mājās un izglītības iestādē izmantojamās valodas (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-45-0133.2. punktu*). Arī Rīgas Purvciema vidusskolas pārstāve tiesas sēdē uzsvēra, ka šajā mācību gadā izglītojamie esot labāk sagatavoti mācību uzsākšanai 1. klasē (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 128. lp.*).

Ņemot vērā pieaicināto personu viedokļus par valsts valodas prasmes attīstību veicinošiem apstākļiem, secināms, ka apstrīdētās normas nodrošina bērna attīstībai un valodas apguvei visatbilstošāko izglītību.

18.2. Pieteikumu iesniedzēji norādījuši uz pēdējo 10 gadu centralizēto eksāmenu rezultātiem, kuri atspoguļojot to, ka mācību priekšmetu pasniegšana valsts valodā ir pasliktinājusi šo priekšmetu apguves kvalitāti. Tomēr Satversmes tiesa nav konstatējusi šā Pieteikumu iesniedzēju argumenta pamatojumu. Eksāmenu rezultātu atšķirības var izrietēt no dažādiem iemesliem, tostarp eksāmenu satura un vērtēšanas kritēriju izmaiņām, kā arī citiem aspektiem, un iespējamā korelācija starp izglītības valodas reformas īstenošanas laikposmu un šādām rezultātu svārstībām neliecina par reformas negatīvu ietekmi uz izglītojamo saņemtās izglītības kvalitāti.

Izglītības kvalitāti pilnvērtīgi novērtēt ir iespējams tikai tad, kad faktori, kas varētu šo kvalitāti ietekmēt, ir pastāvējuši noteiktu laiku (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 19. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-20-03 14.4. punktu*). Arī Valsts izglītības satura centrs tiesas sēdē norādīja, ka sākotnēji uz kādu laiku esot iespējama konkrētu mācību priekšmetu apguves rezultātu pasliktināšanās. Tomēr vajagot ņemt vērā to, ka izglītības reforma tiek ieviesta pakāpeniski. Pāreju uz izglītību valsts valodā 2023. gada 1. septembrī uzsākuši 1., 4. un 7. klašu izglītojamie. Šo izglītojamo sasniegtie rezultāti būšot redzami laikā, kad viņi mācīsies 3., 6. un 9. klasē (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 126. un 127. lp.*).

Satversmes tiesa lietā Nr. 2022-45-01 norādījusi uz Izglītības un zinātnes ministrijas veiktajiem un plānotajiem pasākumiem pārejas uz vispārējās izglītības ieguvī valsts valodā kontrolei un secinājusi, ka valsts ir izveidojusi sistēmu ikgadējai un pastāvīgai kvalitātes kontrolei un uzraudzībai, kā arī iepriekšējās izglītības ieguves valodas reformas rezultātu izvērtēšanai. Proti, ar 2021. gada 8. aprīļa likumu "Grozījumi Izglītības likumā" Izglītības un zinātnes ministrijai tika uzlikts pienākums sagatavot ikgadēju izglītības kvalitātes novērtējuma ziņojumu un iesniegt to apstiprināšanai Ministru kabinetam. Savukārt Izglītības kvalitātes

valsts dienestam noteikts pienākums izstrādāt vadlīnijas izglītības kvalitātes nodrošināšanai, sniegt ieteikumus izglītības kvalitātes pilnveidei, kā arī organizēt izglītības kvalitātes datu ieguvu un analīzi (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-45-01 36.1.1. punktu*).

Likumprojekta "Grozījumi Izglītības likumā" anotācijā norādīts, ka tiesiskā regulējuma praktiskā īstenošana tiks vērtēta pētījuma "Valsts valodas situācija Latvijā: 2021–2027" ietvaros. Tāpat plānots veikt 9. klases centralizētā eksāmena latviešu valodā rezultātu izvērtējumu, analizējot izglītojamo iepriekšējo izglītības pieredzi. Paredzēts, ka, sākot ar 2025./2026. mācību gadu, vienu reizi divos mācību gados tiks veikta izglītojamo snieguma diagnosticējoša vērtēšana, izmantojot Valsts izglītības satura centra izstrādātus tekstpratības monitoringa darbus 3. un 6. klasē, lai novērtētu izglītojamo valsts valodas prasmi un monitorētu pamatzglītības pirmā posma izglītojamo valsts valodas prasmes izaugsmes dinamiku ilgtermiņā.

Līdz ar to secināms, ka Izglītības un zinātnes ministrija sekos līdzi tam, kā izglītojamie apgūst valsts valodu, un veiks šā procesa uzraudzību, lai novērtētu izglītojamo valsts valodas prasmes ilgtermiņā. Tomēr izglītības procesa kvalitātes sekmēšanas labad būtu nepieciešams, lai Izglītības un zinātnes ministrija ne tikai uzraudzītu to, kā izglītojamie apgūst valsts valodu, bet arī pārraudzītu izglītojamo sekmes citos mācību priekšmetos, vērtējot to, kā pāreja uz izglītību valsts valodā ilgtermiņā ietekmējusi citu mācību priekšmetu apguvi.

Tāpat Satversmes tiesa ņem vērā to, ka vienlaikus ar apstrīdēto normu pieņemšanu Izglītības likuma 48. pants tika papildināts ar 5.¹ daļu šādā redakcijā: "Strādāt par pedagogu ir tiesības personai, kura prot un lieto valsts valodu normatīvajos aktos noteiktajā profesionālā un amata pienākumu veikšanai nepieciešamajā apjomā. [...]", bet šā panta septītā un astotā daļa nosaka rīcību gadījumā, ja Valsts valodas centrs konstatē, ka pedagoga valsts valodas zināšanas nav pietiekamas. Kaut arī jau kopš 1999. gada pedagogiem un kopš 2013. gada pirmsskolas izglītības iestāžu darbiniekiem (pedagoga palīgiem) valsts valoda bija jāprot augstākajā līmenī (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 19. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-20-03 14.5. punktu*), minētie grozījumi paredz šo prasību mērķtiecīgāku piemērošanu, veicinot kvalitatīvas izglītības nodrošināšanu valsts valodā ikkatram izglītojamam.

Papildus tam līdztekus ar apstrīdēto normu pieņemšanu likumdevējs Izglītības likuma 55. pantu papildināja ar 2.¹ punktu, kas paredz izglītojamā tiesības saņemt individualizētu un personalizētu atbalstu valsts valodas prasmes apguvei, bet Vispārējās izglītības likuma 20. pantu

ar trešo daļu un 30. pantu ar astoto daļu, kas paredz izglītības iestāžu, kuras īsteno pirmsskolas izglītības programmas, un izglītības iestāžu, kuras īsteno pamatizglītības programmas, pienākumu sniegt šādu atbalstu (*sk. 2022. gada 29. septembra likuma "Grozījumi Izglītības likumā" 10. pantu un 2022. gada 29. septembra likuma "Grozījumi Vispārējās izglītības likumā" 2. un 4. pantu*). Atbilstoši bērna vislabāko interešu prioritātes principam minētās tiesību normas kopsakarā ar apstrīdētajām normām interpretējamas tādējādi, ka ikvienam bērnam atkarībā no viņa vajadzībām jābūt nodrošinātam jēgpilnam un reālam atbalstam valsts valodas prasmes apguvei. Šajā ziņā liela nozīme ir pedagoga prasmei izglītības procesā izmantot atbilstošas pedagoģiskās metodes (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-45-01 36.1.3. punktu*).

Kā norādījusi Izglītības un zinātnes ministrija, šāds atbalsts var tikt sniegts dažādās formās, piemēram, kā individuālais mācību plāns, piemēroti mācību materiāli, dažādi tehnoloģiskie risinājumi, individuāls darba temps, atbalstoša mācību vide, atbalsta personāla pastiprināta iesaiste, vecāku līdzdalība un citi (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 143. lp.*). Tāpat pedagogi palīgmateriālu izveidei var izmantot Izglītības un zinātnes ministrijas sagatavotos un tiešsaistē pieejamos resursus (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 147. lp.*).

Tādējādi ir paredzēts, ka valsts un pašvaldību izglītības iestādes pirmsskolas izglītības un pamatizglītības pakāpē sniedz nepieciešamo papildu atbalstu valsts valodas prasmes apguvei tiem izglītojamiem, kuriem tas nepieciešams.

Līdz ar to Satversmes tiesa secina, ka valsts ir izveidojusi mehānismus pie mazākumtautībām piederošu izglītojamo, tostarp arī to izglītojamo, kurus apstrīdētās normas skars vēlāk, saņemtās izglītības kvalitātes nodrošināšanai un kontrolei.

18.3. Pieteikumu iesniedzēji norādījuši, ka pedagogu trūkuma dēļ nebūšot iespējams kvalitatīvi īstenot atbalsta pasākumus pārejai uz izglītību valsts valodā. Tomēr tiesas sēdē Pieteikumu iesniedzēji nesniedza papildu informāciju par to, ka šobrīd valsts un pašvaldību izglītības iestādēs nebūtu pietiekami daudz tādu pedagogu, kuri varētu izglītojamiem sniegt atbalstu valsts valodas apguvē. Uz šādu izaicinājumu nenorādīja neviena no pieaicinātajām izglītības iestādēm.

Satversmes tiesa ņem vērā Izglītības un zinātnes ministrijas norādi, ka valsts piešķirtais papildu finansējums tostarp valsts un pašvaldību izglītības iestādēs ir jāvis nodrošināt pedagogu palīgu piesaisti. Šīs personas palīdzot bērniem pārvarēt sociālemocionālas grūtības, veidojot savstarpējas uzticības attiecības un veicinot valsts valodas apguvi pozitīvā vidē, bet pagarinātās dienas grupās nodrošinot individuālu pieeju

skolēniem ārpus mācību stundām, sniedzot atbalstu mācību satura apguvē un īpaši palīdzot gadījumos, kad vecākiem valsts valodas prasmju nepietiekamības dēļ ir ierobežotas iespējas sniegt saviem bērniem atbalstu mācībās (*sal. sk. Satversmes tiesas 2024. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-45-01 33.2. punktu*).

Tāpat Izglītības un zinātnes ministrija norādījusi uz citiem atbalsta pasākumiem pārejai uz mācībām valsts valodā, tostarp mācību līdzekļu nomaiņu un vadlīnijām pedagogu atbalstam darbā lingvistiski nevienlīdzīgā mācību vidē. Izveidotie materiāli esot paredzēti izmantošanai gan speciālās izglītības iestādēs, gan arī vispārējās izglītības iestādēs, kurās iekļauti izglītojamie ar speciālo izglītības programmu (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 143. un 144. lp.*). Lai gan dažas izglītības iestādes un pedagogi publiski ir izteikuši kritiku par šo mācību materiālu un metodikas pieejamību un lietošanas ērtumu, tiesas sēdē pieaicinātās izglītības iestādes apstiprināja, ka izmanto ministrijas piedāvātos resursus. Proti, Rīgas Purvciema vidusskolas pārstāve norādīja, ka pedagogi esot apmeklējuši kursus un citus pasākumus, lai sagatavotos pārejai uz izglītības nodrošināšanu valsts valodā, savukārt Rīgas 224. pirmsskolas izglītības iestādes pārstāve uzsvēra, ka izglītības iestāde esot saņēmusi metodiskos materiālus, grāmatas, kā arī papildu finansējumu digitālo mācību līdzekļu iegādei pārejai uz izglītību valsts valodā (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 138. lp. un 6. sēj. 17. lp.*).

Papildus tam Izglītības un zinātnes ministrija norādījusi, ka pedagogiem ir pieejams Konsultatīvās padomes mentoru atbalsts, kas citstarp nodrošināts tiešsaistes semināru veidā. Šajos semināros piedalījušies vairāk nekā 2000 pirmsskolas pedagogu, izglītības iestāžu vadības pārstāvju un metodiķu. Semināru ietvaros sniegtas arī individuālas konsultācijas (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 147. lp.*).

Līdz ar to Satversmes tiesa secina, ka valsts šajā aspektā ir nodrošinājusi pie mazākumtautībām piederošajiem izglītojamiem pieejamu un pieņemamu izglītību. Ar individualizētu un personalizētu atbalstu valsts valodas apguvei tiek nodrošināta pielāgošanās izglītojamā vajadzībām.

Ņemot vērā visu iepriekš minēto, kā arī to, ka no apstrīdēto normu spēkā stāšanās brīža attiecībā tikai uz vienu no izglītojamo grupām ir pagājis viens mācību gads, bet attiecībā uz citām izglītojamo grupām apstrīdētās normas vēl tikai stāsies spēkā, Satversmes tiesai šobrīd nav pamata secināt, ka apstrīdētās normas izraisītu izglītības kvalitātes kritumu. Tomēr Satversmes tiesa uzsver, ka valsts pienākums ikvienam nodrošināt kvalitatīvu izglītību ietver pienākumu pastāvīgi kontrolēt izglītības kvalitāti, efektīvi izmantojot valstī izveidoto izglītības procesa

kvalitātes kontroles mehānismu, lai konstatētu iespējamās izglītības kvalitātes izmaiņas, un pienākumu reaģēt uz negatīvām izmaiņām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 22.1. punktu*). No šā pienākuma izriet prasība ņemt vērā citu valsts iestāžu sniegtos ieteikumus, tostarp attiecībā uz pedagogu ataudzi un noturību profesijā. Nepārtrauktas izmaiņas izglītības sistēmā, neapmierinātība ar atalgojumu, neziņa par nākotni var apdraudēt pedagogu noturību profesijā (*sk. Latvijas Republikas Valsts kontroles 2024. gada 13. jūnija ziņojumu "Vai sagatavojam nepieciešamos pedagogus un rūpējamies par to noturību profesijā?"*. Pieejams: lrvk.gov.lv).

Valsts pienākums ir nodrošināt izglītības kvalitāti ilgtermiņā atbilstoši valsts ilgtspējas principam. Tiesību uz kvalitatīvu izglītību aizsardzībai personas var vērsties tiesībaizsardzības institūcijās.

18.4. Pieteikuma iesniedzējas personas M pārstāve Olga Loginova ir norādījusi uz to, ka pāreja uz vispārējās izglītības ieguvu tikai valsts valodā radot īpašus riskus bērniem ar speciālām vajadzībām. Šādiem bērniem atbalstu esot nepieciešams nodrošināt viņu dzimtajā valodā. Citstarp būtiska esot logopēdu pieejamība.

Atbilstoši pieteikumā norādītajai informācijai apstrīdētās normas personu M sāks skart 2025. gada 1. septembrī. Tomēr Satversmes tiesai jāpārbauda, vai pie mazākumtautībām piederošiem bērniem ar speciālām vajadzībām jau šobrīd tiek nodrošinātas tiesības uz Satversmei atbilstošu izglītību.

18.4.1. Atbilstoši Izglītības likuma 3. panta pirmajai daļai ikvienam ir tiesības uz kvalitatīvu un iekļaujošu izglītību. Bērnu tiesību aizsardzības likuma 11. panta pirmā daļa noteic, ka valsts nodrošina visiem bērniem vienādas tiesības un iespējas iegūt izglītību atbilstoši katra spējam.

Izglītības likuma 38. panta otrās daļas 2. punkts kā vienu no izglītības programmu īpašajiem veidiem nosaka speciālās izglītības programmu. Saskaņā ar šā likuma 42. panta pirmo daļu persona ar speciālām vajadzībām izglītības iestādē var iegūt speciālo izglītību, ja tai šajā iestādē ir nodrošinātas iespējas iegūt savam veselības stāvoklim un attīstības traucējuma raksturam atbilstošu izglītību. Speciālās izglītības programmas tiek īstenotas, ņemot vērā valsts izglītības standartā noteiktos vispārējās izglītības mērķus, uzdevumus un obligāto saturu, atbilstoši izglītojamo attīstības traucējumu veidam, spējam un veselības stāvoklim. Atbilstoši Ministru kabineta 2017. gada 13. jūnija noteikumiem Nr. 322 "Noteikumi par Latvijas izglītības klasifikāciju" tiek īstenoti deviņi speciālās izglītības programmas veidi.

Vispārējās izglītības likuma 53. pants regulē izglītojamo ar speciālām vajadzībām uzņemšanu vispārējās izglītības programmās. Citstarp šā

panta otrā daļa noteic, ka atbilstošu atbalsta pasākumu pieejamību izglītojamiem ar speciālām vajadzībām, kuri uzņemti vispārējās izglītības programmā, nodrošina izglītības iestāde. Izglītības iestāde katram tajā uzņemtajam izglītojamam ar speciālām vajadzībām izstrādā individuālu vispārējās izglītības obligātā satura apguves plānu. Ministru kabineta 2019. gada 19. novembra noteikumi Nr. 556 "Prasības vispārējās izglītības iestādēm, lai to īstenotajās izglītības programmās uzņemtu izglītojamus ar speciālām vajadzībām" nosaka prasības, kādas izvirzāmas vispārējās izglītības iestādēm, lai to īstenotajās pirmsskolas izglītības un vispārējās pamatzglītības programmās uzņemtu izglītojamus ar speciālām vajadzībām. Atbilstoši šo noteikumu 4. punktam izglītojamiem, kuriem nav pedagogiski medicīniskās komisijas atzinuma, bet ir konstatētas attīstības vai mācīšanās grūtības, izglītības iestādes atbalsta speciālisti veic attiecīgi pedagogisko vai psiholoģisko novērtējumu un sniedz atzinumu, kurā norāda ieteicamos atbalsta pasākumus. Iespējamie atbalsta pasākumi norādīti minēto noteikumu 1. pielikumā.

Izglītības un zinātnes ministrija norādījusi, ka speciālās izglītības programmas īstenošanas pamatā ir pedagogu un speciālistu mērķtiecīgs un padziļināts bērna spēju izvērtēšanas, izpētes un korekcijas darbs, lai izglītības programmu īstētu atbilstoši bērna spējām, attīstības līmenim, veselības stāvoklim, interesēm, individuālajai pieredzei un vajadzībām, sekmējot katra bērna individuālos sasniegumus (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 144. un 145. lp.*). Tāpat atbilstoši Izglītības un zinātnes ministrijas norādēm izglītojamie ar speciālām vajadzībām var saņemt atbalstu, tostarp valsts valodas apguvei, speciālās izglītības attīstības centros. Latvijā šobrīd darbojas 10 speciālās izglītības iestādes – attīstības centri, kas ir pieejami visos Latvijas plānošanas reģionos (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 151. lp.*).

18.4.2. Satversmes tiesa jau iepriekš secinājusi, ka valsts valodas apguve un lietošana ir viens no Latvijas izglītības sistēmas pamatprincipiem. Prasība pēc valsts valodas zināšanas caurvij visu izglītības sistēmu. Valsts valodas zināšanas ir nepieciešamas, lai indivīdam būtu iespēja nākotnē veiksmīgi iekļauties demokrātiskās sabiedrības dzīvē.

Arī pie mazākumtautības piederošam bērnam ar speciālām vajadzībām jābūt nodrošinātai iespējai apgūt valsts valodu. Pretējā gadījumā šāds bērns, kurš, beidzot izglītības iestādi, slikti zinātu vai nemaz nezinātu latviešu valodu, būtu pakļauts izstumtībai un izolācijai no sabiedrības (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 19. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-20-03 26.2. punktu*).

Pieaicinātā persona *Dr. med. Nikita Bezborodovs*, atsaucoties uz pētījumiem, norādījis, ka pieeja, atbilstoši kurai personas izglītības iestādē runā valsts valodā, nevis tajā pašā valodā, kurā runā ģimenē,

bērniem ar speciālām vajadzībām sākumposmā var aizkavēt valodu attīstību, bet ilgtermiņā neatstāj negatīvas sekas. Lai arī atšķirīgu valodu apgušanai izglītojamiem ar speciālām vajadzībām nepieciešams ilgāks laiks, jo viņi mācoties lēnāk, tomēr arī viņi laika gaitā apgūstot abas valodas (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 74. lp.*). Citstarp *Dr. med. Ņikita Bezborodovs* uzsvēris, ka viens no izglītības mērķiem ir tādu prasmju trenēšana, kuras veicina spēju kļūt par patstāvīgu sabiedrības locekli un funkcionēt sabiedrībā. Valsts valodas pārzināšana esot svarīga arī bērniem ar neiropsihiskās attīstības traucējumiem, jo palīdzot nodrošināt viņu patstāvīgu funkcionēšanu (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 76. lp.*).

No tā izriet, ka vispārējās izglītības nodrošināšana tikai valsts valodā ne tikai nekaitē izglītojamam ar speciālām vajadzībām, bet – tieši pretēji – ir tam īpaši nozīmīga. Valsts valodas apguve mazina pie mazākumtautībām piederōšu izglītojamo ar speciālām vajadzībām risku tikt izolētiem no sabiedrības un veicina viņu patstāvību.

18.4.3. Bērnam ar speciālām vajadzībām mācību satura apguvē var nākties pārvarēt dažāda veida izaicinājumus. Tāpēc izglītības procesā šādam bērnam ir jāpievērš īpaša uzmanība, citstarp ar individualizētiem atbalsta pasākumiem sekmējot zināšanu nostiprināšanos. Tas attiecas arī uz valsts valodas apguvi.

Tiesas sēdē Izglītības un zinātnes ministrija norādīja, ka arī logopēdiskais un psiholoģiskais atbalsts bērniem ar speciālām vajadzībām tiek nodrošināts valsts valodā, tādējādi veicinot viņu iekļaušanos sabiedrībā un vienkāršojot tālākās izglītības iespējas (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 102. lp.*). Šādam viedoklim pievienojusies arī Latvijas Logopēdu asociācijas valdes locekle *Dr. paed. Sarmīte Tūbele*, uzsverot, ka tad, ja bērnam – un vēl jo vairāk izglītojamam ar speciālām vajadzībām – ir mazs vārdu krājums vai izrunas problēmas, tad izglītības iestādei ar šo bērnu vajagot strādāt valsts valodā, lai stiprinātu šīs valodas apguvi un novērstu traucējumus (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 99. un 100. lp.*). Proti, arī citi izglītības procesā iesaistītie speciālisti veicina izglītojamā iekļaušanos valsts valodas vidē. Logopēda pakalpojumu sniegšana citā valodā nenodrošinātu šādu izglītojamo progresu valsts valodas apguvē. Turklāt izglītojamie joprojām var saņemt logopēda pakalpojumus citās valodās ārpus vispārējās izglītības iestādēm.

Izglītības un zinātnes ministrija ir sniegusi informāciju arī par mācību materiālu pieejamību bērnu ar speciālām vajadzībām izglītošanai. Pedagogiem mapē "Skola 2030" esot publiski pieejami metodiskie materiāli integrētai mācību satura apguvei un vieglās valodas materiāli darbam ar izglītojamiem, kuriem ir smagi garīgās attīstības traucējumi (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 146. lp.*). Izglītības iestāžu, kuras īsteno pirmsskolas izglītības programmu, tostarp speciālo pirmsskolas izglītības

programmu, vadītājiem, vadītāju vietniekiem, pedagogiem, izglītības pārvalžu speciālistiem pirmsskolas izglītības jautājumos esot organizēti vairāki mentoru vadīti tiešsaistes semināri metodiska atbalsta sniegšanai pārejā uz vienotu skolu. Tāpat izglītojamiem tiek nodrošināts atbalsts latviešu valodas apguvei, ja iepriekšējā mācību gadā tie apguvuši kādu no speciālajām mazākumtautību pirmsskolas izglītības programmām (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 147. lp*).

18.4.4. Satversmes tiesa atzīst, ka izglītības process, kas tiek pilnībā īstenots valsts valodā un ietver arī atbalsta pasākumus, bērniem ar speciālām vajadzībām nodrošina iekļaujošu un viņu interesēm atbilstošu izglītību. Tajā pašā laikā ar individuālo mācību plānu tiek nodrošināta izglītības procesa pielāgošana šāda bērna individuālajām vajadzībām. Turklāt pienākums nodrošināt bērniem ar speciālām vajadzībām individualizētu un personalizētu atbalstu valsts valodas apguvei valsts un pašvaldību izglītības iestādēs ir interpretējams kopsakarā ar Satversmes 110. pantā noteikto valsts pienākumu un šādu bērnu vislabākajām interesēm, kas noteiktos gadījumos, kad tas nepieciešams efektīvai valsts valodas apguvei, var ietvert arī dzimtās valodas lietojumu (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-45-01 36.1.3. punktu*).

Līdz ar to izglītības process atbilst izglītības pieejamības, pieņemamības un pielāgošanas principiem arī attiecībā uz mazākumtautību izglītojamiem ar speciālām vajadzībām.

19. Ņemot vērā visu iepriekš minēto, Satversmes tiesa secina, ka valsts ir izpildījusi savu pozitīvo pienākumu valsts un pašvaldību izglītības iestādēs pirmsskolas izglītības un pamatizglītības pakāpē nodrošināt pie mazākumtautībām piederošu personu interesēm atbilstošu izglītības procesu, kas ietver pienācīgas pie mazākumtautībām piederošu personu iespējas apgūt, saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību, kā arī atbilst izglītības pieejamības, pieņemamības un pielāgošanās principiem.

Līdz ar to apstrīdētās normas atbilst Satversmes 114. pantam kopsakarā ar 112. panta pirmo teikumu.

20. Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka viņiem bija radusies aizsargājama tiesiskā palāvēība uz to, ka izglītības process tiks īstenots atbilstoši 2018. gada izglītības reformai un ka tā būs pēdējā izglītības iestādēs īstenojamā valsts valodas lietojuma reforma. Šāda palāvēība viņiem esot radusies, balstoties arī uz Satversmes tiesas procesos lietās Nr. 2018-12-01 un Nr. 2018-22-01 izteiktajiem Saeimas, tiesībsarga, Izglītības un zinātnes ministrijas un citu personu viedokļiem.

Satversmes 1. panta tvērumā ietilpst tiesiskās pašāvības aizsardzības princips, kas aizsargā tādas tiesības, uz kuru īstenošanu personai varēja rasties likumīga, pamatota un saprātīga pašāvība. Tomēr tiesiskās pašāvības aizsardzības princips ietver arī to, ka personas reiz iegūtās tiesības var tikt grozītas likumīgā un tiesiskā veidā. Šis princips nedod pamatu ticēt, ka reiz noteiktā tiesiskā situācija nekad nemainīsies. Būtiski ir tas, ka šādā gadījumā likumdevējs nosaka saprātīgu pārejas periodu vai pienācīgu kompensāciju (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 16.2. punktu*).

Satversmes tiesa jau iepriekš ir atzinusi, ka izglītojamie vai viņu vecāki, izdarot izvēli par labu konkrētai izglītības iestādei, var ņemt vērā arī termiņu, uz kādu ir akreditēta konkrētā izglītības programma. Tātad izglītojamiem, uzsākot mācības konkrētās izglītības programmas ietvaros, var rasties aizsargājama tiesiskā pašāvība uz iespēju pabeigt mācības attiecīgajā izglītības pakāpē atbilstoši tam tiesiskajam regulējumam un izglītības programmai, kas bija spēkā attiecīgā līguma noslēgšanas brīdī, vai vismaz turpināt mācības atbilstoši šai izglītības programmai līdz tās akreditācijas termiņa beigām (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 24.1. punktu*).

Tāču tas pats par sevi nenozīmē, ka likumdevējs nebūtu tiesīgs ieviest izmaiņas tiesiskajā regulējumā, kas skar šīs izglītības programmas, ciktāl attiecīgās izmaiņas nerada būtisku ietekmi uz izglītības procesu, vai – ja izmaiņas atzīstamas par būtiskām – ir paredzēts saudzējošs pārejas regulējums.

Satversmes tiesa lietā Nr. 2022-45-01 pārbaudīja to, vai likumdevējs ir paredzējis saudzējošu pārejas periodu ar 2022. gada Grozījumiem Izglītības likumā pieņemtajai un apstrīdētajai likuma pārejas noteikumu 102. punkta pirmajai daļai, kas paredzēja, ka grozījumi attiecībā uz pirmsskolas izglītības vadlīniju un pamatizglītības programmas īstenošanu 1., 4. un 7. klasē stājas spēkā 2023. gada 1. septembrī. Minētajā lietā Satversmes tiesa secināja, ka pārejas periodā bija iespējams pienācīgi sagatavoties apstrīdēto nomu ietekmei un līdz ar to apstrīdētajā pārejas noteikumu 102. punkta pirmajā daļā paredzētā pāreja ir uzskatāma par atbilstošu tiesiskās pašāvības aizsardzības principam, tātad arī Satversmes 1. pantam (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-45-01 38. punktu*).

Pārējās ar 2022. gada Grozījumiem Izglītības likumā un 2022. gada Grozījumiem Vispārējās izglītības likumā ieviestās attiecīgo likumu pārejas noteikumu normas pāreju uz izglītības procesu valsts valodā attiecībā uz 2., 5. un 8. klasi paredz no 2024. gada 1. septembra, bet attiecībā uz 3., 6. un 9. klasi – no 2025. gada 1. septembra, tas ir, gadu un

divus gadus vēlāk nekā lietā Nr. 2022-45-01 apstrīdētās normas. Tādējādi vēl jo vairāk ir nodrošināta iespēja sagatavoties apstrīdēto normu ietekmei. Turklāt Pieteikumu iesniedzēji nav norādījuši, kādus papildu pasākumus viņi būtu vēlējušies veikt tad, ja apstrīdētās normas stātos spēkā vēlāk.

Tādējādi apstrīdētās normas atbilst tiesiskās palāvības aizsardzības principam un līdz ar to arī Satversmes 1. pantam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt 2022. gada 29. septembra likuma "Grozījumi Izglītības likumā" 1., 5., 6. un 12. pantu, ciktāl ar to likuma pārejas noteikumi papildināti ar 102. punktu, un 2022. gada 29. septembra likuma "Grozījumi Vispārējās izglītības likumā" 4. panta pirmo daļu un 6. pantu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 112. panta pirmajam teikumam un 114. pantam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums pasludināts Rīgā 2024. gada 12. jūlijā.

Spriedums stājas spēkā tā pasludināšanas brīdī.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2024. gada 4. aprīlī

lietā Nr. 2023-27-03

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Jautrīte Briede,

pēc SIA "Olympic Casino Latvia", SIA "ALFOR" un SIA "JOKER LTD" konstitucionālajām sūdzībām,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 3. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2024. gada 5. marta tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Rīgas teritorijas plānojuma teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu, kas apstiprināti ar Rīgas domes 2021. gada 15. decembra saistošajiem noteikumiem Nr. 103 "Rīgas teritorijas izmantošanas un apbūves saistošie noteikumi", 6.8. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam, otrajam un trešajam teikumam".

Konstatējošā daļa

1. 2021. gada 15. decembrī Rīgas dome pieņēma lēmumu Nr. 1091 "Par Rīgas teritorijas plānojuma apstiprināšanu" un izdeva saistošos noteikumus Nr. 103 "Rīgas teritorijas izmantošanas un apbūves saistošie noteikumi" (turpmāk – Saistošie noteikumi Nr. 103), ar kuriem tika apstiprināti Rīgas teritorijas plānojuma (turpmāk – Plānojums) teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi (turpmāk – Apbūves noteikumi) un grafiskā daļa, un tie stājās spēkā 2021. gada 22. decembrī.

Apbūves noteikumu 6.8. punkts (turpmāk – apstrīdētā norma) noteic, ka visā teritorijā ir aizliegts organizēt azartspēles un sniegt attiecīgos azartspēļu pakalpojumus (turpmāk arī – organizēt azartspēles) kazino, spēļu zālēs, bingo zālēs, kā arī totalizatora vai derību likmju pieņemšanas vietās, izņemot, ja šādas azartspēļu organizēšanas vietas atrodas četru vai piecu zvaigžņu viesnīcās.

Ar Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra (turpmāk – ministrs) 2022. gada 22. marta rīkojumu Nr. 1-2/2224 tika apturēta Saistošo noteikumu Nr. 103 darbība. Savukārt ar ministra 2023. gada 15. februāra rīkojumu Nr. 1-2/915 tika atcelts 2022. gada 22. marta

rīkojums Nr. 1-2/2224 un attiecīgi tika atjaunota Saistošo noteikumu Nr. 103 darbība.

2. Satversmes tiesā tika ierosinātas trīs lietas par apstrīdētās normas satversmību:

1) 2023. gada 30. maijā pēc SIA "Olympic Casino Latvia" pieteikuma tika ierosināta lieta Nr. 2023-27-03 "Par Rīgas teritorijas plānojuma teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu, kas apstiprināti ar Rīgas domes 2021. gada 15. decembra saistošajiem noteikumiem Nr. 103 "Rīgas teritorijas izmantošanas un apbūves saistošie noteikumi", 6.8. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajam, otrajam un trešajam teikumam";

2) 2023. gada 5. jūnijā pēc SIA "ALFOR" pieteikuma tika ierosināta lieta Nr. 2023-29-03 "Par Rīgas teritorijas plānojuma teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu, kas apstiprināti ar Rīgas domes 2021. gada 15. decembra saistošajiem noteikumiem Nr. 103 "Rīgas teritorijas izmantošanas un apbūves saistošie noteikumi", 6.8. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam";

3) 2023. gada 8. jūnijā pēc SIA "JOKER LTD" pieteikuma tika ierosināta lieta Nr. 2023-30-03 "Par Rīgas teritorijas plānojuma teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu, kas apstiprināti ar Rīgas domes 2021. gada 15. decembra saistošajiem noteikumiem Nr. 103 "Rīgas teritorijas izmantošanas un apbūves saistošie noteikumi", 6.8. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajam, otrajam un trešajam teikumam".

Lai veicinātu šo lietu vispusīgu un ātru izskatīšanu, tās saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 22. panta sesto daļu tika apvienotas vienā lietā. Apvienotajai lietai Nr. 2023-27-03 piešķirts nosaukums "Par Rīgas teritorijas plānojuma teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu, kas apstiprināti ar Rīgas domes 2021. gada 15. decembra saistošajiem noteikumiem Nr. 103 "Rīgas teritorijas izmantošanas un apbūves saistošie noteikumi", 6.8. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam, otrajam un trešajam teikumam".

3. Pieteikumu iesniedzēji – SIA "Olympic Casino Latvia", SIA "ALFOR" un SIA "JOKER LTD" (turpmāk arī – pieteikumu iesniedzēji) – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. pantam un 105. panta pirmajam, otrajam un trešajam teikumam.

3.1. Pieteikumos ietvertie prasījumi un juridiskais pamatojums zināmā mērā atšķiras, tomēr pēc būtības ir līdzīgi un balstīti galvenokārt uz vieniem un tiem pašiem apsvērumiem. Tādēļ visu pieteikumu iesniedzēju norādītie apsvērumi tiks atspoguļoti kā vienota argumentācija.

3.2. Pieteikumu iesniedzēju saimnieciskās darbības joma esot azartspēles un derības. Pamatojoties uz Izložu un azartspēļu uzraudzības inspekcijas izsniegtajām azartspēļu organizēšanas licencēm, tiem ir atvērtas vairākas azartspēļu organizēšanas vietas Rīgas valstspilsētas administratīvajā teritorijā (turpmāk arī – Rīgas teritorija). Tāpat pieteikumu iesniedzējiem esot izdotas pašvaldības atļaujas organizēt azartspēles Rīgas teritorijā. Tiem esot radusies tiesiskā palāvība uz iespējamību ilgtermiņā organizēt azartspēles un ieguldīt līdzekļus šajā komercdarbības veidā konkrētajā administratīvajā teritorijā. Taču ar apstrīdēto normu esot ieviests absolūts aizliegums organizēt azartspēles pašvaldības teritorijā, izņemot četru un piecu zvaigžņu viesnīcas.

Apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums neesot noteikts ar likumu. Neviena normatīvais akts neparedzot pašvaldības tiesības ierobežot azartspēļu pakalpojumu sniegšanu plašākā izpratnē. Azartspēļu un izložu likuma (turpmāk – Azartspēļu likums) mērķis neesot aizliegt azartspēļu organizēšanu visā pašvaldības teritorijā, bet gan nodrošināt sabiedrības interešu aizsardzību, kā arī noteikt kārtību, kādā azartspēļu organizēšana ir atļauta, proti, kārtību, kādā komersanti, kas organizē azartspēles, veic attiecīgo komercdarbību. Rīgas dome apstrīdētās normas nepieciešamību esot pamatojusi ar Tieslietu ministrijas viedokli, kas esot pretrunā gan ar Azartspēļu likuma regulējuma mērķi un Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas viedokli, gan ar to, uz ko norādījušas vairākas valsts pārvaldes iestādes, proti, ka Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punkts un 42. panta desmitā daļa nepiešķir pašvaldībai tiesības noteikt pilnīgu azartspēļu organizēšanas aizliegumu visā tās teritorijā.

Pieņemot Plānojumu, pašvaldība nedrīkstot rīkoties patvaļīgi, tās rīcībai vajagot būt balstītai pamatos un racionālos apsvērumos. Likumdevējs pašvaldībai esot piešķīris tiesības noteikt papildu ierobežojumus attiecībā uz azartspēļu nozari īpašos izņēmuma gadījumos, ja azartspēļu organizēšana konkrētajā teritorijā rada būtisku kaitējumu valsts un attiecīgās administratīvās teritorijas iedzīvotāju interesēm. Ierobežojumam vajagot būt nevis vispārīgam, bet pietiekami precīzi pamatotam ar konkrētās teritorijas apstākļiem. Pirms pašvaldība nosaka vietas un teritorijas, kurās organizēt azartspēles nav atļauts, tai esot jāveic individuāls izvērtējums attiecībā uz katru no šīm vietām un teritorijām. Rīgas dome šādu individuālu izvērtējumu attiecībā uz katru konkrēto vietu un teritoriju, kurā aizliegums noteikts, neesot veikusi. Tādējādi tā neesot varējusi nonākt pie tiesiska un pamatota secinājuma, ka azartspēļu organizēšana varētu tikt aizliegta visā pašvaldības teritorijā.

Rīgas dome, izdodot apstrīdēto normu, neesot ievērojusi Teritorijas attīstības plānošanas likuma (turpmāk – Plānošanas likums) 3. pantā un

Attīstības plānošanas sistēmas likuma 5. pantā ietvertos teritorijas attīstības plānošanas principus. Azartspēļu likums nosakot decentralizētu pieeju azartspēļu organizēšanas jautājumiem, ļaujot pašvaldībai noteikt teritorijas, kurās šādas komercdarbības veikšana ir pieļaujama. Pašvaldībai esot rīcības brīvība teritorijas plānošanas jomā, taču šī brīvība esot izmantojama, ievērojot teritorijas plānošanas principus un samērojot dažādas intereses.

Teritorijas plānošanas procesā pašvaldībai esot jāvērtē visi apstākļi, tostarp sabiedrības intereses, indivīdu tiesības, ekonomiskās attīstības perspektīvas un vides prasības. Arī pieteikumu iesniedzēju ekonomiskās attīstības perspektīvas esot viena no interesēm, ko Rīgas domei vajagot ņemt vērā teritorijas plānošanas procesā.

Pašvaldība, izstrādājot teritorijas plānojumu, pakalpojuma sniegšanas ierobežojumus nevarot pamatot ar vispārīgu vērtību aizsardzību un sabiedrības vairākuma noliedzošu attieksmi pret azartspēļu organizēšanas vietām. Šādiem ierobežojumiem vajagot būt pamatotiem ar datiem, kas liecinātu par nepieciešamību ierobežot azartspēļu organizēšanu, citstarp izvērtējot azartspēļu organizēšanas vietu ietekmi uz pašvaldības budžetu un citiem faktoriem.

No Apbūves noteikumiem un Plānojuma paskaidrojuma raksta izrietot, ka pašvaldība ir uzņēmusies paternālistisku pieeju, aizliedzot konkrētu saimnieciskās darbības veidu. Šāda pieeja esot pretēja ilgtspējības principam, kas pieprasot, lai visas saistītās intereses tiek uztvertas kā vienlīdz svarīgas. Sabiedrības locekļiem esot tiesības izvēlēties, kur tie iegulda savus finanšu līdzekļus un pavada brīvo laiku. Pašvaldībai esot jāciena personu pašnoteikšanās brīvība, tostarp pat brīvība veikt, iespējams, paškaitējošas darbības. Komersantiem, kas spēj apmierināt šādas sabiedrības vajadzības, esot vienlīdz svarīga nozīme integrētas un līdzsvarotas teritorijas plānošanā.

Apstrīdētās normas izdošanā neesot ievērots labas likumdošanas princips. Pirmkārt, Rīgas dome neesot veikusi paredzēto regulējumu pamatojošus pētījumus, tā ietekmes un riska prognozēšanu. Rīgas dome esot pēc analogijas pārņēmusi skaidrojumu attiecībā uz Rīgas vēsturisko centru un tā aizsardzības zonas teritoriju (turpmāk – Rīgas vēsturiskais centrs), kas no aizsardzības perspektīvas esot nesalīdzināma teritorija. Otrkārt, Rīgas dome neesot ievērojusi Azartspēļu un izložu politikas pamatnostādnēs 2021.–2027. gadam, kas apstiprinātas ar Ministru kabineta 2021. gada 14. jūlija rīkojumu Nr. 509 "Par Azartspēļu un izložu politikas pamatnostādnēm 2021.–2027. gadam", (turpmāk – Pamatnostādnes) ietvertos rīcības virzienus, kas vērsti uz sabiedrības interešu un personu tiesību aizstāvību, mazinot ar azartspēlēm un izlozēm

saistītos riskus. Apstrīdētā norma neatbilstot Pamatnostādnēm, kurās neesot paredzēta virzība uz pilnīgu azartspēļu organizēšanas aizliegumu un attiecīga pilnvarojuma nodošanu pašvaldībām. Tādējādi pašvaldība esot nepamatoti atsaukusies uz Pamatnostādnēm kā vienu no dokumentiem, kas pamatojot apstrīdētajā normā noteikto aizliegumu. Treškārt, Rīgas dome neesot Plānojuma izstrādē iesaistījusi citas kompetentās iestādes un nozares ekspertus.

Tāpat Rīgas dome neesot ņēmusi vērā pieteikumu iesniedzēju iebildumus pret apstrīdēto normu, kas pausti tās izstrādes procesā. Tādējādi neesot ievērota Plānošanas likuma 4. pantā paredzētā sabiedrības līdzdalība teritorijas attīstības plānošanā.

Apstrīdētā norma neesot pietiekami skaidra. Tajā izmantotā terminoloģija esot nekonsekventa un radot iespēju dažādi definēt tajā ietvertu ierobežojumu. Atbilstoši apstrīdētajai normai azartspēļu organizēšana esot iespējama tikai četru un piecu zvaigžņu viesnīcās, un tādējādi azartspēļu organizēšana esot padarīta atkarīga no citām personām. Normatīvie akti neparedzot priekšnoteikumus jeb kritērijus četru vai piecu zvaigžņu viesnīcas statusa jeb kategorijas iegūšanai. Azartspēļu organizētāji nevarot kontrolēt viesnīcu atbilstību šādiem kritērijiem. Līdz ar to neesot iespējams saprātīgi plānot un paredzēt, kura viesnīca būs atbilstoša Apbūves noteikumu prasībām. Turklāt šāda pieeja nesamērīgi ierobežojot azartspēļu tirgus dalībnieku konkurenci.

Apstrīdētajā normā ietvertajam ierobežojumam esot legītīmi mērķi – aizsargāt cilvēka tiesības dzīvot labvēlīgā vidē, nodrošinot sabiedrības labklājību, kā arī cilvēka tiesības uz labvēlīgu kultūrvidi. Tādējādi pašvaldība esot nepamatoti atsaukusies uz Pamatnostādnēm kā vienu no dokumentiem, kas pamatojot apstrīdētajā normā noteikto aizliegumu. Tāda pašvaldības rīcība un saistošie noteikumi, ar kuriem nolūkā ierobežot iespējamās negatīvās azartspēļu sekas pēc būtības tiekot pilnībā aizliegta azartspēļu darbība visā pašvaldības teritorijā, esot pretēja Eiropas Savienības Tiesas judikatūrai. Arī atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrai tiesību uz īpašumu ierobežojumam acīmredzami trūkstot pamatojuma tad, ja piesauktā sabiedrības interese ir tikai šķietama un patiesībā nemaz nav mērķa to aizsargāt. Rīgas domes sniegtais pamatojums apstrīdētās normas izdošanai – sabiedrības vairākuma vēlmi aizsardzība – neesot saprātīgs un izvērst, bet tikai šķietams.

Ar apstrīdēto normu noteiktais pamattiesību ierobežojums neesot samērīgs un nesasniedzot tam izvirzītos mērķus. Azartspēļu organizēšanas vietu slēgšana novedīšot pie spēlētāju migrēšanas no spēļu zālēm uz interaktīvo vidi vai nelegālajām azartspēlēm, kur tie būšot pakļauti vēl augstākiem riskiem. Tādējādi azartspēļu organizēšanas vietu slēgšana

neesot efektīvs līdzeklis azartspēļu pieejamības ierobežošanai un neļaujot sasniegt izvirzīto mērķi. Neesot sociālas nepieciešamības noteikt papildu aizliegumu azartspēļu organizēšanai Rīgas teritorijā, jo azartspēļu organizēšana neradot būtisku kaitējumu valsts un attiecīgās administratīvās teritorijas iedzīvotāju interesēm. Latvijā sociālā nepieciešamība ierobežot azartspēļu darbību neesot lielāka kā citās Eiropas Savienības dalībvalstīs.

Apstrīdētā norma nosakot pilnīgi pretēju regulējumu tam, kāds vēsturiski pastāvējis Rīgas teritorijā. Rīgas dome neesot pietiekami pamatojusi, kādēļ tieši šobrīd bija nepieciešams šo regulējumu mainīt, jo faktiskie apstākļi Rīgas teritorijā neesot mainījušies. Rīgas domei esot piedāvāti alternatīvi, pamattiesības mazāk ierobežojoši līdzekļi, bet tie neesot vērtēti un esot noraidīti bez atbilstoša pamatojuma. Rīgas teritorija vispār atbilstot jebkuras pilsētas raksturojumam, un nepastāvot tādi konkrēti apstākļi, kas objektīvi pamatotu pašvaldības pieņemumu, ka azartspēļu organizēšana šajā teritorijā radītu būtisku kaitējumu valsts un attiecīgās pašvaldības iedzīvotāju interesēm.

Pieteikumu iesniedzēju tiesību ierobežojums esot nesamērojami lielāks par sabiedrības ieguvumu no tā. Azartspēļu ierobežošanas nepieciešamība nevarot tikt pamatota ar nepieciešamību aizsargāt atkarīgos spēlētājus. Gan Azartspēļu likums, gan Pamatnostādnēs ietvertie instrumenti jau nodrošinot konkrētās sabiedrības daļas aizsardzību.

4. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Rīgas dome – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 105. panta pirmajam, otrajam un trešajam teikumam, un lūdz izbeigt tiesvedību par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 1. pantam, bet vērtēt apstrīdētās normas atbilstību tiesiskās palāvēības principam kopsakarā ar Satversmes 105. pantu.

Azartspēļu organizētājiem jau no 2006. gada vajadzējis rēķināties ar to, ka pašvaldībai ir tiesības izvērtēt azartspēļu organizēšanas vietas pieļaujamību konkrētā teritorijā. Rīgas dome savu nodomu noteikt azartspēļu ierobežojumus esot publiski paudusi jau kopš 2019. gada. Turklāt apstrīdētā norma neradot tiešu, tūlītēju un negatīvu ietekmi uz pieteikumu iesniedzējiem. Tiesiskais regulējums paredzot gan to, ka pašvaldības lēmums par azartspēļu organizēšanas atļaujas atcelšanu zaudē spēku pēc pieciem gadiem, gan citus tiesiskos mehānismus personas tiesību aizsardzībai. Tātad spēkā esošais tiesiskais regulējums ļaujot komersantiem samazināt tiesību uz īpašumu ierobežojuma nelabvēlīgās sekas un nepārkāpjot tiesiskās palāvēības aizsardzības principu.

Azartspēļu organizēšanas ierobežojumi esot vērtējami atšķirīgi no cita veida tiesību uz īpašumu ierobežojumiem. Valsts varot aizliegt azartspēļu organizēšanu, ja šāds aizliegums tiek ieviests sistemātiski un

vienveidīgi. Arī citās Eiropas Savienības dalībvalstīs pastāvot būtiski azartspēļu organizēšanas ierobežojumi, un tas apstiprinot plašu un vispārēju azartspēļu ierobežojumu pieļaujamību.

Azartspēļu likums neparedzot tiešu aizliegumu pašvaldībai ierobežot azartspēļu organizēšanu visā tās teritorijā. Jautājumu par azartspēļu organizēšanas ierobežojumu noteikšanu likumdevējs esot nodevis pašvaldības kompetencē un politiskajā autonomijā, un tā sniedzoties līdz tādām apmēram, kas aptverot azartspēļu ierobežošanu visā pašvaldības administratīvajā teritorijā.

Rīgas domei neesot bijis pienākuma Plānojuma paskaidrojuma rakstā ietvert izvērtējumu par to, kā tieši katra konkrētā azartspēļu organizēšanas vieta rada būtisku sabiedrības interešu aizskārumu, jo apstrīdētā norma neesot individuāls administratīvais akts un uz to neesot attiecināmas Azartspēļu likuma 42. panta trešās daļas prasības. Teritorijas plānošanas process neapstrīdami esot vērsts uz ilgtermiņa attīstības vīzijas definēšanu un realizēšanu, pašvaldībai tajā esot plaša saturiskā rīcības brīvība un arī pienākums ievērot tai vietējo iedzīvotāju doto mandātu. Tādējādi pastāvot būtiskas atšķirības starp teritorijas attīstības plānošanas procesa ietvaros izdotu saistošo noteikumu un citu jomu saistošo noteikumu raksturu un pieņemšanas procedūru. Rīgas dome Plānojuma izstrādes procesā esot izvēlējusies īstenot tādu politiku, kas paredzot azartspēļu nozares orientāciju uz azartspēlēm kā eksporta precī.

Teritorijas plānojums tiekot izstrādāts, lielā mērā orientējoties uz nākotnes situāciju un iemiesojot konkrētās pašvaldības autonomas, stratēģiskas attīstības vīzijā balstītas izvēles. Rīgas dome esot ievērojusi labas likumdošanas principu, teritorijas plānošanas principus un nodrošinājusi sabiedrības līdzdalību.

Apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums esot piemērots lēģitīmā mērķa sasniegšanai. Pieļaujot azartspēļu organizēšanu tikai četru vai piecu zvaigžņu viesnīcās, personas tiekot pasargātas no plašas un brīvas pieejas spēļu zālēm un līdz ar to arī no potenciālas azartspēļu atkarības. Tādējādi apstrīdētā norma aizsargājot citu cilvēku tiesības uz veselību un finansiālo labklājību, kā arī pasargājot tos no azartspēļu nelabvēlīgās ietekmes. Apstrīdētās normas lēģitīmos mērķus nevarot sasniegt ar citiem, pieteikumu iesniedzēju pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Jebkādi citi risinājumi, kas mazinātu zemes azartspēļu pieejamību, neļautu lēģitīmos mērķus sasniegt tikpat efektīvi un tādā pašā kvalitātē kā apstrīdētā norma.

Visas sabiedrības ieguvums no azartspēļu organizēšanas ierobežojuma esot lielāks nekā individuāliem azartspēļu komersantiem nodarītās nelabvēlīgās sekas. Esot jāņem vērā tas, ka pieteikumu

iesniedzēji darbojas dažādos azartspēļu organizēšanas biznesa virzienos, tostarp organizē arī interaktīvās azartspēles. Turklāt, piemēram, SIA "ALFOR" esot četru zvaigžņu viesnīcas īpašniece un tai esot izsniegta atļauja organizēt azartspēles šīs viesnīcas telpās. Turklāt azartspēļu organizēšanas ierobežojums skarot tikai atsevišķus komersantus, bet ar leģitīmo mērķi aizsargātās tiesības un intereses esot būtiskas daudz plašākam personu lokam. Tātad azartspēļu organizēšanas ierobežojums esot sociāli nepieciešams.

5. Pieaicinātā persona – Saeima – norāda, ka pašvaldībai ir tiesības izdot saistošos noteikumus tikai likumos noteiktajos gadījumos un apjomā atbilstoši tai piešķirtajam pilnvarojumam. Primāri esot nepieciešams konstatēt nevis to, vai pašvaldībai ir noteikts *aizliegums*, bet gan to, vai pašvaldībai ir piešķirta *atļauja* jeb pilnvarojums apstrīdēto normu izdot. Pašvaldības tiesības lemt par azartspēļu nozares komercdarbības ierobežošanu tās administratīvajā teritorijā esot konkrētizētas Pašvaldību likuma 10. panta pirmās daļas 18. punktā, kas paredzot pašvaldības domes kompetenci lemt par azartspēļu organizēšanas vietu atļaušanu vai aizliegšanu pašvaldības administratīvajā teritorijā, kā arī Azartspēļu likuma 42. panta trešajā, sestajā un desmitajā daļā. Saeima uzskata, ka apstrīdētā norma ir skaidri formulēta, jo tā konkrēti nosaka aizlieguma tvērumu, proti, nosaka, ar kādiem atšķirīgi regulētiem komercdarbības veidiem – azartspēļu organizēšanu un azartspēļu pakalpojumu sniegšanu – nav atļauts nodarboties Rīgas teritorijā.

Pašvaldība esot tiesīga noteikt neierobežoti daudz tādu vietu un teritoriju, kurās azartspēles organizēt nav atļauts, turklāt šāds ierobežojums varot tikt attiecināts uz ikvienu pašvaldības vietu vai teritoriju, izņemot tās vietas, kurās saskaņā ar Azartspēļu likumā noteikto pašvaldības atļauja azartspēļu organizēšanas vietas atvēršanai nav nepieciešama. Satversmes tiesa jau esot interpretējusi Azartspēļu likuma 42. panta desmitajā daļā noteiktās pašvaldību tiesības izdot atsevišķus saistošos noteikumus, kuros minētas vietas un teritorijas, kur organizēt azartspēles nav atļauts. Pēc Saeimas ieskata, šīs atziņas pēc analogijas tieši tāpat varot tikt attiecinātas arī uz šādu vietu un teritoriju noteikšanu pašvaldības teritorijas plānojumā.

Apstrīdētā norma esot pieņemta, izmantojot pašvaldībai piešķirto pilnvarojumu noteikt azartspēļu komercdarbības ierobežojumus teritorijas plānojumā. Pašvaldībai dotais pilnvarojums noteikt šādus ierobežojumus varot tikt īstenots arī kā aizliegums nodarboties ar azartspēļu nozares komercdarbību visā pašvaldības administratīvajā teritorijā. Tomēr tādā gadījumā izšķiroša nozīme esot tam, vai teritorijas plānojums ir izstrādāts un apstiprināts teritorijas attīstības plānošanu

regulējošos normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā un vai tajā ietvertais pamattiesību ierobežojums kalpo leģitīmam mērķim un ir ar to samērīgs. Saeima nevarot piekrist uzskatam, ka apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums būtu uzskatāms par absolūtu aizliegumu, un norāda, ka ir paredzēti vairāki izņēmumi no šā ierobežojuma un tam nav absolūta rakstura. Aizliegumam neesot arī valstiska mēroga, jo azartspēles organizēt klātienē joprojām esot iespējams citu pašvaldību administratīvajā teritorijā. Teritorijas plānojuma izstrādes procesa specifiskā daba, proti, tā ietvaros ievērojamie teritorijas attīstības plānošanas principi, un īpašās procesuālās stadijas jau pašas par sevi esot reglamentētas tā, lai varētu identificēt un izvērtēt dažādas intereses un noteikt, kurām no tām teritorijas plānojumā dodama prioritāte. Neesot racionāli un lietderīgi prasīt, lai šīs procedūras ietvaros tiktu veikts individuāls katras vietas, kvartāla vai ēkas izvērtējums kontekstā ar azartspēļu komercdarbības ierobežojuma nepieciešamību.

Pamattiesību ierobežojuma samērīguma pārbaude un iesaistīto pušu atšķirīgo interešu līdzsvarošana varot tikt visaptveroši veikta visās teritorijas plānošanas procesa stadijās un attiecībā uz visu teritoriju kopumā, nevis veicot individuālu izvērtējumu attiecībā uz katru konkrēto vietu un teritoriju. Samērīguma pārbaudes ietvaros esot jāņem vērā arī konkrētās pašvaldības teritorijā esošie apstākļi, vienlaikus respektējot pašvaldības kā atvasinātas publiskas personas autonomiju un pašvaldības izvēles, ko tā balstījusi uz saviem politiskajiem un lietderības apsvērumiem.

6. Pieaicinātā persona – Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst augstāka juridiska spēka tiesību normām.

Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punkts un 42. panta desmitā daļa neparedzot tiesības attiecināt aizliegumu organizēt azartspēles uz visu pašvaldības teritoriju. Likumdevējs esot pilnvarojis pašvaldību noteikt azartspēļu organizēšanas ierobežojumus, bet ne pilnīgu aizliegumu. No likuma mērķa neizrietot likumdevēja griba azartspēļu pakalpojumus vispār izskaust. Arī no tiesu prakses neizrietot tas, ka pašvaldībai būtu kompetence izšķirt jautājumu par to, kādos gadījumos azartspēļu organizēšana ir aizliedzama visā pašvaldības teritorijā. Turklāt teritorijas plānojums esot izstrādājams atbilstoši pašvaldības ilgtspējīgas attīstības stratēģijai. Rīgas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030. gadam neesot noteikts, ka pilsētas attīstības politika azartspēļu jomā prasītu to, lai azartspēles tiktu padarītas par eksporta precī. Tādējādi apstrīdētā norma neatbilstot normatīvajam regulējumam un nenodrošinot ne sabiedrības interešu, ne azartspēļu organizētāju tiesiskās palāvēības aizsardzību.

No Azartspēļu likuma 42. panta sestās daļas izrietot, ka ierobežojoša lēmuma pamatā esošajiem apsvērumiem jābūt nevis vispārīgiem, bet gan pietiekami precīzi pamatotiem ar konkrētās vietas apstākļiem. Pašvaldībai esot jāizvērtē, vai azartspēļu organizēšana konkrētajā vietā nerada būtisku valsts un attiecīgās administratīvās teritorijas iedzīvotāju interešu aizskārumu. Pašvaldībai esot pienākums izvērtēt, kurās vietās un teritorijās azartspēļu organizēšana tomēr būtu iespējama un neradītu būtiska sabiedrības interešu aizskāruma risku vai radītu optimāli mazāku risku salīdzinājumā ar citām vietām un teritorijām. Ja jautājums par azartspēļu organizēšanas aizliegumu tiek regulēts ar saistošajiem noteikumiem, tad šāda aizlieguma pamatotības izvērtējums esot vēl jo nozīmīgāks un atbildība par to vēl lielāka nekā tādā gadījumā, kad uz izvērtējuma pamata tiek izdots individuāls administratīvais akts. Izdodot saistošos noteikumus, šāds izvērtējums esot ietverams to paskaidrojuma rakstā.

Alternatīvas pilnīgam azartspēļu aizliegumam Rīgas teritorijā vispār neesot vērtētas. Tādējādi Rīgas dome neesot apsvērusi iespēju azartspēļu jautājumu risināt ar citiem, pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Tā neesot ņēmusi vērā negatīvās sekas, ko radītu pilnīgs zemes azartspēļu aizliegums, proti, interaktīvo azartspēļu un nelegālo azartspēļu nozares paplašināšanās riskus. Tādējādi mērķis ierobežot azartspēles neesot sasniedzams.

7. Pieaicinātā persona – Finanšu ministrija – uzskata, ka Rīgas valstspilsētas pašvaldība ir izmantojusi tai piešķirtās tiesības noteikt vietas un teritorijas, kurās organizēt azartspēles nav atļauts. Taču izstrādātais tiesiskais regulējums esot neskaidrs, neietverot ne samērīguma izvērtējumu, ne racionālus apsvērumus. Tādējādi varot būt pārkāptas azartspēļu organizētāju tiesības, kas ietvertas Satversmes 105. pantā.

Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punkts un 42. panta desmitā daļa neliedzot pašvaldībai tās vietas un teritorijas, kurās organizēt azartspēles nav atļauts, noteikt savos saistošajos noteikumos, kuri izdoti uz Azartspēļu likuma vai Plānošanas likuma pamata. Pašvaldība esot tiesīga noteikt neierobežoti daudz vietu un teritoriju, kurās organizēt azartspēles nav atļauts.

Rīgas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030. gadam neesot iekļauts redzējums vai izvērtējums attiecībā uz nepieciešamību ierobežot azartspēles visā pašvaldības teritorijā. Tajā neesot norāžu uz to, ka pilsētas attīstības politika azartspēļu jomā paredzētu padarīt azartspēles par eksporta preci, lai gan tas Plānojuma paskaidrojuma rakstā norādīts kā apsvērums azartspēļu organizēšanas ierobežojuma attiecināšanai uz visu teritoriju.

Rīgas dome azartspēļu organizēšanas ierobežojumus pamatojot ar pētījumu, kurā konstatēts, ka vairākums aptaujāto atbalsta azartspēļu organizēšanas aizliegumu. Tomēr atbilstoši judikatūras atziņām iedzīvotāju vispārīga negatīva attieksme pret azartspēlēm esot uzskatāma par pārāk nekonkrētu un nepamatotu argumentu. Tāpat neesot racionāli tos pašus argumentus, kas tika vērtēti Rīgas vēsturiskā centra kontekstā, attiecināt uz visu pašvaldības teritoriju, jo Apbūves noteikumi skarot plašākas sabiedrības intereses. Tādēļ esot nepieciešams detalizēts situācijas izvērtējums, kas ietvertu arī ierobežojuma leģitimā mērķa, izraudzīto līdzekļu piemērotības un samērīguma izvērtējumu un ļautu izdarīt racionālus secinājumus par iespējamu azartspēļu organizēšanas ierobežošanu pašvaldības teritorijā. Rīgas dome esot identificējusi sabiedrības intereses, kuras nepieciešams aizsargāt, taču paskaidrojuma rakstā neesot iekļāvusi izvērtējumu par šādas sabiedrības interešu aizsardzības samērīgumu. Paskaidrojuma rakstā iekļautā informācija un argumenti esot vispārīgi un nesniedzot pilnvērtīgu situācijas izvērtējumu. Turklāt pašvaldība esot varējusi apsvērt arī citus identificēto sabiedrības vērtību aizsardzības līdzekļus, piemēram, noteikt stingrākas prasības attiecībā uz azartspēļu organizēšanas vietu ārtelpas vizuālo noformējumu.

8. Pieaicinātā persona – Izložu un azartspēļu uzraudzības inspekcija (turpmāk – Inspekcija) – norāda, ka likumdevējs neesot piešķīris pašvaldībai tiesības aizliegt azartspēļu organizēšanu. No politikas plānošanas dokumentiem varot secināt, ka valstī azartspēļu un izložu organizēšanas pilnīgs aizliegums atsevišķu pašvaldību teritorijā nav paredzēts un netiek plānots.

Ja pašvaldība izdod saistošos noteikumus, kuros noteiktas konkrētas vietas vai arī visa tās administratīvā teritorija, kur ir aizliegta azartspēļu organizēšana, tai vajagot sniegt šāda aizlieguma pamatojumu, kurā būtu ietverts gan ar azartspēļu organizēšanu katrā konkrētajā vietā vai teritorijā saistīto risku izvērtējums, gan arī norādes uz veiktiem pētījumiem vai citiem datiem un pierādījumiem. Tāpat tai esot jāsniedz izvērtējums par azartspēļu organizēšanas vietu slēgšanas vai jaunu vietu atvēršanas ierobežojumu ietekmi uz visiem sociālajiem un ekonomiskajiem faktoriem. Vienlaikus ar pilnīgu aizliegumu organizēt azartspēles konkrētā teritorijā nevarot pastāvēt izņēmums, kas tomēr šajā pašā teritorijā pieļauj azartspēļu organizēšanu četru un piecu zvaigžņu viesnīcās. Šādā situācijā netiekot pilnībā nodrošināta aizlieguma sākotnējā mērķa – sabiedrības interešu aizsardzība un azartspēļu kaitīgo seku mazināšana un novēršana – sasniegšana, jo personām attiecīgajā teritorijā azartspēles joprojām esot publiski pieejamas.

Pašvaldībai savā teritorijā ieviešot zemes azartspēļu organizēšanas pilnīgu aizliegumu, tiekot radīti būtiski nevienlīdzīgas konkurences apstākļi zemes azartspēļu organizētāju komercdarbībai, jo tiešsaistes azartspēļu operatori neesot nepieciešama pašvaldības izsniegta atļauja un tādējādi tiem esot ievērojamas priekšrocības.

Inspekcija uzskata, ka līdz brīdim, kad tiks veikti attiecīgi grozījumi Azartspēļu likumā, vispārēja azartspēļu organizēšanas aizlieguma noteikšana pašvaldību līmenī un pašvaldību teritorijā ir prettiesiska un nesamērīgi ierobežo komersantu tiesības.

9. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas Spēļu biznesa asociācija" – uzskata, ka pieteikumu iesniedzēju konstitucionālās sūdzības ir pamatotas.

Saskaņā ar Azartspēļu likumu pašvaldība neesot tiesīga jautājumu par azartspēļu organizēšanu regulēt ar teritorijas plānojumu, kurā noteikts vispārējs konkrēta azartspēļu nozares komercdarbības veida aizliegums.

Rīgas dome esot pieņēmusi lēmumus, ar kuriem atcēlusi 139 atļaujas atvērt azartspēļu organizēšanas vietu, bet neesot sniegusi konkrēto azartspēļu organizēšanas vietu apstākļiem atbilstošu pamatojumu tam, kādēļ šīs atļaujas vajadzēja atcelt. Nepieciešamību aizliegt azartspēļu organizēšanu Rīgas dome pamatojot ar rūpēm par iedzīvotājiem, norādot uz to, ka azartspēļu organizēšanas vietu pieejamība rada azartspēļu atkarību un sociālu slogu pašvaldībai. Tomēr Rīgas domes rīcībā nemaz neesot datu par šādu izteiktu problemātiku.

Jebkuram aizliegumam konkrētā vietā vai teritorijā organizēt azartspēles vajagot būt pienācīgi pamatotam. Pašvaldībai, nosakot azartspēļu organizēšanas ierobežojumus, esot jānodrošina līdzsvars starp azartspēļu organizēšanu un sabiedrības interesēm.

Azartspēļu likuma 42. panta septītajā daļā paredzētais piecu gadu pārejas termiņš neesot uzskatāms par līdzekli saprātīga līdzsvara nodrošināšanai. Kamēr vien likumdevējs nav aizliedzis azartspēļu organizēšanu visā valsts teritorijā, esot izvērtējama pašvaldības teritorijā noteikta azartspēļu organizēšanas aizlieguma pamatotība.

Rīgā atrodoties 42 procenti no visām valstī esošajām azartspēļu organizēšanas vietām. To slēgšana būtiski ietekmēsot azartspēļu nozari un citas saistītās nozares, kā arī nekustamā īpašuma tirgu.

Atļauja organizēt azartspēles un sniegt azartspēļu pakalpojumus tikai četru un piecu zvaigžņu viesnīcās izrietot no azartspēļu pārorientācijas par eksporta preci. Tomēr Rīgas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030. gadam šāda orientācija un no tās izrietoša rīcībpolitika neesot paredzēta. Turklāt tad, ja azartspēles tiks padarītas par eksporta preci,

zemes azartspēļu nozari likvidējošs tiesiskais regulējums neveicināšot starptautiskā tūrisma attīstības mērķu sasniegšanu.

Pamatnostādnēs paredzētie pasākumi, piemēram, azartspēļu zāļu vizuāla iekļaušana pilsētvidē, kā arī pašatteikušos personu reģistrs esot pietiekami līdzekļi, ar kuriem varot ierobežot problemātisku paradumu veidošanos. Pašreizējais regulējums esot pietiekams sabiedrības interešu nodrošināšanai tuvākajos gados, kuros tikšot pakāpeniski realizēti Pamatnostādnēs ietvertie rīcības virzieni.

Zemes azartspēļu aizliegšana vai stingra ierobežošana novedot pie būtiska nelegālo azartspēļu sektora pieauguma, tā neierobežojot atkarības rašanos un apjomu, bet – tieši otrādi – pakļaujot no azartspēlēm atkarīgos spēlētājus nekontrolētai agresīvai, atkarības risku palielinošai komercpraksei. Turklāt esot respektējama arī to indivīdu pašnoteikšanās brīvība, kuri vēlas spēlēt azartspēles.

Secinājumu daļa

10. Satversmes 105. panta pirmie trīs teikumi paredz: "Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu." Satversmes 1. pants nosaka: "Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika."

Satversmes 105. pants paredz visaptverošu mantiska rakstura tiesību garantiju. Ar "tiesībām uz īpašumu" saprotamas visas mantiska rakstura tiesības, kuras tiesīgā persona var izlietot par labu sev un ar kurām tā var rīkoties pēc savas gribas (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-12-03 7. punktu*). Tiesību uz īpašumu tvērumā ietilpst arī personas tiesības veikt komercdarbību uz licences pamata (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 8. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2014-34-01 12.3. punktu*). Satversmes 105. panta otrais un trešais teikums atļauj valstij ar likumu ierobežot tiesības uz īpašumu sabiedrības interesēs (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 11.2. punktu*).

Satversmes 1. panta tvērumā ietilpst tiesiskās palāvības aizsardzības princips. Tiesiskās palāvības aizsardzības princips ir saistīts ar tiesiskās drošības principu un nodrošina tā pieprasīto stabilitāti, aizliedzot nekonekventu valsts rīcību. Šis princips nozīmē, ka persona var paļauties uz to, ka valsts rīkojas tiesiski un konsekventi, savukārt valstij ir jāaizsargā tai dāvētā uzticēšanās (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 10.2. punktu*).

Satversmes tiesa ir atzinusi: ja lietā apstrīdēta tiesību normas atbilstība gan tiesiskās palāvības aizsardzības principam, gan arī

Satversmes 105. pantam, apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 1. pantam jāvērtē kopsakarā ar Satversmes 105. pantu (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 16.3. punktu*). Tādējādi Rīgas domes lūgums izbeigt tiesvedību lietā par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 1. pantam nav pamatots.

Saskaņā ar Azartspēļu likuma 3. panta pirmo daļu Latvijā azartspēles drīkst organizēt tikai pēc attiecīgu licenču saņemšanas. Proti, komersantam, lai tas varētu nodarboties ar azartspēļu organizēšanu konkrētās azartspēļu organizēšanas vietās, ir jāsaņem azartspēļu organizēšanas licence (*sk. Azartspēļu likuma 8. pantu*) un attiecīgā azartspēļu organizēšanas vietas licence – kazino licence, spēļu zāles licence, bingo zāles licence, totalizatora vai derību likmju pieņemšanas vietas licence (*sk. Azartspēļu likuma 20. pantu*). Lai saņemtu azartspēļu organizēšanas vietas licenci, komersants Inspekcijai iesniedz tam pašvaldības dotu atļauju atvērt spēļu zāli un organizēt attiecīgās azartspēles konkrētajās telpās (*sk. Azartspēļu likuma 26. panta otrās daļas 4. punktu*).

Pieteikumu iesniedzēji ir saņēmuši vairākas azartspēļu organizēšanas vietas licences, pamatojoties uz pašvaldības izdotām atļaujām atvērt spēļu zāles konkrētās vietās Rīgas teritorijā. Pieteikumu iesniedzēji uz šo licenču pamata veic savu komercdarbību. Tādējādi pieteikumu iesniedzēju iegūtās tiesības uz licences pamata veikt noteikta veida komercdarbību, organizējot azartspēles konkrētajās pašvaldības atļautajās vietās, ietilpst Satversmes 105. panta pirmo triju teikumu tvērumā.

Apstrīdētā norma noteic, ka visā Rīgas teritorijā ir aizliegts organizēt azartspēles un sniegt attiecīgos azartspēļu pakalpojumus kazino, spēļu zālēs, bingo zālēs, kā arī totalizatora vai derību likmju pieņemšanas vietās, izņemot, ja šādas azartspēļu organizēšanas vietas atrodas četru vai piecu zvaigžņu viesnīcās. Ar apstrīdēto normu ir ierobežotas pieteikumu iesniedzēju tiesības uz licences pamata veikt konkrēta veida komercdarbību, kuru tie veic un uz kuras veikšanas iespējamību arī turpmāk tie paļaujas.

Līdz ar to apstrīdētā norma pieteikumu iesniedzējiem ierobežo Satversmes 105. panta pirmajā, otrajā un trešajā teikumā noteiktās tiesības veikt komercdarbību uz licences pamata.

11. Satversmes 105. panta trešais teikums noteic, ka tiesības uz īpašumu var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Satversmes tiesa, interpretējot šo normu, secinājusi, ka vārds "likums" ietver ne tikai Saeimas pieņemtus likumus, bet arī citus vispārsaistošus (ārējus) normatīvos aktus, ja vien tie atbilst noteiktiem kritērijiem, tostarp ja tie izdoti, pamatojoties uz likumu, ja tie ir publicēti vai citādā veidā pieejami

un ja tie ir pietiekami skaidri formulēti, lai adresāts varētu izprast savas tiesības un pienākumus (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2018-17-03 16. punktu*).

Saistošie noteikumi ir pašvaldības domes izpildu varas instruments, ar kura palīdzību dome var organizēt savu autonomo funkciju izpildi un noregulēt citus jautājumus, ja likums vai Ministru kabineta noteikumi ir pašvaldību tam pilnvarojuši (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 15. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-07-05 15.2. punktu*). Pašvaldības tiesības lemt par azartspēļu komercdarbības veidu ierobežošanu tās administratīvajā teritorijā ir konkretizētas Azartspēļu likumā. Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktā noteikts, ka organizēt azartspēles nav atļauts attiecīgās pašvaldības vietās vai teritorijās, kuras noteiktas pašvaldības saistošajos noteikumos. Savukārt Azartspēļu likuma 42. panta desmitā daļa noteic, ka pašvaldībai ir tiesības izdot saistošos noteikumus, ar kuriem tiek noteiktas vietas un teritorijas, kurās organizēt azartspēles nav atļauts. Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka minētais pilnvarojums piešķir pašvaldībai tiesības azartspēļu organizēšanas ierobežojumus noteikt teritorijas plānojumā, kas attiecīgi tiek apstiprināts ar saistošajiem noteikumiem (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 20. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2022-13-05 18. un 20. punktu*).

Apstrīdētā norma ir ietverta Apbūves noteikumos un apstiprināta ar Saistošajiem noteikumiem Nr. 103. Pilnvarojums pašvaldībai izstrādāt un apstiprināt teritorijas plānojumus un noteikt zemes izmantošanas un apbūves kārtību bija noteikts likumā "Par pašvaldībām" (*sk. likuma "Par pašvaldībām" 14. panta otrās daļas 1. punktu un trešo daļu redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 1. jūlija līdz 2021. gada 31. decembrim*), kā arī teritorijas plānošanu regulējošos normatīvajos aktos, tostarp Plānošanas likumā (*sk. Plānošanas likuma 23. pantu redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 1. jūlija līdz 2021. gada 31. decembrim*).

Līdz ar to pašvaldība apstrīdēto normu ir pieņēmusi, ar to nosakot azartspēļu organizēšanas ierobežojumus teritorijas plānojumā.

12. Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka Rīgas dome, pieņemot Saistošos noteikumus Nr. 103, ir pārkāpusi Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktā un 42. panta desmitajā daļā pašvaldībai piešķirto pilnvarojumu. Turklāt, pēc pieteikumu iesniedzēju ieskata, Rīgas dome bez objektīvi pamatota un racionālos apsvērumos balstīta izvērtējuma, ir noteikusi aizliegumu azartspēļu organizēšanai visā Rīgas teritorijā, izņemot četru un piecu zvaigžņu viesnīcas.

Līdz ar to Satversmes tiesa izskatāmajā lietā noskaidros:

1) kāds ir likumdevēja piešķirtais pilnvarojums attiecībā uz to teritoriju noteikšanu, kurās azartspēļu organizēšana ir aizliegta;

2) vai pašvaldības rīcība, īstenojot likumdevēja noteikto pilnvarojumu, ir objektīvi pamatota un balstīta racionālos apsvērumos.

13. Noskaidrojot likumdevēja noteikto pilnvarojumu, jāņem vērā ne tikai viena konkrēta tiesību norma, bet jāvērtē tiesiskā regulējuma būtība un mērķi (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 11. janvāra sprieduma lietā Nr. 2010-40-03 10.4. punktu*).

13.1. Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka starp Azartspēļu likumā lietotajiem terminiem "organizēt azartspēles" un "sniegt azartspēļu pakalpojumus" pastāv būtiska atšķirība. Apstrīdētā norma ierobežojot tiesības uz licences pamata veikt komercdarbību Rīgas teritorijā, citstarp liedzot pieteikumu iesniedzējiem veikt azartspēļu organizēšanai nepieciešamās darbības, kas saistītas ar azartspēļu pakalpojumu sniegšanu. Apstrīdētajā normā izmantotā terminoloģija esot pretrunīga un radot iespējas šo normu interpretēt dažādi.

Pēc Rīgas domes ieskata, jautājumi par Plānojumā noteiktajiem azartspēļu komercdarbības veidu ierobežojumiem ietilpst tās autonomajā kompetencē un ietver arī tās tiesības noteikt azartspēļu pakalpojumu sniegšanas ierobežojumus. Saeima uzskata, ka apstrīdētā norma ir skaidri formulēta, jo tā konkrēti nosaka aizlieguma tvērumu, proti, nosaka, ar kādiem atšķirīgi regulētiem azartspēļu komercdarbības veidiem – azartspēļu organizēšanu un azartspēļu pakalpojumu sniegšanu – nav atļauts nodarboties Rīgas teritorijā.

Azartspēļu likumā citstarp ir noteikta azartspēļu un izložu organizēšanas kārtība, azartspēļu pakalpojumu sniegšanas kārtība, kā arī reglamentēta azartspēļu un izložu organizētāju un azartspēļu pakalpojumu sniedzēju darbība (*sk. Azartspēļu likuma 2. panta otro daļu*). Azartspēļu pakalpojumu sniegšana ir saistīta ar konkrēta veida azartspēļu organizēšanai nepieciešamā satura radīšanu, uzturēšanu, piekļuves nodrošināšanu vai tiešsaistes raidīšanu, izņemot gadījumu, kad azartspēļu pakalpojumu sniegšana ir Latvijā licencēta azartspēļu organizētāja organizētās azartspēles sastāvdaļa (*sk. Azartspēļu likuma 1. panta 3.¹ punktu*). Tiesiskais regulējums, kas azartspēļu organizēšanu nošķir no azartspēļu pakalpojumu sniegšanas un attiecīgi paredz šiem komercdarbības veidiem atšķirīgu licencēšanas un nodokļa uzlikšanas kārtību, tika ieviests ar 2017. gada 22. novembra likumu "Grozījumi Azartspēļu un izložu likumā", kas stājās spēkā 2018. gada 1. janvārī (*sk. likumprojekta Nr. 1052/Lp12 "Grozījumi Azartspēļu un izložu likumā" anotāciju*). Apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums ir attiecināts uz diviem azartspēļu komercdarbības veidiem – azartspēļu organizēšanu un azartspēļu pakalpojumu sniegšanu. Lietā nav strīda par ierobežojumiem azartspēļu organizēšanai un azartspēļu pakalpojumu sniegšanai tiešsaistē.

Satversmes tiesa secina, ka par racionālu un pamatotu nevarētu atzīt tādu Azartspēļu likuma normu interpretāciju, atbilstoši kurai būtu ierobežota azartspēļu organizēšana, bet vienlaikus nebūtu ierobežota azartspēļu pakalpojumu sniegšana, kas savā būtībā ietver arī darbības, kas nepieciešamas azartspēļu organizēšanas atbalstam. Ja reiz pašvaldības administratīvajā teritorijā nav atļauta konkrēta veida azartspēļu organizēšana, tad tajā nevarētu būt atļauta arī tādu darbību veikšana, kuras nepieciešamas aizliegtā veida azartspēļu organizēšanas atbalstam. Tāpēc Rīgas dome bija tiesīga Rīgas teritorijā ierobežot tādu azartspēļu pakalpojumu sniegšanu, kuri nodrošina azartspēļu organizēšanas atbalstam nepieciešamās darbības.

Līdz ar to Azartspēļu likumā noteiktais pilnvarojums piešķir pašvaldībai tiesības izdot saistošos noteikumus, kuros paredzēti azartspēļu organizēšanas un azartspēļu pakalpojumu sniegšanas ierobežojumi.

13.2. Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka Rīgas dome nevarēja aizliegumu azartspēļu organizēšanai visā Rīgas teritorijā noteikt ar Plānojumu. Azartspēļu likumā izvirzītais mērķis esot noteikt kārtību, kādā azartspēļu organizēšana ir atļauta.

Rīgas dome uzskata, ka pašvaldībai ir piešķirtas tiesības aizliegt azartspēļu organizēšanu visā tās teritorijā. Arī Saeima uzskata, ka pašvaldībai dotais pilnvarojums noteikt azartspēļu organizēšanas ierobežojumus varētu tikt īstenots kā aizliegums veikt attiecīgo komercdarbību visā pašvaldības administratīvajā teritorijā, tomēr tādā gadījumā izšķiroša nozīme būtu tam, vai Plānojums ir izstrādāts un apstiprināts teritorijas attīstības plānošanu regulējošos normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā.

Savukārt Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija norāda, ka Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punkts un 42. panta desmitā daļa neparedzot pašvaldības tiesības aizliegumu organizēt azartspēles attiecināt uz visu savu teritoriju. Likumdevējs esot pilnvarojis pašvaldību noteikt azartspēļu organizēšanas ierobežojumus, bet ne pilnīgu aizliegumu. No likuma mērķa neizrietot likumdevēja griba azartspēļu pakalpojumus vispār izskaust.

Saskaņā ar Plānošanas likuma 1. panta 8. punktu teritorijas plānojums ir vietējās pašvaldības ilgtermiņa teritorijas attīstības plānošanas dokuments, kurā noteiktas prasības teritorijas izmantošanai un apbūvei, tajā skaitā funkcionālais zonējums, publiskā infrastruktūra, teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi, kā arī citi teritorijas izmantošanas nosacījumi un kuru izstrādā administratīvajai teritorijai vai tās daļai. Teritorijas plānošanas mērķis ir ne tikai paaugstināt dzīves vides kvalitāti un nodrošināt ilgtspējīgu un racionālu teritorijas izmantošanu,

bet arī mērķtiecīgi un līdzsvaroti attīstīt ekonomiku. Tāpēc teritorijas plānojums ir viens no galvenajiem pašvaldības plānošanas politikas īstenošanas instrumentiem, ar kura palīdzību tiek noteikta teritorijas turpmākā attīstība un saskaņotas dažādas sabiedrības intereses.

Teritorijas plānojumā pašvaldība nosaka funkcionālās zonas, lai parādītu un nodalītu dažādu teritoriju atšķirīgās funkcijas un pazīmes, kā arī noteiktu atļautos izmantošanas veidus (sk. *Ministru kabineta 2013. gada 30. aprīļa noteikumu Nr. 240 "Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi" 15. punktu*). Attiecībā uz tām funkcionālajām zonām, kurās ir pieļaujama komercdarbība kā teritorijas galvenais vai papildu izmantošanas veids, teritorijas plānojuma izstrādes stadijā pašvaldība izvērtē, vai un kādi ierobežojumi būtu nosakāmi teritorijas atļautajai izmantošanai. Tādējādi viens no pašvaldības uzdevumiem teritorijas plānošanas procesā ir lemt par to, kāda veida komercdarbības ierobežojumi attiecīgajā funkcionālajā zonā būtu nosakāmi. Turklāt atbilstoši teritorijas plānošanas principiem attiecīgo teritoriju izvērtējumam jābūt saskanīgam ar teritorijas plānojumā paredzētajiem teritorijas attīstības virzieniem un jābūt veiktam, ievērojot sabiedrības intereses plānoto risinājumu ieviešanā (sk. *Plānošanas likuma 3. pantu*).

Apstrīdētā norma ir iekļauta Apbūves noteikumu 2.2. apakšnodalā "Visā teritorijā aizliegtā izmantošana" un aizliedz organizēt azartspēles un sniegt attiecīgos azartspēļu pakalpojumus visā Rīgas teritorijā, izņemot četru un piecu zvaigžņu viesnīcas. Viesnīcas ir tūrisma mītnes, kas var tikt izvietotas ēkas daļā, ēkā, ēku grupā vai labiekārtotā vietā (teritorijā), kurā komersants vai saimnieciskās darbības veicējs nodrošina tūristu diennakts izmitināšanu un apkalpošanu (sk. *Tūrisma likuma 1. panta pirmās daļas 17. punktu*).

Pašvaldībai ir kompetence teritorijas plānojumā noteikt tūrisma un atpūtas iestāžu apbūves teritorijas (sk. *Tūrisma likuma 8. panta 1. punktu*). Teritorijas plānojumā tūrisma un atpūtas iestāžu apbūve var tikt noteikta kā viens no 1) savrupmāju apbūves teritorijas, 2) mazstāvu dzīvojamās apbūves teritorijas, 3) daudzstāvu dzīvojamās apbūves teritorijas, 4) dabas un apstādījumu teritorijas vai 5) mežu teritorijas funkcionālā zonējuma veidiem (sk. *Ministru kabineta 2013. gada 30. aprīļa noteikumu Nr. 240 "Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi" 26.1.2., 29.1.3., 32.1.3., 50.1.4. un 53.1.2. apakšpunktu*). Plānojumā nav noteiktas teritorijas, kurās tūrisma un atpūtas iestāžu apbūve būtu paredzēta kā viens no Rīgas teritorijas funkcionālā zonējuma veidiem. Turklāt četru un piecu zvaigžņu viesnīcas nav atzīstamas par vienu no teritorijas plānošanu regulējošos normatīvajos aktos noteiktajiem teritorijas funkcionālā zonējuma veidiem.

Saskaņā ar Apbūves noteikumiem tūrisma un atpūtas iestāžu, tostarp viesnīcu, apbūve ir pieļaujama mazstāvu dzīvojamās apbūves un daudzstāvu dzīvojamās apbūves teritorijās, kā arī jauktas centra apbūves teritorijās. Līdz ar to šajās teritorijās var atrasties četru un piecu zvaigžņu viesnīcas ar azartspēļu organizēšanas vietām. Savukārt atbilstoši Apbūves noteikumiem, tās ir teritorijas, kurās tiek nodrošināta mājokļa un publiskām funkcijām nepieciešamā pilsētvides kvalitāte. Turklāt Satversmes tiesa norāda, ka azartspēļu organizēšana tūrisma mītnēs primāri ir atkarīga no komersanta izvēles iekļaut azartspēļu organizēšanas vietu viesnīcā pieejamo pakalpojumu klāstā. Savukārt viesnīcu klasifikāciju pēc kategorijām (zvaigznēm) veic privāto tiesību juridiskas personas – biedrības "Latvijas viesnīcu un restorānu asociācija" – izveidota sertificēšanas institūcija SIA "Viesnīcu un restorānu centrs".

Ņemot vērā iepriekš minēto, Satversmes tiesa secina, ka Plānojumā un Apbūves noteikumos nav noteikta neviena teritorija, kur azartspēļu organizēšana būtu paredzēta kā viens no atļautajiem teritorijas izmantošanas veidiem. Tāpēc apstrīdētajā normā noteiktais aizliegums ir attiecināms uz visu Rīgas teritoriju.

13.3. Pilnvarojums pašvaldībai apstiprināt teritorijas plānojumu ar pašvaldības saistošajiem noteikumiem ir ietverts Plānošanas likuma 25. panta pirmajā daļā. Savukārt minētā likuma 23. panta otrajā daļā citstarp paredzēts pašvaldības pienākums teritorijas plānojumā noteikt funkcionālo zonējumu. Pašvaldības tiesības saistošajos noteikumos noteikt azartspēļu organizēšanas ierobežojumus ir paredzētas Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktā un 42. panta desmitajā daļā. Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka minētās tiesību normas piešķir pašvaldībai pilnvarojumu noteikt neierobežoti daudz vietas un teritorijas, kurās organizēt azartspēles nav atļauts (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 20. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2022-13-05 20. punktu*).

Tātad arī saistošajos noteikumos, ar kuriem tiek apstiprināts teritorijas plānojums, pašvaldība ir tiesīga noteikt neierobežoti daudz teritoriju, kurās azartspēles organizēt nav atļauts, izņemot Azartspēļu likumā paredzētos gadījumus, kad pašvaldības atļauja azartspēļu organizēšanas vietas atvēršanai nav nepieciešama.

14. Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punkts prasa, lai pašvaldība sniedz objektīvi pamatotu un racionālos apsvērumos balstītu izvērtējumu par katru konkrēto vietu un teritoriju, kurā plānots noteikt azartspēļu organizēšanas ierobežojumus. Pašvaldībai esot jāpamato un jāpierāda tas, ka konkrētie ierobežojumi ir nepieciešami un to noteikšana ir vienīgais samērīgais līdzeklis, ar ko var nodrošināt citu personu pamattiesību aizsardzību.

Savukārt Rīgas dome norāda, ka apstrīdētā norma nav individuāls administratīvs akts un tāpēc uz to nav attiecināmas Azartspēļu likuma 42. panta trešās daļas prasības. Pašvaldībai neesot pienākuma teritorijas plānošanas procesā veikt tik detalizētu analīzi. Katras konkrētās vietas izvērtējums, kādu prasa uz individuālu situāciju attiecināts pašvaldības atteikums izsniegt atļauju azartspēļu organizēšanas vietas licences saņemšanai administratīvā procesa ietvaros vai kādu varētu sagaidīt citu saistošo noteikumu izdošanas gadījumā, neesot attiecināms uz teritorijas plānošanas procesu.

Arī Saeima uzskata, ka nav racionāli un lietderīgi prasīt, lai teritorijas plānošanas procesa ietvaros tiktu veikts individuāls katras vietas, kvartāla vai adreses izvērtējums kontekstā ar azartspēļu nozares komercdarbības ierobežojuma nepieciešamību.

14.1. Azartspēļu organizēšana ir brīvas konkurences apstākļos pastāvošs legāls komercdarbības veids. Likumdevējs ir izvēlējis valsts līmenī azartspēļu un izložu nozari regulēt, samērojot sabiedrības intereses ar attiecīgās nozares komercdarbības veicēju interesēm. Saskaņā ar Azartspēļu likuma 2. panta pirmo daļu šā likuma mērķis ir nodrošināt gan sabiedrības interešu, gan spēlētāju tiesību aizsardzību. Tādējādi viens no azartspēļu organizēšanas ierobežojumu mērķiem ir nodrošināt līdzsvaru starp azartspēļu organizēšanu kā komercdarbību un sabiedrības interesēm, tostarp nodrošināt personu tiesību aizsardzību, novēršot iespējamo azartspēļu atkarības rašanos, kā arī mazinot sabiedrības veselības un sociālos riskus (*sk. Ministru kabineta 2021. gada 14. jūlija rīkojumu Nr. 509 "Par Azartspēļu un izložu politikas pamatnostādņēm 2021.–2027. gadam"*). Valsts kā azartspēļu un izložu nozares politikas veidotāja ir vērtējusi iespējamus riskus un preventīvi noteikusi vietas un teritorijas, kur organizēt azartspēles nav atļauts (*sk. Azartspēļu likuma 41. panta otro daļu*).

Likumdevējs, ievērojot subsidiaritātes principu, ir piešķīris pašvaldībai kompetenci patstāvīgi izvērtēt, kurās attiecīgās pašvaldības vietās vai teritorijās būtu nosakāmi azartspēļu organizēšanas ierobežojumi. Pašvaldībai, īstenojot rīcības brīvību attiecībā uz azartspēļu organizēšanas ierobežošanu, jāņem vērā Azartspēļu likums un saskaņā ar to sasniedzamais mērķis. Tādējādi pašvaldībai, nosakot azartspēļu organizēšanas ierobežojumus, ir jānodrošina, no vienas puses, Satversmes 105. pantā un citās Satversmes normās komersantiem garantēto pamattiesību ievērošana un, no otras puses, personu tiesību aizsardzība, mazinot iespējamo azartspēļu atkarības risku rašanos.

Arī gadījumos, kad pašvaldība teritorijas plānojumā nosaka teritorijas, kurās organizēt azartspēles nav atļauts, pašvaldības rīcībai jābūt objektīvi pamatotai un balstītai racionālos apsvērumos attiecībā uz

paredzēto ierobežojumu nepieciešamību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2023. gada 20. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2022-13-05 20. punktu*).

14.2. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka teritorijas plānojuma ietvaros komercdarbības veikšana kā atļautais teritorijas izmantošanas veids ir noteikts attiecīgajā funkcionālajā zonējumā (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 20. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2022-13-05 20. punktu*). Arī ar saistošajiem noteikumiem apstiprinātajā teritorijas plānojumā pašvaldībai ir pienākums pamatot, kāpēc teritorijas plānojuma funkcionālajos zonējumos, kur komercdarbība ir paredzēta kā viens no teritorijas atļautās izmantošanas veidiem, azartspēļu organizēšana ir aizliegta (*sal. sk. Satversmes tiesas 2023. gada 20. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2022-13-05 20. punktu*). Līdz ar to teritorijas plānojuma izstrādes procesā azartspēļu organizēšanas ierobežojumam jābūt pamatotam ar konkrētās teritorijas funkcionālā zonējuma izvērtējumu. Tādējādi pašvaldībai teritorijas plānošanas procesā ir jāizvērtē, piemēram, konkrētās teritorijas apbūve un infrastruktūras objektu izvietojums, apdzīvotības blīvums, iedzīvotāju un komersantu intereses un citi būtiski aspekti, kas var būt par pamatu azartspēļu organizēšanas ierobežojumu noteikšanai.

Ievērojot iepriekš minēto, arī teritorijas plānošanas procesā pašvaldībai attiecībā uz teritorijām, kur komercdarbība ir noteikta kā konkrētās teritorijas atļautās izmantošanas veids, ir jāpamato paredzētie azartspēļu organizēšanas ierobežojumi, veicot attiecīgo funkcionālo zonējumu izvērtējumu, proti, pašvaldībai ir jāievēro Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktā un 42. panta desmitajā daļā minētais teritoriju izvērtēšanas princips.

14.3. Personas, kas iesaistās azartspēlēs, ir pakļautas riskam, ka var ar šīm spēlēm pārmērīgi aizrauties. Pētījumi liecina, ka attālumam no azartspēļu organizēšanas vietām līdz iedzīvotāju dzīvesvietai ir nozīmīga saikne ar atkarību izraisošo paradumu izplatību. Šajā ziņā ir konstatējama arī saikne ar azartspēļu organizēšanas vietu vizuālo noformējumu, kas var būtiski ietekmēt spēlētāju rīcību. Azartspēļu organizēšanas vietu fasāžu noformējumā izmantotie gaismas efekti var piesaistīt pastiprinātu uzmanību. Nepilngadīgām personām var veidoties priekšstats par azartspēlēm kā dabisku brīvā laika pavadīšanas veidu. Cilvēkiem, kuri dzīvo azartspēļu organizēšanas vietu tuvumā, atkarību izraisošu spēlēšanas paradumu attīstības risks ir divas reizes augstāks nekā cilvēkiem, kuri dzīvo tālāk no šīm vietām (*sk. Ministru kabineta 2021. gada 14. jūlija rīkojumu Nr. 509 "Par Azartspēļu un izložu politikas pamatnostādnēm 2021.–2027. gadam"*).

Papildus Azartspēļu likumā noteiktajiem azartspēļu organizēšanas ierobežojumiem pašvaldība, izvērtējot konkrētās teritorijas apbūvi un

infrastruktūras objektu izvietojumu, var liegt azartspēļu organizēšanu, piemēram, izglītības, kultūras, sporta iestāžu un kompleksu, aktīvās atpūtas un bērnu rotaļlaukumu tuvumā. Tāpat azartspēļu organizēšanas ierobežojumus pēc attiecīga izvērtējuma var noteikt teritorijās ar augstu sabiedrības kustības intensitāti, piemēram, sabiedriskā transporta pieturvietu tuvumā, kā arī mazstāvu un daudzstāvu dzīvojamās apbūves teritorijās. Taču teritorijas plānošanas procesā, nosakot konkrētu azartspēļu komercdarbības veidu ierobežojumus, individuāla katras vietas izvērtējuma veikšana nav ne racionāla, ne lietderīga.

14.4. Pēc Rīgas domes ieskata, gadījumā, kad pašvaldība izmanto teritorijas plānošanas instrumentu, tās pieņemtajam lēmumam par alternatīvu konkrētas teritorijas attīstības izvēli piemīt izteikti politiska rakstura dimensija. Pašvaldība, plānojot savas teritorijas attīstību, veidojot savu politiku un tās īstenošanai nepieciešamās tiesību normas (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 74.–75. lp.*).

Rīgas dome 2012. gada 3. jūlijā pieņēma lēmumu Nr. 4936 "Par Rīgas teritorijas plānojuma izstrādes uzsākšanu". No lietas materiāliem secināms, ka ir notikusi Plānojuma publiskā apspriešana, ir veiktas iedzīvotāju aptaujas un iesaistītas arī nevalstiskās organizācijas. Tomēr lielākajā daļā publiskās apspriešanas sanāksmju pašvaldības piedāvātais risinājums aizliegt azartspēles visā Rīgas teritorijā, izņemot četru vai piecu zvaigžņu viesnīcas, netika apspriests (*sk. Rīgas domes Pilsētas attīstības departamenta 2021. gada 3. augusta ziņojumu "Par Rīgas teritorijas plānojuma pilnveidotās redakcijas publisko apspriešanu". Pieejams: <https://www.rdpad.lv>*). Plānojumā vispārīgi norādīts, ka apstrīdētā norma ierobežo cilvēku labsajūtai un veselībai traucējošas darbības, kas var veicināt atkarību no azartspēlēm (*sk. Plānojuma Stratēģiskās ietekmes uz vidi novērtējuma Vides pārskata sadaļu par ietekmi uz sabiedrību 96. lp.*). Plānojuma paskaidrojuma rakstā azartspēļu komercdarbības veidu ierobežojumu nepieciešamība Rīgas teritorijā pamatota ar Veselības ministrijas pasūtīto pētījumu (*sk.: A. Putniņa, A. Pokšāns, M. Brants. "Pētījums par procesu atkarību (azartspēļu, sociālo mediju, datorspēļu atkarība) izplatību Latvijas iedzīvotāju vidū un to ietekmējošiem riska faktoriem". Pieejams: <https://www.iaui.gov.lv/lv/petijumi>*). Tomēr Satversmes tiesa konstatē, ka minētā pētījuma pamatā ir visas Latvijas iedzīvotāju aptaujas dati, nevis konkrētās pašvaldības iedzīvotāju viedoklis.

Ņemot vērā visu iepriekš minēto, Satversmes tiesa secina, ka pirms azartspēļu organizēšanas ierobežojumu noteikšanas visā Rīgas teritorijā pašvaldība nav izvērtējusi Plānojumā paredzētos attiecīgos funkcionālos zonējumus. Šāda rīcība neatbilst Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktā un 42. panta desmitajā daļā noteiktajam teritoriju izvērtēšanas

principam. Tātad pašvaldības rīcība, izstrādājot Plānojumu un Apbūves noteikumus un ietverot tajos azartspēļu organizēšanas ierobežojumus, nav bijusi objektīvi pamatota un balstīta racionālos apsvērumos.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums neatbilst Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam, otrajam un trešajam teikumam.

15. Tā kā Satversmes tiesa ir atzinusi apstrīdēto normu par neatbilstošu Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam, otrajam un trešajam teikumam, tai nepieciešams lemt par brīdi, ar kuru apstrīdētā norma zaudē spēku.

Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi. Savukārt šā likuma 31. panta 11. punkts paredz Satversmes tiesas tiesības spriedumā norādīt brīdi, ar kuru šāda tiesību norma zaudē spēku.

Izmantojot tai Satversmes tiesas likuma 31. panta 11. punktā piešķirtās tiesības, Satversmes tiesai lietās, kas ierosinātas pēc konstitucionālās sūdzības, ir pēc iespējas jānovērš personas pamattiesību aizskārumi (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 25. punktu*). Turklāt Satversmes tiesai ir jāgādā arī par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, neradītu jaunus Satversmē noteikto pamattiesību aizskārumus, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu sabiedrības interesēm (*sal. sk. Satversmes tiesas 2011. gada 19. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-71-01 26. punktu un 2015. gada 16. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2014-13-01 22. punktu*).

Pieteikumu iesniedzēji lūdz Satversmes tiesu atzīt apstrīdēto normu par neatbilstošu Satversmei no tās pieņemšanas brīža, proti, 2021. gada 15. decembra.

No lietas materiāliem konstatējams, ka attiecībā uz SIA "JOKER LTD" un vairākām citām personām Rīgas dome ir pieņēmusi lēmumus, kas citstarp pamatoti ar apstrīdēto normu. Minētās personas ir uzsākušas savu pamattiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem. Apstrīdētās normas atzīšana par spēku zaudējušu no šo personu pamattiesību aizskāruma rašanās brīža dotu iespēju aizsargāt šo personu pamattiesības.

Tāpēc apstrīdētā norma attiecībā uz tām personām, kuras uzsākušas un turpina savu pamattiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, ir atzīstama par spēku zaudējušu no šo personu pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Atzīt Rīgas teritorijas plānojuma teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu, kas apstiprināti ar Rīgas domes 2021. gada 15. decembra saistošajiem noteikumiem Nr. 103 "Rīgas teritorijas izmantošanas un apbūves saistošie noteikumi", 6.8. punktu **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam, otrajam un trešajam teikumam.**

2. Attiecībā uz SIA "Olympic Casino Latvia", SIA "ALFOR", SIA "JOKER LTD" un citām personām, kas uzsākušas un turpina savu pamattiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, atzīt Rīgas teritorijas plānojuma teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu, kas apstiprināti ar Rīgas domes 2021. gada 15. decembra saistošajiem noteikumiem Nr. 103 "Rīgas teritorijas izmantošanas un apbūves saistošie noteikumi", 6.8. punktu **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam, otrajam un trešajam teikumam un spēkā neesošu no attiecīgās personas pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.**

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas

Rīgā 2024. gada 18. aprīlī

lietā Nr. 2023-27-03

"Par Rīgas teritorijas plānojuma teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu, kas apstiprināti ar Rīgas domes 2021. gada 15. decembra saistošajiem noteikumiem Nr. 103 "Rīgas teritorijas izmantošanas un apbūves saistošie noteikumi", 6.8. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam, otrajam un trešajam teikumam".

Nevaru pievienoties vairākuma viedoklim par Rīgas teritorijas plānojuma (turpmāk – RTP2030) Teritorijas izmantošanas un apbūves saistošo noteikumu 6.8. punkta (turpmāk – apstrīdētā norma) neatbilstību Satversmei.

Tiesa spriedumā nonākusi pie secinājuma, ka pašvaldība pārkāpusi likumdevēja pilnvarojumu, jo pirms azartspēļu organizēšanas ierobežojumu noteikšanas visā Rīgas teritorijā pašvaldība pretēji Azartspēļu un izložu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktā un 42. panta desmitajā daļā noteiktajam teritoriju izvērtēšanas principam neesot izvērtējusi RTP2030 paredzētos attiecīgos funkcionālos zonējumus, tādējādi rīkojoties bez objektīva pamata un nebalstoties racionālos apsvērumos. Šis tiesas gala secinājums balstīts uz vairākiem starpsecinājumiem, kas atrodami spriedumā, un kuri tiks analizēti turpmāk.

1. Par lietas faktiskajiem apstākļiem

Katras lietas taisnīgas iztiesāšanas pamatā ir būtisko faktisko apstākļu objektīva noskaidrošana.

Tiesa secinājusi, ka, lai gan ir notikusi RTP2030 publiskā apspriešana, ir veiktas iedzīvotāju aptaujas un iesaistītas arī nevalstiskās organizācijas, tomēr lielākajā daļā publiskās apspriešanas sanāksmju pašvaldības piedāvātais risinājums aizliegt azartspēles visā Rīgas teritorijā, izņemot četru vai piecu zvaigžņu viesnīcas, neesot apspriests; azartspēļu komercdarbības veidu ierobežojumu nepieciešamība Rīgas teritorijā esot pamatota ar visas Latvijas iedzīvotāju aptaujas datiem, nevis konkrētās pašvaldības iedzīvotāju viedokli (*sk. sprieduma 14.4. punktu*).

Šādi secinājumi ir pretēji tiem faktiem, kas atspoguļoti lietā pievienotajos dokumentos, piemēram, Rīgas domes atbildes rakstam pievienotajiem dokumentiem, gan arī ikvienam pieejamajā GEO Latvija portālā (https://geolativija.lv/geo/tapis#document_12016) un Rīgas domes sēžu video arhīvā esošajiem dokumentiem, kā arī citiem publiski pieejamajiem materiāliem, kuros atklājas RTP2030 un apstrīdētās normas izstrādāšanas process.

Tātad, kā izriet no šiem materiāliem, Rīgas domes deputāts J. Jurašs 2018. gada 23. maijā iesniedza priekšlikumu Rīgas domei ierobežot azartspēļu organizēšanas vietas, izņemot četru un piecu zvaigžņu viesnīcas. Deputāta priekšlikums tika noraidīts, jo bija nepieciešams grozīt Rīgas pilsētas teritorijas attīstības plānu. Tomēr, kā redzams no turpmākā, priekšlikums saglabāja savu aktualitāti, jo tika ietverts Rīgas pilsētas teritorijas jaunā attīstības plāna projektā.

Rīgas dome 2019. gada 27. martā ar klātesošo 59 deputātu balsīm no 60 pieņēma konceptuālu un tobrīd politisku lēmumu ierobežot azartspēļu organizēšanu, proti, noteica, ka Rīgas pilsētā var organizēt azartspēles un atvērt kazino, spēļu zāli, bingo zāli, totalizatora vai derību likmju pieņemšanas vietu tikai IV kategorijas (četrus zvaigžņus) vai V kategorijas (piecus zvaigžņus) viesnīcās. Noklausoties sēdes ierakstu, dzirdams, ka deputāti pārstāv iedzīvotāju uzskatu par azartspēļu kaitīgumu, par to, ka nav atrodamas teritorijas Rīgā, kurās azartspēļu organizēšana būtu iespējama, par to, ka azartspēles ir elitāra izklaide, kuras organizēšanai piemērotākā vieta Rīgā būtu četru un piecu zvaigžņu viesnīcas, šo izklaidi pirmāri mērķējot uz tūristiem, un visbeidzot, ka šis lēmums tiek sinhronizēts ar Rīgas attīstības plānu (<https://skaties.riga.lv/ieraksts.php?x=64>).

SKDS 2019. gada maija aptaujā "Rīgas iedzīvotāju aptaujas par dažādiem Rīgas domi interesējošiem jautājumiem" 87 % aptaujāto atbalstīja priekšlikumu aizliegt azartspēļu organizēšanu Rīgā. Tāpat Rīgas domes vēlēšanu programmās vairākas pēcāk ievēlētās partijas bija norādījušas azartspēļu ierobežošanas plānus. Savukārt iedzīvotāji, balsojot par šīm partijām, izvēlējās pašvaldības politisko un teritoriālās attīstības ceļu.

Tātad no iepriekšminētā secināms, ka Rīgas dome jau vairāku gadu garumā skaidri un noteikti vēlējusies ierobežot azartspēļu organizēšanu visā Rīgas teritorijā, atvēlot tām vietu vienīgi četru un piecu zvaigžņu viesnīcās.

Tāpat Rīgas domes plāni ierobežot azartspēļu organizēšanu tikai četru un piecu zvaigžņu viesnīcās ir atspoguļoti arī ar Ministru kabineta 2021. gada 14. jūlija rīkojumu Nr. 509 apstiprinātajās Azartspēļu un izložu politikas pamatnostādnēs 2021.–2027. gadam. Tas nozīmē, ka likumdevējs un Ministru kabinets bija izsenis informēti par Rīgas domes plāniem.

Tomēr kā paliek ar teritorijas plānojuma apspriešanu?

No GEO pieejamajiem materiāliem redzams, ka vienlaikus ar Rīgas domes politisko izšķiršanos šajā jautājumā notiek RTP2030, kurā ietverti arī teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi, projekta izstrādāšana. RTP2030 teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu projekta 6.8. punkts paredz, ka visā teritorijā ir aizliegts organizēt azartspēles un sniegt attiecīgos azartspēļu pakalpojumus kazino, spēļu zālēs, bingo zālēs, kā arī totalizatora vai derību likmju pieņemšanas vietās, izņemot, ja šādas azartspēļu organizēšanas vietas atrodas četru vai piecu zvaigžņu viesnīcās.

Šāds RTP2030 plānojuma projekts tika nodots sabiedriskajai apspriešanai.

RTP2030 pilnveidotās redakcijas publiskā apspriešana sākās 2019. gada 13. martā un ilga līdz 10. aprīlim. Publiskā apspriešana plaši izziņota plašsaziņas līdzekļos, mājas lapās, sociālajos tīklos. RTP2030 pilnveidotās redakcijas apspriešanas sanāksme notika 2019. gada 28. martā Rīgas domes telpās. Tajā varēja piedalīties jebkurš interesents. Kā norādīts RTP2030 pilnveidotās redakcijas publiskās apspriešanas 2019. gada 28. marta sanāksmes protokolā, sanāksmes vadītāja Rīgas domes Pilsētas attīstības departamenta Pilsētvides attīstības pārvaldes vadītāja un direktora vietniece pilsētvides attīstības jautājumos I. Purmale īpaši vērš uzmanību uz azartspēļu ierobežojumiem pilnveidotajā RTP2030 redakcijā, kas paredz, ka tāpat kā Rīgas vēsturiskā centra aizsardzības zonā, arī pārējā Rīgā azartspēles būs atļautas tikai četru un piecu zvaigžņu viesnīcās, un norāda, ka interesē klātesošo viedoklis. No protokola redzams, ka īpašas diskusijas par to nenotiek, jo lielākā daļa klātesošo atbalsta šo jauno regulējumu, paceļot rokas balsojumā "par". Šāds regulējums bija nodots arī izvērtējumam plašākai sabiedrībai; portālā *manabalss.lv* tika savākti nepieciešamie paraksti, lai šādu azartspēļu organizēšanas vietu ierobežojošo iniciatīvu apspriestu plašāk Saeimā (*sk. <https://manabalss.lv/azartspelu-zalu-aizliegšana-visa-latvijas-teritorija>*).

Kā liecina 2021. gada 13. septembra sarunas ar Rīgas apkaimju organizāciju pārstāvjiem protokols, gan RTP2030 teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu prasības, gan tajā ietvertais funkcionālais zonējums arī tika apspriests ar visu Rīgas apkaimju iedzīvotāju organizāciju pārstāvjiem. Rīgas apkaimju iedzīvotāju organizācijas neiebilda pret šādu azartspēļu organizēšanas vietu ierobežojošu normu.

Tāpat RTP2030 izstrādāšanas procesā tika saņemtas un vērtētas arī azartspēļu interešu lobētāju organizāciju vēstules (*sk., piemēram, Latvijas Spēļu biznesa asociācijas 2019. gada 19. jūnija vēstuli, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas 2021. gada 12. oktobra vēstuli (ar*

atsaucēm uz SIA "Olympic Casino Latvia" 2021. gada 1. oktobra vēstuli, Latvijas Spēļu biznesa asociācijas 2021. gada 4. oktobra vēstuli), Latvijas Tirgotāju asociācijas 2021. gada 2. oktobra vēstuli). Tajos paustie argumenti tād Rīgas domei bija zināmi, taču tiem dome nepiekrita.

Jāņem vērā, ka, ierosinot apstrīdēto normu, Rīgas domei bija skaidrs priekšstats, ka atbilstoši RTP2030 un apstrīdētās normas ietekmei Rīgā atbilstošas prasībām būs vien 36 zāles, jo jaunajā plānojumā spēļu zāles būs atļauts izvietot tikai jauktas apbūves centra teritorijās (sk. *RD komiteja atbalsta ieceri spēļu zāles atvērt tikai četru un piecu zvaigžņu viesnīcās. Leta.lv, 2018. gada 3. jūlijs*).

Tādējādi tiesas secinājumi, ka apstrīdētā norma neesot apspriesta un ka šādas normas nepieciešamība nav pamatota ar konkrētās pašvaldības iedzīvotāju viedokli, ir tieši pretēji iepriekšminētajos dokumentos atspoguļotajam.

2. Par likumdevēja pilnvarojumu

Tiesa secināja, ka pašvaldība pieņēmusi apstrīdēto normu, pārkāpjot likumdevēja pilnvarojumu, jo Azartspēļu un izložu likuma 41. panta otrās daļas 11. punkts un 42. panta desmitā daļa ietverot teritoriju izvērtēšanas principu, kas prasot vērtēt teritorijas plānojumā paredzētos funkcionālos zonējumus; pašvaldībai teritorijas plānošanas procesā esot jāizvērtē, piemēram, konkrētās teritorijas apbūve un infrastruktūras objektu izvietojums, apdzīvotības blīvums, iedzīvotāju un komersantu intereses un citi būtiski aspekti, kas var būt par pamatu azartspēļu organizēšanas ierobežojumu noteikšanai (sk. *sprieduma 14.2. punktu, 14.4. punkta gala secinājumu*).

Azartspēļu un izložu likuma 41. panta otrās daļas 11. punkts noteic, ka attiecīgās pašvaldības vietās vai teritorijās, kuras noteiktas pašvaldības saistošajos noteikumos. 42. panta desmitā daļa noteic, ka pašvaldībai ir tiesības izdot saistošos noteikumus, ar kuriem tiek noteiktas vietas un teritorijas, kurās azartspēles nav atļauts organizēt.

Tātad Azartspēļu un izložu likuma 42. panta desmitā daļa pilnvaro pašvaldību izdot saistošos noteikumus, ar kuriem tiek noteiktas vietas un teritorijas, kurās azartspēles nav atļauts organizēt. Satversmes tiesa iepriekš atzinusi, ka pašvaldībai, noteicot vietas un teritorijas, kurās azartspēles nav atļauts organizēt, jāizdara šādu vietu un teritoriju izvērtējums (sk. *Satversmes tiesas 2023. gada 20. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2022-13-05 21. punktu*). Citiem vārdiem sakot, šāds lēmums nedrīkst būt patvaļīgs. Vienlaikus 2024. gada 4. aprīļa spriedumā tiesa atzīst, ka pašvaldības pilnvarojums noteikt šādu aizliegumu teritorijas apjoma ziņā ir neierobežots (sk. *sprieduma 13.3. punktu*).

Tomēr ir jānošķir divas situācijas, kurās likumdevēja dots pilnvarojums tiek izmantots: proti, vai pašvaldība pieņem ierobežojumu teritoriālā plānojuma ietvaros, vai atsevišķos – no tiem neatkarīgos noteikumos.

Būtiski, ka pašvaldības tiesības noteikt azartspēļu ierobežojumus teritoriālajā plānojumā pastāvēja jau iepriekš. Ar 2021. gada 15. oktobra grozījumiem Azartspēļu un izložu likumā pašvaldību tiesības tika vēl vairāk paplašinātas, piešķirot tām vēl arī trešo instrumentu azartspēļu ierobežošanai (*sal. sk. Satversmes tiesas 2023. gada 20. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2022-13-05 20. punktu un 2019. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2018-17-03 18.5. punktu*). Šobrīd pašvaldībām ir pieejami trīs juridiskie instrumenti azartspēļu organizēšanas regulēšanai un pārvaldīšanai savā teritorijā. Proti, kā norādījusi Satversmes tiesa 2023. gada 20. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2022-13-05 20. punktā, pašvaldība var:

1) noteikt attiecīgus teritorijas izmantošanas aprobežojumus teritorijas plānojumā;

2) pieņemt individuālu lēmumu par atļauju organizēt azartspēles, katrā konkrētajā gadījumā izvērtējot to, vai azartspēļu organizēšana konkrētajā vietā nerada būtisku valsts un attiecīgās administratīvās teritorijas iedzīvotāju interešu aizskārumu;

3) pieņemt saistošos noteikumus, kuros tā papildus jau likumdevēja noteiktajām vietām un teritorijām, kurās azartspēles nav atļauts organizēt, nosaka vēl citas šāda veida vietas un teritorijas.

Saprotams, ka šāds tiesību paplašinājums ir bijis nepieciešams teritorijas plānojuma lēnā un ilgtermiņa pilsētas attīstības vīzijā balstītā pieņemšanas procesa dēļ, kas kopsakarā ar individuālajiem administratīvajiem aktiem kā otro lokālo azartspēļu ierobežošanas instrumentu nesniedza pašvaldībām efektīvas tiesības īstenot vietēju pašpārvaldi savā teritorijā. Līdz ar to nevaru piekrist, ka arī teritorijas plānošanas procesā pašvaldībai attiecībā uz teritorijām, kur komercdarbība ir noteikta kā konkrētās teritorijas atļautās izmantošanas veids, vēl atsevišķi ir jāpamato paredzētie azartspēļu organizēšanas ierobežojumi, veicot papildu attiecīgo funkcionālo zonējumu izvērtējumu, t.i., papildus teritorijas plānojuma procesam.

Kādēļ būtu jāveic papildu vērtējošas darbības tam, kas jau tiek izvērtēts? Kura tiesību norma prasītu veikt dubultu darbu? Likumdevējs neizdod tiesību normas pašmērķīgi; tiesību normu satura un, jo īpaši, mērķa noskaidrošanā jāievēro efektivitātes apsvērumi.

Tādējādi secinu, ka Satversmes tiesas pieprasītais izvērtējums būtu vajadzīgs vien tad, ja pašvaldība ierobežotu azartspēļu organizēšanu savā teritorijā ar atsevišķiem no teritorijas plānojuma izdotiem saistošajiem noteikumiem.

Uzskatu, ka arī pēc būtības Rīgas apkaimju izvērtējums azartspēļu vietu noteikšanas kontekstā bija veikts pienācīgi (*sk. šeit iepriekš norādītos apsvērumus par lietas faktiskajiem apstākļiem*).

Apstrīdētā norma bija ietverta ar teritorijas plānojumu saistītajos pašvaldības saistošajos noteikumos. Norma bija pieņemta ilgtermiņa teritorijas plānošanas procesa rezultātā. Tā vispārīgi un abstrakti noteica pieļaujamās vietas Rīgā, kur azartspēles organizēt atļauts, bet pārējā daļā – to noliedza.

Manuprāt, teritorijas plānojumā regulējot vietas, kur Rīgā azartspēles organizēt atļauts, pašvaldība vadījusies pēc saprātīga un racionāla kritērija – īpaši augsta komforta un kvalitātes prasībām atbilstošas viesnīcas. Arī ar Ministru kabineta 2021. gada 14. jūlija rīkojumu Nr. 509 apstiprinātajās Azartspēļu un izložu politikas pamatnostādņēs 2021.–2027. gadam norādīts, ka vēsturiski kazino Eiropas Savienības valstīs un Amerikas Savienotajās Valstīs bija izvietotas ārpus blīvi apdzīvotām vietām un koncentrētas tūristu iecienītajās teritorijās, orientējot azartspēles kā eksporta preci (angļu val. *"gambling goes home with the tourist"*) šādu apsvērumu dēļ:

1) ekonomiskais labums no spēļu zālēm ir vērtīgāks, ja šis bizness piesaista jaunus līdzekļus sabiedrībai, nevis akumulē vietējo iedzīvotāju resursu;

2) spēļu zāles ir īpaši kaitīgas finansiāli zemāk nodrošinātai iedzīvotāju grupai;

3) sociālās problēmas, ko veido spēļu zāles, "iet prom ar tūristu", mazāk ietekmējot valsts sociālos dienestus un veselības aprūpes sistēmu.

Turklāt šādās viesnīcās azartspēļu zāļu – kazino – atvēršanai jau atbilstoši Azartspēļu un izložu likumam nav nepieciešama vēl atsevišķa pašvaldības atļauja (*sk. Azartspēļu un izložu likuma 26. panta otrās daļas 4. punktu un 42. panta trešās daļas otro teikumu*).

Noteicot vietas, kurās azartspēļu organizēšana pieļaujama, pašvaldībai nebija vēl papildus jāpamato tas, kāpēc vispārīgi kādās atsevišķās Rīgas apkaimēs ārpus četrus un piecus zvaigžņu viesnīcām azartspēļu organizēšana nav pieļaujama. Tā būtu pašmērķīga un ārkārtīgi formāla prasība. Šāds pamatojums jau izriet no tā, kādēļ pašvaldība pieļauj azartspēļu organizēšanu tieši atļautajās vietās.

Satversmes tiesas noteiktās prasības pašvaldībai teritorijas plānošanas procesā vērtēt vēl arī citus aspektus, piemēram, konkrētās teritorijas apbūvi un infrastruktūras objektu izvietojumu, apdzīvotības blīvumu, iedzīvotāju un komersantu intereses, ir pašmērķīgas. Tās pārklājas ar citu pašvaldībai pieejamo instrumentu – individuālo administratīvo aktu par atļaujas konkrētajā vietā organizēt

azartspēles neizsniegšanu. Tāpat šāda izvērtējuma nepieciešamība pašsaprotami būtu nepieciešama citu, ar teritorijas plānojumu nesaistītu saistošo noteikumu pieņemšanas ietvaros, lai nodrošinātu, ka tie ir pieņemti vispārēji pienācīgā kārtībā, proti, vērtējot ierobežojuma samērīgumu un nodrošinot pušu iesaisti. Tomēr, ņemot vērā teritorijas plānojuma specifisko saikni ar galvaspilsētas nākotni, ilgo izstrādes procesu, teritorijas attīstības plānojuma ciešo saikni ar iedzīvotāju interesēm, kā arī detalizācijas pakāpi, apstrīdētās normas ietekmes papildu izvērtēšana attiecībā uz katru no 58 Rīgas apkaimēm būtu pat pašvaldības iedzīvotāju interesēm pretēja, jo būtu finansiālu resursu patēriņu pieprasošā formalitāte. Ja teritorijas plānojums ir izstrādāts, ievērojot noteikto procedūru, nav pamata tā tiesiskumam noteikt vēl papildu prasības, kas turklāt atkārtu pamata procedūrā veikto. Tāpat jānorāda, ka Satversmes tiesas norādītie kritēriji jebkurā gadījumā nevarētu atteikties uz katru no apkaimēm vienādā veidā, jo apkaimes ir ārkārtīgi viena no otras atšķirīgas.

Kā jau minēts iepriekš, azartspēļu organizēšanas ierobežošana Rīgas apdzīvotajās teritorijās tika izsmēloši apspriesta sabiedriskajā apspriešanā, atbalstot apstrīdētās normas paredzēto regulēšanas modeli. Tāpat tika uzklausi skartie komersanti. Ar apstrīdēto normu Rīgas dome nebija rīkojusies kā Ķekavas novada dome, kura ar 2021. gada 8. septembra saistošajiem noteikumiem Nr. 22/2021 "Par azartspēļu organizēšanu Ķekavas novadā" tikai formāli izvērtēja azartspēļu zāļu darbības iespējas savā teritorijā, jo bija garantējusi labvēlību konkrētam, iepriekš skaidri zināmam vienam komersantam, kura azartspēļu zāle bija jau atvērta (*sk. šīs situācijas iztīrījumu Satversmes tiesas 2023. gada 20. aprīļa spriedumā lietā Nr. 2022-13-05*). Balstoties pamatotos un saprātīgos apsvērumos, Rīgas dome ir pildījusi tai iedzīvotāju uzticēto mandātu ierobežot azartspēļu publisko pieejamību, tās pilnībā neaizliedzot, bet gan novirzot uz Saeimas jau iepriekš noteikto ēku loku – četru un piecu zvaigžņu viesnīcām.

Ievērojot iepriekšminēto, uzskatu, ka apstrīdētā norma tika izdota korektā un tiesiskā procedūrā, izdarot gan politiskus apsvērumus, gan veicot sabiedrības viedokļa noskaidrošanu un savstarpēji pretēju interešu līdzsvarošanu, pastāvēt saprātīgam un racionālam priekšstatam par pieņemjami samērīgāku šo interešu līdzsvarošanas veidu.

Satversmes tiesas tiesnesis

J. Neimanis

Satversmes tiesas tiesneses Jautrītes Briedes atsevišķās domas

Rīgā 2024. gada 18. aprīlī

lietā Nr. 2023-27-03

"Par Rīgas teritorijas plānojuma teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu, kas apstiprināti ar Rīgas domes 2021. gada 15. decembra saistošajiem noteikumiem Nr. 103 "Rīgas teritorijas izmantošanas un apbūves saistošie noteikumi", 6.8. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam, otrajam un trešajam teikumam".

1. Satversmes tiesa 2024. gada 4. aprīlī pieņēma spriedumu lietā Nr. 2023-27-03 un atzina Rīgas teritorijas plānojuma teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu, kas apstiprināti ar Rīgas domes 2021. gada 15. decembra saistošajiem noteikumiem Nr. 103 "Rīgas teritorijas izmantošanas un apbūves saistošie noteikumi", 6.8. punktu (turpmāk – apstrīdētā norma) par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. pantam un 105. panta pirmajam, otrajam un trešajam teikumam.

2. Piekrītu spriedumā norādītajam, ka pašvaldība ir tiesīga noteikt neierobežoti daudz teritoriju, kurās azartspēles organizēt nav atļauts, izņemot Azartspēļu likumā paredzētos gadījumus, kad pašvaldības atļauja azartspēļu organizēšanas vietas atvēršanai nav nepieciešama. Tāpat piekrītu spriedumā atzītajam, ka, nosakot konkrētu azartspēļu komercdarbības veidu ierobežojumus, individuāla katras vietas izvērtējuma veikšana nav ne racionāla, ne lietderīga.

Taču nepiekrītu Satversmes tiesas vairākumam, ka pašvaldības rīcība nav bijusi objektīvi pamatota un balstīta racionālos apsvērumos un apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam, otrajam un trešajam teikumam.

3. Attīstības plānošana, arī teritorijas attīstības plānošana ir vērsta uz to, lai noteiktu principus, mērķus un to sasniegšanai nepieciešamo rīcību nolūkā īstenot politiski noteiktas prioritātes un nodrošināt sabiedrības un teritorijas attīstību (*sk. Attīstības plānošanas sistēmas likuma 3. panta pirmo un otro daļu*). Teritorijas plānojuma izstrādāšana nav tikai formāla procedūra. Tā ir reglamentēta, lai varētu identificēt un izvērtēt dažādas intereses un noteikt, kurām no tām plānojumā dodama prioritāte. Šajā procesā ir jālīdzsvaro visu iesaistīto pušu intereses, jāaizsargā vājākie dalībnieki un jānodrošina visas sabiedrības intereses.

Pašvaldībai ir pienākums ar teritorijas plānojumu kā vienu no plānošanas politikas īstenošanas instrumentiem noteikt teritorijas turpmāko attīstību un saskaņot dažādas, reizēm pat pretējas intereses (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 3. maija sprieduma lietā Nr. 2010-54-03 10.1. punktu*). Tādējādi jau teritorijas attīstības plānošanas procesā pašvaldība veic visaptverošu izvērtējumu attiecībā uz visu tās teritoriju un līdzsvaro dažādās intereses.

Rīgas dome, ievērojot Azartspēļu un izložu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktā un 42. panta desmitajā daļā piešķirto pilnvarojumu, ir noteikusi aizliegumu visā tās teritorijā, izņemot četru un piecu zvaigžņu viesnīcās, organizēt azartspēles un sniegt azartspēļu pakalpojumus. Rīgas dome atbildes rakstā norādījusi, ka tādējādi tā esot izvēlējusies īstenot tādu politiku, kas paredz azartspēļu nozares orientāciju uz azartspēlēm kā eksporta preci.

Nosakot azartspēļu organizēšanas un pakalpojumu sniegšanas aizliegumu, Rīgas dome ir ņēmusi vērā dažādus pētījumus, arī Rīgas iedzīvotāju aptaujas, kas norāda uz paaugstinātu nepieciešamību ierobežot azartspēles. Rīgas teritorijas plānojuma paskaidrojuma rakstā arī norādīts, ka nav objektīva pamata tam, ka iedzīvotāji, kuri ikdienā uzturas Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijā, kurā noteikto azartspēļu organizēšanas aizliegumu par samērīgu Satversmes tiesa atzinusi jau 2019. gada 16. maija spriedumā lietā Nr. 2018-17-03, no azartspēļu atkarības būtu jāpasargā vairāk, nekā iedzīvotāji jebkurā citā Rīgas pilsētas daļā. Arī ārpus šīm zonām nepieciešams nodrošināt labvēlīgu kultūrvidi.

Tādējādi pašvaldība ir pamatojusi izvēlēto teritorijas attīstības virzienu attiecībā uz azartspēļu pieejamību. Turklāt ir jāņem vērā, ka azartspēļu organizēšana joprojām ir atļauta četru un piecu zvaigžņu viesnīcās. Līdz ar to, lai gan, kā tas secināts arī spriedumā, azartspēļu organizēšana šajās vietās primāri ir atkarīga no komersanta izvēles iekļaut azartspēļu organizēšanas vietu viesnīcā pieejamo pakalpojumu klāstā, nevar uzskatīt, ka azartspēļu organizēšana un pakalpojumu sniegšana Rīgā būtu padarīta neiespējama.

Satversmes tiesa spriedumā norādījusi, ka teritorijas plānojuma izstrādes procesā azartspēļu organizēšanas ierobežojumam jābūt pamatotam ar konkrētās teritorijas funkcionālā zonējuma izvērtējumu un pašvaldībai teritorijas plānošanas procesā ir jāvērtē, piemēram, konkrētās teritorijas apbūve un infrastruktūras objektu izvietojums, apdzīvotības blīvums, iedzīvotāju un komersantu intereses un citi būtiski aspekti, kas var būt par pamatu azartspēļu organizēšanas ierobežojumu noteikšanai. Taču no sprieduma nav saprotams, kā un cik detalizēti šie aspekti būtu jāņem

vērā. Piemēram, liela daļa Rīgas teritorijas ir jauktas centra apbūves teritorija, kurā plānots plašs jauktas izmantošanas spektrs, proti, pakalpojumu objektu apbūve, dzīvojamo māju, biroja ēku, kultūras iestāžu, sporta būvju, izglītības un zinātnes iestāžu u. c. apbūve. Šādā funkcionālajā zonā dažādu apbūves objektu un infrastruktūru objektu izvietojums, arī apdzīvotības blīvums dažādās Rīgas apkaimēs un pat dažādās apkaimju daļās var būt atšķirīgs. Tas faktiski novestu pie tā, ka pašvaldībai tomēr būtu jāveic kādas konkrētas vietas individuāls vērtējums.

Uzskatu, ka Rīgas dome, nosakot tādu politiku un turpmāko teritorijas attīstības virzienu, kas pēc iespējas samazina azartspēļu pieejamību, bet neaizliedz to pavisam, ir vērtējusi gan azartspēļu kaitīgo ietekmi, gan iedzīvotāju viedokli un intereses, līdz ar to pašvaldības rīcība ir objektīvi pamatota un balstīta racionālos apsvērumos. Rīgas dome pieņēmusi lēmumu diskusiju un kompromisu rezultātā. Nepiekrītu, ka pašvaldībai bija detalizēti jāvērtē katrs funkcionālais zonējums. Arī no Azartspēļu un izložu likuma neizriet, ka pašvaldībai būtu jāveic detalizēts katras funkcionālās zonas vērtējums.

Līdz ar to uzskatu, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam, otrajam un trešajam teikumam.

Satversmes tiesas tiesnese

J. Briede

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2024. gada 13. jūnijā

lietā Nr. 2023-33-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Jautrīte Briede,

pēc Administratīvās apgabaltiesas un Rīgas pilsētas tiesas pieteikumiem,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 9. punktu, 19.¹ un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2024. gada 14. maijā tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 8. panta trešās daļas 20.⁴ punkta un 9. panta pirmās daļas 5. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 1993. gada 11. maijā pieņēma likumu "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" (turpmāk – Likums), kas stājās spēkā 1994. gada 1. janvārī.

Likuma 8. panta trešā daļa paredz, ka pie pārējiem fiziskās personas ienākumiem, par kuriem jāmaksā nodoklis, tiek pieskaitīti arī citi ienākumi, kas nav minēti šā likuma 9. pantā. Savukārt saskaņā ar Likuma 9. panta pirmās daļas 5. punktu redakcijā, kas bija spēkā no 1997. gada 1. janvāra līdz 2011. gada 31. decembrim, gada apliekamajā ienākumā netika ietverti un ar nodokli netika aplikti izložu un azartspēļu laimesti, kuri nepārsniedza izdevumus, kas saistīti ar to iegūšanu, – Ministru kabineta noteiktajā kārtībā. Kārtība, kādā aprēķina un ietur iedzīvotāju ienākuma nodokli no izlozēm un azartspēlēm, tika noteikta Ministru kabineta 1997. gada 1. jūlija noteikumos Nr. 233 "Kārtība, kādā ar iedzīvotāju ienākuma nodokli apliekami fizisko personu ienākumi no izlozēm un azartspēlēm" (spēkā līdz 2011. gada 31. decembrim) (turpmāk – Nodokļa noteikumi).

Saeima 2011. gada 15. decembrī pieņēma likumu "Grozījumi likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli"", ar kuru Likuma 9. panta pirmās daļas 5. punktā tika izslēgti vārdi "kuri nepārsniedz izdevumus, kas saistīti ar to iegūšanu, – Ministru kabineta noteiktajā kārtībā" un kurš stājās spēkā 2012. gada 1. janvārī. Tādējādi no 2012. gada 1. janvāra izložu un

azartspēļu laimesti netika ietverti gada apliekamajā ienākumā un netika aplikti ar iedzīvotāju ienākuma nodokli.

2017. gada 28. jūlijā Saeima pieņēma likumu "Grozījumi likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli"", ar kuru no jauna tika ieviests regulējums par izložu un azartspēļu laimestu aplikšanu ar iedzīvotāju ienākuma nodokli, un tas stājās spēkā 2018. gada 1. janvārī.

Likuma 8. panta trešās daļas 20.⁴ punkts noteic, ka pie pārējiem fiziskās personas ienākumiem, par kuriem ir jāmaksā nodoklis, tiek pieskaitīti izložu un azartspēļu laimesti, ja šā likuma 9. panta pirmās daļas 5. punktā nav noteikts citādi.

Saskaņā ar Likuma 9. panta pirmās daļas 5. punktu gada apliekamajā ienākumā netiek ietverti un ar nodokli netiek aplikti izložu un azartspēļu laimesti, ja laimesta (tā vērtības) apmērs (to kopsumma) taksācijas gada laikā nepārsniedz 3000 *euro*.

2. Satversmes tiesā tika ierosinātas divas lietas par Likuma 8. panta trešās daļas 20.⁴ punkta un 9. panta pirmās daļas 5. punkta (turpmāk – apstrīdētās normas) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 105. panta pirmajiem trim teikumiem:

1) 2023. gada 13. jūlijā pēc Administratīvās apgabaltiesas pieteikuma tika ierosināta lieta Nr. 2023-33-01 "Par likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 8. panta trešās daļas 20.⁴ punkta un 9. panta pirmās daļas 5. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem";

2) 2024. gada 15. februārī pēc Rīgas pilsētas tiesas pieteikuma tika ierosināta lieta Nr. 2024-02-01 "Par likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 8. panta trešās daļas 20.⁴ punkta un 9. panta pirmās daļas 5. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem".

Lai veicinātu šo lietu vispusīgu un ātru izskatīšanu, tās saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 22. panta sesto daļu tika apvienotas vienā lietā. Apvienotajai lietai Nr. 2023-33-01 piešķirts nosaukums "Par likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 8. panta trešās daļas 20.⁴ punkta un 9. panta pirmās daļas 5. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem".

3. Pieteikumu iesniedzējas – Administratīvā apgabaltiesa un Rīgas pilsētas tiesa (turpmāk arī – Pieteikumu iesniedzējas) – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

Administratīvās apgabaltiesas tiesvedībā ir administratīvā lieta, kurā pieteicējs – fiziskā persona – lūdzis atcelt Valsts ieņēmumu dienesta

(turpmāk – Dienests) lēmumu. Lēmumā konstatēts, ka persona 2019. un 2020. gada apliekamajā ienākumā nav iekļāvusi no izložu un azartspēļu laimestiem gūtos ienākumus, tāpēc veiktas izmaiņas šīs personas 2019. un 2020. gada ienākumu deklarācijās un noteikts budžetā maksājamais iedzīvotāju ienākuma nodoklis.

Savukārt Rīgas pilsētas tiesas tiesvedībā ir krimināllieta, kurā persona apsūdzēta par Krimināllikuma 218. panta otrajā daļā un 219. panta otrajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu izdarīšanu. Proti, iesniedzot Dienestā kārtējo valsts amatpersonas deklarāciju par 2018. un 2019. gadu, apsūdzētais esot norādījis nepatiesas ziņas par gūtajiem ienākumiem no azartspēļu un izložu laimestiem lielā apmērā. Viņš neesot atbilstoši apstrīdētajām normām deklarējis minētos ienākumus un neesot noteiktajā termiņā samaksājis par tiem iedzīvotāju ienākuma nodokli, tādējādi nodarot zaudējumus valstij lielā apmērā.

Pieteikumu iesniedzējas norāda, ka ar iedzīvotāju ienākuma nodokli atbilstoši apstrīdētajām normām ir apliekama visa summa, kuru laimēšanas gadījumā spēlētājam izmaksā azartspēles vai izlozes organizētājs un kura taksācijas gada laikā pārsniedz 3000 *euro*, neatkarīgi no spēlētāja iemaksām dalībai spēlē. Atbilstoši šādam regulējumam varot rasties tādas situācijas, kad maksājamais nodoklis ir lielāks par summu, kas veidojas, no laimesta summas atņemot izdevumus par dalību spēlē. Nodoklis esot jāmaksā arī tad, ja laimests ir mazāks par dalībai azartspēlē iemaksāto likmi. Šādā veidā tiekot aplikti tikai šķietami, nevis reāli ienākumi. Faktiski persona esot cietusi zaudējumus, taču tai vajagot maksāt ienākuma nodokli.

Pieteikumu iesniedzējas neapšaubā, ka apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu un tam ir leģitīms mērķis – sabiedrības labklājības aizsardzība –, savukārt valstij, nosakot un īstenojot nodokļu politiku, ir plaša rīcības brīvība. Tomēr šī brīvība esot īstenojama tādā veidā, kas atbilst vispārējiem tiesību principiem un Satversmei, kā arī nodrošina taisnīgumu. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa jomā likumdevējam vajagot ņemt vērā objektīvā neto principu, kas esot tiesiskās vienlīdzības principa konkretizācijas elements.

Lai varētu atzīt, ka nodokļu jomas tiesiskais regulējums ir piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai, tam vajagot būt pamatotam ar objektīviem un racionāliem apsvērumiem, kā arī balstītam uz taisnīguma un tiesiskās vienlīdzības principiem. Turklāt, īstenojot vertikālo taisnīguma principu, esot jāņem vērā nodokļu maksātāja spēja samaksāt nodokli. No tā izrietot prasība ar iedzīvotāju ienākuma nodokli aplikti nevis paredzamus, bet gan reālus ienākumus, kas veidojušies kā saimnieciskajā darbībā gūto ieņēmumu un ar to gūšanu saistīto izdevumu starpība.

Atkāpšanās no objektīvā neto principa nevarot būt pamatota tikai ar fiskālu valsts budžeta ieguvumu. No likumprojekta Nr. 977/Lp12 "Grozījumi likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli"", ar kuru ieviestas apstrīdētās normas, (turpmāk – Likumprojekts) neizrietot nekāds cits pamatojums kā vienīgi valsts budžeta intereses. Nodokļa noteikumi iepriekš paredzējuši, ka, aprēķinot no laimestiem gūtos ienākumus, tiek atskaitīti ar piedalīšanos azartspēlē vai izlozē saistītie izdevumi. Savukārt no 2012. gada 1. janvāra līdz 2017. gada 31. decembrim fizisko personu izložu un azartspēļu laimesti ar nodokli vispār neesot aplikti.

Vispār Likums paredzot ņemt vērā personas spēju samaksāt nodokli. Tomēr attiecībā uz azartspēļu laimestiem apstrīdētajās normās faktiski esot noteikts izņēmums. Proti, tas pieļaujot tādus gadījumus, kad nodokļa maksātājam, kura izdevumi ir lielāki par ieņēmumiem, nākas maksāt nodokli arī tad, ja faktisku ienākumu nav. Šāda atkāpšanās no nepieciešamības vērtēt nodokļa maksātāja patieso spēju samaksāt nodokli, tostarp arī atkāpšanās no objektīvā neto principa, neesot pamatota. Ienākumi faktiski tiekot aplikti ar nodokli dubultā apmērā – par iemaksāto naudu nodoklis jau esot samaksāts, pirmo reizi gūstot attiecīgos ienākumus.

4. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

Pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu. Proti, apstrīdētās normas esot pieņemtas un izsludinātas Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā. Tāpat tās esot pietiekami skaidri formulētas un publiski pieejamas.

Valstij, nosakot un īstenojot savu nodokļu politiku, esot plaša rīcības brīvība. Nodokļi veidojot valsts budžeta un pašvaldību budžetu ieņēmumus un nodrošinot sabiedrības labklājību. Apstrīdētās normas esot viens no pasākumiem, kuri ieviesti atbilstoši Valsts nodokļu politikas pamatnostādnēm 2018.–2021. gadam, kas atbalstītas ar Ministru kabineta 2017. gada 24. maija rīkojumu Nr. 245 "Par Valsts nodokļu politikas pamatnostādnēm 2018.–2021. gadam" (turpmāk – Nodokļu politikas pamatnostādnes). To mērķis esot pilnveidot Latvijas nodokļu sistēmu un sasniegt Latvijas Nacionālā attīstības plāna 2014.–2020. gadam, kas apstiprināts ar Saeimas 2012. gada 20. decembra lēmumu, (turpmāk – Attīstības plāns) galveno mērķi – ekonomisko izrāvienu. Mērķis esot pildīt arī Valdības rīcības plānā noteiktos uzdevumus: mazināt ienākumu nevienlīdzību strādājošajiem, sasniegt iekasēto nodokļu apjomu 2021. gadā vienas trešdaļas apmērā no iekšzemes kopprodukta, paaugstināt Dienesta darbības efektivitāti un uzticamību, kā arī samazināt ēnu ekonomikas apjomu un atrast papildu finansējumu veselības nozarei. Turklāt, pieliekt

no azartspēlēm gūtos laimestus ar iedzīvotāju ienākuma nodokli, tiekot mazināta azartspēļu pievilcība un attiecīgi mazināta azartspēļu atkarības rašanās vai pastiprināšanās iespēja. Līdz ar to apstrīdētajām normām esot ne tikai fiskāla, bet arī regulatīva funkcija un tajās noteiktajam pamattiesību ierobežojumam esot divi leģitīmie mērķi – citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība.

Ar apstrīdētajām normām tiekot veicināts tas, ka valsts budžetā un pašvaldību budžetos iedzīvotāju ienākuma nodoklis tiek iemaksāts lielākā apmērā. Šos ienākumus valsts un pašvaldības varot izmantot dažādu uz sabiedrības labklājības aizsardzību vērstu pasākumu īstenošanai. Turklāt apstrīdētās normas esot viens no azartspēļu atkarības mazināšanas instrumentiem. Proti, par azartspēlēs gūtajiem laimestiem maksājamā nodokļa apmērs mazinot motivāciju tās spēlēt.

Izložu un azartspēļu laimesti un nodokļa maksātāja gūtie ienākumi no saimnieciskās darbības esot divi dažādi ienākumu veidi. Dažādiem ienākumu veidiem varot būt noteikts atšķirīgs iedzīvotāju ienākuma nodokļa tiesiskais regulējums. Personas dalībai azartspēlēs un izlozēs esot izklaides raksturs, un to nevarot salīdzināt ar personas veiktu saimniecisko darbību. Turklāt azartspēles potenciāli radot atkarību un tādējādi negatīvi ietekmējot gan cilvēka garīgo veselību, gan finansiālo situāciju. Ja azartspēļu un izložu laimestiem tiktu piemērots tāds pats regulējums kā ienākumiem no saimnieciskās darbības, tad netiktu mazināta cilvēku motivācija spēlēt. Proti, jo lielāki izdevumi, maksājot dalības likmi, jo potenciāli lielāka iespēja, ka reālie ienākumi no iespējamā laimesta būs mazāki. Tādēļ objektīvā neto princips neesot piemērojams attiecībā uz laimestu aplikšanu ar iedzīvotāju ienākuma nodokli. Tātad apstrīdētās normas esot piemērotas leģitīmo mērķu sasniegšanai.

Tāds regulējums, kas paredzētu, ka, aprēķinot no laimestiem gūtos ienākumus, atskaita ar piedalīšanos azartspēlē vai izlozē saistītos izdevumus, nevarot tikt uzskatīts par saudzējošāku līdzekli leģitīmo mērķu sasniegšanai. Tas radītu slogu nodokļu maksātājam un nelabvēlīgas sekas noteiktai nodokļu maksātāju grupai, kā arī prasītu no valsts papildu resursus. Proti, ja tiktu ieviesta šāda nodokļa aprēķināšanas metodika, tad samazinātos ieņēmumi no izložu un azartspēļu laimestu aplikšanas ar iedzīvotāju ienākuma nodokli un samazinātos arī valsts un pašvaldību rīcībā esošie līdzekļi sabiedrības labklājības nodrošināšanai. Nodokļu maksātājam būtu jāsauglabā izmaksas attaisnojoši dokumenti. Daļai nodokļu maksātāju, kuri taksācijas gadā negūst laimestus, kas pārsniedz 3000 *euro*, šāds regulējums radītu papildu izmaksas, jo šobrīd no izlozēm un azartspēlēm gūtie laimesti, kuri taksācijas gadā nepārsniedz 3000 *euro*, ar nodokli netiek aplikti. Finansiāli šāds regulējums būtu labvēlīgs regulāriem azartspēļu spēlētājiem, kuri, iespējams, ir atkarīgi no

tām. Savukārt apstrīdētās normas esot labvēlīgas tiem, kuri azartspēles spēlē tikai izklaides nolūkā, un tādi esot vairākums. Visbeidzot, Dienestam būtu nepieciešami papildu resursi, lai administrētu par laimestiem maksājamo nodokli. Nodokļu administrēšana kļūtu krietni sarežģītāka, un ar to saistītās izmaksas ne vienmēr varētu segt ar administrēšanas rezultātā gūtajiem budžeta ieņēmumiem. Līdz ar to neesot saudzējošāku līdzekļu, ar kuriem legītimos mērķus varētu sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē.

Apstrīdētās normas esot veidotas tādējādi, lai cilvēkiem, kuri izlozēs piedalās vai azartspēles spēlē izklaides nolūkā, netiktu radīts nevajadzīgs administratīvais slogs. Proti, no izlozēm vai azartspēlēm gūtie laimesti neesot apliekami ar iedzīvotāju ienākuma nodokli, ja tie nepārsniedz 3000 *euro*, bet tiekot aplikti ar šo nodokli tikai tad, ja tie ir lielāki par 3000 *euro*. Vairākums to cilvēku, kuri taksācijas gada ietvaros gūst par 3000 *euro* lielākus laimestus, loterijās piedaloties vai azartspēles spēlējot regulāri. Arī citās Eiropas Savienības dalībvalstīs iedzīvotāju ienākuma nodoklis tiekot piemērots visai laimestu summai neatkarīgi no veiktajiem izdevumiem, kā arī nosakot neapliekamā ienākuma sliekšni. Turklāt Latvijā šis sliekšnis esot piecas reizes augstāks par piemērojamo attaisnoto ar medicīnas pakalpojumiem un izglītību saistīto izdevumu apmēru.

Sabiedrības labums esot lielāks par kaitējumu, kas tiek nodarīts personai, kura azartspēles spēlē regulāri. Valsts budžetā un pašvaldību budžetos tiekot iemaksāts iedzīvotāju ienākuma nodoklis. Apstrīdētās normas mazinot azartspēļu atkarību. Visbeidzot, nodokļa administrēšana esot efektīvāka, jo neradot lieku administratīvo slogu un neliekot maksāt nodokli par laimestiem līdz 3000 *euro*. Tādējādi ieguvēji esot arī tie nodokļa maksātāji, kuri izlozēs piedalās un azartspēles spēlē tikai izklaides nolūkā.

5. Pieaicinātā persona – Finanšu ministrija – pievienojas Saeimas atbildes rakstā norādītajam un uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

Finanšu ministrija papildus norāda, ka nav pamatots Pieteikumu iesniedzēju viedoklis, ka ienākumi no laimestiem faktiski tiekot aplikti ar nodokli dubultā apmērā. Izložu un azartspēļu laimesti un cita veida ienākumi esot divi dažādi ienākumu veidi. Ja persona, izlietojot savus līdzekļus, gūst izložu vai azartspēļu laimestus, tad tā gūstot jaunus ienākumus, kuriem piemērojams iedzīvotāju ienākuma nodoklis.

Izložu un azartspēļu laimestiem objektīvā neto principu nevarot piemērot tāpat kā ienākumiem no saimnieciskās darbības, jo šis princips paredzot to, ka ir jābūt iespējai atskaitīt ar saimniecisko darbību saistītos izdevumus. Ienākumu gūšana no izložu un azartspēļu laimestiem esot atkarīga no veiksmes vai apstākļiem, kuri iepriekš nav zināmi. Katra

dalība azartspēlē vai izlozē objektīvi neesot saistīta ar iepriekšējo dalību, jo dalībnieks ikreiz no jauna pašaujoties uz veiksmi. Personai neesot pamata uzskatīt, ka visi ar dalību izlozēs vai azartspēlēs saistītie izdevumi būs attiecināmi uz visiem šīs personas taksācijas gadā gūtajiem izložu un azartspēļu laimestiem. Ar šiem laimestiem saistītie izdevumi varot būt tikai tie izdevumi, kuru rezultātā tiek gūts konkrētais izlozes vai azartspēles laimests. Tātad gadījumā, ja personai rodas ar dalību izlozē vai azartspēlē saistīti izdevumi, bet tie nav rezultējušies izlozes vai azartspēles laimestā, šos izdevumus nevarot attiecināt uz citiem personas gūtajiem izložu vai azartspēļu laimestiem. Tomēr ar dalību izlozēs un azartspēlēs saistītie izdevumi esot ņemti vērā, nosakot neapliekamo laimestu apmēru – 3000 *euro*.

Apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma legitīmais mērķis esot sabiedrības labklājība. Azartspēļu un izložu laimestu aplikšana ar iedzīvotāju ienākuma nodokli esot bijis viens no uzdevumiem, kas veicami, lai samazinātu nodokļu slogu zemu un vidēju ienākumu grupā. Ar to tiekot samazināta arī azartspēļu atkarības rašanās vai pastiprināšanās iespēja.

6. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – pievienojas Saeimas atbildes rakstā norādītajam un uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

Nepastāvot citi, mazāk ierobežojoši līdzekļi, ar kuriem varētu pamattiesību ierobežojuma legitīmos mērķus sasniegt tikpat iedarbīgi un efektīvi. Objektīvā neto principa piemērošana mazinātu nodokļa ieņēmumus, radītu papildu slogu gan nodokļu administrēšanā, gan pašam nodokļa maksātājam. Tāpat daļai nodokļu maksātāju tiktu radītas papildu izmaksas, kā arī netiktu mazināta azartspēļu pievilcība potenciālo spēlētāju vidū.

Uz izložu un azartspēļu laimestiem attiecinot to pašu pieeju, kāda ir attiecināta uz ienākumiem no saimnieciskās darbības, netikšot mazināta motivācija piedalīties azartspēlēs.

7. Pieaicinātā persona – Dienests – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

Nodokļu maksātājam vajagot deklarēt visus taksācijas periodā gūtos ienākumus, tajā skaitā ienākumus no laimestu daļas, kas pārsniedz 3000 *euro* gadā. Ja laimestu apmērs ir mazāks par 3000 *euro*, tad Dienestam neesot informācijas par to saņēmēja gūtajiem ienākumiem. Šāda fiziskā persona arī tad, ja par to nav sniegts paziņojums, tiekot atklāta, gan analizējot datus, gan veicot kontroles pasākumus.

Ja iedzīvotāju ienākuma nodoklis būtu jāmaksā no gūtā laimesta un ar dalību azartspēlē saistīto izdevumu starpības, tad izdevumu summu

pārbaudīšana būtu ļoti laikietilpīga. Lai konstatētu izdevumu summu, būtu nepieciešama papildu informācija, kuru varētu iesniegt laimestu izmaksātājs vai saņēmējs, pievienojot maksājumu apliecināšus dokumentus gada ienākumu deklarācijai. Dienestam būtu jāveic papildu pārbaudes, lai noteiktu gūto laimestu un ar dalību azartspēlēs saistīto izdevumu starpību. Arī pašam laimestu saņēmējam būtu jākārto grāmatvedības uzskaitē, lai identificētu konkrētu izdevumu saistību ar konkrētu laimestu. To, iespējams, nevarētu pierādīt ar maksājumu dokumentiem. Šāda nodokļa aprēķināšanas kārtība ievērojami sarežģītu nodokļa aprēķināšanu, administrēšanu un kontroli.

Nodokļu maksātājam būtu jānodrošina tādi pierādījumi par ieņēmumu un izdevumu saistību, lai minētos izdevumus varētu attiecināt uz ienākumiem, kurus viņš guvis no laimestiem. Turklāt vajadzētu būt skaidrībai par to, kādā periodā veiktie izdevumi attiecināmi uz konkrētajiem ienākumiem, un par to pārvešanu uz nākamajiem taksācijas gadiem. Šādā gadījumā nodokļu kontroles pasākumu veikšana varot būt neefektīva, jo to rezultātā piensums budžetam nebūtu samērojams ar nodokļu kontroles veikšanai nepieciešamajiem resursiem un izmaksām. Ja nebūtu ienākumu no laimestiem virs sliekšņa, kas netiek aplikts ar nodokli, tad arī visi mazie laimesti, kuri šobrīd nav deklarējami un apliekami, būtu jādeklarē un atbilstoši jāpārbauda ienākumi no tiem.

Azartspēļu dalībnieks par spēļu iekārtās un azartspēļu automātos veiktajiem darījumiem varot pēc pieprasījuma no pakalpojuma sniedzēja saņemt kvīti. Personai, kura tirdzniecības vietā iegādājas izlozes biļetes, kases čeks var netikt izsniegts. Savukārt interaktīvo azartspēļu organizētājs nodrošina katram spēlētājam īpaša spēles konta izveidi un pēc spēlētāja pieprasījuma pārskaita viņa spēles kontā esošos naudas līdzekļus uz to pašu kredītiestādes kontu, no kura tika pārskaitīti likmju izdarīšanai paredzētie līdzekļi. Konkrētā dalībnieka izdevumi par dalību azartspēlē atspoguļojoties viņa kredītiestādes un spēles kontā.

8. Pieaicinātā persona – Izložu un azartspēļu uzraudzības inspekcija – norāda, ka tai neesot informācijas par to, kādā veidā iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksāšanas pienākums ietekmē personas vēlmi piedalīties izlozēs vai azartspēlēs. Tomēr gan normatīvajos aktos noteiktie azartspēļu pieejamības ierobežojumi, gan Azartspēļu un izložu politikas pamatnostādņēs 2021.–2027. gadam (turpmāk – Azartspēļu un izložu pamatnostādnes) plānotie azartspēļu pieejamības, piemēram, reklāmas, vizuālie, teritorijas vai darba laika ierobežojumi tieši norādot uz tiem iespējamiem kairinātājiem, kuri ietekmē un būtiski paaugstina risku spēlētājiem, un likumdevējs esot vēlējis šo risku mazināt.

9. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas Spēļu biznesa asociācija" (turpmāk – Asociācija) – pievienojas pieteikumos norādītajam un uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

Papildus Asociācija norāda, ka kārtība, kādā iedzīvotāju ienākuma nodoklis tiek piemērots azartspēļu laimestiem, ir viens no būtiskākajiem iemesliem, kuru dēļ Latvijā ir nesamērīgi liela nelicencētā tirgus daļa, uz ko norādīts arī Ēnu ekonomikas ierobežošanas plānā 2021.–2022. gadam. Pēc Asociācijas ierosinājuma minētajā plānā esot iekļauts pasākums – samazināt nelicencēto interaktīvo azartspēļu īpatsvaru. Tajā kā viens no rezultatīvajiem rādītājiem esot noteikts nodokļa piemērošanas azartspēļu laimestiem kārtības vērtējums un uzsvērtā nepieciešamība veikt izmaiņas. Pētījumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli zemes tipa azartspēļu laimestiem un par zemes bāzēto azartspēļu nodokļiem" esot secināts, ka ir atkārtojama 2011. gadā pieņemtā reforma – palielināt nodokļus azartspēlēm un vienlaikus atcelt iedzīvotāju ienākuma nodokli. Tādējādi tiktu likvidēts administratīvais slogs, kas gulstas gan uz azartspēļu nozari, gan Dienestu. No 2012. gada iedzīvotāju ienākuma nodoklis no azartspēļu laimestiem esot atcelts, jo esot atzīts, ka azartspēļu laimesti nav iedzīvotāju ienākuma nodokļa objekts nedz pēc ekonomiskās būtības, nedz arī juridiskās definīcijas. Arī šobrīd neesot mainījušies tiesiskie vai faktiskie apstākļi, uz kuru pamata tika pieņemts šāds lēmums. Tādēļ iedzīvotāju ienākuma nodoklis no azartspēļu ienākumiem būtu atceļams.

2023. gada 7. decembrī Saeima pieņēmusi likumu "Grozījumi likumā "Par izložu un azartspēļu nodevu un nodokli"", paredzot būtisku azartspēļu nodokļa palielinājumu – par 20 procentiem. Neesot atbalstīts Asociācijas priekšlikums neieturēt iedzīvotāju ienākuma nodokli no nerezidentu laimestiem, lai gan tas būtu veicinājis tūristu interesi par azartspēļu pakalpojumiem un radījis papildu budžeta ieņēmumus nodokļu veidā gan no azartspēļu organizētājiem, gan citām saistītajām nozarēm.

Ja iedzīvotāju ienākuma nodoklis no izlozēm un azartspēlēm netiktu atcelts pavisam, Asociācija esot atbalstījusi nodokļa maksāšanu no gūto laimestu un ar dalību azartspēlēs saistīto izdevumu starpības. Spēlētājs varot saņemt maksājumu apliecināšu dokumentu par izdevumiem par spēlēm spēļu automātos, tomēr tas nozīmētu ievērojamu administratīvo slogu. Azartspēļu un izložu pamatnostādņēs esot paredzēts uzdevums ieviest zemes azartspēļu spēlētāju personificētās "gudrās kartes", kas ļautu vēl ērtāk apstrādāt ar izdevumiem par dalību azartspēlēs saistīto datu apstrādi.

Kritiski esot vērtējams Saeimas atbildes rakstā norādītais, ka ar iedzīvotāju ienākuma nodokļa palīdzību tiekot mazināta azartspēļu pievilcība, kā arī attiecīgās atkarības rašanās vai pastiprināšanās. Ekspertu secinājumi liecinot, ka azartspēļu stingra ierobežošana noved pie būtiska nelegālo azartspēļu pieauguma, nemazina ne atkarības rašanos, ne apjomu, bet pakļauj nekontrolētiem riskiem tieši tos spēlētājus, kuri cieš no azartspēļu atkarības.

10. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas interaktīvo azartspēļu biedrība" (turpmāk – Biedrība) – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

Apstrīdētās normas esot pieņemtas, neievērojot normatīvajos aktos noteikto kārtību, un esot pretējas Likuma mērķim un jēgai. Proti, Likuma mērķis esot ar nodokli aplikt tikai tādus naudas līdzekļus, kuriem piemīt ienākumu gūšanas raksturs. Azartspēļu organizētāju sniegtie pakalpojumi esot izklaides veids, tādēļ neesot pareizi azartspēļu laimestus uzskatīt par ienākumiem pielīdzināmu ieguvumu. Izmaksas par dalību azartspēlēs negarantējot spēlētājam uzvaru, bet esot tikai līdzeklis tāda pakalpojuma saņemšanai, kas varētu novest pie laimesta. Likuma kontekstā būtu loģiski ar jēdzienu "laimests" apzīmēt "tīro laimestu" jeb naudas ieguvumu, no kura atskaitīti spēlētāja izdevumi. Iepriekš likumdevējs neesot uzskatījis, ka šāda iedzīvotāju ienākuma nodokļa noteikšanas kārtība būtu problemātiska.

Visas laimestu summas aplikšana ar iedzīvotāju ienākuma nodokli esot konfiscējoša. Proti, spēlētājs, neraugoties uz it kā iegūtajiem laimestiem, naudas izteiksmē faktiski ciešot zaudējumus. Likumdevējs, pieņemot apstrīdētās normas, neesot ņēmis vērā nozares viedokli, ka šāda regulējuma pieņemšana rezultēsies nodokļa piemērošanā izdevumiem par spēles maksu, kas ir spēlētāju līdzekļi, par kuriem reiz jau ir samaksāts iedzīvotāju ienākuma nodoklis. Apstrīdētās normas esot pieņemtas bez diskusijām par šo jautājumu. Tādējādi likumdevējs neesot ievērojis labas likumdošanas principu.

Apstrīdētās normas kalpojot vienīgi fiskālu mērķu sasniegšanai, bet tie nevarot būt legītimi šajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma mērķi. Apstrīdēto normu pieņemšanas laikā likumdevējam neesot bijis mērķa atturēt cilvēkus no azartspēlēm. Vispārīga atsaukšanās uz azartspēļu kaitīgumu pati par sevi neesot iemesls aplikt ar nodokli laimestus.

Iepriekš spēkā bijušais tiesiskais regulējums, kas paredzēja laimestu aplikšanu ar iedzīvotāju ienākuma nodokli, atskaitot izdevumus, ticis atcelts, šo lēmumu pamatojot ar centieniem izvairīties no nodokļa samaksas, jo cilvēki izvēlēšoties nelegālos azartspēļu operatorus. Tādēļ neesot saprotams, uz kāda pamata laimestu aplikšana ar nodokli tika

atjaunota, turklāt nosakot, ka iedzīvotāju ienākuma nodoklis ir maksājams arī par izdevumiem laimestu iegūšanai. Likumdevējs neesot pamatojis, ka situācija sabiedrībā un iestāžu darbībā uzlabojusies tiktāl, ka būtu novērsta spēlētāju pāriešana uz azartspēļu pakalpojumiem ēnu ekonomikā. Tas nesaskanot ar mērķi pasargāt sabiedrību no pārmērīgas azartspēļu spēlēšanas kaitīgajām sekām. Nelegālajā azartspēļu tirgū nepastāvot nekāda uzraudzības un kontroles sistēma, kas varētu novērst pārmērīgu aizraušanos ar azartspēlēm. Nosakot nesamērīgu nodokļa slogu izložu un azartspēļu laimestiem, likumdevējs nelegālo tirgus daļu esot padarījis spēlētājiem "taisnīgāku" nekā attiecīgā pakalpojuma saņemšanu no Latvijā licencētiem azartspēļu organizētājiem.

Apstrīdētās normas pārkāpjot objektīvā neto principu. Atkāpšanās no tā neesot pieļaujama, jo Likums neizšķirot noteiktus ienākumu veidus, kuriem tas nebūtu piemērojams. Izlozes un azartspēles esot tāds izklaides veids, ar kuru nav paredzēts aizrauties tiktāl, lai jebkādi laimesti ilgtermiņā varētu tikt uzskatīti par ienākumiem. Tomēr, ja reiz likumdevējs noteicis, ka laimesti ir uzskatāmi par ienākumiem, kas apliekami ar nodokli, tad uz tiem esot attiecināmas tās pašas normas un principi, kas vispār ir attiecināmi uz jebkuriem ienākumiem, tostarp arī objektīvā neto princips. Apstrīdētās normas varētu tikt pieņemtas vienīgi tādā gadījumā, ja pastāvētu būtiska sabiedrības interese, kuru nevar aizsargāt ar citiem līdzekļiem. Pat ja uzskatītu, ka leģitīmais mērķis ir azartspēļu kaitīgo seku mazināšana, tomēr vajagot atzīt, ka likumdevējs nav pamatojis atkāpšanos no objektīvā neto principa.

Apliekot ar iedzīvotāju ienākuma nodokli laimestus, varot tikt sasniegti likumdevēja norādītie pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi. Tomēr, neparedzot izdevumu atskaitīšanu no laimestiem, likumdevējs mazinot legālo pakalpojumu sniedzēju piesaistīto spēlētāju skaitu un novirzot spēlētājus uz ēnu ekonomikas segmentu. Netaisnīgs nodokļu regulējums lielākoties nevis vispār atturot personu no konkrēta pakalpojuma saņemšanas, bet gan atturot no tā saņemšanas legālajā tirgū. Statistikas dati rādot, ka legālo azartspēļu tirgus ierobežošana noved pie straujas nelegālā tirgus paplašināšanās. Apstrīdētās normas neveicinot sabiedrības labklājību, kas balstoties uz tādu taisnīgu, godīgu un saprātīgu regulējumu, saskaņā ar kuru ikviena persona maksā nodokļus atbilstoši tās spējam. Nevienā Eiropas Savienības dalībvalstī neesot apstrīdētajām normām līdzīga regulējuma.

11. Pieaicinātā persona – PhD Aivita Putniņa – norāda, ka apstrīdētajās normās noteiktais iedzīvotāju ienākuma nodoklis no izložu un azartspēļu laimestiem var mazināt azartspēļu atkarības izplatību. Tas varot ietekmēt dominējošo spēlēšanas motivāciju, proti, cerības uz lielu

laimestu gūšanu, kā arī pašapmānu – koncentrēšanos uz laimestiem, nevis zaudējumiem –, un mudināt cilvēkus atzīt savu problēmu. Tādējādi tas varot kalpot legītimā mērķa sasniegšanai. Personai uzliktais pienākums paziņot par gūtajiem ienākumiem virs 3000 *euro* gadā liekot personai apzināties un vērtēt savus spēlēšanas paradumus ilgtermiņā. Savukārt finanšu zaudējumu apzināšanās esot visbiežāk konstatētais sliekšnis, pēc kura atkarība tiek atpazīta, atzīta un tiek meklēti risinājumi.

Ar azartspēlēm saistītas veselības un sociālās problēmas esot daudziem Latvijas iedzīvotājiem un caur līdzatkarību tiešā veidā nelabvēlīgi ietekmējot arī viņu ģimenes locekļus, palielinot azartspēļu atkarības problēmu skarto personu īpatsvaru vismaz divkārt. Atkarības radīto seku dēļ netieši ciešot visa sabiedrība. Tādējādi azartspēļu atkarības problēmas efektīva risināšana, tostarp ierobežojot atsevišķu personu intereses, kopumā esot visas Latvijas sabiedrības interesēs.

Secinājumu daļa

12. Pieteikumu iesniedzējas apstrīd Likuma 8. panta trešās daļas 20.⁴ punkta un 9. panta pirmās daļas 5. punkta atbilstību Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

Likuma 8. panta trešās daļas 20.⁴ punkts noteic, ka pie pārējiem fiziskās personas ienākumiem, par kuriem ir jāmaksā nodoklis, tiek pieskaitīti izložu un azartspēļu laimesti, ja šā likuma 9. panta pirmās daļas 5. punktā nav noteikts citādi. Saskaņā ar Likuma 9. panta pirmās daļas 5. punktu gada apliekamajā ienākumā netiek ietverti un ar nodokli netiek aplikti izložu un azartspēļu laimesti, ja laimesta (tā vērtības) apmērs (to kopsumma) taksācijas gada laikā nepārsniedz 3000 *euro*.

Tādējādi apstrīdētās normas kā vienots regulējums nosaka iedzīvotāju pienākumu maksāt ienākuma nodokli no izložu un azartspēļu laimestiem. Līdz ar to Satversmes tiesa, pārbaudot apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem, tās vērtēs kā vienotu tiesisko regulējumu.

13. Satversmes 105. panta pirmie trīs teikumi nosaka: "Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu."

Satversmes 105. pants paredz gan īpašuma tiesību netraucētu īstenošanu, gan arī valsts iespēju sabiedrības interesēs ierobežot šīs tiesības. Minētais pants, no vienas puses, ietver valsts pienākumu nodrošināt īpašuma tiesību aizsardzību, taču, no otras puses, dod valstij arī tiesības noteiktā apjomā un kārtībā iejaukties īpašuma tiesību izmantošanā. Ar tiesībām uz īpašumu Satversmes 105. panta izpratnē

saprotamas visas mantiska rakstura tiesības, kuras tiesīgā persona var izlietot par labu sev un ar kurām tā var rīkoties pēc savas gribas. Arī personas naudas līdzekļi ir tiesību uz īpašumu objekts (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 15.2. punktu*). Tādējādi izložu un azartspēļu spēlētāju mantas – gūtā laimesta – aizsardzība ietilpst Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos nostiprināto tiesību uz īpašumu tvērumā.

Nodokļa maksāšanas pienākums personai vienmēr nozīmē Satversmes 105. pantā garantēto tiesību uz īpašumu ierobežošanu (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2018-04-01 14. punktu*). Likuma 8. panta trešās daļas 20.⁴ punkts paredz, ka iedzīvotāju ienākuma nodoklis ir maksājams no izložu un azartspēļu laimestiem, bet 9. panta pirmās daļas 5. punkts nosaka ar nodokli neapliekamo ienākuma daļu 3000 *euro* apmērā. Tādējādi apstrīdētās normas ierobežo Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos garantētās tiesības uz īpašumu tiktāl, ciktāl no šīm normām izriet pienākums maksāt iedzīvotāju ienākuma nodokli, ja taksācijas gada laikā laimesta (tā vērtības) apmērs (to kopsumma) pārsniedz 3000 *euro*.

Līdz ar to apstrīdētās normas personai ierobežo Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertās pamattiesības.

14. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma satversmību, visupirms jāpārbauda, vai ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu. Pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 15. februāra sprieduma lietā Nr. 2023-04-0106 17. punktu*).

14.1. Likuma 8. panta trešā daļa tika papildināta ar 20.⁴ punktu, savukārt 9. panta pirmās daļas 5. punkts tika grozīts ar likumu "Grozījumi likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli"", kas pieņemts 2017. gada 28. jūlijā, izsludināts oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" Nr. 156 un stājās spēkā 2018. gada 1. janvārī.

Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētās normas ir pieņemtas un izsludinātas Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, kā arī ir pieejamas atbilstoši normatīvo aktu prasībām. Tāpat Satversmes tiesai nav šaubu par to, ka apstrīdētās normas ir pietiekami skaidri formulētas, lai persona varētu izprast no tām izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt to piemērošanas sekas.

14.2. Pieaicinātā persona – Biedrība – norādījusi, ka likumdevējs neesot ievērojis labas likumdošanas principu, jo neesot uzklaušījis nozares pārstāvju iebildumus un apstrīdētās normas neatbilstot Likuma

mērķim. Proti, ar iedzīvotāju ienākuma nodokli esot apliekami tādi saņemtie naudas līdzekļi, kuriem ir ienākumu gūšanas raksturs. Izložu un azartspēļu laimesti par tādiem neesot uzskatāmi. Tomēr, ja likumdevējs ir paredzējis, ka no tiem maksājams iedzīvotāju ienākuma nodoklis, tad par laimestu būtu uzskatāma summa, no kuras atskaitīti ar dalību izlozēs un azartspēlēs saistītie izdevumi.

Finanšu ministrija pirms likumprojekta izskatīšanas otrajā lasījumā iesniedza priekšlikumus izteikt apstrīdētās normas to šobrīd spēkā esošajā redakcijā. No lietas materiāliem izriet, ka par Likumprojekta virzību atbildīgās Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas 2017. gada 26. jūlija sēdē tika uzklauti Asociācijas pārstāvji un apspriesta kārtība, kādā izložu un azartspēļu laimesti apliekami ar iedzīvotāju ienākuma nodokli. Notika arī debates par iespēju aprēķināt nodokli no laimesta, atskaitot izdevumus par dalību spēlē, kā arī par personas spēju nodokli samaksāt. Komisijas sēdē Finanšu ministrijas priekšlikumi tika atbalstīti, un Saeima 2017. gada 28. jūlija sēdē pieņēma Likuma grozījumus, tostarp apstrīdētās normas to spēkā esošajā redakcijā.

Satversmes tiesa gūst apstiprinājumu tam, ka likumdevējs ir vērtējis apstrīdētajās normās ietverto tiesību uz īpašumu ierobežojumu. Tāpēc vien, ka likumdevējs nav ņēmis vērā paustus iebildumus un priekšlikumus, nevar atzīt, ka labas likumdošanas princips nav ievērots (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2022. gada 7. janvāra sprieduma lietā Nr. 2021-06-01 16.1. punktu*). Tādējādi atzīstams, ka labas likumdošanas princips nav pārkāpts.

Savukārt Biedrības arguments par to, ka apstrīdētās normas esot pretrunā ar Likuma mērķi, pēc būtības ir saistīts ar iebildumu, ka, nosakot iedzīvotāju ienākuma nodokli no izložu un azartspēļu laimestiem, neesot ievērots objektīvā neto princips. Šo argumentu Satversmes tiesa pārbaudīs, vērtējot apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma atbilstību samērīguma principam.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtām tiesību normām.

15. Ikvienu pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2024. gada 11. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2023-09-0106 19. punktu*).

Saeima norāda, ka apstrīdētajās normās ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir gan fiskāla, gan regulatīva funkcija. Proti, apstrīdēto normu pieņemšana bijusi viens no pasākumiem, kas ieviesti atbilstoši Nodokļu politikas pamatnostādnēm, lai pilnveidotu Latvijas nodokļu

sistēmu. Tāpat apstrīdēto normu mērķis esot ierobežot azartspēļu pievilcību un atkarības rašanos vai pastiprināšanos. Tādējādi apstrīdēto normu legītīmie mērķi esot citu cilvēku tiesību aizsardzība un sabiedrības labklājības aizsardzība.

Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka azartspēles var negatīvi ietekmēt ne tikai cilvēka finansiālo situāciju, potenciāli radot nekontrolēti lielus tēriņus, bet arī garīgo veselību, citstarp radot atkarību (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 21. punktu*). Arī pētījumi apstiprina, ka izlozes un azartspēles rada atkarību un sociālekonomiskas problēmas ne tikai atkarīgajai personai, bet arī tās ģimenei (*sk., piemēram: Putniņa A., Pokšāns A., Brants A. Pētījums par procesu atkarību (azartspēļu, sociālo mediju, datorspēļu atkarība) izplatību Latvijas iedzīvotāju vidū un to ietekmējošiem riska faktoriem. Rīga: Veselības ministrija, 2019*). Tādējādi Satversmes tiesa secina, ka iedzīvotāju ienākuma nodokļa noteikšana no izložu un azartspēļu laimestiem ir vērsta uz izložu un azartspēļu atkarības mazināšanu. Tātad apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma legītīmais mērķis ir citu cilvēku tiesību aizsardzība.

Satversmes tiesa ir atzinusi arī to, ka iedzīvotāju ienākuma nodoklim ir fiskālā funkcija, tas veido valsts budžeta un pašvaldību budžetu ieņēmumus un tiek noteikts, lai nodrošinātu sabiedrības labklājību (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 6. decembra sprieduma lietā Nr. 2010-25-01 9. punktu*). Tādējādi iedzīvotāju ienākuma nodoklis no izložu un azartspēļu laimestiem kalpo arī valsts budžeta un pašvaldību budžetu ieņēmumu palielināšanai, un šie ieņēmumi var tikt izmantoti sabiedrības labklājības nodrošināšanai. Tātad apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma legītīmais mērķis ir arī sabiedrības labklājības aizsardzība.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir legītīmi mērķi – citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība.

16. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesai visupirms jāpārbauda tas, vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti legītīmo mērķu sasniegšanai, proti, vai ar izraudzītajiem līdzekļiem šos mērķus var sasniegt (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2024. gada 11. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2023-09-0106 21. punktu*).

16.1. Pieteikumu iesniedzējas un vairākas pieaicinātās personas uzskata, ka apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums nav piemērots legītīmo mērķu sasniegšanai. Proti, nosakot pienākumu maksāt iedzīvotāju ienākuma nodokli no izložu un azartspēļu laimestiem, likumdevējs neesot ievērojis objektīvā neto principu, kas izrietot no

taisnīguma un tiesiskās vienlīdzības principa nodokļu jomā. Tomēr šie argumenti ir saistīti nevis ar to, vai pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus vispār var sasniegt, bet gan ar to, vai tos nevar sasniegt ar citiem, indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Tādēļ to, vai likumdevējam, pieņemot apstrīdētās normas, bija jāņem vērā objektīvā neto princips, Satversmes tiesa pārbaudīs, vērtējot likumdevēja izraudzīto līdzekļu nepieciešamību leģitīmo mērķu sasniegšanai.

16.2. Satversmes tiesa jau secināja, ka apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi ir citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība. Proti, apstrīdētās normas ir vērstas uz azartspēļu atkarības mazināšanu un valsts budžeta un pašvaldību budžetu ieņēmumu palielināšanu.

Satversmes tiesa atzīst par pamatotu Saeimas argumentu, ka par izlozēs un azartspēlēs gūto laimestu maksājams nodoklis mazina ieguvumu un līdz ar to arī azartspēļu pievilcību. Jo lielāki ir ar laimesta gūšanu saistītie izdevumi, jo potenciāli lielāka ir iespēja, ka ieguvums no iespējamā laimesta būs mazāks. Tādējādi pienākums maksāt iedzīvotāju ienākuma nodokli no visa izložu un azartspēļu laimesta var mazināt izložu un azartspēļu atkarības rašanos vai pastiprināšanos.

Satversmes tiesa jau iepriekš norādīja, ka iedzīvotāju ienākuma nodoklis nodrošina valsts budžeta un pašvaldību budžetu ieņēmumu palielinājumu un šos līdzekļus likumdevējs var novirzīt dažādiem izdevumiem budžeta apakšprogrammās (*sal. sk. Satversmes tiesas 2015. gada 3. jūlija sprieduma lietā Nr. 2014-12-01 19.2. punktu*). Tādējādi valstij ir plašākas iespējas īstenot sabiedrības labklājības pasākumus tās paredzētajos rīcības virzienos. Tādēļ pienākums maksāt iedzīvotāju ienākuma nodokli no visas izložu un azartspēļu laimestu summas arī nodrošina lielākus valsts budžeta ieņēmumus, kuri var tikt izmantoti sabiedrības labklājības aizsardzībai.

Līdz ar to likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu sasniegšanai.

17. Satversmes tiesai, vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, jāpārbauda arī tas, vai izraudzītie līdzekļi ir nepieciešami leģitīmā mērķa sasniegšanai, proti, vai leģitīmo mērķi nevar sasniegt ar citiem, indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kuri būtu tikpat iedarbīgi.

Saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru leģitīmo mērķi var sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē un kurš no valsts un sabiedrības neprasa nesamērīgi lielu ieguldījumu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2020-59-01 22. punktu*). Turklāt īpaši tad, kad tiek analizēts, vai nepastāv saudzējošāki

līdzekļi leģitīmā mērķa sasniegšanai, Satversmes tiesai jāievēro konstitucionālās kontroles robežas, ko nosaka nodokļu tiesību daba (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 20. maija sprieduma lietā Nr. 2010-70-01 16. punktu*). Proti, valstij, nosakot un īstenojot savu nodokļu politiku, ir plaša rīcības brīvība (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2022. gada 7. janvāra sprieduma lietā Nr. 2021-06-01 18. punktu*). Valstij ir jārūpējas par tās ilgtspējīgu attīstību, citstarp tādā veidā, lai valsts budžetā vienmēr būtu valsts funkciju pildīšanai nepieciešamie līdzekļi. Turklāt personas tiesības uz īpašumu nav aplūkojamas atrauti no personas konstitucionālā pienākuma maksāt pienācīgā kārtībā noteiktos nodokļus (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2014-11-0103 20. punktu*).

17.1. Asociācija norāda, ka iedzīvotāju ienākuma nodoklis no izložu un azartspēļu laimestiem būtu atceļams pavisam.

Tomēr Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka tā nevar vērtēt likumdevēja izvēli ieviest noteiktu nodokli, ja šādai izvēlei ir saprātīgs pamats (*sal. sk. Satversmes tiesas 2015. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2014-11-0103 25.2. punktu*). Izskatāmajā lietā Satversmes tiesa jau konstatēja, ka likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai. Ja likumdevējs, izmantojot savu rīcības brīvību, ir nolēmis ieviest konkrētu nodokli, par saudzējošāku līdzekli nevar atzīt šā nodokļa neesību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2015. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2014-11-0103 25.2. punktu*). Šis līdzeklis neļautu sasniegt pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē.

17.2. Pieteikumu iesniedzējas un vairākas pieaicinātās personas uzskata, ka saudzējošāks pamattiesību ierobežošanas līdzeklis būtu objektīvā neto principa piemērošana, kas nodrošinātu taisnīgu un tiesisku nodokļa regulējumu.

Satversmes tiesa iepriekš ir vērtējusi objektīvā neto principa piemērošanu iedzīvotāju ienākuma nodoklim no saimnieciskās darbības. Attiecībā uz to Satversmes tiesa atzina, ka vispār Likums ir veidots, balstoties uz nodokļu maksātāja spēju samaksāt nodokli. Proti, iedzīvotāju ienākuma nodokļa apmērs ir atkarīgs no reālā ienākuma, lai finansiālais slogs, ko rada nodokļa maksāšanas pienākums, būtu samērīgs. Nodokļu samaksas spēja ienākuma nodokļa gadījumā tiek vērtēta arī atbilstoši objektīvā neto principam, kas paredz: lai noteiktu ar iedzīvotāju ienākuma nodokli apliekamo ienākumu, ir jābūt iespējai atskaitīt ar saimniecisko darbību saistītos izdevumus (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 7. janvāra sprieduma lietā Nr. 2021-06-01 14. punktu*). Tomēr Satversmes tiesa nav vērtējusi objektīvā neto principa piemērošanu tādām ienākumam, kas nav gūts no saimnieciskās darbības.

Valsts rīcības brīvība nodokļu politikas jomā ietver tiesības izvēlēties, kādas nodokļu likmes un kādām personu kategorijām nosakāmas, kā arī tiesības noteikt attiecīgā regulējuma detaļas. Satversme pilnvaro likumdevēju īstenot tādu fiskālo politiku, kas nodrošina valstij nepieciešamos ienākumus (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 6. decembra sprieduma lietā Nr. 2010-25-01 10. punktu*). Tas nozīmē, ka likumdevējs var noteikt pienākumu maksāt iedzīvotāju ienākuma nodokli arī par tādu ienākumu, kas nav ienākums no saimnieciskās darbības. Satversmes tiesa piekrīt Finanšu ministrijas norādītajam, ka Likumā dažādiem ienākumu veidiem var būt noteikts atšķirīgs iedzīvotāju ienākuma nodokļa regulējums.

Izlozes un azartspēles, atšķirībā no saimnieciskās darbības, ir izklaides pakalpojums (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2018-17-03 19.4. punktu*). To neapstrīd arī lietas dalībnieki un pieaicinātās personas. Azartspēļu nozares pārstāvji arī paši atzīst, ka izlozes un azartspēles ir izklaides pakalpojums, kas var rezultēties laimestā.

Azartspēle ir spēle, kurā fiziskā persona, iemaksājot dalības likmi, var iegūt laimestu, kas pilnīgi vai daļēji ir atkarīgs no veiksmes vai apstākļiem, kuri iepriekš nav zināmi (*sk. Azartspēļu un izložu likuma 1. panta 1. punktu*). Savukārt izloze ir spēle, kurai ir laimes līguma raksturs un kurā tās dalībnieka iegūtajam laimestam pilnīgi vai daļēji ir gadījuma raksturs (*sk. Azartspēļu un izložu likuma 1. panta 7. punktu*). Arī izskatāmajā lietā pieaicinātās personas – Finanšu ministrija un Biedrība – norāda, ka izložu un azartspēļu laimesti ir atkarīgi no veiksmes un tos nevar salīdzināt ar ienākumiem no saimnieciskās darbības.

Tādējādi izlozēs un azartspēlēs spēlētājs veiksmes gadījumā var gūt laimestu, tomēr to mērķis nav nodrošināt regulārus un paredzamus ienākumus. Turklāt spēlētājs, veicot iemaksas dalībai spēlē, maksā par izklaides pakalpojumu, un tā rezultātā iegūtais laimests faktiski ir jauns spēlētāja ienākums. Tādēļ izdevumi par dalību spēlē nav uzskatāmi par līdzekļiem, kas ieguldīti paredzama ienākuma gūšanai. Attiecīgi izložu un azartspēļu laimesti, tāpat kā vairāki citi Likumā paredzētie apliekamo ienākumu veidi, pēc savas būtības ir tādi ienākumi, kuru gūšana nav tieši saistīta ar iepriekš veiktiem ieguldījumiem. Savukārt saimnieciskā darbība ir sistemātiska, patstāvīga darbība ar mērķi gūt ienākumus. Saimnieciskās darbības būtība paredz personas darba un līdzekļu ieguldījumu ienākumu gūšanai, ar ko arī ir saistāma iespēja no gūtajiem ieņēmumiem atskaitīt ar saimniecisko darbību saistītos izdevumus. Tādējādi izložu un azartspēļu laimesti nav salīdzināmi ar ienākumiem no saimnieciskās darbības. Ņemot vērā izložu un azartspēļu būtību, to spēlētājam ir jāreķinās ar to, ka reālais ieguvums var būt neliels vai pat

mazāks nekā izdevumi par dalību attiecīgajā spēlē. Katram spēlētājam ir iespēja iepazīties ar informāciju par kārtību vai nosacījumiem laimesta saņemšanai un laimesta lielumu attiecīgās izlozes vai azartspēles noteikumos (*sk. Azartspēļu un izložu likuma 6. un 69. pantu*). Secīgi spēlētājam ir jārēķinās arī ar to, ka viņam ir pienākums maksāt nodokli no Likumā noteiktā nodokļa objekta – kopējās taksācijas gadā iegūtās laimestu summas.

Nemot vērā minēto, likumdevējs uz iedzīvotāju ienākuma nodokli no izložu un azartspēļu laimestiem var neattiecināt objektīvā neto principu.

17.3. Pieteikumu iesniedzējas un vairākas pieaicinātās personas uzskata, ka pēc būtības saudzējošāks pamattiesību ierobežošanas līdzeklis būtu ar dalību spēlē saistīto izdevumu atskaitīšana no iegūtā laimesta summas. Savukārt Saeima uzskata, ka šāds regulējums nevar tikt uzskatīts par saudzējošāku līdzekli legītīmo mērķu sasniegšanai, jo tas radītu administratīvo slogu nodokļu maksātājiem un prasītu papildu resursus no valsts.

Dienests norāda, ka tad, ja nodoklis būtu jāmaksā no gūto laimestu un ar dalību izlozēs vai azartspēlēs saistīto izdevumu starpības, nodokļa aprēķināšana būtu sarežģīta un laikietilpīga. Dienestam būtu jāveic pārbaudes un jāiegūst informācija no laimestu saņēmēja vai izmaksātāja. Lai pierādītu konkrētu izdevumu saistību ar konkrētiem laimestiem, to saņēmējam būtu jākārtro grāmatvedības uzskaitē. Nodokļu kontroles pasākumu veikšanai nepieciešamie resursi nebūtu samērojami ar ienākumiem budžetā.

No Dienesta un Asociācijas sniegtās informācijas izriet, ka spēlētāji var saņemt darījumu apliecinājošus dokumentus par veiktajiem izdevumiem un gūtajiem laimestiem. Interaktīvajās izlozēs un azartspēlēs veiktie darījumi tiek atspoguļoti spēlētāja kontā un bankas kontā. Tomēr arī Asociācija atzīst, ka tādā gadījumā, ja spēlētāji šos dokumentus pieprasītu, ievērojams administratīvais slogs rastos arī pašiem azartspēļu organizētājiem saistībā ar Noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likumā ietvertu ziņošanas pienākumu.

No lietas materiāliem izriet, ka ar nodokļa aprēķināšanu no laimestu un izdevumu starpības saistītais administratīvais slogs ir bijis viens no iemesliem, kuru dēļ 2011. gadā tika pieņemti Likuma grozījumi, ar kuriem iedzīvotāju ienākuma nodoklis no izložu un azartspēļu laimestiem tika izslēgts. Jau tad esot konstatēts risks, ka izložu un azartspēļu laimestu saņēmēji savās gada ienākumu deklarācijās laimestus nenorāda, jo ienākuma izmaksātājam nav bijis pienākuma laimestu reģistrēt un identificēt. Tāpat nodokļu maksātājiem bijis problemātiski nodrošināt ar

izložu un azartspēļu laimestu saistīto attaisnojuma dokumentu pievienošanu gada ienākumu deklarācijai, jo tie netika uzkrāti un bija grūti pierādīt to saistību ar konkrētu laimestu. Tādējādi likumdevējs, pieņemot apstrīdētās normas, apzinājās, ka šāda nodokļa objekta administrēšana ir sarežģīta, un arguments par pretējo nav pamatots.

Nodokļu tiesību jomā ir jānodrošina noteiktība nodokļu administrēšanā un jāparedz efektīva nodokļu iekasēšanas kārtība, un tas ir būtiski ne tikai nodokļa maksātājam, bet arī sabiedrībai kopumā. Likumdevēja pienākums ir noteikt tādu nodokļa iekasēšanas kārtību, kas būtu efektīva un vienlaikus taisnīgi līdzsvarotu sabiedrības un indivīda intereses (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2018-04-01 19. punktu*). Satversmes tiesa secina, ka tāds regulējums, atbilstoši kuram iedzīvotāju ienākuma nodoklis no izložu un azartspēļu laimestiem būtu aprēķināms, no tiem atskaitot ar dalību spēlē saistītos izdevumus, radītu pārmērīgu administratīvo slogu un prasītu nesamērīgus valsts un sabiedrības ieguldījumus. Turklāt tiktu mazināta Dienesta darbības efektivitāte un tas būtu pretrunā ar vienu no apstrīdēto normu ieviešanas mērķiem. Tas nozīmē arī to, ka nodokļu kontroles pasākumu veikšana nebūtu samērīga ar budžetā iekasētajiem līdzekļiem.

Visbeidzot, tāds regulējums, kas paredzētu iedzīvotāju ienākuma nodokli no izložu un azartspēļu laimestiem aprēķināt, no laimestu summas atskaitot ar dalību spēlēs saistītos izdevumus, pirmkārt, nesasniegtu apstrīdēto normu mērķi mazināt izložu un azartspēļu atkarības risku. Proti, ja varētu atskaitīt ar dalību izlozēs un azartspēlēs saistītos izdevumus, tad būtu maksājams mazāks nodoklis vai arī tas vispār nebūtu jāmaksā. Tad izlozes un azartspēles kļūtu spēlētājam pievilcīgākas. Bet, jo lielāks maksājamais nodoklis, jo vairāk tas attur no potenciālas iesaistīšanās izlozēs un azartspēlēs. Otrkārt, piedāvātais alternatīvais regulējums samazinātu valsts budžetā un pašvaldību budžetos iekasēto ieņēmumu apmēru. Tādējādi leģitīmie mērķi netiktu sasniegti tādā pašā kvalitātē.

Līdz ar to nav citu, saudzējošāku līdzekļu, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus varētu sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē.

18. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, jāpārlicinās arī par to, vai nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas tās pamattiesību ierobežošanas rezultātā, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā. Tādējādi Satversmes tiesai jānoskaidro līdzsvarojamās intereses un jānoteic, kurām no šīm interesēm ir piešķirama prioritāte (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2024. gada 11. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2023-09-0106 22. punktu*). Izskatāmajā lietā

ir līdzsvarojamas izložu un azartspēļu spēlētāju tiesības uz gūto laimestu, no vienas puses, un apstrīdētajās normās noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu aptvertās citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības intereses, no otras puses. Satversmes tiesai jāvērtē arī tas, vai nodokļa maksājums nav nesamērīgs slogs adresātam, tostarp tas, vai piemērotais nodoklis pēc sava rakstura nav konfiscējošs (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 8. jūnija sprieduma lietā Nr. 2007-01-01 24. punktu un 2015. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2014-11-0103 20. punktu*).

18.1. Saeima norāda, ka sabiedrības gūtais labums ir lielāks par nelabvēlīgajām sekām, kas tiek radītas tādām personām, kuras azartspēlēs iesaistās regulāri. Valsts budžetā un pašvaldību budžetos tiekot iemaksāts iedzīvotāju ienākuma nodoklis, ko varot izmantot dažādu ar sabiedrības labklājības aizsardzību saistītu pasākumu īstenošanai. Ar apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma palīdzību varot mazināt atkarības rašanos vai pastiprināšanos. Nodokļa administrēšana esot efektīva un neradot nodokļu maksātājiem lielu administratīvo slogu. Nodoklis neesot jāmaksā par laimestiem līdz 3000 *euro* taksācijas gadā.

Tā kā objektīvā neto principu var neattiecināt uz iedzīvotāju ienākuma nodokli no izložu un azartspēļu laimestiem, nav pamata secināt, ka šā principa nepiemērošana neatbilstu taisnīguma principam un būtu nesamērīga.

Likumdevējs ir samērojis spēlētāja tiesības uz īpašumu un sabiedrības interesi gan mazināt izložu un azartspēļu atkarības risku, gan gūt lielākus budžeta ieņēmumus no nodokļa maksājumiem. Proti, iedzīvotāju ienākuma nodoklis nav jāmaksā no visa izložu un azartspēļu laimesta, bet tikai no tās daļas, kas pārsniedz 3000 *euro* taksācijas gadā. Tādā veidā tiek īstenota arī apstrīdēto normu regulatīvā un preventīvā funkcija – atturēt personas no regulāras izložu un azartspēļu spēlēšanas ar lielu dalības maksu, potenciāli novēršot atkarības rašanās vai pastiprināšanās riskus. Tas ir ieguvums gan pašiem spēlētājiem, gan visai sabiedrībai.

Asociācija un Biedrība norāda, ka azartspēļu ierobežojumi, tostarp iedzīvotāju ienākuma nodoklis, ir iemesls, kura dēļ paplašinoties nelegālais azartspēļu tirgus, kurā spēlētāji vispār netiekot aizsargāti no azartspēļu negatīvās ietekmes. Tomēr apstrīdētās normas ir daļa no nodokļu regulējuma un pašas par sevi nav līdzeklis, ar kuru tiešā veidā tiktu ierobežota izložu un azartspēļu pieejamība. Valsts ir apzinājusies nelicencēto azartspēļu un izložu tirgus daļas pastāvēšanu, ir veikusi un plāno veikt pasākumus, kas vērsti uz nelegālo azartspēļu un izložu izplatības ierobežošanu (*sk. Azartspēļu un izložu politikas pamatnostādņu 2021.–2027. gadam 1. pielikuma 5. punktu*).

Nemot vērā minēto, Satversmes tiesa secina, ka apstrīdētās normas, pirmkārt, ierobežo izložu un azartspēļu atkarības riskus. Otrkārt, iedzīvotāju ienākuma nodoklim no izložu un azartspēļu laimestiem ir fiskāla funkcija, un apstrīdētās normas ir vērstas uz ieņēmumu nodrošināšanu valsts budžetā. Tas nozīmē, ka sabiedrības ieguvums – iepretim atsevišķu nodokļu maksātāju (spēlētāju, kas izlozēs un azartspēlēs piedalās regulāri vai par dalību tajās maksā vairāk nekā 3000 *euro* gadā) tiesību ierobežojumam – ir sabiedrības labklājības aizsardzībai izmantojamie valsts budžeta līdzekļi. Tādējādi apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums skar atsevišķus nodokļu maksātājus, bet ar tā leģitīmajiem mērķiem aizsargātās tiesības un intereses attiecas uz daudz plašāku personu loku un labumu no šā ierobežojuma gūst visa sabiedrība.

18.2. Pieteikumu iesniedzējas un Biedrība norāda, ka apstrīdētās normas rada tādas situācijas, kad nodokļa maksātājam, kura izdevumi ir lielāki par ienākumiem, nākas maksāt nodokli arī tad, ja faktiskā ienākuma nav. Šādā veidā ienākumi tiekot aplikti ar nodokli dubultā apmērā. Proti, par dalību spēlē iemaksāto naudu nodoklis jau esot samaksāts, kad persona pirmo reizi guvusi attiecīgos ienākumus, piemēram, darba algu. Tādējādi nodoklis būtībā esot konfiscējošs. Biedrība norāda, ka esot arī tādas situācijas, kad interaktīvo azartspēļu spēlētājs spēles kontā iemaksājis naudas līdzekļus, bet daļu no šiem līdzekļiem nav izmantojis spēlei un ir iemaksājis atpakaļ bankas kontā. Arī šie naudas līdzekļi tiekot uzskatīti par laimestu, un atbilstoši apstrīdētajām normām par tiem esot jāmaksā iedzīvotāju ienākuma nodoklis.

Satversmes tiesa jau iepriekš secināja, ka izložu un azartspēļu spēlētājs, veicot iemaksas dalībai spēlē, maksā par izklaides pakalpojumu un tā rezultātā iegūtais laimests ir jauns spēlētāja ienākums, par kuru maksājams ienākuma nodoklis Likumā noteiktajā kārtībā. Spēlētājam nav pamata uzskatīt, ka visi viņa taksācijas gadā veiktie izdevumi par dalību izlozēs vai azartspēlēs būtu attiecināmi uz visiem viņa taksācijas gadā gūtajiem laimestiem. Savukārt attiecībā uz līdzekļiem, ko spēlētājs iemaksājis interaktīvo azartspēļu kontā, bet nav izmantojis spēlei, Satversmes tiesa vērš uzmanību, ka atbilstoši Ministru kabineta 2010. gada 21. septembra noteikumu Nr. 899 "Likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" normu piemērošanas kārtība" 22.¹ punktam, piemērojot Likuma 8. panta trešās daļas 20.⁴ punktu, par ienākumu no izložu un azartspēļu laimestiem uzskata jebkuru laimestu Azartspēļu un izložu likuma izpratnē. Savukārt atbilstoši Azartspēļu un izložu likuma 1. panta 12. punktam laimests ir naudas summa, kuru spēlētājam saskaņā ar azartspēles noteikumiem laimēšanas gadījumā izmaksā azartspēles

organizētājs, kā arī naudas summa vai manta, kuru spēlētājam saskaņā ar izlozes noteikumiem laimēšanas gadījumā izmaksā izlozes organizētājs. Tātad to, kas ir uzskatāms par azartspēles vai izlozes laimestu, nosaka azartspēles vai izlozes organizētājs attiecīgās spēles noteikumos. Turklāt laimests tiek izmaksāts laimēšanas gadījumā. Tātad tas, vai līdzekļi, ko spēlētājs no interaktīvās azartspēles konta iemaksā savā bankas kontā, ir uzskatāmi par laimestu, ir atkarīgs no konkrētās spēles noteikumiem un tā, vai attiecīgie līdzekļi ir izmantoti spēlei.

Ņemot vērā minēto, secināms, ka iedzīvotāju ienākuma nodoklis no izložu un azartspēļu laimestiem netiek maksāts dubultā apmērā par vieniem un tiem pašiem nodokļu maksātāja līdzekļiem un šo nodokli nevar uzskatīt par konfiscējošu. Ne lietas dalībnieki, ne pieaicinātās personas nav norādījušas tādus citus argumentus par apstrīdētā nodokļa radīto slogu, kas ļautu to atzīt par konfiscējošu. Arī Satversmes tiesa šādus apstākļus nekonstatē.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir samērīgs un apstrīdētās normas atbilst Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 8. panta trešās daļas 20.⁴ punktu un 9. panta pirmās daļas 5. punktu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas

Rīgā 2024. gada 27. jūnijā

lietā Nr. 2023-33-01

"Par likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 8. panta trešās daļas 20.4 punkta un 9. panta pirmās daļas 5. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem".

Piekrītu Satversmes tiesas sprieduma gala secinājumam, ka likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 8. panta trešās daļas 20.4 punkts un 9. panta pirmās daļas 5. punkts, kas noteic, ka pie pārējiem fiziskās personas ienākumiem, par kuriem ir jāmaksā iedzīvotāju ienākuma nodoklis, tiek pieskaitīti izložu un azartspēļu laimesti, kuru apmērs (to kopsumma) taksācijas gada laikā pārsniedz 3000 *euro*, atbilst Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

Vienlaikus nepiekrītu vairākiem, turpmāk norādītiem Satversmes tiesas secinājumiem.

1. Satversmes tiesa secināja, ka ienākuma nodokļa no loterijās, izlozēs vai azartspēlēs gūtā laimesta samaksas pienākumam esot mērķis aizsargāt personu un viņa ģimeni no azartspēļu spēlēšanas un atkarības, tādējādi šā pienākuma radītā īpašuma tiesību ierobežojuma legītīmais mērķis esot citu cilvēku tiesību aizsardzība.

Tomēr iedzīvotāju ienākuma nodokļa mērķi ir:

- 1) nodrošināt valstij nepieciešamos ieņēmumus (fiskālais mērķis);
- 2) nodrošināt ienākumu taisnīgu sadali un sociālu līdzsvaru, novērst ienākumu nevienlīdzību, ņemot vērā nodokļu maksātāja personiskos apstākļus (ienākumu pārdalīšanas mērķis).

Ienākuma nodoklis ir vērst uz taisnīguma sasniegšanu, jo tā pamatmērķis ir aplikt ar nodokli universāli visus tos, kuru rīcībā ir ienākumi. Ienākuma nodoklis ekonomiskā izpratnē ir neitrāls pret ienākuma avotu un veidu, kā ienākums tiek gūts. Citiem vārdiem sakot, ja ienākums ir gūts, nav svarīgi, vai ienākuma avots ir morāli labs, bet vai tas ekonomiskā izpratnē ir ienākums.

Kopumā ienākuma nodoklis nav vērst uz sociāli nevēlama patēriņa ierobežošanu, kā, piemēram, akcīzes nodoklis. Ienākuma nodoklis nekādi neietekmē individuālo patēriņu. Pat ienākuma nodokļa progresivitātes sistēma tieši neietekmē nodokļa maksātāja individuālo patēriņu. Ar sociālu mērķi apveltītas tiesību normas, protams, ir atrodamas ienākuma nodokļa sistēmā, bet tās ir saistītas ar ienākuma nodokļa maksātāja

tiesībām samazināt apliekamo ienākumu, tiesībām saņemt dažādus ienākuma nodokļa atvieglojumus utt.

Noteicot ar ienākuma nodokli neapliekamu daļu no ienākuma, valsts noteiktu mērķu dēļ ir gatava atteikties no lielākiem nodokļu ieņēmumiem:

- 1) fiskālu mērķu dēļ;
- 2) procesuālās efektivitātes (aprēķinu vienkāršošanas) dēļ;
- 3) sociālo mērķu dēļ.

Neapliekama ienākuma daļas no laimesta loterijās un azartspēlēs noteikšana drīzāk saistāma gan ar procesuālu efektivitātes mērķi, gan ar fiskālu mērķi neaplikt ienākumu no izklaides hobija, kurā gūtais ienākums būtiski neietekmē sabiedrības vienlīdzību. Tāpat arī neapliekama ienākuma daļa nereti tiek noteikta, lai panāktu atbalstu sabiedrībā tam, ka vispār ir tāds nodokļa avots, vai arī ievērotu kādas sabiedrības grupas lobētās intereses. Lai vai kā, pārējās, ar nodokli apliekamās ienākuma daļas pastāvēšana nenozīmē, ka valsts vēlas samazināt šāda ienākuma avota veidošanos. Kā jau norādīts iepriekš, ar ienākuma nodokli valsts mērķēti gūst sabiedrības organizēšanai vajadzīgos līdzekļus un cenšas novērst uz ienākumiem balstītas sociālas nevienlīdzības veidošanos sabiedrībā.

Visbeidzot, neapšaubot azartspēļu saikni ar cilvēka atkarību veicināšanu, tomēr nedomāju, ka laimesta ieguvēja ģimene, paliekot ar mazāku neto ienākumu apmēru no laimesta, kļūtu ar to aizsargātāka. Tāpat arī laimesta aplikšana ar ienākuma nodokli nenovērš atkarību.

Tādējādi es secinu, ka apstrīdētajām normām ir vien fiskāls mērķis un ienākumu pārdales mērķis, tādējādi veicinot kopējo sabiedrības labklājību. Apstrīdētās normas ir piemērotas šā mērķa sasniegšanai, jo ienākuma nodokļa piemērošanas ceļā gūtie līdzekļi nonāk kopējo sabiedrības vajadzību finansēšanai, kā arī ir vērstas uz izlīdzinoša taisnīguma sasniegšanu nodokļa maksātāja neto ienākumu.

2. Lietas būtība gan nebija par to, vai vispār laimestu kā personas ienākumu būtu taisnīgi aplikt ar nodokli. Lietas pamatproblēma bija tajā, ka persona nevar atskaitīt no gūtā ienākuma izdevumus, kas izdarīti ienākuma gūšanai. Tā samiltz jo īpaši tajā brīdī, kad personas nodarbei ar azartspēļu spēlēšanu būtu sistemātisks raksturs un faktiski tā būtu uzskatāma jau par personas saimniecisko darbību, piemēram, nodarbojoties profesionālā līmenī ar pokera spēli. Satversmes tiesas atbilde ir vienkāršota – valstij ir rīcības brīvība neatzīt izdevumus, tos ir grūti/dārgi aprēķināt, turklāt šādu izdevumu atzišana kaitē azartspēļu atkarības mazināšanai.

Es pieturētos pie citādas šī jautājuma risinājuma argumentācijas, kuru isumā norādu tālāk.

Neto princips ir ienākuma nodokļa neatņemams identitātes elements. No vienlīdzības principa izrietošā prasība pēc taisnīguma liek uzlūkot objektīvu spēju maksāt ienākuma nodokli nevis tikai no gūtā ienākuma, bet ievērot arī ienākuma gūšanai izdarītos izdevumus.

Tomēr objektīvā neto principa ierobežošana ir pakļauta samērīguma prasībām. Šā principa ierobežošana vai neierobežošana nav viena no ienākuma nodokļa piemērošanas alternatīvām.

Likumdevējam nav neierobežotas rīcības brīvības, bet gan pienākums ievērot konsekvenci, noteicot tiesiskās sekas vienādi uz salīdzināmiem gadījumiem. Gūts laimests loterijā vai azartspēlēs ir personas ienākums, tādēļ ir acīmredzami taisnīgi to aplikt ar ienākuma nodokli. Taču laimesta gūšana izklaides hobija veidā organizētā dalībā loterijā vai azartspēlēs atšķiras no personas ienākumu gūšanas no darba vai kapitāla. Tātad šos gadījumus objektīvā neto principa piemērošanā nevar salīdzināt.

Attiecībā uz laimestiem kā ienākumu gūšanu objektīvā neto principa izņēmums ir attaisnots ar procesuālās efektivitātes apsvērumiem (tos šajā lietā papildinoši apstiprina ar ienākuma nodokli neapliekamās daļas noteikšanas argumenti), un sociālās politikas apsvērumiem par izložu un azartspēļu ietekmi sabiedrībā, padarot šo ienākumu veidu no veiksmes par mazāk pievilcīgu iepretim ienākumam no darba vai kapitāla.

Satversmes tiesas tiesnesis

J. Neimanis

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2024. gada 23. maijā

lietā Nr. 2023-34-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Jautrīte Briede,

pēc Jura Ozola konstitucionālās sūdzības,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2024. gada 23. aprīļa tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Izglītības likuma 50. panta pirmās daļas 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 106. pantam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 1998. gada 29. oktobrī pieņēma Izglītības likumu, kas stājās spēkā 1999. gada 1. jūnijā.

Līdz 2012. gada 30. septembrim šā likuma 50. panta 1. punkts noteica, ka par pedagogu nedrīkst strādāt persona, kas sodīta par tīšu noziegumu un nav reabilitēta.

Satversmes tiesā bija ierosināta lieta Nr. 2012-11-01 "Par Izglītības likuma 50. panta 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 106. pantam". Ar Satversmes tiesas 2013. gada 12. februāra lēmumu tiesvedība minētajā lietā tika izbeigta, jo likumdevējs ar 2012. gada 5. jūlija likumu "Grozījumi Izglītības likumā" bija novērsis apstākļus, kuru dēļ pieteikums tika iesniegts Satversmes tiesā. Proti, ar 2012. gada 5. jūlija likumu "Grozījumi Izglītības likumā", kas stājās spēkā 2012. gada 1. oktobrī, Izglītības likuma 50. panta 1. punkts tika izteikts jaunā redakcijā, nosakot, ka par pedagogu nedrīkst strādāt "persona, kas sodīta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu (neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas), izņemot gadījumu, kad pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas Ministru kabineta noteikta institūcija, izvērtējusi, vai tas nekaitē izglītojamo interesēm, ir atļāvusi strādāt par pedagogu personai, kas bijusi sodīta par tīšu kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziegumu. Ministru kabinets nosaka kārtību, kādā tiek izvērtēts, vai atļauja šādai personai strādāt par pedagogu nekaitēs izglītojamo interesēm."

Satversmes tiesa ar 2017. gada 24. novembra spriedumu lietā Nr. 2017-07-01 "Par Izglītības likuma 50. panta 1. punkta, ciktāl tas liedz personai, kura tikusi sodīta par smagu vai sevišķi smagu noziegumu, tiesības strādāt par pedagogu, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 106. pantam" atzina Izglītības likuma 50. panta 1. punktu, ciktāl tas nosaka absolūtu aizliegumu personai, kura tikusi sodīta par tīšu smagu vai sevišķi smagu noziegumu, strādāt par pedagogu, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 106. pantam un spēkā neesošu no 2018. gada 1. jūnija.

Pēc minētā Satversmes tiesas sprieduma Izglītības likuma 50. panta 1. punkts ir grozīts divas reizes – ar 2018. gada 20. septembra likumu "Grozījumi Izglītības likumā", kurš stājās spēkā 2018. gada 18. oktobrī, un 2019. gada 30. maija likumu "Grozījumi Izglītības likumā", kurš stājās spēkā 2019. gada 26. jūnijā, un ar kuru normas teksts ietverts Izglītības likuma 50. panta pirmās daļas 1. punktā.

Šobrīd spēkā esošajā redakcijā Izglītības likuma 50. panta pirmās daļas 1. punkts (turpmāk – apstrīdētā norma) noteic, ka par pedagogu nedrīkst strādāt persona, kas sodīta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu (neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas), izņemot gadījumu, kad pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas Izglītības kvalitātes valsts dienests izvērtējis, vai tas nekaitē izglītojamo interesēm, un atļāvis šai personai strādāt par pedagogu. Ministru kabinets nosaka kārtību, kādā izglītības iestādes vadītājs pārliecinās, vai pastāv ierobežojumi personai strādāt par pedagogu, kā arī kārtību, kādā tiek izvērtēts, vai atļauja šādai personai strādāt par pedagogu nekaitēs izglītojamo interesēm.

2. Pieteikuma iesniedzējs – Juris Ozols (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 106. pantā ietvertajām tiesībām brīvi izvēlēties nodarbošanos.

Pieteikuma iesniedzējs bijis nodarbināts Latgales Industriālajā tehnikumā kā sporta skolotājs un sporta organizators, bet Jaunsardzes centrā – kā jaunsargu instruktors, kura pienākumos ietilpa valsts aizsardzības mācības īstenošana. Abās minētajās darbavietās Pieteikuma iesniedzējs piedalījies izglītības programmu īstenošanā, veicot pedagoga darba pienākumus. Pieteikuma iesniedzējs esot sodīts par tāda tīša mazāk smaga noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, kāds paredzēts Krimināllikuma 262. panta 1.¹ daļā, – par transportlīdzekļa vadīšanu, ja izelpotā gaisa vai asins pārbaudē konstatētā alkohola koncentrācija asinīs pārsniedz 1,5 promiles. Kriminālprocess pabeigts ar prokurora priekšrakstu par sodu, Pieteikuma iesniedzējam nosakot naudas sodu, konfiscējot transportlīdzekli un atņemot autovadītāja apliecību uz pieciem gadiem.

Saskaņā ar Krimināllikuma 63. pantu viņam sodāmība tikšot dzēsta sešus gadus pēc prokurora priekšraksta par sodu spēkā stāšanās. Tā kā Pieteikuma iesniedzējam sodāmība par minēto noziedzīgo nodarījumu vēl nav dzēsta, uz apstrīdētās normas pamata gan Latgales Industriālajā tehnikumā, gan Jaunsardzes centrā darba tiesiskās attiecības ar viņu ir izbeigtas.

Apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar likumu, un tam esot leģitīms mērķis: bērnu tiesību un likumisko interešu aizsardzība. Šis ierobežojums nodrošinot to, lai par pedagogu varētu strādāt tikai tāda persona, kurai reputācija ir nevainojama. Apstrīdētā norma esot piemērota leģitīmā mērķa sasniegšanai. Tomēr leģitīmo mērķi tādā pašā kvalitātē varot sasniegt arī ar citiem, personas pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka nepieciešams saglabāt individuālu izvērtējumu par to, vai personai būtu jāatļauj strādāt par pedagogu. Tomēr viņš iebilst pret to, ka šāds novērtējums attiecībā uz personu, kas izdarījusi tīšu mazāk smagu noziegumu, piemēram, ceļu satiksmes pārkāpumu jomā, nevar tikt veikts tūlīt pēc tam, kad stājies spēkā personu notiesājošs tiesas spriedums vai prokurora priekšraksts par sodu. Noziedzīgi nodarījumi cits no cita atšķiroties pēc personas vai sabiedrības interešu apdraudējuma rakstura un kaitīguma, tādēļ esot svarīgi atsevišķos gadījumos individuāli izvērtēt to, vai pedagoga izdarītais noziedzīgais nodarījums būtiski ietekmē viņa personību un vai tiešām šāds pedagogs var kaitēt izglītojamo interesēm un drošībai. Šie aspekti būtu jāvērtē kopsakarā ar pedagoga līdzšinējo reputāciju, kvalifikāciju, izglītību un ieguldījumu sabiedrības labā. Turklāt tiesību sistēmā – Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta piektajā un sestajā daļā – jau esot ietverts tiesiskais regulējums, kas pēc individuāla izvērtējuma ļaujot personām ar sodāmību strādāt bērnu aprūpes, izglītības, veselības aprūpes un citās iestādēs, kurās uzturas bērni.

Pieteikuma iesniedzējs norāda uz nesamērīgi smagajām tiesiskajām sekām, kas uz viņu attiecinātas ar apstrīdētajā normā ietverto ierobežojumu, kura dēļ viņš esot zaudējis gan ienākumu avotu, gan arī iespēju ar savu darbu sniegt ieguldījumu sabiedrības veselības, izglītības un patriotisma veicināšanā un tādējādi kalpot savai valstij. Pieteikuma iesniedzējs uzsver, ka konkrētais pārkāpums esot vienīgais viņa pieļautais likumpārkāpums un tam nevajadzētu atstāt neatgriezenisku negatīvu ietekmi uz viņa karjeru. Vairākus gadus nestrādājot izglītības iestādē, Pieteikuma iesniedzējs zaudēšot savas profesionālās iemaņas. Turklāt līdz 2022. gada 24. novembrim par Pieteikuma iesniedzēja pieļauto pārkāpumu esot bijusi paredzēta vienīgi administratīvā atbildība. Sabiedrībā ilgstoši pastāvējis uzskats, ka šis likumpārkāpums nav tik

bīstams un kaitīgs, lai par to būtu paredzama kriminālatbildība. Tādēļ likumdevējam gadījumos, kad tas kriminalizē noteiktas darbības, būtu jāpārskata arī, piemēram, apstrīdētā norma, kas ierobežo personas tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu.

Pieteikuma iesniedzējs norādījis arī uz to, ka viņš noziedzīgo nodarījumu izdarījis ārpus darba laika, tas neesot bijis vērsts pret bērnu tiesībām un interesēm un neviena persona neesot cietusi. Tāpat Pieteikuma iesniedzējs pieteikumam pievienojis dažādus atzinības rakstus un rekomendācijas par labi paveiktu pedagoga darbu, kas raksturojot viņa personību. Minētie apstākļi kopsakarā liecinot par pamattiesību ierobežojuma nesamērīgumu un nelietderību iepretim sabiedrības interesēm.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto normu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 106. pantam.

Saeima norāda, ka apstrīdētā norma Pieteikuma iesniedzējam ierobežo Satversmes 106. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības. Tomēr šis ierobežojums esot noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu, pietiekami skaidri formulētu un publiski pieejamu likumu, kā arī esot samērīgs.

Izglītības process ietverot ne tikai mācību, bet arī audzināšanas darbu. Atbilstoši Izglītības likuma 2. pantā noteiktajam šā likuma mērķis esot nodrošināt katram Latvijas iedzīvotājam iespēju attīstīt savu garīgo un fizisko potenciālu, lai veidotos par patstāvīgu un attīstītu personību, demokrātiskas Latvijas valsts un sabiedrības locekli. Atbilstoši izglītojamā vecumam un vajadzībām viņam tiekot nodrošināta iespēja iegūt zināšanas, prasmes un attieksmju pieredzi, kas nepieciešama, lai piedalītos sabiedrības un valsts dzīvē. Tāpat izglītības mērķis esot nodrošināt izglītojamo tikumisku, estētisku, intelektuālu un fizisku attīstību, sekmējot zinošas, prasmīgas un audzinātas personības veidošanos.

Personas tiesības uz izglītību būtībā nozīmējot tiesības uz tādu izglītību, kas nodrošina iepriekš minēto Izglītības likuma mērķu sasniegšanu, turklāt šo tiesību īstenošanā būtiska loma esot tieši pedagogam, citstarp arī viņa personībai. Tādēļ pedagogam vajagot atbilst ne tikai profesionālajām prasībām, bet arī augstām morāles un ētikas prasībām.

Apstrīdētajā normā ietvertajam pamattiesību ierobežojumam esot vairāki leģitīmie mērķi. Apstrīdētā norma esot vērsta uz to, lai mācību un audzināšanas darbu veiktu personas, kas, pašas būdamas par paraugu, sekmē tādas personības veidošanos, kura ne tikai spēj izmantot apgūtās zināšanas un prasmes, bet arī apzinās normatīvo aktu, it īpaši krimināltiesības regulējošu normatīvo aktu, ievērošanas nepieciešamību. Tātad apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums esot

vērsts uz to, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības. Vienlaikus apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums kalpojot arī sabiedrības tikumības aizsardzībai, jo pedagogs pildot svarīgu lomu izglītojamā attieksmju un vērtību veidošanas procesā. Sabiedrības locekļi, kas apzinās un ciena vērtības, uz kurām balstīta Satversme, tostarp citu personu tiesības, esot demokrātiskas Latvijas valsts pastāvēšanas priekšnoteikums. Pedagoģa spējas ieaudzināt izglītojamos cieņu pret šīm vērtībām esot svarīgas visai sabiedrībai. Tātad apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums esot vērsts arī uz sabiedrības labklājības šā jēdziena nemateriālā izpratnē aizsardzību.

Aizliegums par tīšu noziedzīgu nodarījumu sodītai personai strādāt par pedagogu esot piemērots līdzeklis pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu sasniegšanai, jo nodrošinot to, ka persona, kura sodīta par tīšu noziedzīgu noziegumu, neveic mācību un audzināšanas darbu, ja vien Izglītības kvalitātes valsts dienests pēc tam, kad sodāmība ir dzēsta vai noņemta, nav veicis individuālu attiecīgās personas vērtējumu un sniedzis tai attiecīgu atļauju.

Pēc Saeimas ieskata, nepastāv tādi alternatīvi līdzekļi, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus varētu sasniegt tādā pašā kvalitātē, kādā tie tiek sasniegti ar apstrīdēto normu.

Likumdevējam esot tiesības noteiktā veidā grupēt vai tipizēt situācijas, uz kurām konkrētais aizliegums varētu attiekties, nevis izvērtēt pilnīgi visas iespējamības un vērtēt katra noziedzīgā nodarījuma sastāvu. Tas it sevišķi attiecoties uz konkrēto gadījumu, kad pamattiesību ierobežojums attiecas uz konkrētu laika posmu, kurā vēl nav beigušās no personas izdarītā noziedzīgā nodarījuma izrietošās tiesiskās sekas.

Apstrīdētā norma jau ietverot pietiekami diferencētu pieeju. Tā attiecoties tikai uz tādām personām, kuras sodītas par tīšu noziedzīgu nodarījumu. Paredzot individuāla izvērtējuma iespēju laikā, kamēr persona vēl nav izcietusi sodu vai tai sodāmība vēl nav dzēsta vai noņemta, tiktu zaudēta individuālās izvērtēšanas jēga, jo nebūtu iespējams pilnvērtīgi izvērtēt to, kā personība laika gaitā ir mainījusies. Turklāt individuāla izvērtējuma veikšana laikā, kamēr persona vēl nav izcietusi sodu, nonāktu pretrunā ar soda noteikšanas jēgu.

Izglītojamo, viņu ģimenes locekļu un sabiedrības intereses tiktu apdraudētas tad, ja noziedzīgu nodarījumu izdarījusi persona, kura vēl nav izcietusi sodu vai kurai sodāmība vēl nav dzēsta vai noņemta, tomēr noteiktos apstākļos varētu veikt pedagoga darbu. Individuāls izvērtējums attiecībā uz pilnīgi visām šādām personām ievērojami palielinātu Izglītības kvalitātes valsts dienesta darba apjomu. Turklāt sakarā ar to, ka Izglītības kvalitātes dienesta lēmums var tikt apstrīdēts un vēlāk arī

pārsūdzēts administratīvajā tiesā, palielinātos arī šo institūciju darba apjoms. Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertais leģitīmo mērķu sasniegšanas līdzeklis esot visefektīvākais.

Pēc Saeimas ieskata, arī labums, ko no apstrīdētajā normā ietvertā ierobežojuma gūst izglītojamie, viņu vecāki un sabiedrība, ir lielāks par individam nodarīto kaitējumu. Izglītības procesā svarīgākais esot izglītojamais, tādēļ izskatāmajā lietā nozīme esot bērna vislabāko interešu prioritātes principam.

Saeima neapšaubā, ka personas uzvedība un vērtību sistēma laika gaitā var mainīties. Tomēr liegums zināmu laiku ieņemt pedagoga amatu gan nodrošinot tūlītēju izglītojamā interešu aizsardzību, gan arī kalpojot kā preventīvs mehānisms. Lieguma termiņš esot samērīgs un ļaujot pedagogam atgriezties izglītības sistēmā. Turklāt personai, ja tā izpilda citas izglītības iestādes darbiniekam izvirzītās prasības, neesot vispār aizliegts strādāt izglītības iestādē. Personai esot aizliegts vienīgi ieņemt pedagoga amatu – izglītot un audzināt izglītojamus.

4. Pieaicinātā persona – Izglītības un zinātnes ministrija – pievienojas Saeimas atbildes rakstā norādītajam un uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 106. pantam.

Papildus ministrija uzsver, ka pedagogs ir viena no reglamentētajām profesijām. Izglītības likumā noteiktais tiesiskais regulējums attiecībā uz pedagoga amata standartu kalpojot sabiedrībai nozīmīgu interešu aizsardzībai, jo prioritāras esot bērna tiesības un intereses. Jau iegūtās tiesības strādāt par pedagogu negarantējot personai tiesības turpināt strādāt šajā amatā visu mūžu gadījumā, ja tā nav ievērojusi pedagoga profesijai noteiktos ierobežojumus.

Pedagogs esot īpaši sabiedriski nozīmīga profesija, tādēļ izglītības mērķu sasniegšanai būtiska esot pedagoga kvalifikācija, spējas un personība. Pedagogam esot svarīga nozīme cilvēka personības attīstībā, jo izglītības process ietverot ne tikai mācību, bet arī audzināšanas darbu. Pedagoga izglītība un profesionalitāte esot faktori, kas būtiski ietekmē izglītojamus un viņu mācību sasniegumus. Jautājumi, kas saistīti ar bērnu izglītību, prasot īpašu valsts uzmanību, jo bērni esot vismazāk aizsargātā personu grupa.

Veidojot tiesisko regulējumu un ievērojot bērnu tiesības un vislabākās intereses attiecībā uz kvalitatīvu izglītības ieguves procesa īstenošanu, esot nepieciešams nodrošināt izglītojamiem drošu un veselībai nekaitīgu vidi, uzticamu un vērtīborientētu izglītības pakalpojuma sniegšanu. Tieši pedagogam esot uzticēta ievērojama loma bērna audzināšanā, jo viņš lielā mērā veidojot izglītojamā priekšstatus par sabiedrību, valsti un tās vērtībām. Valstij un arī izglītības nozarei

piederīgām personām – pedagogiem – esot jāstrādā atbilstoši principam: valsts rāda piemēru, jo pedagogs bieži vien esot pirmais iedvesmas avots, paraugs un varonis, kuram vēlas līdzināties katrs pirmklasnieks.

5. Pieaicinātā persona – Aizsardzības ministrija – pievienojas Saeimas atbildes rakstā norādītajam un uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 106. pantam.

Ministrija norāda, ka arī citas nozares regulējošos normatīvajos aktos esot ietverts līdzīgs regulējums, kas sodāmību saista ar personas tiesībām izvēlēties nodarbošanos. Likumdevējs, pieņemot apstrīdēto normu, esot vērtējis, kāda var būt tišu noziedzīgu nodarījumu izdarījušas personas ietekme uz darba vai dienesta pienākumu izpildi. Pedagogam esot tiešs kontakts ar izglītojamo, un gadījumā, ja pedagogs nesen izdarījis tišu noziedzīgu nodarījumu, varot tikt nodarīts kaitējums pedagoga profesijai, pedagoga autoritātei un cieņai, kā arī izglītības iestādes prestižam.

Satversmes 106. panta pirmais teikums tieši negarantējot tiesības uz darbu, bet gan tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu. Turklāt iespēja saglabāt darbavietu esot atkarīga no personas atbilstības profesionālajiem kritērijiem, kas noteikti tiesību normās. Pēc ministrijas ieskata, apstrīdētā norma, kas paredz iespēju turpināt pedagoga darba gaitas pēc individuāla izvērtējuma, kad sodāmība ir dzēsta vai noņemta, nodrošinot iespējami minimālu iejaukšanos personas pamattiesībās.

6. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – pievienojas Saeimas atbildes rakstā norādītajam un uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 106. pantam.

Apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums kalpojoš vairākiem legītimajiem mērķiem – citu cilvēku tiesību, sabiedrības tikumības un sabiedrības labklājības aizsardzībai. Persona, kas ar savu rīcību nespēj būt citiem par paraugu, varot pakļaut riskam izglītojamo tiesības uz izglītību, graut izglītojamo, viņu vecāku un citu ģimenes locekļu uzticēšanos pedagogam.

Saskaņā ar Krimināllikuma 63. panta pirmo daļu persona esot atzīstama par sodītu ne tikai tad, kad tā izcieš piespriesto sodu, bet arī laikā līdz sodāmības dzēšanai vai noņemšanai. Tieši sodāmības dzēšana vai noņemšana anulējot visas izdarītā noziedzīgā nodarījuma krimināltiesiskās sekas. Sodāmības periods pēc soda izciešanas esot būtisks, lai pārliecinātos par to, vai sodu izcietuši persona pilda likumus, vai tā neizdara jaunus noziedzīgus nodarījumus un vai tā ir resocializējusies.

Krimināllikuma 63. panta trešajā daļā esot noteikti konkrēti sodāmības dzēšanas termiņi atbilstoši piesprietajam soda veidam vai

apmēram. Ja sodāmība netiek noņemta iepriekš, tad pēc Krimināllikuma 63. panta trešajā daļā noteiktā termiņa beigām varot tikt veikts apstrīdētajā normā paredzētais individuālais izvērtējums. Vienlaikus, ievērojot Krimināllikuma 63. pantā noteikto sodāmības dzēšanas termiņa skaitījumu, esot iespējama arī tāda situācija, ka izvērtējums par tādas personas tiesībām strādāt pedagoga amatā, kura par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu ir sodīta ar brīvības atņemšanu, var tikt veikts agrāk, nekā tas tiktu veikts gadījumā, ja persona par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu būtu sodīta ar tādu sodu, kas nav saistīts ar brīvības atņemšanu.

Esot apšaubāms tas, vai personas spējas veikt pedagoga darbu un atbilstību attiecīgajam amatam, kā arī izglītojamā interešu aizsardzības aspektu objektīvi būtu iespējams novērtēt uzreiz pēc tam, kad stājas spēkā notiesājošais spriedums vai prokurora priekšraksts par sodu, proti, kamēr sodāmība vēl nav dzēsta vai noņemta. Šāda kārtība, pēc Tieslietu ministrijas domām, nebūtu piemērota legītīmo mērķu sasniegšanai, jo nespētu nodrošināt objektīvu vērtējumu par to, vai konkrēta persona var veikt pedagoga darbu.

Turklāt esot jāņem vērā tas, ka persona, kas pēc tās individuāla izvērtējuma saņem Izglītības kvalitātes valsts dienesta atteikumu izsniegt tai atļauju strādāt par pedagogu, šo lēmumu var apstrīdēt Izglītības un zinātnes ministrijā, bet ministrijas lēmumu pārsūdzēt tiesā. Tāpat atteikuma gadījumā persona varot lūgt atkārtotu izvērtējumu.

7. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 106. pantam.

Tiesībsargs piekrīt, ka apstrīdētajā normā ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir vairāki legītīmi mērķi, proti, citu cilvēku tiesību, sabiedrības tikumības un labklājības aizsardzība. Tāpat ierobežojums esot piemērots līdzeklis legītīmo mērķu sasniegšanai un esot nepieciešams, jo citu, vienlīdz efektīvu līdzekļu šo mērķu sasniegšanai neesot. Šis ierobežojums esot samērīgs iepretim sabiedrības interesēm.

Pedagoga un izglītojamā saskarsme notiekot galvenokārt noteiktas izglītības programmas īstenošanas ietvaros. Tomēr izglītības procesā esot nozīmīga arī pedagoga personība, jo izglītojamo varot ietekmēt arī pedagoga rīcība ārpus izglītības programmas īstenošanas vai pat ārpus izglītības iestādes. Līdz ar to pedagogam esot būtiska ietekme uz izglītojamo ne tikai izglītības programmas apguves procesā, bet arī ikdienas saskarsmē.

Lai gan noziedzīgi nodarījumi pēc to skarto interešu apdraudējuma rakstura un kaitīguma varot būtiski atšķirties, tomēr tos visus vienojošais elements esot sodāmība kā krimināltiesiskas sekas. Sodāmības kā

noziedzīga nodarījuma seku tvērums esot plašs un sniedzoties pat tālāk par krimināltiesiskajām sekām. Soda izciešanas laikā nebūtu pieļaujami pilnīgi nekādi izņēmumi no apstrīdētajā normā paredzētās kārtības, jo tas vēl esot tas laiks, kad persona vistiešākajā veidā atbild par tās izdarīto noziedzīgo nodarījumu, piemēram, izcieš brīvības atņemšanas sodu, veic sabiedrisko darbu, naudas soda samaksu vai atrodas probācijas uzraudzībā. Savukārt tiesisko situāciju tad, kad persona tai piespriesto sodu ir izcietusi, taču sodāmība tai vēl nav dzēsta vai noņemta, tiešā veidā ietekmējot piespriešā soda apmērs. Tajos Krimināllikuma pantos, kuros likumdevējs ir izšķīries par vieglāku sodu noteikšanu, arī paredzētais sodāmības termiņš esot īsāks. Minētais korelējot ar attiecīgā noziedzīgā nodarījuma smagumu. Noziedzīgu nodarījumu diferencēšana apstrīdētajā normā pēc to kaitīguma pakāpes nebūtu pareizā pieeja, jo varētu uzlikt likumdevējam nesamērīgu slogu, liekot tam izvērtēt, kuros gadījumos individuālais vērtējums pirms sodāmības noņemšanas vai dzēšanas varētu tikt veikts un kuros nevarētu tikt veikts.

Personai soda izciešanas laikā un arī pēc tam esot jāapzinās tās izdarītā noziedzīgā nodarījuma kaitīgās sekas un vajagot būt gatavai laboties. Ja tiktu noteikts tāds regulējums, kas personai dotu iespēju pretendēt uz pedagoga darbu jau pirms sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, tad izvērtēšanas procesā nebūtu iespējams pilnvērtīgi pārbaudīt tādas šo personu raksturojošus kritērijus kā dzīvesveids un personas raksturojums pēc noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas.

Tieši no likumdevēja izšķiršanās par konkrētam noziedzīgam nodarījumam piemērojamā soda veidu un apmēru esot atkarīgs tas, ka, piemēram, Pieteikuma iesniedzēja gadījumā sodāmība tiek dzēsta tikai pēc sešiem gadiem. Citos gadījumos persona pēc līdzīga smaguma noziedzīga nodarījuma izdarīšanas varētu pretendēt uz to, ka tiks individuālā kārtā izvērtēta gada vai divu gadu laikā. Tomēr personai, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, it sevišķi tādu, kas vērsts uz kopējo sabiedrības interešu apdraudējumu, esot jārēķinās ar būtiskām sekām, kas neaprobežojas tikai ar krimināltiesisko jomu, bet ietver arī cita veida ierobežojumus.

8. Pieaicinātā persona – Izglītības kvalitātes valsts dienests – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 106. pantam, un pievienojas Saeimas atbildes rakstā paustajai argumentācijai.

Amata ierobežojumi personai, kura pilda valstij nozīmīgas funkcijas, varot būt stingrāki nekā citās jomās strādājošai personai. Dienests uzsver pedagoga kā reglamentētās profesijas pārstāvja nozīmi sabiedrībā un norāda, ka pedagogs veic gan mācību, gan audzināšanas darbu, veidojot nākamo paaudžu priekšstatus par sabiedrību, valsti un tās vērtībām.

Apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma mērķis esot nodrošināt, lai par pedagogu strādātu tikai tāda persona, kam ir nevainojama reputācija un kas spēj sekmīgi pildīt pedagoga vispārīgos pienākumus, tostarp audzināt krietnus, godprātīgus, atbildīgus cilvēkus. Tādējādi tiekot aizsargātas izglītojamo intereses un veicināta sabiedrības uzticēšanās pedagogam un visai izglītības sistēmai.

Mācību un audzināšanas procesā neesot pieļaujami dubultstandarti, proti, neesot pieļaujams tas, ka pedagogs, īstenojot valsts izglītības standartos un izglītības programmā noteikto saturu, izvērza izglītojamajiem ar mācībām un audzināšanu saistītas prasības, tostarp attiecībā uz normatīvo aktu ievērošanu, bet pats rīkojas pretēji.

Atbilstoši Ministru kabineta 2019. gada 3. septembra noteikumu Nr. 414 "Kārtība, kādā tiek izvērtēta personas atbilstība pedagoga amatam" (turpmāk – Noteikumi Nr. 414) 17. punktā noteiktajam dienesta izveidotajai komisijai, izvērtējot to, vai atļauja konkrētai personai strādāt par pedagogu nekaitēs izglītojamo interesēm, esot jāņem vērā laikposms, kas pagājis kopš noziedzīga nodarījuma izdarīšanas, noziedzīgā nodarījuma veids, raksturs un attiecīgās personas attieksme pret to, personas darbība laikposmā no noziedzīga nodarījuma izdarīšanas līdz dienai, kad tā iesniegusi iesniegumu, izglītojamo veselības, drošības, intelektuālās un fiziskās attīstības riski, paredzamā atļaujas ietekme uz katru izglītības mērķgrupu.

Ja individuāls izvērtējums par personas tiesībām veikt pedagoga darbu tiktu veikts salīdzinoši īsā laikposmā no brīža, kad tā izdarījusi tišu noziedzīgu nodarījumu, būtu grūti spriest par to, vai persona ir pārdomājusi izdarīto un mainījusi savu attieksmi pret normatīvā regulējuma pārkāpšanas pieļaujamību. Tāpat faktiski nebūtu iespējams pilnvērtīgi un pamatoti spriest par personas darbību laikposmā pēc noziedzīga nodarījuma izdarīšanas un līdz ar to nebūtu iespējams pilnvērtīgi un pamatoti izvērtēt izglītojamo drošības, intelektuālās un fiziskās attīstības riskus, kā arī paredzamo ietekmi uz katru izglītības mērķgrupu.

Neesot iespējams piekrist Pieteikuma iesniedzēja uzskatam, ka tiša mazāk smaga noziedzīga nodarījuma izdarīšana pret satiksmes drošību būtu mazāk nozīmīga, mazāk bīstama vai mazākā mērā apdraudētu sabiedrības locekļus nekā, piemēram, noziedzīgs nodarījums pret īpašumu vai noziedzīgs nodarījums tautsaimniecībā. Likumdevējs, pieņemot Krimināllikumu, jau esot izveidojis noziedzīgu nodarījumu klasifikāciju, un līdz ar to nebūtu nedz pamatoti, nedz arī lietderīgi apstrīdētajā normā diferencēt iespēju individuālo personas izvērtējumu attiecībā uz tās atbilstību pedagoga amatam veikt agrāk atkarībā no nodarījuma kvalifikācijas.

9. Pieaicinātā persona – Latvijas Republikas Zemessardze (turpmāk – Zemessardze) – pievienojas Saeimas atbildes rakstā norādītajam un uzsver, ka līdzīgs tiesiskais regulējums pastāv arī attiecībā uz citām reglamentētajām profesijām.

Likumdevējs esot tiesīgs noteikt personai, kura vēlas strādāt vai ieņemt amatu noteiktās profesijās (pedagoga, zemessarga, profesionālā dienesta karavīra, policista u. c. profesijās), stingras prasības, kas attiecas ne tikai uz profesionālo kvalifikāciju un prasmēm, bet arī uz personību un iepriekšējo pieredzi.

Pēc Zemessardzes ieskata, Pieteikuma iesniedzēja norādītie līdzekļi attiecībā uz tišu noziedzīgu nodarījumu izdarījušām un par to sodītām personām, kurām sodāmība nav dzēsta vai noņemta, nav uzskatāmi par tādiem alternatīviem līdzekļiem, ar kuriem Saeimas norādītos pamattiesību ierobežojuma legītīmos mērķus būtu iespējams sasniegt vienlīdz augstā kvalitātē. Apstrīdētajā normā ietvertais legītīmo mērķu sasniegšanas līdzeklis esot visefektīvākais.

10. Pieaicinātā persona – Jaunsardzes centrs – uzskata, ka apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums nav samērīgs un tādēļ apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 106. pantam.

Ar apstrīdēto normu tiekot aizsargātas izglītojamo tiesības un likumiskās intereses, jo tā nodrošinot, lai par pedagogu strādātu tikai tāda persona, kuras reputācija ir nevainojama. Apstrīdētā norma esot piemērota minētā mērķa sasniegšanai. Tomēr pamattiesību ierobežojuma legītīmo mērķi līdzvērtīgā kvalitātē esot iespējams sasniegt ar personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Piemēram, likumdevējs varētu noteikt konkrētus noziedzīgus nodarījumus, par kuru izdarīšanu sodīta persona, kamēr tai sodāmība nav dzēsta vai noņemta, nevar strādāt par pedagogu. Savukārt pārējos gadījumos, piemēram, ja ir izdarīts mazāk smags noziedzīgs nodarījums pret satiksmes drošību, varētu tikt pieļauta iespēja, ka Ministru kabineta noteikta institūcija individuāli izvērtē to, vai atļauja strādāt par pedagogu personai, kura bijusi sodīta par tišu mazāk smagu noziedzīgu nodarījumu un kurai sodāmība nav dzēsta vai noņemta, nekaitēs izglītojamo interesēm. Šajā ziņā būtu jāvērtē tas, vai personas izdarītais noziedzīgais nodarījums pēc tā būtības var apdraudēt izglītojamās, kā arī tas, vai noziedzīgais nodarījums ir izdarīts darba laikā vai ārpus tā. Piemēram, transportlīdzekļa vadīšanai alkohola reibumā neesot tiešas saasaistes ar pedagoga profesiju, ja vien šāds pārkāpums nenotiek darba laikā. Tāpat būtu jāvērtē pedagoga līdzšinējā reputācija, kvalifikācija un ieguldījums sabiedrības labā. Pedagoga profesija esot ļoti specifiska, un personai, kurai šī nodarbošanās liegta, gandrīz vai neesot iespējams atrast citu darbu, kas būtu saistīts ar pedagoga kvalifikāciju.

Neesot pieļaujama tāda situācija, ka personai papildus tās jau izciestajam sodam tiek liegts strādāt par pedagogu, lai gan noziedzīgais nodarījums, par kuru persona sodīta, nav bijis saistīts ar izglītojamo interešu apdraudējumu.

11. Pieaicinātā persona – arodbiedrība "Latvijas Izglītības un zinātnes darbinieku arodbiedrība" (turpmāk – LIZDA) – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 106. pantam.

Pedagogs tiešā kontaktā ar izglītojamo realizējot izglītības procesu, tādēļ viņa attieksme, vērtības, redzējums varot būtiski ietekmēt izglītojamo turpmākās dzīves izvēles.

Neesot pamata gradēt tišus noziedzīgus nodarījumus, nosakot, ka tišs, lai arī mazāk smags noziedzīgs nodarījums pret satiksmes drošību būtu uzskatāms par tādu, attiecībā uz kuru var izdarīt izņēmumu un par kura izdarīšanu sodītās personas atbilstību pedagoga amatam var izvērtēt jau pirms sodāmības dzešanas vai noņemšanas. Šajā gadījumā būtiska nozīme esot nevis tam, ka noziedzīga nodarījuma rezultātā neviens nav fiziski cietis, bet gan tam, ka persona, kas jau ilgstoši strādā par pedagogu, apzināti ir izvēlējusies pārkāpt likumu un izdarīt noziedzīgu nodarījumu, kas, iespējams, tikai veiksmīgas sagādīšanās dēļ nav izraisījis smagas sekas. LIZDA norāda, ka saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta piekto daļu sodāmības laikā saistībā ar mazāk smaga nozieguma izdarīšanu satiksmes jomā personai tiek liegta iespēja strādāt par pedagogu, bet netiek liegta iespēja strādāt citā amatā izglītības iestādēs, kā arī citās iestādēs, kurās uzturas bērni.

Personai esot tiesības normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā lūgt sodāmības noņemšanu pirms sodāmības dzešanas un pēc tam lūgt Izglītības kvalitātes valsts dienestu izvērtēt tās atbilstību pedagoga amatam. Tātad pastāvot iespēja samazināt Krimināllikumā noteikto sodāmības laiku, kurā personai liegts strādāt par pedagogu.

Nacionālā līmenī esot būtiski paaugstināt pedagoga profesijas prestižu. Savukārt pedagogam esot jāapzinās, ka viņa darbs, attieksme pret normatīvajiem aktiem un to ievērošanu, kā arī sabiedrībā pieņemtām normām ir būtisks pamats, uz kura izglītojamie no pirmsskolas izglītības posma līdz pat augstākās un pieaugušo izglītības posmam veido savus uzskatus un balsta izvēles, kas tiks izdarītas turpmākajā dzīvē.

12. Pieaicinātā persona – arodbiedrība "Latvijas izglītības vadītāju asociācija" – uzskata, ka pamattiesību ierobežojums ir samērīgs un pilnībā sasniedz savu mērķi.

Vairumā gadījumu, kad pedagogi ir sodīti par tiša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, tas esot pastrādāts jau diezgan sen un personas

pašas vēršoties Izglītības kvalitātes valsts dienestā individuālā vērtējuma saņemšanai. Arodbiedrības rīcībā neesot informācijas par gadījumiem, kad sakarā ar apstrīdētās normas piemērošanu radušies strīdi starp pedagogu un iestādes vadītāju. Arī gadījumos, kad persona pati nav atklājusi informāciju par savu sodāmību un pēc Sodū reģistra datu pārbaudes tiek norīkota saņemt atzinumu, personas izturoties ar sapratni. Arodbiedrība uzskata, ka pastāvošā kārtība būtu jāsaglabā, iespējams, attiecībā uz pedagoga profesiju ieviešot vēl stingrākus kritērijus, jo vajagot ņemt vērā to, ka pedagogam jābūt vērtību vēstnesim un jākalpo par augstu uzvedības standartu un sociāli atbildīgas rīcības paraugu.

13. Pieaicinātā persona – Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes asociētais profesors Dr. iur. Jānis Baumanis – norāda uz likumdevēja izšķiršanos risināt tiesību ierobežošanu strādāt par pedagogu nozares likumos.

Pēc Dr. iur. Jāņa Baumaņa ieskata, ar sodāmību saistāmi tiesību ierobežojumi ieņem amatu konkrētā profesijā būtu nosakāmi tieši Krimināllikumā. Alternatīvi nozaru likumos varētu paredzēt precīzāku regulējumu un konkretizēt, par kāda veida un kāda rakstura noziedzīgiem nodarījumiem sodītas personas nevar ieņemt attiecīgos amatus.

Krimināllikuma 63. panta devītajā daļā norādītās sodāmības krimināltiesiskās sekas pamatā esot saistītas ar jauna noziedzīga nodarījuma izdarīšanu pirms sodāmības dzēšanas vai noņemšanas gadījumā, ja krimināltiesiskais piespiedu līdzeklis nav sasniedzis savu mērķi – nav nodrošinājis to, lai notiesātais pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas. Tādēļ tad, ja persona sodāmības laikā izdara jaunu noziedzīgu nodarījumu, tai tiek piemērotas bargākas krimināltiesiskās sekas.

No Krimināllikuma 63. panta trešās daļas esot secināms, ka sodāmības dzēšanas termiņš ir atkarīgs nevis no noziedzīga nodarījuma veida vai smaguma (klasifikācijas), bet gan no krimināltiesisko attiecību noregulējuma veida un izciestā kriminālsoda veida un mēra. Savukārt sodāmības noņemšana saskaņā ar Krimināllikuma 63. panta septīto un astoto daļu esot iespējama tikai apzēlošanas vai amnestijas kārtībā, kā arī ar tiesas lēmumu attiecībā uz personu, kurai piespriests brīvības atņemšanas sods. Ja persona sodīta ar brīvības atņemšanai alternatīviem soda veidiem (probācijas uzraudzību, sabiedrisko darbu vai naudas sodu), tad Krimināllikumā neesot paredzēta iespēja pat tādā gadījumā, ja persona pēc soda izciešanas ar priekšzīmīgu uzvedību un godīgu attieksmi pret darbu ir pierādījusi savu labošanos, ka tiesa varētu noņemt sodāmību pirms sodāmības dzēšanas. Tādējādi personas, kuras ir sodītas ar, piemēram, sabiedrisko darbu vai naudas sodu, atrodoties

nelabvēlīgākā situācijā salīdzinājumā ar tām personām, kuras izcietušas brīvības atņemšanas sodu. No šāda aspekta raugoties, neesot saprotams, kādēļ personai vajadzētu gaidīt sodāmības dzēšanu vai noņemšanu pirms izglītības kvalitātes valsts dienesta atļaujas saņemšanas.

Apstrīdētajā normā paredzētā pamattiesību ierobežojuma nepieciešamību varētu pamatot ar to, ka tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšana liecina par vainīgās personas tiesiskās apziņas trūkumu, kas var likt apšaubīt tās pedagoģisko aktivitāšu sabiedrisko nozīmi vai apdraudēt izglītojamā drošību. Arī atsevišķi aiz neuzmanības izdarīti noziedzīgi nodarījumi, ņemot vērā ar tiem apdraudēto interešu nozīmīgumu, varētu būt par pamatu ierobežot personas tiesības strādāt par pedagogu.

14. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes dekāne un profesore Dr. paed. Linda Daniela – norāda uz nepieciešamību vērtēt personas labošanas pēc noziedzīga nodarījuma izdarīšanas.

Pedagogam būtiska esot ne vien viņa profesionālā kvalifikācija, bet arī personības īpašības, jo mācību procesā viņam esot jābūt par paraugu izglītojamiem. Mācīšanas process izglītības iestādē sastāvot no divām savstarpēji cieši saistītām daļām, starp kurām neesot skaidri saskatāma nošķiruma, – no mācību darba un audzināšanas darba. Pēc Dr. paed. Lindas Danielas ieskata, personai, kura izdarījusi tīšu noziedzīgu nodarījumu, varētu būt problemātiski nodrošināt audzināšanas darbu, kas notiekot ne tikai klases stundās, bet arī ikdienas mācību darbā ar izglītojamiem, tiem apgūstot morāles un ētikas normas.

Varētu uzskatīt par nepieļaujamu to, ka ar izglītojamiem strādā persona, kas pati neievēro augstākos morāles un ētikas standartus un izdara tīšus noziedzīgus nodarījumus, tādējādi ar negatīvu piemēru ietekmējot izglītojamo morālo attīstību. Tomēr ikdienas dzīvē augstākos morāles standartus ievērot pilnīgi visās dzīves situācijās nemaz neesot tik vienkārši. Ja persona ir izdarījusi tīšu noziedzīgu nodarījumu, par to saņēmusi atbilstošu sodu un attiecīgais nodarījums nav bijis vērst pret bērnu tiesībām vai pret citu cilvēku dzīvību un veselību, tad šādam notikumam nevajadzētu atstāt būtisku ietekmi uz mācību vidi, audzināšanas darbu skolā un skolotāja profesijas prestižu kopumā. Pieaugšanas procesā bērni un jaunieši mēdzot veikt sociāli neakceptējamus darbības, par ko viņiem tiek piemērots atbilstošs sods. Vecumposmā, kad jaunieši savu dzīvi uztver melnbaltās krāsās, viņiem esot būtiski redzēt piemērus arī tam, ka cilvēka dzīve pat tad, ja viņš ir pārkāpis likumu, pēc soda izciešanas nebūt neapstājas.

Tāpat sodu piemērošanai esot audzinoša funkcija, kas liekot personai saprast, ka likuma normas ir jāievēro, un sekmējot personas labošanas. Ja

persona spēj pierādīt, ka sods ir izpildījis savu funkciju un tā ir labojusies, tad šādai personai nebūtu jāsaņem divkārtš sods, proti, arī noteiktas nodarbošanās aizliegums. Tomēr nevarot apgalvot arī to, ka visos gadījumos atļauja sodītām personām veikt pedagoga darbu būtu pieļaujama. Apstrīdētā norma būtu saglabājama, jo pedagogs ar savu personību ietekmējot izglītojamos viņu pašu vērtību veidošanās procesā.

Secinājumu daļa

15. Satversmes tiesa ar spriedumu lietā Nr. 2017-07-01 ir izvērtējusi un atzinusi Izglītības likuma 50. panta 1. punktu (redakcijā, kas bija spēkā no 2012. gada 1. oktobra līdz 2018. gada 31. maijam), ciktāl tas noteica absolūtu aizliegumu personai, kura tikusi sodīta par tīšu smagu vai sevišķi smagu noziegumu, strādāt par pedagogu, par neatbilstošu Satversmes 106. pantam. Pēc Satversmes tiesas sprieduma Saeima grozīja attiecīgo Izglītības likuma normu un noteica, ka par tīšu noziedzīgu nodarījumu sodīta persona nedrīkst strādāt par pedagogu, ja vien pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas Izglītības kvalitātes valsts dienests ar atsevišķu lēmumu to neatļauj. Tādējādi likumdevējs noteica sodāmības pastāvēšanas laiku kā periodu pēc notiesājoša tiesas sprieduma vai prokurora priekšraksta par sodu spēkā stāšanās (turpmāk – sodošs nolēmums), kurā persona nedrīkst ieņemt pedagoga amatu. No pieteikuma izriet, ka Pieteikuma iesniedzējs neiebilst pret aizliegumu veikt pedagoga darbu pašu par sevi, bet ieibilst pret to, ka Izglītības kvalitātes valsts dienests nedrīkst vērtēt personas atbilstību pedagoga amatam uzreiz pēc sodoša nolēmuma spēkā stāšanās un pirms sodāmības dzēšanas vai noņemšanas tādā gadījumā, ja persona sodīta par tīša mazāk smaga nozieguma izdarīšanu.

Apstrīdētā norma attiecas uz plašu personu loku: visām personām, kuras ir sodītas par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, neatkarīgi no nodarījuma smaguma pakāpes, kā arī visiem pedagogiem, kas īsteno izglītības programmas dažādās izglītības iestādēs vai sertificētās privātpraksēs un māca dažāda vecuma un sagatavotības līmeņa izglītojamos. Ja apstrīdētā norma attiecas uz plašu atšķirīgu situāciju kopumu, tad nepieciešams precizēt, kādā apjomā izvērtējama apstrīdētās normas satversmība (*sal. sk. Satversmes tiesas 2023. gada 30. novembra sprieduma lietā Nr. 2022-36-01 11. punktu*).

Lai gan personas vai sabiedrības interešu apdraudējuma raksturs un kaitīgums atšķiras atkarībā no tā, vai izdarīts kriminālpārkāpums, mazāk smags, smags vai sevišķi smags noziedzīgs nodarījums, tomēr tiesisko seku ziņā apstrīdētā norma uz personām, kuras sodītas par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, attiecas vienādi. Tāpat apstrīdētā norma neparedz

atšķirīgas tiesiskās sekas atkarībā no tā, kādā izglītības iestādē, piemēram, pirmskolas, pamatizglītības vai augstākās izglītības iestādē vai arī privātpraksē, pedagogs ir nodarbināts. Saeima atbildes rakstā par apstrīdētās normas satversmību ir izteikusies, ņemot vērā visus minētos aspektus. Arī lietā esošie materiāli ir pietiekami, lai vērtētu apstrīdētās normas satversmību attiecībā uz visām norādītajām situācijām.

Tālab Satversmes tiesa vērtēs, vai apstrīdētajā normā ietvertais regulējums, kas paredz Izglītības kvalitātes valsts dienestam tiesības vērtēt personas atbilstību pedagoga amatam tikai pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, atbilst Satversmes 106. pantam neatkarīgi no izdarītā tišā noziedzīgā nodarījuma smaguma pakāpes un neatkarīgi no tā, kādā izglītības iestādē vai sertificētā privātpraksē persona ir bijusi nodarbināta.

16. Satversmes 106. pants nosaka: "Ikvienam ir tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai. Piespiedu darbs ir aizliegts. Par piespiedu darbu netiek uzskatīta iesaistīšana katastrofu un to seku likvidēšanā un nodarbināšana saskaņā ar tiesas nolēmumu." Izskatāmā lieta attiecas uz personas tiesībām izvēlēties nodarbošanos, nevis uz piespiedu darbu. Tālab Satversmes tiesai jāvērtē apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 106. panta pirmajam teikumam.

Satversmes tiesa vairākkārt atzinusi, ka Satversmes 106. panta pirmais teikums tieši negarantē tiesības uz darbu, bet gan tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 12. punktu*). Tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos ietver arī tādu elementu kā tiesības saglabāt esošo nodarbošanos, kas savukārt ietver tiesības turpināt šo nodarbošanos arī nākotnē (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 21. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2021-27-01 15.1. punktu*).

Tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos aizsargā personu pret valsts darbībām, kas šo brīvību ierobežo. Taču tas neliedz valstij noteikt prasības, kādām personai jāatbilst, lai tā tiesības uz konkrētu nodarbošanos varētu īstenot. Likumdevējam ir rīcības brīvība izvirzīt prasības attiecībā uz konkrētu profesionālo darbību, ciktāl tas nepieciešams sabiedrības interesēs (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 12. punktu*).

Pedagoga profesija ir sabiedriski nozīmīga, jo tā ir saistīta ar nepieciešamību nodrošināt ikvienai personai Satversmes 112. pantā ietvertās tiesības uz izglītību. Tādēļ likumdevējs ir tiesīgs noteikt personai, kura vēlas veikt pedagoga darbu, prasības, kas attiecas ne tikai uz profesionālo kvalifikāciju un prasmēm, bet arī uz personību un iepriekšējo pieredzi (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra*

sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 13.1. punktu). Atbilstoši likuma "Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu" 28. pantam pedagoga profesija ir iekļauta reglamentēto profesiju lokā. Savukārt apstrīdētā norma ir daļa no regulējuma, ar ko pedagoga profesijas īstenošanai likumdevējs ir noteicis īpašas prasības.

Pieteikuma iesniedzējs ir sodīts par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, bet apstrīdētajā normā noteiktais kritērijs – sodāmība – līdz brīdim, kad tā ir dzēsta vai noņemta, izslēdz iespēju, ka Izglītības kvalitātes valsts dienests pēc būtības vērtē, vai Pieteikuma iesniedzējs atbilst pedagoga amatam.

Tādējādi apstrīdētā norma personai ierobežo Satversmes 106. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos.

17. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma satversmību, visupirms jāpārbauda, vai personas pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu. Pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 29. septembra sprieduma lietā Nr. 2022-08-01 13. punktu*).

Apstrīdētā norma ir vairākkārt grozīta, bet izskatāmās lietas kontekstā būtiski ir divi Izglītības likuma grozījumi. Likums "Grozījumi Izglītības likumā", kas paredz tiesības pēc Ministru kabineta noteiktas institūcijas atļaujas saņemšanas tīšu kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziedzīgu nodarījumu izdarījušai personai strādāt par pedagogu pēc sodāmības noņemšanas vai dzēšanas, Saeimā pieņemts 2012. gada 5. jūlijā, izsludināts atbilstoši Satversmes 69. pantam (*sk. oficiālo izdevumu "Latvijas Vēstnesis" Nr. 108 (4711), 2012. gada 11. jūlijs*) un stājies spēkā likumā noteiktajā termiņā – 2012. gada 1. oktobrī. Savukārt likums "Grozījumi Izglītības likumā", kas šādu kārtību attiecina arī uz personu, kura izdarījusi smagu vai sevišķi smagu noziedzīgu nodarījumu, Saeimā pieņemts 2018. gada 20. septembrī, izsludināts atbilstoši Satversmes 69. pantam (*sk. oficiālo izdevumu "Latvijas Vēstnesis" Nr. 196 (6282), 2018. gada 4. oktobris*) un stājies spēkā 2018. gada 18. oktobrī.

Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētā norma ir pieņemta un izsludināta Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, kā arī ir pieejama atbilstoši normatīvo aktu prasībām. Apstrīdētā norma ir pietiekami skaidri formulēta, lai persona varētu izprast no tās izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tās piemērošanas sekas. Lietas dalībnieki nav izteikuši iebildumus un arī Satversmes tiesai nav šaubu, ka apstrīdētā norma ir pieņemta, ievērojot labas likumdošanas principu.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu.

18. Ikvienu pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, jo ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad.

Saeima norāda, ka apstrīdētajā normā ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir vairāki leģitīmi mērķi – citu cilvēku tiesību, sabiedrības tikumības un labklājības tās nemateriālajā izpratnē aizsardzība. Pieteikuma iesniedzējs piekrīt, ka pamattiesību ierobežojumam ir leģitīms mērķis – bērnu tiesību un likumisko interešu aizsardzība, nodrošinot to, lai par pedagogu strādātu tikai tāda persona, kuras reputācija ir nevainojama.

18.1. Personas savas tiesības uz izglītību var īstenot ar pedagoga starpniecību. Lai izglītība būtu kvalitatīva, nozīme ir pedagoga profesionalitātei un spējai pielāgot mācību procesu izglītojamo spējam un vajadzībām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2022. gada 26. maija sprieduma lietā Nr. 2021-33-0103 22.3. punktu*). Tāpat Izglītības likumā noteikto mērķu sasniegšanai būtiska ir pedagoga personība, jo izglītības process ietver ne tikai mācību, bet arī audzināšanas darbu. Audzināšanas darbs un cilvēcisko attiecību veidošana ar izglītojamo ir pedagoga profesijas neatņemama sastāvdaļa (*sal.: United Nations Secretary-General's High-Level Panel on the Teaching Profession. Recommendations and summary of deliberations. Transforming the teaching profession. 2024. Pieejams: ilo.org*). Ja pedagogs mācību un audzināšanas procesā izvirza prasības izglītojamiem, tostarp attiecībā uz normatīvo aktu ievērošanu, bet pats ir rīkojies pretēji šīm prasībām, tiek grauta izglītības procesam tik svarīgā uzticēšanās pedagogam. Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka sekmīga izglītības procesa priekšnosacījums ir uzticēšanās starp pedagogu, no vienas puses, un izglītojamiem, kā arī viņu ģimenes locekļiem, no otras puses, un tādējādi tiek aizsargātas citu cilvēku tiesības (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 16.2. punktu*).

18.2. Audzināšanas darbā pedagogs, jo sevišķi gados jaunākiem izglītojamiem, rada priekšstatu arī par sabiedrībā pieņemtajām morāles vērtībām un tām atbilstošajiem tikumiem.

Sabiedrībā pastāv tās vairākuma atbalstīts priekšstats par to, kāda rīcība ir akceptējama un tiek uzskatīta par tikumīgu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 16.2. punktu*). Tādējādi jēdziens "sabiedrības tikumība" aptver sabiedrībā

pieņemtās morāles normas, par kurām pastāv vienošanās, ka tās ir nepieciešamas sabiedrības harmoniskai funkcionēšanai (*sal. sk. Satversmes tiesas 2024. gada 11. aprīļa sprieduma lietā 2023-09-0106 19.1.1. punktu*).

Krimināllikumā ietvertās darbības un bezdarbība ir tādas, par kurām neapšaubāmi pastāv vienota sabiedrības izpratne, ka tās nekādos apstākļos nav morāli pieņemamas. Tieši tādēļ par Krimināllikumā noteikto noziedzīgo nodarījumu izdarīšanu ir paredzēts sods. Persona, kura sodīta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, ir apzināti rīkojusies pretēji likumam un arī sabiedrībā pieņemtajiem tikumiem.

Pedagoga uzdevums audzināšanas darbā ir palīdzēt izglītojamiem veidot tikumus, kas sakņojas iekšējā pārliecībā un ir saskanīgi ar sabiedrības kopējo izpratni par to, kas uzskatāms par morāli pareizu un tiesisku. Tālab liegums veikt pedagoga darbu personai, kurai sodāmība par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu nav dzēsta vai noņemta un tātad kuras rīcība attiecīgajā dzīves posmā nav atbildusi sabiedrības tikumības izpratnei, ir vērsts uz pienācīga audzināšanas darba īstenošanu. Apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir vērsts uz harmoniskas sabiedrības un tātad arī tās tikumības aizsardzību.

18.3. Pedagoģs citstarp ar audzināšanas darbu un savu paraugu palīdz izaudzēt patstāvīgi domāt, spriest un analizēt spējīgus sabiedrības locekļus. Tāpat pedagoģs palīdz izglītojamiem veidot izpratni par ikvienas personas lomu sabiedrībā. Harmoniskas un saliedētas sabiedrības veidošanai un sabiedrībā veiksmīgi funkcionējošas personības attīstībai ir nepieciešams tas, lai pedagoģs pats rādītu paraugu sabiedrības vērtību ievērošanā un cienišanā. Tādējādi tiek veicināta arī sabiedrības labklājība tās nemateriālajā izpratnē.

Persona, kurai sodāmība par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu vēl nav dzēsta vai noņemta, varētu neizprast savu lomu labklājīgas sabiedrības veidošanā. Ja šāda persona veiktu pedagoga darbu, tas varētu negatīvi ietekmēt arī izglītojamo izpratni par savu lomu labklājīgā sabiedrībā. Tātad pamattiesību ierobežojums ir vērsts arī uz sabiedrības labklājības – šā jēdziena nemateriālajā izpratnē – aizsardzību.

Līdz ar to pamattiesību ierobežojumam ir vairāki leģitīmi mērķi – citu cilvēku tiesību, sabiedrības tikumības un labklājības aizsardzība.

19. Noskaidrojot, vai pamattiesību ierobežojums ir samērīgs, Satversmes tiesa visupirms pārbauda, vai ierobežojums ir piemērots tā leģitīmo mērķu sasniegšanai, proti, vai ar izraudzītajiem līdzekļiem var sasniegt leģitīmos mērķus.

Personas juridiskā atbildība par tās pieļautu tiesību pārkāpumu atkarībā no nodarījuma smaguma var izpausties ļoti dažādos veidos, bet kriminālatbildība ir paredzēta tikai par pašiem smagākajiem un sabiedrībai bīstamākajiem nodarījumiem (*sk.: Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 61. lpp.*). Valsts negatīvā reakcija uz izdarīto noziedzīgo nodarījumu sastāv no divām daļām – no kriminālsoda un sodāmības. Ar sodu persona tiek pakļauta zināmiem ierobežojumiem, un soda izciešana vēl nenozīmē personas reabilitāciju. Arī pēc kriminālsoda pilnīgas izciešanas personas tiesiskais statuss nav līdzīgs tādas personas tiesiskajam stāvoklim, kura agrāk nav pārkāpusi krimināltiesiskos aizliegumus. Sodāmība ir kriminālsoda piemērošanas ilgstošas negatīvas juridiskās sekas, kas ir spēkā soda izciešanas laikā, kā arī pēc tam līdz sodāmības dzēšanai vai noņemšanai (*sk.: Judins A. Par sodāmību Latvijas tiesībās. Jurista Vārds, 23.03.2004., Nr. 11 (316). Pieejams: juristavards.lv/*).

Apstrīdētā norma uz Krimināllikumā noteiktu laiku – sodāmības laiku – liedz personai, kura izdarījusi tīšu noziedzīgu nodarījumu, tiesības strādāt par pedagogu. Vienlaikus apstrīdētā norma neizslēdz to, ka pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas var tikt individuāli vērtēta attiecīgās personas atbilstība pedagoga amatam. Tiesiskais regulējums, kas liedz Izglītības kvalitātes valsts dienestam vērtēt personas atbilstību pedagoga amatam sodāmības laikā, nodrošina to, ka par pedagogu nestrādā persona, kura attiecīgajā savas dzīves posmā nespēj pedagoga darbu veikt pienācīgi. Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums kalpo citu cilvēku tiesību aizsardzībai, palīdz izglītojamiem izprast sabiedrībā pieņemtās morāles normas, kā arī rada priekšstatu par ikvienas personas lomu labklājīgas sabiedrības veidošanā.

Līdz ar to apstrīdētajā normā noteiktais pamattiesību ierobežojums ir piemērots leģitīmo mērķu – citu cilvēku tiesību, sabiedrības tikumības un labklājības aizsardzības – sasniegšanai.

20. Apstrīdētajā normā noteiktais pamattiesību ierobežojums ir nepieciešams, ja nav citu līdzekļu, kuri būtu tikpat iedarbīgi un kurus izvēloties personas pamattiesības tiktu ierobežotas mazāk. Saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt leģitīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2024. gada 15. februāra sprieduma lietā Nr. 2023-04-0106 20. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus ir iespējams sasniegt ar personas pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Piemēram, likumdevējs esot varējis noteikt

konkrētus noziedzīgus nodarījumus, par kuru izdarīšanu sodītām personām varētu paredzēt iespēju, ka to atbilstība pedagoga amatam tiek individuāli izvērtēta pirms sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, tostarp soda izciešanas laikā.

Saeima minētajam viedoklim nepiekrīt, jo uzskata, ka, veicot personas individuālu izvērtējumu laikā, kamēr tā vēl nav izcietusi sodu vai tai sodāmība vēl nav dzēsta vai noņemta, Izglītības kvalitātes valsts dienests nevarētu pilnvērtīgi novērtēt to, kā laika gaitā ir mainījusies personība.

Likumdevējs, īstenojot savu rīcības brīvību noteikt prasības attiecībā uz pedagoga amatu, ir paredzējis, ka kompetentā iestāde personas sodāmības laikā nevar vērtēt tās atbilstību pedagoga amatam. Tālab Satversmes tiesai secīgi jāpārbauda, vai attiecīgais vērtējums varētu tikt veikts kādā no šādiem periodiem: laikā, kamēr persona izcieš kriminālsodu, vai laikā, kad persona kriminālsodu jau ir izcietusi, bet sodāmība tai vēl nav dzēsta vai noņemta.

20.1. Soda mērķis saskaņā ar Krimināllikuma 35. panta otro daļu ir aizsargāt sabiedrības drošību, atjaunot taisnīgumu, sodīt vainīgo personu par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, resocializēt sodīto personu, panākt, lai notiesātais un citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas. Tātad soda mērķis krimināltiesībās ir saistīts gan ar personas sodīšanu, gan prevenciju, gan personas resocializāciju, lai persona pēc soda izciešanas varētu veiksmīgi iekļauties sabiedrībā.

To, kāda veida un cik ilgs sods atbilstoši izdarītajam noziedzīgajam nodarījumam personai nosakāms, individuāli vērtē tiesa vai prokurors gadījumā, ja sods tiek noteikts ar prokurora priekšrakstu par sodu. Soda noteikšanā saskaņā ar Krimināllikuma 46. panta otro daļu ņem vērā izdarītā noziedzīgā nodarījuma raksturu un radīto kaitējumu, kā arī vainīgā personību. Nosakot sodu krimināltiesību jomā, tiek individuāli vērtēts arī tas, cik ilgs sods personai būtu jāizcieš, lai to patiešām atturētu no turpmāku noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas.

Tas, ka persona ir sodīta par tiša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, nenozīmē, ka persona vēlāk nevar laboties un sekmīgi iekļauties sabiedrībā. Likumdevējs Latvijas tiesību sistēmā ir ieviesis sodīto personu resocializācijas sistēmu, kas vērsta uz atkārtotu noziedzīgu nodarījumu novēršanu, veicinot arī sodīto personu sociālās uzvedības korekciju. Šādas sistēmas pastāvēšana jau pati par sevi nozīmē to, ka personas uzvedība laika gaitā var mainīties (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 23.2. punktu*).

Satversmes tiesa jau ir secinājusi: ja persona ir sodīta par tiša smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanu, nepieciešams pārliecināties, vai persona ar savu attieksmi pret šo noziegumu, kā arī ar savu uzvedību un darbību ir apliecinājusi to, ka ir spējīga izglītojamiem radīt pareizu priekšstatu par sabiedrībā spēkā esošām normām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 19.3.2. punktu*). Līdz ar to šādas personas atbilstība pedagoga amatam nevar tikt vērtēta kriminālsoda izciešanas laikā, piemēram, tūlīt pēc tam, kad stājies spēkā prokurora priekšraksts par sodu. Tas attiecas arī uz gadījumiem, kad persona ir sodīta par tišu kriminālpārkāpumu vai tišu mazāk smagu noziegumu, jo ikvienā gadījumā, kad persona tikusi sodīta par tiša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, ir nepieciešams pārliecināties, vai šī persona neapdraud citu cilvēku tiesības, sabiedrības tikumību un labklājību.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertie pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi – citu cilvēku tiesību, sabiedrības tikumības un labklājības aizsardzība – netiktu sasniegti, ja individuālais izvērtējums par personas atbilstību pedagoga amatam tiktu veikts par tiša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu noteiktā soda izciešanas laikā neatkarīgi no izdarītā noziedzīgā nodarījuma smaguma.

20.2. Likumdevējs apstrīdētajā normā ir izvēlējis sodāmības periodu kā to laikposmu, pēc kura beigām ir iespējams vērtēt personas atbilstību pedagoga amatam.

Kā norādījusi pieaicinātā persona *Dr. iur.* Jānis Baumanis, sodāmības jēga krimināltiesībās ir saistīta galvenokārt ar krimināltiesisko piespiedi līdzekļu mērķa nesasniegšanu. Respektīvi, tad, ja persona sodāmības laikā izdara jaunu noziedzīgu nodarījumu, tai var tikt piemērots bargāks sods par no jauna izdarīto noziedzīgo nodarījumu. Tādējādi sodāmība izpaužas krimināltiesību jomā. Tomēr plašākā nozīmē sodāmības jēdziens aptver arī citas juridiskas sekas, kas var izpausties arī kā tiesību brīvi izvēlēties nodarbošanos ierobežojums (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 19.3.1. punktu*).

Sodāmības ilgums Krimināllikuma 63. panta trešajā daļā ir noteikts saistībā ar personas izciestā soda veidu un ilgumu. Jo bargāks personai piespriests sods, jo ilgāk pēc soda izciešanas turpinās sodāmība. Tādēļ, piemēram, atšķiras sodāmības ilgums personai, kurai piespriests naudas sods, – viens gads –, un personai, kurai piespriests 10 gadus ilgs brīvības atņemšanas sods – astoņi gadi. Sodāmība var tikt noņemta agrāk amnestijas vai apžēlošanas kārtībā, kā arī ar tiesas lēmumu, ja persona, kas izcietusi sodu brīvības atņemšanas iestādē, ir pierādījusi savu labošanos (*sk. Krimināllikuma 63. panta septīto un astoto daļu*).

Jāņem vērā, ka pēc kriminālsoda izciešanas, jo sevišķi tad, ja persona atradusies brīvības atņemšanas iestādē, pirms tiek vērtēta šīs personas atbilstība pedagoga amatam, ir nepieciešams pārliecināties par šīs personas resocializāciju. Šo iemeslu dēļ Noteikumu Nr. 414 17. punktā ir izvērtēti uzskaitīti kritēriji, kas jāņem vērā, lai novērtētu to, vai atļauja personai strādāt pedagoga amatā nekaitēs izglītojamo interesēm, tostarp novērtējot arī personas attieksmi un darbību pēc noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas. Arī *Dr. iur.* Jānis Baumanis norādījis uz risku, ka tādā gadījumā, ja par pedagogu strādātu persona, kurai sodāmība vēl nav dzēsta vai noņemta, būtu pamats apšaubīt šīs personas pedagogisko aktivitāšu sabiedrisko nozīmi.

Kā jau minēts iepriekš, likumdevējs proporcionāli personas izciestajam sodam jau ir diferencējis sodāmības ilgumu un līdz ar to arī laikposmu, kurā personas tiesības ieņemt pedagoga amatu ir ierobežotas. Ievērojot sodāmības krimināltiesisko mērķi, tās termiņa beigu datums ir brīdis, no kura ir jāpilnīgi vērtēt to, vai persona varētu būt resocializējusies, un ir iespējams vērtēt tās atbilstību pedagoga amatam. Satversmes tiesa piekrīt Saeimas un Izglītības kvalitātes valsts dienesta viedoklim, ka tad, ja personas atbilstība pedagoga amatam būtu jāvērtē agrāk, nekā to paredz apstrīdētā norma, būtu apdraudētas dienesta iespējas objektīvi novērtēt risku, kādam var tikt pakļauta izglītojamo drošība, intelektuālā un fiziskā attīstība, kā arī paredzamo ietekmi uz katru izglītības mērķgrupu.

Pieteikuma iesniedzējs norādījis, ka citos normatīvajos aktos ir noteikts tāds tiesiskais regulējums, kas sakarā ar konkrētiem noziedzīgiem nodarījumiem pieļaujot personas individuālu izvērtēšanu pirms sodāmības dzēšanas vai noņemšanas. Citstarp Pieteikuma iesniedzējs atsaucies uz Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta piektajā un sestajā daļā ietvertu regulējumu, norādot, ka sakarā ar tādiem noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, novērtējums varot tikt veikts tikai pēc sodāmības noņemšanas vai dzēšanas, savukārt tad, ja persona ir sodīta par mazāk smagu noziegumu, tā drīkstot ar iestādes vadītāja atļauju strādāt arī sodāmības laikā.

Latvijas tiesību sistēmā pastāv tāds tiesiskais regulējums, kas personai ar sodāmību ierobežo brīvību strādāt reglamentētā profesijā vai pildīt valsts dienestu. Šādi ierobežojumi ir iekļauti, piemēram, Latvijas Republikas Zemessardzes likuma 14. panta piektajā daļā, Militārā dienesta likuma 16. panta 2.² daļā, Valsts civildienesta likuma 7. panta pirmās daļas 5. punktā, Bāriņtiesu likuma 11. panta 2. punktā, likuma "Par tiesu varu" 55. panta otrajā daļā un Prokuratūras likuma 37. panta trešajā daļā. Lai arī atšķiras veids, kādā attiecīgie ierobežojumi ir formulēti, Satversmes tiesa secina, ka minētajos normatīvajos aktos nav paredzēta

iespēja atkarībā no noziedzīgā nodarījuma smaguma pakāpes vērtēt to, vai persona ir tiesīga strādāt attiecīgajā profesijā vai pildīt valsts dienestu pirms sodāmības dzēšanas vai noņemšanas.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. pants, uz ko norādījis Pieteikuma iesniedzējs, attiecas uz plašāku personu loku – personām, kuras ir nodarbinātas vai veic brīvprātīgo darbu iestādēs un pasākumos, kur atrodas vai piedalās bērni. Minētā panta piektā un sestā daļa paredz citādu tiesisko regulējumu nekā apstrīdētā norma. Proti, gadījumā, ja persona ir izdarījusi tīšu noziedzīgu nodarījumu, kas nav saistīts ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, kā arī tikumību un dzimumneaizskaramību, iestādes vadītājs, darba devējs vai pasākuma organizators var arī pirms sodāmības noņemšanas vai dzēšanas personai atļaut tai strādāt, veikt brīvprātīgo darbu vai būt nodarbinātai, pamatojoties uz vienošanos par pakalpojumu sniegšanu iestādē, kurā uzturas bērni, vai pasākumā, kurā piedalās bērni, ja tas neapdraud bērna drošību, veselību vai dzīvību.

Pedagogs pretstatā citām personām, kuras strādā izglītības iestādē, mācību procesā veido ciešāku personisku kontaktu ar izglītojamiem, tostarp bērniem, veic audzināšanas darbu un kopumā pavada vairāk laika tiešā kontaktā ar viņiem. Pedagogs šajā aspektā nav salīdzināms ar citu profesiju pārstāvjiem, uz kuriem attiecas Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. pants. Šā iemesla dēļ personai, kura veic pedagoga darbu saskarsmē ar izglītojamiem, likumdevējs ir izvirzījis augstākas prasības, kā arī izvēlējis no izglītības iestādēm nošķirtu institūciju – Izglītības kvalitātes valsts dienestu –, kas var veikt neatkarīgu izvērtējumu par katru gadījumu. Pazeminot pedagogam izvirzāmās prasības un paredzot, ka tad, ja persona ir sodīta par noteiktu noziedzīgu nodarījumu, iestādes vadītājs jau pirms tam, kad tai sodāmība ir dzēsta vai noņemta, var lemt par šīs personas tiesībām veikt pedagoga darbu, pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus nebūs iespējams sasniegt tādā pašā kvalitātē, kādā tie tiek sasniegti ar apstrīdētajā normā noteikto regulējumu.

Tāpat nav saudzējošāku līdzekļu, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus varētu sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē.

21. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma atbilstību leģitīmajiem mērķiem, jāpārliecinās arī par to, vai nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas tās pamattiesību ierobežojuma rezultātā, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 25. punktu*). Tādējādi Satversmes tiesai jānoskaidro līdzsvarojamās intereses un jānoteic, kurām no šīm interesēm būtu piešķirama prioritāte. Izskatāmajā lietā ir līdzsvarojamas, no vienas puses, tādas personas intereses, kura

vēlas veikt pedagoga darbu, un, no otras puses, apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma legītīmo mērķu aptvertās citu cilvēku, sabiedrības tikumības un labklājības intereses.

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka sabiedrība negūst labumu no tā, ka viņam uz laiku ir liegts strādāt par pedagogu. Šo uzskatu Pieteikuma iesniedzējs pamato galvenokārt ar to, ka viņa izdarītais noziedzīgais nodarījums esot mazāk smags un vēl nesen nebijis krimināli sodāms. Tāpat Pieteikuma iesniedzējs norādījis, ka pēc sodāmības beigām viņam būšot grūti atrast pedagoga darbu, jo viņš ilgstoši nebūšot strādājis attiecīgajā amatā. Pieteikuma iesniedzējs ir uzsvēris sava darba augsto novērtējumu, ko apliecinot dažādi apbalvojumi un atzinības. Savukārt Saeima norāda uz pedagoga profesijas sabiedrisko nozīmi un to, ka liegums zināmu laiku ieņemt pedagoga amatu gan nodrošina izglītojamo interesēm tūlītēju aizsardzību, gan arī kalpo kā preventīvs līdzeklis. Lieguma termiņš esot samērīgs un ļaujot personai pēc zināma laika atgriezties izglītības sistēmā.

21.1. Kā tas jau iepriekš norādīts šajā spriedumā, ne katrs likuma pārkāpums, bet gan tikai tāds, kas sabiedrībā tiek uzskatīts par īpaši bīstamu, ir krimināli sodāms. Tas, ka noziedzīgais nodarījums ir kriminālpārkāpums vai mazāk smags noziegums, nozīmē tikai to, ka attiecīgā noziedzīgā darbība ir klasificēta kā mazāk kaitīga darbība salīdzinājumā ar smagu vai sevišķi smagu noziegumu. Tāpat likumdevējs ir nodalījis gadījumus, kad persona noziedzīgu nodarījumu ir izdarījusi aiz neuzmanības un kad to izdarījusi tiši, tātad apzinoties savas darbības vai bezdarbības kaitīgās sekas. Darbības vai bezdarbības kaitīguma apzināšanās nozīmē to, ka persona noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas brīdī saprot nodarījuma faktiskos apstākļus un izdarītā kaitīgumu (*sk.: Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 96. lpp.*). Turklāt likumdevējs atbilstoši izdarītā noziedzīgā nodarījuma smagumam ir noteicis gan piemērojamā soda veidu, gan ilgumu, kā arī proporcionāli noteicis sodāmības ilgumu. Apstrīdētajā normā ietvertais regulējums paredz arī prezumpciju, ka persona dzīves laikā var laboties.

Sabiedrības un likumdevēja vērtējums par to, kādas darbības ir krimināli sodāmas, laika gaitā mainās atkarībā no sabiedrības kopējās attieksmes pret apkārt notiekošo. Piemēram, ņemot vērā to, ka sabiedrība aizvien lielāku uzmanību pievērš ar alkohola pārmērīgu lietošanu saistītajai problemātikai, likumdevējs ir izšķīries, ka par transportlīdzekļa vadīšanu alkohola reibumā ar alkohola saturu asinīs virs 1,5 promilēm ir jāparedz kriminālatbildība. Vispār līdz ar sabiedrības vērtību maiņu likumdevējs var gan kriminalizēt konkrētas darbības, gan arī tās dekriminalizēt un izslēgt no Krimināllikuma sevišķās daļas. Tas raksturo

vērtību sistēmas maiņu sabiedrībā, kas tiek atspoguļota Krimināllikumā, un šīs vērtību sistēmas ievērošana, ciktāl tā ir saistīta ar personiskā piemēra rādīšanu, ir būtisks pedagoga veiktā audzināšanas darba aspekts.

Tātad arī tad, ja personas izdarītais noziedzīgais nodarījums ir kriminālpārkāpums vai mazāk smags noziegums vai arī vēl salīdzinoši nesen nav bijis krimināli sodāms, sabiedrības ieguvums no tā, ka attiecīgajai personai uz laiku tiek liegts strādāt par pedagogu, ir lielāks nekā personas pamattiesību ierobežojums.

21.2. Nodarbinātības ierobežojumi, kas apstrīdētajā normā ir izvirzīti pedagogam, neskar visus izglītības iestādēs nodarbinātos dažādu profesiju pārstāvjus. Piemēram, Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta sestā daļa atsevišķos gadījumos pieļauj to, ka pēc atbilstoša iestādes vadītāja vērtējuma persona arī sodāmības laikā strādā izglītības iestādē, veicot citu, bet ne pedagoga darbu.

Turklāt izglītības jomā veicamais darbs neaprobežojas vienīgi ar pedagogisko darbu. Ar izglītības politikas veidošanu, metodikas un materiālu izstrādi saistīts darbs dažādos amatos, kas neietver pedagoga, citas reglamentētas profesijas darbu vai valsts dienestu, var tikt veikts kā valsts un pašvaldību iestādēs, tā arī privātajā sektorā. Līdz ar to apstrīdētā norma un tiesību sistēma kopumā neizslēdz personas profesionālo darbību izglītības jomā. Tāpat nevar atstāt bez ievērības faktu, ka pedagogs apmāca izglītojamos tādās jomās, kam ir reāls pielietojums un atbilstošas profesijas ārpus izglītības iestādes.

Tādējādi, arī raugoties no personas perspektīvām darba tirgū, nevar secināt, ka personas pamattiesības būtu nesamērīgi ierobežotas iepretim sabiedrības ieguvumam.

21.3. Saskaņā ar Izglītības likuma 1. panta 4. punktu izglītība ir ne vien zināšanu un prasmju apguves, bet arī attieksmju veidošanas process un rezultāts. Persona savas attieksmes veido, balstoties savā vērtību sistēmā. Tomēr neviena cilvēka vērtību sistēma nevar veidoties izolācijā, tādēļ vērtības, kas ir nozīmīgas visai sabiedrībai kopumā, ir ietvertas Satversmē – šādas vērtības ir, piemēram, tiesiskums, demokrātija, cilvēka cieņa un vienlīdzība. Pedagogs kā izglītības procesa vadītājs ietekmē izglītojamo, jo sevišķi bērnu un jauniešu, attieksmi pret dažādiem jautājumiem. Tādēļ Izglītības likuma 51. panta pirmajā daļā uzskaitītie pedagoga vispārīgie pienākumi ir saskanīgi ar izglītības kā attieksmju veidošanas procesa izpratni: veidot izglītojamā atbildīgu attieksmi pret sevi, citiem, darbu, kultūru, dabu; audzināt krietnus, godprātīgus, atbildīgus cilvēkus – Latvijas patriotus, stiprināt piederību Latvijas Republikai; ievērot pedagoga profesionālās ētikas normas.

Personas intelektuālā kapacitāte un darbaspējas, ko citstarp var apliecināt personas profesionālais sniegums, ko atzinīgi novērtējušas citas personas un institūcijas, pašas par sevi nebūt nenozīmē to, ka personas vērtību sistēma un no tās izrietošās attieksmes vienmēr ir saskanīgas ar Satversmē ietvertajām vērtībām. Pedagoģa pienākumi izglītojamo attieksmju veidošanas procesā, ko ietekmē pedagoģa personība, ir ne mazāk svarīgi par zināšanu un prasmju nodošanu attiecīgā mācību priekšmeta ietvaros.

Pedagoģa profesija ir sabiedriski nozīmīga, jo ikviens pedagoģs, audzinot izglītojamos un palīdzot viņiem veidot vērtībās balstītas attieksmes, ietekmē visas sabiedrības funkcionēšanu. Apstrīdētā norma liedz personai strādāt par pedagoģu, ja tā ir sodīta nevis par jebkuras tiesību normas pārkāpumu, bet tikai par Krimināllikumā ietvertas tiesību normas pārkāpumu. Tādējādi, nosakot apstrīdētajā normā ietverto pamattiesību ierobežojumu, likumdevējs ir rūpējies par visas sabiedrības interesēm un līdzsvarojis tās ar personas tiesību ierobežojumu. Līdz ar to labums, ko sabiedrība gūst no tā, ka persona, kura ir sodīta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, nevar strādāt par pedagoģu tikmēr, kamēr tai sodāmība nav dzēsta vai noņemta, ir lielāks nekā nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas tās pamattiesību ierobežojuma rezultātā.

Tātad apstrīdētajā normā ietvertais personas pamattiesību ierobežojums ir samērīgs un apstrīdētā norma atbilst Satversmes 106. panta pirmajam teikumam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt Izglītības likuma 50. panta pirmās daļas 1. punktu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 106. panta pirmajam teikumam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2024. gada 10. oktobrī

lietā Nr. 2023-35-03

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Irēna Kucina, tiesneši Jānis Neimanis, Anita Rodiņa, Jautrīte Briede, Veronika Krūmiņa un Mārtiņš Mits,

pēc sabiedrības ar ierobežotu atbildību "GA 21" konstitucionālās sūdzības,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 3. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2024. gada 10. septembra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra noteikumu Nr. 560 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību" 41. punkta un 60.2. apakšpunkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 31. martam) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem".

Konstatējošā daļa

1. Ministru kabinets 2020. gada 2. septembrī izdeva noteikumus Nr. 560 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību" (turpmāk – Noteikumi Nr. 560), kas stājās spēkā 2020. gada 11. septembrī. Šo noteikumu 41. punktā tika noteikts: "Ja komersants līdz 1. martam nav iesniedzis šo noteikumu 38. punktā minēto gada pārskatu, [Būvniecības valsts kontroles] birojs mēneša laikā pieņem lēmumu, ar kuru tiek atceltas komersantam piešķirtās obligātā iepirkuma tiesības."

Savukārt Noteikumu Nr. 560 60.2. apakšpunkts paredzēja, ka "[Būvniecības valsts kontroles] birojs [...] nekavējoties pieņem lēmumu par pienākumu mēneša laikā atmaksāt publiskajam tirgotājam nepamatoti saņemto valsts atbalstu:

[..]

60.2. šo noteikumu 39. vai 41. punktā minētajā gadījumā – valsts atbalstu par elektroenerģijas pārdošanu obligātā iepirkuma ietvaros, ko publiskais tirgotājs izmaksājis par periodu, kurš sākas no tā perioda pirmās dienas, par kuru iesniegts šo noteikumu 38. punktā minētais gada pārskats".

Noteikumu Nr. 560 41. punkts un 60.2. apakšpunkts minētajā redakcijā (turpmāk arī – apstrīdētās normas) bija spēkā līdz 2022. gada 31. martam. Ar Ministru kabineta 2022. gada 8. marta noteikumiem Nr. 177 "Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra noteikumos Nr. 560 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību"" (turpmāk – Grozījumi), kas stājās spēkā 2022. gada 1. aprīlī, apstrīdētās normas izteiktas jaunā redakcijā.

2. Pieteikuma iesniedzēja – sabiedrība ar ierobežotu atbildību "GA 21" (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

Pieteikuma iesniedzēja esot nokavējusi termiņu, kādā iesniedzams Noteikumu Nr. 560 38. punktā minētais gada pārskats (turpmāk – elektroenerģijas gada pārskats) par 2020. gadu, tādēļ Būvniecības valsts kontroles birojs, pamatojoties uz apstrīdētajām normām, atcēlis Pieteikuma iesniedzējai piešķirtās tiesības pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros, kā arī uzlicis Pieteikuma iesniedzējai pienākumu viena mēneša laikā atmaksāt valsts atbalstu, kas saņemts no attiecīgā perioda sākuma. Tādējādi Pieteikuma iesniedzējai esot ierobežotas Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertās tiesības uz īpašumu.

Pieteikuma iesniedzēja neapstrīd to, ka pamattiesību ierobežojumam ir legītims mērķis – kontrolēt valsts atbalsta saņemšanas pamatotību un valsts līdzekļu izlietojumu. Tomēr šo legītīmo mērķi esot iespējams sasniegt ar personas pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Noteikumu Nr. 560 41. punkts tā šobrīd spēkā esošajā redakcijā paredzot komersantam labvēlīgāku tiesisko regulējumu, proti, elektroenerģijas gada pārskata iesniegšanas termiņa kavējuma gadījumā komersantam tiekot nosūtīts brīdinājums. Tikai tad, ja netiek ievērots brīdinājumā noteiktais termiņš elektroenerģijas gada pārskata iesniegšanai, komersantam tiekot atceltas obligātā iepirkuma tiesības un uzlikts pienākums atmaksāt saņemto valsts atbalstu no attiecīgā perioda sākuma. Tāpat personas pamattiesības mazāk ierobežojošs līdzeklis, kas ļautu legītīmo mērķi sasniegt tādā pašā kvalitātē, būtu samērīgs līgumsods vai tamlīdzīgas sankcijas par elektroenerģijas gada pārskata iesniegšanas termiņa nokavējumu.

Elektroenerģijas gada pārskata neiesniegšana apstrīdētajās normās noteiktajā termiņā esot formāls pārkāpums, jo pārskatā tiekot apkopota tikai tāda informācija, kas jau esot publiskā tirgotāja rīcībā. Hidroelektrostacijas strādājot automātiskā režīmā, un šādā režīmā darbojoties arī elektroenerģijas uzskaitē. Turklāt apstrīdētās normas neparedzot individuālu katras situācijas izvērtējumu un attiecīgi

atmaksājamā valsts atbalsta apmēra noteikšanu. Prasība nekavējoties atmaksāt valsts atbalstu esot pārmērīga un pildot sodošu, nevis kompensējošu funkciju.

Sabiedrības ieguvums no apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma neesot lielāks par indivīda tiesībām nodarīto kaitējumu. Elektroenerģijas gada pārskata iesniegšanas termiņa nokavējums neradot tūlītēju zaudējumu sabiedrībai, taču komersants tā rezultātā zaudējot tiesības piedalīties obligātajā iepirkumā. Tieši obligātā iepirkuma tiesību atcelšana radot kaitējumu sabiedrības interesēm, jo šīs tiesības veicinot atjaunojamās elektroenerģijas ražošanu, kas esot būtiska klimata pārmaiņu novēršanai un Latvijas enerģētiskās neatkarības nodrošināšanai.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Ministru kabinets – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

Valsts atbalsta maksājumi, kas ietekmē elektroenerģijas cenas veidošanos, esot piešķirami vien tiktāl, ciktāl ar tiem tiek nodrošināta valsts atbalsta mērķu – veicināt elektroenerģijas ražošanu no atjaunojamiem energoresursiem, lai mazinātu Latvijas atkarību no importētajiem fosilajiem energoresursiem un palielinātu atjaunojamās enerģijas īpatsvaru enerģijas galapatēriņā – sasniegšana. Saskaņā ar Eiropas Komisijas 2017. gada 24. aprīļa lēmumu valsts atbalsta lietā Nr. SA.43140 (2015/NN) "Atbalsts atjaunojamo energoresursu enerģijai un koģenerācijai" (turpmāk – Komisijas lēmums) valsts atbalsts varot tikt piešķirts tikai līdz stacijas pilnīgai amortizācijai un varot ietvert taisnīgu peļņu no ieguldītā kapitāla. Elektroenerģijas gada pārskatam esot būtiska nozīme šā nosacījuma ievērošanas uzraudzībā. Ja komersants nav iesniedzis elektroenerģijas gada pārskatu, uzraugošā iestāde nevarot pārliecināties par elektrostacijā saražoto un patērēto elektroenerģijas apjomu, siltumenerģijas lietderīgo izlietojumu, kā arī nevarot pārbaudīt elektrostacijas atbilstību normatīvo aktu prasībām. Valsts atbalsta atcelšana noteiktā pienākuma neizpildes dēļ nodrošinot taisnīgu un vienlīdzīgu attieksmi pret tiem valsts atbalsta saņēmējiem, kas elektroenerģijas gada pārskata iesniegšanas termiņu ievēro, kā arī pret tiem komersantiem, kas valsts atbalstu nesaņem.

Ministru kabinets piekrīt tam, ka apstrīdētās normas komersantam ierobežo Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertās tiesības uz īpašumu, taču šis ierobežojums esot noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu, tam esot lēģitīms mērķis un tas atbilstot samērīguma principam. Apstrīdētās normas esot izdotas, pamatojoties uz Elektroenerģijas tirgus likuma 31.² panta trešajā daļā ietverto

likumdevēja pilnvarojumu Ministru kabinetam noteikt pārkāpumus, par kuriem atceļamas piešķirtās tiesības uz valsts atbalstu, kā arī kārtību, kādā tās atceļamas.

Apstrīdētajās normās noteiktā pamattiesību ierobežojuma legītīmie mērķi esot sabiedrības labklājība un citu personu tiesību aizsardzība. Apstrīdētās normas esot vērstas uz to, lai padarītu valsts atbalsta saņemšanas sistēmu efektīvāku, novērstu nepamatotu valsts atbalsta saņemšanu, tostarp gadījumā, kad nav izpildītas prasības obligātā iepirkuma tiesību izmantošanai, un lai sabiedrības interesēs nodrošinātu valsts atbalsta maksājumu veikšanu tikai tādiem ražotājiem, kuri saražoto enerģiju izmanto lietderīgi. Tādējādi tiekot samazinātas galapatērētāju izmaksas, vienlaikus izskaužot nesaimniecisku un negodprātīgu rīcību nozarē un stiprinot Latvijas tautsaimniecību.

Pamattiesību ierobežojums esot piemērots legītīmo mērķu sasniegšanai, jo tiekot novērsti konkurences kropļojumi un neierobežots obligātā iepirkuma komponentes pieaugums. Pēc Ministru kabineta ieskata, nepastāv mazāk ierobežojoši līdzekļi, ar kuriem varētu ierobežojuma legītīmos mērķus sasniegt tādā pašā kvalitātē. Valsts baudot plašu rīcības brīvību, lemjot par to, kādā veidā sasniedzami valsts atbalsta shēmas mērķi. Apstrīdētās normas neparedzot komersantam jaunu pienākumu, jo elektroenerģijas gada pārskata iesniegšana esot ikgadējs process jau kopš tā laika, kad tika uzsākta elektroenerģijas ražošana obligātā iepirkuma ietvaros. Tādēļ neesot nepieciešams par šo pienākumu atgādināt. Tāpat esot jāņem vērā, ka elektroenerģijas ražošana ir regulēta nozare, kas uzliek komersantam noteiktus pienākumus, lai tas varētu saglabāt piešķirtās tiesības. Sabiedrības ieguvums – elektroenerģijas ražošana no atjaunojamiem energoresursiem un pārdošana par pamatotu cenu – esot lielāks nekā komersantam nodarītais zaudējums, jo tas, ka tiesības pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros tiek atceltas, nodrošinot to, ka valsts atbalsts netiek izmaksāts nepamatoti.

Papildu paskaidrojumos Ministru kabinets norāda, ka šobrīd spēkā esošais tiesiskais regulējums paredz komersanta brīdināšanu par elektroenerģijas gada pārskata iesniegšanas termiņa nokavējumu, jo ar Grozījumiem ieviests vienotā tehnoloģiskā cikla princips, kas prasa, lai atsevišķi komersanti savstarpēji apvienojas un no jauna izveido ziņojumu sagatavošanas sistēmu. Brīdinājums ļaujot šiem komersantiem izveidot jaunu elektroenerģijas gada pārskata sagatavošanas un iesniegšanas sistēmu. Tāpat papildu paskaidrojumos norādīts, ka, pēc Ministru kabineta ieskata, apstrīdētās normas atbilstot Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvas (ES) 2018/2001 par no atjaunojamajiem energoresursiem iegūtas enerģijas izmantošanas veicināšanu (turpmāk – Atjaunojamo energoresursu direktīva) 6. pantam, jo tās neparedzot jaunus pienākumus,

bet gan sankciju par jau spēkā esoša regulējuma neievērošanu. Tādējādi netiekot nedz negatīvi ietekmētas komersanta tiesības pārdot elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros, nedz arī apdraudēta jau atbalstīto projektu ekonomiskā dzīvotspēja.

4. Pieaicinātā persona – Saeima – uzskata, ka Ministru kabinets ir ievērojis likumdevēja pilnvarojumu tiktāl, ciktāl noteicis, ka elektroenerģijas gada pārskata neiesniegšana noteiktajā termiņā ir viens no pārkāpumiem, par kuriem atceļamas elektroenerģijas ražotājiem piešķirtās tiesības uz valsts atbalstu, un ir izstrādājis šo tiesību atcelšanas un saņemtā atbalsta atmaksāšanas kārtību. Tomēr likumdevēja griba neesot tulkojama kā Ministru kabineta tiesības izstrādāt tādu procesuālo kārtību, kura paredzētu valsts atbalsta tiesību atcelšanu bez iepriekšēja brīdinājuma un būtu pretēja iepriekš spēkā bijušajai procesuālajai kārtībai, kas bija ietverta Ministru kabineta 2010. gada 16. marta noteikumos Nr. 262 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, un cenu noteikšanas kārtību" (turpmāk – Noteikumi Nr. 262).

Apstrīdētās normas esot izdotas, pamatojoties uz Elektroenerģijas tirgus likuma 29. panta ceturtajā daļā un 31.² panta trešajā daļā ietverto pilnvarojumu Ministru kabinetam izstrādāt obligātā iepirkuma tiesību izmantošanas uzraudzības kārtību, tostarp noteikt pārkāpumus, par kuriem šīs tiesības atceļamas, kā arī šo tiesību atcelšanas kārtību un nepamatoti vai nelikumīgi saņemtā valsts atbalsta atmaksāšanas kārtību. Pilnvarojums uzraudzīt obligātā iepirkuma tiesību izmantošanu aptverot arī elektroenerģijas gada pārskata iesniegšanas pienākuma izpildes uzraudzību.

Tomēr elektroenerģijas gada pārskata neiesniegšana noteiktajā termiņā nebūtu atzīstama par gadījumu, kad pieļaujams uzreiz lemt par valsts atbalsta tiesību atcelšanu. Šādu pārkāpumu esot iespējams novērst, nosūtot komersantam attiecīgu brīdinājumu. Ministru kabinetam atbilstoši Saeimas dotajam pilnvarojumam procesuālā kārtība obligātā iepirkuma tiesību izmantošanas uzraudzībai būtu jāizstrādā saskaņā ar labas pārvaldības, privātpersonas tiesību ievērošanas un samērīguma principiem. Elektroenerģijas ražotājam nosūtīts brīdinājums par elektroenerģijas gada pārskata neiesniegšanu noteiktajā termiņā esot tāds instruments, kurā savā veidā izpaužoties minēto principu būtība. Atteikšanās no brīdinājuma esot pretēja minētajiem principiem un ierobežojot personu pamattiesības.

5. Pieaicinātā persona – Klimata un enerģētikas ministrija – norāda, ka elektroenerģijas gada pārskata iesniegšana nav tikai formāla

prasība, bet gan ir būtisks līdzeklis valsts atbalsta nosacījumu ievērošanas uzraudzībai. Ministrija nepiekrīt tam, ka visa informācija, kas norādāma elektroenerģijas gada pārskatā, publiskajam tirgotājam jau esot pieejama. Publiskajam tirgotājam esot pieejama tikai informācija par elektroenerģiju, kas pārdota obligātā iepirkuma ietvaros, kā arī – atsevišķos gadījumos – informācija par pirkto elektroenerģiju. Taču elektroenerģijas gada pārskats ietverot arī tādu informāciju, kura publiskajam tirgotājam nav pieejama un kuru Būvniecības valsts kontroles birojs var iegūt no elektroenerģijas gada pārskata vai arī veicot klātienes pārbaudi. Šāda informācija esot, piemēram, informācija par elektrostacijas pamatlīdzekļu nolietojumu, un tā esot būtiska, jo brīdī, kad iestāties pilnīgs nolietojums, valsts atbalsts komersantam vairs nepienākoties.

Ministrija pievienojas Ministru kabineta viedoklim, ka elektroenerģijas gada pārskata sagatavošana un iesniegšana ir ikgadējs pienākums, kas komersantiem jau ir zināms, un ka ar Grozījumiem tika atjaunota brīdinājuma sistēma, jo ar tiem ieviests vienotā tehnoloģiskā cikla princips. Tāpat ministrija piekrīt tam, ka apstrīdētās normas atbilst Atjaunojamo energoresursu direktīvas 6. pantam, jo neparedz jaunus pienākumus.

Neesot pastāvējuši tādi personas pamattiesības mazāk ierobežojoši līdzekļi, ar kuriem būtu iespējams tādā pašā kvalitātē sasniegt ierobežojuma legītīmo mērķi – nodrošināt sabiedrībai un kopējai tautsaimniecībai elektroenerģiju par pieņemamu cenu, samazinot obligātā iepirkuma komponentes ietekmi uz kopējo elektroenerģijas gala cenu, kā arī pilnveidojot elektroenerģijas ražošanas nozari un novēršot neatbilstības tiesību normās noteiktajam.

6. Pieaicinātā persona – Finanšu ministrija – norāda, ka apstrīdētajās normās ietvertās prasības attiecībā uz elektroenerģijas gada pārskata iesniegšanu neizriet no Eiropas Savienības tiesībās noteiktajām obligātajām prasībām, kuru mērķis ir nodrošināt piešķirtā valsts atbalsta saderību ar Eiropas Savienības iekšējo tirgu atbilstoši Komisijas lēmumam. Tādēļ apstrīdētajās normās noteiktās tiesiskās sekas neesot pielīdzināmas nelikumīga un/vai nesaderīga komercdarbības atbalsta atgūšanai. Tomēr vajagot ņemt vērā to, ka Eiropas Savienības tiesību akti neparedz ierobežojumus tādu kontroles mehānismu ieviešanai, kuri nepieciešami, lai nodrošinātu attiecīgo elektrostaciju pārkompensācijas novēršanas prasības izpildi un nepamatoti saņemtā valsts atbalsta atgūšanu. Turklāt apstrīdētās normas neieviešot tādas jau esošā valsts atbalsta pasākuma izmaiņas, kas jebkādā veidā mainītu tā būtību un tādēļ būtu paziņojamas Eiropas Komisijai.

7. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka Būvniecības valsts kontroles birojs, lemjot par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu, vērtē konkrētās situācijas apstākļus. Netipiskos gadījumos, izvērtējot pieņemamā lēmuma lietderības apsvērumus un samērīgumu, Būvniecības valsts kontroles birojs varot nepiemērot apstrīdētajās normās paredzētās tiesiskās sekas un neatcelt komersantam piešķirtās obligātā iepirkuma tiesības.

Ministrija neesot konstatējusi tādu Eiropas Savienības tiesību aktus, kas tieši vai netieši nepieļautu tādu tiesisko regulējumu, kādu paredz apstrīdētās normas. Dalībvalstis baidot lielu rīcības brīvību atbalsta shēmu īstenošanā atjaunojamās enerģijas jomā. Lai arī tiesiskais regulējums, kas bija spēkā brīdī, kad Eiropas Komisija vērtēja valsts atbalsta shēmas saderību ar iekšējo tirgu, paredzējis iespēju elektroenerģijas gada pārskata iesniegšanas termiņu pagarināt, tas pats par sevi nenozīmējot, ka šī bijusi saskaņotās valsts atbalsta shēmas būtiska sastāvdaļa. Proti, lai gan elektroenerģijas gada pārskata savlaicīga iesniegšana ir nesaraucjami saistīta ar valsts atbalsta izlietošanas likumības kontroli, tomēr tāda procesuāla rakstura norma, kas paredz elektroenerģijas gada pārskata iesniegšanas termiņa pagarināšanas iespēju, varētu nebūt saskaņotās valsts atbalsta shēmas būtiska sastāvdaļa.

8. Pieaicinātā persona – Būvniecības valsts kontroles birojs – uzskata, ka likumdevējs ir paredzējis speciālu kārtību elektroenerģijas ražošanai, kā arī cenu noteikšanai un uzraudzībai, jo jebkurš valsts atbalsta maksājums obligātā iepirkuma ietvaros palielina maksāšanas slogu elektroenerģijas galalietotājiem. Viens no šiem uzraudzības līdzekļiem esot pienākums noteiktā termiņā iesniegt elektroenerģijas gada pārskatu, un tas neesot formāls pienākums, bet gan galvenais instruments elektrostaciju darbības uzraudzības nodrošināšanai. Elektroenerģijas gada pārskats saturot būtisku informāciju par elektrostacijas darbību un rādītājus attiecībā uz saražoto elektroenerģiju, pēc kuriem nosakāma elektrostacijas darbības atbilstība obligātā iepirkuma prasībām. Elektroenerģijas gada pārskatā norādītā informācija varot būt par pamatu tam, lai konstatētu iespējamus komersanta pārkāpumus, kuru dēļ komersantam piešķirtās obligātā iepirkuma tiesības ir atceļamas.

Tā, piemēram, lai pārbaudītu, vai komersants ievēro nosacījumu, ka obligātajā iepirkumā pārdodama tikai tā elektroenerģija, kas paliek pāri pēc elektrostacijas darbības nodrošināšanas, esot nepieciešama komersanta sniegta informācija par kopējo elektrostacijā saražotās elektroenerģijas daudzumu, bet šī informācija esot pieejama tikai pašam komersantam. Turklāt elektroenerģijas gada pārskatā norādītā informācija esot vienīgais veids, kādā Būvniecības valsts kontroles birojs var uzzināt par

elektrostacijas pamatlīdzekļu pilna nolietojuma sasniegšanu, kas nepieļauj tālāku valsts atbalsta saņemšanu. Nevarot piekrist Pieteikuma iesniedzējas viedoklim, ka elektroenerģijas gada pārskatā norādāmā informācija par elektrostacijas darbības rādītājiem jau esot publiskā tirgotāja rīcībā.

Būvniecības valsts kontroles birojam esot svarīgi saņemt elektroenerģijas gada pārskatu pēc iespējas ātrāk, lai varētu savlaicīgi konstatēt neatbilstības vai pārkāpumus. Ņemot vērā to, ka valsts atbalsta mehānisma izmaksas sedz visi Latvijas elektroenerģijas galalietotāji, sabiedrības interesēs esot pēc iespējas ātrāka neatbilstību konstatācija un atbilstoša rīcība.

9. Pieaicinātā persona – sabiedrība ar ierobežotu atbildību "Enerģijas publiskais tirgotājs" (turpmāk – publiskais tirgotājs) – norāda, ka elektroenerģijas gada pārskatā apkopojama arī tāda informācija, kas nav publiskā tirgotāja rīcībā. Tā, piemēram, publiskā tirgotāja rīcībā neesot pilnīgas informācijas par hidroelektrostaciju saražoto elektroenerģijas apjomu, jo publiskais tirgotājs saņemot informāciju tikai par to tīklā nodoto elektroenerģijas daudzumu, kuru tas iepircis. Ja saražotais un tīklā nodotais elektroenerģijas daudzums pārsniedz attiecīgajā gadā noteikto maksimālo obligātā iepirkuma ietvaros pārdodamo elektroenerģijas apjomu, komersantam esot tiesības to pārdot arī citam elektroenerģijas iepircējam, nevis tikai publiskajam tirgotājam.

Pēc publiskā tirgotāja ieskata, esot būtiski tas, ka Būvniecības valsts kontroles birojs elektroenerģijas gada pārskatu saņem iespējami ātri, lai savlaicīgi konstatētu neatbilstības vai pārkāpumus komersanta darbībā. Proti, esot būtiski pēc iespējas ātrāk novērst to, ka komersants turpina saņemt nelikumīgu valsts atbalstu.

Divi mēneši esot pietiekams laiks, kurā komersants varot plānot un īstenot elektroenerģijas gada pārskata datu ievadi un iesniegšanu elektroniskajā elektroenerģijas gada pārskatu sistēmā. Noteikumu Nr. 560 21. punkts redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 31. martam, paredzējis pienākumu elektrostaciju aprīkot ar saražotās elektroenerģijas uzskaites mēraparātiem un elektrotīklā nodotās un no tīkla saņemtās elektroenerģijas komercuzskaites mēraparātiem, kā arī nodrošināt saražotās elektroenerģijas uzskaiti ne retāk kā reizi dienā. Tādējādi hidroelektrostacijas īpašniekam jau gada sākumā esot pieejama elektroenerģijas gada pārskatam nepieciešamā informācija. Arī datiem no sistēmas operatora par iepriekšējā gada decembrī tīklā nodoto elektroenerģijas daudzumu vajagot būt pieejamiem līdz 10. janvārim. Turklāt hidroelektrostacijām nevajagot elektroenerģijas gada pārskatam pievienot neatkarīga akreditēta auditora ziņojumu, kura saņemšana varētu prasīt papildu laiku.

10. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas Atjaunojamās enerģijas federācija" – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 105. pantam, jo tās nesamērīgi ierobežojot komersanta tiesības uz īpašumu.

Elektroenerģijas gada pārskatā norādāmā informācija jau esot uzraugošās iestādes rīcībā vai esot brīvi iegūstama no citiem avotiem. Tā, piemēram, dati par sadales tīklā nodoto elektroenerģiju un no sadales tīkla pirktu elektroenerģiju tiekot reāllaikā attālināti registrēti un uzglabāti sadales tīkla operatora datu sistēmās, savukārt dati par pamatlīdzekļu nolietojumu esot ietverti ikvienam publiski pieejamos grāmatvedības pārskatos. Būvniecības valsts kontroles birojam atbilstoši Noteikumiem Nr. 560 esot pienākums pašam visus šo datus pārbaudīt un izvērtēt, kas nozīmējot arī to iegūšanu no pirmavota, tostarp izmantojot tiesības veikt operatīvas elektrostaciju pārbaudes uz vietas. Tādēļ elektroenerģijas gada pārskata nozīmi valsts atbalsta saņēmēju uzraudzības īstenošanā nevajadzētu pārspīlēt.

Pēc biedrības ieskata, pastāv vairāki citi komersanta pamattiesības mazāk ierobežojoši līdzekļi. Viens no tiem esot pirms apstrīdētajām normām spēkā bijušais un šobrīd spēkā esošais tiesiskais regulējums, kas paredz, ka elektroenerģijas gada pārskata neiesniegšanas gadījumā nosūtāms brīdinājums par iespēju zaudēt tiesības piedalīties obligātajā iepirkumā. Tāpat alternatīvi līdzekļi esot valsts atbalsta izmaksas vai aprēķināšanas apturēšana līdz pārkāpuma novēršanai. Abi šie mehānismi esot ietverti vairākās citās Noteikumu Nr. 560 normās. Turklāt valsts atbalsta izmaksas vai aprēķināšanas apturēšanu varētu kombinēt ar šobrīd spēkā esošo tiesisko regulējumu, kas paredz brīdinājuma nosūtīšanu.

Apstrīdētās normas pārkāpjot Atjaunojamo energoresursu direktīvas 6. panta 1. punktu, atbilstoši kuram ar atbalstu saistītos nosacījumus nepārskata tā, ka tiek negatīvi ietekmētas jau piešķirtās tiesības. Ilgu laiku esot pastāvējis nemainīgs tiesiskais regulējums, taču tad bez jebkādiem objektīvi nosakāmiem iemesliem tas pēkšņi esot mainīts, vispirms grozot to par sliktu komersantiem, bet vēlāk atkal atgriežoties pie iepriekš spēkā bijušā tiesiskā regulējuma. Šo izmaiņu rezultātā Pieteikuma iesniedzējai neatgriezeniski atceltas iepriekš piešķirtās obligātā iepirkuma tiesības.

Apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma tiesiskās sekas neesot samērīgas, jo Pieteikuma iesniedzējai vajagot atmaksāt visu saņemto atbalstu ne tikai par 2020. gadu, uz kuru attiecas laikā neiesniegtais elektroenerģijas gada pārskats, bet arī par 2021. gada pirmajiem trim mēnešiem. Tādējādi nelabvēlīgās tiesiskās sekas pārsniedzot apgalvotā pārkāpuma periodu.

11. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorante Mg. iur. Zane Norenberga – uzskata, ka apstrīdētās normas nav saskanīgas ar Eiropas Savienības tiesisko regulējumu valsts atbalsta jomā, jo tās neparedzot vērtēt valsts atbalsta atbilstību tā saņemšanas nosacījumiem, kā arī atgūstamā valsts atbalsta apmērs netiekot vērtēts individuāli.

Pieteikuma iesniedzējai izmaksātais valsts atbalsts neesot nelikumīgs atbalsts, jo pati valsts atbalsta shēma par obligāto iepirkumu netiekot apšaubīta, proti, valsts atbalsts neesot ieviests, pārkāpjot Līguma par Eiropas Savienības darbību (turpmāk – LESD) 108. panta 3. punktu. Apstrīdētās normas esot izdotas, lai novērstu ļaunprātīgu piešķirtā valsts atbalsta izmantošanu. Ļaunprātīgi izmantots valsts atbalsts esot tāds atbalsts, kuru Eiropas Komisija iepriekš ir apstiprinājusi, tādēļ nevis atbalsta sākotnējā piešķiršana, bet gan tā turpmāka izmantošana pārkāpjot atļautās atbalsta shēmas noteikumus, proti, valsts tiesību normas, kas regulē šo shēmu, vai papildu nosacījumus, ko dalībvalsts apņēmusies ievērot, lai Eiropas Komisija apstiprinātu šo shēmu. Arī ļaunprātīgi izmantots valsts atbalsts esot atgūstams tāpat kā nelikumīgs atbalsts. Latvijas tiesiskajā regulējumā ļaunprātīgi izmantots valsts atbalsts esot definēts kā nepamatoti izlietots un pielīdzināts nelikumīgam valsts atbalstam.

Eiropas Savienības tiesībās nostiprinātais tiesiskuma princips prasot: lai atgūtu izmaksāto valsts atbalstu, vispirms vajag konstatēt, ka tas ir nelikumīgs. Proti, Būvniecības valsts kontroles birojam būtu jākonstatē, kuras konkrēto atbalsta shēmu regulējošās tiesību normas ir pārkāptas tā, ka šā pārkāpuma rezultātā atbalsta saņēmējs vairs nav tiesīgs saņemt tam jau piešķirto atbalstu. Turklāt esot nepieciešams konstatēt nevis jebkuras tiesību normas pārkāpumu, bet tieši tādas tiesību normas pārkāpumu, kura liedz saņemt valsts atbalstu. Lai arī elektroenerģijas gada pārskatā norādāmā informācija esot būtiska valsts atbalsta atbilstības novērtēšanai, tomēr šā pārskata iesniegšanas termiņa kavējuma fakts pats par sevi nepierādot neatbilstību valsts atbalsta saņemšanas nosacījumiem. Valsts atbalsta atcelšana nevarot būt sankcija par tiesību normu pārkāpumu, pēc kura nav konstatēta neatbilstība valsts atbalsta saņemšanas nosacījumiem.

Atgūstamā atbalsta apmērs būtu nosakāms individuāli, taču apstrīdētās normas to liedzot. Ja valsts atbalsts tomēr ir piešķirts prettiesiski, tad personai, kura to saņēmusi un tādējādi ieguvusi nepamatotas priekšrocības, esot pienākums arī samaksāt procentus par attiecīgo līdzekļu lietošanu. Līdz ar to apstrīdētās normas šajā aspektā neatbilstot LESD 107. pantam.

Attiecībā uz Atjaunojamo energoresursu direktīvu pieaicinātā persona norāda, ka šīs direktīvas 6. panta 1. punkts neesot piemērojams, vērtējot apstrīdēto normu atbilstību pamattiesībām. Šī norma ierobežojot dalībvalsts iespējas mainīt tiesiska valsts atbalsta nosacījumus, padarot piešķirtās tiesības neefektīvas vai ekonomiski neizdevīgas, taču apstrīdētās normas paredzot valsts atbalsta atcelšanu.

Secinājumu daļa

12. Pieteikuma iesniedzēja lūdz Satversmes tiesu vērtēt vairāku tiesību normu atbilstību Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

Ja apstrīdēta vairāku tiesību normu atbilstība augstāka juridiska spēka tiesību normai, tad tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja šīs atbilstības izvērtēšanai (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 15. maija sprieduma lietā Nr. 2019-17-05 13. punktu*).

12.1. Apstrīdētais Noteikumu Nr. 560 (šeit un turpmāk – redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 31. martam) 41. punkts paredzēja, ka gadījumā, ja komersants nav iesniedzis elektroenerģijas gada pārskatu, birojs atceļ tam piešķirtās obligātā iepirkuma tiesības. Savukārt apstrīdētais Noteikumu Nr. 560 60.2. apakšpunkts paredzēja, ka šādā gadījumā komersantam ir jāatmaksā saņemtais valsts atbalsts par to periodu, par kuru nav iesniegts elektroenerģijas gada pārskats. Pieteikuma iesniedzēja nokavēja Noteikumu Nr. 560 38. punktā noteikto elektroenerģijas gada pārskata iesniegšanas termiņu. Par šo pārkāpumu saskaņā ar apstrīdētajām normām Pieteikuma iesniedzējai tika atceltas obligātā iepirkuma tiesības un uzlikts pienākums atmaksāt saņemto valsts atbalstu par periodu, par kuru nebija iesniegts elektroenerģijas gada pārskats.

Līdz ar to izskatāmajā lietā ir vērtējams, vai apstrīdētās normas kā vienots tiesiskais regulējums, kas paredz atcelt piešķirtās tiesības pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros, kā arī uzlikt pienākumu atmaksāt saņemto valsts atbalstu tādā gadījumā, ja noteiktajā termiņā nav iesniegts elektroenerģijas gada pārskats, atbilst Satversmei.

12.2. Pieteikuma iesniedzēja ir elektroenerģijas ražotāja, kas izmanto hidroenerģiju. Tomēr abas apstrīdētās normas attiecās ne tikai uz komersantiem, kas elektroenerģijas ražošanai izmanto hidroenerģiju, bet arī uz tādiem komersantiem, kas tam pašam nolūkam izmanto citus atjaunojamus energoresursus – biogāzi, biomasu un vēja enerģiju (*sk. Noteikumu Nr. 560 3. punktu*). Savukārt apstrīdētais Noteikumu Nr. 560 60.2. apakšpunkts bija formulēts tādējādi, ka tas attiecās uz dažādiem elektroenerģijas ražotāju pieļautajiem pārkāpumiem.

Tā kā apstrīdētās normas regulē dažādas situācijas, nepieciešams precizēt, kādā apjomā izvērtējama apstrīdēto normu satversmība (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2023-34-01 15. punktu*).

12.2.1. Saskaņā ar Noteikumu Nr. 560 38. punktu un 4. pielikumu elektroenerģijas gada pārskats ietvēra informāciju par saražoto un patērēto elektroenerģijas apjomu, kā arī cita veida informāciju, kas raksturo elektrostacijas darbību atkarībā no ražotāja izraudzītā elektroenerģijas ražošanas veida. Tātad dažādas tehnoloģijas izmantojošiem ražotājiem elektroenerģijas gada pārskatā bija jānorāda atšķirīga informācija. Tomēr apstrīdētās normas visiem elektroenerģijas ražotājiem, kas izmanto atjaunojamās enerģijas avotus obligātā iepirkuma sistēmas ietvaros, paredzēja vienādas tiesiskās sekas, kas iestājas pēc elektroenerģijas gada pārskata neiesniegšanas noteiktajā termiņā. Satversmes tiesa atzīst: izvērtējot apstrīdēto normu ietekmi uz visiem komersantiem neatkarīgi no tā, kādu atjaunojamo enerģijas avotu tie izmanto elektroenerģijas ražošanai, var nodrošināt to, ka Satversmei neatbilstošs regulējums tiek novērsts pēc iespējas plaši. Turklāt konkrētajā gadījumā lietā esošie materiāli, tostarp Ministru kabineta atbildes rakstā ietvertie apsvērumi, ir pietiekami, lai apstrīdēto normu satversmību izvērtētu attiecībā uz visiem komersantiem, kas ražo elektroenerģiju no atjaunojamiem enerģijas avotiem.

Līdz ar to Satversmes tiesa vērtēs apstrīdēto normu satversmību attiecībā uz komersantiem, kas elektroenerģijas ražošanai izmanto jebkuru no Noteikumu Nr. 560 3. punktā norādītajiem atjaunojamiem enerģijas avotiem.

12.2.2. Apstrīdētais Noteikumu Nr. 560 60.2. apakšpunkts paredzēja saņemtā valsts atbalsta atmaksāšanas pienākumu gadījumos, kad pieļauti šo noteikumu 39. un 41. punktā minētie pārkāpumi. Noteikumu Nr. 560 39. punkts attiecās uz gadījumiem, kad komersants, kuram atceltas vai beigušās tiesības piedalīties obligātajā iepirkumā, ir iesniedzis noslēdzošo elektroenerģijas gada pārskatu un tajā ir konstatēti pārkāpumi, par kuriem obligātā iepirkuma tiesības komersantam būtu vajadzējis atcelt jau agrāk. Savukārt apstrīdētais Noteikumu Nr. 560 41. punkts attiecās uz gadījumiem, kad komersants nav šajos noteikumos paredzētajā termiņā iesniedzis ikgadējo elektroenerģijas gada pārskatu, kā tas noticis arī Pieteikuma iesniedzējas gadījumā.

Ņemot vērā Pieteikuma iesniedzējas situāciju un lietā sniegtos argumentus, Satversmes tiesa vērtēs Noteikumu Nr. 560 60.2. apakšpunkta satversmību, ciktāl tas attiecas uz šo noteikumu 41. punktu.

13. Satversmes 105. panta pirmie trīs teikumi nosaka: "Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu."

Ar tiesībām uz īpašumu Satversmes 105. panta izpratnē saprotamas visas mantiska rakstura tiesības, kuras persona var izlietot par labu sev un ar kurām tā var rīkoties pēc savas gribas, tostarp personas ekonomiskās intereses, kas saistītas ar komercdarbības veikšanu (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-05-01 17.1. punktu*). Tiesības uz īpašumu ietver arī līgumu tiesības ar ekonomisku vērtību (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 20. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2009-100-03 8.2. punktu*).

Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka tiesības uz īpašumu aizsargā ar Ekonomikas ministrijas izdoto administratīvo aktu un ar publisko tirgotāju noslēgto līgumu piešķirtās tiesības pārdot saražoto elektroenerģiju par paaugstinātu cenu obligātā iepirkuma ietvaros. Šādos gadījumos tiesību uz īpašumu objekts ir ražotāja iegūtās tiesības pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 28. maija lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2020-52-01 13.1. punktu un 2022. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-31-0103 20. punktu*).

No lietas materiāliem izriet, ka Pieteikuma iesniedzēja tai piederošajās hidroelektrostacijās ražo elektroenerģiju. Uz Ekonomikas ministrijas lēmumu pamata Pieteikuma iesniedzēja ieguvusi tiesības pārdot saražoto elektroenerģiju obligāti iepērkamā elektroenerģijas apjoma veidā. Tādējādi Pieteikuma iesniedzējai ar administratīvajiem aktiem piešķirtās tiesības pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros ietilpst tiesību uz īpašumu tvērumā.

Apstrīdētās normas ierobežo minētās tiesības, jo gadījumā, ja komersants nav iesniedzis elektroenerģijas gada pārskatu līdz kārtējā gada 1. martam, tās paredz gan obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu, gan pienākumu atmaksāt valsts atbalstu par periodu, kas sākas no tā perioda pirmās dienas, par kuru bija jāiesniedz elektroenerģijas gada pārskats.

Līdz ar to apstrīdētās normas Pieteikuma iesniedzējai ierobežo Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertās tiesības uz īpašumu.

14. Noskaidrojot, vai personas tiesību uz īpašumu ierobežojums ir attaisnojams, Satversmes tiesai jāpārbauda, vai tas ir noteikts ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu, tostarp ievērojot labas likumdošanas principu (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 21. marta sprieduma lietā Nr. 2022-06-03 19. punktu*).

Satversmes tiesa jau vairākkārt secinājusi, ka tiesības uz īpašumu var ierobežot arī ar Ministru kabineta noteikumiem (*sk. Satversmes tiesas*

2022. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-31-0103 32. punktu un 2023. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2022-28-03 13.1. punktu). Tomēr Ministru kabineta tiesības izdot ārējus normatīvus aktus sniedz vien tiktāl, ciktāl likumā Ministru kabinetam ir piešķirts šāds pilnvarojums.

Pieaicinātā persona Saeima norāda: Ministru kabinets bija tiesīgs noteikt, ka elektroenerģijas gada pārskata neiesniegšana noteiktajā termiņā ir viens no pārkāpumiem, par kuriem atceļamas elektroenerģijas ražotājam piešķirtās tiesības uz valsts atbalstu, tomēr likumdevēja griba nav iztulkojama kā Ministru kabineta tiesības noteikt valsts atbalsta tiesību atcelšanu bez iepriekšējā brīdinājuma.

Apstrīdētās normas ir izdotas, pamatojoties citstarp uz Elektroenerģijas tirgus likuma 29. panta ceturto daļu un 31.² panta trešo daļu. Šajās normās paredzēts, ka Ministru kabinets nosaka obligātā iepirkuma uzraudzības kārtību un pārkāpumus, par kuriem atceļamas obligātā iepirkuma tiesības, kā arī kārtību, kādā tās atceļamas. Satversmes tiesa jau iepriekš secinājusi, ka Saeima ir noregulējusi svarīgākos jautājumus attiecībā uz ražotāju tiesībām pārdot saražoto elektroenerģiju obligāti iepērkamā elektroenerģijas apjoma veidā. Tomēr Ministru kabinetam piešķirtais pilnvarojums neizvirza konkrētus kritērijus obligātā iepirkuma tiesību saņemšanai, īstenošanai vai atcelšanai. Ministru kabinets, rīkojoties pilnvarojuma ietvaros, šos kritērijus var noteikt pats (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-31-0103 32.1. punktu*). Apstrīdētās normas nosaka vienu no gadījumiem, kad tiesības piedalīties obligātajā iepirkumā ir atceļamas un saņemtais valsts atbalsts ir atmaksājams. Tādējādi apstrīdētās normas ir izdotas uz Elektroenerģijas tirgus likuma 29. panta ceturtajā daļā un 31.² panta trešajā daļā ietvertā pilnvarojuma pamata.

Lietas dalībnieki nav izteikuši iebildumus un arī Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētās normas ir pieejamas atbilstoši normatīvo aktu prasībām un pietiekami skaidri formulētas, lai persona varētu izprast no tām izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt to piemērošanas sekas, kā arī ir izdotas tādā procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts, pamatojoties uz likumu.

15. Ikvienu pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 22. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-19-01 9. punktu*).

Ministru kabinets norāda, ka apstrīdētajās normās noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi ir sabiedrības labklājība un citu cilvēku tiesību aizsardzība. Apstrīdētās normas padarot valsts atbalsta shēmu efektīvāku, novēršot nepamatotu valsts atbalsta saņemšanu. Tādējādi tiekot samazinātas galapatērētāju izmaksas, vienlaikus izskaužot nesaimniecisku un negodprātīgu rīcību nozarē un stiprinot Latvijas tautsaimniecību. Arī Pieteikuma iesniedzēja piekrīt, ka pamattiesību ierobežojumam ir leģitīms mērķis – uzraudzīt valsts atbalsta saņemšanas pamatotību un valsts līdzekļu izlietojumu.

Jebkura valsts atbalsta shēma tiek veidota un valsts atbalsts tiek piešķirts ar noteiktu mērķi. Valsts atbalsts enerģētiskā Eiropas Savienībā ir nozīmīgs instruments virzībai uz klimatneitralitāti (*sk.: Schöning F., Ziegler C. What is State Aid. In: Hancher L., de Hauteclouque A., Salerno F. M. (Eds.) State Aid and The Energy Sector. Oxford: Hart, 2018, p. 4*). Tādēļ arī Latvijā ieviestās atbalsta shēmas – obligātā iepirkuma sistēmas – mērķis ir veicināt atjaunojamo energoresursu un augstas efektivitātes koģenerācijas izvēršanu (*sk. Komisijas lēmuma 4. punktu*).

Valsts atbalsts sniedz komersantiem priekšrocības darboties attiecīgajā komercdarbības nozarē. Tādēļ visas sabiedrības labklājības interesēs ir tas, lai valsts atbalsts būtu mērķēts un tiktu sniegts tikai tādiem komersantiem, kuri ievēro tiesību normās noteiktās prasības un ar savu darbību palīdz sasniegt valsts atbalsta shēmas mērķi. Attiecīgi valstij ir pienākums uzraudzīt valsts atbalsta izmantošanu un nodrošināt, ka tiek saglabāts konkurētspējīgs tirgus un novērsts nesamērīgs un nepamatots tirgus izkropļojums (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 18. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-16-03 13. punktu un 2023. gada 21. marta sprieduma lietā Nr. 2022-06-03 22. punktu*). Turklāt valsts atbalsta shēmas uzraudzībai jābūt tādai, kas ļautu pēc iespējas ātrāk reaģēt uz konstatētiem valsts atbalsta saņēmēju pārkāpumiem.

Latvijā izveidotā obligātā iepirkuma tiesību izmantošanas uzraudzība tiek īstenota, citstarp izmantojot elektroenerģijas gada pārskatu, no kura Būvniecības valsts kontroles birojs iegūst apkopotu informāciju par elektrostacijas darbību iepriekšējā gadā. Obligātā iepirkuma tiesību atcelšana gadījumā, ja elektroenerģijas gada pārskats netiek iesniegts noteiktajā termiņā, un saņemtā atbalsta atmaksāšana no attiecīgā perioda sākuma ir vērsta uz to, lai valsts atbalsts netiktu saņemts tad, ja Būvniecības valsts kontroles birojs ir kavēts pārliecināties par saņemta valsts atbalsta atbilstību obligātā iepirkuma prasībām. Tādējādi ar apstrīdētajām normām tiek nodrošināta valsts atbalsta shēmas izmantošanas uzraudzība un aizsargātas visas sabiedrības intereses saistībā ar obligātā iepirkuma tiesību sniegto priekšrocību mērķētu piešķiršanu.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir legītims mērķis – sabiedrības labklājības aizsardzība.

16. Izvērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesai visupirms jāpārbauda tas, vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti legītimā mērķa sasniegšanai, proti, vai ar izraudzītajiem līdzekļiem var sasniegt legītīmo mērķi.

Pieteikuma iesniedzēja neiebilst un arī Ministru kabinets atbildes rakstā norādījis, ka apstrīdētās normas ir piemērotas pamattiesību ierobežojuma legītimā mērķa sasniegšanai, jo tās palīdz elektroenerģijas tirgū novērst nepamatotus konkurences izkropļojumus, kas savukārt ietekmē elektroenerģijas gala cenu.

Attiecībā uz visiem elektroenerģijas ražotājiem, kas piedalās obligātajā iepirkumā, elektroenerģijas gada pārskats citstarp sniedz informāciju, kas nepieciešama iekšējās peļņas normas aprēķina veikšanai un elektrostacijas pamatlīdzekļu nolietojuma novērtēšanai. Savukārt attiecībā uz ražotājiem, kas ražo elektroenerģiju koģenerācijas procesā, elektroenerģijas gada pārskats sniedz sākotnējo informāciju par to, cik lietderīgi izmantota saražotā siltumenerģija un cik efektīvi strādā koģenerācijas stacija (*sk. Noteikumu Nr. 560 38. punktu un Būvniecības valsts kontroles biroja viedokli*).

Iekšējās peļņas normas maksimālās robežas noteikšana elektroenerģijas ražotāja pārkompensācijas novēršanai bija priekšnoteikums tam, lai Latvijas īstenotā valsts atbalsta shēma tiktu atzīta par saderīgu ar Eiropas Savienības iekšējo tirgu (*sk. Komisijas lēmuma 75.–77. punktu*). Komisijas lēmumā arī ietverta atziņa (*sk. Komisijas lēmuma 14. un 78. punktu*) un Noteikumu Nr. 560 11. punktā nostiprināts tas, ka valsts atbalsts var tikt piešķirts ne ilgāk kā līdz elektrostacijas pamatlīdzekļu pilnam nolietojumam. Pretējā gadījumā pastāv risks, ka valsts atbalsts varētu būt pārmērīgs un secīgi ietekmēt galapatērētāju un likumsakarīgi arī visas sabiedrības intereses (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 21. marta sprieduma lietā Nr. 2022-06-03 23.1. punktu*). Savukārt elektrostaciju darbības efektivitātes veicināšana, tostarp arī siltumenerģijas lietderīga izmantošana, ir viens no obligātā iepirkuma sistēmas izveides mērķiem (*sk. Komisijas lēmuma 5. punktu*).

Elektroenerģijas gada pārskatā norādītā informācija palīdz Būvniecības valsts kontroles birojam konstatēt, vai valsts atbalsta izmaksa ir jāturpina, vai tā apjoms nav jāsamazina vai arī valsts atbalsts nav jāpārtrauc pilnībā. Valsts, atceļot obligātā iepirkuma tiesības un uzliekot pienākumu atmaksāt saņemto valsts atbalstu par attiecīgo periodu tādā gadījumā, ja komersants noteiktajā termiņā neiesniedz

elektroenerģijas gada pārskatu, var novērst nepamatotu tirgus izkropļojumu. Proti, apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums nodrošina to, ka elektroenerģijas ražotājs nesāņem valsts atbalstu un atmaksā saņemto valsts atbalstu tad, ja Būvniecības valsts kontroles birojs ir kavēts iegūt apkopotu informāciju par elektrostacijas darbību iepriekšējā gadā, lai pārliecinātos par saņemta valsts atbalsta atbilstību obligātā iepirkuma prasībām.

Tādējādi obligātā iepirkuma tiesību atcelšana un izmaksātā valsts atbalsta atgūšana gadījumā, ja komersants neiesniedz elektroenerģijas gada pārskatu noteiktajā termiņā, ir piemērots līdzeklis sabiedrības labklājības aizsardzībai.

Līdz ar to izraudzītais līdzeklis ir piemērots pamattiesību ierobežojuma legītimā mērķa sasniegšanai.

17. Satversmes tiesai, vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, jāpārbauda arī tas, vai izraudzītie līdzekļi ir nepieciešami legītimā mērķa sasniegšanai. Apstrīdētajās normās noteiktais pamattiesību ierobežojums ir nepieciešams, ja nav citu līdzekļu, kuri būtu tikpat iedarbīgi un kurus izvēloties personas pamattiesības tiktu ierobežotas mazāk. Turklāt saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt legītimo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 15. februāra sprieduma lietā Nr. 2023-04-0106 20. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka pamattiesību ierobežojuma legītimo mērķi iespējams sasniegt ar personas tiesības mazāk ierobežojošu līdzekli, kas iepriekš bijis ietverts un arī šobrīd esot ietverts tiesību normās, – brīdinājumu, kas komersantam nosūtāms elektroenerģijas gada pārskata iesniegšanas termiņa nokavējuma gadījumā. Tāpat Pieteikuma iesniedzēja norādījusi, ka iespējamās citas, samērīgākas sankcijas par tās pieļauto pārkāpumu, piemēram, līgumsoda noteikšana.

Savukārt Ministru kabinets norāda, ka nepastāv citi tikpat iedarbīgi līdzekļi, kas pamattiesības ierobežotu mazāk. Valsts baudot plašu rīcības brīvību, lemjot par to, kādā veidā ir sasniedzami valsts atbalsta shēmas mērķi. Atbildīgam un gādīgam komersantam esot zināmi obligātā iepirkuma sistēmas ietvaros tam uzliktie pienākumi, tostarp tas, ka līdz noteiktam termiņam ir iesniedzams elektroenerģijas gada pārskats, un papildu atgādinājumi par šiem pienākumiem neesot nepieciešami. Esot svarīgi elektroenerģijas gada pārskatu saņemt pēc iespējas ātrāk, lai būtu iespējams savlaicīgi konstatēt pārkāpumus komersanta darbībā un, ja nepieciešams, lemt par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu.

Ņemot vērā minēto, Satversmes tiesai visupirms jānoskaidro, vai par alternatīvu sabiedrības labklājības aizsardzības līdzekli atzīstama

apstrīdētajās normās paredzēto tiesisko seku – tiesību piedalīties obligātajā iepirkumā atcelšana un valsts atbalsta atmaksa – aizstāšana ar saudzējošākām sankcijām. Secīgi Satversmes tiesai jāpārbauda, vai par alternatīvu līdzekli atzīstama tāda lēmuma pieņemšanas procedūra, kas paredzētu komersanta individuālu brīdināšanu pirms attiecīgā lēmuma pieņemšanas.

17.1. Sankcija par tiesību normu pārkāpumu jau pati par sevi ir sodoša. Pieteikumā pausts viedoklis, ka arī apstrīdētajās normās paredzētajām tiesiskajām sekām esot sodošs raksturs. Tādēļ, pēc Pieteikuma iesniedzējas domām, esot iespējams šīs tiesiskās sekas aizstāt ar, piemēram, līgumsodu kā samērīgāku sankciju.

Valsts atbalsts saskaņā ar LESD 107. pantu rada vai var radīt konkurences izkropļojumu, dodot priekšroku konkrētiem uzņēmumiem un ietekmējot tirdzniecību starp dalībvalstīm (*sk. arī Eiropas Savienības Tiesas 2023. gada 12. janvāra sprieduma apvienotajās lietās C-702/20, C-17/21 "GM" 31. punktu*). Lai atbalsta ietekme uz konkurenci būtu samērīga, ir svarīgi rūpēties par to, ka valsts atbalsts tiek sniegts tikai tiem komersantiem, kuri ievēro visus ar valsts atbalstu saistītos noteikumus. Tādēļ gadījumos, kad atbalsts saņemts nelikumīgi vai nepamatoti, tā atgūšanas procedūrai ir jānoslēdzas ar faktisku visu nepamatoti saņemto summu atmaksu (*sal. sk. Eiropas Savienības Tiesas 2005. gada 12. maija sprieduma lietā C-415/03 "Komisija pret Grieķiju" 44. punktu*).

No ilgstošas un konsekventas Eiropas Savienības Tiesas judikatūras izriet, ka nelikumīga vai nepamatota valsts atbalsta atgūšana nav sankcija, bet gan loģiskas sekas, kas izriet no nepamatotu priekšrocību atņemšanas komersantam (*sk. Eiropas Savienības Vispārējās tiesas 2018. gada 15. novembra sprieduma lietā T-207/10 "Deutsche Telekom AG" 35. punktu ar tajā norādīto judikatūru*). Šajā ziņā lēmums par jau saņemtā valsts atbalsta atgūšanu ir pielīdzināms lēmumam, kas liedz turpmāk saņemt jau piešķirtu valsts atbalstu. Proti, pienākums atmaksāt valsts atbalstu par attiecīgo periodu un obligātā iepirkuma tiesību atcelšana ir vērsta nevis uz komersanta sodīšanu, bet gan uz iepriekšējās tiesiskās un sabiedrības labklājības interesēm atbilstošās situācijas atjaunošanu, kas nepieļauj ne pagātnē bijušu, ne uz nākotni vērstu nepamatotu priekšrocību piešķiršanu komersantam, kurš neievēro ar valsts atbalstu saistītos noteikumus. Līdz ar to apstrīdētajās normās paredzētajām tiesiskajām sekām nav sodoša rakstura un tās nav salīdzināmas ar sankcijām. Tādēļ arī pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi nav iespējams sasniegt ar kādu citu sankciju, piemēram, līgumsodu.

17.2. Lai novērtētu, vai komersanta individuāla brīdināšana kā obligātā iepirkuma sistēmas uzraudzībā ietilpstoša procesuāla kārtība

varētu būt uzskatāma par tādu pamattiesības mazāk ierobežojošu līdzekli, kas ļauj sasniegt leģitīmo mērķi vienlīdz efektīvi, jāņem vērā elektroenerģijas gada pārskata un tā iesniegšanas termiņa nozīme šīs uzraudzības īstenošanā.

No LESD 108. panta trešās daļas izriet dalībvalsts atbildīgo iestāžu pienākums pēc savas iniciatīvas atgūt nelikumīgi un nepamatoti sniegtu valsts atbalstu (*sal. sk. Eiropas Savienības Tiesas 2019. gada 5. marta sprieduma lietā C-349/17 "Eesti Pagar AS" 92.–95. punktu*). Tātad Būvniecības valsts kontroles birojam kā atbildīgajai iestādei ir jāraugās, lai komersanti ievērotu visas ar obligātā iepirkuma sistēmu saistītās normatīvo aktu prasības. Lai birojs šo uzdevumu varētu veikt, ir nepieciešams atbilstošs tiesiskais regulējums, kas ļauj efektīvi uzraudzīt obligātā iepirkuma sistēmas darbību un iespējami ātri reaģēt uz konstatētiem atbalsta saņēmēju pieļautiem pārkāpumiem.

Kā jau tika norādīts iepriekš, elektroenerģijas gada pārskatā ir apkopota informācija, kas nepieciešama obligātā iepirkuma sistēmas uzraudzības īstenošanai. Satversmes tiesa vērš uzmanību uz to, ka Būvniecības valsts kontroles biroja pienākums uzraudzīt valsts atbalsta izmantošanu neaprobežojas ar elektroenerģijas gada pārskatā ietvertās informācijas saņemšanu. Būvniecības valsts kontroles birojam atbilstoši Noteikumu Nr. 560 47. punktam ir pienākums pārbaudīt elektrostacijas atbilstību normatīvo aktu prasībām un iesniegtās informācijas ticamību. Tādēļ arī citas Noteikumu Nr. 560 normas paredz birojam pilnvaras, uzraugot obligātā iepirkuma sistēmu, iegūt informāciju no citiem avotiem un veikt pārbaudes elektrostacijās (*sk. Noteikumu Nr. 560 37., 45. un 47. punktu un Būvniecības valsts kontroles biroja viedokli*). Tādējādi Noteikumos Nr. 560 ietvertais tiesiskais regulējums kopumā ir vērsts uz to, lai Būvniecības valsts kontroles birojs elektroenerģijas gada pārskatā sniegto informāciju pārbaudītu, bet gadījumā, ja tiek konstatētas neatbilstības, piemēram, nekorekti uzstādīta mērāparāta dēļ, būtu iespējams lemt par atbalsta atcelšanu.

Tādējādi elektroenerģijas gada pārskats pats par sevi ir nozīmīgs instruments, kas ļauj Būvniecības valsts kontroles birojam īstenot uzraudzību pār obligātā iepirkuma sistēmas darbību un novērst gadījumus, kad valsts atbalsts tiek saņemts nepamatoti. Ievērojot valsts atbalsta ietekmi uz konkurenci, jo sevišķi būtiski ir pēc iespējas ātrāk novērst situācijas, kad valsts atbalsts tiek saņemts nepamatoti. Tādēļ elektroenerģijas gada pārskata neiesniegšanu nevar uzskatīt par formālu pārkāpumu un pārskata iesniegšanas termiņa ievērošana ir svarīga efektīvai obligātā iepirkuma sistēmas uzraudzībai.

Pēc Satversmes tiesas ieskata, Pieteikuma iesniedzēja prasa paredzēt citu procesuālu kārtību jeb priekšrocību gadījumā, kad pieļauts obligātā

iepirkuma sistēmas uzraudzības noteikumu pārkāpums. Faktiski tā vēlas, lai tad, ja komersants vienalga kāda iemesla dēļ nav ievērojis elektroenerģijas pārskata iesniegšanas termiņu, neiestātos tiesību normās skaidri noteiktās sekas – tiesību piedalīties obligātajā iepirkumā atcelšana un valsts atbalsta atmaksāšanas pienākums –, bet komersantam tiktu atgādināts par nepieciešamību pildīt tiesību normās noteikto pienākumu un tas individuāli tiktu brīdināts par sekām, kuras jau skaidri izriet no tiesību normām.

Tiesiskais regulējums, kas paredzētu komersanta brīdināšanu, nemainītu tiesiskās sekas, kas komersantam tiktu piemērotas tad, ja elektroenerģijas gada pārskats vispār netiktu iesniegts vai ja ar tā palīdzību tiktu konstatēti citi pārkāpumi komersanta darbībā. Proti, abos šajos gadījumos arī pēc brīdinājuma nosūtīšanas komersantam tiktu atceltas obligātā iepirkuma tiesības un uzlikts pienākums atmaksāt valsts atbalstu par attiecīgo periodu. Tādējādi brīdinājums šajos gadījumos faktiski sniegtu komersantam priekšrocību – iespēju vēl kādu laiku piedalīties obligātajā iepirkumā – un tikai aizkavētu tiesiskās sekas, kas būtu attiecināmas uz komersantu, kurš neievēro Noteikumus Nr. 560 noteiktās prasības.

Ja komersants pēc brīdinājuma saņemšanas iesniegtu elektroenerģijas gada pārskatu un citi pārkāpumi tā darbībā netiktu konstatēti, brīdinājums sniegtu attiecīgajam komersantam priekšrocību. Proti, šādā gadījumā brīdinājums ļautu komersantam saņemt valsts atbalstu arī pēc obligātā iepirkuma sistēmas uzraudzības noteikumu pārkāpuma un dotu tam elektroenerģijas gada pārskata sagatavošanai un iesniegšanai ilgāku laiku nekā citiem komersantiem, kuri pārskatu iesnieguši noteiktajā termiņā.

Ievērojot nepieciešamību efektīvi uzraudzīt obligātā iepirkuma sistēmu un pēc iespējas ātrāk pārtraukt un atgūt nepamatoti sniegtu valsts atbalstu, komersanta brīdināšana nevar tikt uzskatīta par tādu līdzekli, ar kuru pamattiesību ierobežojuma legītīmo mērķi varētu sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē.

Tātad nav saudzējošāku līdzekļu, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma legītīmo mērķi varētu sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē.

18. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma atbilstību legitīmajam mērķim, jāpārlicinās arī par to, vai nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas tās pamattiesību ierobežojuma rezultātā, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 25. punktu*). Tādējādi Satversmes tiesai jānoskaidro līdzsvarojamās intereses un jānoteic, kurām no šīm interesēm būtu piešķirama prioritāte. Izskatāmajā lietā ir līdzsvarojamas,

no vienas puses, tāda komersanta intereses, kurš vēlas saņemt valsts atbalstu, un, no otras puses, ar apstrīdētajās normās noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi aptvertās sabiedrības labklājības intereses.

Visiem komersantiem, kuri saņem valsts atbalstu, tiem piešķirto tiesību īstenošanā ir jārikojas kā rūpīgiem un atbildīgiem saimniekiem un jāievēro visi tiesību normās noteiktie pienākumi. Pienākums rīkoties kā rūpīgam saimniekam ir jo īpaši nozīmīgs, ievērojot to, ka apstrīdēto normu spēkā esības laikā par valsts atbalstu maksāja citstarp elektroenerģijas galapatērētāji.

Turklāt pienākums iesniegt elektroenerģijas gada pārskatu pastāvēja gan laikā, kad Pieteikuma iesniedzējai tika piešķirtas tiesības pārdot hidroelektrostacijās saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros (*sk. Ministru kabineta 2009. gada 24. februāra noteikumu Nr. 198 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamās energoresursus, un cenu noteikšanas kārtību" 39. punktu*), gan laikā, kad Eiropas Komisija vērtēja Latvijas īstenotās valsts atbalsta shēmas saderību ar iekšējo tirgu (*sk. Noteikumu Nr. 262 60. punktu*). Tādējādi pienākums iesniegt elektroenerģijas gada pārskatu nav jauna, iepriekš nebijusi prasība, kurai komersantam būtu īpaši jāpielāgojas.

Arī kopējais laiks, kurā komersants var sagatavot un iesniegt elektroenerģijas gada pārskatu – trīs pirmie gada mēneši – ir pietiekami ilgs, lai šo pienākumu varētu izpildīt tiesību normās paredzētajā termiņā un nebūtu nepieciešams par to īpaši atgādināt. Citstarp publiskais tirgotājs izskatāmajā lietā norādījis, ka komersantiem jau janvāra pirmajā pusē ir pieejami pārskata sagatavošanai nepieciešamie dati par iepriekšējā gada decembri tīklā nodotās elektroenerģijas apjomu.

Ja komersants nepilda tiesību normās noteiktās prasības, tas nevar paļauties uz to, ka valsts joprojām tam sniegs atbalstu un neliks atmaksāt jau saņemto atbalstu par attiecīgo periodu. Turklāt ikvienā gadījumā, kad Būvniecības valsts kontroles birojs lemj par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu, tiek sniegts individuāls novērtējums Administratīvā procesa likumā noteiktajā kārtībā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2022. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-31-0103 42. punktu*). Arī Pieteikuma iesniedzējas gadījumā pirms apstrīdētajās normās ietvertu tiesisko seku – obligātā iepirkuma tiesību atcelšana un pienākums atmaksāt konkrētajā periodā saņemto valsts atbalstu – piemērošanas ir veikts individuāls novērtējums par iemesliem un apstākļiem, kuru dēļ elektroenerģijas gada pārskats tiesību normās noteiktajā termiņā netika iesniegts.

Tādējādi Ministru kabinets, nosakot apstrīdētajās normās ietvertu pamattiesību ierobežojumu, ir rūpējies par visas sabiedrības interesēm, lai valsts atbalstu saņemtu tikai tie komersanti, kuri izpilda prasības

saistībā ar obligātā iepirkuma sistēmu, un līdzsvarojis šīs intereses ar personas pamattiesību ierobežojumu. Līdz ar to labums, ko sabiedrība gūst no tā, ka komersantam, kurš nav tiesību normās noteiktajā termiņā iesniedzis elektroenerģijas gada pārskatu, tiek atceltas obligātā iepirkuma tiesības un uzlikts pienākums atmaksāt valsts atbalstu par attiecīgo periodu, ir lielāks nekā nelabvēlīgās sekas, kas komersantam rodas tā pamattiesību ierobežojuma rezultātā.

Tāad apstrīdētajā normā ietvertais personas pamattiesību ierobežojums ir samērīgs un apstrīdētā norma atbilst Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra noteikumu Nr. 560 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamās energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību" 41. punktu un 60.2. apakšpunktu, ciktāl tas attiecas uz šo noteikumu 41. punktu, (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 31. martam) par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja

I. Kucina

Satversmes tiesas tiesneses Anitas Rodiņas atsevišķās domas

Rīgā 2024. gada 24. oktobrī

lietā Nr. 2023-35-03

"Par Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra noteikumu Nr. 560 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamās energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību" 41. punkta un 60.2. apakšpunkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 31. martam) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem".

1. Satversmes tiesa 2024. gada 10. oktobrī pasludināja spriedumu lietā Nr. 2023-35-03 "Par Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra noteikumu Nr. 560 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamās energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību" 41. punkta un 60.2. apakšpunkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 31. martam) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem" (turpmāk – Spriedums), ar kuru atzina apstrīdētās normas par atbilstošām Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

Argumentējot savu viedokli, izmantošu Spriedumā lietotos saīsinājumus.

2. Piekrītu Sprieduma 13.–16. punktā secinātajam, ka apstrīdētās normas ierobežo Pieteikuma iesniedzējas pamattiesības, ka šīs normas ir izdotas, pamatojoties uz likumu, ka tām ir lēgītims mērķis un ka tās ir piemērotas šā lēgītīmā mērķa sasniegšanai. Piekrītu citstarp arī tam, ka Satversmes tiesa, ņemot vērā tās iepriekš izskatītajās ar obligāto iepirkumu saistītajās lietās jau veikto analīzi, pirmo reizi savā judikatūrā nav analizējusi to, vai apstrīdētās normas izdotas tāda papildu lēgītīmā mērķa labad, kuru Ministru kabinets ir tikai norādījis, bet ne pamatojis, proti, citu cilvēku tiesību aizsardzības labad.

Tomēr nepiekrītu Satversmes tiesas secinājumiem, ka nav saudzējošāku līdzekļu, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma lēgītīmo mērķi varētu sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē, un ka apstrīdētajās normās ietvertais personas pamattiesību ierobežojums ir samērīgs. Līdz ar to nepiekrītu tam, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

3. Satversmes tiesa ir atkāpusies no savas judikatūras valsts atbalsta jomā un šajā lietā pēc būtības nav ņēmusi vērā valsts atbalsta shēmas izveides mērķi. Proti, Satversmes tiesa citā lietā ir atzinusi, ka valstij ir plaša rīcības brīvība pārskatīt valsts atbalsta shēmu. Vienlaikus atbalsta nosacījumu izmaiņu veikšanā ir jāņem vērā tie mērķi, kuru dēļ valsts atbalsts vispār ir ieviests (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-31-0103 36.2. un 40.4. punktu*). Tātad, vērtējot tādu nosacījumu satversmību, kuri vērsti uz atbalsta atņemšanu, ir jāpārliciecinās par to, vai šie nosacījumi nesabotē atbalsta shēmas izveides mērķu sasniegšanu. Valsts atbalsts, kas paredzēts konkrētu nozaru attīstībai, ir nepieciešams pašai valstij un Eiropas Savienībai, lai attīstītu tās politikas mērķus. Šie apsvērumi ir jo sevišķi svarīgi klimata pārmaiņu kontekstā, un uz šo lietu attiecināmā Atjaunojamo energoresursu direktīva citstarp uzliek Latvijai saistošus pienākumus atjaunojamo energoresursu īpatsvara nodrošināšanā.

Viena no Eiropas Savienības galvenajām politiskajām prioritātēm ir Eiropas zaļais kurss, kura mērķis ir sasniegt klimatneitralitāti līdz 2050. gadam. Eiropas Komisija ir atzinusi, ka, lai šo mērķi sasniegtu, nepieciešams veicināt arī atjaunojamo energoresursu izmantošanu (*sk. Eiropas Komisijas paziņojumu – Eiropas zaļais kurss (COM/2019/640) – un Eiropas Komisijas paziņojuma – Pamatnostādnes par valsts atbalstu klimata, vides aizsardzības un enerģētikas pasākumiem (2022) (2022/C 80/01) – 1. punktu*). Valsts atbalsta shēmas ir viens no veidiem, kādos tiek veicināta atjaunojamo energoresursu izmantošana (*sk.: Rusche T. M. EU Renewable Electricity Law and Policy. From National Targets to a Common Market. Cambridge University Press, 2015, pp. 3-4*). Arī Komisijas lēmumā norādīts, ka Latvijā ieviestās atbalsta shēmas mērķis ir veicināt atjaunojamo energoresursu izmantošanu un augstas efektivitātes koģenerācijas izvēršanu (*sk. Komisijas lēmuma 4. punktu*).

Tādējādi, apsverot iespējamās alternatīvos leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekļus, kā arī vērtējot pamattiesību ierobežojuma atbilstību leģitīmajam mērķim, Spriedumā bija jāņem vērā tie mērķi, kuru dēļ piešķirtas tiesības obligātā iepirkuma ietvaros pārdot elektroenerģiju, kas ražota no atjaunojamiem energoresursiem.

Lai izvērtētu, vai komersanta brīdināšana par iespējamu obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un valsts atbalsta atmaksu ir atzīstama par leģitīmā mērķa sasniegšanai vienlīdz efektīvu, bet personas pamattiesības saudzējošāku līdzekli, Satversmes tiesai bija jānoskaidro, vai elektroenerģijas gada pārskata iesniegšanai līdz 1. martam ir izšķiroša nozīme uzraudzības pār elektroenerģijas ražotāja atbilstību obligātā iepirkuma prasībām īstenošanā. Secīgi Satversmes tiesai bija jāpārbauda, vai apstrīdēto normu spēkā esības laikā bija kādi īpaši apstākļi, kuri liedza

ieviest iepriekš spēkā bijušo un šobrīd spēkā esošo tiesisko regulējumu, kas paredz komersanta brīdināšanu, kā arī, vai komersantu brīdināšana neprasa nesamērīgi lielus resursus no valsts un sabiedrības.

Jāpiebilst, ka Spriedumā pamatoti nav sniegta atbilde uz Ministru kabineta atbildes rakstā norādīto viedokli, ka šobrīd spēkā esošais tiesiskais regulējums, kas paredz komersanta brīdināšanu par iespējamu obligātā iepirkuma tiesību atņemšanu, esot saistīts ar Elektroenerģijas tirgus likumā definētā vienotā tehnoloģiskā cikla ieviešanu un nepieciešamību komersantiem ieviest jaunu ziņošanas sistēmu. Minētais pamatojams ar to, ka, lai vērtētu, vai spēkā esošs un pamattiesības mazāk ierobežojošs tiesiskais regulējums ir uzskatāms par alternatīvu iepriekš pastāvējuša pamattiesību ierobežojuma legītimā mērķa sasniegšanai, nav būtiski tas, kādu iemeslu dēļ tika mainīts tiesiskais regulējums, kas šobrīd ir personai labvēlīgāks. Būtiski ir tas, vai pastāvēja tādi alternatīvi līdzekļi, ar kuriem pamattiesības varēja ierobežot saudzējošākā veidā, proti, tas, vai apstrīdēto normu spēkā esības laikā varēja ieviest tādu tiesisko regulējumu, kas paredzētu komersantu brīdināšanu.

4. Vērtējot iespējamās pamattiesību ierobežojuma alternatīvas, Sprieduma 17.2. punktā norādīts, ka "no LESD 108. panta trešās daļas izriet dalībvalsts atbildīgo iestāžu pienākums pēc savas iniciatīvas atgūt nelikumīgi un nepamatoti sniegtu valsts atbalstu (*sal. sk. Eiropas Savienības Tiesas 2019. gada 5. marta sprieduma lietā C-349/17 "Eesti Pagar AS"* 92.–95. punktu). Tātad Būvniecības valsts kontroles birojam kā atbildīgajai iestādei ir jāraugās, lai komersanti ievērotu visas ar obligātā iepirkuma sistēmu saistītās normatīvo aktu prasības. Lai birojs šo uzdevumu varētu veikt, ir nepieciešams atbilstošs tiesiskais regulējums, kas ļauj efektīvi uzraudzīt obligātā iepirkuma sistēmas darbību un iespējami ātri reaģēt uz konstatētiem atbalsta saņēmēju pieļautiem pārkāpumiem."

Tomēr Spriedumā nav pareizi novērtētas Būvniecības valsts kontroles biroja plašās pilnvaras obligātā iepirkuma sistēmas uzraudzībā, kas nebūt neaprobežojas tikai ar elektroenerģijas gada pārskata saņemšanu.

Lai pārliecinātos par elektroenerģijas ražotāja atbilstību obligātā iepirkuma prasībām, Būvniecības valsts kontroles birojs ir tiesīgs pieprasīt no komersanta nepieciešamo informāciju un piekļuvi elektrostacijai un tajā esošajiem mēraparātiem. Turklāt birojs pārbaudes elektrostacijās var veikt kā plānoti, tā arī neplānoti (*sk. Noteikumu Nr. 560 47. punktu*). Papildus tam birojs informāciju saņem arī no citiem avotiem, piemēram, no publiskā tirgotāja – informāciju par obligātā iepirkuma ietvaros pārdotās elektroenerģijas daudzumu un sniegtā atbalsta apjomu, pieslēguma jaudu, biogāzes elektrostaciju izmantotajām biogāzes izejvielām, kā arī iespējamiem pārkāpumiem, kas kļuvuši zināmi

publiskajam tirgotājam (sk. Noteikumu Nr. 560 37. un 45. punktu un Būvniecības valsts kontroles biroja viedokli). Pamatlīdzekļu nolietojumu elektrostacijām aprēķina saskaņā ar normatīvajiem aktiem par grāmatvedības prasībām (sk. Noteikumu Nr. 560 11. punktu), tādēļ šo informāciju var iegūt arī no gada pārskata, ko komersants iesniedz Valsts ieņēmumu dienestam un kas citstarp ietver informāciju par pamatlīdzekļu nolietojumu (sk. Ministru kabineta 2015. gada 22. decembra noteikumu Nr. 775 "Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likuma piemērošanas noteikumi" 5.4. apakšnodaļu). Informācija par kopējo saražotās elektroenerģijas apjomu, siltumenerģijas un kurināmā uzskaites dati ražotājam ir jāuzglabā elektrostacijā uz vietas (sk. Noteikumu Nr. 560 21.5. apakšpunktu). Ja birojs, apskatot elektrostaciju, konstatē, ka, piemēram, tajā nav korekti uzstādīti vai verificēti mēraparāti, tas pats par sevi ir pamats obligātā iepirkuma tiesību atcelšanai pēc attiecīga brīdinājuma nosūtīšanas ražotājam (sk. Noteikumu Nr. 560 49.2. apakšpunktu). Tāpat pamatlīdzekļu nolietojums ir patstāvīgs pamats obligātā iepirkuma tiesību atņemšanai (sk. Noteikumu Nr. 560 11.1. apakšpunktu).

Tādējādi elektroenerģijas gada pārskats nav vienīgais avots, no kura Būvniecības valsts kontroles birojs uzraudzības ietvaros iegūst nepieciešamo informāciju par elektrostacijas darbību. Ja biroja pienākums uzraudzīt obligātā iepirkuma sistēmu aprobežotos tikai ar elektroenerģijas gada pārskata saņemšanu, nāktos secināt, ka prasība iesniegt šo pārskatu ir formāla vai ka birojs bez pārskata saņemšanas nav tiesīgs veikt obligātā iepirkuma sistēmas uzraudzību. Kā tas redzams no minētajām Noteikumu Nr. 560 normām, elektroenerģijas gada pārskats gan nenoliedzami sekmē obligātā iepirkuma sistēmas uzraudzības īstenošanu, tomēr tā saņemšana pati par sevi nav priekšnosacījums tam, lai birojs varētu pieņemt nepieciešamos lēmumus gadījumos, kad ražotājs pieļāvis tiesību normu pārkāpumus. Arī no Spriedumā norādītās Eiropas Savienības Tiesas judikatūras lietā C-349/17 "*Eesti Pagar AS*" var secināt, ka pienākums pieņemt atbilstošus lēmumus birojam ir arī tad, kad tas pats – nevis tikai no saņemtā elektroenerģijas gada pārskata – konstatē, ka valsts atbalsts ir jāatgūst.

5. Sprieduma 17.2. punktā arī norādīts, ka, "ievērojot valsts atbalsta ietekmi uz konkurenci, jo sevišķi būtiski ir pēc iespējas ātrāk novērst situācijas, kad valsts atbalsts tiek saņemts nepamatoti. Tādēļ elektroenerģijas gada pārskata neiesniegšanu nevar uzskatīt par formālu pārkāpumu un pārskata iesniegšanas termiņa ievērošana ir svarīga efektīvai obligātā iepirkuma sistēmas uzraudzībai."

Tomēr Spriedumā nav vērtēts tas, vai elektroenerģijas gada pārskata neiesniegšanai tieši noteiktajā termiņā – 1. martā – pašai par sevi ir negatīva ietekme uz konkurenci.

Kā tas secināms no šo no atsevišķo domu 4. punktā analizētā Noteikumu Nr. 560 tiesiskā regulējuma, neatkarīgi no elektroenerģijas gada pārskata iesniegšanas brīža Būvniecības valsts kontroles birojs arī bez iepriekšēja brīdinājuma var ierasties elektrostacijā un pārbaudīt pārskatā ietveramo informāciju, kā arī, konstatējot pārkāpumus elektrostacijas darbā, lemt par obligātā iepirkuma tiesību atņemšanu un saņemtā valsts atbalsta atmaksu par konkrēto periodu, ja šādas tiesiskās sekas par attiecīgo pārkāpumu ir paredzētas tiesiskajā regulējumā. Noteikumi Nr. 560 ļauj birojam pilnvērtīgi veikt obligātā iepirkuma sistēmas uzraudzību, konstatēt iespējamus pārkāpumus un lemt par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un valsts atbalsta atmaksu jebkurā laikā neatkarīgi no gada pārskata iesniegšanas brīža.

Sprīdumā nav analizēti un nav konstatējami tādi īpaši apstākļi, kas specifiski apstrīdēto normu spēkā esības laikā būtu prasījuši, lai tādā gadījumā, ja komersants nokavējis elektroenerģijas gada pārskata iesniegšanas termiņu, tam bez brīdinājuma tiktu atņemtas obligātā iepirkuma tiesības un uzlikts valsts atbalsta atmaksas pienākums. Arī šobrīd spēkā esošā Noteikumu Nr. 560 41. punkta redakcija, kas paredz brīdinājuma nosūtīšanu, neliedz Būvniecības valsts kontroles birojam pilnvērtīgi uzraudzīt komersantus obligātā iepirkuma sistēmas ietvaros.

Tādējādi konkrētam elektroenerģijas gada pārskata iesniegšanas brīdim – 1. martam – pašam par sevi apstrīdēto normu spēkā esības laikā nebija izšķirošas nozīmes uzraudzības pār elektroenerģijas ražotāja atbilstību obligātā iepirkuma prasībām īstenošanā.

6. Sprīduma 17.2. punktā norādīts: "Pēc Satversmes tiesas ieskata, Pieteikuma iesniedzēja prasa paredzēt citu procesuālu kārtību jeb priekšrocību gadījumā, kad pieļauts obligātā iepirkuma sistēmas uzraudzības noteikumu pārkāpums." Attiecībā uz Pieteikuma iesniedzējas situāciju minētajā Sprīduma punktā norādīts, ka "brīdinājums ļautu komersantam saņemt valsts atbalstu arī pēc obligātā iepirkuma sistēmas uzraudzības noteikumu pārkāpuma un dotu tam elektroenerģijas gada pārskata sagatavošanai un iesniegšanai ilgāku laiku nekā citiem komersantiem, kuri pārskatu iesnieguši noteiktajā termiņā".

Nevaru nepiekrīst tam, ka saudzējošāks pamattiesību ierobežošanas līdzeklis vispārīgi var tikt uzskatīts arī par priekšrocību. Tieši tādēļ, pēc mana ieskata, brīdinājuma nosūtīšanu komersantam var uzskatīt par personas pamattiesības saudzējošāku līdzekli, jo sevišķi ievērojot to, ka Satversmes tiesa jau ir atzinusi: pamattiesības var ierobežot saudzējošāk, ja noteikta tiesiska pienākuma izpilde tiek atlikta vai sadalīta termiņos (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 17. februāra sprieduma lietā Nr. 2022-05-01 14.2. punktu*) vai ja personas tiesībām iegūt informāciju tiek noteikta

atšķirīga procesuālā kārtība (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-18-01 21. punktu*), vai ja personu tiesības izveidot reliģisku savienību tiek īstenotas īsākā termiņā (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 26. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2017-18-01 21.3.2. punktu*), vai ja personai adresēta lēmuma pieņemšanai tiek noteikta atšķirīga procedūra, kas paredz individuāla vērtējuma sniegšanu katrā konkrētā gadījumā (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr. 2021-05-01 21. punktu*).

Tāpat jāņem vērā, ka lietas materiālos ir tolaik par nozari atbildīgās ministrijas – Ekonomikas ministrijas – 2022. gada 28. aprīļa vēstule, kura nosūtīta Administratīvajai apgabaltiesai un kurā ministrija skaidro, kādēļ atjaunota kārtība, atbilstoši kurai komersants par elektroenerģijas gada pārskata neiesniegšanu visupirms saņem brīdinājumu. Vēstulē norādīts, ka Ekonomikas ministrija grozījumu izstrādes gaitā ir vērtējusi visu obligātā iepirkuma sistēmas uzraudzības mehānismu kopumā, ņemot vērā dažādas smaguma pakāpes pārkāpumiem piemērojamās atbildības savstarpējo saskaņotību. Ministrija esot secinājusi, ka saistībā ar gada pārskata neiesniegšanu noteiktajā termiņā uzraudzības mērķus ir iespējams sasniegt, par šā veida pārkāpumu komersantam izsakot brīdinājumu, bet lēmumu par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu pieņemot tad, ja komersants gada pārskatu neiesniedz divu mēnešu laikā pēc brīdinājuma saņemšanas (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 56.–58. lp.*). Tādējādi arī attiecīgajā laika periodā atbildīgā ministrija brīdinājuma atjaunošanu ir saistījusi ar to, ka iepriekš pastāvējusi kārtība bija nesamērīga salīdzinājumā ar sekām, kādas izriet no citiem Noteikumos Nr. 560 paredzētajiem pārkāpumiem, kā arī ar to, ka obligātā iepirkuma uzraudzību var veikt vienlīdz efektīvi arī tad, ja pārskats tiek iesniegts pēc brīdinājuma saņemšanas.

Īpaši jāņem vērā tas, ka Noteikumi Nr. 560 virknē gadījumu paredz un arī apstrīdēto normu spēkā esības laikā paredzēja, ka brīdinājums par iespējamo obligātā iepirkuma tiesību atņemšanu ražotājiem nosūtāms, piemēram, tad, ja elektrostacijā uzstādītā elektriskā jauda, kas pieslēgta sistēmas operatora tīklam, neatbilst līgumā ar publisko tirgotāju norādītajai jaudai, ja elektrostacijā uzstādītās mēraparātu vai mērļīdzekļu sistēmas kalibrācijas vai verifikācijas termiņi ir nokavēti līdz 10 dienām, ja elektrostacijas darbība neatbilst normatīvajiem aktiem, kas nosaka prasības elektrostaciju darbībai vides aizsardzības vai darba drošības jomā (*sk. Noteikumu Nr. 560 43., 49. un 51. punktu redakcijā, kas bija spēkā līdz 2020. gada 31. decembrim*). Tas nozīmē, ka apstrīdēto normu spēkā esības laikā brīdinājuma nosūtīšanas sistēma obligātā iepirkuma tiesību izmantošanas uzraudzības īstenošanai jau bija izveidota un tika īstenota dažādu tādu pārkāpumu gadījumos, kuri citstarp var būt saistīti ar valsts

atbalsta ļaunprātīgu izmantošanu un reālu nepamatotu izmaksu radišanu elektroenerģijas galapatērētājiem.

Noteikumu Nr. 560 41. punkts šobrīd spēkā esošajā redakcijā paredz brīdinājuma nosūtīšanu komersantam. Ministru kabineta 2022. gada 8. marta noteikumu Nr. 177 "Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra noteikumos Nr. 560 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamās energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību"" (turpmāk – Noteikumu grozījumi) anotācijā norādīti vairāki problēmjautājumi, kas ar Noteikumu grozījumiem ir risināti, tostarp vienotā tehnoloģiskā cikla princips; elektrostaciju pārkompensācijas novēršana; valsts atbalsta vai tā izmaksas apturēšana; nepamatoti vai nelikumīgi saņemta valsts atbalsta atgūšana (*sk.: <https://tapportals.mk.gov.lv>*). Saistībā ar valsts atbalsta vai tā izmaksas apturēšanu anotācijā norādīts uz atšķirīgām tiesiskajām sekām, kas paredzētas par dažādiem komersantu pieļautajiem pārkāpumiem.

Ņemot vērā minēto, saprotams, ka ar Noteikumu grozījumiem atjaunotā kārtība, kas paredz brīdinājuma izteikšanu komersantam tad, ja tas nokavējis elektroenerģijas gada pārskata iesniegšanas termiņu, ir saistīta ar normu izdevēja veiktiem samērīguma apsvērumiem. Proti, tika secināts, ka obligātā iepirkuma uzraudzību vienlīdz efektīvi var veikt arī tad, ja komersants, kas nav noteiktajā termiņā iesniedzis elektroenerģijas gada pārskatu, tiek brīdināts par iespējamo obligātā iepirkuma tiesību atņemšanu un valsts atbalsta atmaksu.

Ievērojot to, ka valstī jau pastāvēja un pastāv brīdinājumu nosūtīšanas sistēma obligātā iepirkuma tiesību izmantošanas uzraudzības īstenošanai, nevar atzīt, ka brīdinājuma nosūtīšana komersantam, kas nav iesniedzis elektroenerģijas gada pārskatu Noteikumos Nr. 560 paredzētajā termiņā, prasītu no valsts un sabiedrības nesamērīgi lielu ieguldījumu, jo sevišķi ņemot vērā to, ka brīdināšanas sistēma tika attiecināta arī uz citiem, ar obligātā iepirkuma sistēmu pēc būtības nesavienojamiem pārkāpumiem.

7. Piekrītu Spriedumā norādītajam, ka visiem komersantiem, kuri saņem valsts atbalstu, īstenojot tiem piešķirtās tiesības, ir jārīkojas kā rūpīgiem un atbildīgiem saimniekiem un jāievēro visi tiesību normās noteiktie pienākumi. Tomēr ir būtiski ņemt vērā, ka komersanta pieļauts pārkāpums obligātā iepirkuma sistēmas ietvaros var izpausties dažādi – tas var tikt pieļauts ne tikai apzināti negodprātīgas rīcības rezultātā, bet arī neuzmanības dēļ. Tāpat pārkāpumi mēdz būt atšķirīgi atkarībā no to ietekmes uz izmaksājamā valsts atbalsta aprēķinu. Brīdinājums ļautu komersantam labot pieļauto kļūdu un iesniegt elektroenerģijas gada pārskatu, bet brīdinājuma izteikšana nekavētu Būvniecības valsts kontroles biroju veikt nepieciešamās pārbaudes elektrostacijās un

pieņemt šo pārbaužu rezultātiem atbilstošus lēmumus. Turklāt tādā gadījumā, ja komersants elektroenerģijas gada pārskatu neiesniegtu arī pēc brīdinājuma saņemšanas, attiecībā uz to iestātos tādas pašas tiesiskās sekas, kādas paredzētas apstrīdētajās normās, – komersants zaudētu obligātā iepirkuma tiesības, un tam būtu pienākums atmaksāt saņemto valsts atbalstu par attiecīgo periodu.

Ņemot vērā visu minēto, uzskatu, ka brīdinājums par iespējamu obligātā iepirkuma tiesību zaudēšanu un valsts atbalsta atmaksu gadījumā, ja komersants nav iesniedzis elektroenerģijas gada pārskatu noteiktajā termiņā, ir alternatīvs līdzeklis, kas ļautu sasniegt pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi vienlīdz efektīvi, bet mazāk ierobežotu komersanta tiesības uz īpašumu.

Līdz ar to apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

8. Nepiekrītu tam, ka Spriedumā ārpus samērojamo interešu svaru kausiem ir palikušas sabiedrības intereses klimata jomā, kurām kalpo arī atjaunojamo energoresursu izmantošanas veicināšanai izveidotā obligātā iepirkuma sistēma.

Samērojot sabiedrības un komersanta intereses, Sprieduma 18. punktā norādīts, ka "pienākums iesniegt elektroenerģijas gada pārskatu pastāvēja gan laikā, kad Pieteikuma iesniedzējai tika piešķirtas tiesības pārdot hidroelektrostacijās saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros, gan laikā, kad Eiropas Komisija vērtēja Latvijas īstenotās valsts atbalsta shēmas saderību ar iekšējo tirgu. Tādējādi pienākums iesniegt elektroenerģijas gada pārskatu nav jauna, iepriekš nebijusi prasība, kurai komersantam būtu īpaši jāpielāgojas."

Tomēr tajā laikā tiesību normas paredzēja ne vien komersanta pienākumu iesniegt elektroenerģijas gada pārskatu, bet arī komersanta brīdināšanu pirms iespējamās obligātā iepirkuma tiesību atcelšanas un valsts atbalsta atmaksas pienākuma uzlikšanas. Tāpat Spriedumā nav vērtēts tas, ko norādījusi lietā pieaicinātā persona, kas izdevusi Ministru kabineta pilnvarojošās normas, – Saeima –, proti, tā norādījusi, ka apstrīdētās normas esot izdotas, nepareizi izprotot likumdevēja doto pilnvarojumu, un ka tās nesaskanot ar iepriekš pastāvējušo kārtību, kas bijusi atbilstoša labas pārvaldības principam. Valstij ir jāprasa, lai komersants rīkotos kā rūpīgs saimnieks, taču valsts nedrīkst aizmirst, ka arī tai pašai ir jāievēro labas pārvaldības princips, sadarbojoties ar personu, jo šī sadarbība izskatītās lietas kontekstā ilgtermiņā ir svarīga arī klimata mērķu sasniegšanai.

Satversmes tiesas tiesneses Jautrītes Briedes atsevišķās domas

Rīgā 2024. gada 24. oktobrī

lietā Nr. 2023-35-03

"Par Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra noteikumu Nr. 560 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību" 41. punkta un 60.2. apakšpunkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 31. martam) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem".

1. Satversmes tiesa 2024. gada 10. oktobrī pieņēma spriedumu lietā Nr. 2023-35-03 "Par Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra noteikumu Nr. 560 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību" 41. punkta un 60.2. apakšpunkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 31. martam) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem" (turpmāk – Spriedums), ar kuru nosprieda atzīt Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra noteikumu Nr. 560 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību" 41. punktu un 60.2. apakšpunktu, ciktāl tas attiecas uz šo noteikumu 41. punktu, (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 31. martam) (turpmāk – apstrīdētās normas) par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

2. Piekrītu Spriedumā ietvertajiem apsvērumiem par nepieciešamību uzraudzīt obligātā iepirkuma sistēmu un atgūt nepamatoti sniegto valsts atbalstu. Piekrītu arī spriedumā norādītajam, ka brīdinājums ļautu komersantam saņemt valsts atbalstu arī pēc obligātā iepirkuma sistēmas uzraudzības noteikumu pārkāpuma un dotu tam ilgāku laiku elektroenerģijas gada pārskata sagatavošanai un iesniegšanai nekā tiem komersantiem, kuri pārskatu iesnieguši noteiktajā termiņā.

3. Tomēr es nepiekrītu, ka brīdinājums, kas komersantam nosūtāms elektroenerģijas gada pārskata iesniegšanas termiņa nokavējuma gadījumā, ir uzskatāms par mazāk ierobežojošu līdzekli, kā to pieteikumā bija norādījis pieteikuma iesniedzējs un kā to spriedumā analizējusi Satversmes tiesa.

Līdzeklis, ar kuru tiek sasniegts legitīmais mērķis, ir obligātā iepirkuma tiesību atņemšana un valsts atbalsta atmaksāšana. Brīdināšana

tikai nodrošina labvēlīgāku administratīvo procesu, iespējami novērš par pārkāpumu piemērojamo līdzekli, ja persona nepieciešamās ziņas nav sniegusi aizmāršības dēļ.

4. Tomēr uzskatu, ka Satversmes tiesai attiecībā uz administratīvo procesu būtu jāpārbauda tikai, vai procesuālā kārtība atbilst vispārējiem administratīvā procesa principiem. Piemēram, vai termiņš informācijas iesniegšanai nav noteikts pārāk īss, vai nav jāiesniedz informācija, kuras iegūšana vai sagatavošana prasa nesamērīgus resursus u. tml.

Ja tiesību norma skaidri nosaka noteiktā termiņā veicamus administratīvā akta adresāta pienākumus un sekas par šo pienākumu neizpildi, likumdevējs var paredzēt pirms administratīvā akta izdošanas adresāta brīdināšanu par šīm sekām, taču brīdināšana nav uzskatāma par vispārēju administratīvā procesa principu, kurš vienmēr būtu jāievēro, nosakot uzraudzības procesuālo kārtību. Šāds princips nav iekļauts Administratīvā procesa likumā, tādu arī nav atvasinājusi Eiropas Savienības Tiesa (sk., piemēram, *General Principles of EU administrative procedural law*. Pieejams: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/519224/IPOL_IDA%282015%29519224_EN.pdf). Vēl jo vairāk, Eiropas Savienības Tiesa vairākās ar valsts atbalsta atgūšanu saistītās lietās ir atzinusi, ka par atbalsta piešķiršanas prasību izpildi ir atbildīgs vienīgi atbalsta pieteicējs un iestādei nav pienākuma atgādināt par pienākumu iesniegt attiecīgos dokumentus (sk. *Eiropas Savienības Tiesas 2016. gada 26. maija sprieduma lietā C-273/15 "Ezernieki" 39. punktu*).

Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir norādījusi, ka kopumā procesam ir jābūt tādām, kas garantē taisnīgu un objektīvu lēmumu un novērš iestādes pilnvaru ļaunprātīgu izmantošanu (sal. sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2002. gada 9. jūlija sprieduma lietā "Podkolzina v. Latvia", pieteikums Nr. 46726/99, 35. punktu*). Lai arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa šo atziņu paudusi lietā par kandidāta izslēgšanu no vēlēšanu saraksta, uzskatu, ka tajā ietvertie principi salīdzinoši ir attiecināmi arī uz administratīvā procesa regulējumu, kāds vērtēts izskatāmajā lietā.

Tādējādi, ja Satversmes tiesa nekonstatē, ka likumdevēja noteiktā procesuālā kārtība pārkāpj vispārējos administratīvā procesa principus, tad tai nebūtu jāvērtē jebkurš piedāvātais labvēlīgāks procesuālais noteikums, ja tas neietekmē par pārkāpumu piemērojamo līdzekli. Citādi arī gadījumā, ja apstrīdētās normas paredzētu brīdinājuma nosūtīšanu par elektroenerģijas gada pārskata iesniegšanas termiņa nokavējumu, tiesai hipotētiski varētu nākties vērtēt, vai, piemēram, atkārtots brīdinājums nav vēl mazāk ierobežojošs līdzeklis u. t. t.

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2025. gada 24. februārī

lietā Nr. 2023-40-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Irēna Kucina, tiesneši Anita Rodiņa, Jānis Neimanis, Jautrīte Briede, Veronika Krūmiņa, Mārtiņš Mits un Juris Juriss,

pēc ārvalsts komersanta "KASPIANLAB LP" un AS "ASG Resolution Capital" konstitucionālajām sūdzībām,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2025. gada 28. janvāra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Kriminālprocesa likuma 629. panta ceturtās daļas vārdu "rajona (pilsētas) tiesai" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2005. gada 21. aprīlī pieņēma Kriminālprocesa likumu, un tas stājās spēkā 2005. gada 1. oktobrī.

Kriminālprocesa likuma 629. panta ceturtā daļa noteica, ka tiesas sēdē tiesas procesā iesaistītajām personām ir vienādas tiesības pieteikt noraidījumus vai lūgumus, iesniegt pierādījumus, piedalīties pierādījumu pārbaudē, iesniegt tiesai rakstveida paskaidrojumus, kā arī piedalīties citu jautājumu izskatīšanā, kuri radušies tiesas procesa gaitā.

Ar 2022. gada 6. oktobra likuma "Grozījumi Kriminālprocesa likumā" 79. punktu Kriminālprocesa likuma 629. panta ceturtā daļa pēc vārdiem "ieteikt noraidījumus vai lūgumus, iesniegt" tika papildināta ar vārdiem "rajona (pilsētas) tiesai" (turpmāk – apstrīdētā norma). Likums stājās spēkā 2022. gada 3. novembrī.

2. Satversmes tiesā tika ierosinātas divas lietas par apstrīdētās normas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam. Tās saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 22. panta sesto daļu tika apvienotas vienā lietā Nr. 2023-40-01 "Par Kriminālprocesa likuma 629. panta ceturtās daļas vārdu "rajona (pilsētas) tiesai" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam".

3. Pieteikumu iesniedzēji – ārvalsts komersants "KASPIANLAB LP" un AS "ASG Resolution Capital" (turpmāk – Pieteikumu iesniedzēji) – uzskata, ka Kriminālprocesa likuma 629. panta ceturtās daļas vārdi "rajona (pilsētas) tiesai" neatbilst Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertajām tiesībām uz taisnīgu tiesu. Pieteikuma iesniedzējs "KASPIANLAB LP" papildus norāda, ka apstrīdētā norma, ciktāl tā attiecas uz procesiem par noziedzīgi iegūtu mantu, kuros apelācijas instances tiesvedība šīs normas spēkā stāšanās dienā jau bija uzsākta, nav atbilstoša no Satversmes 1. panta izrietošajam tiesiskās palāvēības aizsardzības principam.

Procesā par noziedzīgi iegūtu mantu apgabaltiesa uz apstrīdētās normas pamata atteicās no Pieteikumu iesniedzējiem pieņemt pierādījumus, kurus tie vēlējās iesniegt.

Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 92. pantam, jo tā nesamērīgi ierobežo Pieteikumu iesniedzēju tiesības uz taisnīgu tiesu, neļaujot procesa par noziedzīgi iegūtu mantu gaitā, kamēr lieta vēl tiek skatīta tiesā pēc būtības, iesniegt pierādījumus, kas varētu būtiski ietekmēt kriminālprocesa iznākumu. Pieteikuma iesniedzēja AS "ASG Resolution Capital" papildus norāda, ka Satversmes 92. panta pirmais teikums ietver pušu līdzvērtīgu iespēju principu un sacīkstes principu. Pieteikuma iesniedzējam kā aizskartajam mantas īpašniekam ir jāpierāda mantas izcelsmes likumība, savukārt procesa virzītājam ir pienākums pierādīt, ka mantas izcelsme, "visticamāk", ir noziedzīga. Tādējādi lielāks pierādīšanas slogs ir uzlikts tieši Pieteikuma iesniedzējam. Savukārt apstrīdētā norma, aizliedzot iesniegt pierādījumus gan Pieteikuma iesniedzējam, gan procesa virzītājam, pārkāpj pušu līdzvērtīgu iespēju principu.

Pieteikuma iesniedzējs "KASPIANLAB LP" norāda, ka tam pirms apstrīdētās normas spēkā stāšanās bija tiesiska palāvēība uz to, ka pierādījumus varēs iesniegt arī apgabaltiesā. Taču likumdevējs, pieņemot apstrīdēto normu, nav paredzējis pārejas periodu attiecībā uz tādām tiesvedībām, kurās vēl pirms apstrīdētās normas spēkā stāšanās lieta nodota apgabaltiesai.

Saeima, pieņemot apstrīdēto normu, ir pārkāpusi labas likumdošanas principu, jo nav izvērtējusi tās atbilstību nedz Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 6. panta 1. punktā garantētajām tiesībām uz taisnīgu tiesu, nedz arī Eiropas Savienības tiesībām, proti, Eiropas Savienības Pamattiesību hartai (turpmāk – Harta), Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 3. aprīļa direktīvai 2014/42/ES par nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju Eiropas Savienībā

(turpmāk – Direktīva 2014/42/ES) un Eiropas Savienības Padomes pamatlēmumam 2005/212/TI (2005. gada 24. februāris) par noziedzīgi iegūtu līdzekļu, nozieguma rīku un īpašuma konfiskāciju (turpmāk – Pamatlēmums 2005/212/TI). Likumdevējs nav apzinājis situācijas, kad jauni fakti vai pierādījumi ir kļuvuši zināmi jau pēc lietas izskatīšanas pirmās instances tiesā, piemēram, kad pēc pirmās instances tiesas lēmuma pieņemšanas ir pieņemts vai kļuvis zināms lēmums par ārvalstī uzsākta kriminālprocesa izbeigšanu, kas ietekmē procesa virzītāja pieņemumu par mantas noziedzīgo izcelsmi.

Ar apstrīdēto normu noteiktā pamattiesību ierobežojuma legītīmo mērķi var sasniegt ar pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, piemēram, no vienas puses, nosakot tādu regulējumu, ka visi pierādījumi procesā par noziedzīgi iegūtu mantu iesniedzami rajona (pilsētas) tiesā, bet, no otras puses, paredzot iespēju pierādījumus iesniegt apgabaltiesā, ja tam ir objektīvi iemesli un saprātīgs pamatojums.

4. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam.

Ar apstrīdēto normu noteiktā pamattiesību ierobežojuma legītīmais mērķis ir sabiedrības drošības un citu cilvēku tiesību aizsardzība. Apstrīdētā norma ietver disciplinējošu mudinājumu aizskartajam mantas īpašniekam līdzdarboties un aktīvi realizēt savas procesuālās tiesības. Tādējādi apstrīdētā norma nodrošina procesuālās efektivitātes principa īstenošanu. Savukārt no Satversmes 92. panta izrietošās procesuālās garantijas aizskartajam mantas īpašniekam tiek nodrošinātas tādējādi, ka uz apstrīdētās normas pamata abās tiesu instancēs tiek vērtēti vieni un tie paši pierādījumi.

Ar apstrīdēto normu noteiktais pamattiesību ierobežojums ir atzīstams par samērīgu. No vienas puses, pierādījumu iesniegšanas ierobežojums ir attiecināts uz noteiktu kriminālprocesa stadiju – iztiesāšanu apgabaltiesā, taču, no otras puses, šis ierobežojums nodrošina to, ka jautājums par mantas izcelsmi tiek izskatīts pēc būtības divās tiesu instancēs. Turklāt personai ir tiesības iesniegt pierādījumus par mantas izcelsmi Kriminālprocesa likuma 356. panta piektajā daļā noteiktajā 45 dienu laikā un pat pēc minētā termiņa tik ilgi, kamēr ir spēkā mantai uzliktais arests.

Pieteikuma iesniedzēju piedāvāto alternatīvu – nodrošināt personas tiesības iesniegt apgabaltiesai pierādījumus, kuri objektīvu iemeslu dēļ nevarēja tikt iesniegti rajona (pilsētas) tiesā, – Saeima uzskata par izņēmuma gadījumu, kura risinājumu jau paredzējusi Kriminālprocesa likuma 631. panta ceturtdā daļa. Tādējādi Pieteikumu iesniedzēju tiesību

aizskārumu ir radījusi nevis pati apstrīdētā norma, bet gan, iespējams, kļūdaina šīs normas un ar to saistītā tiesiskā regulējuma piemērošanas prakse.

Apstrīdētā norma nepārkāpj Pieteikuma iesniedzēja "KASPIANLAB LP" tiesisko paļāvību. Likumdevējam ir tiesības piemērot grozījumus ar tūlītēju spēku. Likumprojekta izstrādes laikā netika konstatēta nepieciešamība pēc pārejas perioda, jo apstrīdētā norma ne tikai nepasliktina personas tiesisko stāvokli, bet pat nosaka labvēlīgāku regulējumu. Proti, apstrīdētā norma novērš tādu personas tiesisko stāvokli pasliktinošu situāciju, ka apgabaltiesā tiktu vērtēti pierādījumi un tā būtu vienīgā tiesu instance, kurā šie pierādījumi tiek vērtēti pēc būtības. Tad apgabaltiesa pieņemtu tikai uz šiem pierādījumiem balstītu un, iespējams, personai nelabvēlīgu nolēmumu, kurš saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 631. panta trešo daļu nav pārsūdzams.

5. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka par atbilstošu risinājumu saudzējošākas pārejas nodrošināšanai uz jauno regulējumu un personas pamattiesības, proti, tiesības uz taisnīgu tiesu, mazāk ierobežojošu līdzekli varētu atzīt Kriminālprocesa likuma 631. panta ceturtās daļas piemērošanu situācijās, kad lietā nozīmīgi pierādījumi objektīvi kļūst pieejami tikai tiesvedības laikā apgabaltiesā, ja to apliecinātu piemēri par šādu minētās normas piemērošanu praksē.

Par apstrīdētās normas projektu Tieslietu ministrijas pastāvīgajā Kriminālprocesa likuma darba grupā ir risinājušās pienācīgas diskusijas, tika noteikts šīs normas mērķis, kā arī izvērtēti iebildumi.

Privātpersona nevar paļauties uz to, ka katrā gadījumā tās tiesiskais stāvoklis paliks nemainīgs. Ir jāievēro likumdevēja pienākums nodrošināt saudzējošu pāreju uz jaunu tiesisko regulējumu, ja tas ierobežo personas pamattiesības, taču pārejas noteikumi ir tikai viens no mehānismiem un attiecīgo mehānismu izveide ir likumdevēja politiskās izšķiršanās jautājums.

Pieteikumu iesniedzēju piedāvātie pamattiesības mazāk ierobežojošie līdzekļi nesasniegtu leģitīmo mērķi tādā pašā kvalitātē, kādā to sasniedz apstrīdētā norma. Pierādījumu iesniegšana apgabaltiesā gadījumos, kad tie objektīvu iemeslu dēļ agrāk nav bijuši pieejami, būtu pretrunā ar apstrīdētās normas pieņemšanas mērķi. Proti, netiktu nodrošināta lietas izskatīšana pēc vieniem un tiem pašiem pierādījumiem un pēc būtības divās tiesu instancēs. Savukārt personas tiesības iesniegt pierādījumus apgabaltiesā, bet šādu tiesību neparedzēšana procesa virzītājam un prokuroram būtu pretrunā ar pušu līdzvērtīgu iespēju principu.

6. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam, jo procesa par noziedzīgi iegūtu mantu izdalīšana no pamatprocesa ir saistīta ar nepieciešamību nodrošināt personas tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā.

Likumdevējs Kriminālprocesa likuma 631. panta ceturtajā daļā ir paredzējis apgabaltiesas tiesības atcelt rajona (pilsētas) tiesas lēmumu un nodot materiālus jaunai izskatīšanai, ja ir konstatēts likuma pārkāpums, kuru tiesa pati nevar novērst. Taču apstrīdētās normas un Kriminālprocesa likuma 631. panta piemērošana praksē liecina par atšķirīgu izpratni. Tāpēc Tieslietu ministrijas Kriminālprocesa likuma darba grupas sēdē tika konceptuāli atbalstīta Kriminālprocesa likuma 631. panta grozīšana, to papildinot ar piekto daļu un tādējādi paredzot tiesu prakses vienādošanu apgabaltiesās.

Process par noziedzīgi iegūtu mantu ir sevišķs process ar īpašu kārtību, kurā paredzēti izņēmumi no vispārējās kārtības, tai skaitā attiecībā uz aizskartā mantas īpašnieka un citu kriminālprocesā iesaistīto personu tiesībām. Tādēļ process par noziedzīgi iegūtu mantu tiek izdalīts tieši pirmstiesas kriminālprocesa laikā, lai mudinātu aizskarto mantas īpašnieku sadarboties ar procesa virzītāju un jau pirmstiesas kriminālprocesa laikā iesniegt visus nepieciešamos pierādījumus.

7. Pieaicinātā persona – Ģenerālprokuratūra – uzskata, ka apstrīdētā norma neierobežo Pieteikumu iesniedzējiem Satversmes 1. pantā un 92. panta pirmajā teikumā garantētās tiesības. Ģenerālprokuratūras ieskatā, spēkā esošais normatīvais regulējums atbilst procesa par noziedzīgi iegūtu mantu būtībai un kriminālprocesa mērķim, kā arī ir samērīgs ar kriminālprocesā aizskartā mantas īpašnieka interesēm.

Procesā par noziedzīgi iegūtu mantu netiek ierobežotas personas tiesības uz taisnīgu tiesu. Šādas kategorijas lietas tiek skatītas pēc būtības divās tiesu instancēs, turklāt abām tiesu instancēm ir vienlīdzīgas tiesības izlemt jautājumu par mantas izcelsmi un turpmāko rīcību ar, iespējams, noziedzīgi iegūto mantu, ņemot vērā visus tiesiskos un faktiskos apstākļus. Apstrīdētā norma ierobežo gan par kriminālprocesa norisi atbildīgās amatpersonas, gan aizskartā mantas īpašnieka tiesības iesniegt pierādījumus apgabaltiesā. Līdz ar to tieši tādās situācijās, kad tikai daļa no pierādījumiem, piemēram, aizskartā mantas īpašnieka iesniegtie pierādījumi, tiktu vērtēti apgabaltiesā, būtu konstatējams tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpums.

Tiesiskās palāvības aizsardzības princips neizslēdz nepieciešamību grozīt iepriekš piešķirtas tiesības. Pieteikuma iesniedzējs "KASPIANLAB LP" varēja izmantot iespēju sekot līdzi normatīvo aktu izmaiņām un, aktīvi

līdzdarbojoties, iesniegt pierādījumus pirms grozījumu spēkā stāšanās. Proti, apgabaltiesa nozīmēja lietas izskatīšanu 2022. gada 26. oktobrī rakstveida procesā. Pieteikuma iesniedzējs 2022. gada 5. oktobrī iesniedza apgabaltiesai lūgumu par lietas izskatīšanu mutvārdu procesā, šo lūgumu pamatojot citstarp ar nepieciešamību iesniegt pierādījumus apgabaltiesā. Procesa veids tika mainīts, un tika noteikts, ka lieta tiks izskatīta mutvārdu procesā 2023. gada 27. februārī. Tātad Pieteikuma iesniedzēja rīcībā jau 2022. gada 5. oktobrī bija attiecīgie pierādījumi, bet tos pievienot lietas materiāliem tika lūgts tikai 2023. gada 27. februāra tiesas sēdē. Pieteikuma iesniedzējs būtu rīkojies aktīvi, ja būtu iesniedzis pierādījumus līdz 2022. gada 3. novembrim, grozījumu spēkā stāšanās dienai, vienlaikus ar Ekonomisko lietu tiesas lēmuma pārsūdzību 2022. gada 4. jūlijā vai kopš 2022. gada 9. augusta – brīža, kad apgabaltiesas lietvedībā tika saņemta lieta par, iespējams, noziedzīgi iegūtu mantu.

8. Pieaicinātā persona – Latvijas Zvērinātu advokātu padome – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam.

Latvijas kriminālprocesa tiesības neparedz tādu procesuālā taisnīguma kritēriju kā vienu un to pašu pierādījumu vērtēšanu dažāda līmeņa tiesās pēc būtības. Taisnīga un objektīva lietas izskatīšana netiek nodrošināta situācijās, kad uz procesā iesaistītajām personām attiecas ierobežojums, kas liedz tām pamatot rajona (pilsētas) tiesas nolēmuma nepareizību ar pierādījumiem.

Pēc Latvijas Zvērinātu advokātu padomes ieskata, Kriminālprocesa likuma 631. panta pirmajā daļā minētā sūdzība pēc savas procesuālās nozīmes un būtības līdzinās apelācijas sūdzībai Kriminālprocesa likuma 549. panta izpratnē. Piemēram, Kriminālprocesa likuma 551. panta pirmās daļas 4. punkts prasa norādīt pierādījumus, kuri apgabaltiesai ir jāpārbauda. Savukārt šā panta 5. punkts prasa norādīt, vai tiek pieteikti pierādījumi, kādi pierādījumi, par kādiem apstākļiem un kādēļ šie pierādījumi nebija iesniegti vai pārbaudīti rajona (pilsētas) tiesā. Tādēļ apelācijas sūdzības saturs pēc vispārējās kriminālprocesa kārtības būtu analogiski piemērojams apelācijas sūdzībai par noziedzīgi iegūtu mantu Kriminālprocesa 59. nodaļas izpratnē.

Apstrīdētās normas dēļ lietas dalībnieki, tostarp aizskartais mantas īpašnieks, pēc to procesuālo tiesību apjoma atrodas būtiski nevienlīdzīgā stāvoklī salīdzinājumā ar personām, kuras piedalās vispārējās kārtības kriminālprocesā. Tas attiecas uz tādiem aspektiem kā pieteikumu iesniegšana un piedalīšanās ar mantu un tās izcelsmi saistīto pierādījumu pārbaudē, turklāt procesa veids un attiecīgi personas tiesību apjoms ir

procesa virzītāja izvēle, kas nav atkarīga no aizskartā mantas īpašnieka gribas.

Apstrīdētā norma citstarp paredz procesā iesaistītās personas tiesības iesniegt pat tādus rakstveida paskaidrojumus, kas var ietvert pilnīgi jaunus argumentus. Savukārt lūgumu pieteikšanas tiesību mērķis ir tādu jaunu ziņu iegūšana, kurām ir nozīme lietā, taču apstrīdētā norma pēc būtības neparedz lūgumu pieteikšanu attiecībā uz pierādījumiem. Turklāt nav pamatots tas, kādēļ persona nav tiesīga jaunu argumentu pamatošanas nolūkā lūgt, lai tiesa ļauj tai pievienot lietas materiāliem pierādījumus. Tādējādi pierādījumu iesniegšanas lieguma dēļ paskaidrojumu un lūgumu iesniegšanas tiesības ir kļuvušas neefektīvas un deklaratīvas.

Pieņemums par mantas noziedzīgo izcelsmi visbiežāk tiek izteikts procesa virzītāja lēmumā par procesa uzsākšanu un tā nodošanu tiesai. Līdz šā lēmuma pieņemšanai aizskartajam mantas īpašniekam tiek izsniegts lēmums par aresta uzlikšanu viņa mantai, taču tas satur tikai vispārīgu, ar konkrētiem pierādījumiem neapstiprinātu pieņemumu par mantas, iespējams, noziedzīgu izcelsmi, un šo pieņemumu atspēkot aizskartajam mantas īpašniekam ir gandrīz vai neiespējami. Tātad pirmstiesas kriminālprocesa stadijā aizskartajam mantas īpašniekam netiek nodrošināta efektīva iespēja iesniegt mantas legālo izcelsmi apstiprinošus pierādījumus atbilstošā apjomā un kvalitātē, proti, šāda iespēja tiek nodrošināta tikai iztiesāšanas procesā rajona (pilsētas) tiesā, jo tieši šajā stadijā procesa dalībniekiem kļūst pieejami lietas materiāli un zināmi procesa virzītāja argumenti. Turklāt pierādījumu sagatavošanas process var prasīt diezgan ilgu laiku, sevišķi gadījumos, kad pierādījumi ir apjomīgi vai darījumiem ir pārrobežu raksturs. Tādējādi tas, ka personai ir tiesības pārsūdzēt rajona (pilsētas) tiesas lēmumu, bet nav tiesību sūdzības motīvus pamatot ar pierādījumiem, nav taisnīgi.

Direktīvas 2014/42/ES 8. panta 6. punkts nosaka dalībvalstu pienākumu nodrošināt konfiskācijas rīkojuma efektīvu pārsūdzēšanu tiesā. No tā izriet, ka prasība pēc efektīvas pārsūdzēšanas nodrošināšanas attiecas arī uz tiesvedību augstāka līmeņa tiesā. Visbeidzot, sevišķo procesa veidu leģitīmie mērķi Latvijas kriminālprocesā ir citādi nekā Direktīvā 2014/42/ES noteiktie, tātad arī apstrīdētajā normā ietvertā ierobežojuma leģitīmo mērķi nevarētu pamatot ar šīs direktīvas prasībām.

9. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Krimināltiesisko zinātņu katedras lektors Dr. iur. Gunārs Kūtris – norāda, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam.

Kriminālprocesa likuma 631. panta ceturtais daļas izpratnē par rajona (pilsētas) tiesas pieļautu likuma pārkāpumu nevarētu atzīt gadījumu, kad pierādījums no personas gribas neatkarīgu iemeslu dēļ ir atklāts tikai pēc tiesas lēmuma pieņemšanas. Situācijās, kad rajona (pilsētas) tiesa atteikusies pierādījumus pieņemt, apgabaltiesai rastos nepieciešamība šādu rīcību kvalificēt kā pārkāpumu. Taču apstrīdētā norma liedz apgabaltiesai vērtēt pierādījumus, un tādējādi ir apgrūtināta šāda pārkāpuma konstatēšana Kriminālprocesa likuma 631. panta izpratnē.

Ierobežojums, kas liedz iesniegt pierādījumus apgabaltiesā, nevar tikt attaisnots ar procesuālās ekonomijas principu, jo šā ierobežojuma rezultātā var tikt apzināti pieņemts netaisnīgs un nelikumīgs lēmums. Turklāt jau nākamajā dienā būtu pamats lūgt uzsākt procesu saistībā ar jaunatklātiem apstākļiem. Primārais mērķis kriminālprocesā par noziedzīgi iegūtu mantu ir taisnīgs lēmums, taču uz procesuālās ekonomijas principu balstītas atrunas var novest pie tiesiskuma zaudēšanas.

Atkāpi no pierādījumu iesniegšanas aizlieguma paredz vairākas valstis. Piemēram, Igaunijas Kriminālprocesa kodekss paredz tiesības uz tiesā nepārbaudītiem pierādījumiem atsaukties tikai tad, ja iesniegtie pierādījumi netika pieņemti vai nevarēja tikt iesniegti no personas gribas neatkarīgu iemeslu dēļ. Savukārt Lietuvas Kriminālprocesa kodekss norāda tikai uz nepieciešamību iesniegt motivētus lūgumus par pierādījumu pieņemšanu. Šāds regulējums atbilst izpratnei par tiesisku valsti, jo tiesai jāņem vērā būtisku pierādījumu pastāvēšana. Līdz ar to apstrīdētajai normai vajadzētu pieļaut izņēmumus no kategoriskā aizlieguma.

Nav saskatāms racionāls pamats grozītā tiesiskā regulējuma attiecināšanai uz jau uzsāktiem, bet nepabeiktiem procesiem par noziedzīgi iegūtu mantu. Pieļaujot iespēju iepazīties ar pierādījumiem procesā un vienlaikus liedzot iesniegt pierādījumus, tiek būtiski ierobežotas personas tiesības aizsargāt savas intereses taisnīgā tiesā. Ja tiek ieviests jauns tiesiskais regulējums un tas būtiski ierobežo personas tiesības, tad jābūt noteiktam pārejas periodam. Tāpēc šāds tiesiskās palāvbības aizsardzības principa aizskārums nav attaisnojams ne ar kādām vispārējām interesēm.

Secinājumu daļa

10. Saeima uzskata, ka Pieteikumu iesniedzēju pamattiesības aizskar nevis apstrīdētā norma, bet gan tas, ka apgabaltiesa attiecīgajās situācijās nepiemēroja Kriminālprocesa likuma 631. panta ceturto daļu.

Kriminālprocesa likuma 631. panta ceturtā daļa nosaka: "Izskatot sūdzību vai protestu, tiesa atceļ rajona (pilsētas) tiesas lēmumu un nosūta materiālus jaunai izskatīšanai, ja konstatē kādu šā likuma pārkāpumu, kuru tiesa pati nevar novērst. Lēmums nav pārsūdzams." Saeimas ieskatā, apgabaltiesai, konstatējot, ka tajā tiek iesniegti pierādījumi, kurus nevarēja iesniegt rajona (pilsētas) tiesā un kuri nav vērtēti, vajadzēja atcelt rajona (pilsētas) tiesas lēmumu un nodot materiālus jaunai izskatīšanai rajona (pilsētas) tiesā.

Satversmes tiesas procesā ir nošķirams jautājums par apstrīdētā tiesiskā regulējuma satversmību no jautājuma par to, vai apstrīdētais tiesiskais regulējums personai ir piemērots pareizi (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 29. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-09-01 11.2. punktu*). Satversmes tiesas kompetence konkretizēta Satversmes tiesas likuma 1. un 16. pantā, saskaņā ar kuru Satversmes tiesa tiesību normu satversmības kontroles ietvaros nerisina atsevišķās lietās pieļautas kļūdas tiesību normu interpretācijā un piemērošanā konkrētiem lietās faktiskajiem apstākļiem. Tātad, ja izskatāmajā lietā apgabaltiesa būtu varējusi piemērot Kriminālprocesa 631. panta ceturto daļu, tādējādi novēršot Pieteikumu iesniedzēju pamattiesību aizskārumu, tiesvedība būtu izbeidzama.

Tā kā lietā ir sniegti argumenti par tiesvedības izbeigšanu, Satversmes tiesa tos izvērtēs vispirms.

10.1. Kriminālprocesa likuma 59. nodaļa regulē procesuālo kārtību procesos par noziedzīgi iegūtu mantu. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 626. panta pirmo daļu pirmstiesas kriminālprocesā radušos mantisko jautājumu savlaicīgas atrisināšanas un procesa ekonomijas interesēs ir pieļaujams izdalīt no krimināllietas materiālus par noziedzīgi iegūtu mantu un uzsākt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu, ja pierādījumu kopums dod pamatu uzskatīt, ka manta, kura izņemta vai kurai uzlikts arests, ir noziedzīgi iegūta, un ja objektīvu iemeslu dēļ krimināllietas nodošana tiesai tuvākajā laikā (saprātīgā laika periodā) nav iespējama vai tas var radīt būtiskus neattaisnotus izdevumus. Pastāvot minētajiem priekšnoteikumiem un atbilstoši Kriminālprocesa likuma 627. pantam procesa virzītājs pieņem lēmumu uzsākt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu. Lēmumā procesa virzītājam jānorāda, kādi lietas materiāli pamato mantas noziedzīgo izcelsmi. Lēmumu un šos lietas materiālus procesa virzītājs nodod izlemšanai rajona (pilsētas) tiesai, kā arī par to informē ar mantu saistītās personas Kriminālprocesa likuma 628. pantā noteiktajā kārtībā.

Procesā par noziedzīgi iegūtu mantu iesaistīto personu procesuālās tiesības un lietas iztiesāšanas kārtību rajona (pilsētas) tiesā atsevišķi

nosaka Kriminālprocesa likuma 629. pants. Tā trešā daļa sākotnējā redakcijā paredzēja, ka tiesas sēdē uzklausa procesa virzītāju, prokuroru, pārējās uzaicinātās personas un pārbauda iesniegtos pierādījumus. Savukārt Kriminālprocesa likuma 631. pants noteica, ka tiesas lēmums ir pārsūdzams apelācijas instances tiesā vispārējā kārtībā.

Procesā par noziedzīgi iegūtu mantu iesaistīto personu procesuālās tiesības un lietas iztiesāšanas kārtība šādā procesā ir vairākkārt grozītas.

Ar 2009. gada 12. marta likumu "Grozījumi Kriminālprocesa likumā" 631. pants tika izteikts jaunā redakcijā, nosakot, ka: rajona (pilsētas) tiesas lēmums pārsūdzams apgabaltiesā; sūdzību vai protestu izskata tiesa triju tiesnešu sastāvā likuma 629. pantā noteiktajā termiņā un kārtībā, pirmo uzklusot sūdzības vai protesta iesniedzēju un pārbaudot iesniegtos pierādījumus; izskatot sūdzību vai protestu, tiesa var atcelt rajona (pilsētas) tiesas lēmumu un pieņemt likuma 630. pantā minēto lēmumu; apgabaltiesas lēmums nav pārsūdzams.

Ar 2010. gada 21. oktobra likumu "Grozījumi Kriminālprocesa likumā" Kriminālprocesa likuma 629. pantā tika iekļauta ceturtā daļa, kas noteica, ka tiesas sēdē tiesas procesā iesaistītajām personām ir vienādas tiesības pieteikt noraidījumus vai lūgumus, iesniegt pierādījumus, piedalīties pierādījumu pārbaudē, iesniegt tiesai rakstveida paskaidrojumus, kā arī piedalīties citu jautājumu izskatīšanā, kuri radušies tiesas procesa gaitā.

Ar 2011. gada 8. jūlija likumu "Grozījumi Kriminālprocesa likumā" notika atteikšanās no likuma 59. nodaļā noteiktās pierādījumu pārbaudes. Šo grozījumu rezultātā tiesas procesā par noziedzīgi iegūtu mantu tika citstarp izslēgtas procesā iesaistīto personu tiesības noteikt uz tiesu izsauamos lieciniekus.

Ar 2022. gada 6. oktobra likumu "Grozījumi Kriminālprocesa likumā" atkal tika grozīta 59. nodaļā noteiktā procesuālā kārtība pierādījumu iesniegšanai. Turpmāk Kriminālprocesa likuma 629. panta ceturtā daļa paredzēja, ka tiesas procesā iesaistītajām personām ir vienādas tiesības pieteikt noraidījumus vai lūgumus, iesniegt rajona (pilsētas) tiesai pierādījumus, iesniegt tiesai rakstveida paskaidrojumus, kā arī piedalīties citu jautājumu izskatīšanā, kuri radušies tiesas procesa gaitā. Kā norādīts 2022. gada 6. oktobra likuma "Grozījumi Kriminālprocesa likumā" anotācijā, grozījumi Kriminālprocesa likuma 629. panta ceturtajā daļā paredz ierobežot pierādījumu iesniegšanu, dodot lietas dalībniekiem tiesības iesniegt pierādījumus attiecībā uz mantu tikai rajona (pilsētas) tiesā. Tas noteikts, lai nodrošinātu tiesības uz taisnīgu tiesu, tostarp efektīvu lēmuma par noziedzīgi iegūtu mantu pārsūdzību (sk. 13. Saeimas likumprojekta Nr. 1323 "Grozījumi Kriminālprocesa likumā" anotāciju. Pieejama 13. Saeimas likumprojektu arhīvā, mājaslapā: saeima.lv).

Tādējādi apstrīdētā norma nosaka procesā iesaistīto personu tiesības iesniegt pierādījumus attiecībā uz mantu tikai rajona (pilsētas) tiesā un liedz tos iesniegt apgabaltiesā, kas izskata sūdzību par rajona (pilsētas) tiesas lēmumu par noziedzīgi iegūtu mantu.

10.2. Rajona (pilsētas) tiesas lēmuma pārsūdzēšanu un apgabaltiesas kompetenci regulē Kriminālprocesa likuma 631. pants. Apgabaltiesa pēc procesā iesaistīto personu sūdzības atkārtoti pārbauda lietas materiālus, uzklauša procesa virzītāju, prokuroru, pārējās uzaicinātās un ieradušās personas, to pārstāvjus vai aizstāvjus, izvērtē pierādījumus un lemj no jauna par to, vai manta ir noziedzīgi iegūta vai saistīta ar noziedzīgu nodarījumu un kāda būs rīcība ar šo mantu (*sk. Kriminālprocesa likuma 630. panta pirmo daļu*).

Arī Saeima un vairākas pieaicinātās personas norādījušas, ka viens no apstrīdētās normas pieņemšanas mērķiem bija nodrošināt to, ka tiek vērtēti vieni un tie paši pierādījumi, un tādējādi nodrošināt jautājuma par mantas izcelsmi izskatīšanu pēc būtības divās tiesu instancēs.

Tāpat apgabaltiesas kompetence nav ierobežota tikai ar tiesību jautājumu pārskatīšanu, jo apgabaltiesa atkārtoti pārbauda lietas faktus un vērtē pierādījumus par tiem.

10.2.1. Kriminālprocesa likuma 631. panta ceturtā daļa nosaka: "Izskatot sūdzību vai protestu, tiesa atceļ rajona (pilsētas) tiesas lēmumu un nosūta materiālus jaunai izskatīšanai, ja konstatē kādu šā likuma pārkāpumu, kuru tiesa pati nevar novērst. Lēmums nav pārsūdzams." Saeimas ieskatā, Kriminālprocesa likuma 631. panta ceturtās daļas pieņemšanas mērķis citstarp bija ļaut apgabaltiesai nodot lietas materiālus jaunai izskatīšanai rajona (pilsētas) tiesā, lai tā varētu vērtēt pierādījumus gadījumos, kad tie nevarēja tikt iesniegti rajona (pilsētas) tiesā objektīvu iemeslu dēļ.

Kā norādīts 2022. gada 6. oktobra likuma "Grozījumi Kriminālprocesa likumā" anotācijā, Kriminālprocesa likuma 631. panta ceturtajā daļā paredzētā apgabaltiesas papildu kompetence ir vērsta uz taisnīga procesa nodrošināšanu, jo pirms šīs normas pieņemšanas, piemēram, gadījumā, kad rajona (pilsētas) tiesa, pieņemot lēmumu, nav izvērtējusi pierādījumus, apgabaltiesa varētu pieņemt tikai vienu no diviem lēmumiem – atzīt mantu par noziedzīgi iegūtu vai izbeigt procesu –, līdz ar to radot tādu situāciju, ka lieta pēc būtības tiktu vērtēta tikai vienā instancē (*sk. 13. Saeimas likumprojekta Nr. 1323 "Grozījumi Kriminālprocesa likumā" anotāciju. Pieejama 13. Saeimas likumprojektu arhīvā, mājaslapā: saeima.lv*).

Nedz no likumprojekta anotācijas, nedz Kriminālprocesa likuma 631. panta ceturtās daļas vārdiskā formulējuma neizriet pamats atcelt rajona (pilsētas) tiesas lēmumu un nodot materiālus jaunai izskatīšanai,

ja pierādījumus nav bijis iespējams iesniegt rajona (pilsētas) tiesā objektīvu iemeslu dēļ.

Tādu objektīvu apstākļu pastāvēšanu, kuru dēļ apgabaltiesa var atcelt rajona (pilsētas) tiesas lēmumu un nodot materiālus jaunai izskatīšanai, paredz šobrīd spēkā esošā Kriminālprocesa likuma 631. panta piektā daļa, kas stājas spēkā 2024. gada 22. oktobrī. Tā piešķir apgabaltiesai kompetenci atcelt rajona (pilsētas) tiesas lēmumu un nodot materiālus jaunai izskatīšanai, ja procesā iesaistītā persona ir iesniegusi pierādījumus, kurus objektīvu iemeslu dēļ nebija iespējams iesniegt rajona (pilsētas) tiesai. Kā, iesniedzot priekšlikumus likumprojekta "Grozījumi Kriminālprocesa likumā" otrajam lasījumam, norādījusi Tieslietu ministrija, praksē tika konstatēts, ka tiesnešiem ir dažāda izpratne par Kriminālprocesa likuma 629. un 631. panta piemērošanu to kopsakarā. Satversmes tiesai ir sniegti piemēri, kas liecina par atšķirīgu praksi apgabaltiesās. Ir bijuši gadījumi, kad apgabaltiesa piemērojusi Kriminālprocesa likuma 631. panta ceturto daļu tādēļ, ka rajona (pilsētas) tiesa nav vērtējusi citus izdalītajos materiālos esošos pierādījumus to kopsakarā, procesa virzītāja lēmumā norādītās ziņas un faktus, kā arī tiesas sēdes laikā sniegtos paskaidrojumus un viedokļus (*sk. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2023. gada 4. aprīļa lēmuma lietā Nr. 11903009520 12. punktu*). Minētā norma tikusi piemērota arī tad, kad rajona (pilsētas) tiesa nav lēmusi, vai manta ir noziedzīgi iegūta, atbilstoši Kriminālprocesa likuma 630. panta pirmajai daļai un nav pamatojusi to, kādi pierādījumi dod pamatu atzīt, ka manta ir noziedzīgi iegūta (*sk. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2024. gada 3. aprīļa lēmuma lietā Nr. 11816008419 16.2. punktu*). Tādējādi ir secināms, ka tiesu prakse minētās normas piemērošanā, vērtējot likuma pārkāpumu, kuru apgabaltiesa pati nevarēja novērst, ir bijusi atšķirīga. Tomēr no Satversmes tiesai pieejamiem lietas materiāliem nav gūstams apstiprinājums tam, ka Kriminālprocesa likuma 631. panta ceturtdaļa būtu tikusi piemērota tādējādi, ka gadījumā, kad objektīvu iemeslu dēļ nav bijis iespējams iesniegt pierādījumus rajona (pilsētas) tiesai, tas būtu par pamatu lietas materiālu nodošanai jaunai izskatīšanai rajona (pilsētas) tiesā.

10.2.2. Saeima norāda, ka "likuma pārkāpums" Kriminālprocesa likuma 631. panta ceturtdaļas izpratnē ir tas, ka rajona (pilsētas) tiesa nav ievērojusi visus Kriminālprocesa likuma 630. panta pirmajā un otrajā daļā ietvertos noteikumus, tostarp lēmuma pieņemšanas ietvaros nav vērtējusi visus pierādījumus, kas pamato mantas izcelsmi.

Kriminālprocesa likuma 630. panta pirmā daļa noteic, kādi jautājumi rajona (pilsētas) tiesai jāizlemj, izskatot materiālus par noziedzīgi iegūtu mantu. Savukārt otrā daļa noteic, ka gadījumā, ja tiesa atzīst, ka mantas

saistība ar noziedzīgu nodarījumu nav pierādīta vai mantas izcelsme nav noziedzīga, tā pieņem lēmumu izbeigt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu. Taču tādā gadījumā, ja kādu pierādījumu lietas materiālos par noziedzīgi iegūtu mantu nav, rajona (pilsētas) tiesa nemaz nevar pieļaut likuma pārkāpumu to vērtēšanā.

Tā kā konkrētajos procesos par noziedzīgi iegūtu mantu Pieteikuma iesniedzēji pieteica pierādījumus apgabaltiesai, uzskatot, ka tie nav bijuši ietverti rajona (pilsētas) tiesas rīcībā esošajos lietas materiālos, apgabaltiesa šā iemesla dēļ nekonstatēja likuma pārkāpumu un tādējādi arī nepiemēroja Kriminālprocesa likuma 631. panta ceturto daļu.

Tādējādi pati apstrīdētā norma, nevis tās piemērošana Pieteikumu iesniedzējiem aizskar Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertās pamattiesības. Līdz ar to tiesvedība lietā ir turpināma.

11. Kriminālprocesa likuma 631. pants ir papildināts ar piekto daļu šādā redakcijā: "Izskatot sūdzību vai protestu, tiesa var atcelt rajona (pilsētas) tiesas lēmumu un nodot materiālus jaunai izskatīšanai arī tad, ja procesā iesaistītā persona ir iesniegusi pierādījumus, kurus objektīvu iemeslu dēļ nebija iespējams iesniegt rajona (pilsētas) tiesai. Lēmums nav pārsūdzams." Šis grozījums stāties spēkā 2024. gada 22. oktobrī. Kopš tā brīža Kriminālprocesa likuma 631. panta piektā daļa ļauj apgabaltiesai vērtēt procesā iesaistītās personas pieteikumu par tādu pierādījumu iesniegšanu, kurus objektīvu iemeslu dēļ nav bijis iespējams iesniegt rajona (pilsētas) tiesai. Vērtējot pierādījumus, apgabaltiesai ir jāpārbauda to attiecināmība uz lietu, to nozīmi lietā un iemesli, kādēļ tie netika iesniegti rajona (pilsētas) tiesā. Atzīstot, ka pierādījumiem var būt vērā ņemama ietekme uz lietā taisīto lēmumu pēc būtības, apgabaltiesa var atcelt rajona (pilsētas) tiesas lēmumu un nodot materiālus jaunai izskatīšanai.

Tādējādi apstrīdētās normas saturs ir mainījies pēc būtības, taču Satversmes tiesai vēl ir jāvērtē, vai Kriminālprocesa likuma 629. panta ceturtnā daļa nodrošināja personas tiesības uz taisnīgu tiesu līdz Kriminālprocesa likuma 631. panta piektās daļas spēkā stāšanās dienai – 2024. gada 22. oktobrim (turpmāk – apstrīdētais regulējums).

12. Satversmes 92. pants nosaka personas tiesības uz taisnīgu tiesu. Satversmes tiesas judikatūrā šīs tiesības konkretizētas kā valsts pienākums nodrošināt lietu izskatīšanu tādā kārtībā, kas nodrošinātu to taisnīgu un objektīvu izspriešanu (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 9. janvāra sprieduma lietā Nr. 2013-08-01 6. punktu*). Procesā par

noziedzīgi iegūtu mantu tiek lemts par Kriminālprocesa likuma 628. pantā minēto ar mantu saistīto personu īpašuma tiesībām, līdz ar to šādā procesā pēc būtības tiek izlemti jautājumi, kas skar personu civilās tiesības un pienākumus Konvencijas 6. panta pirmās daļas izpratnē (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2025. gada 19. februāra sprieduma lietā Nr. 2022-01-01 19.1. punktu*). Turklāt Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietilpst pušu līdzvērtīgu iespēju princips kriminālprocesā, un tas nodrošināms arī procesā par noziedzīgi iegūtu mantu (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2016-13-01 14.1. punktu*).

Atbilstoši pušu līdzvērtīgu iespēju principam lietas izskatīšanas gaitā procesa dalībnieku tiesībām jābūt līdzsvarotām, proti, katram procesa dalībniekam jābūt nodrošinātām adekvātām iespējām izmantot procesuālos līdzekļus, un neviens procesa dalībnieks nedrīkst tikt nepamatoti nostādīts nelabvēlīgākā situācijā kā citi procesa dalībnieki (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 16. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2014-13-01 20.1. punktu*). Pušu līdzvērtīgu iespēju princips procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, no vienas puses, paredz visiem procesa dalībniekiem iespēju izklāstīt lietas apstākļus un, no otras puses, liedz kādam no dalībniekiem piešķirt būtiskas priekšrocības.

Satversmes 92. pants neprasa, lai valsts garantētu lietas dalībniekiem neierobežotas tiesības iesniegt pierādījumus jebkurā tiesvedības posmā pēc to vēlēšanās. Valsts var noteikt ierobežojumus pierādījumu iesniegšanai tiesā, taču šādiem ierobežojumiem jābūt samērīgiem un pamatotiem, lai novērstu procesuālo tiesību ļaunprātīgas izmantošanas iespējas un saglabātu procesu efektivitāti. No tā izriet, ka jābūt nodrošinātam līdzsvaram starp personas tiesībām iesniegt pierādījumus un procesa efektivitāti. Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzinusi, ka saskaņā ar Konvencijas 6. panta 1. punktu ir pieļaujami tikai tādi pasākumi, kas ierobežo lietas dalībnieka tiesības, bet ne pašu šo tiesību būtību. Iespējamie šķēršļi, kas kādai no pusēm rodas tās tiesību ierobežošanas rezultātā, ir pietiekamā mērā jālīdzsvaro ar tiesas veiktajām procesuālajām darbībām (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2000. gada 16. februāra sprieduma lietā "Fitt v. the United Kingdom", pieteikums Nr. 29777/96, 45. punktu*). Tātad, ierobežojot lietas dalībnieku tiesības iesniegt pierādījumus apgabaltiesā, ir jālīdzsvaro pušu līdzvērtīgu iespēju principa nodrošināšana un efektīva, savlaicīga procesa par noziedzīgi iegūtu mantu norise.

Pušu līdzvērtīgu iespēju princips ir jāvērtē ne tikai atsevišķās procesa stadijās, bet visā tiesas procesā kopumā (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2017. gada 19. septembra sprieduma lietā "Regner v. the Czech Republic", pieteikums Nr. 35289/11, 151. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējas AS "ASG Resolution Capital" ieskatā, apstrīdētā regulējuma atbilstība Satversmes 92. panta pirmajam teikumam būtu vērtējama kopsakarā ar Hartas 47. pantu, Direktīvu 2014/42/ES un Pamatlēmumu 2005/212/TI. Pieteikumu iesniedzēji uzsver, ka apstrīdētais regulējums nevar būt spēkā, jo tas esot pretrunā gan ar minētajiem tiesību aktiem, gan ar Konvenciju. Tomēr Satversmes tiesa jau iepriekš ir norādījusi, ka Direktīvas 2014/42/ES un Pamatlēmuma 2005/212/TI piemērošanas jomā neietilpst tāds valsts tiesiskais regulējums, kādu paredz Kriminālprocesa likuma 626. panta pirmajā daļā ietvertais process par noziedzīgi iegūtu mantu. Uz minēto regulējumu attiecas Eiropas Parlamenta un Padomes 2018. gada 14. novembra regula 2018/1805 par iesaldēšanas rīkojumu un konfiskācijas rīkojumu savstarpējo atzīšanu (turpmāk – Regula) un Hartas 47. pants (*sk. Satversmes tiesas 2025. gada 19. februāra sprieduma lietā Nr. 2022-01-01 19.3. punktu*). Tādējādi izskatāmajā lietā nav piemērojama Direktīva 2014/42/ES un Pamatlēmums 2005/212/TI, bet gan Regula un Hartas 47. pants.

Tādējādi Satversmes tiesai jāpārbauda, vai apstrīdētajā regulējumā ietvertā kārtība, kādā tika nodrošinātas aizskartā mantas īpašnieka tiesības iesniegt pierādījumus, nodrošināja šai personai atbilstošas procesuālās tiesības mantas likumīgās izcelsmes pierādīšanai visā procesā par noziedzīgi iegūtu mantu.

13. Atbilstoši Kriminālprocesa likuma 626. panta pirmās daļas 1. punktam izmeklētājam ar uzraugošā prokurora piekrišanu vai prokuroram ir tiesības izdalīt no krimināllietas materiālus par noziedzīgi iegūtu mantu un uzsākt procesu tad, ja iegūto pierādījumu kopums dod pamatu uzskatīt, ka manta, kura izņemta vai kurai uzlikts arests, ir noziedzīgi iegūta vai saistīta ar noziedzīgu nodarījumu.

Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 627. panta otrās daļas 1. punktu procesa virzītājam ir pienākums savā lēmumā norādīt ziņas par faktiem, kas pamato mantas saistību ar noziedzīgu nodarījumu vai mantas noziedzīgo izcelsmi, un norādīt, kādi lietas materiāli pamato šādu ziņu esību un tiek izdalīti no izmeklēšanā esošās krimināllietas par noziedzīgu nodarījumu. Tas nozīmē, ka lēmumā procesa virzītājam ir jāatklāj tie faktiskie apstākļi, kuri dod pamatu uzskatīt, ka mantas izcelsme, visticamāk, ir noziedzīga. Procesā virzītāja lēmums uzsākt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu satur ne tikai izdalīto materiālu uzskaitījumu, bet arī šajos materiālos ietverto ziņu detalizētu aprakstu un argumentāciju pieņemumam, ka attiecīgās mantas izcelsme ir noziedzīga vai manta ir saistīta ar noziedzīgu nodarījumu.

Atbilstoši Kriminālprocesa likuma 356. pantam procesa virzītājam par viņa izteikto pieņemumu, ka manta ir noziedzīgi iegūta vai saistīta ar

noziedzīgu nodarījumu, jāpaziņo personai. Šī persona 45 dienu laikā no paziņošanas brīža var iesniegt ziņas par attiecīgās mantas izcelsmes likumību. Faktiski šis termiņš ir vēl garāks, jo pierādījumus par mantas izcelsmi ar mantu saistītā persona var iesniegt procesa virzītājam ne tikai pēc tam, kad tas pieņēmis lēmumu uzsākt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu, vai rajona (pilsētas) tiesā līdz iztiesāšanas pabeigšanas brīdim, bet arī pēc tam, kad procesa virzītājs pieņēmis lēmumu par aresta uzlikšanu mantai, kas tiek pieņemts agrāk nekā lēmums uzsākt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu. Lēmumā par aresta uzlikšanu mantai procesa virzītājs arī norāda sākotnējos apsvērumus (pamatojumu) aresta uzlikšanai, t. i., norāda apstākļus, kuru dēļ pastāv aizdomas par mantas noziedzīgu izcelsmi. Arī laika posmā starp aresta uzlikšanu mantai un dienu, kad tiek uzsākts process par noziedzīgi iegūtu mantu, ar mantu saistītā persona var iegūt un iesniegt pierādījumus procesa virzītājam.

Turklāt ar mantu saistītā persona pierādījumus par mantas izcelsmi var iesniegt ne tikai pirmstiesas kriminālprocesa laikā, bet arī tiesas procesā par noziedzīgi iegūtu mantu. Kriminālprocesa likuma 628. pants piešķir tai tiesības iesniegt pieteikumus, tostarp par mantas likumīgās izcelsmes pierādījumiem, tiesas procesā rajona (pilsētas) tiesā. Tātad tiesības iesniegt pierādījumus par mantas izcelsmi persona var izmantot visā tiesvedības procesa laikā līdz brīdim, kad rajona (pilsētas) tiesa pieņem vienu no Kriminālprocesa likuma 630. panta pirmajā un otrajā daļā paredzētajiem lēmumiem.

Visbeidzot jāņem vērā tas, ka personai piederošās mantas izcelsme vislabāk ir zināma pašai šai personai, jo tā ir bijusi tieši ieinteresēta un iesaistīta mantas iegūšanā. Var saprātīgi pieņemt, ka šīs personas rīcībā ir samērā skaidra informācija par mantas apjomu un apriti, to pamatojošu pierādījumu avotiem, to atrašanās vietu un personai pieejamo pierādījumu apjomu. Savukārt no saimniecisko darbību regulējošiem normatīvajiem aktiem, komersantu darbību regulējošiem likumiem un nodokļu likumiem izriet prasības par darījumu kārtošanu, grāmatošanu un atspoguļošanu. Piemēram, no saimnieciskās darbības subjektiem tiek prasīts, lai tie saglabātu grāmatvedības ierakstus pamatojošos un attaisnojošos dokumentus, bet no komersanta pārvaldes institūcijām – lai tās būtu informētas par komersanta darbību. Līdz ar to sagaidāms, ka ar mantu saistītā persona var procesa virzītāja pieņemumu par mantas noziedzīgo izcelsmi atspēkot, iesniedzot attiecīgus pierādījumus un tādējādi veicinot savu tiesību efektīvu aizsardzību. Turklāt, kā jau šajā spriedumā iepriekš tika minēts, ar mantu saistītajai personai ir dots arī diezgan ilgs laiks attiecīgo pierādījumu iesniegšanai.

Tā kā procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietā esošie materiāli ietver pierādījumus un pirmstiesas kriminālprocesā iegūtās ziņas, ir

svarīgi nodrošināt ar mantu saistītajai personai piekļuvi informācijai, kas pamato procesa virzītāja pieņemumu par mantas noziedzīgo izcelsmi, lai ar mantu saistītā persona varētu šo pieņemumu atspēkot. Taču saskaņā ar Kriminālprocesa 627. panta ceturto daļu ar mantu saistītajai personai var būt ierobežota pieeja visiem lietas materiāliem vai arī vispār var būt liegtas tiesības ar tiem iepazīties. Pamatojoties uz minēto normu, personas tiesības uz taisnīgu tiesu varēja tikt nesamērīgi ierobežotas, īpaši ja attiecīgajā laikā tika piemērota Kriminālprocesa likuma 629. panta piektā daļa, kas jau atzīta par neatbilstošu Satversmes 92. panta pirmajam teikumam (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 23. maija spriedumu lietā Nr. 2016-13-01*). Vienlaikus nav izslēdzama iespēja, ka rajona (pilsētas) tiesas nolēmumā norādītie mantas izcelsmi pamatojošie argumenti atšķiras no procesa virzītāja lēmumā par procesa uzsākšanu ietvertajām ziņām un ar mantu saistītajai personai šie argumenti ir jāatspēko sūdzībā apgabaltiesai.

Tāpat jāņem vērā, ka procesa virzītājam ir piešķirtas samērā plašas procesuālās tiesības mantas noziedzīgās izcelsmes pierādīšanai visa procesa laikā. Piemēram, procesa virzītājam saskaņā ar apstrīdēto regulējumu jau pirmstiesas procesā ir tiesības iesniegt rajona (pilsētas) tiesai tādas ziņas par mantas izcelsmi, kuras ar mantu saistītajai personai – gadījumā, ja tai pieeja attiecīgajiem lietas materiāliem ir liegta, – var kļūt zināmas tikai pēc tiesas lēmuma saņemšanas. Tāpat tiesu praksē ir atzīts, ka Kriminālprocesa likuma 626. panta pirmajā daļā noteiktā procesuālā kārtība neierobežo procesa virzītāja iespēju pieņemt jaunu lēmumu par procesa par noziedzīgi iegūtu mantu uzsākšanu un atkārtoti nodot materiālus izvērtēšanai tiesā, ja lietā ir iegūti papildu pierādījumi, kuru procesa virzītāja rīcībā iepriekš nebija (*sk., piemēram, Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2023. gada 21. aprīļa lēmuma lietā Nr. 11816005319 14.9. punktu*).

Nav pilnībā izslēdzamas arī tādas objektīvi iespējamās situācijas, kad ar mantu saistītā persona pierādījumus var iegūt tikai pēc tam, kad lieta jau ir izskatīta rajona (pilsētas) tiesā. Tomēr apstrīdētais regulējums liedza ar mantu saistītajai personai šādus pierādījumus iesniegt apgabaltiesā, lai tā attiecīgi varētu konstatēt, vai fakts, ka pierādījumi netika savlaicīgi iesniegti rajona (pilsētas) tiesā, ir kvalificējams kā objektīvu apstākļu izraisīta situācija vai arī kā personas apzināta rīcība procesa novilcināšanai. Tādējādi ar mantu saistītajai personai šādos apstākļos netika nodrošināts pušu līdzvērtīgu iespēju princips.

Līdz ar to Kriminālprocesa likuma 629. panta ceturto daļu, ciktāl tā līdz Kriminālprocesa likuma 631. panta piektās daļas spēkā stāšanās dienai – 2024. gada 22. oktobrim – nenodrošināja personai

tiesības objektīvu iemeslu dēļ iesniegt pierādījumus apgabaltiesā, neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

14. Atbilstoši Satversmes tiesas judikatūrai, ja tiek secināts, ka apstrīdētais regulējums neatbilst kaut vienai augstāka juridiska spēka normai, tas atzīstams par prettiesisku un spēkā neesošu (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 20. punktu*).

Līdz ar to izskatāmajā lietā nav nepieciešams vērtēt apstrīdētā regulējuma atbilstību arī Satversmes 1. pantam.

15. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi. Savukārt šā likuma 31. panta 11. punkts paredz Satversmes tiesas tiesības spriedumā norādīt brīdi, ar kuru šāda tiesību norma zaudē spēku. Pieteikumu iesniedzēji lūguši Satversmes tiesu atzīt apstrīdēto normu par spēkā neesošu no viņu pamattiesību aizskāruma rašanās brīža. Izmantojot Satversmes tiesas likuma 31. panta 11. punktā piešķirtās tiesības, Satversmes tiesai lietās, kas ierosinātas pēc konstitucionālās sūdzības, pēc iespējas jānovērš personas pamattiesību aizskārums (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 12. novembra sprieduma lietā Nr. 2019-33-01 15. punktu*).

Vienlaikus Satversmes tiesai jāgādā par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, neradītu jaunus Satversmē noteikto pamattiesību aizskārumus, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu valsts vai sabiedrības interesēm (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 21. punktu*).

Izskatāmajā lietā jāņem vērā tas, ka likumdevējs ir pieņēmis Kriminālprocesa likuma 631. panta piekto daļu. Tādējādi likumdevējs ir nodrošinājis, ka no 2024. gada 22. oktobra, kad minētā norma stājas spēkā, procesā par noziedzīgi iegūtu mantu iesaistītajām personām ir tiesības iesniegt pierādījumus apgabaltiesā, ja tie objektīvu apstākļu dēļ nevarēja tikt iesniegti rajona (pilsētas) tiesā, un šo pierādījumu ietekmi uz lēmumu vērtē tiesa.

Izskatāmajā lietā apstrīdētā regulējuma piemērošanas rezultātā apgabaltiesa nepieņēma Pieteikumu iesniedzēju pieteiktos pierādījumus, kuri tika iesniegti pēc rajona (pilsētas) tiesas lēmuma pieņemšanas, un nevērtēja to ietekmi uz lēmumu procesā par noziedzīgi iegūtu mantu. Apstrīdētā regulējuma atzīšana par spēkā neesošu no pamattiesību aizskāruma rašanās brīža attiecībā uz Pieteikumu iesniedzējiem ir vienīgā iespēja aizsargāt viņu pamattiesības, kas tika aizskartas ar apstrīdēto

regulējumu, tādēļ attiecībā uz Pieteikumu iesniedzējiem apstrīdētais regulējums ir atzīstams par spēkā neesošu no to pamattiesību aizskāruma rašanās brīža. Satversmes tiesas spriedums ir pamats uzsākt tiesvedību lietā no jauna, un šobrīd spēkā esošā procesuāli tiesiskā regulējuma piemērošana novērstu Pieteikumu iesniedzēju tiesību aizskārumu.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt Kriminālprocesa likuma 629. panta ceturto daļu, ciktāl tā līdz Kriminālprocesa likuma 631. panta piektās daļas spēkā stāšanās dienai – 2024. gada 22. oktobrim – nenodrošināja personai tiesības objektīvu iemeslu dēļ iesniegt pierādījumus apgabaltiesā, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam un attiecībā uz ārvalsts komersantu "KASPIANLAB LP" un AS "ASG Resolution Capital" par spēkā neesošu no to pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja

I. Kucina

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2024. gada 18. oktobrī

lietā Nr. 2023-42-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Irēna Kucina, tiesneši Jānis Neimanis, Anita Rodiņa, Jautrīte Briede, Veronika Krūmiņa un Mārtiņš Mits,

pēc Nikolaja Korba un Kristiāna Zeltiņa konstitucionālajām sūdzībām,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2024. gada 18. septembra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Administratīvās atbildības likuma 185. panta ceturtais daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta ceturtajam teikumam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2018. gada 25. oktobrī pieņēma Administratīvās atbildības likumu, kas stājās spēkā 2020. gada 1. jūlijā.

Administratīvās atbildības likuma 185. panta ceturtais daļa (turpmāk – apstrīdētā norma) nosaka: "Sūdzību paraksta iesniedzējs. Ja sūdzību iesniedzēja vārdā iesniedz pārstāvis, viņš sūdzībai pievieno attiecīgu pilnvaru vai citu dokumentu, kas apliecina pārstāvja pilnvarojumu iesniegt sūdzību."

2. Satversmes tiesā tika ierosinātas divas lietas par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 92. panta ceturtajam teikumam. Tās saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 22. panta sesto daļu tika apvienotas vienā lietā – lietā Nr. 2023-42-01 "Par Administratīvās atbildības likuma 185. panta ceturtais daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta ceturtajam teikumam".

3. **Pieteikumu iesniedzēji – Nikolajs Korbs un Kristiāns Zeltiņš** (turpmāk – Pieteikumu iesniedzēji) – uzskata, ka apstrīdētā norma, ciktāl tā neparedz tiesības pie atbildības sauktās personas aizstāvim parakstīt sūdzību, kā arī blakus sūdzību, lai iesniegtu to tiesā, neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92. panta ceturtajam teikumam.

Ar Rīgas pašvaldības policijas lēmumiem Pieteikumu iesniedzējiem piemērots administratīvais sods. Administratīvo pārkāpumu lietās pieņemtos lēmumus Pieteikumu iesniedzēji pārsūdzējuši tiesā. Sūdzības, lai iesniegtu tās tiesā, parakstījuši Pieteikumu iesniedzēju aizstāvji. Taču abos gadījumos pirmās instances tiesas atteikušās šīs sūdzības pieņemt, uzskatot, ka sūdzības iesniegušas personas, kurām nav šādu tiesību. Par tiesas lēmumu Nikolajs Korbs un viņa aizstāvis iesnieguši blakus sūdzību, taču apelācijas instances tiesa nolēmusi pirmās instances tiesas lēmumu atstāt negrozītu. Savukārt Kristiāna Zeltiņa aizstāvja parakstīto blakus sūdzību apelācijas instances tiesa atteikusies pieņemt. Tiesas atteikumu pieņemt aizstāvja parakstītu sūdzību pamatojušas arī ar apstrīdēto normu, norādot, ka pilngadīgas pie atbildības saucamās fiziskās personas aizstāvim nav tiesību parakstīt sūdzību, kā arī blakus sūdzību, lai iesniegtu to tiesā.

Pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, Satversmes 92. panta ceturtajā teikumā ir ietverts arī viens no būtiskajiem tiesību uz aizstāvību elementiem – aizstāvja tiesības aizstāvamās personas vārdā parakstīt un iesniegt sūdzību tiesā. Tāpat kā kriminālprocesā, arī administratīvā pārkāpuma procesā tiesībām uz aizstāvību personai vajagot būt nodrošinātām visos procesa posmos, arī pārsūdzības posmā. Satversmē garantētajām tiesībām uz aizstāvību vajagot būt praktiskām un efektīvām, nevis formālām. Administratīvās atbildības likums neliedzot personas aizstāvim sagatavot sūdzību, bet liedzot to parakstīt, lai iesniegtu tiesā. Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertā prasība personai pašai parakstīt sūdzību, lai iesniegtu to tiesā, esot uzskatāma par tiesību uz aizstāvību ierobežojumu, bet šāds ierobežojums esot pretrunā ar taisnīga un efektīva tiesas procesa prasībām.

Pieteikumu iesniedzēju pamattiesību aizskārumu radot pati apstrīdētā norma, jo, tieši pamatojoties uz to, tiesas atteikušās pieņemt aizstāvju parakstītās sūdzības un blakus sūdzības administratīvo pārkāpumu lietās. Apstrīdētās normas izstrādes laikā likumdevējs esot apzināti izšķīries par to, ka aizstāvim nav tiesību parakstīt sūdzību, lai iesniegtu to tiesā. Šāda situācija neesot uzskatāma par neapzinātu likuma robu, kas būtu novēršams tiesību normas interpretācijas un piemērošanas ceļā.

Apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar likumu, tomēr neesot konstatējams, ka šim ierobežojumam būtu kāds leģitīms mērķis. Likumdevējs, iespējams, esot vēlējies samazināt tiesai iesniegto sūdzību skaitu un tādējādi mazināt tiesu noslodzi. Tāpat iespējams likumdevēja mērķis varētu būt to izdevumu apmēra samazināšana, kurus personai nāktos kompensēt saskaņā ar Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likumu, izslēdzot nepieciešamību kompensēt

tādus juridiskās palīdzības izdevumus kā izdevumi par sūdzības iesniegšanu. Tomēr arī šādā gadījumā neesot saskatāms patiess labums, ko no attiecīgā ierobežojuma gūtu sabiedrība.

4. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka tiesvedība lietā izbeidzama, jo iespējamo Pieteikumu iesniedzēju pamattiesību aizskārumu esot radījusi nevis pati apstrīdētā norma, bet gan tās nepareiza piemērošana, proti, kļūdains tiesas secinājums, ka apstrīdētā norma liedzot aizstāvim parakstīt sūdzību, lai iesniegtu to tiesā. Ja Satversmes tiesa tomēr secinātu, ka tiesvedība lietā nav izbeidzama, tad Saeima norāda, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta ceturtajam teikumam.

Izskatāmajā lietā esot piemērojami Satversmes tiesas un Eiropas Cilvēktiesību tiesas secinājumi, kā arī kriminālprocesa tiesību doktrīnā paustās atziņas par juridiskās palīdzības sniegšanu un aizstāvja institūtu kriminālprocesa kā apsūdzības procesa ietvaros. Šie secinājumi un atziņas esot piemērojami, ciktāl tos pēc to satura un jēgas iespējams attiecināt uz juridiskās palīdzības sniegšanu un aizstāvības nodrošināšanu administratīvā pārkāpuma procesā. Uz izskatāmo lietu esot attiecināma arī no Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) izrietošā prasība, ka tiesībām uz juridisko palīdzību jābūt praktiski un efektīvi īstenojamām. Tādējādi Satversmes 92. panta ceturtajā teikumā garantētās tiesības uz advokāta palīdzību aptverot arī personas aizstāvja tiesības parakstīt sūdzību, lai iesniegtu to tiesā.

Lai gan apstrīdētajā normā gramatiski ir noteiktas vienīgi pārstāvja tiesības parakstīt sūdzību, lai iesniegtu to tiesā, šādas tiesības esot arī aizstāvim. Apstrīdētās normas gramatiskais formulējums esot likuma nepilnība, kas novēršama tiesību tālākveidošanas ceļā pēc analogijas ar Kriminālprocesa likumu. Ne apstrīdētās normas, ne ar to saistītā tiesiskā regulējuma apspriešanas un pieņemšanas gaitā Saeimā neesot notikušas diskusijas par to, ka personas tiesības uz aizstāvja sniegtu juridisko palīdzību būtu nepieciešams sašaurināt tādā veidā, lai tikai pati pie atbildības saucamā persona varētu parakstīt sūdzību, lai iesniegtu to tiesā. Likumdevējs apstrīdētās normas pieņemšanas gaitā neesot paudis konkrētu gribu sašaurināt personas tiesības saņemt juridisko palīdzību attiecībā uz sūdzības parakstīšanu, lai iesniegtu to tiesā. Turklāt nevarot piekrist juridiskajā literatūrā paustajam viedoklim, ka Administratīvās atbildības likumā noteiktais personiskās dalības princips aprobežojot aizstāvja institūtu tikai ar juridiskās palīdzības sniegšanu līdzdarbojoties, bet neietverot fizisko personu pārstāvības tiesības. Šāda interpretācija esot pretēja ne vien aizstāvja institūta būtībai, bet arī Administratīvās atbildības likumā iekļautajam tiesiskajam regulējumam. Proti, Administratīvās

atbildības likuma 40. panta otrajā daļā nostiprinātais personiskās dalības princips tāpat kā kriminālprocesā esot interpretējams šauri. Sūdzības parakstīšana, lai iesniegtu to tiesā, tāpat kā pirmstiesas procesā neesot uzskatāma par tādu personiskas dabas pienākumu, kuru varētu izpildīt tikai pati pie atbildības saucamā persona. Tātad Pieteikumu iesniedzēju administratīvo pārkāpumu lietās apstrīdētā norma esot interpretēta un piemērota nepareizi.

5. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta ceturtajam teikumam. Apstrīdētā norma neliedzot pie atbildības saucamās personas aizstāvim parakstīt sūdzību, lai iesniegtu to tiesā. Personas pamattiesību aizskārumu esot iespējams novērst ar pareizu apstrīdētās normas interpretāciju un piemērošanu.

Satversmes 92. panta ceturtais teikums, konkretizēts kopsakarā ar Konvencijas 6. panta 3. punkta "c" apakšpunktu, aptverot arī personas aizstāvja tiesības administratīvo pārkāpumu procesā parakstīt sūdzību, lai iesniegtu to tiesā. Administratīvās atbildības likums nodrošinot aizstāvim šādu iespēju. Turklāt administratīvā pārkāpuma procesā aizstāvim esot visas tās pašas tiesības, kādas ir viņa aizstāvamajai personai. Tieslietu ministrija piekrīt Saeimas viedoklim: tas, ka apstrīdētajā normā nav minēts arī aizstāvis, ir likuma teksta nepilnība. Šo nepilnību tiesību piemērotājs varot novērst, izmantojot juridiskās metodes, tostarp atklājot aizstāvja institūta izpratni, aizstāvja lomu administratīvā pārkāpuma procesā, kā arī likumdevēja mērķi. Aizstāvja procesuālās tiesības esot nosakāmas pēc analogijas saskaņā ar Kriminālprocesa likumu. Proti, aizstāvim administratīvā pārkāpuma procesā esot visas tās pašas tiesības, kādas ir viņa aizstāvamajai personai, ciktāl aizstāvamās personas klātbūtne nav nepieciešama lietas izskatīšanai. Interpretējot apstrīdēto normu atbilstoši Satversmes 92. panta ceturtajam teikumam un piemērojot tiesību tālākveidošanas metodes, piemēram, slēdzienu no mazākā uz lielāko un tiesību normas pārbaudi atbilstoši "likuma plānam", esot iespējams nonākt pie Satversmei atbilstoša rezultāta.

Tomēr, ņemot vērā nepieciešamību novērst aizstāvja institūtu regulējošo tiesību normu dažādas interpretācijas iespējamību un to piemērošanas problemātiku, Tieslietu ministrija esot ierosinājusi likumdevējam apstrīdēto normu grozīt tiesiskās skaidrības labad. Attiecīgajiem grozījumiem būtu papildus jānostiprina aizstāvja institūta loma administratīvā pārkāpuma procesā, nosakot, ka aizstāvim ir pie atbildības saucamās personas vai sodītās personas tiesības un pienākumi, ciktāl tie nav saistīti ar nepieciešamību noskaidrot personas subjektīvo viedokli.

6. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta ceturtajam teikumam, tomēr apstrīdētā norma, ciktāl tā liedz iesniegt sūdzību tiesā ar aizstāvja starpniecību, nesamērīgi ierobežojot personai Satversmes 92. panta pirmajā teikumā garantētās tiesības uz pieeju tiesai.

Satversmes 92. panta ceturtais teikuma izpratnē tiesības uz advokāta palīdzību primāri esot interpretējamās tādējādi, ka valstij ir pienākums nodrošināt tiesību uz juridisko palīdzību minimālās garantijas. Saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas atziņām par Konvencijas 6. panta 3. punkta "c" apakšpunkta tvērumu par šādām minimālajām garantijām esot uzskatāmas tiesības sazināties un konsultēties ar advokātu pirms pratināšanas, tiesības sniegt konfidencialus norādījumus aizstāvim, kā arī tiesības uz advokāta fizisku klātbūtni nopratināšanās laikā pirmstiesas procesā. Savukārt personas pārstāvība un arī sūdzības parakstīšana iesniegšanai tiesā personas vietā neesot uzskatāma par advokāta juridisko palīdzību ne starptautisko, ne nacionālo normatīvo aktu izpratnē. Sūdzības parakstīšana un sekojoša iesniegšana tiesā esot pielīdzināma pārstāvībai. Aizstāvis, parakstot sūdzību, darbojoties kā personas vietnieks jeb pārstāvis, nevis kā juridiskās palīdzības sniedzējs.

Apstrīdētā norma neliedzot personai tiesības izvēlēties sev aizstāvi un saņemt kvalificētu juridisko palīdzību un līdz ar to neierobežojot personai Satversmes 92. panta ceturtajā teikumā garantētās tiesības uz advokāta palīdzību. Tomēr apstrīdētā norma aizskarot personai Satversmes 92. panta pirmajā teikumā garantētās tiesības uz pieeju tiesai. Proti, tā faktiski ierobežojot personas iespējas brīvi izvēlēties personu, ar kuras palīdzību tā varētu īstenot savas pamattiesības, proti, tiesības iesniegt sūdzību tiesā. Šā ar apstrīdēto normu noteiktā ierobežojuma leģitīmais mērķis neesot saskatāms.

7. No pieaicinātās personas – Latvijas Zvērinātu advokātu padomes – viedokļa izriet, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta ceturtajam teikumam. Tas, ka apstrīdētā norma neparedz aizstāvja tiesības parakstīt un iesniegt sūdzību, esot uzskatāms par likuma nepilnību, ko iespējams novērst ar pareizu apstrīdētās normas interpretāciju un piemērošanu.

Sūdzības sagatavošana un parakstīšana, lai iesniegtu to tiesā, esot viens no būtiskākajiem tiesību uz aizstāvību īstenošanas aspektiem. Iesniedzot tiesā sūdzību, pie atbildības saucamā persona aizstāvot savas pamattiesības administratīvā pārkāpuma procesā. Lai efektīvi tiktu izmantotas Administratīvās atbildības likuma 33. pantā paredzētās tiesības uz aizstāvību, esot svarīgi tas, lai pie atbildības saucamajai personai būtu nodrošinātas visas no juridiskās palīdzības izrietošās

iespējas īstenot aizstāvību, tostarp arī aizstāvja palīdzība tik nozīmīgā procesuālajā darbībā kā sūdzības parakstīšana, lai iesniegtu to tiesā. Apstrīdētā norma, ja tā tiek interpretēta gramatiski, personas tiesības uz aizstāvja sniegto juridisko palīdzību padarot mazāk efektīvas.

Esot jāņem vērā tas, ka viens no advokātam Advokatūras likumā noteiktajiem ar juridiskās palīdzības sniegšanu saistītajiem pienākumiem – pienākums sagatavot juridiskus dokumentus – ietver arī tiesības tos parakstīt un iesniegt. Tāda apstrīdētās normas interpretācija, kas aizliedz aizstāvim parakstīt sūdzību, lai iesniegtu to tiesā administratīvā pārkāpuma lietā, neatbilstot ne aizstāvja institūta būtībai, ne Advokatūras likumā noteiktajām advokāta funkcijām.

Saeimas viedoklis par to, ka aizstāvja tiesības parakstīt sūdzību, lai iesniegtu to tiesā administratīvā pārkāpuma procesā, nosakāmas pēc analogijas ar aizstāvja tiesībām kriminālprocesā, esot pamatots. Tomēr tādā gadījumā, ja pareiza apstrīdētās normas piemērošana ir iespējama tikai tiesību tālākveidošanas ceļā, pie atbildības saucamo personu pamattiesību aizskārumi nevarot tikt novērsti efektīvi un konsekventi. Līdz ar to apstrīdētā norma neesot uzskatāma par tik skaidru, kā to prasa Satversmes 90. pants.

8. Pieaicinātā persona – Dr. iur. Kristīne Strada-Rozenberga – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 92. panta ceturtajam teikumam.

Tiesības uz aizstāvību nevarot būt tikai deklaratīvas. No Konvencijas mērķa izrietot valsts pienākums nodrošināt efektīvu un praktisku juridisko palīdzību. Apstrīdētā norma būtiski ierobežojot aizstāvja pilnvaras administratīvā pārkāpuma procesā un tādējādi arī aizstāvja spējas nodrošināt efektīvu un kvalitatīvu aizstāvību.

Noskaidrojot apstrīdētās normas saturu Administratīvās atbildības likuma sistēmas ietvarā, esot jāņem vērā likumā noteiktais personiskās dalības princips, kas izriet no šā likuma 33. panta otrās daļas, 40. panta otrās daļas un 53. panta pirmās un otrās daļas. Likumdevējs esot uzsvēris pie atbildības saucamās personas pienākumu administratīvā pārkāpuma procesā piedalīties personīgi, un persona nevarot šīs tiesības deleģēt aizstāvim. Tādējādi likums neparedzot aizstāvim administratīvā pārkāpuma procesā subjektīvas tiesības parakstīt sūdzību, lai iesniegtu to tiesā. Atbilstoši likumdevēja iecerei aizstāvis administratīvā pārkāpuma procesā tikai līdzdarbojoties, sniedzot juridisko palīdzību likumā noteikto pilnvaru apjomā, un aizstāvim neesot tiesību parakstīt tiesā iesniedzamo sūdzību par administratīvajā procesā iestādē pieņemto lēmumu.

Ņemot vērā krimināltiesību un administratīvo pārkāpumu tiesību atšķirības, nevarot piekrist arī tam, ka pamattiesību aizskārumu

iespējams novērst tiesību tālākveidošanas ceļā un piemērojot tiesību analogiju. Turklāt likumdevējs apstrīdētās normas pieņemšanas procesā esot paudis gribu izslēgt aizstāvi no to subjektu loka, uz kuriem attiecas kārtība, kādā parakstāma sūdzība iesniegšanai tiesā. Līdz ar to likuma klusēšana nevarot tikt uzskatīta par atklātu likuma robu un tiesību tālākveidošana šajā gadījumā neesot pieļaujama.

Neesot saskatāms nekāds leģitīms mērķis, kas būtu jāsasniedz, ierobežojot aizstāvja tiesības parakstīt sūdzību iesniegšanai tiesā. Pat pieņemot, ka likumdevējs būtu iecerējis sasniegt kādu leģitīmu mērķi, esot apšaubāma izraudzītā līdzekļa piemērotība jebkāda leģitīma mērķa sasniegšanai.

Turklāt esot jāņem vērā tas, ka apstrīdētā norma spēkā esošos tiesu nolēmumos administratīvo pārkāpumu lietās ir interpretēta pretrunīgi. Līdz ar to pat tādā gadījumā, ja varētu secināt, ka Pieteikumu iesniedzēju pamattiesību aizskārumu radījusi nevis apstrīdētā norma, bet tās kļūdaina piemērošana, esot apšaubāma apstrīdētās normas atbilstība tiesību normu skaidrības un paredzamības prasībām.

Secinājumu daļa

9. Saeima lūgusi izbeigt tiesvedību lietā, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu, jo, pēc Saeimas ieskata, Pieteikumu iesniedzējiem Satversmes 92. panta ceturtajā teikumā ietvertu pamattiesību aizskārumu rada nepareiza apstrīdētās normas piemērošana, nevis pati apstrīdētā norma. Līdzīgu viedokli pauž arī Tieslietu ministrija un Latvijas Zvērinātu advokātu padome.

Savukārt Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka viņu pamattiesību aizskārumu rada tieši apstrīdētā norma. Tam piekrīt arī pieaicinātā persona *Dr. iur.* Kristīne Strada-Rozenberga, norādot, ka apstrīdētās normas saturs esot apzinātas likumdevēja izvēles rezultāts. Arī no tiesībsarga viedokļa izriet, ka apstrīdētā norma Pieteikumu iesniedzējiem piemērota atbilstoši tās saturam.

Ja lietā ir sniegti argumenti par tiesvedības izbeigšanu, Satversmes tiesa tos izvērtē pirms apstrīdētās normas satversmības vērtēšanas (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 10. decembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2021-11-01 9. punktu*). Satversmes tiesa vairākkārt atzinusi, ka ir būtiski nošķirt jautājumu par apstrīdētā tiesiskā regulējuma satversmību no jautājuma par to, vai apstrīdētais tiesiskais regulējums ir personai piemērots pareizi (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 29. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-09-01 11.2. punktu*).

Tātad Satversmes tiesai, lai lemtu par to, vai tiesvedība lietā nav izbeidzama, ir jānoskaidro, vai Pieteikumu iesniedzēju pamattiesību aizskārumu rada pati apstrīdētā norma vai tās piemērošana.

9.1. Apstrīdētā norma iekļauta Administratīvās atbildības likuma 185. pantā, kas nosaka prasības attiecībā uz tiesai iesniedzamās sūdzības formu un saturu. Šīs pašas prasības attiecas arī uz blakus sūdzību (*sk. Administratīvās atbildības likuma 238. panta pirmo daļu*).

Apstrīdētās normas pirmais teikums noteic, ka tiesai adresēto sūdzību paraksta iesniedzējs. Atbilstoši apstrīdētās normas otrajam teikumam gadījumā, ja sūdzību iesniedzēja vārdā iesniedz pārstāvis, sūdzībai pievieno attiecīgu pilnvaru vai citu dokumentu, kas apliecina šādu pārstāvja pilnvarojumu.

Tātad no apstrīdētās normas vārdiskā formulējuma secināms, ka parakstīt sūdzību, arī blakus sūdzību, lai iesniegtu to tiesā, var iesniedzējs vai iesniedzēja pārstāvis, bet ne aizstāvis. Tomēr gramatiskā interpretācijas metode ir tikai viena no tiesību normas interpretācijas metodēm.

9.2. Saskaņā ar Administratīvās atbildības likuma 33. pantu jebkurai pie atbildības saucamajai personai ir tiesības uz aizstāvību. Tās var tikt īstenotas vairākos veidos: pirmkārt, to var darīt pie atbildības saucamā persona pati, otrkārt, to var darīt ar aizstāvja līdzdalību un, treškārt, ar pārstāvja starpniecību.

Saskaņā ar Administratīvās atbildības likuma 53. panta pirmo un otro daļu ar juridisko jēdzienu "aizstāvis" saprotama persona, kas sniedz juridisko palīdzību pie atbildības saucamajai personai, bet to neaizvieto. Turklāt Administratīvās atbildības likuma 40. panta otrajā daļā noteikts pie atbildības saucamās fiziskās personas pienākums piedalīties administratīvā pārkāpuma lietas izskatīšanā personiski tiktāl, ciktāl administratīvā pārkāpuma lietas ietvaros nepieciešama personiska pienākumu izpilde.

Savukārt juridiskā jēdziena "pārstāvis" nozīme izskaidrota Administratīvās atbildības likuma 54. panta pirmajā daļā. Proti, pārstāvis ir persona, kas uz likuma vai līguma pamata rīkojas pārstāvamās personas vārdā. Pārstāvja pilnvarojums dod pārstāvim tiesības pārstāvamā vārdā izpildīt procesuālās darbības (*sk. Administratīvās atbildības likuma 54. panta piekto daļu*). Ar pārstāvja starpniecību administratīvā pārkāpuma procesā var piedalīties tikai noteikts personu loks, proti: juridiskā persona, cietušais, aizskartais mantas īpašnieks, nepilngadīga persona vai publisko tiesību juridiskās personas amatpersona (*sk. Administratīvās atbildības likuma 54. panta pirmo daļu*).

Tātad no Administratīvās atbildības likuma sistēmas secināms, ka administratīvā pārkāpuma procesā jēdzienu "aizstāvja līdzdalība" un "pārstāvja starpniecība" tvērums ir atšķirīgs. Viena no atšķirībām izpaužas tādējādi, ka aizstāvja un pārstāvja tiesības administratīvā pārkāpuma procesā veikt procesuālās darbības pie atbildības saucamās personas vārdā ir atšķirīgas. Turklāt atšķirīgs ir arī to personu loks, kuras ir tiesīgas

aizstāvību īstenot ar aizstāvja līdzdalību vai pārstāvja starpniecību. Pilngadīga pie atbildības saucamā fiziskā persona, arī Pieteikumu iesniedzēji, administratīvā pārkāpuma procesā savu aizstāvību var īstenot ar aizstāvja līdzdalību, bet ne ar pārstāvja starpniecību.

9.3. Saeimai iesniegtais likumprojekts Nr. 1160/Lp11 "Administratīvo pārkāpumu procesa likums" (turpmāk – likumprojekts) sākotnēji noteica pilngadīgas pie atbildības saucamās personas tiesības īstenot aizstāvību gan ar aizstāvja līdzdalību, gan ar pārstāvja starpniecību. Tāpat likumprojekts sākotnēji paredzēja iespēju, ka sūdzību iesniegšanai tiesā var parakstīt arī aizstāvis, pievienojot attiecīgu pilnvaru (sk. *Saeimai 2014. gada 21. maijā iesniegtā likumprojekta Nr. 1160/Lp11 35., 41., 54. pantu un 202. panta ceturto daļu. Pieejams: saeima.lv*).

Likumprojekta izskatīšanas gaitā tika vērtēts Saeimas Juridiskā biroja priekšlikums par to, vai pilngadīgai pie administratīvās atbildības saucamai fiziskajai personai ir nepieciešamas tiesības īstenot savu aizstāvību gan ar aizstāvja līdzdalību, gan ar pārstāvja starpniecību (sk. *Saeimas Juridiskā biroja 2017. gada 31. janvāra atzinuma Nr. 111.13/1-17-12/17 par likumprojekta "Administratīvo pārkāpumu procesa likums" 32. punktu. Pieejams: saeima.lv*). Pēc šā priekšlikuma apspriešanas sākotnējā likumprojekta redakcija netika atbalstīta, bet tika noteikts, ka pilngadīga pie administratīvās atbildības saucamā fiziskā persona tiesības uz aizstāvību var īstenot tikai ar aizstāvja līdzdalību (sk. *Juridiskās komisijas Krimināltiesību politikas apakškomisijas 2018. gada 16. janvāra sēdes protokolu Nr. 93 un Juridiskās komisijas 2018. gada 25. septembra sēdes protokolu Nr. 324, kā arī šo sēžu audioierakstus lietas materiālu 1. un 2. sēj.*). Tā rezultātā gan atbildīgajā komisijā, proti, Juridiskajā komisijā, gan Saeimas sēdē tika atbalstīts priekšlikums izslēgt aizstāvja tiesības parakstīt sūdzību, lai iesniegtu to tiesā (sk. *Saeimas Juridiskās komisijas 2018. gada 2. oktobra sēdes protokolu Nr. 327 lietas materiālu 1. sēj. 130.–131. lp., kā arī Saeimas 2018. gada 25. oktobra sēdes stenogrammu. Pieejami: saeima.lv*).

Tātad no apstrīdētās normas vēsturiskās izstrādes gaitas ir gūstams apstiprinājums tam, ka likumdevējs ir izslēdzis no likumprojekta iepriekš aizstāvim paredzētās tiesības personas vārdā parakstīt sūdzību, lai iesniegtu to tiesā.

9.4. Saeima atbildes rakstā norāda, ka likumdevēja nodoms attiecībā uz apstrīdētās normas jēgu un mērķi tiek nepareizi izprasts. Proti, likumdevējs neesot vēlējies liegt pilngadīgas pie atbildības saucamās fiziskās personas aizstāvim tiesības parakstīt sūdzību, lai iesniegtu to tiesā.

No likumprojekta izstrādes materiāliem secināms, ka Juridiskās komisijas Krimināltiesību politikas apakškomisijas sēdē, vērtējot to, vai pilngadīgai pie atbildības saucamajai personai administratīvā pārkāpuma procesā ir nepieciešams paredzēt gan aizstāvi, gan pārstāvi, tika norādīts uz to, ka aizstāvja un pārstāvja funkcijas ir atšķirīgas. Tika uzsvērts: pārstāvis administratīvā pārkāpuma procesā ir persona, kas aizvieto citu personu, un tā veiktās darbības ir saistošas pārstāvamajam, savukārt aizstāvim kā juridiskās palīdzības sniedzējam nav tiesību darboties personas vārdā un tā veiktās procesuālās darbības nav personai saistošas. Likumdevējs izšķirās par to, ka pilngadīgai pie atbildības saucamajai personai administratīvā pārkāpuma lietā jāpiedalās personiski un pārstāvis tai nav nepieciešams (*sk. Juridiskās komisijas Krimināltiesību politikas apakškomisijas 2018. gada 16. janvāra sēdes protokolu Nr. 93, kā arī šīs sēdes audioierakstu lietas materiālu 2. sēj.*).

Tāpat no apakškomisijas un komisijas sēžu protokoliem un audioierakstiem ir izsecināmi motīvi, kuru dēļ likumdevējs izšķīries par labu plašam personiskās dalības principa tvērumam. Proti, likumdevējs uzskatīja, ka tikai pati pie atbildības saucamā fiziskā persona var sniegt ziņas par tās pārkāpuma izdarīšanas apstākļiem, pārkāpuma motīviem, atbildību mīkstinošiem vai pastiprinošiem apstākļiem un citiem administratīvā pārkāpuma lietā noskaidrojamiem apstākļiem (*sk. Juridiskās komisijas Krimināltiesību politikas apakškomisijas 2018. gada 16. janvāra sēdes protokolu Nr. 93 un Juridiskās komisijas 2018. gada 25. septembra sēdes protokolu Nr. 324, kā arī šo sēžu audioierakstus lietas materiālu 1. un 2. sēj.*).

Turklāt likumprojekta apspriešanas gaitā likumdevējs savstarpēji saskaņojis regulējumus par augstākai amatpersonai un tiesai iesniedzamā sūdzībā ietveramo saturu (*sk. Administratīvās atbildības likuma 176. panta otro daļu un 185. panta otro daļu*). To personu loks, kurām ir tiesības iesniegt sūdzību augstākai amatpersonai vai tiesai, ir viens un tas pats (*sk. Administratīvās atbildības likuma 166. panta pirmo daļu un 183. panta pirmo daļu*). Savukārt no Administratīvās atbildības likuma 167. panta trešajā un ceturtajā daļā noteiktā, ka augstākai amatpersonai iesniedzamai sūdzībai pievieno pilnvaru vai citu dokumentu, kas apliecina pārstāvja vai aizstāvja pilnvarojumu iesniegt sūdzību, secināms: likums pieļauj gan to, ka augstākai amatpersonai iesniedzamu sūdzību paraksta pārstāvis, gan to, ka šādu sūdzību paraksta aizstāvis. Tādējādi normā par personas pienākumu parakstīt augstākai amatpersonai iesniedzamu sūdzību personiskās dalības princips ir konkretizēts citādi nekā apstrīdētajā normā. No likumprojekta izstrādes materiāliem nav gūstams apstiprinājums tam, ka likumdevējs būtu tiešā veidā apsvēris jautājumu par aizstāvja tiesībām personas vārdā parakstīt arī tiesai iesniedzamu

sūdzību vai par nepieciešamību noteikt vienotas prasības attiecībā uz augstākai amatpersonai un tiesai iesniedzamu sūdzību parakstīšanu.

Noskaidrojot likumdevēja nodomu attiecībā uz apstrīdētās normas jēgu un mērķi, secināms, ka likumdevējs ir apzināti izvēlējis pārstāvja un aizstāvja funkcijas nodalīt, nosakot, ka juridiskās palīdzības sniegšana neietver aizstāvja tiesības veikt procesuālas darbības aizstāvamās personas vārdā. Tas, kādā veidā likumdevējs konkretizējis aizstāvja līdzdalības apjomu attiecībā uz sūdzības parakstīšanu, lai iesniegtu to tiesā, proti, tas, ka likumdevējs nav pieļāvis aizstāvja tiesības parakstīt sūdzību pilngadīgas pie atbildības saucamās fiziskās personas vārdā, saskan ar likumdevēja nodomu par pārstāvja un aizstāvja pilnvaru apjomu nodalījumu administratīvā pārkāpuma procesā.

9.5. Tiesību normas satura noskaidrošanā ir ņemama vērā arī tās piemērošanas prakse. Apgabaltiesu, kuras administratīvo pārkāpumu lietu izskatīšanā ir galīgā instance, prakse, arī nolēmumi Pieteikumu iesniedzēju administratīvo pārkāpumu lietās, liecina: tiesas apstrīdēto normu pamatā interpretē tādējādi, ka aizstāvim nav tiesību parakstīt sūdzību, lai iesniegtu to tiesā. Tiesas secinājušas, ka saskaņā ar Administratīvās atbildības likumā nostiprināto personiskās dalības principu pie atbildības saucamajai personai ir personīgi jāpiedalās administratīvā pārkāpuma procesā. Tiesas arī norāda, ka tiesiskais regulējums, kas bija iekļauts Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā, neesot pieļāvis personas aizstāvja tiesības parakstīt sūdzību, lai iesniegtu to tiesā, tāpat kā Administratīvās atbildības likums (*piemēram, Latgales apgabaltiesas 2020. gada 2. septembra lēmums lietā Nr. 103A4-0102-20 un Zemgales apgabaltiesas 2020. gada 28. oktobra lēmums lietā Nr. 106AA-0162-20/15*).

Šāda apstrīdētās normas interpretācija saskan arī ar tiesību doktrīnā izteikto atziņu, ka pie atbildības saucamajai personai ir personīgi jāpiedalās administratīvā pārkāpuma procesā un tā nevar šo pienākumu deleģēt aizstāvim, turklāt aizstāvis nevar aizvietot aizstāvamo procesuālo darbību veikšanā (*sk.: Putra I., Bērziņš G. 39.–56. panta skaidrojumi. Grām.: Danovskis E., Kūtris G. (zin. red.) Administratīvo pārkāpumu tiesības. Administratīvās atbildības likuma skaidrojumi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2020, 224. lpp.*).

9.6. Ņemot vērā visu iepriekš minēto, Satversmes tiesa secina: apstrīdētās normas vārdiskais formulējums, šīs normas jēga un mērķis Administratīvās atbildības likuma sistēmā, kā arī apstrīdētās normas izstrādes gaita liecina par likumdevēja nodomu liegt aizstāvim tiesības parakstīt sūdzību, lai iesniegtu to tiesā pilngadīgas pie atbildības saucamās fiziskās personas vārdā. Tādējādi apstrīdētās normas saturs ir

apzinātas likumdevēja izvēles rezultāts. Līdz ar to personas pamattiesību aizskārumu rada apstrīdētā norma.

Tāpat tiesvedība lietā nav izbeidzama.

10. Satversmes 92. panta ceturtais teikums nosaka: "Ikvienam ir tiesības uz advokāta palīdzību."

Tiesības uz advokāta palīdzību ir viens no Satversmes 92. pantā ietvertā vispārējā tiesību principa – tiesību uz taisnīgu tiesu – konkretizācijas elementiem (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 7. februāra sprieduma lietā Nr. 2013-04-01 19.4. punktu*). Valsts pienākums ir noteikt tādu lietas izskatīšanas kārtību, arī administratīvā pārkāpuma procesā, lai persona varētu taisnīgā un objektīvā tiesā efektīvi aizsargāt savas tiesības un likumiskās intereses (*sal. sk. Satversmes tiesas 2018. gada 14. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-23-01 12. punktu*).

Konkretizējot Satversmes 92. panta ceturtajā teikumā garantēto tiesību saturu, Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tiesības uz advokāta palīdzību saprotamas kā personas subjektīvās tiesības uz kvalificētas juridiskās palīdzības saņemšanu (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2021-25-03 10. punktu*). Turklāt šajā normā ietvertās personas tiesības uz advokāta palīdzību tulkojamas paplašināti. Proti, personai ir tiesības saņemt kvalificētu juridisko palīdzību, ko sniedz brīvi izvēlēts aizstāvis vai pārstāvis no iespējami plašāka kvalificētu juristu loka un atsevišķos gadījumos arī no citu personu loka (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 6. oktobra sprieduma lietā Nr. 2003-08-01 secinājumu daļas 1.3. un 2. punktu*).

Tāpat personas tiesības īstenot aizstāvību ar pašas izraudzīta juridiskās palīdzības sniedzēja palīdzību ir īpaša Satversmes 92. panta ceturtajā teikumā ietverta procesuālā garantija, kas nodrošina personas tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošanu. Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzinusi, ka personas tiesības uz aizstāvību ir tiesību uz taisnīgu tiesu garantija, kuras mērķis ir nodrošināt, lai process kopumā būtu taisnīgs (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2010. gada 1. jūnija sprieduma lietā "Gäffgen v. Germany", pieteikums Nr. 22978/05, 169. punktu un 2016. gada 13. septembra sprieduma lietā "Ibrahim and Others v. the United Kingdom", pieteikums Nr. 50541/08 u. c., 265. punktu*).

Apsūdzības procesā, kāds ir arī administratīvā pārkāpuma process, juridiskā palīdzība aizstāvības īstenošanā nozīmē to, ka juridiskās palīdzības sniedzējam ir pilnvaras vislabākajā un piemērotākajā veidā aizstāvēt personas tiesības un likumiskās intereses. Šādā nolūkā var būt nepieciešams, lai juridiskās palīdzības sniedzējs aizstāvības nodrošināšanā ne tikai līdzdarbotos, piemēram, konsultētu personu par tās tiesībām un pienākumiem, sagatavotu juridisku dokumentu projektus un palīdzētu

personai tiesā, bet arī faktiski rīkotos aizstāvamās personas interesēs. Arī sūdzības parakstīšana, lai iesniegtu to tiesā, ietilpst aizstāvja sniegtās juridiskās palīdzības tvērumā.

Atkāpes no procesuālās garantijas – personas tiesībām īstenot aizstāvību ar pašas izraudzīta juridiskās palīdzības sniedzēja palīdzību – ir pieļaujamas tad, ja tām ir objektīvs un saprātīgs pamats, un tad, ja personai kopumā tiek nodrošināts taisnīgs tiesas process (*sal. sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2015. gada 20. oktobra sprieduma lietā "Dvorski v. Croatia", pieteikums Nr. 25703/11, 80. punktu*). Arī Satversmes tiesa, vērtējot, vai atkāpes no Satversmes 92. pantā ietvertajām garantijām ir pieļaujamas, ņēmusi vērā gan attiecīgās atkāpes noteikšanas pamatu un tiesvedības specifiskos aspektus, gan kopumā to, kā attiecīgā atkāpe ietekmē personas tiesības uz taisnīgu tiesu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2019-13-01 16. punktu, 2020. gada 16. jūlija sprieduma lietā Nr. 2019-23-01 13. un 14. punktu, kā arī 2022. gada 14. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2021-38-01 14. un 15. punktu*).

Līdz ar to Satversmes tiesai jāpārbauda, vai regulējums, kas liedz pie administratīvās atbildības saucamās fiziskās personas aizstāvim tiesības parakstīt sūdzību, lai iesniegtu to tiesā, personai nodrošina Satversmes 92. panta ceturtajā teikumā ietvertās tiesības īstenot aizstāvību ar pašas izraudzīta juridiskās palīdzības sniedzēja palīdzību.

11. Vērtējot to, vai apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta ceturtajam teikumam, Satversmes tiesa visupirms noskaidros, vai tam, ka pie administratīvās atbildības saucamās fiziskās personas aizstāvim nav tiesību parakstīt sūdzību, lai iesniegtu to tiesā, ir objektīvs un saprātīgs pamats. Pēc tam Satversmes tiesa pārbaudīs, vai tas, ka pie administratīvās atbildības saucamās fiziskās personas aizstāvim nav tiesību parakstīt sūdzību, lai iesniegtu to tiesā, kopumā nodrošina personai juridisko palīdzību, kas tai nepieciešama savu tiesību uz aizstāvību īstenošanai.

11.1. Sūdzības iesniegšana tiesā apliecina personas gribu īstenot savas tiesības pārsūdzēt administratīvā pārkāpuma lietā pieņemto lēmumu. Likumam atbilstoša sūdzības iesniegšana nozīmē to, ka ir ievērotas visas prasības, arī tās, kas attiecas uz sūdzības formu un saturu (*sk. Administratīvās atbildības likuma 185. pantu*), tostarp apstrīdētās normas pirmajā teikumā noteiktā prasība sūdzību parakstīt.

Sūdzības parakstīšana, lai iesniegtu to tiesā, nav tikai tehniska rakstura darbība, kas nepieciešama, lai tiktu uzsākta lietas izskatīšana. Sūdzības parakstītājs ar savu parakstu apliecina dokumenta satura atbilstību personas gribai, kā arī gribu uzsākt vai turpināt administratīvā pārkāpuma lietas izskatīšanu tiesā. Ar sūdzības parakstīšanu persona, piemēram, izsaka savu gribu iesniegt tiesai pierādījumus vai lūgt tiesu

pieprasīt papildu pierādījumus, savu gribu darīt tiesai zināmus apsvērumus par to, kā, pēc personas ieskata, izpaužas pārsūdzētā lēmuma nepareizība, kā arī norādīt citas ziņas, kas, pēc personas ieskata, var būt svarīgas administratīvā pārkāpuma lietas izskatīšanai. Tāpat sūdzībā persona var ietvert paskaidrojumus par administratīvā pārkāpuma lietu. Turklāt administratīvā pārkāpuma procesā personas paraksts ir īpaši nozīmīgs, jo sasaista pašu personu ar administratīvā pārkāpuma lietu.

Ja administratīvā pārkāpuma lieta tiek izskatīta mutvārdu procesā, persona pati paskaidro pārkāpuma izdarīšanas apstākļus un sniedz citas lietas izlemšanai nepieciešamās ziņas, kuras zināmas tikai pašai personai. Turpretī rakstveida procesā, kādā pamatā notiek administratīvo pārkāpumu lietu izskatīšana tiesā (*sk. Administratīvās atbildības likuma 185. panta pirmo daļu un 178. pantu*), tieši pie atbildības saucamās pilngadīgās fiziskās personas paraksts nodrošina tās personisku iesaisti lietas izskatīšanā.

Satversmes tiesa secina: pilngadīgai pie atbildības saucamajai fiziskajai personai pienākums pašai parakstīt tiesā iesniedzamo sūdzību ir noteikts ar mērķi īstenot personiskās dalības principu administratīvā pārkāpuma lietas izskatīšanā tiesā. Apstrīdētā norma un ar to saistītās Administratīvās atbildības likuma normas, kas attiecas uz personas pienākumu personiski piedalīties lietas izskatīšanā, nodrošina to, ka administratīvā pārkāpuma izdarīšanas apstākļus apliecina tieši pati pilngadīgā pie atbildības saucamā fiziskā persona, jo tieši tā var šādas ziņas sniegt visprecīzāk. Tādā veidā tiek īstenoti Administratīvās atbildības likuma 1. pantā minētie mērķi – panākt efektīvu administratīvā pārkāpuma procesu un tiesisko attiecību taisnīgu noregulēšanu –, kas vērsti uz to, lai personām demokrātiskā tiesiskā valstī nodrošinātu tiesības uz taisnīgu tiesu. Tādējādi ar Administratīvās atbildības likumā ietverto personiskās dalības principu tiek sekmēta tiesas procesa efektivitāte, nodrošinot demokrātiskas valsts iekārtas netraucētu funkcionēšanu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2022. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2021-25-03 14.3. punktu*).

Līdz ar to Satversmes tiesa secina: tam, ka pilngadīgas pie atbildības saucamās fiziskās personas aizstāvim nav tiesību parakstīt sūdzību, lai iesniegtu to tiesā, ir objektīvs un saprātīgs pamats.

11.2. Administratīvā pārkāpuma procesā sodu par administratīvo pārkāpumu piemēro iestāde. Savukārt tiesa pārbauda administratīvā pārkāpuma lietā iestādē pieņemtā lēmuma tiesiskumu un pamatotību, izskatot administratīvā pārkāpuma lietu sūdzībā izteikto prasību apjomā un ietvaros, kurus nedrīkst pārsniegt, izņemot gadījumus, kad rodas šaubas par personas vainu vai atbildību pastiprinošiem apstākļiem (*sk. Administratīvās atbildības likuma 48. un 178. pantu*). Tātad administratīvā pārkāpuma lietas izskatīšana tiesā ļauj personai pārliecināties par

iestādes pieņemtā lēmuma tiesiskumu, tostarp par to, vai iestāde ir pareizi novērtējusi visus administratīvā pārkāpuma lietas apstākļus un pareizi piemērojusi tiesību normas.

Parakstot sūdzību, lai iesniegtu to tiesā, pilngadīga pie atbildības saucamā fiziskā persona īsteno tai Administratīvās atbildības likuma 41. panta pirmās daļas 8. punktā noteiktās tiesības pārsūdzēt administratīvā pārkāpuma lietā iestādē pieņemto lēmumu. Apstrīdētā norma pēc būtības ir daļa no to procesuālo noteikumu kopuma, kuri reglamentē kārtību, kādā īstenojamas personai noteiktās tiesības uz pārsūdzību.

Apstrīdētā norma neliedz pilngadīgai pie atbildības saucamajai fiziskajai personai pašai parakstīt sūdzību, lai iesniegtu to tiesā. Īstenojot tiesības pārsūdzēt administratīvā pārkāpuma lietā pieņemtu lēmumu, pilngadīgai pie atbildības saucamajai fiziskajai personai ir tiesības saņemt juridisko palīdzību, ko sniedz personas pašas izraudzīts aizstāvis. Administratīvās atbildības likums neliedz personas aizstāvim juridiskās palīdzības ietvaros analizēt iestādē pieņemto lēmumu, vērst personas uzmanību uz iespējamām faktiskām vai juridiskām kļūdām un nepilnībām iestādes lēmumā, konsultēt personu par sūdzības iesniegšanas procesu un iespējamo pārsūdzības procesa iznākumu, norādīt uz argumentiem, kas palīdzētu aizstāvamajai personai panākt tai vēlamu rezultātu vai izteikties tiesas debatēs. Tāpat ne apstrīdētā norma, ne citas Administratīvās atbildības likuma normas neliedz pilngadīgai pie atbildības saucamajai fiziskajai personai pieaicināt juridiskās palīdzības sniedzēju, lai no tā saņemtu palīdzību sūdzības vai blakus sūdzības sagatavošanā, noformēšanā vai izskatīšanā tiesā.

Tas, ka pilngadīgai pie atbildības saucamajai fiziskajai personai aizstāvja sagatavotā sūdzība ir jāparaksta pašai, līdz ar to personiski iesaistoties administratīvā pārkāpuma lietas izskatīšanā un paužot gribu īstenot savas tiesības pārsūdzēt administratīvā pārkāpuma lietā pieņemto lēmumu, neliedz pilngadīgai pie atbildības saucamajai fiziskajai personai tiesības saņemt aizstāvja sniegto juridisko palīdzību.

11.3. Ņemot vērā minēto, Satversmes tiesa secina: apstrīdētajā normā noteiktajam, ka pie administratīvās atbildības saucamās fiziskās personas aizstāvim nav tiesību parakstīt sūdzību, lai iesniegtu to tiesā, ir objektīvs un saprātīgs pamats. Savukārt tas, kādā veidā administratīvā pārkāpuma lietā tiesvedības stadijā pilngadīga pie atbildības saucamā fiziskā persona savas tiesības uz aizstāvību var īstenot ar aizstāvja līdzdalību, kopumā personai nodrošina Satversmes 92. panta ceturtajā teikumā ietvertās tiesības īstenot aizstāvību ar pašas izraudzīta juridiskās palīdzības sniedzēja palīdzību.

Līdz ar to apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta ceturtajam teikumam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt Administratīvās atbildības likuma 185. panta ceturto daļu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. panta ceturtajam teikumam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja

I. Kucina

Satversmes tiesas tiesnešu Irēnas Kucinas un Anitas Rodiņas atsevišķās domas

Rīgā 2024. gada 31. oktobrī

lietā Nr. 2023-42-01

"Par Administratīvās atbildības likuma 185. panta ceturtais daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta ceturtajam teikumam".

Satversmes tiesa 2024. gada 18. oktobrī pasludināja spriedumu lietā Nr. 2023-42-01 "Par Administratīvās atbildības likuma 185. panta ceturtais daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta ceturtajam teikumam" (turpmāk – Spriedums), ar kuru atzina Administratīvās atbildības likuma 185. panta ceturto daļu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92. panta ceturtajam teikumam.

Nevaram piekrist Satversmes tiesas piemērotajai apstrīdētās normas satversmības izvērtēšanas metodoloģijai, kā arī secinājumam, ka Administratīvās atbildības likuma 185. panta ceturtais daļa atbilst Satversmes 92. panta ceturtajam teikumam.

Argumentējot savu viedokli, izmantosim Spriedumā lietotos saīsinājumus.

1. Sprieduma 10. punktā Satversmes tiesa secinājusi, ka ikviena tiesības uz advokāta palīdzību ir Satversmes 92. panta ceturtajā teikumā ietverta procesuālā garantija, kas nodrošina personas tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošanu. Līdz ar to Satversmes tiesa apstrīdētās normas satversmību vērtējusi, formulējot un piemērojot taisnīgas tiesas garantiju pārbaudes metodoloģiju. Proti, tiesa visupirms noskaidroja, vai tam, ka pie administratīvās atbildības saucamās fiziskās personas aizstāvim nav tiesību parakstīt sūdzību, lai iesniegtu to tiesā, ir objektīvs un saprātīgs pamats, bet pēc tam pārbaudīja, vai tas, ka pie administratīvās atbildības saucamās fiziskās personas aizstāvim nav tiesību parakstīt sūdzību, lai iesniegtu to tiesā, kopumā nodrošina personai juridisko palīdzību, kas tai nepieciešama savu tiesību uz aizstāvību īstenošanai.

Nevaram piekrist secinājumam, ka ikviena tiesības uz advokāta palīdzību ir uzskatāmas par Satversmes 92. panta ceturtajā teikumā ietvertu procesuālo garantiju, nevis par šajā pantā ietvertām personas pamattiesībām. Uzskatām, ka apstrīdētās normas atbilstība Satversmei bija vērtējama, izmantojot pamattiesību ierobežojuma konstitucionalitātes izvērtēšanas metodoloģiju, proti, noskaidrojot, vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu, vai tam ir legītīms mērķis, un vai tas ir samērīgs.

Lietā Nr. 2023-42-01 Satversmes tiesai pēc būtības bija jāatbild uz jautājumu: kāds ir tās kvalificētās juridiskās palīdzības tvērums, uz kuru saskaņā ar Satversmes 92. panta ceturto teikumu personai ir tiesības, apsūdzības procesā īstenojot savas tiesības uz aizstāvību tiesā, kā arī bija jāvērtē, vai Satversmes 92. panta ceturtajā teikumā ietvertajām tiesībām uz advokāta palīdzību atbilst apstrīdētajā normā ietvertais tiesiskais regulējums, kas neparedz pilngadīgas pie administratīvās atbildības saucamās fiziskās personas aizstāvim tiesības parakstīt tiesā iesniedzamu sūdzību.

Piekrītam Sprieduma 10. punktā izdarītajam secinājumam par tiesību uz advokāta palīdzību tvērumu. Proti, apsūdzības procesā, kāds ir arī administratīvā pārkāpuma process, juridiskā palīdzība aizstāvības īstenošanā nozīmē ne tikai advokāta līdzdarbošanos aizstāvības nodrošināšanā, bet arī faktisku rīcību aizstāvamās personas interesēs. Šāda faktiskā rīcība aizstāvamās personas interesēs ir arī sūdzības parakstīšana, lai iesniegtu to tiesā.

Tomēr uzskatām, ka tiesības uz advokāta palīdzību minētajā apjomā ir no Satversmes 92. panta izrietošas personas pamattiesības, nevis procesuāla garantija, kas nodrošināma, nosakot likumā atbilstošu lietas izskatīšanas kārtību. Personas tiesības saņemt praktisku un efektīvu juridisko palīdzību ar pašas izraudzīta aizstāvja starpniecību izriet tieši no Satversmes 92. panta ceturtajā teikuma. Šīs tiesības nav deklaratīvas, un to saturu katrā atsevišķā situācijā var konkretizēt, interpretējot Satversmes 92. panta ceturto teikumu kopsakarā ar citām Satversmes normām un starptautiskajām cilvēktiesību normām.

Ar apstrīdēto normu no personai pieejamās juridiskās palīdzības apjoma tiek izslēgts viens no juridiskās palīdzības elementiem – sūdzības parakstīšana, lai to iesniegtu tiesā. Liegums aizstāvim parakstīt sūdzību, lai to iesniegtu tiesā, izslēdz juridiskās palīdzības sniegšanu tādā veidā, kas vislabāk atbilstu aizstāvamās personas vajadzībām. Tādējādi aizstāvja sniegtā juridiskā palīdzība vairs nenodrošina to, ka personas tiesības un likumiskās intereses tiek aizstāvētas vislabākajā un piemērotākajā veidā, proti, šīs tiesības vairs netiek nodrošinātas praktiski un efektīvi.

Līdz ar to uzskatām, ka ar apstrīdēto normu personai ir ierobežotas Satversmes 92. panta ceturtajā teikumā ietvertās pamattiesības, proti, tiesības uz advokāta palīdzību, nevis pieļauta atkāpe no taisnīgas tiesas procesuālās garantijas. Savukārt, lai noskaidrotu, vai personas pamattiesību aizskārums ir attaisnojams, apstrīdētajā normā ietvertā regulējuma satversmība bija vērtējama, izmantojot pamattiesību ierobežojuma konstitucionalitātes izvērtēšanas metodoloģiju tāpat, kā tā iepriekš tika izmantota lietās, kas saistītas ar pārstāvību un tiesībām uz advokāta

palīdzību (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija spriedumu lietā Nr. 2003-04-01 un 2003. gada 6. novembra spriedumu lietā Nr. 2003-10-01*).

2. Sprieduma 11. punktā Satversmes tiesa secina: apstrīdētajā normā noteiktajam, ka pie administratīvās atbildības saucamās fiziskās personas aizstāvim nav tiesību parakstīt sūdzību, lai iesniegtu to tiesā, ir objektīvs un saprātīgs pamats. Satversmes tiesas tiesnešu vairākums būtisko sabiedrības interesi – apstrīdētās normas objektīvu un saprātīgu pamatu – saskatījis nepieciešamībā nodrošināt tiesas procesa efektivitāti un līdz ar to arī demokrātiskas tiesiskas valsts netraucētu funkcionēšanu. Sprieduma 11. punktā tiesa atzinusi, ka efektīva administratīvā pārkāpuma procesa interesēs ir nepieciešams, lai pilngadīga pie atbildības saucamā fiziskā persona administratīvā pārkāpuma lietas izskatīšanā piedalās personiski, proti, pati paskaidro pārkāpuma izdarīšanas apstākļus un sniedz citu lietas izlemšanai nepieciešamo informāciju, kura zināma tikai pašai personai. Spriedumā īpaši uzsvērtā personas pašrocīgā paraksta izšķirošā nozīme, norādot, ka rakstveida procesā, kāds pārsvarā arī ir administratīvā pārkāpuma process tiesā, persona nemaz nevar citādā veidā personiski iesaistīties lietas izskatīšanā.

Kā to atzinusi Satversmes tiesa, izšķirošais apstāklis apstrīdētās normas satversmības pārbaudē jebkurā gadījumā ir tas, vai konkrētajā situācijā tiek panākts taisnīgs līdzsvars starp sabiedrības interesēm, no vienas puses, un attiecīgās personas interesēm, no otras puses (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 20. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-72-01 11.2. punktu*). Uzskatām, ka apstrīdētās normas gadījumā šāds taisnīgs līdzsvars nav panākts, jo nav konstatējamas tādas būtiskas sabiedrības intereses, kuru aizsardzības labad pilngadīgas pie atbildības saucamās fiziskās personas aizstāvim tika liegts īstenot vienu no praktiskas un efektīvas juridiskās palīdzības elementiem – parakstīt sūdzību, lai iesniegtu to tiesā. Proti, pamattiesību ierobežojumam nav leģitīma mērķa.

2.1. Personiskās dalības princips ietverts Administratīvās atbildības likuma 40. un 54. pantā, kā arī uzsvērts tiesību doktrīnā un tiesu praksē. Kā konstatēts Sprieduma 9. punktā, no apstrīdētās normas izstrādes materiāliem izriet, ka ar personiskās dalības principa iekļaušanu Administratīvās atbildības likumā likumdevējs vēlēties noteikt tādu administratīvo pārkāpumu lietu izskatīšanas kārtību, lai lietā būtiskie apstākļi un pie atbildības saucamās personas subjektīvā attieksme pret tiem tiktu noskaidrota pēc iespējas precīzi un efektīvi. Tāds regulējums, kas saistīts ar personiskās dalības principa īstenošanu nolūkā nodrošināt ātru un efektīvu administratīvā pārkāpuma procesa norisi, vispār varētu būt vērsti uz svarīgu sabiedrības interešu aizsardzību. Bez šaubām, personas

personiska dalība var sekmēt tiesas procesa efektivitāti un noteiktos gadījumos ir pat nepieciešama.

Tomēr nav saskatāms, kādu labumu tieši no apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma gūst demokrātiskas tiesiskas valsts tiesu sistēma vai citas svarīgas sabiedrības intereses kopumā. Tiesai administratīvā pārkāpuma procesā jebkurā gadījumā ir jāizlemj jautājums par sūdzībā ietvertu prasījumu. Lēmuma pieņemšanas procesā tiesai pašai, ja nepieciešams, ir jāpārbauda lietā iesniegtie pierādījumi un jāpieprasa pie atbildības saucamās personas paskaidrojumi. Ja tiesa uzskata, ka lietas objektīvai izskatīšanai nepieciešams noskaidrot pie atbildības saucamās personas subjektīvo viedokli, tā lemj par lietas izskatīšanu mutvārdu procesā (*sk. Administratīvās atbildības likuma 185. panta pirmo daļu un 178. pantu*). Savukārt tad, ja administratīvā pārkāpuma lieta tiek izskatīta rakstveida procesā, tiesai, sagatavojot to izskatīšanai, ir tiesības uzdot procesa dalībniekiem rakstveidā atbildēt uz jautājumiem par administratīvā pārkāpuma lietas faktiskajiem apstākļiem un juridisko būtību, tostarp tiesa nosaka saprātīgu termiņu paskaidrojumu, liecību un pierādījumu iesniegšanai (*sk. Administratīvās atbildības likuma 198. pantu*). Tādējādi likums paredz vairākas iespējas, kā nodrošināt pie atbildības saucamās personas personisku iesaisti administratīvā pārkāpuma lietas izskatīšanā un noskaidrot tās subjektīvo viedokli par lietā būtiskiem jautājumiem. Taču tieši sūdzības parakstīšana, lai iesniegtu to tiesā, pati par sevi nav tāda rakstura darbība, kurā personas subjektīvajam viedoklim būtu izšķiroša nozīme.

Turklāt pilngadīga pie atbildības saucamā fiziskā persona personiski iesaistās administratīvā pārkāpuma procesā jau ar brīdi, kad tā pilnvaro pašas izraudzītu juridiskās palīdzības sniedzēju aizstāvēt tās tiesības un likumiskās intereses tiesā. Administratīvā pārkāpuma lietā aizstāvis sniedz juridisko palīdzību uz personas pilnvarojuma pamata, baudot šīs personas uzticību un vienojoties ar to par aizstāvības stratēģiju. Tātad nav saprātīga pamata uzskatīt, ka aizstāvis varētu darboties ārpus personas izteiktās gribas robežām. Pilngadīgai pie atbildības saucamai fiziskajai personai uzliktais pienākums pašai parakstīt sūdzību, lai iesniegtu to tiesā, vērtējams kā formāls šķērslis, kas liedz personai izmantot pašas izraudzīta juridiskās palīdzības sniedzēja palīdzību. Proti, aizstāvamā persona nevar juridisko palīdzību saņemt tādā veidā, kas vislabāk atbilstu tās vajadzībām. Tādējādi aizstāvja sniegtā juridiskā palīdzība vairs nenodrošina to, ka personas tiesības un likumiskās intereses tiek aizstāvētas vislabākajā un piemērotākajā veidā, proti, šīs tiesības vairs netiek nodrošinātas praktiski un efektīvi.

2.2. Personiskās dalības princips ir iekļauts arī citā apsūdzības procesā, proti, kriminālprocesā. Kriminālprocesa likuma 86. panta otrās daļas pirmais teikums, līdzīgi kā Administratīvās atbildības likuma 53. panta otrās daļas otrais teikums, nosaka: "aizstāvis neaizvieto aizstāvamo personu, bet rīkojas tās interesēs". Tomēr Kriminālprocesa likuma 86. panta otrajā daļā ir konkretizētas personiskās dalības principa robežas, izsmeltoši nosakot tās procesuālās darbības, kurās personai jāpiedalās pašai. Šādas darbības ir attieksmes izteikšana pret aizdomām vai apsūdzību, liecību sniegšana, vienkāršāka procesa izvēle un pēdējais vārds. Savukārt sūdzības parakstīšana iesniegšanai tiesā kriminālprocesā nav tāda veida darbība, kuru aizstāvamās personas vārdā nevarētu veikt aizstāvis.

Tādējādi secināms, ka kriminālprocesā personiska dalība ir saistīta ar objektīvu nepieciešamību noskaidrot personas subjektīvo viedokli. Tikai persona pati var nožēlot izdarīto, atzīt vainu vai liecināt par nodarījuma apstākļiem. Savukārt vienkāršāka procesa izvēle, piemēram, prokurora priekšraksts par sodu vai krimināllietas izbeigšana, nosacīti atbrīvojot personu no kriminālatbildības, būtībā nozīmē personas piekrišanu tam, ka tās lieta netiks izskatīta tiesā. Visus Kriminālprocesa likuma 86. panta otrajā daļā minētos personiskās dalības pienākuma izpildes gadījumus vieno tas, ka personiska dalība ir nepieciešama, jo no tās ir objektīvi atkarīga lietas efektīva izskatīšana vai atkarībā no tās būtiski mainās personas procesuālo tiesību apjoms.

Uzskatām, ka arī administratīvā pārkāpuma procesā personiskās dalības principa mērķi ir līdzīgi. Uz to norāda gan Administratīvās atbildības likuma 40. panta otrajā daļā noteiktais, ka pie atbildības saucamā persona savus pienākumus izpilda personiski tiktāl, ciktāl administratīvā pārkāpuma lietas ietvaros nepieciešama personiska pienākumu izpilde, gan arī personiskās dalības principa apspriešanā Saeimā izteiktie argumenti.

Noziedzīgiem nodarījumiem raksturīga ievērojami lielāka sabiedriskā bīstamība nekā administratīvajiem pārkāpumiem. Ja personas personiska iesaiste sūdzības iesniegšanā veicina procesa efektivitāti, tad tā vēl vairāk kā administratīvajā procesā būtu nepieciešama tieši kriminālprocesā, tomēr likumdevējs par šādu iesaisti nav izšķīries. Tādējādi nav saskatāms saprātīgs pamats tam, kāpēc personas pamattiesības vairāk ierobežojošs regulējums iekļauts tieši Administratīvās atbildības likumā, kurā noteikta atbildība par mazāk bīstamiem tiesību normu pārkāpumiem. Proti, nav saskatāms, kādas nozīmīgas sabiedrības intereses un kādā veidā tieši administratīvā pārkāpuma procesā tiek aizsargātas, vairāk nekā kriminālprocesā ierobežojot personas pamattiesības, proti, tiesības saņemt advokāta palīdzību.

2.3. Ņemot vērā minētos apstākļus, uzskatām, ka Spriedumā norādītais apstrīdētās normas objektīvais un saprātīgais pamats ir tikai šķietams. Apstrīdētajā normā ietvertais personas pamattiesību ierobežojums radies, iespējams, nepārdomāti izslēdzot no Administratīvās atbildības likuma personas aizstāvja tiesības parakstīt tiesā iesniedzamo sūdzību. Nevar uzskatīt, ka ar šādu ierobežojumu tiktu aizsargātas kādas būtiskas sabiedrības intereses. Nav mazsvarīgi arī tas, ka nekādu apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi nenorāda institūcija, kas apstrīdēto normu izdevusi, proti, Saeima.

Līdz ar to nav saskatāmas tādas konstitucionāla ranga vērtības, kuru aizsardzībai būtu bijusi nepieciešama juridiskās palīdzības elementa – sūdzības parakstīšana iesniegšanai tiesā – izslēgšana no personai garantētās juridiskās palīdzības apjoma. Demokrātiskā tiesiskā valstī nav pieļaujama tāda situācija, ka bez leģitīma mērķa tiek ierobežotas personas tiesības uz aizstāvību. Tādējādi apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 92. panta ceturtajam teikumam.

Satversmes tiesas tiesnese

I. Kucina

Satversmes tiesas tiesnese

A. Rodiņa

Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas

Rīgā 2024. gada 1. novembrī

lietā Nr. 2023-42-01

"Par Administratīvās atbildības likuma 185. panta ceturrtās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta ceturtajam teikumam".

Man nav iespējams pievienoties Satversmes tiesas uzskatam, ka Administratīvās atbildības likuma 185. panta ceturrtā daļa (turpmāk – apstrīdētā norma) atbilst Latvijas Republikas Satversmes 92. panta ceturtajam teikumam.

1. Šajā lietā apstrīdētās normas izdevēja institūcija – Saeima – atzina, ka apstrīdētās normas mērķis nemaz nav bijis ierobežot aizstāvja tiesības parakstīt pie administratīvās atbildības saucamās personas sūdzību tiesai.

Turpretim Satversmes tiesa secināja, ka apstrīdētā norma tomēr pie administratīvās atbildības saucamās personas aizstāvim liedz tiesības parakstīt sūdzību tiesai, tas esot saprātīgi, bet tas neliedzot personai tiesības saņemt aizstāvja sniegto juridisko palīdzību.

Šie aspekti ir grūti loģiski savienojami.

2. Tiesības uz advokāta palīdzību ir personas brīvība, kas nozīmē brīvību izvēlēties sev advokātu, saņemt tā palīdzību un ar advokāta īpašajām juridiskajām zināšanām un prasmēm izmantot personai pieejamos tiesību aizsardzības līdzekļus visefektīvākajā veidā personas tiesību aizsardzībai.

Persona īsteno tiesību uz advokātu ar uzdevuma došanu advokātam rīkoties personas vārdā un vietā. Tā kā persona rīkojas savas brīvības (privātautonomijas) ietvaros, tā uzdevumu advokātam dod ar līgumu. Līgums regulē advokāta un personas savstarpējās attiecības iekšēji. Uzdevuma saņemšanu ārēji advokāts atklāj, piemēram, ar pilnvaru (Latvijā – arī ar orderi), ko uzrāda attiecīgās iestādēs, kārtojot uzdevuma izpildei vajadzīgos jautājumus.

Tiesības uz advokātu ir gan personas brīvība, kuru attiecīgā pamattiesība aizsargā, gan arī no otras puses – valsts pozitīvs pienākums noteiktos gadījumos tiesības uz advokātu nodrošināt, piemēram, personām, kurām šī izvēles brīvība ir būtiski ierobežota (piemēram, trūcīgam, nepilngadīgam vai personai, kurai ir garīga rakstura traucējumi).

Protams, ka tiesības uz advokāta palīdzību garantē arī personai tiesības uz taisnīgu tiesu, sekmē to pilnvērtīgu un efektīvu izmantošanu.

3. Tiesību uz advokāta palīdzību saturā ietilpst juridiskas palīdzības sniegšana, aizstāvēt un pārstāvēt personu tiesā, pirmstiesas izmeklēšanā, valsts, pašvaldību vai privātās iestādēs, sniedzot juridiskas konsultācijas, gatavojot juridiskus dokumentus un veicot citas juridiskas darbības (*sk. salīdzinoši Advokatūras likuma 3. pantā lietoto advokāta jēdzienu*).

Tā kā apstrīdētā norma liedz pie administratīvās atbildības saucamai personai dot uzdevumu (jeb ietvert aizstāvības uzdevumā) – sūdzības tiesai parakstīšanu, tā ierobežo tiesības uz advokāta palīdzību, tās šajā aspektā personai sašaurinot.

Satversmes tiesai bija jāaplūko apstrīdētā norma kā attiecīgo pamattiesību ierobežojošā, pat ja kopumā tiesības uz advokāta palīdzību sekmē un garantē tiesību uz taisnīgu tiesu izmantošanu.

4. Tiesības uz advokāta palīdzību nav absolūtas; tās var pakļaut noteiktiem ierobežojumiem, ciktāl tie noteikti ar likumu vai uz likuma pamata, ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā un ir samērīgi.

Satversmes tiesa atzina, ka apstrīdētā norma kalpo pie administratīvās atbildības saucamās personas personiskai sasaistei ar administratīvā pārkāpuma lietu, personiskai dalībai šādā lietā, nodrošinot demokrātiskas valsts funkcionēšanu (*sprieduma 11.1. punkts*).

Piekrītu, ka pie administratīvās atbildības saucamas personas tiesiskais statuss ir īpašs personisks statuss, to nevar nodot/cedēt tālāk citai personai. Tas arī atspoguļojas Administratīvās atbildības likuma 40. panta otrās daļas 2. teikuma tekstā, ka pie atbildības saucamā persona savus pienākumus izpilda personiski tiktāl, ciktāl administratīvā pārkāpuma lietas ietvaros nepieciešama personiska pienākumu izpilde.

Taču sūdzības iesniegšana par iestādes lēmumu nav personiska pienākuma izpilde. Tā ir tiesība, bet ne pienākums. Sūdzības iesniegšana par iestādes lēmumu nav pienākuma izpilde, bet gan procesuālas tiesības – tiesību aizsardzības līdzekļa – izmantošana. Šāda procesuāla tiesība piemīt tikai pie administratīvās atbildības saucamai personai, bet tās izmantošanā tā var izmantot aizstāvi.

Aizstāvis, kurš rīkojas personas uzdevumā kā tās advokāts, ir tiesīgs gan aizvietot šo personu viņai piešķirto procesuālo tiesību izmantošanā, gan izmantot pašam aizstāvim tieši piešķirtās tiesības (ja tādas likumi noteikuši). Tiesības pārsūdzēt lēmumus ir tādas pat procesuālas tiesības, kā tiesības iesniegt iesniegumus par pierādījumiem (pievienošanu, izprasīšanu), izvaicāt lieciniekus utt.

Šādu tiesību esība neliedz tiesai pieprasīt pie administratīvās atbildības saucamās personas personisku dalību mutvārdu tiesas sēdē, ja tas nepieciešams.

Tātad, ja pie administratīvās atbildības saucamā persona ir izlēmusi, ka tā izmantos tiesību aizsardzības līdzekli (sūdzību tiesai), tad tā var uzdot tālāko procesuālo darbību veikšanu advokātam, un nav nedz objektīvi, nedz saprātīgi tieši sūdzības parakstīšanu likumdevējam liegt advokātam īstenot.

Kā liecina lietā esošo pieteikuma iesniedzēju dzīves gadījumi, kā arī citās administratīvo pārkāpumu lietās taisītie tiesu nolēmumi, tiesību uz advokāta palīdzību ierobežošana sūdzības parakstīšanā galu galā ir radījusi tikai pārsūdzības tiesību liegšanu pašai pie administratīvās atbildības saucamai personai. Apstrīdētās normas dēļ personas dotā uzdevuma ietvaros advokāta parakstīta sūdzība tiesai nav tikusi pieņemta, procesuālo trūkumu nav bijis iespējams novērst likumā noteiktā ierobežotā termiņa dēļ, kā rezultātā personas ir palikušas bez tiesību aizsardzības līdzekļa.

Apstrīdētajai normai nav pie administratīvās atbildības saucamās personas personiskās dalības nodrošināšanas mērķa, turklāt, kā norādījusi lietā pati Saeima kā normas izdevēja, tā nav vēlējusies nemaz šādu ierobežojumu noteikt.

5. Satversmes tiesa izdarīja vispārīgu secinājumu, ka, neskatoties uz apstrīdēto normu, kopumā pie administratīvās atbildības saucamai personai nav liegts saņemt aizstāvja sniegto juridisko palīdzību (*sk. sprieduma 11.2. punktu*).

Uzskatu, ka šādas pieejas izmantošana rada risku tiesību uz advokāta palīdzību aizsardzībā. Tā pieļauj valstij ierobežot tiesību uz advokāta palīdzību atsevišķas izpausmes, nevērtējot konkrētā ierobežojuma nepieciešamību demokrātiskā sabiedrībā un samērību, bet aizstājot to ar vērtējumu, vai tiesības uz advokāta palīdzību vispārīgi ir saglabājušās.

Tas rada tālākus jautājumus, kuras tiesības uz advokāta palīdzību ietilpstošas tiesības ir tās pamatelementi un kuru trūkums jau liegtu (Satversmes tiesas ieskatā – negarantētu) tiesības saņemt advokāta palīdzību, bet kuras – vēl nē.

Satversmes tiesas tiesnesis

J. Neimanis

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ
Rīgā 2024. gada 20. novembrī
lietā Nr. 2023-43-03

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Irēna Kucina, tiesneši Jānis Neimanis, Anita Rodiņa, Jautrīte Briede, Veronika Krūmiņa un Mārtiņš Mits,

pēc tiesībsarga pieteikuma,
pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 3. punktu, 17. panta pirmās daļas 8. punktu un 28.¹ pantu,
rakstveida procesā 2024. gada 22. oktobra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Rīgas domes 2023. gada 26. aprīļa saistošo noteikumu Nr. RD-23-199-sn "Kārtība, kādā reģistrējami un izskatāmi iesniegumi par bērnu uzņemšanu 1. klasē Rīgas valstspilsētas pašvaldības izglītības iestādēs" 19. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64., 91. un 110. pantam".

Konstatējošā daļa

1. Rīgas domes 2023. gada 26. aprīļa saistošo noteikumu Nr. RD-23-199-sn "Kārtība, kādā reģistrējami un izskatāmi iesniegumi par bērnu uzņemšanu 1. klasē Rīgas valstspilsētas pašvaldības izglītības iestādēs" (turpmāk – saistošie noteikumi Nr. 199) 19. punkts (turpmāk – apstrīdētā norma) nosaka:

"Iestāde 1. klases pretendentu sarakstā brīvu vietu gadījumā var iekļaut bērnus, kuriem līdz attiecīgā gada 1. septembrim ir apritējuši seši gadi, ievērojot saistošajos noteikumos noteikto prioritāro secību."

2. Pieteikuma iesniedzējs – tiesībsargs (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 64., 91. un 110. pantam.

2.1. Pieteikuma iesniedzēja ieskatā visiem bērniem ir vienlīdzīgas tiesības iegūt pamatzīglītību neatkarīgi no tā, vai gadā, kurā bērns uzsāk pamatzīglītības ieguvu, viņam aprit seši vai septiņi gadi. Taču apstrīdētā norma paredz atšķirīgu attieksmi pret bērniem atkarībā no viņu vecuma, jo priekšroka tiek dota bērniem, kuriem attiecīgajā kalendāra gadā aprit septiņi gadi. Šāda atšķirīga attieksme ir pretrunā ar Satversmes 91. pantā garantēto vienlīdzības principu, kā arī pārkāpj Satversmes 110. pantā ietvertās vecāku tiesības lemt par savu bērnu izglītošanu. Tāpat

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka Rīgas valstspilsētas pašvaldība, pieņemot apstrīdēto normu, ir pārkāpusi pilnvarojuma robežas.

Valstij ir pienākums nodrošināt, lai visi bērni Latvijā iegūtu pamatizglītību. Bērnu fiziskā un psiholoģiskā sagatavotība, viņiem uzsākot mācības izglītības iestādē, var būt diezgan atšķirīga. Viena vecuma bērnu organisma funkcionālās spējas var būt atšķirīgas. Tāpēc katra bērna attīstība būtu jāvērtē individuāli. Lai konstatētu, ka bērns ir gatavs apgūt 1. klasei noteikto mācību saturu, būtu nepieciešams nevis ņemt vērā tikai bērna vecumu, bet arī vērtēt viņa sociālās iemaņas un personības attīstību, izpratni par apkārtējo vidi un sabiedriskās dzīves norisēm, valodas attīstību un lasītprasmes iemaņas, matemātiskos priekšstatus un citas prasmes.

Varētu pieņemt, ka likumdevējs ir atzinis bērna individuālās attīstības vajadzības un tādēļ paredzējis atšķirīgu vecumu, no kura uzsākama pamatizglītības ieguve. Tādā veidā ir nodrošinātas bērna labākās intereses, proti, interese iegūt izglītību atbilstoši savām spējām. Turklāt tiek respektēta vecāku autoritāte šīs spējas izvērtēt.

Vispārējās izglītības likuma 32. panta otrās un trešās daļas mērķis ir nodrošināt bērniem iespēju iegūt izglītību atbilstoši savām spējām. Bērni, kuri pamatizglītības ieguvi sāk tajā kalendāra gadā, kurā viņiem aprit septiņi gadi, ir salīdzināmi un atrodas vienādos apstākļos ar bērniem, kuru vecāki atzinuši viņu veselības stāvokli un psiholoģisko sagatavotību par pietiekamu pamatizglītības ieguves uzsākšanai vienu gadu agrāk.

Apstrīdētā norma paredz atšķirīgu attieksmi pret bērniem, kuri pamatizglītības ieguvi sāk tajā kalendāra gadā, kurā viņiem aprit septiņi gadi, un bērniem, kuru veselības stāvoklis un psiholoģiskā sagatavotība ļauj viņiem pamatizglītības ieguvi uzsākt vienu gadu agrāk. Proti, bērni, kuriem attiecīgajā kalendāra gadā aprit septiņi gadi, Rīgas domes izglītības iestādēs tiek uzņemti prioritārā kārtībā salīdzinājumā ar tiem bērniem, kuri saskaņā ar vecāku vēlmēm pamatizglītības ieguvi uzsāk gadu agrāk. Ja vecāku izraudzītajā izglītības iestādē ir izveidojusies tāda 1. klases pretendentu rinda, kas pārsniedz šīs izglītības iestādes kapacitāti, sešus gadus vecajiem bērniem nav iespējas tikt uzņemtiem šajā izglītības iestādē.

Kārtība, kādā vispārējās izglītības iestādēs uzņem sešus gadus vecus bērnus, ir pamatota ar izglītības iestāžu piepildījumu un brīvo vietu trūkumu, kura dēļ iespēja uzsākt pamatizglītības ieguvi var tikt liegta septiņus gadus veciem bērniem. Apstrīdētās normas mērķis ir nodrošināt septiņu gadu vecumu sasniegušo bērnu tiesības uzsākt pamatizglītības ieguvi, un šis mērķis sakrīt ar leģitīmo mērķi nodrošināt sabiedrības labklājību.

Pašvaldībai ir pienākums visiem bērniem nodrošināt vietu izglītības iestādē. Sākot 2021./2022. mācību gadu, 55 pašvaldības izglītības

iestādēs bija 511 brīvas vietas, bet 2022./2023. mācību gadā – 58 izglītības iestādēs 531 brīva vieta. Tātad vairākās Rīgas izglītības iestādēs ir brīvas vietas. Tādējādi apstrīdētā norma nodrošina nevis to, lai bērni, kuriem aprit septiņi gadi, tiktu uzņemti izglītības iestādē un tādējādi viņiem tiktu dota iespēja iegūt pamatizglītību, bet gan to, lai sešus gadus veci bērni neradītu konkurenci septiņus gadus veciem bērniem attiecībā uz pamatizglītības ieguves uzsākšanu jebkurā izglītības iestādē.

Pašvaldība ir radījusi tādu situāciju, ka vecākiem, kuru bērni sāks pamatizglītības ieguvi gadu agrāk, tiek liegtas tiesību aktos paredzētās tiesības pēc saviem ieskatiem izvēlēties dzīvesvietai tuvāko izglītības iestādi, kurā bērns sāks mācības 1. klasē. Šie sešus gadus vecie bērni ir spiesti uzsākt pamatizglītības ieguvi tajā Rīgas valstspilsētas pašvaldības administratīvajā teritorijā esošajā izglītības iestādē, kurā palikušas brīvas vietas.

Sešus gadus veci bērni pat tad, ja apstrīdētā norma nebūtu, tik un tā nevarētu konkurēt ar septiņus gadus veciem bērniem attiecībā uz uzņemšanu jebkurā izglītības iestādē. Saskaņā ar saistošo noteikumu Nr. 199 7. punktu bērna likumiskais pārstāvis var pieteikt bērnu uzņemšanai 1. klasē, kad bērns ir sasniedzis obligātās izglītības vecumu (pieci gadi). Savukārt šo noteikumu 18. punkts paredz, ka bērni izglītības iestādē tiek uzņemti, ievērojot deklarētās dzīvesvietas reģistrācijas vai arī iesniegumu iesniegšanas secību. Tas nozīmē, ka izglītības iestādē prioritāri tiks uzņemti to vecāku bērni, kuri agrāk ir reģistrējuši deklarēto dzīvesvietu vai iesnieguši iesniegumu par bērna uzņemšanu izglītības iestādē. Septiņus gadus veci bērni ir dzimuši agrāk nekā sešus gadus veci bērni, tātad arī viņu deklarētā dzīvesvieta var tikt reģistrēta agrāk. Tāpat septiņus gadus vecu bērnu vecāki var arī iesniegumu uzņemšanai izglītības iestādē iesniegt agrāk nekā sešus gadus vecu bērnu vecāki gluži vienkārši tāpēc, ka septiņus gadus vecajiem bērniem pieci gadi ir apritējuši agrāk.

Apstrīdētā norma sešus gadus vecus bērnus nostāda nevienlīdzīgā situācijā salīdzinājumā pat ar tiem bērniem, kuru dzīvesvieta nav deklarēta attiecīgajai izglītības iestādei piesaistītajā teritoriālajā vienībā vai vispār Rīgas valstspilsētas pašvaldības administratīvajā teritorijā. Tas nav samērīgi ar bērnu tiesībām uz vienlīdzīgām iespējām iegūt pamatizglītību dzīvesvietai tuvākajā izglītības iestādē.

Ar apstrīdēto normu noteiktais ierobežojums nav piemērots legītīmā mērķa sasniegšanai, jo pašvaldībai jebkurā gadījumā vajag nodrošināt visu bērnu uzņemšanu pašvaldības izglītības iestādēs. Šāda norma nav nepieciešama, jo sešus gadus veci bērni nekonkurē ar septiņus gadus veciem bērnam kaut vai tāpēc vien, ka dzimšanas datums un līdz ar to arī reģistrācijas brīdis ir atšķirīgs. Nav saskatāms arī sabiedrības pozitīvais

ieguvums no tā, ka sešu gadu vecumu sasniegušiem bērniem tiek ierobežotas iespējas iegūt izglītību dzīvesvietai tuvākajā izglītības iestādē. Ar šādu rīcību Rīgas valstspilsētas pašvaldība būtiski aizskar bērnu un vecāku tiesības.

2.2. Lai gan valstij ir tiesības izvēlēties veidu, kādā tiks aizsargātas Satversmes 110. pantā ietvertās vecāku tiesības, šis valsts pienākums nedrīkst būt deklaratīvs. Ja valsts ar likumu ir noteikusi vecākiem konkrētas tiesības, tad šīs tiesības aizsargā Satversme.

Bērnu tiesību konvencijā uzsvars uz vecāku tiesībām un pienākumiem bērnu tiesību nodrošināšanā ir likts tādēļ, lai nodrošinātu to, ka bērni var pilnībā īstenot visas savas cilvēktiesības, tostarp sociālās un politiskās tiesības. Bērniem tikai ar laiku un pakāpeniski attīstās spēja ne tikai īstenot savas tiesības, bet arī tās pieprasīt. Dalībvalstīm vajag veikt pasākumus, kas nepieciešami, lai nodrošinātu to, ka vecāki saskaņā ar Bērnu tiesību konvencijā viņiem noteiktajām tiesībām un pienākumiem spēj uzņemties galveno atbildību par saviem bērniem. Konvencijas dalībvalstīm ir pienākums atbalstīt vecākus viņu pienākumu izpildē.

Vienas no būtiskākajām bērnu tiesībām ir tiesības uz izglītību. Nav noliedzams arī tas, ka vecāku loma bērnu izglītošanā ir būtiska. Tieši vecāki ir tie, kuri vislabāk var izvērtēt, vai bērns ir gatavs uzsākt pamatizglītības ieguvu. Normatīvie akti garantē vecāku tiesības pieņemt lēmumus, kas skar viņu bērnu izglītību. Taču apstrīdētā norma ierobežo vecāku tiesības izvēlēties izglītības iestādi, kurā bērns iegūs pamatizglītību, un tiesības lemt par to, kādā vecumā bērnam būtu vislabāk sākt izglītības ieguvu.

2.3. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka Rīgas valstspilsētas pašvaldība ir pārkāpusi tai ar likumu piešķirto pilnvarojumu gādāt par bērnu izglītību. Pašvaldībai ar likumu ir noteikts pienākums nodrošināt bērnu tiesības uz izglītību. Saistošie noteikumi Nr. 199, kas ietver arī apstrīdēto normu, ir pieņemti šā pienākuma izpildīšanai. Tomēr pašvaldība, īstenojot autonomās funkcijas, bauda rīcības brīvību, ciktāl to neierobežo tiesību normas. Izglītības likuma 17. panta pirmā daļa uzliek pašvaldībai pozitīvu pienākumu organizēt tās administratīvajā teritorijā deklarēto bērnu izglītošanu, balstoties uz deklarētās dzīvesvietas reģistrācijas faktu un dzīvesvietas attālumu no izglītības iestādes.

Pašvaldībai nav pilnvarojuma noteikt kārtību bērnu uzņemšanai pašvaldību dibinātajās pamatizglītības iestādēs. Šāds pilnvarojums ar Vispārējās izglītības likuma 4. panta 18. punktu ir piešķirts Ministru kabinetam. Ministru kabinets pilnvarojumu izpildījis, 2022. gada 11. janvārī pieņemot noteikumus Nr. 11 "Kārtība, kādā izglītojamie tiek uzņemti vispārējās izglītības programmās un atskaitīti no tām, kā arī obligātās prasības izglītojamo pārcelšanai nākamajā klasē" (turpmāk – Noteikumi

Nr. 11). Pašvaldības funkcija ir tikai noteikt kārtību, kādā tiek reģistrēti un sarindoti iesniegumi par bērna uzņemšanu 1. klasē. Pašvaldības pienākums ir pretendentu rindu organizēt tādējādi, lai nodrošinātu to bērnu prioritāru uzņemšanu konkrētajā izglītības iestādē, kuru dzīvesvieta atrodas vistuvāk šai iestādei. Pašvaldība var noteikt arī kādus papildu prioritātes kritērijus, kas nav pretrunā ar citiem likumiem un dzīvesvietas deklarēšanas principu.

Nedz Izglītības likums, nedz arī citi normatīvie akti nenosaka pašvaldības kompetenci lemt par to, no kāda vecuma uzsākama bērna izglītošana, un nedod pašvaldībai tiesības ierobežot bērna tiesības uz izglītību, pamatojoties uz viņa vecumu. Attiecībā uz pamatizglītību pašvaldība ir pilnvarota nodrošināt tās administratīvajā teritorijā deklarēto bērnu tiesības iegūt izglītību viņu dzīvesvietai tuvākajā pašvaldības izglītības iestādē. Ja pašvaldības izdots normatīvais akts rada tādu tiesisko situāciju, kas ir pretrunā ar šo pilnvarojumu, tad uzskatāms, ka pašvaldība šo normatīvo aktu ir izdevusi, pārsniedzot savu kompetenci.

Tātad Rīgas valstspilsētas pašvaldība ir darbojusies pretēji varas dalīšanas principam un pārkāpusi tai Pašvaldību likuma 4. panta pirmās daļas 4. punktā un Izglītības likuma 17. panta pirmajā daļā likumdevēja noteikto pilnvarojumu. Turklāt pašvaldība ir ietiekusies vecāku tiesībās izvērtēt sava bērna spējas uzsākt pamatizglītības ieguvu sešu gadu vecumā.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Rīgas valstspilsētas pašvaldība – uzskata, ka tiesvedība izskatāmajā lietā jāizbeidz. Pieteikuma iesniedzējs ir lūdzis izskaidrot, kā piemērojams Vispārējās izglītības likuma 32. pants, proti, vai šī tiesību norma paredz identiska apjoma tiesības tikt uzņemtam konkrētā izglītības iestādē septiņus gadus vecam bērnam un sešus gadus vecam bērnam, kura vecāki vēlas, lai viņš pamatizglītības ieguvu uzsāktu gadu agrāk.

3.1. Pamatizglītības obligātums paredzēts Satversmes 112. pantā un izriet arī no Latvijas starptautiskajām saistībām. To precizē Izglītības likuma 4. pants un Vispārējās izglītības likuma 32. panta pirmā daļa. Ne Satversme, ne starptautiskās cilvēktiesību normas nenosaka to, kādā vecumā uzsākama pamatizglītības ieguve. Līdz ar to likumdevējam ir rīcības brīvība.

Dalība noteiktā izglītības pakāpē, jo īpaši pirmsskolas un pamatizglītības pakāpēs, ir cieši saistīta ar izglītojamā vecumu. Izglītības likuma 7. pantā ir savstarpēji nošķirti "pirmsskolas vecuma bērni" un "obligātās izglītības vecuma bērni". Bērni, kuri nav sasnieguši obligātās pamatizglītības vecumu, proti, septiņu gadu vecumu, ietilpstot pirmajā no minētajām grupām. Pamatprincips ir tāds, ka pamatizglītības programmas apguve uzsākama tajā kalendāra gadā, kurā bērnam aprit septiņi gadi.

Obligātās pamatizglītības vecums ir apzināti noteikts likumdevēja izšķiršanās rezultātā, ņemot vērā valsts pamatizglītības standartā noteikto pamatizglītības saturu, šai izglītības pakāpei noteikto mācību slodzi, pētījumus par bērna attīstību noteiktos vecuma posmos un citus apstākļus. Liela fiziska un psiholoģiska slodze, kas bērnam uzlikta piecu un sešu gadu vecumā, atstāj būtisku ietekmi uz viņa attīstību un varētu izraisīt vai palielināt psihiskos un somatiskos traucējumus, piemēram, adaptācijas traucējumus, hiperaktivitāti, uzmanības deficītu, trauksmi, biežu slimošanu.

Septiņus gadus veciem bērniem ir ne tikai tiesības, bet arī pienākums uzsākt pamatizglītības ieguvu. Savukārt sešus gadus veciem bērniem ir tiesības, taču nav pienākuma to darīt. Tātad šo bērnu tiesību un pienākumu saturs ir atšķirīgs. No Vispārējās izglītības likuma 20. panta otrās daļas un 32. panta otrās daļas izriet tas, ka izglītības jomā bērna vecums ir izšķirošs kritērijs. Piemēram, pat tad, ja kāds īpaši talantīgs bērns, kuram attiecīgajā kalendāra gadā apritējuši pieci gadi, būtu spējīgs sākt mācības pamatskolā, viņam tomēr šāda iespēja netiktu nodrošināta.

Valsts apmaksāta obligātā pamatizglītība ietilpst tiesību uz izglītību tvērumā. Pamatizglītības obligātums paredz gan pozitīvu valsts pienākumu pret individu, gan arī indivīda pienākumu pret valsti un sabiedrību, proti, pienākumu, sasniedzot konkrētu vecumu, uzsākt pamatizglītības programmas apguvi. Šiem valsts un indivīda pienākumiem Latvijas tiesiskajā sistēmā ir piešķirta konstitucionāla nozīme, un tajos ir balstīts pamatizglītības tiesiskais regulējums. Apstrīdētā norma ir izdota šā vispārējā tiesiskā regulējuma ietvaros, konkretizējot likumdevēja atzītos principus un nodrošinot to īstenošanu pašvaldības teritorijā pastāvošajos apstākļos.

Ievērojot subsidiaritātes principu, Pašvaldību likums un Izglītības likums no tiesībām uz izglītību izrietošo elementu – izglītības iespējas un pieejamība – īstenošanu pamatizglītības līmenī primāri uztic pašvaldībām. Izglītības likuma 17. panta pirmā daļa paredz, ka pašvaldībai ir pienākums nodrošināt bērniem, kuru dzīvesvieta deklarēta pašvaldības administratīvajā teritorijā, iespēju iegūt pirmsskolas izglītību un pamatizglītību bērna dzīvesvietai tuvākajā pašvaldības izglītības iestādē. Šis pienākums ietilpst Pašvaldību likuma 4. panta pirmās daļas 4. punktā nostiprinātajā pašvaldības autonomajā funkcijā.

Lai pašvaldības šo autonomo funkciju varētu pilnvērtīgi īstenot, tām ir piešķirta kompetence skolu tīkla plānošanā. Pašvaldībām šajā jautājumā ir plaša rīcības brīvība. Plānojot izglītības iestāžu tīklu, tiek ņemtas vērā nevis katra bērna individuālās intereses (vēlmes), bet gan tādi faktori kā izglītības iestāžu ģeogrāfiskā atrašanās vieta un mācību

telpu ietilpība, iedzīvotāju blīvums konkrētajā teritorijas vienībā, dzīvojamās apbūves un infrastruktūras attīstības tendences. Tuvākās izglītības iestādes jēdziens prasa vienīgi to, lai attiecīgā iestāde būtu fiziski droši un saprātīgi ērti sasniedzama.

No starptautiskajām tiesību normām izriet, ka valstij ir plaša rīcības brīvība tiesību uz izglītību īstenošanā, ņemot vērā to, ka obligāta bezmaksas pamatzglītība visiem bērniem nodrošināma saprātīgā attālumā no viņu dzīvesvietas. Taču valsts resursi nav neizsmejami. Izglītības likuma 17. panta pirmā daļa neuzliek pašvaldībai absolūtu pienākumu nodrošināt katra bērna uzņemšanu viņa dzīvesvietai ģeogrāfiski vistuvākajā izglītības iestādē. Pašvaldībai gan ir pienākums, plānojot skolu tīklu, izvirzīt par prioritāti ikviena bērna uzņemšanu viņa dzīvesvietai tuvākajā izglītības iestādē, taču šis pienākums ir samērojams ar pašvaldības faktiskajām iespējām un citu bērnu tiesībām un likumiskajām interesēm. Pašvaldības pienākums ir koordinēt izglītojamo sadali pa izglītības iestādēm.

Mēdzot būt tādas situācijas, kad ir nepieciešams un tiesiski pieļaujams atteikt bērna uzņemšanu konkrētā izglītības iestādē, jo pretējā gadījumā pašvaldība nebūtu spējīga īstenot autonomo funkciju. Bērnām, kura uzņemšana konkrētas izglītības iestādes 1. klasē ir atteikta, tomēr nav liegta iespēja iegūt izglītību atbilstoši viņa spējām un vecumam, jo viņam tiek piedāvāta iespēja uzsākt pamatzglītības ieguvu citā izglītības iestādē. Tas atbilst Izglītības likuma 17. panta pirmās daļas prasībām.

Pašvaldībām ir rīcības brīvība, nosakot iedzīvotāju interesēm visatbilstošāko autonomo funkciju izpildes veidu, ciktāl šo rīcības brīvību neierobežo citas tiesību normas. Saskaņā ar Eiropas vietējo pašvaldību hartas 4. panta prasībām neviena cita centrālā vai reģionālā vara nedrīkst apšaubīt vai ierobežot pašvaldībai piešķirto autonomo funkciju, ja vien tas nav paredzēts likumā. Likums neregulē rīcību tādā gadījumā, ja bērnu, kuri pieteikušies uzņemšanai konkrētas izglītības iestādes 1. klasē, ir vairāk nekā tajā pieejamo vietu. Likums pašvaldības rīcības brīvību ierobežo tikai salīdzinoši nelielā apmērā, proti, Vispārējās izglītības likuma 31. pants ierobežo vienīgi tiesības rīkot iestājpārbaudījumus vai noteikt uzņemšanas prasības.

Ņemot vērā minēto, Pašvaldību likuma 4. panta pirmās daļas 4. punkts un Izglītības likuma 17. pants kopsakarā ar Pašvaldību likuma 44. panta otro daļu pilnvaro pašvaldības domi saistošajos noteikumos noteikt principus bērnu uzņemšanai pašvaldības pamatzglītības iestādēs, tostarp prioritātes kritērijus.

Izglītības nozarē ir nepieciešams reglamentēt daudzus tehniska rakstura jautājumus, kas saistīti ar vispārējās izglītības satura apgūšanas organizatorisko (procesuālo) kārtību. Izglītojamo uzņemšanas prioritārā

secība ir viens no jautājumiem, kuru reglamentēšanu likumdevējs pamatoti, atbilstoši subsidiaritātes principam uzticējis pašvaldībām. Rīgas valstspilsētas pašvaldībā objektīvu apstākļu dēļ nereti veidojas tāda situācija, ka konkrētas izglītības iestādes 1. klasē nav iespējams uzņemt visus pieteiktos bērnus. Rīgas valstspilsētas pašvaldība ar apstrīdēto normu ir īstenojusi tai doto pilnvarojumu.

Apstrīdētajai normai līdzīgs regulējums sākotnēji tika ieviests tāpēc, ka praksē konstatēti vairāki tādi gadījumi, kad septiņus gadus veci bērni netiek uzņemti izglītības iestādē, jo pretendentu rindā ir iekļauti sešus gadus veci bērni. Tādējādi pašvaldība nav varējusi nodrošināt obligātās pamatizglītības vecuma bērnu uzņemšanu konkrētā izglītības iestādē, jo viņu vietā vajadzēja uzņemt sešus gadus vecus bērnus. Attiecīgi bija nepieciešams samērot atsevišķu sešus gadus vecu bērnu vēlmi tikt uzņemtiem konkrētā izglītības iestādē ar nepieciešamību primāri nodrošināt obligātās pamatizglītības vecumu sasniegušiem bērniem iespēju pildīt savu pienākumu pēc iespējas atbilstoši tuvākās izglītības iestādes principam.

Rīgas valstspilsētas pašvaldībai ir rīcības brīvība pielāgot autonomās funkcijas izpildi konkrētajā administratīvajā teritorijā esošajiem apstākļiem. Apstrīdētā norma tika izdota ar mērķi atbilstoši subsidiaritātes principam nodrošināt likumdevēja noteikto prasību un definēto prioritāšu īstenošanu.

3.2. Vispārējās izglītības likuma 32. panta otrajā un trešajā daļā definētās personu grupas vieno tas, ka likumdevējs prezumējis šo personu spēju sākt pamatizglītības ieguvu attiecīgajā mācību gadā. Taču šīs personu grupas neatrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Pastāv būtisks papildu apsvērums, proti, vienīgi septiņus gadus veciem bērniem ir pienākums uzsākt pamatizglītības programmas apguvi. Bērniem, kuri vēlas pamatizglītības ieguvu sākt gadu agrāk, šāda pienākuma nav.

Pat ja atzītu, ka abas personu grupas ir salīdzināmas, apstrīdētā norma neparedz vienai bērnu grupai nelabvēlīgāku regulējumu attiecībā uz uzņemšanu konkrētā izglītības iestādē. Apstrīdētā norma paredz vienīgi to, ka bērnam jā sagaida noteikta kritērija izpildīšanās, proti, obligātās izglītības vecuma iestāšanās.

Apstrīdētās normas legitīmais mērķis ir aizsargāt citu cilvēku tiesības jeb nodrošināt septiņus gadus veciem bērniem prioritāru iespēju uzsākt pamatizglītības programmas apguvi savai dzīvesvietai tuvākajā izglītības iestādē. Apstrīdētā norma ir piemērota legitīmā mērķa sasniegšanai. Ikvienam Vispārējās izglītības likuma 32. pantā minētajam izglītojamam tiek nodrošināta pieeja pašvaldības pamatizglītības iestāžu

tiklam. Apstrīdētā norma ir vērsta uz to, lai nodrošinātu obligātās izglītības vecuma bērnu prioritāru uzņemšanu konkrētā izglītības iestādē.

Rīgas valstspilsētas pašvaldības administratīvajā teritorijā nav iespējams nodrošināt ikviena bērna uzņemšanu konkrētā izglītības iestādē atbilstoši viņa individuālajām vēlmēm. Taču ir nepieciešams nodrošināt to, ka izglītības iestādē prioritāri tiek uzņemti tie bērni, kuriem jau ir pienākums sākt pamatizglītības ieguvu. Līdz ar to nav pieejami mazāk ierobežojoši līdzekļi.

Apstrīdētajā normā paredzētais ierobežojums ir samērīgs, jo sabiedrības interesēs ir septiņus gadus vecu bērnu uzņemšana izglītības iestādēs. Vietu skaits katrā izglītības iestādē ir ierobežots un vērsts uz to, lai tiktu nodrošinātas bērnu intereses – atbilstoša mācību vide, pietiekami plašas telpas, higiēnas prasību ievērošana, pedagogu iespēja veltīt pienācīgu uzmanību katram bērnam utt.

Apstrīdētā norma var neatbilst tikai šauras grupas – sešus gadus vecu bērnu un vecāku – interesēm un tikai konkrētā izglītības iestādē, kurā pretendentu skaits pārsniedz 1. klašu ietilpību. Turklāt šiem bērniem netiek liegtas tiesības uz izglītību, jo tiek nodrošināti alternatīvi risinājumi. Proti, tiek piedāvāta iespēja iegūt pamatizglītību atbilstoši viņu spējām citā, saprātīgi tuvā izglītības iestādē, turklāt respektējot arī bērnu un viņu vecāku vēlmes attiecībā uz izglītības programmas ievirzi.

Tā saucamajās populārājās Rīgas valstspilsētas pašvaldības izglītības iestādēs sešus gadus vecu pretendentu skaits ir neliels salīdzinājumā ar septiņus gadus veco pretendentu skaitu. Turklāt šajās izglītības iestādēs pretendentu skaits vispār ir tik liels, ka ievērojama, dažkārt pat lielākā daļa septiņus gadus veco bērnu nevar tikt uzņemti izraudzītajā izglītības iestādē.

3.3. Tā kā Rīgas valstspilsētas pašvaldības skolu tīkla ietvaros arī sešus gadus veciem bērniem tiek nodrošināta iespēja uzsākt pamatizglītības ieguvu, nav saskatāms Vispārējās izglītības likuma 32. panta trešajā daļā ietvertu vecāku tiesību ierobežojums. Apstrīdētā norma neierobežo arī vecāku tiesības izvēlēties izglītības iestādi, kurā mācīsies viņu bērns.

4. Pieaicinātā persona – Saeima – uzskata, ka pieteikumā galvenokārt lūgts interpretēt Vispārējās izglītības likuma 32. pantu un skaidrot tā otrās un trešās daļas piemērošanu. Tas nav Satversmes tiesas kompetencē.

Pienākums nodrošināt bērnam iespēju iegūt pamatizglītību viņa dzīvesvietai tuvākajā pašvaldības izglītības iestādē ietilpst pašvaldības autonomajā funkcijā – gādāt par iedzīvotāju izglītību.

Pamatizglītības ieguves obligātums līdztekus Satversmes 112. pantam ir reglamentēts Vispārējās izglītības likuma 32. pantā. Atbilstoši tam bērns pamatizglītības ieguvu sāk septiņu gadu vecumā vai var to sākt vienu gadu agrāk.

Latvijas izglītības sistēmā ir četras pakāpes – pirmsskolas izglītība, pamatizglītība, vidējā izglītība un augstākā izglītība. Izglītību katrā nākamajā pakāpē var iegūt, secīgi tajā pārejot no iepriekšējās pakāpes. Katrai pakāpei ir savas raksturīgas iezīmes, un tā apvieno konkrēta vecuma bērnus ar līdzīgām spējām, vajadzībām un interesēm. Izglītības ieguve gan pirmsskolas izglītības pakāpē, gan pamatizglītības pakāpē ir piesaistīta vecuma kritērijam. Proti, pirmsskolas izglītības programmu bērns apgūst līdz septiņu gadu vecumam, bet pamatizglītības programmu sāk apgūt tajā gadā, kurā viņam aprit septiņi gadi.

Norma, kas paredz iespēju sākt pamatizglītības ieguvu gadu agrāk, ir izņēmums no normatīvi nostiprinātās izglītības pakāpju struktūras un tai piesaistītā vecuma kritērija. Septiņu gadu vecuma noteikšana pamatizglītības ieguves uzsākšanai ir likumdevēja apzināta izšķiršanās, kas izdarīta pēc ilgstošām un detalizētām diskusijām, kuru ietvaros uzklaušīti dažādi viedokļi un saņemti dažādi atzinumi par to, vai mācību sākšana 1. klasē sešu gadu vecumā varētu negatīvi ietekmēt bērna fizisko un psiholoģisko veselību. Tomēr likumdevējs, ņemot vērā katra bērna individuālo stāvokli, spējas un intereses kopsakarā ar vecāku vēlmēm un speciālistu atzinumu, paredzējis iespēju vispārējo principu koriģēt.

Vispārējās izglītības likuma 32. panta trešā daļa primāri ir vērtējama bērna interešu un tiesību, nevis vecāku vēlmju un tiesību aspektā. Izšķirošais kritērijs mācību uzsākšanai pamatizglītības programmā gadu pirms obligātās izglītības vecuma sasniegšanas ir nevis bērna vecāku vēlmes, bet gan paša bērna fiziskā un psiholoģiskā sagatavotība. Atbilstoši bērna labāko interešu principam vajadzētu izvērtēt bērna spējas un vajadzības, kā arī noskaidrot paša bērna viedokli par to, vai viņam būtu jāturpina gaitas bērnudārzā vai arī jāuzsāk mācības 1. klasē.

Bērna labāko interešu principam vajadzētu tikt interpretētam tā, ka bērna fizisko un psiholoģisko sagatavotību novērtē ne tikai viņa vecāki, bet arī speciālists. Jāņem vērā, ka vecāku vērtējums var būt subjektīvs un atspoguļot nevis bērna faktisko gatavību un intereses, bet gan to, ka vecāki ir ieinteresēti, lai viņu bērns pamatizglītības ieguvu sāktu pēc iespējas agrāk. Bērna labākās intereses un vecāku vēlmes var arī nesakrist. Bērna labākajās interesēs ir izglītības ieguve atbilstoši savām spējām. Tomēr šajā ziņā daudz kas ir atkarīgs no individuālās situācijas, jo nereti bērna labākajās interesēs varētu būt pamatizglītības ieguves nesākšana agrāk par vispārnoteikto vecumu un iespēja vēl vienu gadu "baudīt bērnību".

Tikai tad, ja konstatējama bērna gatavība pamatizglītības ieguves uzsākšanai, uzmanība var tikt pievērsta tam, vai vecāki vēlas vai nevēlas izmantot viņu bērnam paredzēto iespēju uzsākt pamatizglītības ieguvi sešu gadu vecumā. Ja gan pats bērns, gan viņa vecāki vēlas šo iespēju izmantot, jāapzinās, ka vecāku izvēles brīvība attiecībā uz to, kuru izglītības iestādi bērns apmeklēs, nav neierobežota. Likumdevējs ir pilnvarojis pašvaldību, lai tā, pildot autonomo funkciju izglītības jomā, "iedzīvinātu" praksē Vispārējās izglītības likuma 32. panta trešo daļu, proti, nodrošinātu bērnam iespēju sākt pamatizglītības ieguvi sešu gadu vecumā kādā no pašvaldības izglītības iestādēm. Šā pienākuma izpilde ir atkarīga no pašvaldības iespējām un tai pieejamiem resursiem, kā arī līdzsvarojama ar citu bērnu – gan to, kuri vēlas uzsākt mācības 1. klasē jau sešu gadu vecumā, gan septiņus gadus vecu bērnu, kuriem ir tiesisks pienākums uzsākt mācības 1. klasē, – tiesībām un likumīgajām interesēm.

Lai gan pašvaldībai ir pienākums nodrošināt bērnam iespēju iegūt pamatizglītību viņa dzīvesvietai tuvākajā pašvaldības izglītības iestādē atbilstoši Izglītības likuma 17. panta pirmajā daļā ietvertajam principam, tomēr tas nav absolūts pienākums, kuru pašvaldībai būtu iespējams izpildīt ikvienā gadījumā. Tas ir pienākums, uz kura izpildi pašvaldībai jātiecas, ievērojot tās iespējas un tai pieejamos resursus, izglītības iestāžu izvietojumu, kā arī līdzsvarojot visu bērnu tiesības un likumīgās intereses.

Rīgas valstspilsētas pašvaldība, pieņemot apstrīdēto normu, ir pildījusi autonomo funkciju – gādāt par pamatizglītības ieguvi. Pašvaldība, plānojot pašvaldības skolu tīklu un organizējot bērnu uzņemšanu 1. klasē, noteikusi prioritāro secību bērnu uzņemšanai izglītības iestādē un vienlaikus ievērojusi arī dzīvesvietai tuvākās izglītības iestādes principu. Pašvaldība ir ievērojusi likumdevēja gribu, lai pamatizglītības ieguves sākšana būtu saistīta ar vecuma kritēriju, proti, pamatizglītības ieguve bērnam ir obligāta no septiņu gadu vecuma. Pašvaldībai ir rīcības brīvība pilnvarojuma ietvaros līdzsvarot visu bērnu intereses un noteikt, ka prioritārā kārtā izglītības iestādēs 1. klasē uzņemami bērni, kuri sasnieguši vecumu, no kura pamatizglītības ieguve ir obligāta.

Vispārējās izglītības likuma 32. pantā abas minētās bērnu grupas ir savstarpēji nošķirtas. Proti, septiņus gadus veciem bērniem pamatizglītības ieguves sākšana ir obligāta un nav atliekama uz nākamo mācību gadu (izņemot Vispārējās izglītības likuma 32. panta trešajā daļā noteikto). Savukārt sešus gadus veciem bērniem vēl nav tiesiska pienākuma sākt iegūt pamatizglītību un to var atlikt uz nākamo mācību gadu.

Taču pat tad, ja tiktu uzskatīts, ka šīs bērnu grupas ir salīdzināmas un atrodas vienādos apstākļos, atšķirīgajai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats. Apstrīdētā norma kalpo tam, lai obligātās pamatizglītības vecumu sasniegušajiem bērniem nodrošinātu prioritāru iespēju sākt

pamatizglītības programmas apguvi savai dzīvesvietai tuvākajā izglītības iestādē. Šis mērķis atbilst legītimajam mērķim – citu cilvēku tiesību aizsardzība.

Vērtējot apstrīdētās normas samērīgumu, jāņem vērā, ka sešus gadus veciem bērniem nav liegta iespēja uzsākt pamatzglītības ieguvu. Šī iespēja tiek nodrošināta atbilstoši pašvaldības iespējām, tai pieejamiem resursiem un izglītības iestāžu izvietojumam. Attiecībā uz šiem bērniem pašvaldībai ir pienākums ievērot bērna dzīvesvietai tuvākās izglītības iestādes principu, ciktāl tas iespējams. Samērīguma pārbaudes ietvaros jāņem vērā arī citi konkrētās pašvaldības teritorijā esošie īpašie apstākļi.

Izglītības likuma 57. panta 1. punktā ietvertais princips, ka bērna vecākiem ir tiesības izvēlēties izglītības iestādi, kurā bērns iegūs izglītību, nav absolūts. Vecāku izvēles brīvībai ir robežas, kas atkarīgas gan no citām tiesību normām, gan faktiskajiem konkrētajā pašvaldībā esošajiem apstākļiem, tostarp izglītības iestāžu izvietojuma un pašvaldībai pieejamiem resursiem. Šīs izvēles tiesības ir līdzsvarojamas ar citu vecāku un bērnu tiesībām un likumīgajām interesēm.

5. Pieaicinātā persona – Ministru kabinets, kura viedoklim pievienojas arī pieaicinātā persona **Izglītības un zinātnes ministrija**, – norāda, ka no Pašvaldību likuma 4. panta pirmās daļas 4. punkta un 44. panta otrās daļas izriet pilnvarojums pašvaldībai izdot saistošos noteikumus Nr. 199, ar tiem nosakot autonomās funkcijas organizēšanas un izpildes kārtības nosacījumus.

Pašvaldības tiesību un pienākumu apjoms tās autonomās funkcijas – gādāt par iedzīvotāju izglītību – izpildē ir noteikts Izglītības likumā un Vispārējās izglītības likumā un konkretizēts Noteikumos Nr. 11. Šajos noteikumos ir reglamentēta vispārējā kārtība izglītojamo uzņemšanai vispārējās izglītības programmās, proti, noteikta nepieciešamo dokumentu iesniegšanas kārtība un tajos ietveramā informācija. Tie neregulē kārtību, kādā reģistrējami un izskatāmi iesniegumi par bērnu uzņemšanu 1. klasē.

Pašvaldības rīcības brīvību Vispārējās izglītības likuma 32. panta trešās daļas īstenošanā ierobežo pienākums nodrošināt bērniem iespēju iegūt pamatzglītību viņu dzīvesvietai tuvākajā izglītības iestādē, izglītības iestādes telpas un to iekārtojums, pedagogu skaits, kā arī citu bērnu tiesības uz kvalitatīvu un viņu vecumam atbilstošu izglītību. Tādējādi nodrošināt iespēju iegūt pamatzglītību un gādāt par tās pieejamību, ir pašvaldības autonomā funkcija. Pašvaldības pienākums ir noteikt prasības un kritērijus bērnu uzņemšanai pašvaldības izglītības iestādēs un izvēlēties konkrētām situācijām vislabāk piemērotos risinājumus. Pašvaldībai tās rīcības brīvības ietvaros jāizvēlas, kādu tiesisko risinājumu tā nostiprinās saistošajos noteikumos.

Atbilstoši Eiropas vietējo pašvaldību hartā nostiprinātajam kompetenču autonomijas principam hierarhiski augstākā pakāpē organizētajai valsts varai jāatturas no iejaukšanās pašvaldības autonomo kompetenču īstenošanā, izņemot gadījumus, kad tas paredzēts likumā. Tādējādi pašvaldība ir tiesīga patstāvīgi īstenot tai nodotās autonomās kompetences vietējo iedzīvotāju intereses.

Rīgas valstspilsētas pašvaldība, nosakot kārtību bērnu uzņemšanai 1. klasē, ir rīkojusies tai likumā piešķirto pilnvaru ietvaros, proti, Izglītības likumā, Bērnu tiesību aizsardzības likumā un Pašvaldību likumā pašvaldībai paredzētās autonomās funkcijas ietvaros.

Tā kā iedzīvotāju, tostarp pamatizglītības vecumu sasniegušu bērnu, skaits un blīvums dažādās pašvaldībās ir atšķirīgs, var būt tā, ka atsevišķās pašvaldības izglītības iestādēs pretendentu ir vairāk, nekā iespējams uzņemt. Tādēļ objektīvi ir nepieciešams noteikt vienotu kārtību, kādā tiek izskatīti iesniegumi par bērnu uzņemšanu izglītības iestādēs, un noteikt arī prioritātes. Tāpat, ņemot vērā pašvaldības autonomo funkciju – gādāt par iedzīvotāju izglītību, tostarp nodrošināt iespēju iegūt obligāto izglītību –, kā arī pašvaldību kompetenču autonomiju, ir samērīgi un lietderīgi tas, ka šo kārtību nosaka pašvaldība ar ārējo normatīvo aktu – saistošajiem noteikumiem.

Ja pamatizglītības vecumu sasniedzis bērns netiek uzņemts konkrētā izglītības iestādē, tad atbilstoši Noteikumu Nr. 11 11. punktam un saistošo noteikumu Nr. 199 20. punktam bērna vecāks tiek informēts par iespējām bērnu uzņemt 1. klasē citās pašvaldības teritorijā esošajās izglītības iestādēs, kurās ir brīvas vietas. Šāda kārtība ļauj nodrošināt iespēju uzsākt pamatizglītības ieguvu arī sešus gadus veciem bērniem.

Ministru kabinets uzskata, ka apstrīdētā norma izdota pašvaldībai paredzētā pilnvarojuma ietvaros un ar to noteikta pašvaldības autonomās funkcijas – gādāt par iedzīvotāju izglītību – izpildes kārtība.

Atbilstoši Latvijā izveidotajai izglītības sistēmai pamatizglītības ieguvu bērni uzsāk tad, kad sasnieguši septiņu gadu vecumu. Tomēr likumdevējs ir pieļāvis, ka pamatizglītības ieguvu var uzsākt arī sešus gadus veci bērni. Tādējādi atkarībā no bērna veselības stāvokļa un psiholoģiskās sagatavotības pirmsskolas izglītības programmas apguves ilgums var tikt saīsināts par vienu gadu saskaņā ar vecāku vēlmēm. Līdz ar to atkarībā no bērnu vecuma ir savstarpēji nošķiramas divas bērnu grupas: obligātās pamatizglītības vecumu sasnieguši (septiņus gadus veci) bērni un bērni, kuri pamatizglītības ieguvu var uzsākt vienu gadu agrāk (sešus gadus veci bērni).

Likumdevējs to bērnu grupas, kuriem izglītības ieguve noteiktā pakāpē ir obligāta, ir noteicis, ievērojot bērnu vecumu. Obligāti ir iegūstama pirmsskolas izglītība – no piecu gadu vecuma līdz septiņu gadu

vecumam –, un obligāti ir uzsākama pamatizglītības ieguve tajā kalendāra gadā, kurā bērnam aprit septiņi gadi. Taču pamatizglītības ieguvu var uzsākt arī vienu gadu agrāk.

Sešus gadus veci bērni var sākt pamatizglītības ieguvu, taču tas nav viņu pienākums. Savukārt septiņus gadus veciem bērniem ir pienākums uzsākt pamatizglītības ieguvu. Šīs bērnu grupas neatrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Apstrīdētā norma paredz atšķirīgu attieksmi pret sešus un septiņus gadus veciem bērniem, jo tie neatrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos.

Vecāku tiesības ir pamatā tam, lai tiktu nodrošināta bērnu labklājība un attīstība. Tas jāievēro gan pašiem vecākiem, gan valstij. Likumdevējs, pildot Satversmē paredzēto valsts pienākumu nodrošināt pamatizglītības obligātumu un vecāku tiesības, Izglītības likumā ir konkretizējis vecāku tiesības izglītības procesa īstenošanā. Izglītības likuma 57. pantā noteikts, ka vecākiem ir tiesības izvēlēties izglītības iestādi, kurā bērns iegūst izglītību. Šā likuma 58. panta otrajā daļā noteikts, ka vecāki ir atbildīgi par to, lai bērns iegūtu obligāto izglītību. Tādējādi vecākiem ir tiesības izvēlēties izglītības iestādi, kurā viņu bērns mācīsies. Šīs tiesības ir pamats tam, lai vecāki piedalītos sava bērna izglītības procesā un izvēlētos viņa attīstībai piemērotu vidi.

Tomēr vecāku tiesības izvēlēties izglītības iestādi, kurā bērns iegūst izglītību, nav absolūtas. Tās nesniedzas pāri izglītības iestādei pieejamiem resursiem, tostarp telpām, un nepieciešamībai ievērot higiēnas prasības. No likuma neizrietot izglītības iestādes pienākums uzņemt 1. klasē sešus gadus vecus bērnus neatkarīgi no jebkādiem apstākļiem, tostarp izglītības iestādes kapacitātes. Līdz ar to pašvaldībai, pildot autonomo funkciju un apzinoties savā administratīvajā teritorijā esošo situāciju, neatkarīgi no vecāku vēlmēm jāregulē kārtība bērnu uzņemšanai 1. klasē. Tādējādi vecāku tiesības izvēlēties konkrētu izglītības iestādi, kurā viņu sešus gadus vecais bērns sāks pamatizglītības ieguvu, sniedzas tiktāl, ciktāl tās neskar septiņus gadus veco bērnu tiesības un likumīgās intereses. Septiņus gadus vecu bērnu tiesības konkrētajā gadījumā prevalē pār sešus gadus vecu bērnu tiesībām un likumīgajām interesēm un arī viņu vecāku tiesībām izvēlēties konkrētu izglītības iestādi. Tādējādi vecāku tiesības ierobežotas pamatoti.

Pašvaldība, īstenojot Satversmē garantētās tiesības uz obligāto pamatizglītību un pildot autonomo funkciju, ar saistošajiem noteikumiem ir izveidojusi efektīvu mehānismu tiesību normu īstenošanai un to piemērošanas uzraudzībai. Tas atbilstot Bērnu tiesību aizsardzības likuma 11. panta pirmās daļas pirmajā teikumā noteiktajam.

Secinājumu daļa

6. Rīgas valstspilsētas pašvaldība un Saeima uzskata, ka pieteikumā lūgts skaidrot Vispārējās izglītības likuma 32. panta saturu, proti, vai tas paredz identiska apjoma tiesības attiecībā uz uzņemšanu konkrētā izglītības iestādē vienā un tajā pašā kalendāra gadā izglītojamam, kuram attiecīgajā gadā aprit septiņi gadi, un izglītojamam, kura vecāki vēlas, lai viņš pamatzglītības ieguvu sāk sešu gadu vecumā. Šo institūciju ieskatā tiesvedība lietā jāizbeidz, jo Pieteikuma iesniedzējs Satversmes tiesā būtībā vērsies par apstrīdētās normas piemērošanu, taču tas nevar būt pamats tiesību normas satversmības vērtēšanai.

Vispārējās izglītības likuma 32. panta otrā daļa paredz, ka pamatzglītības ieguvu sāk izglītojamais, kuram attiecīgajā kalendāra gadā aprit septiņi gadi. Šā panta trešā daļa paredz, ka saskaņā ar vecāku vēlmēm pamatzglītības ieguvu izglītojamais var sākt vienu gadu agrāk. Saistošo noteikumu Nr. 199 18. punkts nosaka izglītības iestādes pienākumu veidot to 1. klases pretendentu, kuriem attiecīgajā kalendāra gadā aprit septiņi gadi, sarakstu. Savukārt saskaņā ar apstrīdēto normu bērnus, kuriem līdz attiecīgā gada 1. septembrim apritējuši seši gadi, izglītības iestādes 1. klases pretendentu sarakstā var iekļaut tad, ja klasē ir brīvas vietas.

Tādējādi atbilstoši apstrīdētajai normai sešus gadus vecs izglītojamais var tikt iekļauts konkrētās izglītības iestādes 1. klases pretendentu sarakstā tikai tad, ja tajā palikusi brīva vieta pēc tam, kad iekļauti visi pieteiktie septiņus gadus vecie izglītojamie. Minētā kārtība nav atkarīga no apstrīdētās normas piemērošanas, jo tieši šādu kārtību apstrīdētā norma nosaka.

Līdz ar to tiesvedība izskatāmajā lietā nav izbeidzama.

7. Pieteikuma iesniedzējs lūdzis vērtēt apstrīdētās normas atbilstību vairākām Satversmes normām, proti, Satversmes 64., 91. un 110. pantam. Līdz ar to Satversmes tiesai jānosaka efektīvākā pieeja šīs atbilstības izvērtēšanai.

7.1. Satversmes 110. pants nosaka: "Valsts aizsargā un atbalsta laulību – savienību starp vīrieti un sievieti, ģimeni, vecāku un bērna tiesības. Valsts īpaši palīdz bērniem invalīdiem, bērniem, kas palikuši bez vecāku gādības vai cietuši no varmācības."

Satversmes 110. pantā ir noteikts valsts pienākums aizsargāt vecāku un bērnu tiesības. Vecāku tiesības aptver tiesības rūpēties par saviem bērniem arī jautājumos, kas saistīti ar bērnu izglītošanu (*sal.: Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 10. punkts*). Tādējādi Satversmes 110. panta pirmajā teikumā ietvertās vecāku tiesības lemt par jautājumiem, kas saistīti ar bērna aprūpi, likumdevējam

jārespektē un jāparedz šo tiesību īstenošanas pasākumi. Pieteikuma iesniedzējs paudis argumentus par to, ka, iespējams, ir aizskartas Satversmes 110. panta pirmajā teikumā ietvertās vecāku tiesības.

No lietas dalībnieku apsvērumiem izriet, ka strīdus jautājums ir par to, vai Rīgas valstspilsētas pašvaldība ir nodrošinājusi sešus gadus veciem izglītojamiem pieejamu izglītību, ņemot vērā arī vecāku tiesības lemt par to, kādā vecumā un kurā izglītības iestādē viņu bērni sāks izglītības ieguvu. Paustie apsvērumi būtībā attiecas uz to, vai pašvaldība ir nodrošinājusi sešus gadus veciem izglītojamiem tiesības uz izglītību.

Tiesības uz izglītību nostiprinātas Satversmes 112. pantā. Pieteikumā nav formulēts prasījums par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 112. pantam, taču Satversme ir vienots veselums un tajā ietvertās normas interpretējamas sistēmiski. Ņemot vērā Satversmes vienotības principu un Satversmes tiesas procesa principus, Satversmes tiesa var pārbaudīt apstrīdēto normu atbilstību arī tādām Satversmes normām, par atbilstību kurām lieta nav ierosināta (*sal.: Satversmes tiesas 2024. gada 12. jūlija sprieduma lietā Nr. 2023-15-01 14.2. punkts*). Līdz ar to Satversmes tiesa izvērtēs apstrīdētās normas atbilstību arī Satversmes 112. pantam.

7.2. Satversmes 112. pants nosaka: "Ikvienam ir tiesības uz izglītību. Valsts nodrošina iespēju bez maksas iegūt pamatzglītību un vidējo izglītību. Pamatizglītība ir obligāta."

Tiesībām uz izglītību piemīt ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību daba, un tās prasa, lai valsts īsteno virkni pozitīvu pasākumu, piemēram, nodrošina pieejamu un bezmaksas izglītību (*sal.: Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 20. punkts*).

Satversmes 112. pants garantē tiesības pilnvērtīgi izmantot visas iespējas, ko sniedz izglītības sistēma. Tiesības uz izglītību pieļauj zināmu valsts rīcības brīvību attiecībā uz to, kādu izglītības sistēmu valsts izveido (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 19. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-20-03 12. punktu*). Valstij ir pienākums izveidot ikvienam izglītojamam pieejamu izglītības sistēmu, proti, tādu sistēmu, kura respektē arī vecāku tiesības izlemt jautājumus, kas saistīti ar bērna izglītību, atbilstoši viņu uzskatiem par bērna labākajām interesēm, no vienas puses, un valsts pienākumu pārraudzīt izglītības sistēmu, no otras puses. Tādējādi pieejamai izglītības sistēmai jāatbilst tādiem principiem kā izglītības iespējas, pieejamība, pieņemamība un pielāgošanās (*sal.: Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 20. punkts un 2024. gada 12. jūlija sprieduma lietā Nr. 2023-15-01 14.4. punkts*).

Izskatāmajā lietā nozīme ir izglītības iespēju un pieejamības principiem. Izglītības iespējas nozīmē izglītojamo vajadzībām atbilstoša

skaita izglītības iestāžu un izglītības programmu izveidošanu tādējādi, lai tiktu garantēta izglītības mērķu īstenošana. Izglītības pieejamība ir nodrošināma, radot vienlīdzīgas iespējas un novēršot šķēršļus, kas varētu rasties, izmantojot izglītības iespējas (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 20. punktu un 2024. gada 12. jūlija sprieduma lietā Nr. 2023-15-01 14.4. punktu*).

7.3. Izskatāmajā lietā vērtējams arī tas, ciktāl sniedzas no Satversmes 110. un 112. panta izrietošās vecāku tiesības gādāt par to, lai tiktu īstenotas viņu bērnu tiesības uz izglītību.

Lai noskaidrotu Satversmē iekļauto cilvēka pamattiesību saturu, jāņem vērā arī Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 15. februāra sprieduma lietā Nr. 2023-04-0106 16. punktu*).

Saskaņā ar Bērnu tiesību konvencijas 5. pantu dalībvalstis respektē vecāku atbildību, tiesības un pienākumu nodrošināt ikvienam bērnam viņa attīstības pakāpei atbilstošu palīdzību un padomus šajā konvencijā atzīto tiesību izmantošanā. Bērnu tiesību konvencijas 28. pantā ir ietvertas bērna tiesības uz izglītību.

Atbilstoši Bērnu tiesību konvencijas 18. panta pirmajai daļai vecāki primāri ir atbildīgi par bērna audzināšanu un attīstību. Viņu galvenais pienākums ir gādāt par bērna interesēm. Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērnu tiesību komiteja atzinusi, ka agrīnā bērnībā (periods līdz astoņu gadu vecumam) maza bērna vecākiem ir izšķirošā loma viņa tiesību īstenošanā. Vecāki ir galvenās personas, ar kuru starpniecību var tikt īstenotas mazu bērnu tiesības. Minētā komiteja, atzīstot arī vecāku lomu šā mērķa sasniegšanā, ir aicinājusi dalībvalstis nodrošināt to, lai visi mazi bērni iegūtu izglītību (*sk.: UN Committee on the rights of the child (CRC), General Comment No. 7 (2005): Implementing child rights in early childhood, 20 September 2006, CRC/C/GC/7/REV.1, pp. 7–8, 14*).

Tā kā līdz noteiktam vecumam bērns pats nespēj pilnībā īstenot savas tiesības uz izglītību, būtiska nozīme ir vecāku līdzdalībai. Tādējādi tieši vecākiem ir tiesības un pienākums pieņemt lēmumus, kas saistīti ar bērna tiesību uz izglītību īstenošanu, piemēram, tiesības izvēlēties bērna dzīvesvietai tuvāko izglītības iestādi, kurā bērns mācīsies, kā arī tiesības uz to, lai bērns sāktu pamatizglītības ieguvi vecāku izraudzītajā izglītības iestādē.

7.4. Izskatāmajā lietā Pieteikuma iesniedzējs paudis argumentus par to, ka Rīgas valstspilsētas pašvaldība nav nodrošinājusi sešus gadus vecu izglītojamo uzņemšanu vecāku izraudzītas izglītības iestādes 1. klasē. Līdz ar to vecākiem esot liegtas tiesības izlemt, no kāda vecuma bērns sāks pamatizglītības ieguvi.

Taču vecāku tiesības ir īstenojamas valstī izveidotās izglītības sistēmas ietvaros. No Satversmes 112. panta izriet valsts pienākums veidot tādu izglītības sistēmu, kurā izglītojamiem ir nodrošināta pieejama izglītība, ņemot vērā arī vecāku tiesības lemt par bērna tiesību uz izglītību īstenošanu. Vecāku izvēle par labu konkrētai izglītības iestādei ir tikai viens no apsvērumiem, kas var tikt ņemts vērā, pieņemot lēmumu par bērna uzņemšanu izglītības iestādē. Valstij nav pienākuma nodrošināt to, ka bērns iegūst pamatzglītību tieši konkrētā izglītības iestādē. Tāpēc Satversmes tiesa vērtēs, vai Rīgas valstspilsētas pašvaldība ir izpildījusi no Satversmes 110. un 112. panta izrietošo pozitīvo pienākumu izveidot pieejamu izglītības sistēmu, ievērojot vecāku tiesības lemt par bērna tiesību uz izglītību īstenošanu.

Ņemot vērā minēto, Satversmes tiesa pārbaudīs, vai: 1) ir veikti pasākumi, lai nodrošinātu izglītojamiem pamatzglītību; 2) šie pasākumi veikti pienācīgi, proti, vai Rīgas valstspilsētas pašvaldībā izglītojamiem ir iespējams īstenot savas tiesības; 3) ir ievēroti no Satversmes izrietošie vispārējie tiesību principi un citas Satversmes normas, tostarp Satversmes 91. pantā ietvertais tiesiskās vienlīdzības princips. Satversmes tiesa apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91. pantam vērtēs, pārbaudot arī to, vai iespējamā atšķirīgā attieksme ir noteikta ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu, tostarp atbilstoši Satversmes 64. pantam.

8. Tiesības uz izglītību garantē valsts. Valstij jānodrošina tāds tiesiskais regulējums, kas ļauj ikvienam sasniegt izglītības mērķus atbilstoši konkrētai izglītības pakāpei un veidam (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 20. punktu un 2024. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-45-01 29.1. punktu*).

Saskaņā ar Izglītības likuma 5. panta pirmo daļu Latvijas izglītības sistēmu veido četras pakāpes – pirmsskolas izglītība, pamatzglītība, vidējā izglītība un augstākā izglītība. Vispārējās izglītības likuma 3. panta pirmā daļa noteic, ka vispārējā izglītība tiek īstenota šādās vispārējās izglītības pakāpēs: 1) pirmsskolas izglītība; 2) pamatzglītība; 3) vidējā izglītība. Atbilstoši Izglītības likuma 5. panta otrajai daļai izglītojamam ir tiesības iegūt izglītību katrā nākamajā pakāpē, secīgi pārejot no vienas izglītības pakāpes uz otru.

8.1. Saskaņā ar Izglītības likuma 4. pantu sagatavošana pamatzglītības ieguvei ir obligāta bērniem no piecu gadu vecuma un obligāta ir arī pamatzglītības ieguves turpināšana līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai.

Pirmsskolas izglītības ieguve saskaņā ar Vispārējās izglītības likuma 20. panta otro daļu un 20.¹ panta pirmo daļu obligāti uzsākama no piecu gadu vecuma, un pirmsskolas izglītības programma bērnam jāapgūst līdz

septiņu gadu vecumam. Atbilstoši Vispārējās izglītības likuma 32. panta otrajai daļai pamatizglītības ieguvu izglītojamais sāk tajā gadā, kurā viņam aprit septiņi gadi. Taču šā panta trešā daļa paredz, ka atkarībā no veselības stāvokļa un psiholoģiskās sagatavotības izglītojamais var sākt pamatizglītības ieguvu vienu gadu agrāk saskaņā ar vecāku vēlmēm vai gadu vēlāk, pamatojoties uz ģimenes ārsta atzinumu.

Tādējādi Latvijā izveidotajā izglītības sistēmā izglītības ieguve konkrētā izglītības pakāpē ir saistīta ar izglītojamā vecumu. Pirmsskolas izglītība ir iegūstama no piecu līdz septiņu gadu vecumam. Tās ietvaros bērns tiek gatavots pārejai uz pamatizglītības pakāpi. Secīgi no septiņu gadu vecuma tiek sākta pamatizglītības ieguve. Likumdevējs ir precizējis konkrēto brīdi, kad jāsāk īstenot no Satversmes 112. panta trešā teikuma izrietošā prasība par pamatizglītības obligātumu. Obligāta pamatizglītība ir minimālais tiesību uz izglītību standarts. No brīža, kad bērnam aprit septiņi gadi, ne tikai likumdevējam ir pienākums rūpēties un nodrošināt viņam pieejamu pamatizglītību, bet arī pašam bērnam ir pienākums uzsākt mācības pamatizglītības pakāpē.

Taču ir paredzēts izņēmums no šīs vispārējās kārtības un izglītojamais var pamatizglītības ieguvu sākt arī no sešu vai astoņu gadu vecuma. Lēmumu par skolas gaitu sākšanu sešu gadu vecumā likumdevējs jāvis pieņem vecākiem. Tādējādi likumdevējs ir precizējis no Satversmes 110. un 112. panta izrietošo vecāku tiesību apjomu.

Izglītības likuma 57. panta 1. punkts paredz, ka vecākiem ir tiesības izvēlēties izglītības iestādi, kurā bērns iegūst izglītību. Vecāku apsvērumi par labu konkrētai izglītības iestādei var būt dažādi, piemēram, dzīvesvietai tuvākā izglītības iestāde, izglītības iestādē īstenotā pedagoģiskā pieeja, mācību programmas, pedagogu kompetence, mācību vide. Šīs tiesības ļauj vecākiem rūpēties par bērna izglītību, izvēloties viņa attīstībai piemērotu vidi un bērna vajadzībām atbilstošu izglītības iestādi. Tātad likumdevējs vecākiem ir devis arī iespēju izvēlēties, kurā izglītības iestādē bērns varētu iegūt izglītību. Arī šādā veidā likumdevējs ir precizējis no Satversmes 110. un 112. panta izrietošo vecāku tiesību apjomu.

Ņemot vērā minēto, Latvijā izglītības sistēma ir strukturēta vairākās pakāpēs un piederība konkrētai pakāpei ir saistīta ar izglītojamā vecumu. Pamatizglītību var sākt iegūt vecuma posmā no sešiem līdz astoņiem gadiem. Vienlaikus vecākiem ir piešķirtas tiesības lemt par to, vai bērns, būdams fiziski un psiholoģiski gatavs pamatizglītības ieguvei, to sāks sešu gadu vecumā. Pamatizglītība iegūstama izglītības iestādēs, kuras īsteno pamatizglītības programmu un no kurām vecāki var izvēlēties to, kas vislabāk atbilst bērna vajadzībām.

8.2. Konkrētas kārtības un veida, kādā tiks īstenota pamatizglītības ieguve un attiecīgās vecāku tiesības, noteikšanu likumdevējs ir nodevis Ministru kabineta un pašvaldību kompetencē.

Pamatojoties uz Vispārējās izglītības likuma 4. panta 18. punktā ietverto pilnvarojumu noteikt kārtību, kādā izglītojamie tiek uzņemti vispārējās izglītības programmās, Ministru kabinets ir izdevis Noteikumus Nr. 11. Ministru kabinets ir pilnvarots arī noteikt vispārējās izglītības programmu licencēšanas un akreditācijas kārtību (*sk. Vispārējās izglītības likuma 4. panta 1. punktu*), pēc izglītības un zinātnes ministra ierosinājuma dibināt, reorganizēt un likvidēt valsts vispārējās izglītības iestādes (*sk. Vispārējās izglītības likuma 4. panta 2. punktu*), noteikt valsts vispārējās izglītības standartus (*sk. Vispārējās izglītības likuma 4. panta 11. punktu*), kā arī regulēt citus jautājumus.

Pašvaldību kompetence izglītībā noteikta Izglītības likuma 17. pantā un Pašvaldību likuma 4. panta pirmās daļas 4. punktā. Pašvaldībām ir pienākums gādāt par iedzīvotāju izglītību, tostarp nodrošināt iespēju iegūt obligāto izglītību (*sk. Pašvaldību likuma 4. panta pirmās daļas 4. punktu*). Tām piešķirta arī kompetence, saskaņojot ar Izglītības un zinātnes ministriju, dibināt, reorganizēt un likvidēt vispārējās izglītības iestādes (*sk. Izglītības likuma 17. panta trešās daļas 1. punktu*). Tāpat pašvaldībām ir piešķirta kompetence iestāžu institucionālā tīkla plānošanā (*sal.: Satversmes tiesas 2017. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2016-23-03 17.2. punkts*).

Rīgas valstspilsētas pašvaldība izdevusi saistošos noteikumus Nr. 199. Ar tiem noteikta kārtība, kādā reģistrējami un izskatāmi iesniegumi par bērnu uzņemšanu 1. klasē Rīgas valstspilsētas pašvaldības vispārējās izglītības iestādēs, kas īsteno pamatizglītības programmas. Tajos arī noteikts pašvaldības vispārējās izglītības iestādēm piesaistīto teritoriālo vienību sadalījums.

No saistošo noteikumu Nr. 199 18. punkta un apstrīdētās normas izriet, ka Rīgas valstspilsētas pašvaldībā konkrētas izglītības iestādes 1. klases pretendentu sarakstā var tikt iekļauti gan sešus, gan septiņus gadus veci izglītojamie. Tādējādi Rīgas valstspilsētas pašvaldībā pāriet uz pamatizglītības pakāpi un sākt izglītības ieguvu 1. klasē var abu šo vecuma grupu izglītojamie. Taču no apstrīdētās normas izriet atšķirīga secība, kādā izglītojamiem tiek piešķirta iespēja šīs tiesības īstenot konkrētā izglītības iestādē.

No saistošo noteikumu Nr. 199 8. punkta izriet, ka vecāks var izvēlēties un pieteikt bērnu uzņemšanai 1. klasē vairākās izglītības iestādēs un vairākās pamatizglītības programmās. Atbilstoši saistošo noteikumu Nr. 199 20. punktam, ja izglītojamais netiek iekļauts konkrētas

izglītības iestādes 1. klases pretendentu sarakstā, viņa vecāks var saņemt informāciju par brīvajām vietām 1. klasē pašvaldības administratīvajā teritorijā esošajās citās izglītības iestādēs.

Tādējādi Rīgas valstspilsētas pašvaldībā ir noteikta kārtība, kādā visi izglītojamie, kuriem ir tiesības sākt pamatizglītības ieguvu, var šīs tiesības īstenot. Tātad Rīgas valstspilsētas pašvaldībā vecākiem ir nodrošinātas tiesības lemt par to, vai viņu bērns sāks pamatizglītības ieguvu sešu vai septiņu gadu vecumā un kurā izglītības iestādē viņš to uzsāks.

Līdz ar to Rīgas valstspilsētas pašvaldība ir veikusi pasākumus, lai nodrošinātu izglītojamo tiesības uz pamatizglītību.

9. Lai noskaidrotu, vai pasākumi ir veikti pienācīgi, proti, vai izglītojamiem ir iespējams īstenot savas tiesības, izskatāmajā lietā vērtējams tas, vai Rīgas valstspilsētas pašvaldības rīcība atbilst izglītības iespēju un pieejamības principiem.

9.1. Kā jau tika norādīts šā sprieduma 7.2. punktā, izglītības iespējas nozīmē izglītojamo vajadzībām atbilstoša skaita izglītības iestāžu un izglītības programmu izveidošanu tādējādi, lai tiktu efektīvi garantēta izglītības mērķu īstenošana. Šis princips ietver valsts pienākumu nodrošināt atbilstošu skaitu izglītības iestāžu, lai visiem izglītojamiem un viņu vecākiem būtu pieejamas un sasniedzamas pamatizglītības iestādes. Likumdevējs kompetenci plānot izglītības iestāžu institucionālo tīklu nodevis pašvaldībām, tāpēc izskatāmajā lietā Satversmes tiesa noskaidros, vai Rīgas valstspilsētas pašvaldības teritorijā ir pietiekams pamatizglītības programmu īstenojošo izglītības iestāžu skaits.

No Rīgas valstspilsētas pašvaldības Izglītības, kultūras un sporta departamenta kataloga izriet, ka 2024. gadā pašvaldības teritorijā ir 25 pašvaldības sākumskolas un pamatskolas, kā arī 58 pašvaldības vidusskolas un ģimnāzijas, kas īsteno pamatizglītības pirmo posmu. No atbildes raksta izriet, ka lielākajā daļā izglītības iestāžu paliek brīvas vietas pat pēc sešus gadus vecu izglītojamo iekļaušanas 1. klases pretendentu sarakstā. Piemēram, 2020. gada 1. septembrī no 108 pašvaldības pamatizglītības iestādēm brīvas vietas bijušas 53 izglītības iestādēs, 2021. gada 1. septembrī no 95 pašvaldības pamatizglītības iestādēm brīvas vietas bijušas 55 izglītības iestādēs, savukārt 2022. gada 1. septembrī no 95 pašvaldības pamatizglītības iestādēm brīvas vietas bijušas 58 izglītības iestādēs.

Tādējādi Rīgas valstspilsētas pašvaldībā ir pietiekami daudz pamatizglītības programmu īstenojošu izglītības iestāžu un gan sešus, gan septiņus gadus veciem izglītojamiem ir nodrošināta iespēja iegūt pamatizglītību.

9.2. Kā norādīts iepriekš šā sprieduma 7.2. punktā, izglītības pieejamība ir nodrošināma, radot vienlīdzīgas iespējas un novēršot iespējamās šķēršļus izglītības iespēju izmantošanai. Pieteikuma iesniedzējs uzsver, ka apstrīdētās normas rezultātā sešus gadus veciem izglītojamiem liegtas tiesības pamatizglītību iegūt dzīvesvietai tuvākajā izglītības iestādē.

Izglītības pieejamība nozīmē to, ka izglītības iestādei jābūt fiziski droši sasniedzamai un izglītībai jābūt pieejamai bez jebkādas diskriminācijas (*sk.: UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), General Comment No. 13: The Right to Education (Art. 13 of the Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), 8 December 1999, E/C.12/1999/10, p. 2*). Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija pārskatā "Īsumā par izglītību 2024" norādījusi, ka pieeja izglītības iestādei, pamatojoties uz ģeogrāfisko atrašanās vietu, tradicionāli tiek uzskatīta par efektīvu (*sk.: OECD Indicators "Education at a glance 2024", p. 189. Pieejams: oecd-ilibrary.org*).

Izglītības likuma 17. panta pirmajā daļā noteikts, ka katras pašvaldības pienākums ir nodrošināt bērnam iespēju iegūt pamatizglītību viņa dzīvesvietai tuvākajā pašvaldības izglītības iestādē. Rīgas valstspilsētas pašvaldībā šis noteikums tiek īstenots, ņemot vērā izglītojamā un viņa vecāka deklarēto dzīvesvietu (*piemēram, saistošo noteikumu Nr. 199 18. punkts*). Izskatāmajā lietā pausti atšķirīgi viedokļi par to, cik lielā mērā pašvaldībām jāizpilda šis pienākums, proti, vai tas ir absolūts attiecībā uz jebkuru izglītojamo vai arī tam var būt ierobežojumi.

Kā konstatēts šā sprieduma 7.4. punktā, no Satversmes 110. un 112. panta neizriet tas, ka vecāku izvēlei par labu konkrētai izglītības iestādei būtu piešķirta konstitucionāla aizsardzība. Pašvaldībai nav ikvienā gadījumā jānodrošina tas, lai izglītojamais tiktu uzņemts 1. klasē tieši viņa vecāku izraudzītajā izglītības iestādē. Likumdevēja izvirzītā prasība par izglītības iestādes attālumu no bērna dzīvesvietas nav absolūta. Pašvaldības lēmumiem par izglītojamo sadalījumu starp tās izglītības iestādēm jābūt balstītiem saprātīgos apsvērumos par izglītības iestādes atrašanās vietu tā, lai pēc iespējas nodrošinātu izglītojamam pieeju izglītības iestādei, kura atrodas tuvāk viņa dzīvesvietai. Jebkurā gadījumā izglītojamam jābūt nodrošinātai efektīvai iespējai iegūt pamatizglītību, turklāt iegūt to fiziski droši un saprātīgi ērti sasniedzamā izglītības iestādē. Tiktāl attiecībā uz izglītības iestādes ģeogrāfisko novietojumu arī vecākiem ir tiesības sagaidīt, ka pašvaldība ņems vērā viņu izvēli par labu konkrētai izglītības iestādei, kurā bērns iegūs pamatizglītību.

No Rīgas valstspilsētas pašvaldības atbildes raksta izriet, ka tādā situācijā, kad konkrētas izglītības iestādes 1. klasē vairs nav brīvu vietu un tajā izglītojamo uzņemt nav iespējams, viņam tiek piedāvāta iespēja sākt

pamatizglītības ieguvu citā izglītības iestādē, kura, cik vien tas iespējams, atbilst Izglītības likuma 17. panta pirmajā daļā noteiktajām prasībām par izglītības iestādes atrašanās vietas tuvumu izglītojamā dzīvesvietai. Tātad Rīgas valstspilsētas pašvaldībā izglītojamiem ir nodrošināta iespēja iegūt pamatzglītību izglītības iestādē, kas atrodas pēc iespējas tuvāk viņu dzīvesvietai. Tā kā konkrēta izglītības iestāde, kurā izglītojamais var sākt mācības 1. klasē, tiek piedāvāta, pamatojoties uz tās ģeogrāfisko atrašanās vietu, gadījumos, kad šis apstāklis bijis par pamatu vecāku izvēlei, atzīstams, ka Rīgas valstspilsētas pašvaldībā izglītojamiem ir nodrošināta efektīva pieeja pamatzglītībai.

Līdz ar to Rīgas valstspilsētas pašvaldība ir nodrošinājusi pieeju pamatzglītībai gan sešus, gan septiņus gadus veciem izglītojamiem.

Tātad Rīgas valstspilsētas pašvaldības pasākumi tiesību uz pamatzglītību nodrošināšanai ir veikti pienācīgi.

10. Satversmes tiesai jānoskaidro, vai, veicot pasākumus tiesību uz pamatzglītību nodrošināšanai, ir ievēroti no Satversmes izrietošie vispārējie tiesību principi un citas Satversmes normas, tostarp Satversmes 91. pantā ietvertais tiesiskās vienlīdzības princips.

Satversmes 91. pants nosaka: "Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas."

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka attiecībā uz sešus un septiņus gadus veciem izglītojamiem nav ievērots tiesiskās vienlīdzības princips. 1. klasē prioritārā kārtā tiekot uzņemti tie izglītojamie, kuriem attiecīgajā kalendāra gadā aprit septiņi gadi. Sešus gadus veciem izglītojamiem, lai gan tiem saskaņā ar likumu arī ir tiesības sākt pamatzglītības ieguvu, šāda iespēja tiekot nodrošināta tikai tādā gadījumā, ja izglītības iestādē ir brīvas vietas.

Nemot vērā pieteikumā sniegto argumentāciju un lietas materiālus, izskatāmajā lietā vērtējama apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam tiesiskās vienlīdzības principam. Atbilstoši tam likumdevējs nav tiesīgs pieņemt tādu tiesisko regulējumu, kas bez saprātīga pamata pieļautu atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, vai vienādu attieksmi pret personām, kuras atrodas atšķirīgos apstākļos (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 12. novembra sprieduma lietā Nr. 2019-33-01 12.3. punktu*). Vērtējams arī tas, vai likumdevējs ir ņēmis vērā prasību, ka tiesiskajās attiecībās, kas skar bērnu, un visās darbībās attiecībā uz bērnu prioritāras ir viņa tiesības un labākās intereses. Likumdevējam jānodrošina, ka tā pieņemtie normatīvie akti aizsargā bērna intereses iespējami labākajā veidā. Jebkuras citas prioritātes

atzīšana bez nopietna iemesla un attaisnojuma nav pieļaujama (*sal.: Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 23.1. punkts*).

11. Lai izvērtētu, vai apstrīdētā norma atbilst tiesiskās vienlīdzības principam, jānoskaidro, vai un kuras personas (personu grupas) atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos vai atšķirīgos apstākļos.

11.1. Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka Vispārējās izglītības likuma 32. panta otrās un trešās daļas mērķis ir nodrošināt bērniem iespēju iegūt izglītību atbilstoši viņu spējām. Tādējādi bērni, kuri pamatizglītības ieguvu sāk tajā kalendāra gadā, kurā viņiem aprit septiņi gadi, esot salīdzināmi un atrodoties vienādos apstākļos ar sešus gadus veciem bērniem, kuru veselības stāvoklis un psiholoģiskā sagatavotība viņu vecāku ieskatā ļauj viņiem tajā pašā gadā sākt pamatizglītības ieguvu.

Rīgas valstspilsētas pašvaldība norāda, ka septiņus gadus veciem bērniem ir pienākums sākt pamatizglītības ieguvu, savukārt sešus gadus veciem bērniem ir tiesības, taču nav pienākuma to darīt. Šo bērnu tiesību un pienākumu saturs arī esot atšķirīgs, un viņi neatrodoties salīdzināmos apstākļos. Šādu viedokli pauž arī pieaicinātās personas.

Lai noteiktu, vai un kuras personu grupas atrodas pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, nepieciešams atrast galveno šo grupu vienojošo pazīmi. Salīdzināšanai jāizvēlas tāda situācija, kurai ir viena vai vairākas kopīgas pazīmes ar pārbaudāmo situāciju. Kopīgajai pazīmei jāapvieno abas situācijas zem viena virsējdziena. Turklāt jāvērtē arī tas, vai nepastāv kādi būtiski apsvērumi, kas norāda, ka attiecīgās personu grupas neatrodas savstarpēji salīdzināmos apstākļos (*sal.: Satversmes tiesas 2022. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2021-18-01 32. punkts*).

Kā izriet no šā sprieduma 8.1. punktā norādītā, Latvijas izglītības sistēmā izglītojamais vispārīgā gadījumā no piecu līdz septiņu gadu vecumam apgūst pirmsskolas izglītību un gatavojas pārejai uz pamatizglītības pakāpi. Likumdevējs izšķīries par to, ka septiņu gadu vecums ir tas bērna attīstības posms, kurā viņš ir gatavs pāriet no pirmsskolas izglītības pakāpes uz pamatizglītības pakāpi. Taču ir paredzēti izņēmumi no šīs vispārējās kārtības un izglītojamais pēc vecāku izvēles var sākt pamatizglītības ieguvu jau no sešu gadu vecuma. Tātad arī sešus gadus vecs izglītojamais fiziski un psiholoģiski var būt gatavs pāriet no pirmsskolas izglītības pakāpes uz nākamo pakāpi un saskaņā ar vecāku vēlmēm turpināt izglītību pamatizglītības pakāpē.

Līdz ar to abu šo vecuma grupu izglītojamie, būdami fiziski un psiholoģiski gatavi sākt mācības 1. klasē, var īstenot savas tiesības iegūt

pamatizglītību. Tiesību uz pamatizglītību īstenošana ir šo abu salīdzināmo grupu vienojošais elements.

11.2. Rīgas valstspilsētas pašvaldība norāda, ka obligātais pamatizglītības uzsākšanas vecums, proti, septiņi gadi, ir izšķirošais kritērijs, kas liedz salīdzināt iepriekš minētās personu grupas.

Likumā paredzētais izņēmums no noteikuma, ka vispār pamatizglītības ieguve ir uzsākama no septiņu gadu vecuma, atbilst Bērnu tiesību konvencijas 29. panta pirmās daļas "a" apakšpunktā noteiktajam, proti, valsts atzīst, ka viens no bērnu izglītošanas mērķiem ir attīstīt bērna personību, pilnībā izkopt viņa talantus, kā arī garīgās un fiziskās spējas. Tāpat likumdevējs ir ievērojis arī Bērnu tiesību aizsardzības likuma 11. panta pirmajā daļā ietvertu prasību nodrošināt visiem bērniem vienādas tiesības un iespējas iegūt izglītību atbilstoši katra spējām. Ar minēto izņēmumu likumdevējs paredzējis iespēju izvērtēt un ņemt vērā katru konkrēto situāciju, kas var prasīt fokusēties ne tikai uz bērna vecumu, bet arī uz viņa attīstības līmeni (*sal.: Vandenhoe W., Türkelli G. E., Lembrechts S. Children's Rights. A Commentary on the Convention on the Rights of the Child and Its Protocols. Cheltenham: Elgar, 2019, p. 81*) un tādējādi ļaut viņam sākt mācības 1. klasē gadu agrāk.

Iespēja diferencēt vecumu, kādā uzsākama pamatizglītības ieguve, atbilst arī bērna vislabāko interešu prioritātes principam, kas izriet no Bērnu tiesību konvencijas 3. panta un Bērnu tiesību aizsardzības likuma 6. panta. Saskaņā ar šo principu ikvienam bērnam jābūt nodrošinātām tiesībām uz veselīgu attīstību un izglītības iegūšanu atbilstoši viņa fiziskās, mentālās, garīgās, morālās, psiholoģiskās un sociālās attīstības līmenim (*sal.: Vandenhoe W., Türkelli G. E., Lembrechts S. Children's Rights. A Commentary on the Convention on the Rights of the Child and Its Protocols. Cheltenham: Elgar, 2019, pp. 94, 292*).

Tādējādi likumdevēja izvēle par atskaites punktu pamatizglītības uzsākšanai pieņemt septiņu gadu vecumu pati par sevi nav tik kategoriska, lai liegtu atzīt to, ka sešus un septiņus gadus veci izglītojamie atrodas salīdzināmos apstākļos. Noteicošā ir likumdevēja izšķiršanās atzīt, ka arī sešus gadus vecu bērnu attīstības līmenis var būt pietiekams, lai tiem piešķirtu tiesības iegūt izglītību atbilstoši viņu spējām, konkrēti, piešķirtu tiesības sākt pamatizglītības programmas apguvi. Līdz ar to Satversmes tiesas vērtējumā tas, ka septiņi gadi ir tas vecums, kurā obligāti uzsākama pamatizglītības ieguve, pats par sevi nenozīmē, ka šo vecumu sasnieguši izglītojamie neatrodas salīdzināmos apstākļos ar sešus gadus veciem izglītojamiem.

Tātad septiņus gadus veci izglītojamie un sešus gadus veci izglītojamie, kuriem ir tiesības sākt pamatizglītības ieguvi, atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos.

12. Satversmes tiesai jānoskaidro, vai apstrīdētā norma paredz atšķirīgu attieksmi pret vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos esošām personām, proti, septiņus gadus veciem izglītojamiem un sešus gadus veciem izglītojamiem, kuriem ir tiesības sākt pamatzglītības ieguvu.

Pieteikuma iesniedzēja ieskatā atšķirīgā attieksme izpaužas tādējādi, ka izglītojamie, kuriem attiecīgajā kalendāra gadā aprit septiņi gadi, tiek uzņemti vecāku izraudzītās pašvaldības izglītības iestādes 1. klasē prioritārā kārtā salīdzinājumā ar izglītojamiem, kuri saskaņā ar vecāku vēlmēm pamatzglītības ieguvu uzsāk sešu gadu vecumā un izraudzītajā izglītības iestādē tiek uzņemti tikai tad, ja tajā palikušas brīvas vietas. Savukārt Rīgas valstspilsētas pašvaldība un pieaicinātās personas uzskata, ka izskatāmajā lietā nav konstatējama atšķirīga attieksme pret iepriekš norādītajām personu grupām.

Atbilstoši saistošo noteikumu Nr. 199 18. punktam un apstrīdētajai normai primāri tiek nodrošināta septiņus gadus vecu izglītojamo iekļaušana izglītības iestādes 1. klases pretendentu sarakstā un tikai tad, ja iestādē ir brīvas vietas, tiek lemts par sešus gadus vecu izglītojamo uzņemšanu. Proti, sešus gadus veci izglītojamie konkrētas izglītības iestādes 1. klases pretendentu sarakstā tiek ietverti kā pēdējie vai, ja konkrētajā izglītības iestādē nav brīvu vietu, vispār netiek ietverti. Tātad attieksme pret šo personu grupu ir atšķirīga.

Tādējādi apstrīdētā norma rada atšķirīgu attieksmi pret vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos esošām personām, proti, septiņus gadus veciem izglītojamiem un sešus gadus veciem izglītojamiem, kuriem arī ir tiesības sākt pamatzglītības ieguvu.

13. Secinot, ka apstrīdētā norma paredz atšķirīgu attieksmi pret vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos esošām personu grupām, Satversmes tiesai jāvērtē, vai šāda attieksme ir noteikta ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu un atbilstoši Satversmes 64. pantam.

Satversmes 64. pants nosaka: "Likumdošanas tiesības pieder Saeimai, kā arī tautai šinī Satversmē paredzētā kārtībā un apmēros."

Kā atzinusi Satversmes tiesa, lai nodrošinātu efektīvāku valsts varas īstenošanu, ir pieļaujama atkāpe no prasības, ka likumdevējam visi jautājumi pilnībā jāizšķir pašam. Šī efektivitāte tiek sasniegta, likumdevējam likumdošanas procesā izlemjot svarīgākos jautājumus, bet detalizētāku noteikumu un likuma ieviešanai dzīvē nepieciešamo tehnisko normu izstrādāšanai pilnvarojot izpildvaru – Ministru kabinetu (*piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 14. oktobra sprieduma lietā*

Nr. 2021-03-03 21. punkts). Pašvaldība ir noteiktā teritorijā dzīvojošo pilsoņu izveidota vietējā vara, kas darbojas šajā teritorijā. Tā ir vietējās varas institūcija, kurai ir tiesības un reālas iespējas likuma robežās regulēt un vadīt būtisku daļu no publiskiem jautājumiem vietējo iedzīvotāju interesēs, atbildot par tiem (*sal.: Satversmes tiesas 2008. gada 16. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2007-21-01 14. punkts*). Tādējādi noteiktas izpildvaras darbības ir uzticētas arī pašvaldībām.

Saskaņā ar varas dalīšanas principu izpildvarai ir tiesības izdot vispārsaistošu (ārēju) normatīvo aktu tikai likumā noteiktā gadījumā un tas nedrīkst būt pretrunā ar Satversmi un likumiem (*sal.: Satversmes tiesas 2021. gada 14. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-03-03 21. punkts*). Tāpat tam jābūt publicētam normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā un pietiekami skaidri formulētam, lai adresāts varētu izprast savas tiesības un pienākumus (*sal.: Satversmes tiesas 2002. gada 20. maija sprieduma lietā Nr. 2002-01-03 secinājumu daļa un 2016. gada 2. marta sprieduma lietā Nr. 2015-11-03 20. punkts*).

Saistošie noteikumi Nr. 199 ir izdoti, pamatojoties uz Pašvaldību likuma 4. panta pirmās daļas 4. punktu un 44. panta otro daļu. Tie 2023. gada 10. maijā publicēti oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" Nr. 88 un stājušies spēkā 2023. gada 11. maijā. Lietas dalībnieki nav izteikuši iebildumus un arī Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētā norma ir pieejama atbilstoši normatīvo aktu prasībām un pietiekami skaidri formulēta.

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka pilnvarojums noteikt kārtību bērnu uzņemšanai pašvaldības pamatizglītības iestādēs saskaņā ar Vispārējās izglītības likuma 4. panta 18. punktu ir Ministru kabinetam un pašvaldība, pieņemot apstrīdēto normu, ir pārkāpusi Pašvaldību likuma 4. panta pirmās daļas 4. punktā un Izglītības likuma 17. panta pirmajā daļā piešķirto pilnvarojumu. Rīgas valstspilsētas pašvaldība atbildes rakstā norāda, ka Pašvaldību likuma 4. panta pirmās daļas 4. punkts un Izglītības likuma 17. pants kopsakarā ar Pašvaldību likuma 44. panta otro daļu pilnvaro pašvaldības domi saistošajos noteikumos noteikt principus izglītojamo uzņemšanai pašvaldības pamatizglītības iestādēs, tostarp noteikt prioritātes kritērijus, uz kuru pamata izglītības iestāde var atteikties uzņemt izglītojamo vispārējās izglītības programmā.

13.1. Likumdevējs to jautājumu izlemšanu, kurus efektīvi risināt ir iespējams, pārzinot attiecīgās administratīvās teritorijas apstākļus un iedzīvotāju vajadzības, var nodot pašvaldību kompetencē. Turklāt ne tikai īpaši pilnvarojot pašvaldību attiecīgā normatīvajā aktā, bet arī vispārīgi nosakot to par pašvaldības autonomo kompetenci. Pašvaldību autonomās funkcijas ir noteiktas Pašvaldību likuma 4. pantā. Par autonomo funkciju

izpildi atbild pati pašvaldība. Lai nodrošinātu autonomo funkciju izpildi, Pašvaldību likuma 44. panta otrajā daļā ir noteiktas pašvaldības domes tiesības izdot vispārsaistošus (ārējus) normatīvos tiesību aktus – saistošos noteikumus. Atbilstoši šai tiesību normai saistošos noteikumus pašvaldības dome izdod, ievērojot likumus vai Ministru kabineta noteikumus paredzēto funkciju izpildes kārtību.

Apstrīdētā norma ir izdota, pamatojoties uz Pašvaldību likuma 4. panta pirmās daļas 4. punktu un 44. panta otro daļu. Pašvaldību likuma 4. panta pirmās daļas 4. punkts paredz, ka viena no pašvaldības autonomajām funkcijām ir gādāt par iedzīvotāju izglītību, tostarp nodrošināt iespēju iegūt obligāto izglītību. Savukārt šā likuma 44. panta otrā daļa, kā jau minēts iepriekš, nosaka domes tiesības izdot saistošos noteikumus. Tādējādi secināms, ka minētās Pašvaldību likuma normas gādāšanu par pašvaldības iedzīvotāju izglītību paredz kā attiecīgās pašvaldības autonomo funkciju un tās nodrošināšanai nosaka arī pašvaldības tiesības izdot saistošos noteikumus.

Līdz ar to jāvērtē, vai Rīgas valstspilsētas pašvaldība, izdodot apstrīdēto normu, ir ievērojusi likumus vai Ministru kabineta noteikumus paredzēto pašvaldības autonomās funkcijas izpildes kārtību.

13.2. Atbilstoši Vispārējās izglītības likuma 4. panta 18. punktam Ministru kabinets nosaka kārtību, kādā izglītojamie tiek uzņemti vispārējās izglītības programmās un atskaitīti no tām, kā arī obligātās prasības šajās programmās izglītojamo pārcelšanai uz nākamo klasi. Ministru kabinets saskaņā ar šo pilnvarojumu ir izdevis Noteikumus Nr. 11. Šie noteikumi regulē vispārējo kārtību izglītojamo uzņemšanai vispārējās izglītības programmās, proti, to, kāds dokuments var būt par pamatu izglītojamā uzņemšanai izglītības programmā, šā dokumenta saturu, vecāku tiesības iepazīties ar izglītības iestādes sagatavotajiem un tās darbību regulējošajiem dokumentiem, izglītības iestādes vadītāja rīcību pēc iesnieguma saņemšanas un pieņemamā lēmuma veidu, bāreņa un bez vecāku gādības palikušu izglītojamo uzņemšanas kārtību, kā arī kārtību pamatzglītības programmu apguvei ģimenē.

Noteikumi Nr. 11 neregulē kārtību, kādā izskatāmi iesniegumi par izglītojamo uzņemšanu 1. klasē, un izglītojamo sadalījumu pa pašvaldības izglītības iestādēm. To apstiprina arī pieaicinātā persona – Ministru kabinets. Likumdevējs tam Ministru kabinetu arī nav pilnvarojis.

13.3. Tieši pašvaldības ir tās, kuras var efektīvi un proaktīvi reaģēt uz to iedzīvotāju skaita un sastāva izmaiņām. Tādēļ arī tādus ar izglītības sistēmu saistītus jautājumus, kuru risināšanai nepieciešama vietējai varai raksturīgā iespēja reaģēt savlaicīgi un efektīvi, likumdevējs ir nodevis pašvaldību ziņā.

Pašvaldības kompetence plānot tās izglītības iestāžu institucionālo tīklu ietver arī lemšanu par izglītojamo skaitu klasēs un kārtību, kādā aizpildīt brīvās vietas. Rīgas valstspilsētas pašvaldībai ir pienākums noteikt secību, kādā izglītojamie tiek uzņemti 1. klasē tās izglītības iestādēs. Apstrīdētā norma ir daļa no regulējuma, ar kuru noteikts, kā reģistrējami un kādā secībā izskatāmi iesniegumi par izglītojamā uzņemšanu izglītības iestādes 1. klasē. Tādā veidā noregulēts arī jautājums par to, kā aizpildāmas brīvās vietas pašvaldības izglītības iestāžu 1. klasēs. Regulējums, ar kuru noteikts izglītojamo sadalījums pa Rīgas valstspilsētas pašvaldības izglītības iestādēm, ir daļa no to pasākumu kopuma, kas nepieciešami, lai nodrošinātu izglītojamiem iespēju sākt pamatizglītības ieguvi. Tādējādi apstrīdētā norma ir izdota, Rīgas valstspilsētas pašvaldībai pildot tai piešķirto autonomo funkciju.

Īstenojot autonomo funkciju gādāt par iedzīvotāju izglītību, pašvaldībai jāņem vērā gan Vispārējās izglītības likuma 32. panta otrajā un trešajā daļā noteiktais par vecumu, kādā uzsākama pamatizglītības ieguve, gan Izglītības likuma 17. panta pirmajā daļā noteiktais pienākums pēc iespējas nodrošināt izglītojamiem iespēju iegūt pamatizglītību viņu dzīvesvietai tuvākajā izglītības iestādē. Turklāt pašvaldībai jāņem vērā arī tās teritorijā esošo izglītības iestāžu skaits, tajās pieejamo telpu ietilpība, pedagogu skaits, kā arī jāsamēro visu izglītojamo tiesības uz pamatizglītību. Pašvaldībai jākoordinē izglītojamo sadalījums pa tās izglītības iestādēm.

Tādējādi Rīgas valstspilsētas pašvaldība ir ievērojusi tai piešķirto pilnvarojumu.

Līdz ar to atšķirīgā attieksme ir noteikta ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu un atbilst Satversmes 64. pantam.

14. Atšķirīgajai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, ja tai ir legītīms mērķis un ir ievērots samērīguma princips. Turpmāk vērtējams, vai atšķirīgajai attieksmei ir legītīms mērķis.

Rīgas valstspilsētas pašvaldības ieskatā atšķirīgās attieksmes legitīmais mērķis ir citu cilvēku tiesību aizsardzība, jo tā noteikta, lai nodrošinātu septiņus gadus vecu izglītojamo tiesības iegūt pamatizglītību. Savukārt Pieteikuma iesniedzējs šā paša apsvēruma dēļ uzskata, ka atšķirīgās attieksmes legitīmais mērķis ir sabiedrības labklājības aizsardzība.

Rīgas valstspilsētas pašvaldība norāda, ka objektīvu apstākļu dēļ var veidoties situācijas, kad visus pieteiktos bērnus nav iespējams uzņemt konkrētas izglītības iestādes 1. klasē. Vairākām izglītības iestādēm piesaistītajās teritoriālajās vienībās esot tik daudz deklarēto bērnu, ka tos visus attiecīgā izglītības iestāde nespēj uzņemt, jo pretendentu skaits pārsniedz tajā pieejamo vietu skaitu.

Izglītības iestāžu telpu pieejamība, mācībspēku skaits, noslodze un spēja katram bērnam pievērst pienācīgu uzmanību nav neizsmeļama. Pašvaldībai savi un mācībspēku resursi jāplāno un jāorganizē tā, lai izglītības iestādē un tās organizētajos pasākumos tiktu nodrošināti izglītojamā dzīvībai, veselībai un mantai droši apstākļi (*sk. Izglītības likuma 55. panta 7. un 8. punktu*), kā arī lai ievērotu higiēnas prasības (*sk. Ministru kabineta 2002. gada 27. decembra noteikumus Nr. 610 "Higiēnas prasības izglītības iestādēm, kas īsteno vispārējās pamatizglītības, vispārējās vidējās izglītības, profesionālās pamatizglītības, arodizglītības vai profesionālās vidējās izglītības programmas"*).

Tādējādi izglītības iestāžu skaits dažās Rīgas valstspilsētas pašvaldības teritoriālajās vienībās vai atsevišķās to daļās var būt nepietiekams, lai 1. klases pretendentu sarakstā iekļautu pilnīgi visus, kas pauduši vēlmi tikt uzņemti. Šādos apstākļos pamatoti sagaidāms, ka pašvaldība pamatizglītības ieguvī organizēs atbilstoši tai pieejamiem resursiem. Tas var ietvert arī pašvaldības izšķiršanos dot priekšroku obligātās pamatizglītības vecumu sasniegušiem izglītojamiem.

Izskatāmajā lietā nav strīda par to, ka atšķirīgā attieksme noteikta, lai nodrošinātu, ka izglītības iestādes 1. klasē primāri tiek uzņemti obligātās pamatizglītības vecuma – septiņus gadus veci – izglītojamie. Tas atbilst legītimajam mērķim – citu cilvēku tiesību aizsardzība.

Tādējādi ar apstrīdēto normu radītās atšķirīgās attieksmes legītimais mērķis ir citu cilvēku tiesību aizsardzība.

15. Vērtējot, vai atšķirīgā attieksme atbilst samērīguma principam, vērā ņemama likumdevēja, tostarp pašvaldību, rīcības brīvība izglītības sistēmas izveidē un tiesību uz izglītību nodrošināšanā.

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka atšķirīgā attieksme nav piemērots līdzeklis legītimā mērķa sasniegšanai, jo pašvaldībai jebkurā gadījumā jānodrošina visu izglītojamo uzņemšana tās izglītības iestādēs. Šāda attieksme neesot nepieciešama, jo sešus gadus veci izglītojamie neradot konkurenci septiņus gadus veciem izglītojamiem tā iemesla dēļ, ka viņu dzimšanas dati un līdz ar to arī reģistrācijas secība esot atšķirīga. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka no atšķirīgās attieksmes sabiedrībai nav nekāda ieguvuma.

Savukārt Rīgas valstspilsētas pašvaldība norāda, ka ierobežojums ir samērīgs, jo sešus gadus veciem izglītojamiem nav liegtas tiesības uz pamatizglītību. Pašvaldība šīs tiesības nodrošinot saprātīgu iespēju robežās. Tāpat pašvaldība norāda: Pieteikuma iesniedzēja apsvērumi par to, ka sešus gadus veci izglītojamie nekonkurē ar septiņus gadus veciem izglītojamiem, nav pamatoti.

No Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras izriet, ka tiesības uz izglītību prasa tādu noregulējumu, kas liek valstij izdarīt nepieciešamās izvēles. Šo izvēļu izdarīšanā valstij ir rīcības brīvība (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1968. gada 23. jūlija sprieduma lietā "Attiecībā uz Beļģijas likumiem par valodu lietošanu izglītībā" 5. punktu un Lielās palātas 2005. gada 10. novembra sprieduma lietā "Leyla Şahin v. Turkey" 154. punktu*). Valstij izmantojot savu rīcības brīvību, var tikt ietekmētas vecāku tiesības lemt par bērna izglītošanu un šo tiesību īstenošanas apjoms var būt atšķirīgs atkarībā no sabiedrības interesēm, kuras nodrošināmas konkrētajā gadījumā.

15.1. Nosakot vecumu (septiņi gadi), no kura izglītojamam pamatizglītības ieguve kļūst obligāta, likumdevējs ir balstījies uz ārstu, bērnu vecāku, nozares speciālistu un institūciju atzinumiem (*sal.: Likumprojekta Nr. 1205/Lp12 "Grozījumi Vispārējās izglītības likumā" izstrādes dokumenti. Pieejams: saeima.lv*). Tādējādi likumdevējs ir ņēmis vērā sabiedrības interesi primāri nodrošināt iespēju sākt pamatizglītības ieguvu septiņus gadus veciem izglītojamiem. Tā kā brīvo vietu skaits Rīgas valstspilsētas pašvaldības izglītības iestāžu 1. klasēs ir ierobežots, nosacījums, ka 1. klases pretendentu sarakstā prioritārā kārtā iekļaujami tie izglītojamie, kuriem attiecīgajā kalendāra gadā pamatizglītības ieguve jāsāk obligāti, atbilst sabiedrības interesēm.

Pieteikuma iesniedzējs uzskata: tā kā sešus gadus veci izglītojamie nerada konkurenci septiņus gadus veciem izglītojamiem, būtu iespējams noteikt tādu kārtību, ka pretendentu sarakstā izglītojamie tiek iekļauti vecāku iesniegumu iesniegšanas secībā neatkarīgi no izglītojamo vecuma. Satversmes tiesa norāda, ka ar šādas kārtības noteikšanu iepriekš minēto sabiedrības interesi nebūtu iespējams nodrošināt. Tas, ka saistošo noteikumu Nr. 199 7. punktā paredzēta iespēja bērnu pieteikt uzņemšanai izglītības iestādē tad, kad viņš sasniedzis piecu gadu vecumu, nenozīmē, ka visi vecāki šo iespēju attiecīgajā gadā izmantos. Turklāt šī norma neprasa, lai ikviens vecāks izmantotu iespēju pieteikt bērnu uzņemšanai izglītības iestādē, sākot ar dienu, kad bērnam apritējuši pieci gadi. Katras ģimenes apstākļi ir atšķirīgi, iesnieguma iesniegšanu var aizkavēt, piemēram, dzīvesvietas maiņa.

15.2. Pašvaldībai pamatizglītības programmu īstenojošo izglītības iestāžu tīkls jāplāno tā, lai sešus gadus vecu izglītojamo un viņu vecāku tiesības uz pieejamu izglītību tiktu nodrošinātas efektīvi, proti, lai sešus gadus vecu izglītojamo vecāki varētu izvēlēties izglītības iestādi, kas pēc iespējas atbilst viņu un bērnu vēlmēm, piemēram, dzīvesvietai tuvāko izglītības iestādi. Izvēle var būt atkarīga arī no konkrētā izglītības iestādē īstenotās pedagoģiskās pieejas, mācību programmām, pedagogu kompetences, mācību vides.

Šā sprieduma 9.1. punktā jau tika norādīts, ka lielākajā daļā Rīgas valstspilsētas pašvaldības izglītības iestāžu paliek brīvas vietas pat pēc tam, kad 1. klases pretendentu sarakstā ir iekļauti sešus gadus veci izglītojamie. Tātad sešus gadus veci izglītojamie vairumā gadījumu tiek uzņemti izglītības iestādēs 1. klasē un var sākt īstenot savas tiesības uz pamatizglītību.

Ja izglītojamais netiek iekļauts izglītības iestādēs 1. klases pretendentu sarakstā, tad atbilstoši saistošo noteikumu Nr. 199 20. punktam viņa vecāki var saņemt informāciju par brīvajām vietām 1. klasē pašvaldības administratīvajā teritorijā esošajās citās izglītības iestādēs. Prasība sniegt vecākiem šādu informāciju ir ietverta arī Noteikumu Nr. 11 11. punkta otrajā teikumā.

Šā sprieduma 9.2. punktā jau konstatēts, ka izglītojamam, kura uzņemšana konkrētas izglītības iestādēs 1. klasē nav iespējama, tiek piedāvāta iespēja sākt pamatizglītības ieguvu citā saprātīgi tuvā izglītības iestādē, kas pēc iespējas atbilst Izglītības likuma 17. panta pirmajā daļā noteiktajām prasībām par izglītības iestādes atrašanās vietas tuvumu izglītojamā dzīvesvietai. Rīgas valstspilsētas pašvaldība norāda, ka tiek respektētas arī izglītojamā un viņa vecāku vēlnes attiecībā uz izglītības programmas ievirzi.

Turklāt seši gadi nav tas vecums, kad bērnam obligāti jāsāk pamatizglītības ieguve. Vecāki, kuri vēlas, lai viņu bērns apmeklē konkrētu izglītības iestādi, kurā starp 1. klases pretendentiem ir liela konkurence, var nolemt, ka bērns turpinās pirmsskolas izglītības programmas apguvi līdz septiņu gadu vecumam. Attiecīgi bērns varēs pretendēt uz brīvu vietu vecāku izraudzītās izglītības iestādēs 1. klasē tad, kad būs sasniedzis obligātās pamatizglītības vecumu, proti, tajā mācību gadā, kad izglītības iestāde prioritārā kārtā 1. klases pretendentu sarakstā iekļaus septiņus gadus vecus bērnus.

Tātad, nosakot atšķirīgu attieksmi pret sešus un septiņus gadus veciem izglītojamiem, ir ievērots samērīguma princips.

Līdz ar to apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

Nemot vērā visu minēto, atzīstams, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 64. pantam, 91. panta pirmajam teikumam, 110. un 112. pantam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt Rīgas domes 2023. gada 26. aprīļa saistošo noteikumu Nr. RD-23-199-sn "Kārtība, kādā reģistrējami un izskatāmi iesniegumi par bērnu uzņemšanu 1. klasē Rīgas valstspilsētas pašvaldības izglītības iestādēs" 19. punktu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 64. pantam, 91. panta pirmajam teikumam, 110. un 112. pantam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja

I. Kucina

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2024. gada 24. oktobrī

lietā Nr. 2023-44-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Irēna Kucina, tiesneši Jānis Neimanis, Anita Rodiņa, Jautrīte Briede, Veronika Krūmiņa un Mārtiņš Mits,

pēc Senāta pieteikuma,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 9. punktu, 19.¹ un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2024. gada 25. septembra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Maksātnespējas likuma 13. panta otrās daļas 3. punkta, ciktāl tas nosaka aizliegumu personai, attiecībā uz kuru kriminālprocess par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu izbeigts uz personu nereabilitējoša pamata, strādāt par maksātnespējas administratoru, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam".

Konstatējošā daļa

1. 2010. gada 26. jūlijā Saeima pieņēma Maksātnespējas likumu, kura 13. panta otrās daļas 4. punkts noteica, ka par maksātnespējas procesa administratoru (turpmāk – administrators) nevar būt persona, kura atzīta par vainīgu tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanā vai pret kuru izbeigts kriminālprocess par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu uz personu nereabilitējoša pamata. Ar 2017. gada 6. janvāra likuma "Grozījumi Maksātnespējas likumā" 8. punktu šis aizliegums jaunā redakcijā ietverts Maksātnespējas likuma 13. panta otrās daļas 3. punktā, nosakot, ka par administratoru nevar būt persona, kura sodīta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu vai pret kuru izbeigts kriminālprocess par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu uz personu nereabilitējoša pamata. Šādā redakcijā norma ir spēkā arī lietas izskatīšanas laikā.

2. **Pieteikuma iesniedzējs – Senāts** (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) – uzskata, ka Maksātnespējas likuma 13. panta otrās daļas 3. punkts, ciktāl tas nosaka aizliegumu personai, attiecībā uz kuru kriminālprocess par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu izbeigts uz personu nereabilitējoša pamata, ieņemt administratora amatu, (turpmāk –

apstrīdētā norma) neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam.

Pieteikuma iesniedzēja tiesvedībā ir administratīvā lieta Nr. A420290219 par administratīvā akta, ar kuru persona atcelta no administratora amata, atcelšanu. Administratīvais akts pamatots ar apstrīdēto normu.

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka persona, kas ir pieteicējs administratīvajā lietā, vairākus gadus ieņēmusi administratora amatu, bet 2019. gadā Maksātnespējas kontroles dienests ieguvis informāciju, ka šī persona 16 gadu vecumā tika saukta pie kriminālatbildības un pret to kriminālprocess par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu tika izbeigts uz personu nereabilitējoša pamata. Tādējādi personai esot liegts turpināt ieņemt administratora amatu.

Administratori amata darbībā esot pielīdzināti valsts amatpersonām, un viņiem esot pienākums nodrošināt efektīvu un likumīgu maksātnespējas procesa norisi un tā mērķu sasniegšanu. Uz administratoriem varot attiecināt Satversmes 101. panta pirmajā daļā ietvertās tiesības pildīt valsts dienestu.

Apstrīdētā norma nenosakot termiņu, tādējādi ierobežojums esot uzskatāms par aizliegumu uz mūžu. Ierobežojums esot noteikts ar likumu. Tam esot legītīms mērķis – demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība. Apstrīdētā norma esot piemērota legītīmā mērķa sasniegšanai, jo nodrošinot to, ka administratora amatu ieņem tikai tādas personas, kuras nav vainojamas par noziedzīgu rīcību un negrauj administratora institūta autoritāti.

Tomēr šāds ierobežojums izslēdzot pieņēmumu, ka persona spēj mainīties. Tas esot attaisnojams tikai tad, ja personas nodarījums pēc būtības ir nesavienojams ar valsts dienesta pildīšanu. Nereabilitējoši apstākļi esot daudzveidīgi, bet apstrīdētā norma attiecoties uz ikvienu gadījumu, kad kriminālprocess izbeigts uz personu nereabilitējoša pamata. Neņemot vērā ne šo apstākļu dažādību, ne citus apsvērumus, no administratoru loka varot tikt izslēgtas arī tādas personas, kuras neapdraud legītīmo mērķi. Apstrīdētā norma liedzot individuāli vērtēt katru gadījumu, tādēļ šāds ierobežojums esot acīmredzami nesamērīgs, jo īpaši gadījumos, kad persona noziedzīgu nodarījumu izdarījusi sen un būdama nepilngadīga.

Persona – pieteicējs administratīvajā lietā –, būdama nepilngadīga, izdarījusi noziedzīgu nodarījumu ar viszemāko kaitīguma pakāpi. Neesot ziņu par to, ka persona būtu izdarījusi jaunus pārkāpumus. Kopš kriminālpārkāpuma izdarīšanas esot pagājuši 20 gadi. Tāpēc personai vajadzētu būt tiesībām uz vērtējumu par to, vai lēmums par

kriminālprocesa izbeigšanu uz nereabilitējoša pamata kaitē administratora institūtam. Ar individuālu vērtējumu ierobežojuma lēgītais mērķis varot tikt sasniegts līdzvērtīgā kvalitātē. Turklāt Maksātnespējas likuma 13. panta otrās daļas 3. punktā attiecībā uz personām, kuras sodītas par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, neesot paredzēta šāda aizlieguma saglabāšanās arī pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas.

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka persona jau vairākus gadus ir pildījusi administratora pienākumus un nodrošinājusi maksātnespējas procesu tiesisku norisi. Šai personai administratora sertifikāts ticis pagarināts vairākas reizes, tātad neesot konstatēts, ka tā nebūtu profesionāli piemērota šim amatam. Līdz ar to labums, ko no šāda ierobežojuma gūst sabiedrība, esot maznozīmīgs iepretim personas pamattiesību ierobežojumam.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 106. panta pirmajam teikumam, savukārt tiesvedību lietā daļā par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 101. panta pirmajai daļai vajagot izbeigt.

Apstrīdētā norma ierobežojot personai no Satversmes 106. panta pirmā teikuma izrietošās tiesības, tomēr šis ierobežojums esot samērīgs.

Administratori pildot valstij nozīmīgas funkcijas. Esot svarīgi, lai sabiedrība būtu pārliecināta, ka administratori sekmē savas profesijas prestižu un vairo uzticēšanos šajā profesijā strādājošajiem. Attiecīgās funkcijas varot pildīt tikai tādas personas, kuras ir spējīgas īstenot citu personu tiesību, sabiedrības labklājības un demokrātiskas tiesiskas valsts aizsardzību.

Ja uzsāktais kriminālprocess tiek izbeigts uz personu nereabilitējoša pamata, tad persona pēc būtības tiek atzīta par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Ja šāda persona drīkstētu ieņemt administratora amatu, varētu rasties šaubas par tās un jebkura cita administratora autoritāti, objektivitāti un likumpaklausību. Tādējādi būtu ne vien apdraudēta attiecīgā maksātnespējas procesa likumīga un efektīva norise, bet arī vispār grāuta sabiedrības uzticēšanās maksātnespējas procesam. Ar apstrīdēto normu tiek nodrošināta demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība.

Apstrīdētajā normā paredzētais pamattiesību ierobežojums esot piemērots lēgītam mērķa sasniegšanai. Šis ierobežojums nodrošinot to, ka administratora amatu ieņem tikai tādas personas, kuras nav sauktas pie kriminālatbildības, un sabiedrībai nerodas šaubas par personas spēju pildīt administratora pienākumus. Taču par šādu šaubu rašanās pamatu varētu būt personas iepriekšējā noziedzīgā rīcība.

Ar individuālu vērtējumu ierobežojuma leģitīmo mērķi nevarot sasniegt tādā pašā kvalitātē. Citi līdzekļi nevarot padarīt par nebijušu administratora amatam neatbilstošu uzvedību. Arī tas, ka personas attieksme un vērtību sistēma laika gaitā var mainīties, ne vienmēr nozīmējot to, ka persona var būt piemērota konkrētam amatam, jo esot būtiski arī ar savu personisko piemēru stiprināt sabiedrības uzticēšanos konkrētajam amatam. Neesot saudzējošāku līdzekļu, ar kuriem ierobežojuma leģitīmo mērķi varētu sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē.

Likumdevējs esot vērtējis, kuros no tiem gadījumiem, kad kriminālprocess izbeigts uz personu nereabilitējoša pamata, apstākļi ir tādi, kas pieļautu attiecīgās personas kļūšanu par administratoru. Esot noteikta konkrēta vainas forma – noziedzīga nodarījuma izdarīšana ar nodomu (tīši) –, kas liedz personai ieņemt administratora amatu gadījumos, kad kriminālprocess pret to ir izbeigts uz nereabilitējoša pamata. Ja personas vaina ir izpaudusies kā neuzmanība, tad persona varot kļūt par administratoru. Tādējādi esot līdzsvarotas personu tiesības un sabiedrības intereses.

Saeima uzskata, ka valsts dienesta jēdziens nav attiecināms uz personām, kas nav Latvijas pilsoņi, jo saskaņā ar Satversmes 101. pantu valsts dienestu pildīt var tikai Latvijas pilsoņi. Ne Maksātnespējas likums, ne citi normatīvie akti neizvirzot administratoriem prasību pēc Latvijas pilsonības. Tātad administratora amats neietilpstot Satversmes 101. pantā lietotā jēdziena "valsts dienests" tvērumā. Tiesvedība lietā daļā par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 101. panta pirmajai daļai esot izbeidzama.

4. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – norāda, ka administratori nodrošina publiskās varas funkciju izpildi, tāpēc administratoru godprātības standartiem jābūt augstākiem par ierastajiem sabiedrībā pastāvošajiem uzvedības un ētikas standartiem. Vajagot būt nodrošinātam tam, ka par administratoru var kļūt tikai cilvēks, kura personība nerada šaubas par tam uzticēto pilnvaru godprātīgu izmantošanu. Tas, ka personas, kuras ir vainojamas par noziedzīgu rīcību, tiek izslēgtas no administratora amata pretendentu loka, viešot pārliecību par to, ka personas rīcība līdz šim ir bijusi atbilstoša augstiem standartiem. Uzticēšanās administratora profesijai nodrošinot sabiedrības līdzdarbību maksātnespējas procesos un kreditoru sadarbību ar administratoru.

Likumdevējs neesot ierobežojumu attiecinājis uz noziedzīgiem nodarījumiem, kas izdarīti aiz neuzmanības, un tādējādi esot līdzsvarojis personu tiesības un sabiedrības intereses.

Apstrīdētā norma esot pieņemta laikā, kad administratoru darbībā tika konstatēti būtiski pārkāpumi un vairāki administratori tika saukti pie

atbildības par pilnvaru ļaunprātīgu izmantošanu. Administratora profesijas reformas ietvaros administratori esot pielīdzināti valsts amatpersonām. Tādējādi apstrīdētā norma konkrētajos apstākļos bijusi nepieciešama leģitīmā mērķa sasniegšanai.

Šobrīd administratoru darbībā konstatēto pārkāpumu skaits esot samazinājies un turpinot samazināties. Tas pozitīvi ietekmējot sabiedrības uzticēšanos administratora profesijai. Iespējams, ka apstrīdētajā normā noteiktais pamattiesību ierobežojums šobrīd vairs nav samērīgs.

Tieslietu ministrija pievienojas Saeimas atbildes rakstā paustajam viedoklim par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 101. pantam. Administratori nepildot valsts dienestu.

5. Pieaicinātā persona – Maksātnespējas kontroles dienests – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam.

Apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums nodrošinot demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzību un sabiedrības uzticēšanos maksātnespējas procesam kopumā. Sabiedrības ieguvums esot lielāks nekā apstrīdētajā normā noteiktais personas pamattiesību ierobežojums.

Ja persona, pret kuru kriminālprocess izbeigts uz nereabilitējoša pamata, ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu ar nodomu (tiši), tas nozīmējot, ka šī persona ir apzinājusies savas darbības kaitīgumu, paredzējusi tās kaitīgās sekas un vēlējusies tās panākt vai apzināti pieļāvusi šo seku iestāšanos. Tātad persona noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī ir sapratusi nodarījuma faktiskos apstākļus un apzinājusies savas rīcības kaitīgumu.

6. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētajā normā noteiktais pamattiesību ierobežojums nav samērīgs.

Tiesībsargs norāda, ka administratori īstenojot valsts varu un esot uzskatāmi par piederīgiem pie valsts dienesta Satversmes 101. panta izpratnē.

Apstrīdētā norma nodrošinot to, ka par administratoru nevar būt persona, kura pēc būtības ir atzīta par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Tātad aizliegums esot piemērots pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa – demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība – sasniegšanai.

Ne visi noziedzīgi nodarījumi pēc sava rakstura un to apdraudētajām interesēm esot ar vienādu kaitīguma pakāpi. Izskatāmajā lietā administratoram inkriminētais noziedzīgais nodarījums bijis kriminālpārkāpums, ar kuru neesot būtiski apdraudētas citu personu intereses. Arī personu nereabilitējošie apstākļi aptverot tādas situācijas,

kad sabiedrības interešu apdraudējums nav būtisks un nodarījuma kaitīguma pakāpe ir zema. Turklāt persona noziedzīgo nodarījumu izdarījusi, būdama nepilngadīga. Apstrīdētā norma neveicinot tīšu noziedzīgu nodarījumu izdarījušu bērnu integrāciju sabiedrībā un darba tirgū.

Apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma mērķi līdzvērtīgā kvalitātē varot sasniegt ar alternatīvu līdzekli – individuālu vērtējumu.

7. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas Maksātnespējas procesa administratoru asociācija" – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam.

Biedrība norāda uz to, ka izskatāmajā gadījumā persona kriminālpārkāpumu izdarījusi, būdama nepilngadīga, un tāpēc būtu jāvērtē, vai apstrīdētajā normā noteiktais ierobežojums ir samērīgs un nepieciešams noteiktajā apmērā. Personai, lai gan pret to kriminālprocess tika izbeigts uz nereabilitējoša pamata, tomēr sākotnēji bijusi iespēja praktizēt administratora amatā. Persona esot varējusi pajauties uz to, ka pati atbilst administratoram izvirzītajām prasībām.

8. Pieaicinātā persona – Mg. iur. Gaidis Bērziņš – norāda, ka apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums nav samērīgs.

Administratori, nodrošinot maksātnespējas procesu norisi, rīkojoties ne tikai kreditoru, bet arī valsts interesēs. Apstrīdētajā normā noteiktais pamattiesību ierobežojums esot saistīts ar sabiedrībai nozīmīgu funkciju godprātīgu īstenošanu.

Apstrīdētajā normā esot ietverta prezumpcija, ka tādas personas, attiecībā uz kurām kriminālprocess par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu izbeigts uz personu nereabilitējoša pamata, atrašanās administratora amatā visos gadījumos var ietekmēt profesijas prestižu. Šāds ierobežojums būtu pamatojams ar sabiedrības interesēm tikai tad, ja izdarītais pārkāpums pēc sava rakstura vispār nebūtu savienojams ar administratora pienākumu pildīšanu. Apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums ļaujot sasniegt leģitīmo mērķi tikai daļēji, jo izslēdzot iespēju kandidēt uz administratora amatu pat augsti kvalificētiem speciālistiem, kuri neapdraud leģitīmā mērķa sasniegšanu.

Leģitīmo mērķi varot sasniegt ar mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Piemēram, ierobežojums varētu tikt saistīts ar sodāmības laiku, nevis noteikts uz mūžu. Mazāk ierobežojošs līdzeklis būtu arī individuāla vērtēšana, noskaidrojot, piemēram, personas attieksmi pret savulaik izdarīto noziedzīgo nodarījumu, dzīvesveidu pēc tā izdarīšanas un iespējamo demokrātiskas valsts iekārtas apdraudējumu.

Maksātnespējas likuma 13. panta otrās daļas 3. punkts pieļaujot to, ka persona, kura ir sodīta par noziedzīgu nodarījumu, pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas var pretendēt uz administratora amatu. Tādējādi persona, attiecībā uz kuru kriminālprocess izbeigts uz nereabilitējoša pamata, tiek nostādīta nelabvēlīgākā situācijā nekā persona, kura bijusi notiesāta.

Secinājumu daļa

9. Satversmes 101. panta pirmā daļa nosaka: "Ikvienam Latvijas pilsonim ir tiesības likumā paredzētajā veidā piedalīties valsts un pašvaldību darbībā, kā arī pildīt valsts dienestu."

Satversmes 101. panta pirmā daļa paredz ikviena Latvijas pilsoņa tiesības uz vienlīdzīgiem pamatiem iestāties valsts dienestā un turpināt to pildīt. Valsts dienests ir publiski tiesisks stāvoklis, kurā amata pildīšana ir saistīta ar valsts varas īstenošanu.

Attiecībā uz atsevišķiem amatiem likumdevējs normatīvajos aktos ir tieši noteicis, ka tie ir piederīgi valsts dienestam. Savukārt, ja tas nav paredzēts normatīvajos aktos, lai noteiktu amata piederību valsts dienestam Satversmes 101. panta izpratnē, jāvērtē gan funkcijas, ko pilda personas, veicot attiecīgā amata pienākumus, gan arī ierobežojumi, kas tām noteikti sakarā ar amata pienākumu pildīšanu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2006. gada 11. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2005-24-01 secinājumu daļas 7. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka uz administratoriem attiecināmas Satversmes 101. panta pirmajā daļā ietvertās tiesības pildīt valsts dienestu. Savukārt Saeima norāda, ka saskaņā ar šo normu valsts dienestu var pildīt tikai Latvijas pilsoņi. Neviens normatīvais akts administratoriem neizvirzot prasību pēc Latvijas pilsonības. Tādējādi administratora amats neietilpstot Satversmes 101. panta tvērumā un tiesvedība daļā par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 101. panta pirmajai daļai esot izbeidzama.

Līdz ar to Satversmes tiesa visupirms pārbaudīs, vai tiesvedība lietā šajā daļā ir izbeidzama.

Satversmes 101. panta pirmajā daļā kā attiecīgo tiesību subjekts ir minēts Latvijas pilsonis. Tātad personai, kura nav Latvijas pilsonis nav tiesību prasīt, lai valsts tai garantē tiesības pildīt valsts dienestu. Savukārt likumdevējs var izšķirties par to, vai kāda konkrēta amata izpildei ir nepieciešama pilsonība kā saikne ar valsti. Tomēr prasība pēc Latvijas pilsonības pati par sevi nav kritērijs noteikšanai, vai konkrēts amats ir saistīts ar valsts dienesta pildīšanu. Tādējādi Saeimas arguments, ka Satversmes 101. pantā ietvertās tiesības pildīt valsts dienestu uz administratoriem neattiecas tādēļ vien, ka normatīvajos aktos viņiem nav

izvirzīta prasība pēc Latvijas pilsonības, ir nepamatots. Lai noteiktu, vai administratora amats ir piederīgs valsts dienestam, jāvērtē administratoram piešķirtās tiesības un uzliktie pienākumi.

Maksātnespējas process ir komercdarbības tiesiskās vides būtisks elements, kura uzdevums ir nodrošināt risinājumus personām, kuras nonākušas finansiālās grūtībās (sk. *Ministru kabineta 2016. gada 21. septembra rīkojumu Nr. 527 "Par Maksātnespējas politikas attīstības pamatnostādņēm 2016.–2020. gadam un to īstenošanas plānu"*). Maksātnespējas process ir vērsts galvenokārt uz kreditoru un parādnieku tiesību aizsardzību, un tā mērķis ir pēc iespējas pilnīgāk apmierināt kreditoru prasījumus pret parādnieku (sk. *Satversmes tiesas 2010. gada 20. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2009-100-03 9.4. punktu un 2013. gada 7. oktobra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2012-25-01 15. punktu*).

Maksātnespējas likumā administratoram paredzētas dažādas tiesības un dažādi pienākumi. Atbilstoši šā likuma normām administrators pēc maksātnespējas procesa pasludināšanas iegūst tiesības rīkoties ar visu juridiskajai personai vai fiziskajai personai piederošo un tās valdījumā vai turējumā esošo mantu, kā arī veic parādnieka mantas pārvaldīšanu, turklāt pārvalda to kā krietns un rūpīgs saimnieks. Pēc juridiskās personas maksātnespējas procesa pasludināšanas administratoram ir arī visas normatīvajos aktos, parādnieka statūtos vai līgumos paredzētās pārvaldes institūciju tiesības, pienākumi un atbildība. Satversmes tiesa jau iepriekš ir atzinusi, ka Maksātnespējas likums paredz administratoram plašas pilnvaras, tostarp pilnvaras pārņemt parādnieka mantu un rīkoties ar to, pieņemt lēmumus, kas ietekmē kreditoru intereses, kā arī juridiskās personas maksātnespējas procesā kļūt par faktiski vienīgo maksātnespējīgā komersanta likumīgo vadītāju (amatpersonu) ar visplašākajām tiesībām pieņemt lēmumus un slēgt darījumus (sk. *Satversmes tiesas 2015. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2015-03-01 24.2. punktu*).

Administratora tiesības un pienākumi ir tiešā veidā vērsti uz to, lai tiktu efektīvi pārvaldīta parādnieka manta un pēc iespējas apmierināti kreditoru prasījumi. Taču no šo tiesību un pienākumu rakstura neizriet, ka tie būtu saistīti ar valsts varas īstenošanu.

Lietā izteikts arī tāds viedoklis, ka administrators īsteno valsts varu, jo viņam ir tiesības pieņemt pusēm saistošus lēmumus. Taču tiesības pieņemt saistošus lēmumus pašas par sevi neliecina par to, ka personas, kas šos lēmumus pieņem, atrastos valsts dienestā. Saistošu lēmumu pieņemšana var būt deleģēta arī privātpersonām. Parādniekam un kreditoriem saistošu lēmumu par kreditoru prasījumu atzīšanu, neatzīšanu vai daļēju atzīšanu administrators nepieņem valsts vārdā. Arī

parādnieka mantas pārdošana izsolē netiek veikta valsts vārdā. Administrators rīkojas kā parādnieka mantas pārvaldnieks, lai tiktu pēc iespējas apmierināti kreditoru prasījumi.

Lai gan Maksātnespējas likumā ir noteikts administratora atlīdzības apmērs, administrators likumā noteiktajos gadījumos var ar kreditoru sapulci vienoties arī par citu atlīdzības apmēru. Šāda vienošanās ir uzskatāma par privāttiesisku darījumu starp administratoru kā maksātnespējīgā uzņēmuma pārvaldes institūciju un kreditoru sapulci (*sal. sk. Senāta 2015. gada 30. aprīļa lēmuma lietā Nr. C27170214 (SPC-9/2015) 7. punktu*). Arī tas liecina, ka starp administratoru un maksātnespējas procesā iesaistītajām personām nepastāv valsts varas attiecības.

Satversmes tiesa jau iepriekš ir atzinusi, ka administrators pilda valstij nozīmīgas funkcijas (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 22. novembra sprieduma lietā Nr. 2011-04-01 19.4. punktu*). Taču, ņemot vērā administratoram noteikto tiesību un pienākumu raksturu un maksātnespējas procesa regulējumu kopumā, secināms, ka administratora darbība nav saistīta ar valsts varas īstenošanu. Tādējādi atzīstams, ka administrators nav piederīgs valsts dienestam Satversmes 101. panta pirmās daļas izpratnē.

Līdz ar to tiesvedība lietā daļā par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 101. panta pirmajai daļai ir izbeidzama.

10. Pieteikuma iesniedzējs lūdz Satversmes tiesu atzīt apstrīdēto normu par neatbilstošu Satversmes 106. panta pirmajam teikumam.

Satversmes 106. panta pirmais teikums noteic, ka ikvienam ir tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai.

Satversmes tiesa jau iepriekš atzinusi, ka Satversmes 106. panta pirmajā teikumā noteiktās tiesības ir attiecināmas uz administratoriem (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2015-03-01 14.1. punktu*). Taču likumdevējs var noteikt prasības konkrētai profesionālai darbībai, ciktāl tas nepieciešams sabiedrības interesēs (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 15. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-41-01 11.2. punktu*).

Maksātnespējas likuma 13. pants nosaka prasības un ierobežojumus attiecībā uz administratora amatu. Apstrīdētā norma paredz, ka par administratoru nevar būt persona, pret kuru kriminālprocess par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu izbeigts uz personu nereabilitējoša pamata.

No lietas materiāliem ir konstatējams, ka persona, par kuras tiesībām ieņemt amatu ir administratīvajā lietā jālemj Pieteikuma iesniedzējam, kopš 2007. gada ieņēmusi administratora amatu, taču 2019. gadā

Maksātnespējas kontroles dienests konstatējis, ka uz personu attiecas apstrīdētajā normā noteiktais aizliegums, jo persona, būdama nepilngadīga, tika saukta pie kriminālatbildības, bet kriminālprocess par tīšu noziedzīgu nodarījumu tika izbeigts uz personu nereabilitējoša pamata. Pamatojoties uz apstrīdēto normu, persona tika atcelta no administratora amata. Tādējādi apstrīdētā norma liedz šai personai turpināt ieņemt administratora amatu.

Līdz ar to apstrīdētā norma ierobežo personai Satversmes 106. panta pirmajā teikumā noteiktās tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos.

11. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma satversmību, visupirms jāpārbauda, vai ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu un tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam.

2010. gada 26. jūlijā Saeima pieņēma Maksātnespējas likumu, kura 13. panta otrās daļas 4. punktā tika ietverts arī aizliegums būt par administratoru personai, pret kuru kriminālprocess par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu izbeigts uz personu nereabilitējoša pamata. Savukārt ar 2017. gada 6. janvāra likuma "Grozījumi Maksātnespējas likumā" 8. punktu šis aizliegums tādā pašā redakcijā ietverts Maksātnespējas likuma 13. panta otrās daļas 3. punktā. Likums izsludināts 2017. gada 5. janvārī oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" Nr. 5 un stājās spēkā 2017. gada 6. janvārī.

Lietas dalībnieki nav izteikuši iebildumus par apstrīdētās normas pieņemšanas un izsludināšanas kārtību, un arī Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētā norma ir pieņemta un izsludināta Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, ir pieejama atbilstoši normatīvo aktu prasībām un pietiekami skaidri formulēta, lai persona varētu izprast no tās izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tās piemērošanas sekas.

Savukārt jautājums par to, vai likumdevējs likumprojekta izstrādes procesā ir vērtējis tādu apstākli, ka ierobežojums ir noteikts uz mūžu, pēc būtības ir saistīts ar jautājumu par to, vai likumdevējs, pieņemot apstrīdēto normu, ir ievērojis samērīguma principu. Tādējādi attiecīgos apsvērumus Satversmes tiesa pārbaudīs, vērtējot apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma samērīgumu.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu.

12. Ikviena pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, jo ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad.

Saeima norāda, ka administratoram ir būtiska loma maksātnespējas procesā un nav pieļaujams tas, ka varētu rasties šaubas par viņa autoritāti, objektivitāti un likumpaklausību. Apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums esot noteikts galvenokārt tādēļ, lai persona, kuras rīcība ir atbildusi Krimināllikumā paredzēta noziedzīga nodarījuma sastāvam un ir veikta ar nodomu, nekaitētu maksātnespējas procesam un administratoru autoritātei. Tādējādi apstrīdētās normas legitīmais mērķis esot demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība. Arī Pieteikuma iesniedzējs tam piekrīt.

Turpretī Satversmes tiesa jau iepriekš ir secinājusi, ka pamattiesību ierobežojumam, kura nolūks ir veicināt maksātnespējas procesa efektīvu un tiesisku norisi un sabiedrības uzticēšanos maksātnespējas procesa tiesiskā regulējuma efektivitātei, ir šādi legītīmi mērķi – citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2015-03-01 24.3. punktu*). Kā jau tika minēts iepriekš, administratoram ir jānodrošina efektīva un tiesiska juridisko un fizisko personu maksātnespējas procesa norise un tā mērķu sasniegšana. Administratoram ir būtiska loma kreditora un parādnieku tiesību aizsardzības nodrošināšanā. Tādēļ administratora amatā nedrīkstētu atrasties personas, kuras mazina gan konkrētajā procesā iesaistīto personu, gan visas sabiedrības uzticēšanos maksātnespējas procesam un administratora amatam.

Līdz ar to apstrīdētajā normā noteiktajam pamattiesību ierobežojumam ir legītīmi mērķi – citu personu tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība.

13. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesai jāpārbauda tas, vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti legitīmo mērķu sasniegšanai, proti, vai ar izraudzītajiem līdzekļiem šos mērķus var sasniegt.

Lai vairotu uzticēšanos administratora profesijai, ir nepieciešams tai piesaistīt personas ar labu reputāciju un augstiem ētikas standartiem. Personas iepriekš izdarīts tišs noziedzīgs nodarījums var ietekmēt priekšstatu par administratora personīgajām īpašībām un ētikas standartiem. Ja šāda persona pilda administratora pienākumus, var rasties šaubas par to un mazināties uzticēšanās maksātnespējas jomai un administratoru autoritātei kopumā. Apstrīdētā norma liedz kļūt par administratoru visām personām, pret kurām kriminālprocess par tiša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu izbeigts uz personu nereabilitējoša pamata.

Līdz ar to apstrīdētajā normā noteiktais pamattiesību ierobežojums ir piemērots legitīmo mērķu sasniegšanai.

14. Vērtējot to, vai izraudzītie līdzekļi ir nepieciešami legītīmo mērķu sasniegšanai, Satversmes tiesa pārbauda, vai šos mērķus nevar sasniegt ar citiem, indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kuri būtu tikpat iedarbīgi.

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka legītīmo mērķi var sasniegt ar personas pamattiesības mazāk ierobežojošu līdzekli – katra gadījuma individuālu vērtēšanu, ņemot vērā arī izdarītā noziedzīgā nodarījuma rezultātā radītā personas vai sabiedrības interešu apdraudējuma raksturu un kaitīguma pakāpi, kā arī laiku, kas pagājis pēc nodarījuma. Saeima šādam viedoklim nepiekrīt un norāda, ka par legītīmā mērķa sasniegšanu liecina vispārēja personu un sabiedrības uzticēšanās administratoriem un nekādi citi līdzekļi nevar padarīt par nebijušu administratora amatam neatbilstošu uzvedību.

14.1. Apstrīdētajā normā noteiktais ierobežojums attiecas uz visiem gadījumiem, kad persona izdarījusi tīšu noziedzīgu nodarījumu, bet kriminālprocess izbeigts uz personu nereabilitējoša pamata. Aizliegums neparedz konkrēta gadījuma individuālu vērtēšanu, neparedz izņēmumus un ir noteikts uz mūžu.

Uz mūžu noteikti ierobežojumi izslēdz prezumpciju, ka persona dzīves laikā spēj mainīties un mainīt savu uzvedību. Pēc būtības persona šāda ierobežojuma rezultātā tiek stigmatizēta uz visiem laikiem, bet tas neatbilst demokrātiskas tiesiskas valsts prasībai veidot tādu iekļaujošu sabiedrību, kurā izturēšanās pret katru sabiedrības locekli ir cieņpilna. Proti, personas pagātnei nevajadzētu mūžīgi ietekmēt personas nākotni. Uz mūžu noteiktu ierobežojumu gadījumā personai ne tikai tiek liegts īstenot savas tiesības, bet tā arī sabiedrības acīs tiek sasaistīta ar iepriekš izdarīto, neņemot vērā personas tālākās dzīves gaitas. Tādējādi likumsakarīgi var tikt ietekmēta personas vēlme turpināt sevi attīstīt un realizēt savas spējas tādā veidā, kas varētu dot pienesumu sabiedrībai. Šādi ierobežojumi ir attaisnojami tikai īpašos gadījumos, kad iepriekš nodarītais pēc būtības ir nesavienojams ar konkrēto tiesību īstenošanu (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 15. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-41-01 18.3. punktu*).

No Maksātnespējas likuma izstrādes materiāliem nav konstatējams, ka likumdevējs būtu vērtējis nepieciešamību apstrīdētajā normā ietvertu ierobežojumu saglabāt uz mūžu, kā arī tā piemērošanas sekas un to, vai legītīmos mērķus nav iespējams sasniegt ar citiem, personas pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

Turklāt ir konstatējams, ka Maksātnespējas likuma 13. panta otrās daļas 3. punkts līdzās apstrīdētajai normai paredz arī ierobežojumu, kas liedz ieņemt administratora amatu personai, kura sodīta par tīša

noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. 2016. gadā bija paredzēts grozīt šo punktu un noteikt, ka par administratoru nedrīkst būt arī tāda persona, kura sodīta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas (*sk. likumprojekta Nr. 753/Lp12 "Grozījumi Maksātnespējas likumā" anotāciju. Pieejama: saeima.lv*). Taču likumprojekta otrajam lasījumam tika iesniegts priekšlikums izslēgt vārdus "neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas". Tas tika pamatots tādējādi, ka ierobežojums, kas liedz ieņemt amatu arī pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, var tikt attiecināts, piemēram, uz tiesnešiem un prokuroriem, bet nav attiecināms uz administratoriem (*sk. priekšlikumus likumprojekta Nr. 753/Lp12 "Grozījumi Maksātnespējas likumā" otrajam lasījumam*). Minētais priekšlikums tika atbalstīts, un Maksātnespējas likuma 13. panta otrās daļas 3. punktā netika iekļauti vārdi "neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas".

Tādējādi uz sodītu personu aizliegums ieņemt administratora amatu attiecas tikai līdz brīdim, kad sodāmība šai personai tiek dzēsta vai noņemta. Savukārt personai, pret kuru kriminālprocess izbeigts uz nereabilitējoša pamata, ierobežojums paredz smagākas sekas, proti, aizliegumu uz mūžu. Tātad Saeimas pieeja ir pretrunīga. Proti, Saeima, no vienas puses, apgalvo, ka administratora amatu var ieņemt tikai tādas personas, kuras nav sauktas pie kriminālatbildības, lai sabiedrībai nerastos šaubas par personas spēju pildīt administratora pienākumus, bet, no otras puses, ļauj ieņemt šo amatu personām, kurām sodāmība ir dzēsta vai noņemta. Nav rodams pienācīgs pamatojums tam, kādēļ tieši personām, pret kurām kriminālprocess par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu izbeigts uz nereabilitējoša pamata, ierobežojums ir noteikts uz mūžu.

14.2. No lietas materiāliem izriet, ka Pieteikuma iesniedzēja izskatīšanā esošajā lietā persona tika atcelta no administratora amata, jo bija saņemta informācija, ka pret šo personu savulaik bijis uzsākts kriminālprocess par viltotas braukšanas biļetes izmantošanu un šis pārkāpums tika kvalificēts kā kriminālpārkāpums. Kriminālprocess tika izbeigts, jo tika konstatēti īpaši noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas apstākļi un iegūtas tādas ziņas par nepilngadīgā personību, kuras mīkstināja viņa atbildību.

Noziedzīgi nodarījumi atkarībā no personas vai sabiedrības interešu apdraudējuma rakstura un kaitīguma pakāpes ir dažādi. Krimināllikumā noziedzīgi nodarījumi ir iedalīti kriminālpārkāpumos un noziegumos (mazāk smagi, smagi un sevišķi smagi noziegumi). Tie apdraud dažādas ar Krimināllikumu aizsargātas intereses, piemēram, personas dzīvību, veselību, mājokļa neaizskaramību, brīvību, īpašumu, vispārējo drošību un

sabiedrisko kārtību, pārvaldes kārtību. Satversmes tiesa arī ir atzinusi, ka kriminālprocesa izbeigšana uz nereabilitējoša pamata attiecas uz atšķirīgiem personas izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem. Pastāv arī tādi personu nereabilitējoši apstākļi, kuri aptver situācijas, kad ar personas nodarījumu saistītais sabiedrības interešu apdraudējums ir salīdzinoši zems un tāda pati ir šā nodarījuma kaitīguma pakāpe (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 15. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-41-01 18.4.1. punktu*).

Saeima norāda, ka ir jau vērtējusi un noteikusi, kādos gadījumos sabiedrības uzticēšanās administratoriem un maksātnespējas procesam kopumā netiek nopietni apdraudēta un ir pieļaujama personas kļūšana par administratoru, bet kādos gadījumos tas nav pieļaujams. Proti, ierobežojums esot saistīts ar konkrētu vainas formu – noziedzīgs nodarījums, kas izdarīts ar nodomu (tiši). Ja persona izdarījusi noziedzīgu nodarījumu aiz neuzmanības un kriminālprocess pret to izbeigts uz personu nereabilitējoša pamata, tad apstrīdētā norma neliedzot tai vēlāk ieņemt administratora amatu.

Tomēr tas, ka persona noziedzīgu nodarījumu izdarījusi tiši, nenozīmē, ka šī persona vēlāk nevarētu laboties un sekmīgi iekļauties sabiedrībā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2024. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2023-34-01 20.1. punktu*). Turklāt, nosakot personai aizliegumu strādāt kādā profesijā, nozīme ir ne tikai tam, pret kādām interesēm persona vērsusies, izdarot attiecīgo noziegumu, bet arī šo personu raksturojošiem kritērijiem – piemēram, personas attieksmei pret savulaik izdarīto noziegumu un dzīvesveidam pēc tā izdarīšanas. Jāņem vērā arī tas, ka personas attieksme pret pašas izdarīto noziedzīgo nodarījumu, kā arī vērtību sistēma laika gaitā var mainīties (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 19.2.2. punktu*).

Kā uzskata Pieteikuma iesniedzējs, ir jāņem vērā arī tas apstāklis, ka noziedzīgu nodarījumu persona izdarījusi, būdama nepilngadīga. Arī tiesībsargs norāda, ka apstrīdētā norma neveicina agrāk noziedzīgu nodarījumu izdarījuša bērna integrāciju sabiedrībā un darba tirgū.

Pusaudžu vecumposms un agrīnā jaunība ir tas laiks, kas saistīts ar eksperimentēšanu, riskēšanu, sociālo normu pārbaudīšanu un vairāk ar personas identitātes meklējumiem, nevis ar mērķtiecīgu nobriedušas personas rīcību. Cilvēkam pieaugot, uzvedība, kas saistīta ar likumpārkāpumiem un sociālo normu pārkāpšanu, kļūst mazāk izplatīta (*sk.: Zavackis A., Linde I., Sviķe I., Zemzars U. Solis ceļā uz kriminālsodu politikas reformu un nepilngadīgo kriminālatbildības pārskatīšanu. Jurista Vārds, 24.05.2022., Nr. 21, 14.–26. lpp.*). Iespējams, ka nepilngadīgā persona vēl nav sasniegusi pietiekamu brieduma pakāpi un līdz ar to arī

pienācīgu izpratni par savas rīcības sekām, tāpēc šādā gadījumā noziedzīga nodarījuma izdarīšanas faktam pašam par sevi nevajadzētu ietekmēt visu personas atlikušo dzīvi (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 19.3.2. punktu*).

Nosakot apstrīdētajā normā ietverto aizliegumu, likumdevējs ir prezumējis, ka ikviena persona, kura izdarījusi tīšu noziedzīgu nodarījumu un kriminālprocess pret kuru izbeigts uz personu nereabilitējoša pamata, vienmēr varētu radīt šaubas un mazināt uzticēšanos maksātnespējas jomas efektivitātei un administratora profesijai. Taču likumdevējs nav apsvēris to, ka noziedzīgu nodarījumu kaitīguma pakāpe un arī nereabilitējošie apstākļi var būt dažādi, kā arī to, ka personas uzvedība, sevišķi tādā gadījumā, ja persona noziedzīgu nodarījumu izdarījusi, būdama nepilngadīga, laika gaitā var mainīties. Turklāt, kā jau tika minēts iepriekš, likumdevējs ir pieļāvis to, ka administratora amatu var ieņemt iepriekš sodīta persona pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas.

Apstrīdētajā normā noteiktais aizliegums ir tiešā veidā saistīts ar pieņemumu par personu un tās īpašībām. Tādējādi tieši individuāls vērtējums, kurā tiktu ņemts vērā gan nodarījuma smagums, gan nereabilitējošie apstākļi, gan arī laiks, kas pagājis pēc nodarījuma, un pašas personas attieksme un uzvedība pēc nodarījuma izdarīšanas, var būt tāds alternatīvs līdzeklis, ar kuru personas pamattiesības tiktu ierobežotas mazāk. Tas var būt viens no līdzekļiem, kas nodrošinātu, ka no administratoru loka tiek izslēgtas tikai tādas personas, kuras apdraud sabiedrības uzticēšanos maksātnespējas jomai un administratora profesijai.

Maksātnespējas kontroles dienests nav norādījis, ka būtu daudz tādu gadījumu, kad uz administratora amatu vēlas pretendēt personas, uz kurām attiecas apstrīdētajā normā noteiktais ierobežojums. Arī Pieteikuma iesniedzējs nav sniedzis informāciju, ka tā izskatīšanā atrastos arī citas administratīvās lietas, kurās būtu piemērojama apstrīdētā norma. Tādējādi nav pamata uzskatīt, ka to personu skaits, kuras būtu jāvērtē individuāli, varētu būt liels un tas varētu prasīt no valsts nozīmīgus resursus.

Ņemot vērā minēto, Satversmes tiesa secina, ka apstrīdētajā normā ietvertā aizlieguma leģitīmos mērķus līdzvērtīgā kvalitātē var sasniegt ar citiem, saudzējošākiem līdzekļiem. Individuāls vērtējums var būt viens no tiem, taču ir iespējami arī citi alternatīvi līdzekļi. Piemērotākais līdzeklis, kas ļautu sasniegt leģitīmos mērķus bez nesamērīgas personu pamattiesību ierobežošanas, ir jāizvēlas likumdevējam. Konstatējot, ka ir kaut viens mazāk ierobežojošs līdzeklis, ir pamats atzīt, ka apstrīdētā norma nesamērīgi ierobežo pamattiesības. Satversmes tiesai spriedumā nav jāuzskaita visi iespējamie saudzējošākie līdzekļi (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr. 2021-05-01 21. punktu*).

Līdz ar to apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 106. panta pirmajam teikumam.

15. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi.

Lemjot par brīdi, ar kuru apstrīdētā norma zaudē spēku, Satversmes tiesas procesā līdzsvarojamas sabiedrības intereses un atsevišķu personu pamattiesības. Tiesai jāgādā par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, neradītu jaunus Satversmē noteikto pamattiesību aizskārumus, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu valsts un sabiedrības interesēm (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 17. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-18-01 25. punktu*).

Apstrīdētās normas atzīšana par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas varētu apdraudēt tos leģitīmos mērķus, kuru aizsardzībai attiecībā uz administratora profesiju ir noteikti ierobežojumi, jo tādā gadījumā apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums pilnībā zaudētu spēku un līdz ar to būtu apdraudētas citu personu tiesības un sabiedrības labklājība. Likumdevējam ir jānosaka jauns tiesiskais regulējums, izvēloties kādu no personas pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Tāpēc šajā gadījumā ir nepieciešams un pieļaujams tas, ka Satversmei neatbilstošā norma vēl kādu laiku paliek spēkā, lai likumdevējs varētu pieņemt jaunu tiesisko regulējumu. Tādējādi apstrīdētā norma atzīstama par spēkā neesošu no 2025. gada 1. jūnija.

Pieteikuma iesniedzējs lūdz attiecībā uz pieteicēju tā izskatīšanā esošajā administratīvajā lietā atzīt apstrīdēto normu par spēkā neesošu no tās spēkā stāšanās dienas.

Saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 250. panta otro daļu pieteikuma par administratīvā akta atcelšanu izspriešanā būtiska nozīme ir tām tiesību normām, ar kurām pamatots izdots administratīvais akts. Tātad, lai šā sprieduma rezultāts ietekmētu tiesisko situāciju, kādā ir persona, kura savu tiesību aizsardzībai iesniegusi pieteikumu administratīvajā lietā Nr. A420290219, apstrīdētā norma attiecībā uz pieteicēju šajā lietā atzīstama par spēkā neesošu no viņa pamattiesību aizskāruma rašanās brīža, proti, no brīža, kad šo normu piemērojis Maksātnespējas kontroles dienests. Pieteikuma iesniedzējam ir minētajā administratīvajā lietā individuāli jāvērtē riski, kas saistīti ar attiecīgās personas atrašanos administratora amatā, un šai nolūkā tieši jāpiemēro Satversme un šajā spriedumā ietvertās atziņas.

Satversmes tiesā nav saņemta informācija par citām administratīvajām lietām, kurās tiesai būtu jāpiemēro apstrīdētā norma.

Taču nolūkā aizsargāt visu to personu pamattiesības, kurām apstrīdētā norma varētu būt piemērota un kuras šā sprieduma spēkā stāšanās dienā varētu būt uzsākušas un turpina savu pamattiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, apstrīdētā norma atzīstama par spēkā neesošu arī no šo personu pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu un 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Izbeigt tiesvedību lietā daļā par Maksātnespējas likuma 13. panta otrās daļas 3. punkta, ciktāl tas nosaka aizliegumu personai, attiecībā uz kuru kriminālprocess par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu izbeigts uz personu nereabilitējoša pamata, ieņemt maksātnespējas administratora amatu, atbilstību Satversmes 101. panta pirmajai daļai.

2. Atzīt Maksātnespējas likuma 13. panta otrās daļas 3. punktu, ciktāl tas nosaka aizliegumu personai, attiecībā uz kuru kriminālprocess par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu izbeigts uz personu nereabilitējoša pamata, ieņemt maksātnespējas administratora amatu, par neatbilstošu Satversmes 106. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no 2025. gada 1. jūnija.

3. Attiecībā uz personām, kuras uzsākušas savu pamattiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, atzīt Maksātnespējas likuma 13. panta otrās daļas 3. punktu, ciktāl tas nosaka aizliegumu personai, attiecībā uz kuru kriminālprocess par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu izbeigts uz personu nereabilitējoša pamata, ieņemt maksātnespējas administratora amatu, par neatbilstošu Satversmes 106. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no šo personu pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja

I. Kucina

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2024. gada 12. decembrī

lietā Nr. 2023-46-03

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Irēna Kucina, tiesneši Jānis Neimanis, Anita Rodiņa, Jautrīte Briede, Veronika Krūmiņa un Mārtiņš Mits,

pēc Senāta pieteikuma,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 3. punktu, 17. panta pirmās daļas 9. punktu, kā arī 19.¹ un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2024. gada 13. novembra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Ministru kabineta 2008. gada 9. decembra noteikumu Nr. 1013 "Kārtība, kādā dzīvokļa īpašnieks daudzdzīvokļu dzīvojamā mājā norēķinās par pakalpojumiem, kas saistīti ar dzīvokļa īpašuma lietošanu" 19.¹ 1. apakšpunkta (redakcijā, kas bija spēkā no 2013. gada 1. oktobra līdz 2019. gada 21. novembrim) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam".

Konstatējošā daļa

1. Ministru kabinets 2008. gada 9. decembrī izdeva noteikumus Nr. 1013 "Kārtība, kādā dzīvokļa īpašnieks daudzdzīvokļu dzīvojamā mājā norēķinās par pakalpojumiem, kas saistīti ar dzīvokļa īpašuma lietošanu" (turpmāk – Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumi), kas stājās spēkā 2008. gada 19. decembrī. Ar Ministru kabineta 2013. gada 17. septembra noteikumiem Nr. 817 "Grozījumi Ministru kabineta 2008. gada 9. decembra noteikumos Nr. 1013 "Kārtība, kādā dzīvokļa īpašnieks daudzdzīvokļu dzīvojamā mājā norēķinās par pakalpojumiem, kas saistīti ar dzīvokļa īpašuma lietošanu"" (turpmāk – Pirmo grozījumu noteikumi) Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumi tika papildināti ar 19.¹ punktu, kas stājās spēkā 2013. gada 1. oktobrī šādā redakcijā:

"19.¹ Šo noteikumu 19. punktā minēto ūdens patēriņa starpības sadales kārtību nepiemēro, bet ūdens patēriņa starpību sadala atbilstoši atsevišķo īpašumu skaitam starp šādiem dzīvokļu īpašniekiem (ja tādi ir dzīvojamā mājā):

19.¹ 1. kuri nav iesnieguši informāciju par ūdens skaitītāja rādījumu vismaz trīs mēnešus pēc kārtas;

[..]."

Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumu 19.¹ punkts un tā apakšpunkti minētajā redakcijā bija spēkā līdz 2019. gada 21. novembrim, kad stājās spēkā Ministru kabineta 2019. gada 19. novembra noteikumi Nr. 524 "Grozījumi Ministru kabineta 2008. gada 9. decembra noteikumos Nr. 1013 "Kārtība, kādā dzīvokļa īpašnieks daudzdzīvokļu dzīvojamā mājā norēķinās par pakalpojumiem, kas saistīti ar dzīvokļa īpašuma lietošanu"" (turpmāk – Otro grozījumu noteikumi). Ar šiem noteikumiem Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumu 19.¹ punkts un tā apakšpunkti tika izteikti jaunā redakcijā un Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumi citstarp tika papildināti ar 19.² un 19.³ punktu.

2. Pieteikuma iesniedzējs – Senāts (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) – uzskata, ka Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumu 19.¹ 1. apakšpunkts redakcijā, kas bija spēkā no 2013. gada 1. oktobra līdz 2019. gada 21. novembrim, (turpmāk – apstrīdētā norma) neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 105. pantam.

Pieteikuma iesniedzēja tiesvedībā ir civillieta, kurā pret personu celta prasība par daudzdzīvokļu dzīvojamās mājas pārvaldīšanas maksas un saņemto pakalpojumu apmaksas parāda piedziņu. Parāda summā esot iekļauti maksājumi par starpību starp mājas kopējā ūdens skaitītāja rādījumu un dzīvokļu īpašumos ar skaitītājiem noteikto ūdens patēriņu, ieskaitot arī avārijās un remontā noplūdināto ūdens daudzumu (turpmāk – ūdens patēriņa starpība). Maksājumi esot aprēķināti, pamatojoties arī uz apstrīdēto normu, jo persona neesot laikus iesniegusi informāciju par ūdens patēriņa skaitītāja rādījumiem (turpmāk – Rādījumi). Lai gan saskaņā ar Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumu 19. punktu gadījumā, ja veidojas ūdens patēriņa starpība, tā sedzama atbilstoši atsevišķo dzīvokļu īpašumu skaitam, apstrīdētā norma paredzot šo vispārējo kārtību nepiemērot. Proti, ūdens patēriņa starpība tiekot sadalīta atbilstoši atsevišķo īpašumu skaitam starp tiem dzīvokļu īpašniekiem, kuri nav iesnieguši informāciju par Rādījumiem vismaz trīs mēnešus pēc kārtas.

Apstrīdētajā normā noteiktais pienākums ierobežojot personas tiesības uz īpašumu, jo samazinot tās naudas līdzekļu apmēru. Šāds ierobežojums esot noteikts, pamatojoties uz pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu.

Apstrīdētās normas mērķis pēc būtības bijis pārnest ūdens patēriņa starpības maksāšanas pienākumu uz tiem dzīvokļu īpašniekiem, kuri nav korekti uzskaitījuši ikmēneša ūdens patēriņu, un tādējādi novērst to, ka godprātīgajiem dzīvokļu īpašniekiem, kuri laikus iesniedz informāciju par Rādījumiem, tiktu aprēķināta papildu ūdens patēriņa starpība. Līdz ar to apstrīdētajai normai esot leģitīms mērķis – citu cilvēku tiesību aizsardzība.

Saskaņā ar apstrīdētās normas anotāciju šī norma esot atrisinājusi jautājumu par metodi, kā noteikt ūdens patēriņa starpības daļu, kas jāapmaksā dzīvokļa īpašniekam, kurš vismaz trīs mēnešus pēc kārtas nav iesniedzis informāciju par Rādījumiem. Šāda kārtība arī esot mudinājusi dzīvokļu īpašniekus apzinīgāk pildīt savu pienākumu savlaicīgi iesniegt informāciju par Rādījumiem. Līdz ar to likumdevēja izraudzītais līdzeklis esot piemērots apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanai.

Tomēr izraudzītais līdzeklis neesot nepieciešams. Ministru kabinets, grozot Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumus, esot iekļāvis tajos 19.² punktu, kas nosaka formulu, pēc kuras aprēķina maksimālo piegādāto ūdens daudzumu, ņemot vērā attiecīgajā pašvaldībā noteiktās ūdens patēriņa normas, kā arī informāciju par to personu skaitu, kuras lieto ūdensapgādes pakalpojumu konkrētajā atsevišķajā īpašumā. Līdz ar to Ministru kabineta izraudzītais regulējums, kas piemērojams no 2019. gada 22. novembra, esot uzskatāms par tādu personas pamattiesības mazāk ierobežojošu līdzekli, kas sasniedz leģitīmo mērķi tādā pašā kvalitātē.

Pēc Pieteikuma iesniedzēja ieskata, apstrīdētā norma esot arī acīmredzami nesamērīga. Tajā neesot ņemti vērā papildu apstākļi, kas var izraisīt ūdens patēriņa starpības rašanos, kā arī neesot noteiktas maksimālās ūdens patēriņa normas. Ja ūdens patēriņa starpības cēlonis ir ūdensapgādes sistēmas sliktais tehniskais stāvoklis, tad, ņemot vērā to, ka par šīs starpības rašanos ir atbildīgi visi dzīvokļu īpašnieki kopumā, neesot nedz taisnīgi, nedz samērīgi tās radītās nelabvēlīgās sekas attiecināt tikai uz atsevišķiem dzīvokļu īpašniekiem. Turklāt apstrīdētā norma mazinot visa dzīvokļu īpašnieku kopuma ieinteresētību laikus savest kārtībā dzīvojamās mājas ūdensapgādes sistēmas tehnisko stāvokli.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Ministru kabinets – norāda, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 105. pantam.

Ministru kabinets norāda, ka apstrīdētā norma personai – dzīvokļa īpašniekam – ierobežo Satversmes 105. pantā ietvertās pamattiesības. Tomēr vajagot ņemt vērā to, ka primāri likumdevējs ir uzticējies pašiem dzīvojamās mājas īpašniekiem izvēlēties metodi, pēc kādas tie nosaka katra dzīvokļa īpašnieka apmaksājamo daļu par saņemto pakalpojumu. Tikai tajos gadījumos, kad konkrētas dzīvojamās mājas īpašnieki nav izmantojuši iespēju pašiem savas privātautonomijas ietvaros izvēlēties tiem pieņemamāko un, iespējams, konkrētajai dzīvojamai mājai atbilstošāko metodi, likumdevējs esot iejaucies šajās privāttiesiskajās attiecībās.

Apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums esot noteikts, pamatojoties uz likumu. Tāpat minētajam pamattiesību ierobežojumam esot leģitīms mērķis – citu cilvēku tiesību aizsardzība. Gan

dzīvojamās mājas ievadā uzstādītais skaitītājs, gan arī atsevišķajos dzīvojamā mājā esošos dzīvokļu īpašumos uzstādītie skaitītāji veidojot vienotu uzskaites sistēmu. Tādēļ, lai korekti noteiktu katra dzīvokļa īpašnieka maksājamo daļu, esot būtiski tas, lai tiktu iesniegta informācija par visu skaitītāju Rādījumiem. Proti, ar apstrīdēto normu esot risināts jautājums par metodi, kā noteikt tāda dzīvokļa īpašnieka, kurš nav iesniedzis informāciju par Rādījumiem vismaz trīs mēnešus pēc kārtas, apmaksājamo daļu no kopējā dzīvojamās mājas ūdens patēriņa. Tādā veidā esot nodrošinātas dzīvojamās mājas īpašnieku kopuma un katra atsevišķā dzīvojamās mājas īpašnieka (dzīvokļa īpašnieka) tiesības uz īpašumu, proti, tiesības saņemt pakalpojumu un norēķināties par faktiski individuālajām vajadzībām patērēto ūdens daudzumu atbilstoši katrā atsevišķajā īpašumā patērētajam. Informācijas par Rādījumiem neiesniegšana ne tikai liedzot iegūt datus par ūdens patēriņu dzīvojamā mājā un tā sadali starp dzīvojamās mājas īpašniekiem, bet arī aizskarot trešo personu tiesības saņemt samaksu par sniegto pakalpojumu. Tātad ar apstrīdēto normu esot risināts jautājums par ūdens patēriņa starpības sadali gadījumos, kad viens vai vairāki dzīvokļu īpašnieki nav iesnieguši informāciju par viņu atsevišķajā īpašumā izlietoto ūdens daudzumu, kā arī esot nodrošināta no pakalpojuma sniedzēja un dzīvojamās mājas īpašnieku civiltiesiskajām attiecībām izrietošo savstarpējo saistību korektas izpildes iespēja. Likumdevēja izraudzītie līdzekļi esot piemēroti legītimā mērķa sasniegšanai.

Pirmo grozījumu noteikumos, ar kuriem Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumi tika papildināti ar apstrīdēto normu, faktiski esot atspoguļoti iemesli, kuri apstrīdētās normas izstrādes laikā bijuši tie, kuri, balstoties uz jomas ekspertu zināšanām un toreizējo izpratni, uzskatīti par galvenajiem ūdens patēriņa starpības rašanās cēloņiem. Tie konkrētajā brīdī esot asociēti ar korektu paša dzīvokļa īpašnieka no normatīvajiem aktiem izrietošu pienākumu izpildi vai neizpildi. Balstoties uz toreizējām zināšanām, esot pieņemts tiesiskais regulējums, kas atšķiras no pašlaik spēkā esošā regulējuma, jo citstarp ticis uzskatīts, ka saistībā ar ūdens patēriņa normām pārvaldniekam nav iespējas konstatēt, cik daudz personu dzīvo un saņem attiecīgo pakalpojumu konkrētos dzīvokļu īpašumos. Savukārt jaunais tiesiskais regulējums esot rezultāts, kas panākts, Ministru kabinetam pēc diskusijām ar nozares ekspertiem reaģējot uz to, ka izpratne par galvenajiem ūdens patēriņa starpības rašanās cēloņiem ir mainījusies. Proti, ūdens patēriņa starpības rašanās cēlonis varot būt saistīts ar dzīvokļu īpašnieku negodprātīgu rīcību, dzīvojamās mājas ūdensapgādes sistēmas slikto tehnisko stāvokli, avārijās, remontdarbos noplūdināto ūdens daudzumu, ūdens kvalitāti, komercuzskaites mēraparāta darbību, dažādo ūdens patēriņa skaitītāju jutību. Tomēr metode, kas iekļauta apstrīdētajā

normā, esot izraudzīta kā tobrīd identificētais iedarbīgākais līdzeklis leģitīmā mērķa sasniegšanai.

Ministru kabinets uzsver, ka tas, vai attiecībā uz konkrēto dzīvokļa īpašnieku iestāties apstrīdētajā normā paredzētās tiesiskās sekas, ir tiešā veidā atkarīgs no konkrētās personas darbības vai bezdarbības. Tas nozīmējot, ka jau pašā apstrīdētajā normā ir iekļauts samērīgs mehānisms, kas nodrošinot pamattiesību ierobežojuma iestāšanos tikai tādā gadījumā, ja persona ilgstoši nav pildījusi tai noteikto pienākumu. Turklāt arī apstrīdētās normas spēkā esības laikā Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumos bijuši paredzēti tiesiski instrumenti, kas var tikt izmantoti, lai maksimāli novērstu iespējamību, ka personai tiek aprēķināta ūdens patēriņa starpība pat tādos gadījumos, kad tā savām individuālajām vajadzībām ūdeni vispār nav patērējusi. Proti, esot bijušas paredzētas dzīvokļa īpašnieka tiesības paziņot pārvaldniekam par savu prombūtni, kuras laikā ūdens atsevišķajā īpašumā netiks patērēts un informāciju par Rādījumiem nebūs iespējams iesniegt. Tāpat gadījumos, kad dzīvokļa īpašnieks nebija iesniedzis informāciju par Rādījumiem vai nebija noteikumos paredzētajā kārtībā informējis pārvaldnieku par savu prombūtni, pārvaldnieks ūdens patēriņu atsevišķajā īpašumā esot aprēķinājis, ņemot vērā konkrētā atsevišķā īpašuma vidējo ūdens patēriņu par pēdējiem trim mēnešiem, bet ne ilgāk kā trīs mēnešus pēc kārtas. Līdz ar to nelabvēlīgās sekas, kas personai radušās tās pamattiesību ierobežojuma rezultātā, neesot lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma guvusi sabiedrība kopumā.

4. Pieaicinātā persona – Saeima – norādījusi, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 105. pantam, jo Ministru kabinets esot pārkāpis tam noteiktā pilnvarojuma robežas.

Saeima norāda, ka kārtības, kādā ūdens patēriņš sadalāms starp dzīvokļu īpašniekiem, tostarp attiecīgā pakalpojuma apmaksas kārtības, noteikšana vispār ietilpst pilnvarajošās tiesību normas – likuma "Par valsts un pašvaldību dzīvojamo māju privatizāciju" (turpmāk – Privatizācijas likums) 50. panta piektās daļas – tvērumā. Tādējādi Ministru kabinets esot bijis tiesīgs izdot noteikumus, kas noregulētu šo jautājumu. Tomēr minētajā likuma normā ietvertais pilnvarojums neesot tulkojams formāli, proti, tā, ka varētu tikt pieļauta jebkāda satura noteikumu izstrādāšana attiecībā uz ūdens patēriņa starpības sadali starp dzīvokļu īpašniekiem un šīs starpības apmaksu.

4.1. Saeima, pirmkārt, norāda, ka Ministru kabinets ir pārkāpis tam piešķirtā pilnvarojuma robežas, jo neesot ievērojis normatīvajos aktos noteikto un spēkā esošo regulējumu attiecībā uz dzīvokļu īpašnieku tiesībām un pienākumiem, tostarp vispārējos principus dzīvojamās mājas uzturēšanai nepieciešamo pakalpojumu maksas segšanai.

Jau no Privatizācijas likuma 50. panta piektās daļas vārdiskā formulējuma izrietot tas, ka likumdevējs ir paredzējis Ministru kabineta tiesības noteikt uz visiem konkrētas dzīvojamās mājas dzīvokļu īpašniekiem vienādi attiecināmus kritērijus katra dzīvokļa īpašnieka apmaksājamās daļas par saņemto pakalpojumu noteikšanai, kā arī šīs daļas apmaksas kārtību. Tomēr apstrīdētā norma individualizējot konkrētu dzīvokļu īpašnieku kategoriju, kurai nākoties segt visu ūdens patēriņa starpību. Tātad apstrīdētā norma atkāpjoties no Privatizācijas likuma 50. panta piektajā daļā noteiktā principa, ka katrs dzīvokļa īpašnieks apmaksā noteiktu daļu no radušās ūdens patēriņa starpības, un uzliekot šo maksāšanas pienākumu noteiktai dzīvokļu īpašnieku kategorijai tikai tādēļ, ka šie dzīvokļu īpašnieki nav izpildījuši formālas dabas pienākumu. Līdz ar to apstrīdētajai normai esot sodoša rakstura ietekme un tā nostādot šīs personas tiesiski nevienlīdzīgā un tām nelabvēlīgā situācijā, lai gan tāda neesot bijusi likumdevēja iecere. Proti, likumdevējs neesot pilnvarojis Ministru kabinetu izstrādāt individualizētus kritērijus, kas turklāt vēl paredzētu dažiem dzīvokļu īpašniekiem ar formāla rakstura pārkāpumu nesamērīgas sekas.

Turklāt apstrīdētā norma neatbilstot arī Latvijas tiesību sistēmā nostiprinātajam principam, ka par kopīpašuma uzturēšanu un ar to saistīto izdevumu segšanu atbild visi kopīpašnieki proporcionāli sev piederošo domājamo daļu īpatsvaram kopīpašumā. Kopīpašuma tiesības kopīpašnieks baudot samērīgi ar savu daļu (savu domājamo daļu apmēru), un šis princips izpaužoties gan no kopējās lietas gūstamo labumu gūšanā (sadališanās starp kopīpašniekiem), gan zaudējumu segšanā, gan uz kopējo lietu gulstošo nastu, apgrūtinājumu un lietas uzturēšanai vajadzīgo izdevumu segšanā. Jēdziens "izdevumi" aptverot ne tikai kopējās lietas saglabāšanas un uzturēšanas izdevumus, bet arī tās apsaimniekošanas, pārvaldīšanas, remonta, pārbūves (pārveidošanas), apdrošināšanas un citus ar kopējo lietu saistītos izdevumus. Minētais princips esot pārņemts arī dzīvokļu īpašumu un dzīvojamo māju pārvaldīšanu regulējošos normatīvajos aktos.

Tādējādi ar dzīvojamās mājas pārvaldīšanu (uzturēšanu), kas citstarp ietver arī ūdensapgādes pakalpojumu nodrošināšanu un ūdensapgādes sistēmas uzturēšanu, saistītie izdevumi esot sedzami atbilstoši dzīvokļa īpašumā ietilpstošās kopīpašuma domājамās daļas apmēram, jo visi dzīvokļu īpašnieki esot atbildīgi par dzīvojamās mājas ūdensapgādes sistēmas tehnisko stāvokli. Tātad arī šajā aspektā Ministru kabinets neesot ievērojis tam likumdevēja piešķirtā pilnvarojuma robežas.

Tāpat Ministru kabinets apstrīdētajā normā esot paredzējis, ka ūdens patēriņa starpībā iekļaujami arī ūdens zudumi, taču Privatizācijas likuma 50. panta piektā daļa neparedzot Ministru kabinetam tiesības regulēt arī tādas apstrīdētās normas pieņemšanas gaitā neidentificētas situācijas,

kuras nav uzskatāmas par saņemtu pakalpojumu Patērētāju tiesību aizsardzības likuma izpratnē. Proti, ūdens zudumi varot veidoties dažādu faktoru, piemēram, citu dzīvokļu īpašnieku negodprātīgas rīcības, avārijas, remontdarbos noplūdinātā ūdens daudzuma, dzīvojamās mājas ūdensapgādes sliktā tehniskā stāvokļa dēļ, un šie faktori neesot uzskatāmi par saņemtu pakalpojumu.

4.2. Otrkārt, pēc Saeimas ieskata, Ministru kabinets neesot vadījis no Satversmē noteiktajiem pamattiesību ierobežojuma leģitimitātes testa kritērijiem.

Ministru kabinets neesot sabalansējis visu dzīvokļu īpašnieku tiesības un tiesiskās intereses atbilstoši samērīguma principam, un apstrīdētās normas sodošais raksturs un tajā paredzētās sekas neesot samērīgas ar dzīvokļa īpašnieka pārkāpuma raksturu. Apstrīdētā norma neesot uzskatāma par samērīgu un taisnīgu risinājumu, kura izstrādāšanai likumdevējs Ministru kabinetu pilnvarojis. Saeima neesot vēlējusies, lai Ministru kabinets šo pilnvarojumu konkretizētu tādā veidā, kas dzīvokļa īpašniekam acīmredzami nesamērīgi ierobežo Satversmes 105. pantā ietvertās pamattiesības.

Pat ja tiktu uzskatīts, ka Ministru kabinets, izdodot apstrīdēto normu, ir rīkojies atbilstoši pilnvarojumam, apstrīdētā norma tomēr neesot uzskatāma par atbilstošu samērīguma principam iepriekš minēto apsvērumu dēļ.

5. Pieaicinātā persona – Ekonomikas ministrija – norāda, ka pilnībā pievienojas Ministru kabineta atbildes rakstā norādītajam un uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 105. pantam.

6. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētā norma daļēji neatbilst Satversmes 105. pantam.

Tieslietu ministrija pievienojas Ministru kabineta atbildes rakstā norādītajiem apsvērumiem par to, ka apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu, tam ir leģitīms mērķis – citu cilvēku (gan pakalpojuma sniedzēja, gan citu dzīvokļu īpašnieku) tiesību aizsardzība – un ka šāds ierobežojums ir piemērots un nepieciešams leģitīmā mērķa sasniegšanai.

Dzīvokļu īpašnieki kopumā esot atbildīgi par ūdensapgādes sistēmas stāvokli dzīvojamā mājā, taču atsevišķos gadījumos samaksa par ūdens zudumiem, kas saistīti ar avāriju vai remontdarbiem, varēja tikt sadalīta tikai starp dažiem dzīvokļu īpašniekiem (vai pat attiecināta uz vienu dzīvokļa īpašnieku). Pēc Tieslietu ministrijas ieskata, apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 105. pantam tiktāl, ciktāl atsevišķos gadījumos dzīvokļa īpašniekam bija jāapmaksā ūdens patēriņa starpība, kurā

ierēķināta arī visa tā ūdens zuduma daļa, kas radusies avārijas vai remonta rezultātā, lai gan par dzīvojamās mājas ūdensapgādes sistēmas tehnisko stāvokli ir atbildīgi visi dzīvokļu īpašnieki kopumā. Proti, pirmšķietami dzīvokļa īpašnieka pienākums segt arī to ūdens patēriņa starpību, kura nav saistīta ar viņa negodprātīgu rīcību, turklāt segt to neierobežotā apmērā, neesot samērīgs.

7. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 105. pantam.

Līdz brīdim, kad stājās spēkā apstrīdētā norma, dzīvokļu īpašnieki ūdens patēriņa starpību esot seguši, to sadalot proporcionāli ūdens patēriņam dzīvokļu īpašumos. Ekonomikas ministrija grozījumu nepieciešamību esot skaidrojusi ar faktu, ka bieži saņemti iedzīvotāju iesniegumi par to, ka viņiem regulāri tiekot aprēķināta liela ūdens patēriņa starpība, nereti pat vienādā apmērā ar to ūdens patēriņu, kas tiek uzrādīts atsevišķajā īpašumā uzstādītajā ūdens patēriņa skaitītājā. Proti, jo vairāk tika tērēts ūdens, jo vairāk nācies maksāt par radušos ūdens patēriņa starpību, un tas neesot bijis taisnīgi.

Pirmo grozījumu noteikumi, ar kuriem tika pieņemta apstrīdētā norma, sākotnēji, pēc tiesībsarga ieskata, esot bijuši atbalstāmi, jo tiem vajadzējis mudināt dzīvokļu īpašniekus apzinīgāk pildīt savus pienākumus – iesniegt informāciju par Rādījumiem, uzstādīt verificētu ūdens skaitītāju, kā arī rūpēties par dzīvokļa īpašumā esošā skaitītāja pārbaudi, jo šo pienākumu izpilde kopumā palīdzētu novērst ļaunprātīgu ūdens skaitītāju ietekmēšanu un bojāšanu, kā arī novērstu ūdens patēriņa starpības uzkrāšanos. Tomēr pēc minēto grozījumu spēkā stāšanās tiesībsargs esot saņēmis ļoti daudz iedzīvotāju sūdzību par ūdens patēriņa starpības aprēķināšanas kārtību un ūdens zudumiem. Pēc tiesībsarga ieskata, apstrīdētās normas spēkā esības laikā normatīvais regulējums pieļāvis arī to, ka ilgstoši netika risināts jautājums par patiesajiem ūdens zudumu (ūdens patēriņa starpības) rašanās iemesliem, un šī situācija esot sasniegusi kritiskas robežas. Tiesībsargs arī esot sniedzis viedokli, kurā norādījis, ka iedzīvotāju sūdzību raksturs liecina: ar Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumiem nav iespējams reāli risināt jautājumu par ūdens patēriņa starpības rašanos, un līdz ar to ilgstoši uzkrātā ūdens patēriņa starpība tiek pārnesta uz iedzīvotājiem.

Tiesībsargs piekrīt tam, ka apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu, tam ir legītims mērķis – aizsargāt pārējo, laikus informāciju par Rādījumiem iesniegušo dzīvokļu īpašnieku intereses. Tāpat konkrētajā laikposmā izraudzītais risinājums esot bijis piemērots pamattiesību ierobežojuma legītimā mērķa sasniegšanai.

Tomēr tiesībsargs norāda, ka Otro grozījumu noteikumi, kuri stājās spēkā 2019. gada 22. novembrī un ar kuriem veikti grozījumi Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumos, liecina par to, ka pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi varēja sasniegt ar citiem, personas pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Proti, iekļaujot Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumos 19.² punktu, kas nosaka formulu, pēc kuras aprēķina maksimālo piegādāto ūdens daudzumu, Ministru kabinets esot reaģējis uz apstrīdētajā normā ietverto pamattiesību nesamērīgo ierobežojumu un pilnveidojis šo normu nolūkā līdzsvarot dažādās tiesības un likumiskās intereses. Pilnveidojot regulējumu, likumdevējs pēc būtības esot atzinis to, ka apstrīdētā norma bija acīmredzami nesamērīga.

8. Pieaicinātā persona – SIA "Rīgas namu pārvaldnieks" (turpmāk – Namu pārvaldnieks) – norāda, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 105. pantam.

8.1. Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumi attiecoties uz dzīvokļu īpašnieku nepārņemtajām dzīvojamām mājām, proti, mājām, kuru pārvaldnieks nav dzīvokļu īpašnieku pilnvarots un var nezināt patieso faktiski mājā dzīvojošo personu skaitu.

Apstrīdētās normas pieņemšanas brīdī neesot bijusi noteikta kārtība, kādā tiek fiksēts dzīvoklī faktiski dzīvojošo personu skaits un tā izmaiņas. Šādas kārtības noteikšana joprojām esot problemātiska, jo dzīvokļos faktiski dzīvojošo personu skaita noteikšana praksē esot saistīta ne tikai ar fizisko personu datu apstrādi, bet arī ar iedzīvotāju vēlmi sadarboties. Par alternatīvu un personas tiesības mazāk ierobežojošu esot uzskatāma iespēja noteiktos gadījumos aprēķinos izmantot dzīvokļos deklarēto personu skaitu. Tomēr dzīvokļos deklarēto personu skaits nereti atšķiroties no tajos faktiski dzīvojošo personu skaita.

8.2. Izpratne par galvenajiem ūdens patēriņa starpības rašanās cēloņiem daudzdzīvokļu mājās kļūstot pilnīgāka, un arī šo cēloņu noteikšanas un novēršanas iespējas laika gaitā mainoties. Līdz ar to tiekot pilnveidoti arī šo jomu reglamentējošie ārējie normatīvie tiesību akti.

Ūdens patēriņa starpības veidošanos ietekmējot daudzi faktori: atšķirīgos datumos nolasīti Rādījumi, neprecīzi norādīti Rādījumi, novecojoši iekšējie ūdensapgādes tīkli, klientu negodprātīgas darbības ar skaitītājiem, atšķirīga skaitītāju precizitātes klase, mehāniski aizsērējuši skaitītāji. Tomēr Namu pārvaldnieks esot konstatējis, ka galvenie ūdens patēriņa starpības rašanās cēloņi tā apsaimniekošanā esošajās mājās laika gaitā nav mainījušies un ir šādi: dzīvokļu īpašumos nenolasīti vai nepareizi nolasīti Rādījumi; zemas precizitātes ūdens patēriņa skaitītāju

lietošana; atsevišķos gadījumos – ūdens zudumi aukstā un karstā ūdens apakšējās sadales sistēmā; atsevišķos gadījumos – bojātu skaitītāju lietošana vai skaitītāju ietekmēšana ar magnētiskām vai elektromagnētiskām ierīcēm.

8.3. Attiecībā uz apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 105. pantam Namu pārvaldnieks pievienojas Ministru kabineta atbildes rakstā paustajam viedoklim. Papildus Namu pārvaldnieks norāda, ka dzīvojamā mājā radušās ūdens patēriņa starpības sadale atbilstoši dzīvokļu īpašumu skaitam ir taisnīgākais ūdens patēriņa starpības aprēķināšanas veids. Tomēr tas attiecoties tikai uz tiem gadījumiem, kad visi dzīvokļu īpašnieki godprātīgi un savlaicīgi veic savus pienākumus saistībā ar ūdens patēriņa skaitītāju verificēšanu, Rādījumu nolasīšanu un iesniegšanu vai kad visos dzīvokļos ir uzstādīti ūdens patēriņa skaitītāji ar elektronisku datu attālinātas nolasīšanas sistēmu, lai vienlaikus varētu tikt nolasīti Rādījumi gan dzīvokļos, gan pie mājas ievada. Ja kāds no dzīvokļu īpašniekiem neizpilda savu pienākumu, tad viņa rīcība ietekmējot gan citu dzīvokļu īpašnieku, gan arī pakalpojuma sniedzēja intereses un līdzsvars starp tām vairs neesot iespējams.

Vairāki apsvērumi norādot uz to, ka apstrīdētā norma ir samērīga. Tās ietekmēto personu skaits esot, cik vien tas iespējams, mazs, un tā neesot piemērojama tad, ja persona pilda tai uzliktos pienākumus. Informācijas par Rādījumiem regulāra iesniegšana un arī atbilstoša ūdens patēriņa skaitītāja uzstādīšana un verificēšana neprasot no dzīvokļa īpašnieka nesamērīgas pūles vai lielus finanšu resursus. Apstrīdētās normas piemērošana bijusi iespējama tikai tajos gadījumos, kad persona nav izmantojusi arī citus tiesību normās paredzētos instrumentus, piemēram, Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumu 29. punktā paredzētās tiesības. Personas bezdarbība, proti, informācijas par Rādījumiem neiesniegšana, radot citu dzīvokļu īpašnieku tiesību aizskārums. Šādā situācijā neesot pamata apgalvojumam, ka citu dzīvokļu īpašnieku tiesību aizskārums būtu ievērojami mazāks nekā konkrētā indivīda tiesību aizskārums, ja attiecībā uz viņu tiek piemērota apstrīdētā norma.

Turklāt Namu pārvaldnieks vērš uzmanību uz to, ka no pieteikuma neizrietot un neesot skaidri secināms tas, ka jaunais tiesiskais regulējums, kas stājās spēkā 2019. gada 22. novembrī, būtu atbilstošāks un lēģitīmo mērķi sasniegtu efektīvāk.

9. Pieaicinātā persona – biedrība "LATVIJAS NAMU PĀRVALDĪTĀJU UN APSAIMNIEKOTĀJU ASOCIĀCIJA" (turpmāk – Asociācija) – norāda uz problemātiku, kas saistīta ar dzīvokļu īpašumos dzīvojošo personu skaita noteikšanu.

Esot konstatējams tas, ka personas bieži vien pat gadiem ilgi nedzīvo savā deklarētajā dzīvesvietā. Turklāt nevienam, izņemot pašu personu,

neesot bijis un joprojām neesot iespējams konstatēt, cik personu faktiski dzīvo un saņem pakalpojumus konkrētos dzīvokļu īpašumos. Proti, pārvaldniekam, lai noskaidrotu konkrētos dzīvokļu īpašumos faktiski dzīvojošo personu skaitu, vajadzējis un joprojām vajagot pieprasīt attiecīgo informāciju no pašiem dzīvokļu īpašniekiem.

Apstrīdētās normas pieņemšanas brīdī esot bijis daudz mazāk informācijas par ūdens uzskaites nesakritības iemesliem un šī nesakritība visbiežāk tikusi saistīta ar dzīvokļu īpašnieku negodprātīgu rīcību. Tolaik esot izmantoti mazākas jutības ūdens skaitītāji; dzīvokļos uzstādītie skaitītāji esot pieļāvuši iespēju negodprātīgi ietekmēt Rādījumus; bieži esot konstatēts, ka skaitītāju uzstādīšana neatbilst tehniskajām prasībām; trūcis pierādījumu par mājas ievada skaitītāju neprecīzo darbību. Tomēr arī apstrīdētās normas spēkā esības laikā Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumos esot bijušas ietvertas tiesību normas, kas norādījušas uz vismaz nosacītu izpratni par iespējamiem ūdens patēriņa starpības rašanās cēloņiem, kas saistīti ar dzīvokļa īpašnieka iespējamu negodprātīgu vai neuzmanīgu rīcību (*sk. Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumu 23. un 27. punktu*), ūdens patēriņa skaitītāju uzstādīšanas prasību neievērošanu (*sk. Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumu 24. punktu*), ūdens kvalitāti un/vai iespējamu komercuzskaites mēraparāta neatbilstošu darbību (*sk. Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumu 25. punktu*), iespējamu dzīvojamās mājas ūdensapgādes sistēmas sliktu tehnisko stāvokli, kas izraisa avārijas ūdens noplūdi (*sk. Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumu 30. punktu*). Asociācija norāda, ka jau pirms apstrīdētās normas spēkā stāšanās kā galvenie ūdens patēriņa starpības rašanās cēloņi parasti esot minēti lietotāju negodprātīgā rīcība un mājas ūdensapgādes sistēmas sliktais tehniskais stāvoklis. Jau tad daudzdzīvokļu mājās esot sākti attālinātās ūdens patēriņa uzskaites ierīkošana, kuras rezultātā ūdens patēriņa starpība samazinājusies.

Secinājumu daļa

10. Satversmes 105. pants nosaka: "Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību."

Izskatāmā lieta neattiecas uz īpašuma piespiedu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām, tādēļ apstrīdētā norma vērtējama Satversmes 105. panta pirmo triju teikumu tvērumā.

Satversmes 105. pants paredz gan īpašuma tiesību netraucētu īstenošanu, gan arī valsts iespēju sabiedrības interesēs ierobežot šīs

tiesības. Ar tiesībām uz īpašumu Satversmes 105. panta izpratnē saprotamas visas mantiska rakstura tiesības, kuras tiesīgā persona var izlietot par labu sev un ar kurām tā var rīkoties pēc savas gribas. Arī personas naudas līdzekļi ir tiesību uz īpašumu objekts (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 15.2. punktu*). Tādējādi dzīvokļa īpašnieka – personas, kas vismaz trīs mēnešus pēc kārtas nav iesniegusi informāciju par Rādījumiem – naudas līdzekļi ietilpst tiesību uz īpašumu tvērumā.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka normatīvajos tiesību aktos noteikts obligāta maksājuma veikšanas pienākums vienmēr nozīmē tiesību uz īpašumu ierobežojumu (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 6. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2020-31-01 13.3. punktu*). Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumi ir piemērojami tādos gadījumos, kad dzīvojamo māju dzīvokļu īpašnieki nav atbilstoši Privatizācijas likuma 50. panta trešās daļas 2. punktam likumā noteiktajā kārtībā savstarpēji vienojušies par to, kā tiek noteikta katra dzīvokļa īpašnieka apmaksājamā daļa par saņemto pakalpojumu. Saskaņā ar Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumu 19. punktu (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2019. gada 21. novembrim) gadījumā, ja veidojas ūdens patēriņa starpība, tiek veikts ūdens patēriņa pārrēķins. Dzīvokļu īpašnieki ūdens patēriņa starpību sedz atbilstoši atsevišķo īpašumu skaitam. Tomēr šis regulējums nav piemērojams tad, kad iestājas kāds no Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumu 19.¹ punktā (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2019. gada 21. novembrim) minētajiem gadījumiem, tostarp apstrīdētajā normā paredzētais gadījums, kad persona nav iesniegusi informāciju par Rādījumiem vismaz trīs mēnešus pēc kārtas. Šādā situācijā ūdens patēriņa starpību sadala atbilstoši atsevišķo īpašumu skaitam starp iepriekš minētajā tiesību normā norādītajiem dzīvokļu īpašniekiem. Proti, saskaņā ar apstrīdēto normu tādā gadījumā, ja persona nav iesniegusi informāciju par Rādījumiem vismaz trīs mēnešus pēc kārtas, tai rodas pienākums segt daļu no ūdens patēriņa starpības vai pat visu šo starpību.

Līdz ar to apstrīdētā norma personai ierobežo Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertās tiesības uz īpašumu.

11. Noskaidrojot, vai personas tiesību uz īpašumu ierobežojums ir attaisnojams, Satversmes tiesai jāpārbauda, vai tas ir noteikts ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu, tostarp ievērojot labas likumdošanas principu (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 21. marta sprieduma lietā Nr. 2022-06-03 19. punktu*).

Satversmes tiesa jau vairākkārt ir secinājusi, ka tiesības uz īpašumu var ierobežot arī ar Ministru kabineta noteikumiem (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-31-0103 32. punktu*).

Tomēr izpildvaras tiesības izdot ārējus normatīvus aktus sniedzas vien tiktāl, ciktāl likumā tai ir piešķirts attiecīgs pilnvarojums.

Pieaicinātā persona Saeima norāda, ka Ministru kabinets ir pārkāpis tam noteiktā pilnvarojuma robežas. Vispār Ministru kabinets gan esot tiesīgs noteikt kārtību ūdens patēriņa starpības sadalei starp dzīvokļu īpašniekiem, tostarp šīs starpības samaksas kārtību, tomēr tas neesot ievērojis tiesisko regulējumu attiecībā uz dzīvokļu īpašnieku tiesībām un pienākumiem, kā arī neesot vadījies pēc Satversmē noteiktajiem pamattiesību ierobežojuma legimititātes kritērijiem.

Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumi, tostarp arī apstrīdētā norma, ir izdoti, pamatojoties uz Privatizācijas likuma 50. panta piekto daļu. Tā noteic, ka dzīvojamās mājas uzturēšanai nepieciešamo ūdensapgādes pakalpojumu samaksas kārtību gadījumos, kad pakalpojums tiek sniegts ar pārvaldnieka starpniecību, kritērijus, pēc kuriem tiek noteikta katra dzīvokļa īpašnieka apmaksājamā daļa par saņemto pakalpojumu, kā arī kārtību, kādā dzīvokļu īpašnieki tiek informēti par attiecīgā līguma nosacījumiem, nosaka Ministru kabinets.

Ūdensapgādes pakalpojumi ir pakalpojumi ūdens ieguvē, uzkrāšanā, spiediena nodrošināšanā un sagatavošanā lietošanai līdz padevei centralizētajā ūdensapgādes inženiertīklā, pakalpojumi ūdens piegādē no padeves vietas centralizētajā ūdensapgādes inženiertīklā līdz piederības robežai. Respektīvi, dzīvojamās mājas uzturēšanai nepieciešamie ūdensapgādes pakalpojumi ietver visu to ūdens daudzumu, kas piegādāts dzīvojamai mājai, tostarp arī ūdens patēriņa starpību, kas var rasties dažādu iemeslu dēļ – piemēram, tādēļ, ka kāds no dzīvokļu īpašniekiem neiesniedz informāciju par Rādījumiem, kā arī ūdensapgādes sistēmas avārijas vai remontdarbu dēļ. Minētā likuma norma ietver pilnvarojumu izdot noteikumus arī par ūdens patēriņa starpības sadali starp dzīvokļu īpašniekiem un tās samaksas kārtību. Līdz ar to secināms, ka Ministru kabinets, izdodot apstrīdēto normu, ir rīkojies likumdevēja piešķirtā pilnvarojuma robežās, nosakot dzīvojamās mājas uzturēšanai nepieciešamo ūdensapgādes pakalpojumu apmaksas kārtību un kritērijus, jo ir noteicis to, kā sadala ūdens patēriņa starpību un kurš par to maksā gadījumos, kad šāda starpība rodas.

Saeima savā viedoklī norādījusi, ka Ministru kabinets ir pārkāpis pilnvarojuma robežas, jo rīkojies pretēji tiesiskajā regulējumā ietvertajam civiltiesību principam, saskaņā ar kuru kopīpašnieki sedz izdevumus atbilstoši to domājamo daļu apmēram. Proti, atbilstoši šim principam nevarot rasties tāda situācija, ka tiek individualizēta dzīvokļu īpašnieku kategorija, kam jāsedz visa ūdens patēriņa starpība, kamēr citiem kopīpašniekiem var šāda pienākuma nebūt. Tomēr šie apsvērumi, kā arī

tas, ka Ministru kabinets, izdodot apstrīdēto normu, neesot vadījies pēc pamattiesību ierobežojuma kritērijiem, ir saistīti ar apstrīdētās normas satversmības vērtējumu pēc būtības. Tas vien, ka apstrīdētā norma paredz no civiltiesību principiem atšķirīgu regulējumu, vēl nenozīmē, ka Ministru kabinets būtu pārkāpis tam likumdevēja piešķirtā pilnvarojuma robežas, jo, kā jau tika secināts iepriekš, šis pilnvarojums ietver tiesības noteikt ūdensapgādes pakalpojumu samaksas kārtību un kritērijus. Tādējādi apstrīdētā norma ir izdota Privatizācijas likuma 50. panta piektajā daļā ietvertā pilnvarojuma robežās.

Lietas dalībnieki nav izteikuši iebildumus un arī Satversmes tiesai nerodas šaubas, ka apstrīdētā norma ir pieejama atbilstoši normatīvo aktu prasībām un pietiekami skaidri formulēta, lai persona varētu izprast no tās izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tās piemērošanas sekas, kā arī izdota tādā procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts, pamatojoties uz likumu.

12. Ikviena pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 22. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-19-01 9. punktu*).

Ministru kabinets norāda, ka apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis ir citu cilvēku tiesību aizsardzība. Pirmkārt, tiekot aizsargātas visu dzīvojamās mājas īpašnieku kopuma un katra atsevišķā dzīvokļa īpašnieka tiesības uz īpašumu, proti, tiesības saņemt pakalpojumu un norēķināties par faktiski individuālajām vajadzībām patērēto ūdens daudzumu atbilstoši katrā atsevišķajā dzīvokļa īpašumā patērētajam. Otrkārt, tiekot nodrošinātas arī trešo personu – ūdensapgādes pakalpojumu sniedzēju – tiesības saņemt maksu par sniegto pakalpojumu. Arī Pieteikuma iesniedzējs piekrīt tam, ka pamattiesību ierobežojumam ir leģitīms mērķis: citu cilvēku – dzīvokļu īpašnieku, kuri laikus iesnieguši informāciju par Rādījumiem – tiesību aizsardzība.

Saskaņā ar Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumu 18.¹ punktu ūdens patēriņa starpība ir starpība starp mājas kopējā ūdens skaitītāja (komercuzskaites mēraparāta) rādījumu un atsevišķajos īpašumos ar skaitītājiem noteikto ūdens patēriņu. Ekonomikas ministrija norādījusi, ka galvenie ūdens patēriņa starpības veidošanās cēloņi ir gan tādi, kas saistīti ar informācijas par Rādījumiem iesniegšanu, piemēram, uzrādīti mazāki Rādījumi, nekā tie ir patiesībā, gan arī tādi, kas nav saistīti ar kādas konkrētas personas rīcību, piemēram, avārijas, remontdarbos

noplūdinātais un koplietošanas vajadzībām patērētais ūdens daudzums (*sk.: Ekonomikas ministrija. Ūdens patēriņa starpība. Pieejams: em.gov.lv*).

Arī Namu pārvaldnieks ir norādījis uz vairākiem jau minētajiem ūdens patēriņa starpības rašanās cēloņiem tā apsaimniekošanā esošajās mājās, un tie, piemēram, nenolasīti vai nepareizi nolasīti dzīvokļu īpašumos esošie Rādījumi, laika gaitā neesot mainījušies.

Secināms, ka ūdens patēriņa starpības rašanās cēloņi var būt saistīti gan ar atsevišķa dzīvokļa īpašnieka darbību vai bezdarbību, tostarp Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumu 27. punktā minētā pienākuma iesniegt informāciju par Rādījumiem nepildīšanu, gan arī ar tādiem apstākļiem, piemēram, avāriju vai remontdarbiem, kas nav saistīti ar kāda dzīvokļa īpašnieka rīcību. Apstrīdētā norma paredz, ka personai, kas nav iesniegusi informāciju par Rādījumiem vismaz trīs mēnešu pēc kārtas, ir jāsedz ūdens patēriņa starpība jebkurā gadījumā neatkarīgi no tā, kādu apstākļu dēļ šī starpība kopumā attiecīgajā laikposmā ir veidojusies.

Tomēr jāņem vērā, ka arī informācijas par Rādījumiem neiesniegšana ir viens no apstākļiem, kas ietekmē ūdens patēriņa starpības rašanos. Lai gan šī starpība var būt atšķirīga atkarībā no tā, vai bijuši arī citi ūdens patēriņu ietekmējoši apstākļi, pilnīgi precīzi noteikt attiecīgajā dzīvoklī patērēto ūdens daudzumu nav iespējams, ja persona nav iesniegusi informāciju par Rādījumiem. Arī Pirmo grozījumu noteikumu, ar kuriem pieņemta apstrīdētā norma, anotācijā kā Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumu grozīšanas mērķis norādīta nepieciešamība novērst tādu visai bieži konstatētu situāciju, ka papildus dzīvokļa īpašumā faktiski patērētajam ūdens daudzumam tiek noteikta nesamērīgi liela ūdens patēriņa starpība. Tātad Ministru kabinets bija identificējis iemeslus, kas šo starpību var izraisīt, un iekļāvis Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumos apstrīdēto normu.

Līdz ar to secināms, ka apstrīdētā norma ir vērsta uz to, lai ūdens patēriņa starpību visupirms segtu personas, kuras šīs starpības rašanos varētu būt ietekmējušas ar to, ka nav sniegušas informāciju par Rādījumiem vismaz trīs mēnešus pēc kārtas, nevis tās personas, kuras ir ievērojušas tām uzliktos pienākumus. Secīgi apstrīdētā norma ir vērsta arī uz to, lai ūdensapgādes pakalpojumu sniedzējs saņemtu visu samaksu par sniegto pakalpojumu arī tad, kad veidojas ūdens patēriņa starpība. Tāpat apstrīdētā norma sekmē to, ka regulāri un laikus tiek iesniegta informācija par Rādījumiem, un arī tas kopumā palīdz novērst vai vismaz samazināt ūdens patēriņa starpību.

Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir leģitīms mērķis – citu cilvēku tiesību aizsardzība.

13. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesai visupirms jāpārbauda tas, vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti legītimā mērķa sasniegšanai, proti, vai ar izraudzītajiem līdzekļiem var sasniegt legītīmo mērķi.

Gan Pieteikuma iesniedzējs, gan arī Saeima norāda, ka apstrīdētā norma ir piemērota legītimā mērķa sasniegšanai. Proti, esot radīta metode, kā noteikt tā dzīvokļa īpašnieka apmaksājamo daļu, kurš vismaz trīs mēnešus pēc kārtas nav iesniedzis informāciju par Rādījumiem.

Ministru kabinets ar apstrīdēto normu ir noregulējis situāciju, kas rodas, ja personas ilgstoši neiesniedz informāciju par Rādījumiem, un attiecīgi novērsis vai samazinājis šā iemesla dēļ radušos ūdens patēriņa starpību. Respektīvi, kā to norādījuši lietas dalībnieki un vairākas pieaicinātās personas, ir izstrādāta skaidra metode, pēc kādas aprēķina samaksu par ūdeni dzīvokļa īpašniekam, kas nav iesniedzis informāciju par Rādījumiem vismaz trīs mēnešus pēc kārtas. Ar apstrīdēto normu tiek nodrošināts tas, ka ūdens patēriņa starpību, kuru veido arī tās personas patērētais ūdens daudzums, par kuru tā nav iesniegusi informāciju, nesedz tādas personas, kuras ir ievērojušas tām uzliktos pienākumus. Attiecīgi ūdens patēriņa starpību sedz tikai tās personas, kuras nav pildījušas tām uzlikto pienākumu. Apstrīdētā norma nodrošina arī to, ka tiek pildītas saistības pret trešajām personām – pakalpojumu sniedzējiem.

Apstrīdētā norma sasniedz pamattiesību ierobežojuma legītīmo mērķi arī tādā aspektā, ka mudina personu ievērot tai uzlikto pienākumu iesniegt informāciju par Rādījumiem. Proti, personai, kas nav iesniegusi informāciju par Rādījumiem, var rasties pienākums samaksāt par ūdeni, ko tā nav patērējusi, ja ūdens patēriņa starpības daļu izraisījuši citi apstākļi, piemēram, ūdensvada avārija. Šādi papildu izdevumi var kļūt par pamudinājumu turpmāk laikus iesniegt informāciju par Rādījumiem, jo tādā gadījumā ūdens patēriņa starpību sedz proporcionāli visi dzīvokļu īpašnieki, kas iesnieguši Rādījumus.

Līdz ar to izraudzītais līdzeklis ir piemērots pamattiesību ierobežojuma legītimā mērķa sasniegšanai.

14. Satversmes tiesai, vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, jāpārbauda tas, vai izraudzītie līdzekļi ir nepieciešami legītimā mērķa sasniegšanai, proti, vai legītīmo mērķi nav iespējams sasniegt ar citiem, indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kuri būtu tikpat iedarbīgi. Turklāt saudzējošāks līdzeklis ir tikai tāds līdzeklis, kas no valsts un sabiedrības neprasa nesamērīgi lielu ieguldījumu (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 21. marta sprieduma lietā Nr. 2022-06-03 22. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi var sasniegt ar personas pamattiesības mazāk ierobežojošu līdzekli. Ministru kabinets ar grozījumiem Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumos iekļāvis 19.² punktu, kas stājās spēkā 2019. gada 22. novembrī. Šī tiesību norma paredzot formulu, pēc kuras aprēķina maksimālo atsevišķam īpašumam piegādāto ūdens daudzumu, ņemot vērā attiecīgajā pašvaldībā noteiktās ūdens patēriņa normas, kā arī informāciju par to personu skaitu, kuras lieto ūdensapgādes pakalpojumu atsevišķajā īpašumā. Proti, lai noteiktu maksimālo piegādāto ūdens daudzumu, tiek reizināts atsevišķajā īpašumā deklarēto personu skaits vai dzīvokļa īpašnieka norādītais faktiski dzīvojošo personu skaits ar ūdens patēriņa normu vienam iedzīvotājam mēnesī (personai $\text{m}^3/\text{mēnesī}$), kas noteikta vietējās pašvaldības saistošajos noteikumos par sabiedriskā ūdenssaimniecības pakalpojuma līgumā ietveramajiem noteikumiem. Šādas formulas piemērošana nolūkā noteikt maksimālo piegādāto ūdens daudzumu vienam atsevišķam īpašumam vienā mēnesī esot personas pamattiesības mazāk ierobežojošs līdzeklis.

Savukārt Ministru kabinets norāda, ka apstrīdētā norma tās pieņemšanas laikā tika uzskatīta par tobrīd identificēto iedarbīgāko pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekli. Apstrīdētās normas izdošanas brīdī galvenie identificētie ūdens patēriņa starpības rašanās iemesli tikuši saistīti galvenokārt ar dzīvokļa īpašnieka negodprātīgu rīcību.

Lai gan Ministru kabinets norāda, ka apstrīdētās normas izdošanas brīdī galvenie identificētie ūdens patēriņa starpības rašanās iemesli tikuši saistīti ar personas darbību vai bezdarbību, jāņem vērā, ka arī tolaik Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumu 19. punktā bija noteikts, ka ūdens patēriņa starpībā ietilpst arī avārijās un remontā noplūdinātais ūdens daudzums. Tādējādi nav pamatots Ministru kabineta apgalvojums, ka pašlaik spēkā esošā formula nevarēja tikt izmantota kā personas pamattiesības mazāk ierobežojošs līdzeklis arī apstrīdētās normas izdošanas brīdī, jo arī tad ūdens patēriņa starpību varēja izraisīt, piemēram, avārijās un remontdarbos noplūdinātais ūdens.

Tomēr iespējamie personas pamattiesības mazāk ierobežojošie līdzekļi ir skatāmi kopsakarā ar šo tiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi – citu cilvēku tiesību aizsardzību. Ja apstrīdētā norma ir vērsta uz to, lai ūdens patēriņa starpību segtu persona, kas ar savu bezdarbību, neiesniedzot informāciju par Rādījumiem, ir piedalījies šīs starpības veidošanā, nevis citas personas, tad ar Pieteikuma iesniedzēja norādīto līdzekli šo leģitīmo mērķi nav iespējams sasniegt tādā pašā kvalitātē. Respektīvi, pašlaik spēkā esošā Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumu 19.² punktā ietvertā formula par reālu padara tādu situāciju,

ka personai, kas nav iesniegusi informāciju par Rādījumiem vismaz trīs mēnešus pēc kārtas, nav jāsedz visa ūdens patēriņa starpība un daļu šīs starpības nākas segt arī pārējiem dzīvokļu īpašniekiem. Proti, apstrīdētā norma nodrošināja to, ka gadījumā, ja kāds no dzīvojamā mājā esošo dzīvokļu īpašniekiem vismaz trīs mēnešus nebija iesniedzis informāciju par Rādījumiem, citām personām, kas informāciju par Rādījumiem bija iesniegušas, ūdens patēriņa starpība nekad nebija jāsedz. Jebkāda atkāpe no šāda regulējuma pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi nesasniegtu tādā pašā kvalitātē. Turklāt, ja Ministru kabinets ir apsvēris līdzekļus, ar kādiem pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis būtu sasniedzams, un izšķīries par vienai personu grupai nosakāmu ierobežojumu, tad par saudzējošāku nevarētu tikt uzskatīts tāds līdzeklis, kas uzliek ierobežojumu citai personu grupai (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 8. decembra sprieduma lietā Nr. 2015-07-03 18.3. punktu*). Tādēļ arī šajā aspektā Pieteikuma iesniedzēja norādītā alternatīva – pašlaik spēkā esošā formula – nevar tikt uzskatīta par saudzējošāku līdzekli ar leģitīmo mērķi aizsargāto personu, proti, personu, kas pildījušas tām uzliktos pienākumus, un ūdens pakalpojumu sniedzēja, interešu aizsardzībai.

Apstrīdētā norma citu cilvēku tiesību aizsardzību sekmēja arī ar to, ka mudināja personas iesniegt informāciju par Rādījumiem, lai turpmāk izvairītos no ūdens patēriņa starpības rašanās. Savukārt Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumu 19.² punkts, kas nosaka maksimālo piegādāto ūdens daudzumu vienam atsevišķam īpašumam mēnesī, nemudina personu iesniegt informāciju par Rādījumiem tikpat lielā mērā kā apstrīdētā norma, kura personai, kas ilgstoši neiesniedz informāciju par Rādījumiem, rada risku, ka tai var nākties segt ūdens patēriņa starpību ievērojami lielākā apmērā.

Līdz ar to nav citu līdzekļu, ar kuriem apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi varētu sasniegt tādā pašā kvalitātē.

15. Visbeidzot, vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesai jāpārbauda arī tā atbilstība, proti, jāpārbauda, vai nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas no tās pamattiesību ierobežojuma, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā. Izskatāmajā lietā ir līdzsvarojamas, no vienas puses, tādas personas tiesības uz īpašumu, kura nav iesniegusi informāciju par Rādījumiem vismaz trīs mēnešus pēc kārtas, un, no otras puses, apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa aptvertās citu cilvēku intereses.

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir acīmredzami nesamērīgs, jo personai varot

tikt uzlikts pienākums segt pārlietu lielu ūdens patēriņa starpības apjomu, kas var būt radies arī citas personas negodprātīgas rīcības dēļ. Savukārt Ministru kabinets uzskata, ka apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir samērīgs, jo arī apstrīdētās normas spēkā esības laikā Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumi paredzējuši tādus tiesiskus instrumentus, kuri nodrošināja to, ka potenciālais pamattiesību ierobežojums nemaz neiestājas. Piemēram, minēto noteikumu 28. punkts esot paredzējis personai iespēju informēt pārvaldnieku par savu ilgstošu prombūtni.

Vērtējot apstrīdēto normu, Satversmes tiesai ir jāņem vērā civiltiesībās piemērojamie principi. Principi, kas saistīti ar kopīpašnieku savstarpējām attiecībām, atspoguļo konkrētās – civiltiesību – nozares raksturu, un iespējamās atkāpes no tiem var ietekmēt pamattiesību ierobežojuma samērīgumu. Tādējādi Satversmes tiesa, ņemot vērā civiltiesību principus un ūdens patēriņa starpības rašanās iemeslus, pārbaudīs, vai personai, kura vismaz trīs mēnešus pēc kārtas nav iesniegusi informāciju par Rādījumiem, nav radīts nesamērīgs tiesību uz īpašumu ierobežojums.

15.1. Saskaņā ar Dzīvokļa īpašuma likuma 2. panta otro daļu dzīvokļa īpašums kā lietu kopība sastāv no atsevišķā īpašuma un attiecīgas kopīpašuma domājamās daļas. Dzīvokļa īpašuma sastāvā ietilpstošais atsevišķais īpašums un kopīpašuma domājamā daļa tiesiski nav atdalāmi. Turklāt Dzīvokļa īpašuma likuma 4. panta pirmās daļas 1. punkts paredz, ka kopīpašumā esošajā daļā ietilpst arī dzīvojamo māju apkalpojošās inženierkomunikāciju sistēmas. Saskaņā ar šā likuma 5. panta pirmo daļu dzīvokļa īpašumā ietilpstošā kopīpašuma domājamā daļa ir atsevišķā īpašuma kopējās platības attiecība pret visu dzīvojamā mājā esošo atsevišķo īpašumu kopējo platību. Savukārt Dzīvokļa īpašuma likuma 4. panta otrā daļa noteic, ka uz kopīpašumā esošo daļu attiecināms Civillikuma 1067. līdz 1072. pants.

Minētajās Civillikuma normās ir atspoguļoti vispārējie principi, kas attiecināmi uz kopīpašnieku savstarpējām tiesiskajām attiecībām. Piemēram, saskaņā ar Civillikuma 1069. panta pirmo daļu visi kopīpašnieki, samērīgi ar katra daļu, saņem visus labumus, kādus kopējā lieta dod, un tādā pašā samērā arī nes zaudējumus, kādi tai ceļas. Atbilstoši Civillikuma 1071. pantam uz kopējo lietu gulošās nastas, apgrūtinājumi un lietas uzturēšanai vajadzīgie izdevumi jānes kopīpašniekiem samērīgi ar viņu daļām.

Civillikuma 1071. pantu savā judikatūrā ir interpretējis arī Senāts, norādot, ka jēdziens "izdevumi" šā panta izpratnē ir saprotams visplašākajā nozīmē. Tas aptver ne tikai kopējās lietas saglabāšanas un

uzturēšanas izdevumus (šaurākā nozīmē), bet arī tās apsaimniekošanas, pārvaldīšanas, remonta, pārbūves (pārveidošanas), apdrošināšanas un citus izdevumus, kas saistīti ar kopējo lietu (*sk. Senāta 2019. gada 13. jūnija sprieduma lietā Nr. SKC-22/2019 (C28151308) 15.1. punktu*).

Minētais princips, ka dzīvokļu īpašnieki kā lietas kopīpašnieki izdevumus, kas sakarā ar šo lietu radušies, sedz samērīgi ar savām daļām, atspoguļots arī, piemēram, Dzīvokļa īpašuma likuma 10. panta pirmās daļas 12. punktā. Tas paredz vienu no dzīvokļa īpašnieka pienākumiem – atbilstoši viņa dzīvokļa īpašumā ietilpstošās kopīpašuma domājamās daļas apmēram nodrošināt finansējumu, lai dzīvokļu īpašnieku kopība varētu izpildīt savas saistības pret trešajām personām.

Minēto principu par izdevumu segšanu samērīgi ar katra dzīvokļa īpašnieka daļu Ministru kabinets bija ņēmis vērā arī apstrīdētās normas pieņemšanas laikā, Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumu 19. punktā nosakot, ka dzīvokļa īpašnieks ūdens patēriņa starpību sedz atbilstoši atsevišķo īpašumu skaitam. Savukārt apstrīdētā norma, kas personai, kura nav iesniegusi informāciju par Rādījumiem vismaz trīs mēnešus pēc kārtas, uzlika pienākumu segt visu ūdens patēriņa starpību neatkarīgi no tās rašanās iemesliem, atkāpās no šīs vispārējās kārtības un civiltiesībās pastāvošajiem kopīpašnieku tiesisko attiecību principiem. Tātad ar apstrīdēto normu tika radīta tāda situācija, ka slogs, kas vispārīgā gadījumā proporcionāli gultos uz visiem dzīvojamās mājas dzīvokļu īpašniekiem, tika uzlikts konkrētai personai vai personu grupai.

15.2. Apstrīdētā norma attiecas uz tādu personu, kura nav ievērojusi tai uzlikto pienākumu iesniegt informāciju par Rādījumiem un tādējādi potenciāli radījusi ūdens patēriņa starpību. Tomēr, kā tika minēts šā sprieduma 12. punktā, ūdens patēriņa starpības rašanās var būt saistīta ne tikai ar to, ka nav iesniegta informācija par Rādījumiem, bet arī ar citiem apstākļiem, piemēram, ūdensapgādes sistēmas remontdarbiem, avāriju vai ūdens noplūdi ūdensapgādes sistēmas sliktā tehniskā stāvokļa dēļ. Personai, kas nav iesniegusi informāciju par Rādījumiem vismaz trīs mēnešus pēc kārtas, var rasties pienākums segt arī tādu ūdens patēriņa starpības daļu, kuras rašanās pamatā nav pašas šīs personas rīcība un kura citos apstākļos būtu jāsedz visiem dzīvojamās mājas dzīvokļu īpašniekiem kā kopīpašniekiem.

Arī Otro grozījumu noteikumu, ar kuriem Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumi papildināti ar 19.² punktu, anotācijā norādīts, ka apstrīdētā norma pieļāva iespēju ilgstoši neveikt pasākumus ūdens patēriņa starpības cēloņu apzināšanai un novēršanai un ļāva visu ilgstoši uzkrāto ūdens patēriņa starpību attiecināt pat tikai uz vienu dzīvokļa īpašumu, tādējādi uzliekot tā īpašniekam nesamērīgi liela

maksājuma pienākumu. Secināms, ka, lai arī dažos gadījumos persona varēja izvairīties no apstrīdētajā normā paredzētajām sekām, piemēram, ilgstošas prombūtnes gadījumā varēja informēt pārvaldnieku atbilstoši Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumu 28. punktam, tomēr jebkurā gadījumā apstrīdētā norma pati par sevi personai uzlika nesamērīgu slogu. Tieši tādēļ arī tika veikti grozījumi Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumos.

Satversmes tiesa atzīst, ka personai, kura nav iesniegusi informāciju par Rādījumiem, ir jāmaksā par tās patērēto ūdens daudzumu. Proti, nav pieļaujama tāda situācija, ka persona, neiesniedzot informāciju par Rādījumiem, varētu izvairīties no attiecīgās samaksas veikšanas un novelt pienākumu maksāt par tās patērēto ūdeni uz citiem dzīvokļu īpašniekiem, kuri informāciju par Rādījumiem ir iesnieguši. Tomēr tādā gadījumā, ja pienākums segt visu ūdens patēriņa starpību tiek uzlikts tikai tai personai, kura nav iesniegusi informāciju par Rādījumiem, neatkarīgi no tā, kāpēc šī starpība radusies, nevar tikt sasniegts samērīguma un taisnīguma principi atbilstošs rezultāts. Tieši šā iemesla dēļ Norēķinu par pakalpojumiem kārtības noteikumos ir veikti grozījumi, kas uzliek personai, kura nav iesniegusi informāciju par Rādījumiem, pienākumu segt ūdens patēriņa starpību noteiktā apmērā un vienlaikus nodrošina to, ka atlikušais starpības apmērs ir sedzams proporcionāli starp visiem dzīvokļu īpašniekiem.

Apstrīdētā norma ir atkāpusies no civiltiesību principiem par kopīpašnieku savstarpējām attiecībām, visu ūdens patēriņa starpības segšanas nastu uzlikusi personai, kas nav iesniegusi informāciju par Rādījumiem vismaz trīs mēnešus pēc kārtas, un nav ļāvusi ņemt vērā šīs starpības rašanās iemeslus. Tādējādi nelabvēlīgās sekas, kas personai radās apstrīdētajā normā noteiktā tiesību ierobežojuma dēļ, ir lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma guva sabiedrība kopumā.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir nesamērīgs un apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

16. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi. Minētā likuma norma Satversmes tiesai piešķir plašu rīcības brīvību izlemt, no kura brīža spēku zaudē tāda norma, kas atzīta par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai.

Izmantojot Satversmes tiesas likuma 32. panta trešajā daļā piešķirtās tiesības, Satversmes tiesai iespēju robežās jāgādā par to, lai situācija, kāda

varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, neradītu personām Satversmē garantēto pamattiesību aizskārumu, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu valsts vai sabiedrības interesēm (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 25. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējs ir lūdzis vērtēt, vai apstrīdētā norma redakcijā, kas bija spēkā līdz 2019. gada 21. novembrim, atbilst Satversmei. Šādā redakcijā apstrīdētā norma vairs nav spēkā. Tādēļ Satversmes tiesai šajā spriedumā nav jālemj par apstrīdētās normas spēka zaudēšanas brīdi (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 10. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-07-03 26. punktu*).

Taču Pieteikuma iesniedzējs lūdz Satversmes tiesu atzīt apstrīdēto normu par spēkā neesošu no tās izdošanas brīža. Pieteikumā norādīts arī tas, ka apstrīdētā norma ir piemērojama ne vien Pieteikuma iesniedzēja izskatīšanā esošajā civillietā, bet arī citās civillietās, kurās vēl notiek tiesvedība.

Apstrīdētās normas atzīšana par spēkā neesošu no personas pamattiesību aizskāruma rašanās brīža attiecībā uz atbildētāju minētajā civillietā ir vienīgā iespēja aizsargāt tā pamattiesības, proti, atrisināt tiesisko strīdu un panākt Satversmei atbilstošu tiesisko risinājumu. Līdz ar to apstrīdētā norma attiecībā uz atbildētāju minētajā civillietā atzīstama par spēkā neesošu no tā pamattiesību aizskāruma rašanās brīža. Tiesa, izskatot civillietu Nr. C71257421, lemj par atbilstošāko veidu, kādā konkrētajā situācijā atrisināms jautājums par to izdevumu segšanu, kuri saistīti ar ūdens patēriņa starpību. Šo jautājumu atrisināt iespējams, nodrošinot to, ka persona, kas nav iesniegusi informāciju par Rādījumiem vismaz trīs mēnešus pēc kārtas, norēķinās par tās patērēto ūdens daudzumu, bet pārējā ūdens patēriņa starpības daļa sedzama, ievērojot civiltiesību principu par proporcionālu izdevumu segšanu starp dzīvokļu īpašniekiem.

Jāņem vērā, ka apstrīdētā norma ir piemērota virknē civillietu, kurās jau stājies spēkā galīgs nolēmums. Tās piemērošanas rezultāts ir ietekmējis vairāku privāttiesisku attiecību dalībnieku – dzīvokļu īpašnieku, pārvaldnieku un ūdensapgādes pakalpojumu sniedzēju – tiesiskās intereses. Apstrīdētās normas atzīšana par spēkā neesošu no tās izdošanas brīža varētu aizskart citu personu palāvību uz tiesiskā regulējuma noteiktību un ietekmēt to uzticēšanos valstij un tiesībām. Šādos apstākļos Satversmes tiesa secina, ka nav iespējama apstrīdētās normas atzīšana par spēkā neesošu no tās izdošanas brīža. Tomēr, lai aizsargātu arī citu salīdzināmā situācijā esošu personu tiesības, nepieciešams noteikt, ka apstrīdētā norma attiecībā uz šīm personām civillietās, kurās tiesvedība jau uzsākta, bet vēl nav noslēgusies, zaudē spēku no to pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.-32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt Ministru kabineta 2008. gada 9. decembra noteikumu Nr. 1013 "Kārtība, kādā dzīvokļa īpašnieks daudzdzīvokļu dzīvojamā mājā norēķinās par pakalpojumiem, kas saistīti ar dzīvokļa īpašuma lietošanu" 19.¹ 1. apakšpunktu (redakcijā, kas bija spēkā no 2013. gada 1. oktobra līdz 2019. gada 21. novembrim) par neatbilstošu Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem un spēkā neesošu no pamattiesību aizskāruma rašanās brīža attiecībā uz atbildētāju civillietā Nr. C71257421 un citām personām civillietās, kurās tiesvedība vēl nav noslēgusies.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja

I. Kucina

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ
Rīgā 2024. gada 17. decembrī
lietā Nr. 2023-47-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Irēna Kucina, tiesneši Jānis Neimanis, Anita Rodiņa, Jautrīte Briede, Veronika Krūmiņa un Mārtiņš Mits,

pēc Senāta pieteikuma,
pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 9. punktu, 19.¹ un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2024. gada 20. novembra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Tiesu ekspertu likuma 6. panta trešās daļas 5. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam".

Konstatējošā daļa

1. Tiesu ekspertu likuma 6. panta trešās daļas 5. punkts tā sākotnējā redakcijā, kas bija spēkā no 2016. gada 15. marta līdz 2024. gada 1. martam, (turpmāk arī – apstrīdētā norma) noteica, ka par tiesu eksperta kandidātu nevar būt persona, kura saukta pie kriminālatbildības, bet pret kuru kriminālprocess izbeigts uz nereabilitējoša pamata.

Saeima 2024. gada 29. februārī pieņēma likumu "Grozījumi Tiesu ekspertu likumā" (turpmāk – Grozījumi), kas stājās spēkā 2024. gada 2. martā. Ar Grozījumiem Tiesu ekspertu likuma 6. panta trešās daļas 5. punkts pēc vārda "kriminālprocess" papildināts ar vārdiem "par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu". Tādējādi pēc Grozījumiem Tiesu ekspertu likuma 6. panta trešās daļas 5. punkts noteic, ka par tiesu eksperta kandidātu nevar būt persona, kura saukta pie kriminālatbildības, bet pret kuru kriminālprocess par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu izbeigts uz nereabilitējoša pamata.

2. Pieteikuma iesniedzējs – Senāts (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam.

Pieteikuma iesniedzēja tiesvedībā ir administratīvā lieta Nr. A420111221 par labvēlīga administratīvā akta izdošanu, ar kuru persona tiktu resertificēta, atkārtoti piešķirot tiesu eksperta tiesības, un

nemantiskā kaitējuma atlīdzināšanu. Persona, kas ir pieteicēja administratīvajā lietā, ieņēma tiesu ekspertu amatu kopš 2006. gada. 2020. gadā, izskatot personas resertifikācijas iesniegumu, Tiesu ekspertu padome ieguva informāciju, ka persona 2004. gada 8. jūlijā tika saukta pie kriminālatbildības par tiša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, kurš kvalificēts pēc Krimināllikuma 185. panta pirmās daļas. Prokuratūra pieņēma lēmumu par krimināllietas izbeigšanu, nosacīti atbrīvojot pieteicēju no kriminālatbildības, kas ir viens no personu neregulāriem apstākļiem. Tādējādi, pamatojoties uz apstrīdēto normu, personai atteikta tās kā tiesu ekspertu resertifikācija un nolemts izbeigt personas tiesu ekspertu sertifikāta darbību.

Persona ir Valsts policijas amatpersona ar speciālo dienesta pakāpi. Tātad tā ir nodarbināta valsts dienestā. Likumdevējs ir tiesīgs noteikt tikai tādus pamattiesību ierobežojumus, kas dienesta attiecībās nepieciešami. Ja tiesu ekspertu sertifikāta darbība ir izbeigta, pamatojoties uz apstrīdēto normu, persona vairs nekad nevarēs ieņemt tiesu ekspertu amatu. Ierobežojums ir noteikts uz mūžu.

Apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu, un tam ir leģitīms mērķis – demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība. Tiesu ekspertu amatā nedrīkst atrasties personas, kas var graut tiesu ekspertu institūta un visa valsts dienesta autoritāti. Tiesu ekspertam, veicot ekspertīzes, arī jānodrošina tiesu sistēmas efektīva funkcionēšana. Tādējādi tiesu eksperti veicina arī uzticēšanos tiesu varai. Apstrīdētā norma ir piemērota leģitīmā mērķa sasniegšanai. Taču, neņemot vērā ne neregulāriem apstākļu dažādību, ne citus apsvērumus, piemēram, noziedzīga nodarījuma rezultātā radītā personas vai sabiedrības interešu apdraudējuma raksturu un kaitīguma pakāpi un laiku, kas pagājis pēc nodarījuma, no tiesu ekspertu loka var tikt izslēgtas arī tādas personas, kuras neapdraud leģitīmo mērķi.

Apstrīdētā norma liedz individuāli vērtēt katru gadījumu. Laikā, kad tika veikts noziedzīgais nodarījums un pieņemts lēmums par krimināllietas izbeigšanu, personai bija 24 gadi. Kopš nodarījuma izdarīšanas ir pagājuši gandrīz divdesmit gadi. Nav informācijas par to, ka persona būtu pieļāvusi jaunus pārkāpumus. Turklāt Valsts policija ir norādījusi, ka persona atbildīgi un kvalitatīvi pilda savus amata pienākumus. Tāpēc personai ir jābūt tiesībām uz vērtējumu par to, vai lēmums par kriminālprocesa izbeigšanu uz neregulāriem pamatu kaitē tiesu ekspertu institūtam. Ar individuālu vērtējumu ierobežojuma leģitīmais mērķis var tikt sasniegts līdzvērtīgā kvalitātē.

Atbilstoši Tiesu ekspertu likuma 6. panta trešās daļas 6. punktam par tiesu ekspertu var būt persona, kurai, pamatojoties uz lēmumu

disciplinārlietā, atņemtas tiesu eksperta tiesības, ja no disciplinārlietā pieņemtā lēmuma spēkā stāšanās brīža pagājuši pieci gadi. Tātad, ja tiesu eksperts savā profesionālajā jomā izdara tik būtisku pārkāpumu, ka par to tiek piemērots bargākais no disciplinārsodiem – tiesu eksperta tiesību atņemšana –, attiecīgā persona pēc pieciem gadiem var atkārtoti kandidēt uz tiesu eksperta amatu. Turpretim saskaņā ar apstrīdēto normu personai šādu tiesību nav.

Apstrīdētajā normā paredzētais personas pamattiesību ierobežojums ir nesamērīgs. Persona jau daudzus gadus ir pildījusi savus pienākumus tiesu eksperta amatā un nodrošinājusi tiesu ekspertīžu tiesisku norisi. Turklāt iestāde, kurā persona ilgstoši bija nodarbināta, ir ieteikusi personu resertificēt. Līdz ar to labums, ko no šāda ierobežojuma gūst sabiedrība, ir maznozīmīgs salīdzinājumā ar personas pamattiesību ierobežojumu.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka izskatāmajā lietā tiesvedība ir izbeidzama, jo apstrīdētā norma jau zaudējusi spēku.

Saeima norāda, ka apstrīdētā norma pēc Grozījumiem atbilst Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam. Pēc Grozījumu spēkā stāšanās personai, ja pret to ierosinātais kriminālprocess nav bijis saistīts ar tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, nav liegts ieņemt tiesu eksperta amatu.

Pamattiesību ierobežojums ir samērīgs. Tiesu eksperti ir personas, kurām ir speciālas zināšanas un pieredze un kuras palīdz tiesai nonākt pie taisnīga un pareiza lietas iznākuma. Tādēļ ir svarīgi, lai sabiedrība būtu pārliecināta, ka tiesu eksperti sekmē arī savas profesijas prestižu un sabiedrības uzticēšanos gan tiesu ekspertiem, gan tiesu sistēmai kopumā. Visas sabiedrības interesēs ir nodrošināt to, lai tiesu ekspertu pienākumus pildītu tikai tādas personas, par kuru godprātību un uzticamību nav šaubu. Nav pieļaujama tādu apstākļu pastāvēšana, kuri varētu radīt kaut mazākās šaubas par tiesu ekspertu autoritāti, objektivitāti un likumpaklausību. Persona, kuras rīcības kaitīguma pakāpe ir tik augsta, ka atbilst noziedzīga nodarījuma sastāvam, un kura attiecīgo rīcību ir veikusi ar nodomu, var kaitēt tiesu ekspertīzes veikšanai un ekspertu, kā arī tiesas autoritātei. Līdz ar to pamattiesību ierobežojuma legitīmais mērķis ir demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība. Ierobežojums ir piemērots legitīmā mērķa sasniegšanai, jo nodrošina to, ka tiesu eksperta amatu ieņem tikai tādas personas, kuras nav izdarījušas tīšus noziedzīgus nodarījumus.

Ar personas individuālu vērtēšanu legitīmo mērķi nav iespējams sasniegt tādā pašā kvalitātē. Par legitīmā mērķa sasniegšanu liecina arī vispārēja personu un sabiedrības uzticēšanās tiesu ekspertiem kā

likumpaklausīgiem valstij nozīmīgu funkciju veicējiem un tiesu sistēmas efektīvas funkcionēšanas veicinātājiem. Ar citiem līdzekļiem nav iespējams padarīt par nebijušu tiesu eksperta amatam neatbilstošu uzvedību.

Tas, ka personas attieksme pret pašas nodarījumu, kā arī vērtību sistēma laika gaitā ir mainījusies, ne vienmēr nozīmē to, ka persona var būt piemērota konkrētam amatam. Ir būtiski arī ar savu personisko piemēru stiprināt uzticēšanos konkrētā amata pildītājiem. Ņemot vērā tiesu ekspertu būtisko lomu tiesas procesā, jāatzīst, ka kriminālprocesa izbeigšana uz personu nereabilitējoša pamata, jo īpaši gadījumos, kad izdarīts tišs noziedzīgs nodarījums, nav savienojama ar tiesu eksperta amata pildīšanu.

Likumdevējs jau ir apsvēris, kādos gadījumos sabiedrības uzticēšanās tiesu ekspertiem netiek nopietni apdraudēta un ir pieļaujama personas kļūšana par tiesu ekspertu, bet kādos gadījumos tas nav pieļaujams. Proti, ierobežojums ir saistīts ar konkrētu vainas formu – noziedzīgs nodarījums, kas izdarīts ar nodomu (tiši) – un noteikts attiecībā uz personām, kuras ar procesa virzītāja lēmumu sauktas pie kriminālatbildības, pamatojoties uz izmeklēšanā savāktajiem pierādījumiem, kas norāda uz konkrētās personas vainu noziedzīgā nodarījumā. Ja kriminālprocess pret personu izbeigts uz nereabilitējoša pamata, bet personas vaina izpaudusies kā neuzmanība, tad personai nav liegta iespēja kļūt par tiesu ekspertu. Tādējādi likumdevējs ir līdzsvarojis dažādu personu tiesības un sabiedrības intereses un izšķīries par to, kurai no šīm interesēm piešķirama augstāka prioritāte.

4. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētā norma pēc Grozījumiem atbilst Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam.

Tiesības kļūt par tiesu ekspertu vērtējamas kopsakarā ar tiesu ekspertīzes nozīmi personas vainas pierādīšanas un iztiesāšanas procesā. Tiesu ekspertam ir nepieciešama nevainojama reputācija un ir jānovērš apstākļi, kas saprātīgam vērtētājam varētu radīt šaubas par tiesu eksperta tiesisko apziņu. Tādēļ šobrīd spēkā esošais tiesiskais regulējums uzskatāms par samērīgu. Ierobežojums ir līdzīgs tiem ierobežojumiem, kādi noteikti attiecībā uz zvērinātiem advokātiem, zvērinātiem notāriem un zvērinātiem tiesu izpildītājiem.

5. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētā norma pēc Grozījumiem neatbilst Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam.

Lai gan pēc Grozījumiem apstrīdētā norma attiecas tikai uz tiem gadījumiem, kad persona ir izdarījusi tišu noziedzīgu nodarījumu, tomēr

tās tvērums ir ļoti plašs un raksturs ir absolūts. Noteikta veida noziedzīgi nodarījumi, piemēram, noziedzīgi nodarījumi valsts institūciju dienestā un noziedzīgi nodarījumi pret jurisdikciju, var kaitēt tiesu eksperta profesionālajai darbībai un reputācijai. Taču ierobežojums aptver pilnīgi visus tišus noziedzīgus nodarījumus neatkarīgi no to smaguma, rakstura un apdraudētajām interesēm. Arī konkrētajā lietā personas izdarītā noziedzīgā nodarījuma rezultātā radītā citu personu interešu apdraudējuma smaguma pakāpe ir mazāka nekā būtu, piemēram, smaga vai sevišķi smaga noziedzīga nodarījuma rezultātā.

Izskatāmajā lietā ierobežojums attiecas uz personu, kura saukta pie kriminālatbildības. Ja lēmums par kriminālprocesa izbeigšanu uz nereabilitējoša pamata tiek pieņemts vēl izmeklēšanas stadijā, personai nav liegts ieņemt tiesu eksperta amatu. Tas, ka prokurors ceļ personai apsūdzību, norāda uz pārliecību par personas vainu un to, ka lietā savāktie pierādījumi tās vainu apstiprina. Tomēr tas nevar būt izšķirošais kritērijs, jo arī prokurors pēc apsūdzības celšanas, tāpat kā izmeklētājs, var izbeigt kriminālprocesu, ja, piemēram, ir izdarīts maznozīmīgs noziedzīgs nodarījums vai lietā ir noslēgts izlīgums. Arī kriminālprocesa virzību vienmēr nav iespējams paredzēt, tāpēc vienā gadījumā lēmums par kriminālprocesa izbeigšanu uz nereabilitējoša pamata var tikt pieņemts jau izmeklēšanas stadijā, bet citā gadījumā – tikai tad, kad lieta nonāk pie prokurora, lai gan lietas apstākļi abos gadījumos pēc būtības ir līdzīgi.

Neņemot vērā ne nereabilitējošo apstākļu dažādību, ne noziedzīga nodarījuma rezultātā radītā personas vai sabiedrības interešu apdraudējuma raksturu un kaitīguma pakāpi, kā arī laiku, kas pagājis pēc nodarījuma, no tiesu ekspertu loka var tikt izslēgtas arī tādas personas, kuras neapdraud demokrātisko valsts iekārtu. Leģitīmo mērķi līdzvērtīgā kvalitātē ir iespējams sasniegt ar alternatīvu līdzekli – veicot individuālo vērtējumu. Tādējādi pēc Grozījumiem apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums nav samērīgs.

6. Pieaicinātā persona – Tiesu ekspertu padome (turpmāk – Padome) – norāda: ja apstrīdētā norma pirms Grozījumiem tiktu atzīta par neatbilstošu Satversmei, tad neatbilstība varētu tikt attiecināta arī uz apstrīdēto normu pēc Grozījumiem.

Pamatojoties uz apstrīdēto normu, kopš 2008. gada tiesu eksperta sertifikāta darbība izbeigta divos gadījumos. Pārbaudi, vai uz personu nav attiecināmi Tiesu ekspertu likuma 6. pantā minētie ierobežojumi, līdz 2020. gadam Padome veica tikai attiecībā uz tiesu eksperta amata kandidātiem. 2020. gadā Padome pieņēma lēmumu par tiesu eksperta sertifikāta darbības izbeigšanu, kad disciplinārlietas ietvaros tika saņemta informācija par to, ka tiesu eksperts ir iekļauts Sodurēģistrā. Tāpēc šobrīd

informācija no Sodu reģistra tiek pieprasīta arī tiesu eksperta resertifikācijas procesā.

Personai ir tiesības pārsūdzēt Padomes lēmumu par tiesu eksperta sertifikāta darbības izbeigšanu. Līdz ar to katrā gadījumā pastāv iespēja, ka tiesa individuāli izvērtēs tiesiskos un faktiskos apstākļus konkrētajā lietā. Padome uzskata, ka pastāvošo kārtību nav lietderīgi mainīt, tai deleģējot tiesisko un faktisko apstākļu individuālu vērtēšanu.

7. Pieaicinātā persona – Valsts tiesu ekspertīžu birojs – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam.

Apstrīdētā norma būtu attiecināma uz valsts tiesu ekspertiem, jo ekspertam atsevišķās ekspertīzēs jāizmanto gan ierobežotas pieejamības, gan klasificētā informācija. Savukārt šāds ierobežojums privātam tiesu ekspertam nozīmē nevienlīdzīgu attieksmi salīdzinājumā, piemēram, ar procesā pieaicināto ekspertu, kuram nav tiesu eksperta sertifikāta.

Ir bijis gadījums, kad tiesu ekspertam, kuram savulaik piemērots kriminālsods, Padome izbeidza tiesu eksperta sertifikāta darbību 15 gadus pēc soda saņemšanas. No brīža, kad atklājās informācija par sodāmību, līdz brīdim, kad tika pieņemts lēmums par sertifikāta darbības izbeigšanu, tiesu eksperts veica pienākumus, taču iestādē tika saņemtas vēstules, kurās personas, atsaucoties uz tiesu eksperta sodāmību, apšaubīja viņa kompetenci un viņa sniegtos atzinumus.

Likumdevēja izraudzītais līdzeklis ir piemērots pamattiesību ierobežojuma legītimā mērķa sasniegšanai. Ierobežojuma mīkstināšana attiecībā uz valsts tiesu ekspertiem mazinātu sabiedrības uzticēšanos tiesu ekspertu institūtam, kā arī traucētu sasniegt legītimo mērķi.

8. Pieaicinātā persona – Valsts policijas Galvenās kriminālpolicijas pārvaldes Kriminālistikas pārvaldes Ekspertīžu birojs – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam.

Noziedzīga nodarījuma izdarīšana – arī tad, ja kriminālprocess izbeigts uz nereabilitējoša pamata – ir tiesiskuma vērtībām pretēja darbība. Tiesu eksperta reputācija ir nozīmīga, un nav pieļaujams tas, ka rodas šaubas par tiesu eksperta tiesisko apziņu. Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums ir samērīgs. Ierobežojums ir noteikts, lai nodrošinātu to, ka tiesu eksperti atbilst augstiem profesionālajiem standartiem, aizsargā tiesiskumu un personu pamattiesības, sabiedrisko drošību, labklājību, veicina sabiedrības sadarbību ar tiesu ekspertiem un uzticēšanos tiem. Ja ekspertīzes veikšana tiktu uzticēta personai, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, varētu uzskatīt, ka valsts nevērīgi

izturas pret sabiedrības priekšstatu par to, kāda uzvedība ir akceptējama, un varētu tikt apdraudēts tiesiskums un harmoniskas sabiedrības funkcionēšana. Tas varētu novest pie negatīva tiesu ekspertu un ekspertīzes iestādes darbības un uzticamības vērtējuma sabiedrībā.

9. Pieaicinātā persona – Valsts policijas koledža – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam.

Tiesu ekspertīzi nosaka tiesa, tāpēc ir svarīgi nodrošināt sabiedrības uzticēšanos tiesas veiktajām darbībām, arī ekspertu izvēlei. Tiesu ekspertu ētikas kodeksa 2. pantā norādīts viens no ekspertu darbības mērķiem – veidot pozitīvu sabiedrības priekšstatu par ekspertu darbību. Ja tiesu ekspertīzi veic persona, kura ir saukta pie kriminālatbildības, tad, pat ja lieta tika izbeigta, var rasties neuzticēšanās eksperta sniegtajam atzinumam. Ja tiek pieļauti tādi apstākļi, kuri var radīt šaubas par tiesu ekspertu autoritāti, objektivitāti un viņu atzinumu likumību, tiesu eksperta reputācija var tikt apšaubīta. Tas var apdraudēt ne vien tiesu ekspertīzes ticamību, uzticēšanos tiesu ekspertīzes iestādēm, bet arī ietekmēt sabiedrības uzticēšanos tiesas procesam kopumā.

10. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes pasniedzējs, Valsts policijas Galvenās kriminālpolicijas pārvaldes Kriminālistikas pārvaldes Ekspertīžu biroja Zemgales ekspertu nodaļas vadītājs Māris Krauze – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam.

Apstrīdētā norma ir aizgūta no likumiem, kuros paredzēti ierobežojumi personām, kas spriež tiesu, pieņem nolēmumus. Savukārt tiesu eksperts veic objektu vai materiālu zinātnisku un praktisku izpēti, bet nepieņem lēmumus. Tiesu eksperts sniedz eksperta atzinumu, kas pakļauts pierādījumu vērtēšanai. Pirmstiesas izmeklēšanā un iztiesāšanas stadijā eksperts var atstatīties vai viņam var pieteikt noraidījumu, ja ir šaubas par viņa objektivitāti. Tiesu ekspertam ir saistošas arī normas par profesionālo darbību un atbildību, kas ietvertas Tiesu ekspertu ētikas kodeksā, Krimināllikumā, Kriminālprocesa likumā, kā arī normas, ko papildus noteikušas tiesu ekspertīzes iestādes. Tādējādi apstrīdētās normas neesība neapdraudētu demokrātisko valsts iekārtu.

Secinājumu daļa

11. Saeima lūgusi izbeigt tiesvedību lietā, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punktu, jo apstrīdētā norma ir zaudējusi spēku. Proti, šajā normā noteiktais ierobežojums vairs

neattiecas uz personām, kuras tika sauktas pie kriminālatbildības, bet pret kurām kriminālprocess par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu aiz neuzmanības izbeigts uz nereabilitējoša pamata.

Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punkts noteic, ka tiesvedību lietā var izbeigt līdz sprieduma pasludināšanai, ja apstrīdētā tiesību norma ir zaudējusi spēku. Minētā norma ir vērsta uz to, lai nodrošinātu Satversmes tiesas procesa ekonomiju un tiesai nebūtu jātaisa spriedums lietās, kurās strīda vairs nav. Lai lemtu par tiesvedības izbeigšanu uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punkta pamata, tiesai jānoskaidro: 1) vai apstrīdētā norma ir zaudējusi spēku un 2) vai ir apstākļi, kas prasa tiesvedību turpināt (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 12. decembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2019-02-03 14. punktu*).

11.1. Apstrīdētā norma noteica aizliegumu būt par tiesu ekspertu ikvienai personai, kura saukta pie kriminālatbildības, bet pret kuru kriminālprocess izbeigts uz nereabilitējoša pamata, neatkarīgi no tā, vai izdarīts tišs noziedzīgs nodarījums vai noziedzīgs nodarījums aiz neuzmanības. Pēc Grozījumu spēkā stāšanās Tiesu ekspertu likumā vairs nav ietverts aizliegums attiecībā uz personām, kuras sauktas pie kriminālatbildības par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu aiz neuzmanības. Savukārt attiecībā uz personām, kuras sauktas pie kriminālatbildības par tiša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, tiesiskais regulējums nav mainījies un apstrīdētajā normā noteiktais aizliegums joprojām ir spēkā.

Līdz ar to apstrīdētā norma pēc būtības ir zaudējusi spēku daļēji – tikai attiecībā uz personu, kura saukta pie kriminālatbildības, bet pret kuru kriminālprocess par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu aiz neuzmanības izbeigts uz nereabilitējoša pamata.

11.2. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 19.¹ panta pirmās daļas 2. punktu administratīvā tiesa ir tiesīga vērsties ar pieteikumu Satversmes tiesā par tādas tiesību normas, ko ir piemērojusi iestāde vai kas būtu jāpiemēro tās izskatāmajā lietā, neatbilstību Satversmei. Proti, tiesas pieteikums iesniedzams vienīgi par normu, no kuras ir atkarīgs administratīvajā lietā esošā tiesiskā strīda risinājums. Tādējādi viens no apstākļiem, kas pēc tiesas pieteikuma ierosinātā lietā prasa tiesvedību turpināt, ir tas, ka apstrīdētās normas satversmības izvērtēšana ir nepieciešama, lai taisnīgi atrisinātu konkrēto administratīvo lietu. Tāpat Satversmes tiesai jāņem vērā, ka apstrīdētā norma var būt ietekmējusi arī citas personas, kas ir vienādos vai salīdzināmos apstākļos ar tiesas izskatīšanā esošās lietas apstākļiem. Tāpēc tiesvedības turpināšana un apstrīdētās normas satversmības vērtēšana var būt nepieciešama, lai aizsargātu arī citu personu pamattiesības (*sal.: Satversmes tiesas*

2018. gada 20. jūnija lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2017-19-01 7. punkts un 2021. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2020-59-01 15.1. punkts).

Pieteikuma iesniedzēja izskatīšanā esošās lietas apstākļi ir saistīti tieši ar personas saukšanu pie kriminālatbildības par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Tādējādi arī pēc Grozījumu spēkā stāšanās šādai personai ar apstrīdēto normu radītā tiesiskā situācija pēc būtības nav mainījiesies, jo joprojām pastāv apstrīdētajā normā noteiktais ierobežojums, kas šādai personai liedz būt par tiesu ekspertu.

No lietas materiāliem un Tiesu informatīvajā sistēmā pieejamās informācijas neizriet, ka administratīvajā tiesā būtu ierosinātas citas lietas, kurās piemērojama apstrīdētā norma, ciktāl tā attiecās uz personām, kuras sauktas pie kriminālatbildības par noziedzīgu nodarījumu, kas izdarīts aiz neuzmanības. Tātad apstrīdētās normas satversmības vērtēšana šajā daļā nav nepieciešama, lai novērstu arī citu personu pamattiesību aizskārumu.

Tādējādi apstrīdētā norma, ciktāl tā attiecās uz personām, kuras sauktas pie kriminālatbildības par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu aiz neuzmanības, ir zaudējusi spēku un nav arī citu apstākļu, kuru dēļ tiesvedība par šīs normas atbilstību Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam būtu turpināma.

Līdz ar to tiesvedība lietā šajā prasījuma daļā ir jāizbeidz.

11.3. Uz personu, kas ir pieteicēja Pieteikuma iesniedzēja izskatīšanā esošajā lietā, joprojām attiecas apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums, kas šai personai liedz būt par tiesu ekspertu. Administratīvajā lietā prasījums ir gan par labvēlīga administratīvā akta izdošanu, gan nemantiskā kaitējuma atlīdzināšanu. Tādējādi tiesai jāpiemēro apstrīdētā norma, ciktāl tā paredzēja ierobežojumu, kas liedz būt par tiesu ekspertu personai, kura saukta pie kriminālatbildības, bet pret kuru kriminālprocess par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu izbeigts uz nereabilitējoša pamata, redakcijā, kas bija spēkā līdz 2024. gada 1. martam, kā arī pēc Grozījumiem spēkā esošajā redakcijā.

Līdz ar to Satversmes tiesai jāvērtē tāda tiesiskā regulējuma satversmība, kas liedza un arī šobrīd liedz būt par tiesu ekspertu personai, kura saukta pie kriminālatbildības, bet pret kuru kriminālprocess par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu izbeigts uz nereabilitējoša pamata (turpmāk – apstrīdētais regulējums).

12. Izskatāmajā lietā izteiktas šaubas par apstrīdētā regulējuma atbilstību gan Satversmes 101. panta pirmajai daļai, gan 106. panta pirmajam teikumam. Ja ir apstrīdēta tiesību normas atbilstība vairākām Satversmes normām, tad Satversmes tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas

būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja tās satversmības vērtēšanai (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 14.2. punktu*).

Pieteicēja Pieteikuma iesniedzēja izskatīšanā esošajā administratīvajā lietā ir Valsts policijas tiesu eksperte un amatpersona ar speciālo dienesta pakāpi. Pieteicēja ir tiesu eksperte valsts tiešās pārvaldes iestādē un ir nodarbināta valsts dienestā. Tāpēc Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētajā regulējumā noteiktais ierobežojums pieteicējai aizskar Satversmes 101. panta pirmajā daļā ietvertās tiesības pildīt valsts dienestu.

Atbilstoši Tiesu ekspertu likumam tiesības veikt tiesu ekspertīzi ir ne tikai valsts tiesu ekspertam, bet arī privātam tiesu ekspertam (*sk. Tiesu ekspertu likuma 3. panta pirmo daļu*). Tiesu ekspertu likuma mērķis ir reglamentēt tiesu eksperta profesionālo darbību, lai valstī nodrošinātu objektīvu, tiesisku un zinātniski pamatotu tiesu ekspertīzi (*sk. Tiesu ekspertu likuma 2. pantu*). Šis likums nosaka vienādas sertifikācijas un resertifikācijas prasības, kā arī ierobežojumus visām personām, kuras vēlas darboties tiesu eksperta profesijā (*sk. Tiesu ekspertu likuma 6. pantu*). Tādējādi likumdevējs ir noteicis vienotu regulējumu, saskaņā ar kuru persona var kļūt par noteiktas profesijas – tiesu eksperts – pārstāvi neatkarīgi no tā, vai persona pēc tiesu eksperta sertifikāta iegūšanas izvēlas kļūt par valsts tiesu ekspertu vai privāto tiesu ekspertu.

Tiesu eksperta sertifikāts dod tiesības darboties konkrētajā profesijā, taču pats par sevi nedod personai tiesības pildīt valsts dienestu. Pēc tiesu eksperta sertifikāta iegūšanas persona var darboties šajā profesijā kā valsts tiesu eksperts vai kā privātais tiesu eksperts. Turklāt attiecībā uz personu, kas darbojas kā valsts tiesu eksperts, citos normatīvajos aktos var būt noteiktas papildu prasības un ierobežojumi, kas attiecas tieši uz valsts dienesta pildīšanu. Piemēram, Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likuma (turpmāk – Dienesta gaitas likums) 4. pantā ir noteiktas obligātās prasības dienesta pildīšanai.

Satversmes 106. panta pirmajā teikumā lietotais jēdziens "nodarbošanās" attiecināms uz nodarbinātību gan publiskajā, gan privātajā sektorā, turklāt arī uz tādām profesijām, kurās darba tiesiskās attiecības netiek dibinātas uz Darba likumā regulētā darba līguma pamata (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2015-03-01 14.1. punktu*). Arī personai, kas ir pieteicēja administratīvajā lietā, apstrīdētajā regulējums liedz darboties konkrētā profesijā, proti, būt par tiesu ekspertu. Šāds ierobežojums attiecinā uz šo personu pastāv neatkarīgi no tā, vai šī persona darbojas kā valsts tiesu eksperts vai privātais tiesu eksperts. Lai arī pieteicēja Pieteikuma iesniedzēja izskatīšanā esošajā

administratīvajā lietā līdz šim amata pienākumus ir pildījusi iestādē, kurā saskaņā ar Dienesta gaitas likuma 2. pantu tiek pildīts valsts dienests, šīs personas turpmākā darbība tiesu eksperta profesijā ir saistīta tieši ar Satversmes 106. panta pirmajā teikumā ietvertajām tiesībām izvēlēties un saglabāt nodarbošanos.

Tādējādi izskatāmās lietas pamatjautājums ir par apstrīdētā regulējuma atbilstību Satversmes 106. panta pirmajā teikumā ietvertajām tiesībām izvēlēties un saglabāt nodarbošanos.

Līdz ar to Satversmes tiesa visupirms izvērtēs apstrīdētā regulējuma atbilstību Satversmes 106. panta pirmajam teikumam.

13. Satversmes 106. panta pirmais teikums noteic, ka ikvienam ir tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai.

Tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos aizsargā personu pret visām valsts darbībām, kas ierobežo brīvību izvēlēties nodarbošanās veidu un vietu. Tomēr šī norma neliedz valstij noteikt prasības, kas personai jāizpilda, lai tā konkrētu nodarbošanos varētu īstenot, ciktāl šādas prasības ir saderīgas ar vispārējiem tiesību principiem un citām augstāka juridiska spēka tiesību normām (*sal.: Satversmes tiesas 2022. gada 15. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-41-01 11.2. punkts*). Turklāt Satversmes 106. panta pirmajā teikumā ir nostiprināts tāds būtisks tiesību brīvi izvēlēties nodarbošanos elements kā tiesības saglabāt esošo nodarbošanos, kas savukārt ietver tiesības turpināt šo nodarbošanos arī nākotnē (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 12. punktu*). Tādējādi Satversmes 106. panta pirmajā teikumā noteiktās tiesības ir attiecināmas arī uz personām, kas izvēlējušās vai turpina darboties tiesu eksperta profesijā.

Pieteicēja Pieteikuma iesniedzēja izskatīšanā esošajā administratīvajā lietā kopš 2006. gada ir darbojusies tiesu eksperta profesijā. 2020. gadā Padome ieguvusi informāciju, ka šī persona 2004. gadā saukta pie kriminālatbildības par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu un kriminālprocess pret to izbeigts uz nereabilitējoša pamata. Šā iemesla dēļ un pamatojoties uz apstrīdēto regulējumu, kā arī Tiesu ekspertu likuma 24. panta ceturtās daļas 1. punktu, Padome šai personai atteikusi resertifikāciju un izbeigusi tiesu eksperta sertifikāta darbību.

Apstrīdētajā regulējumā noteiktais ierobežojums attiecas gan uz tiesu eksperta kandidātu, gan personu, kura jau ieguvusi tiesu eksperta sertifikātu. Atbilstība Tiesu ekspertu likumā noteiktajām prasībām tiek vērtēta arī tiesu eksperta resertifikācijas un disciplinārlietas procesā. Saskaņā ar Tiesu ekspertu likuma 24. panta ceturtās daļas 1. punktu tiesu eksperta sertifikāta darbība tiek izbeigta, ja uz personu attiecas

apstrīdētajā regulējumā noteiktais ierobežojums. Turklāt atbilstoši minētā panta sestajai daļai persona, kuras tiesu eksperta sertifikāta darbība izbeigta, pamatojoties uz apstrīdēto regulējumu, nav tiesīga pretendēt uz jauna tiesu eksperta sertifikāta iegūšanu.

Līdz ar to apstrīdētais regulējums personai ierobežo Satversmes 106. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības brīvi izvēlēties un saglabāt nodarbošanos.

14. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma satversmību, visupirms jāpārbauda, vai ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu un tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam.

Saeima 2016. gada 11. februārī pieņēma Tiesu ekspertu likumu, kura 6. panta trešās daļas 5. punkts noteica aizliegumu būt par tiesu eksperta kandidātu personai, kura saukta pie kriminālatbildības, bet pret kuru kriminālprocess izbeigts uz nereabilitējoša pamata. Likums izsludināts 2016. gada 1. martā oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" Nr. 42 un stājās spēkā 2016. gada 15. martā.

Grozījumus, ar kuriem Tiesu ekspertu likuma 6. panta trešās daļas 5. punkts pēc vārda "kriminālprocess" papildināts ar vārdiem "par tiša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu", Saeima pieņēmusi 2024. gada 29. februārī, tie izsludināti 2024. gada 1. martā oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" Nr. 44A un stājās spēkā 2024. gada 2. martā.

Lietas dalībnieki un pieaicinātās personas nav izteikuši iebildumus par apstrīdētā regulējuma pieņemšanas un izsludināšanas kārtību, un arī Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka tas ir pieņemts un izsludināts Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, ir pieejams atbilstoši normatīvo aktu prasībām un pietiekami skaidri formulēts, lai persona varētu izprast no tā izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tā piemērošanas sekas.

Savukārt jautājums par to, vai likumdevējs likumprojekta izstrādes procesā atbilstoši labas likumdošanas principam ir vērtējis to apstākli, ka ierobežojums ir noteikts uz mūžu, pēc būtības ir saistīts ar jautājumu par to, vai likumdevējs, pieņemot apstrīdēto regulējumu, ir ievērojis samērīguma principu. Tādējādi attiecīgos apsvērumus Satversmes tiesa pārbaudīs, vērtējot apstrīdētajā regulējumā ietvertā pamattiesību ierobežojuma samērīgumu.

Līdz ar to apstrīdētajā regulējumā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu.

15. Ikvienu pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojumam jābūt noteiktam svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad.

Saeima norāda, ka tiesu eksperti ir personas, kuras palīdz tiesai nonākt pie taisnīga un pareiza lietas iznākuma, un tiesu ekspertiem ir būtiska loma tiesiskuma nodrošināšanā. Tādēļ esot svarīgi, lai sabiedrība varētu būt pārliecināta, ka tiesu eksperti ne tikai profesionāli veic savus pienākumus, bet arī sekmē savas profesijas prestižu sabiedrībā un sabiedrības uzticēšanos gan tiesu ekspertiem, gan tiesu sistēmai kopumā. Ierobežojums esot noteikts tādēļ, lai persona, kuras rīcības kaitīguma pakāpe ir tik augsta, ka šī rīcība atbilst Krimināllikumā paredzēta noziedzīga nodarījuma sastāvam un turklāt ir veikta ar nodomu, nevarētu kaitēt tiesu ekspertīzes veikšanai un tiesu ekspertu, kā arī tiesas autoritātei. Tādējādi apstrīdētās normas leģitīmais mērķis esot demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība. Tam piekrīt arī Pieteikuma iesniedzējs.

Saskaņā ar likuma "Par tiesu varu" 116. pantu eksperts ir ar lietu izskatīšanu tiesā saistīta persona, kas veic ekspertīzi, izpildot tiesneša un tiesas lēmumus. Tiesu ekspertīze ir nozīmīga tiesas procesa daļa, ja tiesai pašai nav speciālo zināšanu par kādu lietā būtisku jautājumu. Tādējādi tiesu eksperti savas profesionālās darbības ietvaros sekmē tiesu varas īstenošanu.

Tiesu eksperts savus profesionālos pienākumus veic kriminālprocesa, civilprocesa, administratīvā procesa, administratīvā pārkāpuma procesa un Satversmes tiesas procesa ietvaros, pamatojoties uz lēmumu par ekspertīzes noteikšanu. Tiesu eksperta atzinums ir viens no pierādīšanas līdzekļiem, ko tiesa izmanto, lai nonāktu pie taisnīga un pareiza lietas iznākuma (*sal.: Senāta 2023. gada spriedums lietā Nr. SKA-[AJ]/2023*). Turklāt saskaņā ar Kriminālprocesa likumu tiesu eksperts savus pienākumus veic arī pirmstiesas izmeklēšanā, pamatojoties uz procesa virzītāja doto uzdevumu (*sk. Kriminālprocesa likuma 193. pantu*). Tādējādi tiesu eksperta atzinumam kā vienam no pierādīšanas līdzekļiem ir nozīme arī pirmstiesas izmeklēšanā, jo tas palīdz izdarīt secinājumus par personas vainu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā un sekmē krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulēšanu.

Tiesu ekspertu likuma 6. panta pirmās daļas 4. punktā tiesu ekspertiem ir noteikta prasība pēc nevainojamas reputācijas. Reputācija ir sabiedrībā izplatīts vērtējošs uzskats par personu, un viens no nevainojamas reputācijas būtiskākajiem aspektiem ir sabiedrības cieņa un uzticēšanās (*sal.: Satversmes tiesas 2022. gada 15. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-41-01 18.2. punkts*).

Jēdziens "nevainojama reputācija" ir interpretējams kopsakarā ar citām Tiesu ekspertu likuma normām. Tiesu ekspertu likuma 6. panta trešajā daļā noteikti vairāki ierobežojumi, kuri nav savienojami ar darbošanos tiesu eksperta profesijā. Likumdevējs ir uzskatījis, ka par tādās personas reputāciju, kura saukta pie kriminālatbildības, bet pret kuru kriminālprocess par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu izbeigts uz neregulējamā pamata, var būt šaubas un šādas personas darbošanās tiesu eksperta profesijā apdraudētu sabiedrības uzticēšanos tiesu ekspertiem un tiesas spriešanas procesam.

Tas, ka konkrētā tiesas procesā iesaistītās personas uzticas tiesu ekspertam, ir būtiski, jo šī uzticēšanās nodrošina sadarbību ar tiesu ekspertu. Ja procesa virzītājs vai tiesa kā pierādījumu lietā izmanto tāda tiesu eksperta, par kura reputāciju nav šaubu, atzinumu, tiek sekmēts efektīvs pirmstiesas izmeklēšanas un tiesas process un taisnīga lietas izskatīšana. Tādā veidā tiek nodrošināta personai Satversmes 92. pantā noteikto tiesību uz taisnīgu tiesu aizsardzība. Tātad ar apstrīdēto regulējumu tiek nodrošināta citu personu tiesību aizsardzība.

Svarīga ir arī visas sabiedrības uzticēšanās tiesu ekspertiem. Lai gan tiesu eksperti paši neīsteno tiesas spriešanas funkciju, uzticēšanās viņiem ir cieši saistīta ar uzticēšanos tiesas spriešanas procesam kopumā. Sabiedrības uzticēšanās tiesu varai ir demokrātiskas tiesiskas valsts, kā arī atklātas, taisnīgas un harmoniskas sabiedrības elements. Tikai tad, ja tiesu vara bauda sabiedrības uzticēšanos, ir iespējams pilnvērtīgi īstenot tiesas spriešanas funkciju (*sal.: Satversmes tiesas 2022. gada 15. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-41-01 15. punkts*). Uzticēšanās tiesu varai ir nesaraucami saistīta ar uzticēšanos valsts varai. Tādējādi ar apstrīdēto regulējumu sekmējot uzticēšanos tiesu varai, tiek nodrošināta arī demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība.

Līdz ar to pamattiesību ierobežojums ir noteikts, lai aizsargātu citu personu tiesības un demokrātisku valsts iekārtu.

16. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesai vispirms jāpārbauda tas, vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti legītīmo mērķu sasniegšanai, proti, vai ar izraudzītajiem līdzekļiem šos mērķus var sasniegt.

Lai nodrošinātu citu personu tiesību aizsardzību un vairotu uzticēšanos tiesu ekspertu profesijai un tiesu varai, šajā profesijā jādarbojas tādām personām, kuru personiskās īpašības un profesionālā sagatavotība neizraisa šaubas. Šīm personām jāatbilst pietiekami augstiem ētikas un profesionālās kompetences standartiem, lai baudītu sabiedrības cieņu un uzticēšanos.

Personas iepriekš veikta noziedzīga rīcība ietekmē personas reputāciju un raksturo tās ētikas standartus. Šādas rīcības rezultātā personas reputācija ir ietekmēta arī tad, ja persona saukta pie kriminālatbildības, bet kriminālprocess vēlāk izbeigts (*sal.: Satversmes tiesas 2024. gada 24. oktobra sprieduma lietā Nr. 2023-44-01 13. punkts*). Noziedzīgs nodarījums no citiem likumpārkāpumiem atšķiras ar lielāku radītā kaitējuma vai iespējamā kaitējuma smaguma pakāpi, un likumdevējs ar krimināltiesību līdzekļiem paredzējis aizsargāt pašas svarīgākās un nozīmīgākās intereses. Ja kriminālprocess izbeigts uz nereabilitējoša pamata, persona pēc būtības ir atzīta par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 15. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-41-01 15. punktu*). Tādējādi tas, ka persona ir saukta pie kriminālatbildības par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, var radīt negatīvu priekšstatu par šo personu un ietekmēt sabiedrības viedokli arī par tās profesionālo darbību.

Ir būtiski, lai procesa virzītājs pirmstiesas izmeklēšanā un tiesa atzinuma sniegšanai piesaistītu tādus tiesu ekspertus, kuri nerada risku tiesu ekspertīzes tiesiskai norisei un taisnīgai lietas izskatīšanai. Tiesu eksperta iepriekšēja noziedzīga rīcība var būt pamats šaubām par viņa objektivitāti un atbilstību nevainojamas reputācijas prasībai. Turklāt tas var negatīvi ietekmēt procesa virzītāja, tiesas un paša tiesu eksperta sadarbību ar konkrētā procesa dalībniekiem. Tas, ka ar lietas izskatīšanu saistīto procesuālo darbību veikšanā kā eksperts tiek iesaistīta persona, kas saukta pie kriminālatbildības par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, var mazināt visas sabiedrības uzticēšanos tiesu ekspertiem, tiesas spriešanas procesam un valsts varai kopumā.

Ar apstrīdēto regulējumu ikvienai personai, kura saukta pie kriminālatbildības, bet kriminālprocess par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu izbeigts uz nereabilitējoša pamata, ir liegts būt par tiesu ekspertu. Tādā veidā tiek nodrošināts tas, ka tiesu ekspertu profesijā darbojas tikai tādas personas, kas sekmē uzticēšanos šai profesijai un tiesas spriešanas procesam kopumā.

Līdz ar to apstrīdētajā regulējumā noteiktais pamattiesību ierobežojums ir piemērots legītīmo mērķu sasniegšanai.

17. Vērtējot to, vai izraudzītie līdzekļi ir nepieciešami legītīmo mērķu sasniegšanai, Satversmes tiesa pārbauda, vai šos mērķus nevar sasniegt ar citiem, personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kuri būtu tikpat iedarbīgi.

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka legītīmo mērķi var sasniegt ar personas pamattiesības mazāk ierobežojošu līdzekli – katra gadījuma individuālu vērtēšanu, ņemot vērā arī izdarītā noziedzīgā nodarījuma

rezultātā radītā personas vai sabiedrības interešu apdraudējuma raksturu un kaitīguma pakāpi, kā arī laiku, kas pagājis pēc nodarījuma. Saeima šādam viedoklim nepiekrīt un norāda, ka par leģitīmā mērķa sasniegšanu liecina vispārēja personu un sabiedrības uzticēšanās tiesu ekspertiem un nekādi citi līdzekļi nevar padarīt par nebijušu tiesu eksperta amatam neatbilstošu rīcību.

17.1. Apstrīdētajā regulējumā noteiktais ierobežojums neparedz konkrēta gadījuma individuālu vērtēšanu, neparedz izņēmumus un ir noteikts uz mūžu.

Satversmes tiesa vairākkārt atzinusi, ka uz mūžu noteikti ierobežojumi izslēdz prezumpciju, ka persona dzīves laikā spēj mainīties un mainīt savu uzvedību. Šādi ierobežojumi ir attaisnojami tikai gadījumos, kad iepriekš nodarītais pēc būtības ir nesavienojams ar konkrēto tiesību īstenošanu (*sal.: Satversmes tiesas 2024. gada 24. oktobra sprieduma lietā Nr. 2023-44-01 14.1. punkts*).

Tādējādi Satversmes tiesai jāpārlicinās, vai apstrīdētajā regulējumā ietvertais ierobežojums ir nepieciešams noteiktajā apmērā. Proti, vai visos gadījumos, kad persona ir saukta pie kriminālatbildības par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, bet kriminālprocess pret personu izbeigts uz nereabilitējoša pamata, ir atzīstams, ka šādas personas kļūšana par tiesu ekspertu var mazināt sabiedrības uzticēšanos tiesu eksperta profesijai un tiesas spriešanas procesam kopumā. Satversmes tiesai jāpārlicinās arī par to, vai apstrīdētais regulējums ir vienīgais līdzeklis, ar ko var sasniegt pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus.

17.2. 2016. gada 11. februārī pieņemtā Tiesu ekspertu likuma anotācijā skaidrots nevainojamas reputācijas jēdziens, norādot, ka tas pēc būtības izslēdz normatīvo aktu pārkāpuma pieļaujamību neatkarīgi no nodoma vai pārkāpuma smaguma (*sk. likumprojekta Nr. 68/Lp12 "Tiesu ekspertu likums" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumu (anotāciju). Pieejams: saeima.lv*). Tādējādi likumā tika ietverts ierobežojums, kas liedz būt par tiesu ekspertu personai, kura saukta pie kriminālatbildības, bet pret kuru kriminālprocess izbeigts uz personu nereabilitējoša pamata, neatkarīgi no tā, vai noziedzīgs nodarījums izdarīts tīši vai aiz neuzmanības.

Savukārt ar Grozījumiem ierobežojums tika attiecināts tikai uz personām, kuras sauktas pie kriminālatbildības par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Izmaiņas tika pamatotas ar to, ka citi Tiesu ekspertu likumā paredzētie tiesu eksperta amata ieņemšanas ierobežojumi jau bija saistīti ar tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, kā arī nepieciešamību noteikt regulējumu, kas būtu līdzīgs uz citām ar tiesu funkciju izpildi saistītām profesijām attiecinātajam regulējumam. Grozījumu likumprojekta anotācijā arī norādīts, ka attiecībā uz tiesu ekspertiem individuāls

vērtējums tādos gadījumos, ja attiecīgā persona ir izdarījusi tišu noziedzīgu nodarījumu, nespētu sasniegt leģitīmo mērķi tādā pašā kvalitātē, jo nenovērstu vērtību konfliktu, kas rodas tad, ja tiesu eksperts ir izdarījis tišu noziedzīgu nodarījumu (*sk. likumprojekta Nr. 526/Lp14 "Grozījumi Tiesu ekspertu likumā" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumu (anotāciju). Pieejams: saeima.lv*).

Grozījumu nepieciešamība tika apspriesta Saeimas Juridiskās komisijas sēdēs. Tika aplūkota arī iespēja visos gadījumos, kad izdarīts noziedzīgs nodarījums, vērtēt, vai šis fakts objektīvi traucē veikt tiesu eksperta funkcijas. Tieslietu ministrija, kas bija izstrādājusi Grozījumu projektu, norādīja, ka tikusi pieļauta iespēja noteikt tādu regulējumu, kas paredzētu individuālā izvērtējuma komisiju, taču minētais risinājums netika iekļauts likumprojektā (*sk. Saeimas Juridiskās komisijas 2024. gada 21. februāra sēdes audioierakstu. Pieejams: saeima.lv*).

Tādējādi likumdevējs, pieņemot Grozījumus, ir vērtējis un pamatojis nepieciešamību saglabāt ierobežojumu attiecībā uz tām personām, kuras sauktas pie kriminālatbildības par tiša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, bet pret kurām kriminālprocess izbeigts uz neregulētāja pamata.

17.3. Tiesu eksperta pienākums ir veikt ekspertīzi pilnā apjomā, sniedzot zinātniski pamatotu un objektīvu tiesu eksperta atzinumu, lai atbildētu uz ekspertīzes noteicēja uzdotajiem jautājumiem (*sk. Tiesu ekspertu likuma 1. panta 3. punktu un 14. panta otrās daļas 1. punktu*). Tiesu eksperts pilda nozīmīgu funkciju pirmstiesas izmeklēšanas un tiesas spriešanas procesā, un šī funkcija ir galvenokārt saistīta ar viņa speciālajām zināšanām un pieredzi kādā konkrētā nozarē (*sk. Tiesu ekspertu likuma 1. panta 2. punktu*).

Tiesu eksperta atzinumu procesa virzītājs pirmstiesas izmeklēšanā un tiesa izmanto kā vienu no pierādījumiem, lai nonāktu pie taisnīga lietas rezultāta. Tomēr tiesu eksperta atzinumam nav augstākas ticamības kā citiem pierādījumiem. Jebkura pierādījuma, arī eksperta atzinuma, ticamība pārbaudāma, aplūkojot visus procesa laikā iegūtos faktus vai ziņas par faktiem kopumā un savstarpējā sakarībā (*sal.: Senāta 2022. gada 20. janvāra lēmuma lietā Nr. SKK-22/2022 (11380033718) 6.2. punkts*). Tādējādi tiesu eksperta atzinums procesa virzītājam pirmstiesas izmeklēšanā un tiesai nav saistošs tādā veidā, ka tie savu nolēmumu varētu pamatot tikai ar tiesu eksperta atzinumu. Turklāt, kā to paredz arī Tiesu ekspertu ētikas kodeksa 10. un 18. punkts, tiesu eksperts nedrīkst vērtēt lietas juridiskos aspektus un norādīt iespējamo lietas iznākumu.

Tieslietu ministrija Satversmes tiesai sniegtajā viedoklī arī paudusi, ka ierobežojums, kas liedz ieņemt tiesu eksperta amatu personām, kuras izdarījušas tišu noziedzīgu nodarījumu, ir nepieciešams, jo tādējādi tiek

nodrošināts, ka attiecībā uz līdzīgām ar tiesu varas funkciju izpildi saistītām profesijām (zvērināts advokāts, zvērināts notārs un zvērināts tiesu izpildītājs) ir līdzīgi regulētas prasības amata ieņemšanai. Taču no likuma "Par tiesu varu" izriet, ka minēto profesiju pārstāvji ir piederīgi tiesu sistēmai (*sk. likuma "Par tiesu varu" 16.¹ nodaļu*). Attiecinot līdzīgu ierobežojumu uz tiesu ekspertiem, nav ņemts vērā, ka tie saskaņā ar likumu "Par tiesu varu" nav piederīgi tiesu sistēmai, bet gan ir citas ar lietas izskatīšanu tiesā saistītas personas (*sk. likuma "Par tiesu varu" 18. nodaļu*).

Lai gan tiesu eksperts pilda nozīmīgu funkciju pirmstiesas kriminālprocesā un tiesvedībā krimināllietās, kā arī citu kategoriju lietu izskatīšanā, viņa atzinumam ir tāda pati tiesiskā nozīme kā citiem pierādījumiem lietā un tiesu eksperta statuss nav identisks citu tiesu sistēmai piederīgo profesiju statusam.

17.4. Noziedzīgi nodarījumi atkarībā no personas vai sabiedrības interešu apdraudējuma rakstura un kaitīguma pakāpes ir dažādi. Krimināllikumā noziedzīgi nodarījumi ir iedalīti kriminālpārkāpumos un noziegumos (mazāk smagi, smagi un sevišķi smagi noziegumi). Tie apdraud dažādas ar Krimināllikumu aizsargātas intereses, piemēram, personas dzīvību, veselību, mājokļa neaizskaramību, brīvību, īpašumu, vispārējo drošību un sabiedrisko kārtību, pārvaldes kārtību. Satversmes tiesa arī ir atzinusi, ka kriminālprocesa izbeigšana uz nereabilitējoša pamata attiecas uz atšķirīgiem personas izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem. Ir arī tādi personu nereabilitējoši apstākļi, kas aptver situācijas, kad ar personas nodarījumu saistītais sabiedrības interešu apdraudējums ir salīdzinoši zems un tāda pati ir šā nodarījuma kaitīguma pakāpe (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 15. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-41-01 18.4.1. punktu*).

Pieteicējai Pieteikuma iesniedzēja izskatīšanā esošajā lietā tika atteikta resertifikācija, jo bija saņemta informācija, ka šī persona ir saukta pie kriminālatbildības par tišu noziedzīgu nodarījumu, kas kvalificēts kā mazāk smags noziegums. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 402. pantu personu sauc pie kriminālatbildības tad, ja izmeklēšanā savāktie pierādījumi norāda uz šīs personas vainu izmeklējamā noziedzīgā nodarījumā un prokurors ir pārliecināts, ka pierādījumi to apstiprina. Ja persona ir saukta pie kriminālatbildības, kriminālprocess var tikt izbeigts gan uz tiem pašiem personu nereabilitējošiem pamatiem kā gadījumos, kad kriminālprocess tiek izbeigts vēl pirmstiesas izmeklēšanas stadijā, gan uz tādu nereabilitējošu apstākļu pamata, kuri var tikt piemēroti tikai pēc personas saukšanas pie kriminālatbildības (*sk. Kriminālprocesa likuma 379. pantu, 411. panta 6. un 7. punktu*). Izskatāmajā lietā persona tika

nosacīti atbrīvota no kriminālatbildības, un tas saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 380. pantu ir viens no personu nereabilitējošiem pamatiem.

Atbilstoši Kriminālprocesa likuma 415. pantam prokurors, ja viņš, ņemot vērā izdarītā noziedzīga nodarījuma raksturu un radīto kaitējumu, personu raksturojošos datus un citus lietas apstākļus, iegūst pārliecību, ka apsūdzētais turpmāk neizdarīs noziedzīgus nodarījumus, var kriminālprocesu izbeigt, personu nosacīti atbrīvojot no kriminālatbildības. Tātad arī pēc personas saukšanas pie kriminālatbildības var tikt konstatēti tādi apstākļi, kas liecina par zemu nodarījuma kaitīguma pakāpi. Tas vien, ka persona ir bijusi saukta pie kriminālatbildības, pats par sevi neliecina, ka šīs personas izdarītā noziedzīgā nodarījuma kaitīguma pakāpe bijusi augstāka nekā būtu bijusi gadījumā, kad kriminālprocess izbeigts jau izmeklēšanas stadijā. Turklāt šādā gadījumā personas vaina noziedzīga nodarījuma izdarīšanā nav atzīta ar spēkā stājušos tiesas spriedumu.

Arī tiesībsargs Satversmes tiesai sniegtajā viedoklī norādījis, ka personas saukšana pie kriminālatbildības nevar būt kritērijs ierobežojuma noteikšanai, jo pat lietās ar līdzīgiem apstākļiem vienā gadījumā lēmums par kriminālprocesa izbeigšanu uz nereabilitējoša pamata var tikt pieņemts jau izmeklēšanas stadijā, bet citā gadījumā – tikai pēc lietas nonākšanas pie prokurora un personas saukšanas pie kriminālatbildības.

Likumdevējs pieņemis, ka ikviena persona, kura saukta pie kriminālatbildības par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu un kriminālprocess pret kuru izbeigts uz nereabilitējoša pamata, vienmēr var sabiedrībā radīt šaubas un mazināt uzticēšanos tiesu ekspertu darbībai un tiesas spriešanas procesam. Tomēr likumdevējs nav apsvēris to, ka noziedzīgu nodarījumu kaitīguma pakāpe un arī nereabilitējošie apstākļi var būt dažādi.

Personas saukšana pie kriminālatbildības par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu pati par sevi ne vienmēr liecina, ka šīs personas iepriekšējā rīcība ir nesavienojama ar darbību tiesu eksperta profesijā.

17.5. Lai noteiktu personai aizliegumu strādāt kādā profesijā, nozīme ir ne tikai tam, pret kādām interesēm persona vērsusies, izdarot attiecīgo noziedzīgo nodarījumu, bet arī šo personu raksturojošiem kritērijiem, piemēram, personas attieksmei pret savulaik izdarīto nodarījumu un dzīvesveidam pēc tā izdarīšanas. Personas attieksme pret pašas izdarīto noziedzīgo nodarījumu, kā arī vērtību sistēma laika gaitā var mainīties (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 19.2.2. punktu*). Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka noziedzīga nodarījuma izdarīšanas faktam pašam par sevi nevajadzētu vienmēr ietekmēt visu personas atlikušo dzīvi (*sal.: Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 19.3.2. punkts*).

Saeima atbildes rakstā norāda, ka ir jau apsvērusi, kādos gadījumos sabiedrības uzticēšanās tiesu ekspertiem un tiesas spriešanas procesam netiek nopietni apdraudēta un ir pieļaujama personas kļūšana par tiesu ekspertu, bet kādos gadījumos tas nav pieļaujams. Proti, ierobežojums esot saistīts ar konkrētu vainas formu – noziedzīgs nodarījums, kas izdarīts ar nodomu (tiši) – un skarot tikai personas, attiecībā uz kurām procesa virzītājs – prokurors – ir pieņēmis lēmumu par saukšanu pie kriminālatbildības.

Tomēr jāņem vērā, ka apstrīdētajā regulējumā noteiktais ierobežojums ir attiecināts uz visiem tiši izdarītajiem noziedzīgiem nodarījumiem, neņemot vērā to, ka tie atšķiras pēc sava rakstura un kaitīguma pakāpes. Tas, ka persona noziedzīgu nodarījumu izdarījusi tiši, nenozīmē, ka šī persona vēlāk nevarētu laboties un sekmīgi iekļauties sabiedrībā (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 24. oktobra sprieduma lietā Nr. 2023-44-01 14.2. punktu*).

17.6. Ievērojot tiesu ekspertiem uzticētās funkcijas un kompetenci, secināms, ka var būt dažādi apstākļi, kas kopsakarā ļauj atzīt, ka personas iepriekšējā noziedzīgā rīcība nekaitēs tiesu eksperta funkciju veikšanai. Tostarp var tikt ņemti vērā, piemēram, tādi apstākļi kā noziedzīga nodarījuma kaitīguma pakāpe, laiks, kas pagājis pēc noziedzīga nodarījuma, aizsargājamās intereses, pret kurām konkrētais noziedzīgais nodarījums bija vērst, personas attieksme pret pašas nodarījumu, kā arī uzvedība un rīcība pēc noziedzīga nodarījuma izdarīšanas.

Par saudzējošāku līdzekli, ar kura palīdzību legītimos mērķus varētu sasniegt līdzvērtīgā kvalitātē, būtu atzīstams tāds līdzeklis, kas liegtu būt par tiesu ekspertu tikai tādai personai, kura patiešām apdraud sabiedrības uzticēšanos šai profesijai un tiesas spriešanas procesam kopumā. Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka saudzējošāki līdzekļi var būt dažādi. Saudzējošāks līdzeklis var būt gan tāds regulējums, kas noteiktos gadījumos pieļauj individuālu vērtēšanu, gan regulējums, kurā ietvertais ierobežojums ir saistīts ar konkrētām noziedzīgu nodarījumu grupām un ar noziedzīgu nodarījumu aizskartajām interesēm, vai regulējums, kas noteikts uz konkrētu laikposmu (*sal.: Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 19.3. punkts*).

Individuāls vērtējums, kurā tiktu ņemts vērā gan nodarījuma smagums, gan nereabilitējošie apstākļi, gan arī laiks, kas pagājis pēc nodarījuma, un pašas personas attieksme un uzvedība pēc nodarījuma izdarīšanas, var būt viens no līdzekļiem, ar kuriem personas pamattiesības tiktu ierobežotas mazāk. Padome Satversmes tiesai sniegtajā viedoklī norādījusi, ka kopš 2008. gada, pamatojoties uz apstrīdēto regulējumu, tiesu eksperta sertifikāta darbība izbeigta divos gadījumos. Pieteikuma

iesniedzējs nav sniedzis informāciju, kā arī no Tiesu informatīvajā sistēmā pieejamās informācijas neizriet, ka administratīvajā tiesā izskatīšanā atrastos arī citas lietas, kurās būtu piemērojams apstrīdētais regulējums. Tādējādi nav pamata uzskatīt, ka to personu skaits, kuras būtu vērtējamas individuāli, varētu būt liels un tas varētu prasīt no valsts ievērojamus resursus.

Attiecībā uz atsevišķām profesijām likumdevējs ir paredzējis cita veida ierobežojumus personai, pret kuru kriminālprocess izbeigts uz nereabilitējoša pamata, piemēram, saistot tos ar konkrētām noziedzīgu nodarījumu grupām un interesēm, kas ar noziedzīgu nodarījumu aizskartas (*sk. Psihologu likuma 6. panta 6. punktu*). Ja tiktu noteikti izņēmumi no konkrētā aizlieguma un precizēts, uz kādām ar Krimināllikumu aizsargātām interesēm ir attiecināms Satversmes 106. panta pirmajā teikumā ietverta pamattiesību ierobežojums, konkrētais aizliegums joprojām būtu viens no citu personu tiesību un demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzības līdzekļiem, jo tādā veidā tiktu nodrošināts, ka no tiesu ekspertu loka tiek izslēgtas tikai tās personas, kuras apdraud leģitīmo mērķu sasniegšanu.

Secinot, ka ir kaut viens mazāk ierobežojošs līdzeklis, ir pamats atzīt, ka apstrīdētā norma nesamērīgi ierobežo personas pamattiesības. Satversmes tiesai spriedumā nav jāuzskaita visi iespējamie saudzējošākie līdzekļi. Piemērotākais līdzeklis, kas ļautu sasniegt leģitīmos mērķus bez nesamērīgas personu pamattiesību ierobežošanas, ir jāizvēlas likumdevējam (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr. 2021-05-01 21. punktu*).

No minētā secināms, ka apstrīdētajā regulējumā noteiktā ierobežojuma leģitīmos mērķus līdzvērtīgā kvalitātē var sasniegt ar personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kas turklāt neprasītu nesamērīgu ieguldījumu no valsts un sabiedrības. Tādējādi apstrīdētais regulējums neatbilst samērīguma principam.

Līdz ar to apstrīdētais regulējums neatbilst Satversmes 106. panta pirmajam teikumam.

18. Atbilstoši Satversmes tiesas judikatūrai, ja tiek secināts, ka apstrīdētais regulējums neatbilst kaut vienai augstāka juridiska spēka normai, tas atzīstams par prettiesisku un spēkā neesošu (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 20. punktu*).

Līdz ar to izskatāmajā lietā nav nepieciešams vērtēt apstrīdētā regulējuma atbilstību arī Satversmes 101. panta pirmajai daļai.

19. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi.

Lemjot par brīdi, ar kuru apstrīdētā norma zaudē spēku, lietās, kas ierosinātas pēc tiesas pieteikuma, Satversmes tiesai jānoskaidro, kāda ietekme uz attiecīgo lietu būs tās spriedumam. Vienlaikus Satversmes tiesai jāgādā arī par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, neradītu jaunus Satversmē noteikto pamattiesību aizskārumus, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu valsts vai sabiedrības interesēm (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 21. punktu*).

19.1. Ja apstrīdētā norma redakcijā, kas ir spēkā no 2024. gada 2. marta, tiktu atzīta par spēkā neesošu no šā sprieduma publicēšanas dienas, varētu tikt apdraudēti tie legītimie mērķi, kuru aizsardzībai attiecībā uz personu, kura vēlas būt par tiesu ekspertu, ir noteikti ierobežojumi, jo tādā gadījumā šajā normā ietvertais aizliegums pilnībā zaudētu spēku un līdz ar to varētu tikt apdraudētas citu personu tiesības un demokrātiska valsts iekārta. Likumdevējam ir jānosaka jauns tiesiskais regulējums, izvēloties kādu no personas pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Tāpēc šajā gadījumā ir nepieciešams un pieļaujams tas, ka Satversmei neatbilstošā norma vēl kādu laiku paliek spēkā, lai likumdevējs varētu pieņemt jaunu tiesisko regulējumu. Tādējādi apstrīdētā norma redakcijā, kas ir spēkā no 2024. gada 2. marta, atzīstama par spēkā neesošu no 2025. gada 1. jūnija.

19.2. Pieteikuma iesniedzēja izskatīšanā esošā lietā celta prasība par tāda labvēlīga administratīvā akta izdošanu, ar kuru persona tiktu resertificēta un tai tiktu atkārtoti piešķirtas tiesu eksperta tiesības, kā arī par nemantiskā kaitējuma atlīdzināšanu.

Lemjot par labvēlīga administratīvā akta izdošanu, tiek piemērotas materiālo tiesību normas, kas ir spēkā laikā, kad lieta tiek izskatīta tiesā (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 25. punktu*). Tātad, lai novērstu pieteicējas Pieteikuma iesniedzēja izskatīšanā esošajā administratīvajā lietā Nr. A420111221 pamattiesību aizskārumu, apstrīdētā norma redakcijā, kas ir spēkā no 2024. gada 2. marta, attiecībā uz viņu atzīstama par spēkā neesošu no tās pieņemšanas brīža. Pieteikuma iesniedzējam ir minētajā administratīvajā lietā individuāli jāvērtē riski, kas saistīti ar attiecīgās personas darbošanos tiesu eksperta profesijā, un šai nolūkā tieši jāpiemēro Satversme un šajā spriedumā ietvertās atziņas.

Satversmes tiesā nav saņemta informācija par citām administratīvajām lietām, kurās tiesai būtu jāpiemēro apstrīdētā norma redakcijā, kas ir spēkā no 2024. gada 2. marta. Taču nolūkā aizsargāt visu to personu pamattiesības, kurām šī norma varētu būt piemērota un kuras šā sprieduma spēkā stāšanās dienā varētu būt uzsākušas un turpina savu

pamattiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, apstrīdētā norma redakcijā, kas ir spēkā no 2024. gada 2. marta, atzīstama par spēkā neesošu no šo personu pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Savukārt, lemjot par nemantiskā kaitējuma atlīdzināšanu, Pieteikuma iesniedzējam jāvērtē, vai administratīvais akts, ar kuru personai atteikta resertifikācija un izbeigta tiesu eksperta sertifikāta darbība, ir pretrunā ar Lietas izspriešanai šajā daļā būtiska nozīme ir tām tiesību normām, ar kurām pamatots izdots administratīvais akts (*sk. Administratīvā procesa likuma 250. panta otro daļu*). Tādēļ apstrīdētā norma, ciktāl tā attiecas uz personu, kura saukta pie kriminālatbildības, bet pret kuru kriminālprocess par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu izbeigts uz nereabilitējoša pamata, redakcijā, kas bija spēkā līdz 2024. gada 1. martam, atzīstama par spēkā neesošu no pieteicējas administratīvajā lietā Nr. A420111221 pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punktu, kā arī 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Izbeigt tiesvedību lietā daļā par Tiesu ekspertu likuma 6. panta trešās daļas 5. punkta, ciktāl tas paredzēja ierobežojumu, kas liedza būt par tiesu ekspertu personai, kura saukta pie kriminālatbildības, bet pret kuru kriminālprocess par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu aiz neuzmanības izbeigts uz nereabilitējoša pamata, redakcijā, kas bija spēkā līdz 2024. gada 1. martam, atbilstību Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam.

2. Atzīt Tiesu ekspertu likuma 6. panta trešās daļas 5. punktu, ciktāl tas paredzēja ierobežojumu, kas liedza būt par tiesu ekspertu personai, kura saukta pie kriminālatbildības, bet pret kuru kriminālprocess par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu izbeigts uz nereabilitējoša pamata, redakcijā, kas bija spēkā līdz 2024. gada 1. martam, par neatbilstošu Satversmes 106. panta pirmajam teikumam un attiecībā uz pieteicēju administratīvajā lietā Nr. A420111221 par spēkā neesošu no viņas pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

3. Atzīt Tiesu ekspertu likuma 6. panta trešās daļas 5. punktu redakcijā, kas ir spēkā no 2024. gada 2. marta, par neatbilstošu Satversmes 106. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no 2025. gada 1. jūnija.

4. Attiecībā uz pieteicēju administratīvajā lietā Nr. A420111221 atzīt Tiesu ekspertu likuma 6. panta trešās daļas 5. punktu redakcijā, kas ir spēkā no 2024. gada 2. marta, **par neatbilstošu Satversmes 106. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no tā pieņemšanas brīža.**

5. Attiecībā uz citām personām, kuras uzsākušas savu pamattiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, atzīt Tiesu ekspertu likuma 6. panta trešās daļas 5. punktu redakcijā, kas ir spēkā no 2024. gada 2. marta, **par neatbilstošu Satversmes 106. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no šo personu pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.**

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja

I. Kucina

TIESĪBU AKTU RĀDĪTĀJS

lpp.

I. Latvijas tiesību akti

1. Konstitucionālas nozīmes tiesību akts

Latvijas Republikas Satversme

<i>(pieņemta 15.02.1922.)</i>	32, 34, 38, 51, 57, 62, 84, 86, 87, 106, 107, 110, 140, 144, 174, 186, 220, 223, 229, 248, 276, 290, 291, 300, 305, 330, 339, 340, 351, 352, 390, 393, 395, 430, 432, 433, 442, 443, 459, 465, 473, 479, 488, 494, 497, 501, 511
Ievads	27
1. pants	53, 55, 56, 61, 63, 66, 68, 72, 74, 77, 79, 82, 83, 95, 99, 102, 109, 110, 115, 116, 121, 127, 129, 136, 140–142, 157, 162, 188, 190, 191, 194, 197, 204, 220, 224, 252–255, 259, 266, 267, 276–278, 285, 287, 373–375, 377–379, 390
64. pants	417, 431, 434, 442, 445, 448, 449
68. pants	141
69. pants	330
82. pants (<i>redakcijā līdz 05.11.1998.</i>)	110
85. pants	10, 53, 115, 163, 188, 254, 288, 314, 341, 373, 392, 417, 450, 467, 490
90. pants	397
91. pants	58, 71, 77–79, 110, 163–165, 174, 175, 185, 187, 417, 431, 434, 439
<i>pirmais teikums</i>	53, 55, 56, 61, 66–68, 72, 74, 76, 82–84, 99, 105, 109–111, 114, 448, 449
<i>otrais teikums</i>	175
92. pants	
<i>pirmais teikums</i>	373–375, 377–379, 385–387, 389–391, 396, 503
<i>ceturtais teikums</i>	392–398, 403, 404, 406–409, 413, 414
96. pants	53, 55–57, 59, 61, 63, 66–68, 70–72, 74, 76–79, 82–86, 94, 99, 102, 109, 110, 114
97. pants	106, 107
98. pants	106, 107

101. pants	
<i>pirmā daļa</i>	450–456, 458, 466, 490, 492, 493, 495, 496, 498, 499, 510, 512
105. pants	117, 140–143, 145, 161, 259, 263, 266, 267, 273, 299, 300, 349, 353, 467–469, 471, 473–478
<i>pirmais un trešais teikums</i>	115, 116, 121, 127, 129, 136, 141–143, 162
<i>pirmais, otrais un trešais teikums</i>	254, 255, 259, 266, 267, 276–278, 285, 287–289, 291, 293, 294, 296, 297, 299–300, 310, 311, 341–343, 351, 353, 362, 363, 370, 371, 477, 478, 487, 489
106. pants	314, 315, 317, 319–322, 324, 325 328, 329
<i>pirmais teikums</i>	317, 320, 329, 330, 340, 450–452, 454, 455, 458, 459, 465, 466, 490, 492, 493, 495, 496, 498–501, 510, 512, 513
110. pants	223, 251, 417, 420, 431–435, 438, 448, 449
112. pants	196, 197, 200, 204, 223, 329, 421, 426, 432–435, 438, 448, 449
<i>pirmais teikums</i>	220–224, 241, 251, 253
114. pants	188, 190–194, 196, 197, 200, 203–205, 220, 221, 223–225, 241, 251, 253
115. pants	10, 11, 14, 22, 28–30, 32–35, 49, 52, 151
116. pants	117, 122, 146–148

2. Likumi

Administratīvā procesa likums

<i>(pieņemts 25.10.2001.)</i>	50, 361, 372
86. pants	51
250. pants	186, 465, 512

Administratīvās atbildības likums

<i>(pieņemts 25.10.2018.)</i>	392–395, 397, 399, 402, 405, 406, 410, 412, 413
1. pants	405
33. pants	396, 397, 399
40. pants	397, 399, 410, 412, 415
41. pants	406
48. pants	405
53. pants	397, 399, 412
54. pants	399, 410
166. pants	401

167. pants	401
176. pants	401
178. pants	405, 411
183. pants	401
185. pants	399, 401, 404, 405, 411
<i>ceturtais daļa</i>	392–416
198. pants	411
238. pants	399
Attīstības plānošanas sistēmas likums	
<i>(pieņemts 08.05.2008.)</i>	37, 38, 257, 285
Azartspēļu un izložu likums	
<i>(pieņemts 17.11.2005.)</i>	256, 257, 259–263, 265, 267–270, 272–275, 278, 281–283, 285–287, 305, 306, 309
Bāriņtiesu likums	
<i>(pieņemts 22.06.2006.)</i>	336
Bērnu tiesību aizsardzības likums	
<i>(pieņemts 19.06.1998.)</i>	193, 248, 316, 325, 336, 337, 339, 429, 430, 441
Civillikums	
<i>(pieņemts 28.01.1937.)</i>	
1067.–1072. pants	485
1069. pants	485
1071. pants	485, 486
Dzīvnieku aizsardzības likums	
<i>(pieņemts 09.12.1999.)</i>	115, 127, 148
13. ¹ pants	115–162
Dzīvokļa īpašuma likums	
<i>(pieņemts 28.10.2010.)</i>	485, 486
Elektroenerģijas tirgus likums	
<i>(pieņemts 05.05.2005.)</i>	343, 345, 354, 365
Grozījumi Azartspēļu un izložu likumā	
<i>(pieņemts 22.11.2017.)</i>	269
Grozījumi Dzīvnieku aizsardzības likumā	
<i>(pieņemts 22.09.2022.)</i>	115, 144
2. un 3. pants	115–162
Grozījumi Imigrācijas likumā	
<i>(pieņemts 22.09.2022.)</i>	54–57, 61, 65, 96
5. pants	53–114

Grozījumi Imigrācijas likumā (pieņemts 05.04.2023.)	54, 60, 61, 63, 65, 67, 70, 72, 75, 80–82, 86, 97
Grozījumi Imigrācijas likumā (pieņemts 19.09.2023.)	55, 68, 69, 73, 79, 81, 96, 97
Grozījumi Izglītības likumā (pieņemts 05.07.2012.)	314, 330
Grozījumi Izglītības likumā (pieņemts 22.03.2018.)	188, 189, 226, 243
Grozījumi Izglītības likumā (pieņemts 20.09.2018.)	315, 330
Grozījumi Izglītības likumā (pieņemts 30.05.2019.)	315
Grozījumi Izglītības likumā (pieņemts 08.04.2021.)	243–245
Grozījumi Izglītības likumā (pieņemts 29.09.2022.)	189, 190, 197, 202, 219, 228–230, 234, 240, 243, 246, 252
1., 5., 6. un 12. pants	188–253
Grozījumi Kriminālprocesa likumā (pieņemts 12.03.2009.)	382
Grozījumi Kriminālprocesa likumā (pieņemts 21.10.2010.)	382
Grozījumi Kriminālprocesa likumā (pieņemts 08.07.2011.)	382
Grozījumi Kriminālprocesa likumā (pieņemts 06.10.2022.)	373, 382, 383
Grozījumi likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" (pieņemts 15.12.2011.)	288, 306
Grozījumi likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" (pieņemts 28.07.2017.)	289, 300, 301
Grozījumi likumā "Par izložu un azartspēļu nodevu un nodokli" (pieņemts 07.12.2023.)	296
Grozījumi likumā "Par nekustamā īpašuma nodokli" (pieņemts 15.11.2012.)	182

Grozījumi Maksātnespējas likumā

(pieņemts 06.01.2017.) 450, 459, 462

Grozījumi Tiesu ekspertu likumā

(pieņemts 29.02.2024.) 490, 492–494, 497, 497, 501, 505, 506

Grozījumi Vispārējās izglītības likumā

(pieņemts 29.09.2022.) 190, 197, 199, 202, 219, 229, 246, 252

4. panta pirmā daļa un 6. pants 188–253

**Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un
Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu
ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta
gaitas likums (pieņemts 15.06.2006.)**

..... 499, 500

Imigrācijas likums

(pieņemts 31.10.2002.) 54–56, 59, 68, 72, 78, 81, 85–87,
91, 97, 98, 106, 108, 109

24. pants pirmās daļas 8. punkts un
pārejas noteikumu 58. punkts 53–114

Izglītības likums

(pieņemts 29.10.1998.) 188, 189, 191, 201, 203, 205–207,
219, 230, 232, 234, 237, 239, 245, 248,
314, 315, 317, 319, 328, 330, 331, 339,
420–423, 427–430, 434–436, 438, 439,
443, 445, 446, 448

50. panta pirmās daļas 1. punkts 314–340
pārejas noteikumu 102. punkts 188–253

Krimināllikums

(pieņemts 17.06.1998.) 322, 323, 325, 326, 332, 333, 339,
340, 460, 462, 496, 502, 507, 510

35. pants 334

46. pants 334

63. pants 316, 320, 321, 326, 335

185. pants 491

218. pants 290

219. pants 290

262. pants 315

Kriminālprocesa likums

(pieņemts 21.04.2005.) 373, 394, 395, 496, 502

86. pants 412

193. pants 502

356. pants 375, 387

379. pants	507
380. pants	508
402. pants	507
411. pants	507
415. pants	508
549. pants	378
551. pants	378
59. nodaļa (626.–631. pants)	378, 381, 382
626. pants	381, 387, 389
627. pants	381, 387
628. pants	381, 386, 388
629. pants	381, 382, 384, 389
<i>ceturtdaļa</i>	373–391
630. pants	383, 384, 388
631. pants	375–378, 380–385, 389–391
Latvijas Republikas Advokatūras likums (pieņemts 27.04.1993.)	397, 415
Latvijas Republikas Izglītības likums (pieņemts 19.06.1991.; zaudējis spēku 01.06.1999.)	226
Latvijas Republikas Zemessardzes likums (pieņemts 06.05.2010.)	336
Maksātspējas likums (pieņemts 26.07.2010.)	450, 453, 457–459, 461
13. panta	458
<i>otrās daļas 3. punkts</i>	450–466
Meža likums (pieņemts 24.02.2000.)	18, 29, 34–37, 41–43, 52
Militārā dienesta likums (pieņemts 30.05.2002.)	336
Par ārvalstnieku un bezvalstnieku iecelšanu un uzturēšanos Latvijas Republikā (pieņemts 09.06.1992.; zaudējis spēku 01.05.2003.)	60, 66, 69, 71, 73, 99, 101–105, 111–113
Par Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusu Latvijas Republikā (pieņemts 22.06.2006.)	85–87, 91, 97

Par iedzīvotāju ienākuma nodokli

(pieņemts 11.05.1993.) 288, 289, 291, 297–301,
304–306, 309

8. panta trešās daļas 20.⁴ punkts un 9. panta
pirmās daļas 5. punkts 288–313

Par ietekmes uz vidi novērtējumu

(pieņemts 14.10.1998.) 16, 19, 41–43, 46–49

Par nekustamā īpašuma nodokli

(pieņemts 04.06.1997.) 164, 166–169, 171, 172, 174,
176, 179–182, 185

Par nodokļiem un nodevām

(pieņemts 02.02.1995.) 172, 176, 179, 185

Par pašvaldībām (pieņemts 19.05.1994.;

zaudējis spēku 01.01.2023.) 268

Par piesārņojumu

(pieņemts 15.03.2001.) 134

**Par reglamentētajām profesijām un
profesionālās kvalifikācijas atzīšanu**

(pieņemts 20.06.2001.) 330

Par sociālo drošību

(pieņemts 07.09.1995.) 168

Par tiesu varu

(pieņemts 15.12.1992.) 336, 502, 507

Par valsts un pašvaldību dzīvojamo māju

privatizāciju (pieņemts 21.06.1995.) 471, 472, 478–480

Pašvaldību likums

(pieņemts 20.10.2022) 261, 421–423, 428, 429, 436, 443, 444

Patērētāju tiesību aizsardzības likums

(pieņemts 18.03.1999.) 473

Prokuratūras likums

(pieņemts 19.05.1994.) 336

Psihologu likums

(pieņemts 30.03.2017.) 510

Saeimas kārtības rullis

(pieņemts 28.07.1994.) 86, 144, 229, 291, 300, 330, 459, 501

Satversmes tiesas likums

(pieņemts 05.06.1996.)

1. pants.....	381
16. pants.....	10, 53, 115, 163, 188, 254, 288, 314, 341, 373, 381, 392, 417, 450, 467, 490
17. pants.....	10, 53, 115, 163, 188, 254, 288, 314, 341, 373, 392, 417, 450, 467, 490
19. ¹ pants	163, 288, 450, 467, 490, 497
19. ² pants	10, 53, 115, 188, 254, 314, 341, 373, 392,
20. pants.....	79
22. pants.....	56, 116, 190, 255, 289, 373, 392
28. pants.....	10, 53, 163, 188,
28. ¹ pants	115, 254, 288, 314, 341, 373, 392, 417, 450, 467, 490
29. pants.....	79, 80, 83, 109, 398, 466, 496, 497, 512
30.–32. pants	52, 109, 162, 187, 253, 277, 310, 340, 362, 391, 407, 448, 466, 489, 512
31. pants.....	50, 51, 276, 390
32. pants.....	50, 185, 276, 390, 465, 487, 510

Starptautisko un Latvijas Republikas

nacionālo sankciju likums

(pieņemts 04.02.2016.) 93, 94, 180

Teritorijas attīstības plānošanas likums

(pieņemts 13.10.2011.) 256, 258, 263, 268, 270–272

Tiesu ekspertu likums

(pieņemts 11.02.2016.) 490, 497, 499, 500, 501, 505, 506

6. pants.....	491, 494, 499, 502, 503
trešās daļas 5. punkts	490–513

Tūrisma likums

(pieņemts 17.09.1998.) 273

Valsts civildienesta likums

(pieņemts 07.09.2000.) 336

Vides aizsardzības likums

(pieņemts 02.11.2006.) 27

Vispārējās izglītības likums

(pieņemts 10.06.1999.) 190, 197, 199, 202, 206, 219, 229, 239,
245, 246, 248, 252, 418, 420–428,
431, 434–436, 440, 443–445, 447

3. Saeimas un Augstākās padomes lēmumi

Par Latvijas Republikas pilsoņu tiesību atjaunošanu un naturalizācijas pamatnoteikumiem (*Augstākās padomes 15.10.1991. lēmums*) 104

Par uzdevumiem, kas veicami, lai nodrošinātu Latvijas dabas resursu un publisko aktīvu ilgtspējīgu, efektīvu un racionālu apsaimniekošanu (*Saeimas 16.06.2016. lēmums*) 15

4. Ministru kabineta noteikumi

Attīstības plānošanas dokumentu izstrādes un ietekmes izvērtēšanas noteikumi (*02.12.2014. noteikumi Nr. 737*) 37

Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likuma piemērošanas noteikumi (*22.12.2015. noteikumi Nr. 775*) 366

Grozījumi Ministru kabineta 2008. gada 9. decembra noteikumos Nr. 1013 "Kārtība, kādā dzīvokļa īpašnieks daudzdzīvokļu dzīvojamā mājā norēķinās par pakalpojumiem, kas saistīti ar dzīvokļa īpašuma lietošanu" (*17.09.2013. noteikumi Nr. 817*) 467, 470, 474, 481

Grozījumi Ministru kabineta 2008. gada 9. decembra noteikumos Nr. 1013 "Kārtība, kādā dzīvokļa īpašnieks daudzdzīvokļu dzīvojamā mājā norēķinās par pakalpojumiem, kas saistīti ar dzīvokļa īpašuma lietošanu" (*19.11.2019. noteikumi Nr. 524*) 468, 475, 486

Grozījumi Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumos Nr. 935 "Noteikumi par koku ciršanu mežā" (*21.06.2022. noteikumi Nr. 374*) 11, 12, 15, 18, 20

Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra noteikumos Nr. 560 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību" (*31.03.2022. noteikumi Nr. 177*) 342, 344, 346, 369

Higiēnas prasības izglītības iestādēm, kas īsteno vispārējās pamatzglītības, vispārējās vidējās izglītības, profesionālās pamatzglītības, arodizglītības vai profesionālās vidējās izglītības programmas (*27.12.2002. noteikumi Nr. 610*) 446

Interesu izglītības programmu finansēšanas kārtība (28.08.2001. noteikumi Nr. 382)	195, 240
Izglītojamo speciālo vajadzību izvērtēšanas metodika pirmsskolas izglītības iestādēs (29.06.2021. noteikumi Nr. 453)	207
Kārtība, kādā dzīvokļa īpašnieks daudzdzīvokļu dzīvojamā mājā norēķinās par pakalpojumiem, kas saistīti ar dzīvokļa īpašuma lietošanu (09.12.2008. noteikumi Nr. 1013)	467–471, 474–481, 483–487
19. ¹ 1. apakšpunkts (redakcijā, kas spēkā no 01.10.2013. –21.11. 2019.)	467–489
Kārtība, kādā ar iedzīvotāju ienākuma nodokli apliekami fizisko personu ienākumi no izlozēm un azartspēlēm (01.07.1997. noteikumi Nr. 233)	288, 291
Kārtība, kādā izglītojamie tiek uzņemti vispārējās izglītības programmās un atskaitīti no tām, kā arī obligātās prasības izglītojamo pārcelšanai nākamajā klasē (11.01.2022. noteikumi Nr. 11)	420, 428, 429, 436, 444, 448
Kārtība, kādā tiek izvērtēta personas atbilstība pedagoga amatam (03.09.2019. noteikumi Nr. 414)	323, 336
Kārtība, kādā veicams ietekmes uz vidi stratēģiskais novērtējums (23.03.2004. noteikumi Nr. 157)	37, 48
Likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" normu piemērošanas kārtība (21.09.2010. noteikumi Nr. 899)	309
Meža atjaunošanas, meža ieaudzēšanas un plantāciju meža noteikumi (02.05.2012. noteikumi Nr. 308)	13, 15, 20, 24, 32, 47, 49
Noteikumi par ārzemniekam nepieciešamo finanšu līdzekļu apmēru un finanšu līdzekļu esības konstatēšanu (25.04.2017. noteikumi Nr. 225)	98
Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamās energoresursus, un cenu noteikšanas kārtību (24.02.2009. noteikumi Nr. 198; zaudējuši spēku 01.04.2010.)	361

Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamās energoresursus, un cenu noteikšanas kārtību (16.03.2010. noteikumi Nr. 262; zaudējuši spēku 11.09.2020.)	345, 361
Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamās energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību (02.09.2020. noteikumi Nr. 560)	341, 342, 348, 349, 351, 352, 356, 359, 360, 365–369
41. punkts un 60.2. apakšpunkts (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 31. martam)	341–372
Noteikumi par koku ciršanu mežā (18.12.2012. noteikumi Nr. 935)	10–12, 15, 18, 20, 36, 37, 47, 51
7. pielikums	10–52
Noteikumi par Latvijas izglītības klasifikāciju (13.06.2017. noteikumi Nr. 322)	206, 248
Noteikumi par mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas paraugu un tās īstenošanas vadlīnijām (29.08.2023. noteikumi Nr. 494)	210, 211, 213, 234, 235, 238
Noteikumi par pedagoģiski medicīniskajām komisijām (16.10.2012. noteikumi Nr. 709)	209
Noteikumi par valsts pamatizglītības standartu un pamatizglītības programmu paraugiem (27.11.2018. noteikumi Nr. 747)	205
Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem (21.11.2018. noteikumi Nr. 716)	191, 207, 237
Noteikumi par valsts valodas zināšanu apjomu un valsts valodas prasmes pārbaudes kārtību (08.03.2022. noteikumi Nr. 157)	60, 70, 72, 74, 91, 96
Prasības vispārējās izglītības iestādēm, lai to īstenotajās izglītības programmās uzņemtu izglītojamos ar speciālām vajadzībām (19.11.2019. noteikumi Nr. 556)	209, 249
Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi (Ministru kabineta 30.04.2013. noteikumi Nr. 240)	273

5. Pašvaldību saistošie noteikumi

Grozījumi Jūrmalas pilsētas pašvaldības 2012. gada 11. oktobra saistošajos noteikumos Nr. 37 "Par nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piešķiršanas kārtību" (Jūrmalas pilsētas domes 12.11.2015. saistošie noteikumi Nr. 39)..... 163, 173

Kārtība, kādā reģistrējami un izskatāmi iesniegumi par bērnu uzņemšanu 1. klasē Rīgas valstspilsētas pašvaldības izglītības iestādēs (Rīgas domes 26.04.2023. saistošie noteikumi Nr. RD-23-199-sn)..... 417, 419, 420, 428, 429, 431, 436, 438, 442, 443, 447, 448

19. punkts 417-449

Par nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piešķiršanas kārtību (Jūrmalas pilsētas domes 11.10.2012. saistošie noteikumi Nr. 37)..... 163, 173, 174, 176-179

3. punkts 163-187

Rīgas teritorijas izmantošanas un apbūves saistošie noteikumi (Rīgas domes 15.12.2021. saistošie noteikumi Nr. 103)..... 254, 255, 268

Rīgas teritorijas plānojuma teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi..... 254, 257, 258, 264, 268, 271, 272, 276

6.8. punkts 254-287

Par azartspēļu organizēšanu Ķekavas novadā (Ķekavas novada domes 08.09.2021. saistošie noteikumi Nr. 22/2021) 284

6. Citi tiesību akti

Saeimas dokumenti

Par Krievijas mērķtiecīgiem militāriem uzbrukumiem Ukrainas civiliedzīvotājiem un sabiedriskajai telpai (Saeimas 11.08.2022. paziņojums) 90

Par Valsts aizsardzības koncepcijas apstiprināšanu (Saeimas 24.09.2020. paziņojums) 89

Ministru kabineta dokumenti

Par Meža un saistīto nozaru attīstības pamatnostādnēm

2015.-2020. gadam (*Ministru kabineta 05.10.2015.*

rikojums Nr. 611)

Meža un saistīto nozaru attīstības pamatnostādnes

2015.-2020. gadam..... 12, 16-19, 38-42, 52

Par Azartspēļu un izložu politikas pamatnostādnēm

2021.-2027. gadam (*Ministru kabineta 14.07.2021.*

rikojums Nr. 509) 257, 273, 274

Azartspēļu un izložu politikas pamatnostādnes

2021.-2027. gadam..... 257-259, 266, 279,

283, 295, 296, 308

Par Izglītības attīstības pamatnostādnēm

2021.-2027. gadam (*Ministru kabineta*

22.06.2021. rīkojums Nr. 436) 231

Izglītības attīstības pamatnostādnes

2021.-2027. gadam..... 197, 230, 231

**Par Maksātnespējas politikas attīstības
pamatnostādnēm 2016.-2020. gadam un**

to īstenošanas plānu (*Ministru kabineta*

21.09.2016. rīkojums Nr. 527) 457

Par Valsts nodokļu politikas pamatnostādnēm

2018.-2021. gadam (*Ministru kabineta 24.05.2017.*

rikojums Nr. 245) 291

Valsts nodokļu politikas pamatnostādnes

2018.-2021. gadam..... 291, 301

Par Valsts valodas politikas pamatnostādnēm

2021.-2027. gadam (*Ministru kabineta 25.08.2021.*

rikojums Nr. 601) 227, 231

Valsts valodas politikas pamatnostādnes

2021.-2027. gadam..... 197, 198, 227, 230, 231

Ministrijas dokumenti

**Par Rīgas domes 2021. gada 15. decembra saistošo
noteikumu Nr. 103 "Rīgas teritorijas izmantošanas
un apbūves saistošie noteikumi" darbības apturēšanu**

(*vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra*

22.03.2021. rīkojums Nr. 1-2/2224) 254

Par Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra 2022. gada 22. marta rīkojuma Nr. 1-2/2224 "Par Rīgas domes 2021. gada 15. decembra saistošo noteikumu Nr. 103 "Rīgas teritorijas izmantošanas un apbūves saistošie noteikumi" darbības apturēšanu" atcelšanu (vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra 15.02.2023. rīkojums Nr. 1-2/915)	254

Pašvaldību dokumenti

Par Rīgas teritorijas plānojuma apstiprināšanu (Rīgas domes 15.12.2021. lēmums Nr. 1091)	254
Rīgas teritorijas plānojums.....	254, 256–258, 260, 263, 269–272, 275, 276, 278–281, 286

Par Rīgas teritorijas plānojuma izstrādes uzsākšanu (Rīgas domes 03.07.2012. lēmums Nr. 4936)	275

Rīgas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam (apstiprināta ar Rīgas domes 27.05.2014. lēmumu Nr.1173)	262, 263, 265

II. Starptautiskie tiesību akti

1. Starptautiskie līgumi

Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūti (pieņemti 26.06.1945.)	
2. pants.....	62

Bērnu tiesību konvencija (ANO; pieņemta 20.11.1989.; Latvijā spēkā no 14.05.1992.)	420, 433, 441

Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija (EP; pieņemta 04.11.1950.; Latvijā spēkā no 27.06.1997.)	56, 57, 77, 87, 88, 107, 109, 148, 387, 394, 397
6. pants.....	374, 386, 395, 396
8. pants.....	64, 75, 78, 84, 85, 95
14. pants.....	75
1. protokola 2. pants.....	200, 224
4. protokola 4. pants.....	53, 56, 59, 61, 66, 68, 72, 74–76, 82–84, 105–107, 109, 110

**Eiropas reģionālo valodu un mazākumtautību
valodu harta** (*pieņemta 05.11.1992.*)

8. pants.....200

Eiropas vietējo pašvaldību harta (*EP; pieņemta
15.10.1985.; Latvijā spēkā no 01.04.1997.*).....

4. pants.....423

Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām

(*ANO; pieņemta 13.12.2006.; Latvijā spēkā no
31.03.2010.*).....

201, 223

**Latvijas Republikas valdības un Krievijas Federācijas
valdības līgums par nodokļu dubultās uzlikšanas
un nodokļu nemaksāšanas novēršanu attiecībā uz
ienākuma un kapitāla nodokļiem**

(*pieņemts 09.06.2011.*).....173

Līgums par Latvijas Republikas pievienošanās

**Konvencijai par Ekonomiskās sadarbības un
attīstības organizāciju nosacījumiem**

(*pieņemts 29.04.2016.*)..... 169, 182

**Starptautiskais pakts par ekonomiskajām,
sociālajām un kultūras tiesībām** (*ANO; pieņemts*

16.12.1966.; Latvijā spēkā no 14.07.1992.).....201

13. pants..... 201, 224

**Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu
aizsardzību (Minoritāšu konvencija)**

(*EP; pieņemta 01.02.1995.; Latvijā spēkā*

no 01.10.2005.)..... 193, 200, 221, 225, 232, 236

2. Eiropas Savienības dokumenti

Pamatdokumenti

Līgums par Eiropas Savienību

[*parakstīts 07.02.1992. (Māstrihtas līgums)*].....142

6. pants.....142

Līgums par Eiropas Savienības darbību

[*parakstīts 25.03.1957.; līdz 01.12.2009. –*

Eiropas Kopienas dibināšanas līgums

(*Romas līgums*)]..... 17, 126, 128, 142, 171, 172, 183

8.–13. pants.....126

13. pants.....120, 132, 136, 149

52. pants.....126, 128, 147, 148

49. pants.....	115, 116, 119, 121, 127–129, 132, 136, 139–143, 145–148, 162
63. pants.....	169, 170, 172, 183
107. pants	350, 358
108. pants	350, 359, 365

Eiropas Savienības Pamattiesību harta

<i>(pieņemta 07.12.2000.)</i>	142, 374
16. pants.....	119, 120, 136, 142
17. pants.....	119, 120, 136
47. pants.....	387

Regula

Eiropas Parlamenta un Padomes regula (ES) 2018/1805 par iesaldēšanas rīkojumu un konfiskācijas rīkojumu

savstarpējo atzīšanu <i>(pieņemta 14.11.2018.)</i>	387

Direktīvas

Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2001/42/EK par noteiktu plānu un programmu ietekmes uz vidi

novērtējumu <i>(pieņemta 27.06.2001.)</i>	19, 30, 31, 42, 51

Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2014/42/ES par nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju Eiropas Savienībā

<i>(pieņemta 03.04.2014.)</i>	374, 379, 387

Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva (ES) 2018/2001

par no atjaunojamajiem energoresursiem iegūtas enerģijas izmantošanas veicināšanu (Atjaunojamo

energoresursu direktīva) <i>(pieņemta 11.12.2018.)</i>	344, 346, 349, 351, 364

Padomes direktīva 92/43/EEK par dabisko dzīvotņu, savvaļas faunas un floras aizsardzību

<i>(pieņemta 21.05.1992.)</i>	19, 31, 43

Padomes direktīva 2003/109/EK par to trešo valstu

pilsoņu statusu, kuri ir kādas dalībvalsts pastāvīgie iedzīvotāji *(pieņemta 25.11.2003.)*.....

	184

Lēmumi

Komisijas Lēmums valsts atbalsta lietā Nr. SA.43140

(2015/NN) "Atbalsts atjaunojamo energoresursu enerģijai un koģenerācijai" *(pieņemts*

<i>24.04.2017.)</i>	343, 346, 355, 356, 364

Padomes lēmums (ES) 2022/1500 par to, lai pilnībā apturētu Nolīguma starp Eiropas Kopienu un Krievijas Federāciju par vīzu atvieglinātu izsniegšanu Eiropas Savienības un Krievijas Federācijas pilsoņiem piemērošanu (pieņemts 09.09.2022.)	89

Padomes Pamatlēmums 2005/212/TI par noziedzīgi iegūtu līdzekļu, nozieguma rīku un īpašuma konfiskāciju (pieņemts 24.02.2005.)	375, 387

3. Citi starptautisko tiesību dokumenti

ANO dokumenti

Bērna tiesību konvencijas komitejas Vispārējais komentārs Nr. 7 (2005): <i>Committee on the rights of the child (CRC), General Comment No. 7 (2005): Implementing child rights in early childhood, 20 September 2006, CRC/C/GC/7/REV.1</i>	433

Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komitejas Vispārējais komentārs Nr. 13 "Tiesības uz izglītību" (1999): <i>Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), General Comment No. 13: The Right to Education (Art. 13 of the Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), 8 December 1999, E/C.12/1999/10</i>	201, 222–225, 438

Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komitejas 2021. gada 30. marta Noslēguma viedoklis par Latvijas otro kārtējo periodisko ziņojumu	192

<i>United Nations Secretary-General's High-Level Panel on the Teaching Profession. Recommendations and summary of deliberations. Transforming the teaching profession. 2024</i>	331

Eiropas Padomes dokumenti

<i>Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Commentary on Education under the Framework Convention for the Protection of National Minorities, 2 March 2006</i>	225

<i>Guide on Article 2 of Protocol No. 4 to the European Convention on Human Rights. Right to life</i>	106

<i>Guide on Article 3 of Protocol No. 4 of the European Convention on Human Rights. Prohibition of torture</i>	107

Par Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību īstenošanu Latvijā (<i>Ministru komitejas 03.03.2021. rezolūcija</i>).....	192
Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību konsultatīvās komitejas Trešais viedoklis par Latviju, No. ACFC/OP/III(2018)001 (<i>pieņemts 23.02.2018.</i>)	193
Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību konsultatīvās komitejas Ceturtais ziņojums par Latviju (<i>pieņemts 22.02.2024.</i>).....	232, 235, 239
Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību konsultatīvās komitejas 5. ziņojums par Kipru	232
Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību 5. ziņojums par Vāciju.....	232
Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību paskaidrojošā ziņojums (<i>Explanatory Report to the Framework Convention for the Protection of National Minorities</i>) (<i>pieņemts 01.02.1995.</i>)	221
<i>Eiropas Padomes komisijas "Demokrātija caur tiesībām" (Venēcijas komisija) dokumenti</i>	
Atzinums par Latvijas normatīvā regulējuma grozījumiem. 2020. gada 18. jūnijs	192, 193
2017. gada Viedoklis par Ukrainas izglītības sistēmu	193
<i>Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) dokumenti</i>	
Ienākumu un kapitāla nodokļu paraugkonvencija	169–171, 182, 183
Ienākumu un kapitāla nodokļu paraugkonvencijas komentārs	183
Padomes 1997. gada 23. oktobra rekomendācija attiecībā uz Ienākumu un kapitāla nodokļu paraugkonvenciju C(97)195/FINAL.....	169, 182
Pārskats "Īsumā par izglītību 2024": <i>OECD Indicators "Education at a glance 2024"</i>	438

Eiropas Savienības dokumenti

Eiropas Komisijas vadlīnijas "Dabai tuva mežsaimniecība"	24
Eiropas Parlamenta 2022. gada 23. novembra rezolūcija par Krievijas Federācijas atzīšanu par valsti, kas atbalsta terorismu (2022/2896(RSP))	90
Eiropas Savienības Biodaudzveidības stratēģija 2030. gadam: Atgriezīsim savā dzīvē dabu (COM(2020) 380 final) (<i>Eiropas Komisijas</i> <i>20.05.2020. paziņojums</i>)	12, 25
Eiropas zaļais kurss (COM/2019/640) (<i>Eiropas Komisijas 11.12.2019. paziņojums</i>)	364
European Union Agency for Fundamental Rights. Freedom to conduct business: exploring the dimensions of a fundamental rights	142
General Principles of EU administrative procedural law	372
Jauna Eiropas Meža stratēģija 2030. gadam (COM(2021) 572 final) (<i>Eiropas Komisijas</i> <i>16.07.2021. paziņojums</i>)	12, 13, 18, 34
Pamatnostādnes par valsts atbalstu klimata, vides aizsardzības un enerģētikas pasākumiem (2022) (2022/C 80/01) (<i>Eiropas Komisijas 18.02.2022.</i> <i>paziņojums</i>)	364

JUDIKATŪRAS UN TIESU PRAKSES RĀDĪTĀJS

lpp.

I. Latvijas tiesu nolēmumi

1. Latvijas Republikas Satversmes tiesas nolēmumi

Spriedumi

2001. gada 21. decembra spriedums lietā Nr. 2001-04-0103.....	90
2002. gada 20. maija spriedums lietā Nr. 2002-01-03	443
2002. gada 26. novembra spriedums lietā Nr. 2002-09-01.....	98
2003. gada 14. februāra spriedums lietā Nr. 2002-14-04	32
2003. gada 25. marta spriedums lietā Nr. 2002-12-01.....	155
2003. gada 23. aprīļa spriedums lietā Nr. 2002-20-0103	88
2003. gada 6. oktobra spriedums lietā Nr. 2003-08-01.....	403
2003. gada 27. jūnija spriedums lietā Nr. 2003-04-01	410
2003. gada 6. novembra spriedums lietā Nr. 2003-10-01	410
2004. gada 25. oktobra spriedums lietā Nr. 2004-03-01.....	87
2005. gada 13. maija spriedums lietā Nr. 2004-18-0106	226, 227, 431
2005. gada 14. septembra spriedums lietā Nr. 2005-02-0106	175
2005. gada 21. novembra spriedums lietā Nr. 2005-03-0306	35
2005. gada 16. decembra spriedums lietā Nr. 2005-12-0103.....	276, 488
2005. gada 22. decembra spriedums lietā Nr. 2005-19-01	354, 480
2006. gada 11. aprīļa spriedums lietā Nr. 2005-24-01	456
2006. gada 2. novembra spriedums lietā Nr. 2006-07-01	220
2007. gada 21. februāra spriedums lietā Nr. 2006-08-01	223
2007. gada 8. jūnija spriedums lietā Nr. 2007-01-01	308
2008. gada 17. janvāra spriedums lietā Nr. 2007-11-03	32, 33, 38
2008. gada 24. septembra spriedums lietā Nr. 2008-03-03.....	150, 229
2009. gada 26. novembra spriedums lietā Nr. 2009-08-01.....	103, 159
2010. gada 15. marta spriedums lietā Nr. 2009-44-01.....	159

2010. gada 30. marta spriedums lietā Nr. 2009-85-01.....	52
2010. gada 7. oktobra spriedums lietā Nr. 2010-01-01.....	92
2010. gada 27. oktobra spriedums lietā Nr. 2010-12-03.....	157, 266
2010. gada 6. decembra spriedums lietā Nr. 2010-25-01	95, 302, 305
2011. gada 11. janvāra spriedums lietā Nr. 2010-40-03	35, 269
2011. gada 24. februāra spriedums lietā Nr. 2010-48-03	32, 33
2011. gada 3. maija spriedums lietā Nr. 2010-54-03.....	33, 286
2011. gada 20. maija spriedums lietā Nr. 2010-70-01	304
2011. gada 19. oktobra spriedums lietā Nr. 2010-71-01.....	276
2011. gada 20. oktobra spriedums lietā Nr. 2010-72-01.....	410
2011. gada 22. novembra spriedums lietā Nr. 2011-04-01	146, 458
2014. gada 9. janvāra spriedums lietā Nr. 2013-08-01.....	385
2014. gada 7. februāra spriedums lietā Nr. 2013-04-01	403
2014. gada 6. novembra spriedums lietā Nr. 2013-20-03.....	51
2014. gada 12. decembra spriedums lietā Nr. 2013-21-03	141
2015. gada 25. marta spriedums lietā Nr. 2014-11-0103	304, 308
2015. gada 8. aprīļa spriedums lietā Nr. 2014-34-01	266
2015. gada 16. aprīļa spriedums lietā Nr. 2014-13-01.....	276, 386
2015. gada 3. jūlija spriedums lietā Nr. 2014-12-01.....	303
2015. gada 14. oktobra spriedums lietā Nr. 2015-05-03.....	36
2015. gada 8. decembra spriedums lietā Nr. 2015-07-03	484
2015. gada 21. decembra spriedums lietā Nr. 2015-03-01	457, 458, 460, 499
2016. gada 2. marta spriedums lietā Nr. 2015-11-03.....	443
2016. gada 12. februāra spriedums lietā Nr. 2015-13-03	179
2016. gada 21. aprīļa spriedums lietā Nr. 2015-21-01.....	86
2017. gada 8. marta spriedums lietā Nr. 2016-07-01.....	94, 95, 159, 252, 267, 337, 360, 499
2017. gada 23. maija spriedums lietā Nr. 2016-13-01	386, 389
2017. gada 29. jūnija spriedums lietā Nr. 2016-23-03	436

2017. gada 6. oktobra spriedums lietā Nr. 2016-24-03	32
2017. gada 24. novembra spriedums lietā Nr. 2017-07-01	144, 148, 315, 328–331, 335, 463, 508, 509
2017. gada 19. decembra spriedums lietā Nr. 2017-02-03	32, 33
2018. gada 26. aprīļa spriedums lietā Nr. 2017-18-01	368
2018. gada 14. jūnija spriedums lietā Nr. 2017-23-01	403
2018. gada 29. jūnija spriedums lietā Nr. 2017-28-0306	100, 175, 176, 178, 179
2018. gada 18. oktobra spriedums lietā Nr. 2017-35-03	176
2018. gada 18. oktobra spriedums lietā Nr. 2018-04-01	300, 307
2018. gada 15. novembra spriedums lietā Nr. 2018-07-05	268
2019. gada 6. marta spriedums lietā Nr. 2018-11-01	145
2019. gada 18. aprīļa spriedums lietā Nr. 2018-16-03	355
2019. gada 23. aprīļa spriedums lietā Nr. 2018-12-01	175, 194, 197, 220–222, 225, 227, 241, 251, 432–434
2019. gada 16. maija spriedums lietā Nr. 2018-17-03	268, 282, 286, 305
2019. gada 7. novembra spriedums lietā Nr. 2018-25-01	106
2019. gada 13. novembra spriedums lietā Nr. 2018-22-01	194, 248, 251, 252
2019. gada 5. decembra spriedums lietā Nr. 2019-01-01	106, 144, 334, 440, 511
2020. gada 12. februāra spriedums lietā Nr. 2019-05-01	353
2020. gada 20. februāra spriedums lietā Nr. 2019-09-03	50
2020. gada 12. marta spriedums lietā Nr. 2019-11-01	80
2020. gada 12. marta spriedums lietā Nr. 2019-13-01	404
2020. gada 20. marta spriedums lietā Nr. 2019-10-0103	179
2020. gada 15. maija spriedums lietā Nr. 2019-17-05	139, 219, 351
2020. gada 19. jūnija spriedums lietā Nr. 2019-20-03	221–224, 244, 245, 249, 432
2020. gada 9. jūlija spriedums lietā Nr. 2019-27-03	178

2020. gada 10. jūlija spriedums lietā Nr. 2019-36-01	175
2020. gada 16. jūlija spriedums lietā Nr. 2019-23-01	404
2020. gada 28. septembra spriedums lietā Nr. 2019-37-0103	300, 478
2020. gada 12. novembra spriedums lietā Nr. 2019-33-01.....	390, 439
2020. gada 10. decembra spriedums lietā Nr. 2020-07-03	488
2020. gada 11. decembra spriedums lietā Nr. 2020-26-0106.....	152, 159, 161, 266, 302
2020. gada 17. decembra spriedums lietā Nr. 2020-18-01	465
2021. gada 28. janvāra spriedums lietā Nr. 2020-29-01	144
2021. gada 5. marta spriedums lietā Nr. 2020-30-01	155, 158
2021. gada 25. marta spriedums lietā Nr. 2020-36-01.....	329, 390, 464, 500, 508, 510, 511
2021. gada 6. aprīļa spriedums lietā Nr. 2020-31-01	478
2021. gada 27. maija spriedums lietā Nr. 2020-49-01	157
2021. gada 4. jūnija spriedums lietā Nr. 2020-39-02	175
2021. gada 7. oktobra spriedums lietā Nr. 2020-59-01	303, 498
2021. gada 14. oktobra spriedums lietā Nr. 2021-03-03	442, 443
2021. gada 4. novembra spriedums lietā Nr. 2021-05-01	84, 368, 464, 510
2021. gada 13. novembra spriedums lietā Nr. 2018-18-01	368
2021. gada 3. decembra spriedums lietā Nr. 2021-12-03	158, 159
2021. gada 29. decembra spriedums lietā Nr. 2021-09-01.....	381, 398
2022. gada 7. janvāra spriedums lietā Nr. 2021-06-01.....	301, 304
2022. gada 10. marta spriedums lietā Nr. 2021-24-03.....	145
2022. gada 25. marta spriedums lietā Nr. 2021-25-03.....	403, 405
2022. gada 14. aprīļa spriedums lietā Nr. 2021-38-01.....	404
2022. gada 20. aprīļa spriedums lietā Nr. 2022-13-05.....	272, 274, 281
2022. gada 21. aprīļa spriedums lietā Nr. 2021-27-01	329
2022. gada 23. maija spriedums lietā Nr. 2021-18-01	100, 176, 440
2022. gada 26. maija spriedums lietā Nr. 2021-33-0103	220, 331
2022. gada 8. jūnija spriedums lietā Nr. 2021-40-0103	84, 179

2022. gada 29. septembra spriedums lietā Nr. 2022-08-01	86, 330
2022. gada 27. oktobra spriedums lietā Nr. 2021-31-0103	33, 151, 353, 354, 361, 364, 478
2022. gada 15. decembra spriedums lietā Nr. 2021-41-01	458, 461, 463, 500, 502-504, 507
2023. gada 9. februāra spriedums lietā Nr. 2020-33-01	90, 141, 142
2023. gada 17. februāra spriedums lietā Nr. 2022-05-01	367
2023. gada 21. marta spriedums lietā Nr. 2022-06-03	353, 355, 356, 478, 482
2023. gada 20. aprīļa spriedums lietā Nr. 2022-13-05	268, 272, 274, 281, 282, 284
2023. gada 2. maija spriedums lietā Nr. 2022-02-01	140
2023. gada 3. maija spriedums lietā Nr. 2022-22-01	186
2023. gada 18. oktobra spriedums lietā Nr. 2022-33-01	89
2023. gada 30. novembra spriedums lietā Nr. 2022-36-01	89, 328
2023. gada 7. decembra spriedums lietā Nr. 2022-20-01	87
2023. gada 21. decembra spriedums lietā Nr. 2022-28-03	141, 153, 354
2024. gada 15. februāra spriedums lietā Nr. 2023-04-0106	144, 300, 333, 357, 433
2024. gada 4. aprīļa spriedums lietā Nr. 2023-27-03	179
2024. gada 11. aprīļa spriedums lietā Nr. 2023-09-0106	301, 302, 307, 332
2024. gada 23. maija spriedums lietā Nr. 2023-34-01	352, 463
2024. gada 10. jūlija spriedums lietā Nr. 2022-45-01	222, 225-228, 230, 231, 233-235, 237-239, 241-247, 251-253, 434
2024. gada 12. jūlija spriedums lietā Nr. 2023-15-01	432, 433
2024. gada 24. oktobra spriedums lietā Nr. 2023-44-01	504, 505, 509
2025. gada 19. februāra spriedums lietā Nr. 2022-01-01	386, 387

Lēmumi

2008. gada 16. aprīļa lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2007-21-01	443

2010. gada 20. aprīļa lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2009-100-03	353, 457
2013. gada 7. oktobra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2012-25-01	457
2015. gada 11. marta lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2014-33-01	80
2018. gada 23. maija lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2017-20-0103	141
2018. gada 20. jūnija lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2017-19-01	498
2019. gada 12. decembra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2019-02-03	497
2021. gada 28. maija lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2020-52-01	353
2021. gada 10. decembra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2021-11-01	398

2. Latvijas Republikas Senāta (Augstākās tiesas) nolēmumi

Administratīvo lietu departamenta spriedums

2023. gada spriedums lietā Nr. SKA-[A]/2023	502

Civillietu departamenta nolēmumi

2015. gada 30. aprīļa lēmums lietā Nr. SPC-9/2015 (C27170214)	458
2019. gada 13. jūnija spriedums lietā Nr. SKC-22/2019 (C28151308)	486

Krimināllietu departamenta lēmums

2022. gada 20. janvāra lēmums lietā Nr. SKK-22/2022 (11380033718)	506

3. Apgabaltiesas nolēmumi

Latgales apgabaltiesas 2020. gada 2. septembra lēmums lietā Nr. 103A4-0102-20	402
Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2023. gada 3. aprīļa lēmums lietā Nr. 11816008419	384
Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2023. gada 4. aprīļa lēmums lietā Nr. 11903009520	384

Rīgas apgabaltiesas Kriminālietu tiesas kolēģijas 2023. gada 21. aprīļa lēmums lietā Nr. 1816005319	389
Zemgales apgabaltiesas 2020. gada 28. oktobra lēmums lietā Nr. 106AA-0162-20/15	402

II. Starptautisko tiesu nolēmumi

1. Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumi

1968. gada 23. jūlija spriedums lietā <i>Relating to Certain Aspects of the Laws on the Use of Languages in Education in Belgium v. Belgium</i> (pieteikums Nr. 1474/62)	224, 447
1982. gada 25. februāra spriedums lietā <i>Campbell and Cosans v. the United Kingdom</i> (pieteikums Nr. 7511/76)	224
1996. gada 15. novembra spriedums lietā <i>Chahal v. the United Kingdom</i> (Lielā palāta; pieteikums Nr. 22414/93)	84
2000. gada 16. februāra spriedums lietā <i>Fitt v. the United Kingdom</i> (pieteikums Nr. 29777/96)	386
2002. gada 9. jūlija spriedums lietā <i>Podkolzina v. Latvia</i> (pieteikums Nr. 46726/99)	372
2005. gada 10. novembra spriedums lietā <i>Leyla Şahin v. Turkey</i> (Lielā palāta; pieteikums Nr. 44774/98)	447
2006. gada 17. janvāra spriedums lietā <i>Aristimuño Mendizabal c. France</i> (pieteikums Nr. 51431/99)	94
2006. gada 18. oktobra spriedums lietā <i>Üner v. The Netherlands</i> (Lielā palāta; pieteikums Nr. 46410/99)	85
2007. gada 20. septembra spriedums lietā <i>Sultani v. France</i> (pieteikums Nr. 45223)	107
2010. gada 1. jūnija spriedums lietā <i>Gäfgen v. Germany</i> (Lielā palāta; pieteikums Nr. 22978/05)	403
2012. gada 23. februāra spriedums lietā <i>Hirsi Jamaa and Others v. Italy</i> (Lielā palāta; pieteikums Nr. 27765/09)	106
2015. gada 24. marta lēmums lietā <i>Kerkez v. Germany</i> (pieteikums Nr. 37074/13)	85
2015. gada 20. oktobra spriedums lietā <i>Dvorski v. Croatia</i> (Lielā palāta; pieteikums Nr. 25703/11)	404

2016. gada 21. jūnija spriedums lietā <i>Ramadan v. Malta</i> (pieteikums Nr. 76136/12)	95
2016. gada 13. septembra spriedums lietā <i>Ibrahim and Others v. the United Kingdom</i> (pieteikums Nr. 50541/08).....	403
2016. gada 15. decembra spriedums lietā <i>Khlaifia and Others v. Italy</i> (Lielā palāta; pieteikums Nr. 16483/12).....	106
2017. gada 12. janvāra spriedums lietā <i>Abuhmaid v. Ukraine</i> (pieteikums Nr. 31183/13)	88
2017. gada 19. septembra spriedums lietā <i>Regner v. The Czech Republic</i> (pieteikums Nr. 35289/11)	386
2018. gada 26. aprīļa spriedums lietā <i>Hoti v. Croatia</i> (pieteikums Nr. 63311/14)	85
2023. gada 23. maija lēmums lietā <i>Gapoņenko pret Latviju</i> (pieteikums Nr. 30237/18)	89
2024. gada 13. februāra spriedums (nav galīgs) lietā <i>Executief van de Moslims van België and Others v. Belgium</i> (pieteikums Nr. 16760/22)	148

2. Eiropas Savienības Tiesas spriedumi

1986. gada 28. janvāra spriedums lietā C-270/83 <i>Komisija pret Franciju</i> , ECLI:EU:C:1986:37	142
1998. gada 20. septembra spriedums lietā C-302/86 <i>Komisija/Dānija</i> , ECLI:EU:C:1988:421.....	150
1999. gada 14. oktobra spriedums lietā C-439/97 <i>Sandoz</i> , ECLI:EU:C:1999:499	183
2003. gada 10. jūlija spriedums lietā C-20/00 un C-64/00 <i>Booker Aquaculture un Hydro Seafood</i> , ECLI:EU:C:2003:397	161
2004. gada 7. septembra spriedums lietā C-127/02 <i>Waddenvereniging and Vogelsbeschermingvereniging</i> , ECLI:EU:C:2004:482	47
2004. gada 14. oktobra spriedums lietā C-36/02 <i>Omega</i> , ECLI:EU:C:2004:614	148
2005. gada 12. maija spriedums lietā C-415/03 <i>Komisija pret Grieķiju</i> , ECLI:EU:C:2005:287	358
2005. gada 8. septembra spriedums lietā C-512/03 <i>Blanckaert</i> , ECLI:EU:C:2005:516	184

2006. gada 14. septembra spriedums apvienotajās lietās C-181/04 līdz C-183/04 <i>Elmeke</i> , ECLI:EU:C:2006:563	157
2007. gada 18. decembra spriedums lietā C-101/05 <i>Skatteverket pret A.</i> , ECLI:EU:C:2007:804	183
2008. gada 17. janvāra spriedums apvienotajās lietās C-37/06 un C-58/06 <i>ZVK</i> , ECLI:EU:C:2008:18	149
2010. gada 11. marta spriedums lietā C-384/08 <i>Attanasio Group</i> , ECLI:EU:C:2010:133	150
2011. gada 26. maija spriedums C-538/09 <i>Commission v Belgium</i> , ECLI:EU:C:2011:349	46
2012. gada 28. februāra spriedums C-41/11 <i>Inter-Environnement Wallonie and Terre wallonne</i> , ECLI:EU:C:2012:103	51
2013. gada 17. oktobra spriedums lietā C-181/12 <i>Yvon Welte pret Finanzamt Velbert</i> , ECLI:EU:C:2013:662	184
2006. gada 23. februāra spriedums lietā C-513/03 <i>van Hilten-van der Heijden</i> , ECLI:EU:C:2006:131	183
2015. gada 9. jūlija spriedums lietā C-183/14 <i>Salomie and Oltean</i> , ECLI:EU:C:2015:454	158
2016. gada 28. janvāra spriedums lietā C-375/14 <i>Laezza</i> , ECLI:EU:C:2016:60	147
2016. gada 26. maija spriedums lietā C-273/15 <i>Ezernieki</i> , ECLI:EU:C:2016:364	372
2016. gada 30. jūnija spriedums lietā C-134/15 <i>Lidl GmbH & Co. KG pret Freistaat Sachsen</i> , ECLI:EU:C:2016:498	142
2016. gada 27. oktobra spriedums lietā C-290/15 <i>D'Oultremont and Others</i> , ECLI:EU:C:2016:816	19, 42
2017. gada 21. septembra spriedums lietā C-125/16 <i>Malta Dental Technologists Association un Reynaud</i> , ECLI:EU:C:2017:707	152
2017. gada 20. decembra spriedums lietā C-322/16 <i>Global Starnet</i> , ECLI:EU:C:2017:985	142
2018. gada 12. aprīļa spriedums C-323/17 <i>People Over Wind and Sweetman</i> , ECLI:EU:C:2018:244	31, 46
2018. gada 29. maija spriedums lietā C-426/16 <i>Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen u. c.</i> , ECLI:EU:C:2018:335	149

2018. gada 7. jūnija spriedums lietā C-671/16 <i>Inter-Environnement Bruxelles and Others</i> , ECLI:EU:C:2018:403	30, 42
2019. gada 5. marta spriedums lietā C-349/17 <i>Eesti Pagar AS</i> , ECLI:EU:C:2019:172	359, 365, 366
2019. gada 8. maija spriedums lietā C-230/18 <i>PI</i> , ECLI:EU:C:2019:383	142
2019. gada 21. maija spriedums lietā C-235/17 <i>Eiropas Komisija pret Ungāriju</i> , ECLI:EU:C:2019:432	183
2020. gada 25. jūnija spriedums lietā C-24/19 <i>A u.c. (Vējturbīnas Ālterā un Nēvelē)</i> , ECLI:EU:C:2020:503	19
2022. gada 27. janvāra spriedums lietā C-238/20 <i>Sātiņi-S</i> , ECLI:EU:C:2022:57	161
2022. gada 7. septembra spriedums lietā C-391/20 <i>Cilevičs u. c.</i> , ECLI:EU:C:2022:638	142
2023. gada 12. janvāra spriedums apvienotajās lietās C-702/20, C-17/21 <i>Dobeles HES/ GM</i> , ECLI:EU:C:2023:1	358

Vispārējās tiesas spriedums

2018. gada 15. novembra spriedums lietā T-207/10 <i>Deutsche Telekom AG</i> , ECLI:EU:T:2018:786	358

CITU AVOTU RĀDĪTĀJS, UZ KURIEM SPRIEDUMOS DOTAS ATSAUCES

lpp.

Normu radišanas un politikas dokumenti

Normatīvo tiesību aktu projekti

Likumprojekts "Administratīvo pārkāpumu procesa likums" (Nr. 1160/Lp11)	400, 401
Likumprojekts "Grozījumi Dzīvnieku aizsardzības likumā" (Nr. 1151/Lp13)	117, 120, 121, 123, 125–127, 135, 138, 145, 146, 154, 156, 160, 161
Likumprojekts "Grozījumi Izglītības likumā" (Nr. 1519/Lp13)	199, 229, 230, 234
Likumprojekts "Grozījumi Kriminālprocesa likumā" (Nr. 1323/Lp13)	383, 384
Likumprojekts "Grozījumi likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli"" (Nr. 977/Lp12)	291, 301
Likumprojekts "Grozījumi Vispārējās izglītības likumā" (Nr. 1205/Lp12)	447
Likumprojekts "Grozījumi Vispārējās izglītības likumā" (Nr. 1520/Lp13)	199, 229
Ministru kabineta noteikumu "Grozījumi Ministru kabineta 2012. gada 18 decembra noteikumos Nr. 935 "Noteikumi par koku ciršanu mežā"" projekts (TA-2177)	12

Normatīvo tiesību aktu anotācijas

(sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumi)

Likumprojekta "Grozījumi Dzīvnieku aizsardzības likumā" (Nr. 1151/Lp13) anotācija	120
Likumprojekta "Grozījumi Azartspēļu un izložu likumā" (Nr. 1052/Lp12) anotācija	269
Likumprojekta "Grozījumi Izglītības likumā" (Nr. 1519/Lp13) anotācija	228, 240, 243
Likumprojekta "Grozījumi Kriminālprocesa likumā" (Nr. 1323/Lp13) anotācija	382, 383

Likumprojekta "Grozījumi likumā "Par nekustamā īpašuma nodokli"" (Nr. 386/Lp11) anotācija	182
Likumprojekta "Grozījumi Maksātspējas likumā" (Nr. 753/Lp12) anotācija	462
Likumprojekta "Grozījumi Tiesu ekspertu likumā" (Nr. 526/Lp14) anotācija	505, 506
Likumprojekta "Tiesu ekspertu likums" (Nr. 68/Lp12) anotācija	505
Ministru kabineta noteikumu projekta (TA-656) "Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra noteikumos Nr. 560 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību"" anotācija	369
Ministru kabineta noteikumu projekta (TA-2177) "Grozījumi Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumos Nr. 935 "Noteikumi par koku ciršanu mežā"" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija)	37
Ministru kabineta noteikumu projekta (TA-6) "Noteikumi par valsts valodas zināšanu apjomu un valsts valodas prasmes pārbaudes kārtību" anotācija	96

Protokols

Ministru kabineta 2022. gada 21. jūnija sēdes protokols Nr. 33	46

Stenogrammas un videoieraksti

12. Saeimas 2018. gada 25. oktobra sēdes stenogramma	400
13. Saeimas 2022. gada 16. jūnija sēdes stenogramma	229

Koncepcija

Nacionālās drošības koncepcija 2023	88

Citi politikas plānošanas un ar plānošanu saistītie dokumenti

Ēnu ekonomikas ierobežošanas plāns 2021.–2022. gadam	296
Izziņa par atzinumos sniegtajiem iebildumiem par Ministru kabineta noteikumu "Grozījumi Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumos Nr. 935 "Noteikumi par koku ciršanu mežā"" projektu (VSS-651, 15.06.2017., Nr. 23, § 48)	40

Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012.–2018. gadam. – Rīga, 2012	226
Nacionālais attīstības plāns 2014.–2020. gadam (<i>apstiprināts ar Saeimas 20.12.2012. lēmumu</i>)	291
Nacionālais attīstības plāns 2021.–2027. gadam (<i>apstiprināts ar Saeimas 02.07.2020. lēmumu</i>)	14

Citi avoti

Literatūra

Administratīvo pārkāpumu tiesības. Administratīvās atbildības likuma skaidrojumi. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2020	402
Ādminis S. Dzīvnieku tiesības: pelēkā zona starp lietas un personas statusu // Jurista Vārds, 21.03.2023. Nr. 12	154
Bijleveld M., Korteland M., Sevenster M. The Environmental Impact of Mink Fur Production. – Delft: CE Delft, 2011	150
Bleiere D. u. c. Latvijas vēsture. 20. gadsimts. – Rīga: Jumava, 2005	225
Eglīte P. Padomju okupācijas režīms Baltijā 1944.–1959. gadā: politika un tās sekas // Latvijas Vēstnesis, 20.06.2002., Nr. 93	226
Fasel R. N., Butler S. C. Animal Rights Law. – Oxford: Hart, 2023	156
Ikauniece S. Meža ekosistēmu pakalpojumi. Grām.: Ikauniece S. (red.) Aizsargājamo biotopu saglabāšanas vadlīnijas Latvijā. 6. sējums. Meži. – Sigulda: Dabas aizsardzības pārvalde, 2017	34
Judins A. Par sodāmību Latvijas tiesībās // Jurista Vārds, 23.03.2004., Nr. 11 (316)	333
Kellerbauer M., Klamert M., Tomkin J. (Eds.) The EU Treaties and the Charter of Fundamental Rights. The Commentary. – Oxford: Oxford University, 2019	142
Krašņiņš U. Noziedzīgs nodarījums. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000	338
Krašņiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008	333
Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011	32

Latvijas 2000. gada tautas skaitīšanas rezultāti. – Rīga: Centrālā statistikas pārvalde, 2002	226
Nikodemus O., Segliņš V., Blumberga D. Meža resursi. Grām.: Kļaviņš M., Zaļoksnis J. (red.) Vide un ilgtspējīga attīstība. – Rīga: LU akadēmiskais apgāds, 2011	34
Papule E. Mazākumtautību skola un nacionālo kultūru aktualizēšanas iespējas // Latvijas Vēstnesis, 06.10.1999., Nr. 328/329	226
Pöschl M. § 14 – Gleichheitsrechte. In: Merten D., Papier H.–J. (Hrsg), Handbuch der Grundrechte in Deutschland und Europa. – C.F. Müller, Band VII, 2014	110
Reimer E., Rust A. (Eds.) Klaus Vogel on Double Taxation Conventions. Fourth Edition. Volume II. – Kluwer Law International, Art. 24, § 3.....	183
Rusche T. M. EU Renewable Electricity Law and Policy. From National Targets to a Common Market. – Cambridge University Press, 2015	364
Schöning F., Ziegler C. What is State Aid. In: Hancher L., de Hauteclocque A., Salerno F. M. (Eds.) State Aid and The Energy Sector. – Oxford: Hart, 2018	355
Vandenhoe W., Türkelli G. E., Lembrechts S. Children's Rights. A Commentary on the Convention on the Rights of the Child and Its Protocols. – Cheltenham: Elgar, 2019	441
Zavackis A., Linde I., Sviķe I., Zemzars U. Solis ceļā uz kriminālsodu politikas reformu un nepilngadīgo kriminālatbildības pārskatīšanu // Jurista Vārds, 24.05.2022., Nr. 21, 14.–26. lpp.....	463

Citi juridiskās prakses materiāli

Biedrības "Dzīvnieku brīvība" 2018. gada pētījums "Trīs nedēļas zvēraudzētavā". Pieejams: dzivniekubriviba.lv	147
Biedrības "Dzīvnieku brīvība" 2021. gada pētījums Dzimis zvēraudzētavā". Pieejams: dzivniekubriviba.lv	147
Eiropas lauksaimniecībā izmantojamo dzīvnieku aizsardzības konvencijas pastāvīgās komitejas 1999. gada 22. jūnija rekomendācijas attiecībā uz kažokzvēru audzēšanu	147
Ekonomikas ministrijas 2022. gada 28. aprīļa vēstule Administratīvajai apgabaltiesai	368

Latviešu valodas aģentūras pētījums "Valodas situācija Latvijā: 2016–2020"	194, 198, 228
Latviešu valodas aģentūras pētījums "Valodas situācija Latvijā 2021–2027"	245
Latvijas Biozinātņu un tehnoloģiju universitātes zinātnieku pētījums "Galvenās cirtes parametru noteikšana"	44, 45
Latvijas Spēļu biznesa asociācijas 2019. gada 19. jūnija vēstule	280
Latvijas Tirgotāju asociācijas 2021. gada 2. oktobra vēstule	281
Liepājas Universitātes pētījums "Pirmsskolēnu latviešu valodas apguves rezultāti Latvijā: Kurzemē, Rīgā un Latgalē. Latviešu valodas apguve" (2021. g.)	228, 243
Meža un saistīto nozaru attīstības pamatnostādnes 2015.–2020. gadam. Stratēģiskais ietekmes uz vidi novērtējums. Vides pārskats. – Rīga, 2015	40, 41
Ministru prezidenta pienākumu izpildītāja 2022. gada 8. jūnija vēstule Nr. 22-TA-1457 "Par likumprojekta nosūtīšanu"	229
Pasaules Tirdzniecības organizācijas Apelācijas institūcijas 2014. gada 22. maija ziņojums lietā "EK – pasākumi, ar kuriem aizliedz izstrādājumu no roņiem importu un laišanu tirgū", DS400/AB-2014-1 un DS401/AB-2014-2	149
Pētījums "Attieksme pret latviešu valodu un tās mācību procesu" (2016–2020)	194
Pētījums "Ietekmes uz vidi analīzes matrica galvenās cirtes caurmēra izmaiņām"	44, 45
Pētījums "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli zemes tipa azartspēļu laimestiem un par zemes bāzēto azartspēļu nodokļiem"	296
Pētījums par procesu atkarību (azartspēļu, sociālo mediju, datorspēļu atkarība) izplatību Latvijas iedzīvotāju vidū un to ietekmējošiem riska faktoriem / A. Putniņa, A. Pokšāns, M. Brants. – Rīga: Veselības ministrija, 2019. Pieejams: https://www.iaui.gov.lv/lv/	275, 302
Pētījums "Priekšnosacījumi sekmīgai pārejai no pirmsskolas izglītības uz sākumskolas izglītību" (2020)	194
[Rīgas domes] komiteja atbalsta ieceri spēļu zāles atvērt tikai četru un piecu zvaigžņu viesnīcās // Leta.lv, 03.07.2018.	281

Rīgas domes Pilsētas attīstības departamenta 2021. gada 3. augusta ziņojums "Par Rīgas teritorijas plānojuma pilnveidotās redakcijas publisko apspriešanu". Pieejams: https://www.rdpad.lv	275
Rīgas dome 2019. gada 27. marta sēdes ieraksts: https://skaties.riga.lv/ieraksts.php?x=64	279
Saeimas Juridiskā biroja 2017. gada 31. janvāra atzinums Nr. 111.13/1-17-12/17 par likumprojekta "Administratīvo pārkāpumu procesa likums"	400
12. Saeimas Juridiskās komisijas 2018. gada 25. septembra sēdes protokols Nr. 324 un audioieraksts	400, 401
12. Saeimas Juridiskās komisijas 2018. gada 2. oktobra sēdes protokols Nr. 327	400
12. Saeimas Juridiskās komisijas Krimināltiesību politikas apakškomisijas 2018. gada 16. janvāra sēdes protokols Nr. 93 un audioieraksts	400, 401
14. Saeimas Juridiskās komisijas 2024. gada 21. februāra sēdes audioieraksts	506
Satversmes aizsardzības biroja 2022. gada darbības pārskats. Pieejams: sab.gov.lv	89
Satversmes tiesas 2024. gada 12. aprīļa tiesas sēdes lietā Nr. 2022-45-01 stenogramma	234
SKDS 2019. gada maija aptaujas "Rīgas iedzīvotāju aptaujas par dažādiem Rīgas domi interesējošiem jautājumiem" dati	279
Tiesībsarga vēstule Nr. 1-8/21 "Par viedokļa sniegšanu par likumprojektu "Grozījumi Izglītības likumā" (Nr. 1519/Lp13)	234
Tiesu ekspertu ētikas kodekss	496, 506
Valsts drošības dienesta publiskais pārskats par Valsts drošības dienesta darbību 2022. gadā. Pieejams: vdd.gov.lv	89, 92
Valsts kontroles revīzijas ziņojums (2024. gada 13. jūnijs): Vai sagatavojam nepieciešamos pedagogus un rūpējamies par to noturību profesijā?	248
Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas 2021. gada 12. oktobra vēstule	280

Vides pārraudzības valsts biroja atzinums "Par Meža un saistīto nozaru attīstības pamatnostādņu 2015.–2020. gadam Vides pārskatu"	19

Zemkopības ministrijas Informatīvais ziņojums par mežu nozīmi Latvijā. Pieejams: <i>tap.mk.gov.lv</i>	34

Tīmekļvietnes

Finanšu ministrijas tīmekļvietne: <i>fm.gov.lv</i>	182

Portāls ĢEO Latvija,lv: <i>https://geolatvija.lv/</i>	279

Portāls ManaBalss.lv: <i>https://manabalss.lv/</i>	280